

הספרים החיצונים

לתורה לנביאים לכתובים ושאר ספרים חיצונים

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשס"ט

בשני כרכים
עם מבואות ופירושים
ערוכים בהשתתפות כמה למדנים ע"י
אברהם כהנא

כרך ראשון
ספר ראשון: לתורה

תל אביב
הוצאת מקורות
תרצ"ז

ה ק ד מ ה

יום שמחת לבנו הוא היום הזה: בו חזרת אל מחננו תקופת ספרות תמימה וגדולה במנין ובמעלת חשיבות. אלפי שנים נדְחָה היתה לבין מחנות של נכרים. דורש לא היה לה בקרבנו. חיצונית קראו לה. הדורות הקודמים לא זכו להחזירה. אולי לטובתה היה שלא טרחו בה: הם הלא חסרים היו עדיין הוצאות בדוקות ומבוקרות לנוסח הספרים. לדורנו ניתנה אפשרות זו.

והנה מגזע עתיק יומין המטוחלב מדורי דורות עולות יונקות, והן מלאות הוד של תחיה והתחדשות. סוף סוף שבו לצאת אל דרכן שלהן.

ודאי היה לו לכל ספר מאותם הספרים שנכתבו עברית מתחלה משלל צבעי הקשת ומהמון קרני אורה ראשוניים. על כרחם קָבוּ התרגומים, בלי ספק, כמה מאותן הקרנים. אבל המתרגמים – נֶאֱמַר הדבר בשבחם – לא התליפון באחרות: הם לא שִׁפְרוּ דברי הקדש והשאירום כמות שהם, כי על כן קדש היו להם הדברים ואין תמורה בקדש אף לכשהוא מחליף את לבושו.

יהי זכרם לברכה: בנאמנותם למלאכת הקדש הקלו לנו בתרגומיהם את עבודתנו שלנו בבואנו להחזיר את הקדש אל מקדשו, את הספרים העברים אל לשונם העברית.

הוצאה זו של הספרים החיצוניים שְׁתּוּפִית היא: חבורה של אנשי מדע הקרובים אל המקצוע נודמנו כאן. איש ועבודתו. מכל מקום נשמרה מדה אחת בתכניתו של המפעל עד כמה שהיה אפשר: כל ספר וספר מבוא לו בראשו, תרגום מן הנוסח הבדוק ביותר בזמנו ופירושו בצדו.

הן במבואות והן בפירושים נָתְנוּ הדברים במדה הדרושה לקורא העברי. כאן אין מקום למשא ומתן של חקירות מפורטות. על המשתתף בעבודתו בקובץ כגון זה לעמוד בינו לבין עצמו על פרטי הפרובלימות ולהגיש לקוראיו רק את התמצית ממה שהעלה במצודתו. וכן הדין אף במראי המקומות לפסוקים שבתנ"ך וכדומה: רק הנחוץ ביותר לקורא העברי עליו ליתן.

אף בעצם הנוסח של התרגום העברי נִתְּן כאן יש מדה של צמצום: לפעמים טעמו העברי של המתרגם הביאהו לידי הוספות לשון או השלמות לשון, והן נסגרו במרובעים ולקורא העברי מדברות הן בעדן ואינן נזקקות להארכת לשון של ביאורים: הקורא יודע מעצמו שאין כאן אלא השערה של תיקון.

והוא הדין ברשימות של ביבליוגרפיה הניתנות בסוף כל מבוא לספר מן הספרים: נראה צורך להזכיר רק את הספרים העיקריים, כגון על נוסח הטיכסטס או עבודות יסודיות. אבל לא כאן הוא המקום לפירוטי דברים המפורזים בכמה ספרים ומאספים שבלשונות שונות: אלו מזכירים רק דרך אגב, לפי הצורך לרמוז עליהם, במבוא או בפירוש.

תכן כרך א' ספר א'

V—XVII	מאת אברהם כהנא	מבוא כללי
א' — י"ח	מרדכי נק	אדם וחוה
י"ט — ק"א	אברהם כהנא ויעקב פייטלוביץ	חנוך א'
ק"ב — קמ"א	אברהם כהנא	חנוך ב'
קמ"ב — רט"ו	ישראל אוסטירזיצר	צוואות השבטים
רט"ז — שי"ג	משה גולדמאן	ספר היובלים
שי"ד — שכ"ה	אברהם כהנא	עלית משה

מבוא כללי לספרים החיצונים

א. על ספרים חיצונים בתקופת התהוותם של כתבי הקדש.

עוד בימי קדם, בתקופה שהיו הולכים ומתהווים כתבי הקדש, היו קיימים בצדם של ראשוני הספרים שנתקבלו ונתקדשו באומה, ואף בעצם שעת יצירתם של אותם הספרים, כמה ספרים חיצונים, כלומר ספרים שהיו חשובים למדי ומשמשים אף מקור ליצירות החדשות, אלא שלא שחק להם מזלם שיהיו נכנסים אף הם, החיצונים, לתוך קבוצת הספרים שנתקבלו ונקבעו באוצרה הספרותי של האומה. כבר אז, בימים הראשונים, היו איפוא ספרים שנשארו עומדים מבחוץ. ודאי חביבותם על קוראיהם לא פקעה. אלא שלדבר אחד לא זכו והוא גרם להם שישתקעו וישתכחו מן העולם: הם לא הגיעו לאותה המעלה שתהא האומה המטולטלת בתבל מטלטלת אתה אף אותם בגלגולי גליותיה, — כמו שהיתה נוהגת בספרים המקודשים שהיו משמשים לה לאומה סמל שכינתה הגולה עמה יחד.

לכן לא זכו אותם הספרים החיצונים לאריכות ימים והלכו לאיבוד בהמשך הזמנים. רק זכר נשאר להם בכתבי הקדש. יש מהם ששימשו אף מקור ליצירות שבכתבי הקדש והובאו מדבריהם, והם ספר מלחמות ה' (נבמד' כ"א י"ד — ט"ו, כ"ז — ל'), ספר הישר (יהושע י' י"ג, ש"ב א' י"ח), ספר דברי שלמה (מל"א י"א מ"א). ויש מהם ששמותיהם בלבד נרמזו, והם ספר דברי הימים למלכי ישראל (שם י"ד י"ט, ט"ו ל"א), ספר דברי הימים למלכי יהודה (שם ט"ו ז'), ספר מלכי ישראל (דה"א ט' א'), דברי שמואל הרואה (שם כ"ט כ"ט), דברי גד החוזה (שם), דברי נתן הנביא (שם, דה"ב ט' כ"ט), נבואת אחיה השילוני (דה"ב שם), חזות יעדי החוזה (שם), דברי שמעיה הנביא (שם י"ב ט"ו), דברי עֲדוֹ החוזה (שם), מדרש הנביא עֲדוֹ (שם י"ג כ"ב), דבר יהוא בן-חנני אשר העלה על ספר מלכי ישראל (שם כ' ל"ד), דברי עזיהו אשר כתב ישעיהו בן-אמוץ הנביא (שם כ"ו כ"ב), דברי חזקיהו (שם ל"ג י"ט).

ב. על הספרים החיצונים שלאחר חתימת המקרא ועד תקופת המשנה.

אף לאחר הזמן שנחתם הקובץ של המקרא, היינו בתקופת המעבר לכתיבת המשנה, היתה הולכת ונוצרת ספרות חיצונית בישראל. מעינותיה של היצירה הלאומית היו הולכים ומפכים כל אותו הזמן בסוגי הספרות השונים שהיו רווחים בעולמם של ישראל, הן בארץ והן בחוצה לארץ. ספרים חשובים נכתבו באותם הזמנים.

אבל אף הספרים של אותה התקופה לא היו בני-מזל. אף הם נכנסו בתחום של ספרות חיצונית, ולפיכך יש מהם שכלו מן העולם כליון גמור, ויש שכליונם היה למחצה: רק מתוך הספרות העברית נעלמו, אבל נתקיימו לדורות בתרגומים שונים. התרגומים יש מהם — והם תרגומים ראשוניים — שנעשו בידי ישראל, כלו' בידי יהודים שנתפטו ללשונות לוועזיות, ויש מהם — והם התרגומים השניים, ואף השלישיים — שנעשו בידי נכרים, שהיו מעבירים את הספרים החיצונים שנתקדשו אצלם מן התרגום היווני או הרומי ללשונותיהם.

ג. על הספרות החיצונית בתקופת ההתיוונות.

משכבש אלכסנדר הגדול את יהודה והעביר משם מניין הגון של יהודים למצרים התחילה התקרבות יתירה בין היהודים וההילינים. אמת, עוד קודם לכן היו היהודים קשורים

עם מצרים. מס' ירמיה (מ"א-מ"ד) ידוע על כמה מושבות יהודיות שהיו באותו זמן במצרים. כמרכן ידוע על המושבה היהודית של קהלת קֶנָה (באיליפנטנה), שהיו יושביה היהודים שומרים על גבול מצרים בבחינת חיל-הֶפְסֶר. אף באגרת אריסטיאס (י"ג) מסופר על פסאמיטיכוס II (589 – 594) שהביא חיל יהודי לעזרתו במלחמתו עם כוש. אבל על כל אלו הישובים היהודיים היה עולה במנינו הישוב היהודי שנתרבה במצרים, ביחוד באלכסנדריה, בימיהם של אלכסנדר והתלמיים שמלכו אחריו. למן יסודה של אלכסנדריה היו היהודים נמנים בין אזרחיה (ע' יוספוס מלחמות ב' י"ח ז', קדמ' י"ט ה' ב', נגד אפיון ב' ד'). שוב שמענו (אגרת אריסטיאס י"ב – י"ג) שתלמי I לגוס הביא למצרים מאת אלף יהודים ותלמי II פילדלפוס שחרר מעבדותם את כל היהודים השבויים שהיו בימיו במצרים. למן אותם הדורות ואילך נעשית מצרים מרכז גדול ליהודים, עד שלדברי פילון (In Flaccus 6,43) היו בימיו במצרים לא פחות ממיליון יהודים. באותו מרכז יהודי, שהיה לו קיום מזהיר אף בזמניהם של התלמיים והסליבקים הראשונים, שהיה להם יחס הגון אל היהודים, היתה הקהלה היהודית שבאלכסנדריה תופסת מקום בראש. בכלל הגיעה עיר זו לידי מדרגה גבוהה בהתפתחותה, אוכלוסיה היו מרובין והיה לה כח גדול הן בחמירות והן ברוחניות, עד שעלתה במהירות גדולה ונעשית המטרפולין הראשית בעולמם של היוונים. ואף הקהלה היהודית שבתוכה תפסה שם בין הישוב הנכרי מקום חשוב, שהרי היו מרוכזים בה באותה קהלה כחות יהודיים גדולים.

מתוך כמה טעמים היו מוכרחים היהודים שבמצרים, ובפרט היושבים באלכסנדריה להסתגל אל הלשון היוונית והיא נעשית אף לשונם שלהם. נראה שענין זה לא עלה להם בקושי, שהרי עוד כמאתים שנה ויותר לפני החרבן היתה היוונית רווחת אף בארץ ישראל גופה, כמו שנראה מתוך אגרת אריסטיאס, שאין בה אף תמיהה קלה שיהודים מארץ ישראל יבאו למצרים ויתרגמו את התורה יוונית והתרגום יצטיין בשלימותו לפי כל ההשגה שהיתה שוררת אז על עבודה כזו בעולמם של היוונים. אף בן-סירא ומגלת אסתר נתרגמו יוונית בידי בני ארץ ישראל.

יש להגיד בשבחם של יהודי מצרים שעם כל הכרתם במעלותיהן הגדולות של היצירות היווניות הכבירות ועם כל התעמקותם במחשבה היוונית והתפעלותם מיפיקסמיו של הפיוט היווני לא נפתה לבם בכחם של כל אלו הסגולות היווניות עד כדי לסור מעל אוצרותיה של היהדות. והרי תהום עמוקה היתה לפנייהם בין ההיליניות והיהדות. היהדות היתה מלמדתם השקפת עולם נבדלת ומיוחדת במינה, ועל סמך אותה ההשקפה וברוחה היתה יוצרת להם יהדותם אף חיים מיוחדים מובדלים מכל אשר בסביבתם, חיים שהיו מבוססים על העיקרים הנעלים והקדושים שבתורת היהדות ועל מדות ומנהגי האומה שהיו מושכים ומשתלשלים מתוך עברה ההיסטורי. ועבודת שמים היהודית אף היא שונה היתה הן בצורה והן בתכן מכל אותם הפולחנים שהיו נוהגים בהם השכנים הנכרים הקרובים קרבת מקום אל יהודי מצרים. ועוד זאת: הרי את ערכי תרבותם היהודית היו יונקים לא מתוך המקור הזך של הלשון העברית, אלא דרך צנורות של כלי שני שבתרגומים שונים, ומכל מקום לא היה בכחן של הלשון היוונית והתרבות היוונית לסנוור את העינים ולעכור את הנפש היהודית.

באמת, לנו האחרונים קשה לעמוד על התופעה המוזרה שבאותה מזיגה כפולה: מצד אחד הסתגלות לתרבות הנכריה והניגודית במדה של התעמקות שלימה והשתתפות בחייה הפוליטיים והחברתיים, ומצד שני שמירה קפדנית על התרבות העצמית שלהם בחיים הלאומיים הפרטיים עד כדי מעשה יצירה מקורית.

ולא עוד, אלא שמתוך התחזקות ההכרה העמוקה במעלת תורתם שואפים היו להכניס את אור אֶמֶת היהדותית אף אל תוך החברה האלילית ולשפץ בדרך זו אף לאותה החברה

בקניניהם הרוחניים-התרבותיים ילידי אמונתם הטהורה והמוזככת מכל תערובת אלילית ובמוסרם הנעלה האידיאלי.

ושאיפות אלו הן הן שהולידו ביוונית ספרות עשירה מאוצר המחשבה של היהדות. כך היתה פעולתם הספרותית של יהודי מצרים בלשונם היוונית תרי-צדדית: תרגומית ומקורית.

הספרות היהודית שביוונית פתחה בתרגומים של ספרי המקרא. נראה שהצורך בתרגום כתבי הקדש ליוונית לאו דווקא דתי היה אצלם, שהרי לא הסתפקו בתרגומים של אלו בלבד, אלא אף הספרים החיצוניים שהיו רווחים הרבה במקורם העברי בארץ ישראל היו מגיעים למצרים ותובעים להם תרגום יווני. מתוך כך נראה שאצל יהודי מצרים לא היה שורר המושג על שלימותו של קנון לספרי המקרא, כמו שהיה מקובל בארץ ישראל: הקובץ של כתבי הקדש לא היה סגור אצלם בפני כל ספר חדש. אדרבה, כל אחד מהם היה מכניס אל תוך הביבליה שלו מן הספרים החיצוניים החביבים עליו ביותר. דבר זה אנו למדים מן הכ"י העתיקים של הביבליה היוונית שנשארו לנו לפליטה: משינוי התכנן של הכ"י מוכח שאלו היו מעדיפים לספרים אלו והכניסום לתוך קובצם ואחרים היו נותנים יתרון הכניסה לספרים אחרים, — כל בעל ביבליה וטעם שלו.

והיו להם ספרים מן החיצונים שהיו חשובים בעיני כלם כל כך עד שהיו נוהגים לקבוע אותם במקום הנכבד ביותר: הס' ברוך נכנס לביבליה היוונית קודם מגלת איכה, ואגרת ירמיהו — קודם לס' ירמיה (סדרם הוא עד עכשיו: ברוך, איכה, אגרת ירמיה וס' ירמיה). הרי הקדימו את סופרו של הנביא לנביא עצמו, את התלמיד לרבו! —

אבל יהודי מצרים לא היו מוצאים, כאמור, את סיפוקם רק בפעולה תרגומית מעברית בלבד. כשהגיעו לידי השתתפות בעבודת הספרות היוונית עמדו להם כמה מטובי סופריהם שכתבו אף ספרים יהודיים ביוונית. והואיל ואותם הסופרים קבלו השפעתה של הספרות העברית, אם גם בלבושה היווני והיו אדוקים בה, ממילא מובן שבכיוונה וברוחה של אותה ספרות היו יוצרים. וכך יצא שלספריהם היה חסרונם כמעט רק מצד לבושם הנכרי, שיוונית נכתבו, ואילו תכנם היה מעיד על רוח היהדות המובהקה.

אותם הספרים היהודיים-היווניים במקצועות שונים נכתבו: בפילוסופיה ובמוסר ובהיסטוריה, ובעיקר באפולוגיה של היהדות.

ודווקא הם, יהודי מצרים, לאפולוגיה של היהדות היו צריכים: היוונים, ואחריהם הרומיים, בורים גמורים היו בעיני היהדות. לא היתה להם שום תפיסה בתורה זו ומתוך כך היו באים וטופלים על היהודים כמה האשמות, שהיו מונים אותם, למשל, שהם חסרי אלהים (*ἀθεῖα*) ומזלזלים באלהים (*contumelia numinum*) וחדלי חברה (*ἀμικία*), ואף בשנאת אדם (*odium generis humani*) לא היו נמנעים מלחייב אותם. לפיכך ראו היהודים צורך בהגנה על יהדותם בעזרת הספרות וכתבו ספרי אפולוגיה.

כך העשירו היהודים במצרים את הספרות החיצונית, שמולדתה העיקרית היתה ארץ ישראל, ונצטרף אצלם אוסף מעורב של ילדי א"י וילדי חוץ, שהיו שוים אצלם במעלה, ואלו ואלו היו להם דברי אלהים חיים, עד שהיו נכנסים אצל אדם מישראל אל הקובץ של כתבי הקדש ונעשים כלם אגודה אחת.

ויש להעיר שמנהגם של בני ארץ ישראל ליחס את ספריהם החיצונים לאנשים גדולים המפורסמים בהיסטוריה של האומה היה נוהג אף אצל יהודי מצרים בספריהם, אף על פי שברובם נתכוונו לכתוב דברי תוכחה כלפי עובדי אלילים דווקא ולהעיר את אזנם למוסר שהם חסרים רליגיוסיות ומוסריות צרופות שהן הן המאור שביהדות.

ד. על גורלם של הספרים החיצונים בתקופת התנאים ואילך.

אבל לעומת עלייתם של הספרים החיצונים ביוונית היתה להם ירידה בעברית. בתחלה ודאי היתה חשיבותם בלשון העברית גדולה בהמשך דורות הרבה: נראה שיחסם של ספרים אלו לגבי כתבי הקדש היה כיחס של ברייתא (=משנה חיצונה, במד"ר י"ח י"ב) לגבי המשנה. יש רמז שהיו מונים בהם אף את הפסוקים, ממש כמו שהיו מונים בכתבי הקדש¹. על יחס הגון לספרים החיצונים נראה אף מעדותו של יוספוס (C. Ap. I, 8), ואף הוא השתמש בהם בתורת מקור בריסמכא בספרו קדמוניות היהודים.

אולם בדורות הראשונים להתהוותה של הנצרות, כשרבים מקרב היהודים היו מקלקלים ונטפלים על אותה כת, ולא די היה להם במעשה שעשו לעצמם אלא היו שואפים עוד לדחות את אחיהם מן היהדות המקובלת ולמשכם אל תוך חבורתם, ולתכלית זו היו נכנסים בויכוחים שבהם היו מביאים ראיות של מה בכך לשם חיזוק עיקרי אמונתם מתוך תאות הניצות, לא רק מתוך כתבי הקדש אלא אף מן הספרים החיצונים, היו קדמונינו מתמרמרים על התנהגותם במדה זו ומתוך כך היתה הולכת וגדלה קרירותם ביחס אל חשיבותם של הספרים החיצונים. לבסוף באו לידי כך שנמנו וגמרו לוותר ויתור גמור על הספרים החיצונים המלאים ענין כל כך מן הצד הלאומי והדתי. במעשה זה גרמו להפסקת ההמשך של שלשלת האגדה. כדי להמשיך את החוט היו בעלי האגדה מוכרחים לטוות את רקמתה מחדש מבלי לשים לב כמעט אל פרקי האגדה הקודמת שבספרים החיצונים.

כך הלכו והתפתחו הדברים עד שר' עקיבא הוציא את פסק ההלכה המפורסם שהקורא בספרים החיצונים אין לו חלק לעולם הבא. אף הוא הביא דוגמה להגדרת הלשון של ספרים חיצונים ואמר שהכוונה היא לספרים כגון ספרי בן-סירא (אבל לעומת-זאת אמר ר' יוסי: מילי מעליתא דאית ביה דרשינן להו) וספרי בן-לענא. כמו-כן העבירו רבותינו קו מבדיל בין הספרים החיצונים שנכתבו עד לאותם הזמנים, שאסרו לקרא בהם כל עיקר, ובין הספרים החיצונים שנכתבו מכאן ואילך שאמרו כי הקורא בהם כקורא באגרת, שלהגיון ניתנו ליגיעה לא ניתנו (ע' סנהדרין יר' י' א').

ויש להעיר שבעיקר החמירו על הקריאה בספרים חיצונים בארץ ישראל, אבל לא כל כך בבבל (כאן אמרו על פסוק מכן סירא: ומשולש בכתובים, ב"ק צ"ב ב', וכן הוציאו הירונימוס בלשון scriptura sancta) משום שבא"י היו מינים הרבה (ע' פסחים בבלי ג"ב א'). דוגמה חותכת לכך יש בויתורם על חשיבותה של ספרות-חנוך. בשמו של חנוך בן מתושלח היו תלויים כמה ספרים. כל אותם ספרי האגדה נוסדו על מה שאירע לחנוך הצדיק שנסתלק מן העולם בעודו בחיים, כמו שכתוב (ברא' ה' כ"ד) ויתהלך חנוך את-האלהים ואיננו כ"לקח אתו האלהים. במעשה זה מצאו להם בעלי האגדה מקום לקשור יצירות שונות על מה שראו עיניו של אותו צדיק בעולם העליון. וכאן מצאה לה המיסטיקה בית-אחיזה ובית-קיבול לסיפור על הענינים מן הנעשה בשמים ובארץ.

אבל מוטיב זה גופו, שבשר ודם נסתלק מן החיים הארציים בלי שום שינוי ועלה למרום כמות שהוא קיים בעולם השפל ואף מקום נכבד נקבע לו בעולם העליון, שנתעלה להיות יושב בבחינת שרי-הזכרונות על יד בורא העולם, – מוטיב זה חשיבותו היתה מרובה לגבי הנוצרים, שהרי מכאן דווקא אפשר היה להם לשלשל רמזים וסיוע לעניניהם הדתיים שלהם. לפיכך היו מרבים להציק ליהודים ומונים אותם במעשה חנוך, וגרמו בהתנהגותם זו שלא רק שביטלו רבותינו את הספרים החיצונים התלויים בשמו של חנוך, אלא אף על עצם צדקתו של חנוך היו חולקים, למרות הכתוב המפורש שבתורה. ור' חמא בר' הושעיא (במאה

(1) השו"ת ילקוט רבירם תתנ"ח: סך הכל (מספר פסוקי תנ"ך) כ"ג אלף קצ"ט, מלבד מספר החיצונים. –

הג' לסה"נ) אמר בפירוש שחנך אינו נכתב בתוך טומוסן (τόμος = ספר היחש) של צדיקים אלא בטומוסן של רשעים, ור' אייבו אמר שחנך חנף היה, פעמים צדיק פעמים רשע, אמר הקב"ה, עד שהוא צדיק אסלקנו (ב"ר).

ואת גופו של הכתוב המפורש על הסתלקותו של חנוך בעודו בחיים הוציאו מיד פשוטו: — המינים שאלו את אבהו. אמרו לו, אין אנו מוצאים מיתה לחנוך. אמר להם, למה. אמרו לו, נאמר כאן וברא' ה' כ"ד לקיחה ונאמר באליהו [מליב ב' ג'] לקיחה. אמר להם, אם לקיחה אתם דורשים — נאמר כאן וברא' שם לקיחה ונאמר ביחזקאל [כ"ד ט"ו] הנני לוקח ממך את מחמד עיניך [במגפה]. אמר ר' תנחומא, יפה השיבם (ב"ר כ"ה א').

על כל פנים, במאות הראשונות לחרבן השני עוד היו הספרים החיצונים מתהלכים בעב, אבל עם אבדן חשיבותם בעיני האומה היו הולכים ונעלמים וכלים מן העולם בין שהיו ספרים של אמונות ודעות, כגון ספרי חנוך, ובין שהיו ספרים היסטוריים טהורים, כגון הס' דברי ימי יוחנן הורקנוס (שמביאהו בעל ס' המקבים א' ט"ז כ"ג—כ"ד, וכבר לא היה ידוע ליוספוס) או ספרים שהיו בגדר של יצירה ספרותית-לאומית.

דוגמה לכך הוא גורלו של הס' ברוך. ספר זה סופרו גופו יעדו לקריאה בשעת תפלת ציבור (א' י"ד). ובאמת זכה נקרא בישראל יחד עם הקינות שבמגלת איכה בתשעה באב (ע' לקמן עמ' שני"ד): כך מביא בעל הס' תקנות האפוסטולין (Constitutiones Apostolorum). שנכתב בסוריה בסוף המאה הדר' (או בתחלת הה') על סמך מקורות קודמים שהיו לפניו. אבל בתחלת המאה הדר' מעיד כבר הירונימוס (ודאי לפי הידיעות שהיו לו מיהודי א"י) בהקדמת תרגומו לס' ירמיה שספר ברוך אצל היהודים אינו נקרא ואינו במציאות (neo legitur nec habetur). ואף משאר הספרים החיצונים יש שכבר היה לו, להירונימוס, קשה לראותם במקורם העברי. כן, למשל, אע"פ שהוא אומר בהקדמתו לס' יהודית: אצל היהודים נחשב הספר יהודית בין הגנוזים (inter apocrypha), מכל מקום הוכרח כבר הוא גופו לעשות את תרגומו לספר זה מתוך ספר ארמי, שהיה יהודי מתרגם לו מארמית לעברית והוא מתרגם לרומית מעברית, — משמע שכבר לא היה בידו למצוא לו ספר עברי לשם עבודתו. כמו-כן תרגם את הס' טוביה מארמית ולא מעברית. וכבר כתב אוריגנס (ע' Swete, Introd. 273) שאין היהודים מחשיבים ספר זה.

היו ספרים שמרוב חביבותם על העם קשה היה לו להפריד מהם והם האריכו ימים בתוך האומה יותר מן הספרים האחרים. כן מצינו לאותו הירונימוס אומר (Ep. LXXVIII, ad Fabiolam mansio 18) בדבריו על פירוש השם רָפָה (במד' ל"ג כ"א): עד כמה שזכרוננו מגיע איני יודע אם מצאתי מלה זו במקום אחר בכה"ק של העברים, חוץ מבספר האפוקריפי שהיוונים קורין לו λεπτή, כלו' בראשית זוטא (=ספר היובלים). ושוב הוא רומז (באותה אגרת mansio 24) לספר היובלים בכנותו אותו בשם ספר בראשית מן הגנוזים (apocrypho). (Geneseos volumine).

היי אומר שס' היובלים היה מצוי עדיין אצל בני ארץ ישראל ואף ניתן לו להירונימוס לקריאה.

ובהמשך הזמן נתנכרו החיצונים כל כך עד שכשנודמן לרז"ל ספר חיצוני כבר היה להם הענין למאורע ארכיאולוגי חשוב: שלח ליה רב חנן בר תחליפא לרב יוסף, מצאתי אדם אחד ובידו מגילה אחת כתובה אשורית ולשון קדש. אמרתי לו, זו מניין לך. אמר לי, לחיילות של פרס נשכרתי ובין גנזי פרס מצאתיה. וכתוב בה, לאחר ד' אלפים ומאתים ותשעים ואחת שנה לבריאתו של עולם העולם יָפָם, מהן מלחמות תנינים, מהן מלחמות גוג ומגוג, והשאר ימות המשיח, ואין הקב"ה מחדש את עולמו אלא לאחר שבעת אלפים שנה (סנהד' צ"ז ב').

מציאותו ותכנו של אותו ספר חזון (אפוקליפסיס) עשו רושם גדול על רב חנן בר תחליפא עד שלא יכול להתאפק וכתב על כך אל רב יוסף! –

כך נדחו מבית חייהן הרבה יצירות לאומיות-דתיות שהיו ממלאות בספרות ישראל ובמחשבת ישראל תקופה שלמה, הזמן שבין אחרוני הספרים שבמקרא ובין הראשונים שבספרות התנאים. והרי אותה תקופה – כארבע מאות שנה – כבירה היתה במומינטים החשובים שחלו בהתפתחותם של חיי המחשבה והעיון שבישראל, הן בשרשים, כגון התבצרותה של אמונת הייחוד המוחלטת ביהדות והתעקרותו של יצר עבודה זרה מן העולם הישראלי, והן בענפים, שכמה פרטים קבלו צורה בולטת, כגון אמונת המשיח ותחיית המתים וכיוצא בהם. כל אלו העניינים מצאו להם ביטוי מלא בספרות החיצונית דוקא, שבאותה תקופה נסתמנו לה לאומה ההכנות וההכשרות לחיי עולם.

אבל קשה היה להשלים עם הרעיון על העדרם של הספרים החיצונים, ולפיכך היו הדורות הבאים מכניסים במקומם יצירות חדשות בצורה של מדרשים קטנים וגם גדולים, שבעצם היו אף אלו מתעסקים כמעט בכל אותם העניינים שהיתה הספרות החיצונית מלאה אותם, אלא שכל אלו החדשים ברוח אחרת ובכוון אחר נאמרו וחותם זמנם המאוחר הוטבע עליהם. ואילו הספרים החיצונים גופם עטופי לבוש יווני נתגלגלו ובאו לידי נכרים לבין אומות שונות, בתרגומים ובתרגומים מתרגומים, וכל המצֵן בגורלם יאמר: גורלם של ישראל סימן לפרי רוחם.

ה. על גלגולם של הספרים החיצונים אצל הנוצרים.

למן אותו פרק שהיהדות ויתרה מכמה טעמים על חשיבותה של הביבליה היוונית מיסודו של תרגום הע' והניחתה ברשותם של הנוצרים לדורות נשתקצו אצלם, יחד עם הביבליה, אף הרבה מן הספרים החיצונים, הן מן המתורגמים מעברית ליוונית והן מן הכתובים מלכתחלה יוונית. מן הביבליה היוונית העבירו להם הנוצרים את הספרים החיצונים אף אל הביבליה הרומית, ואף לביבליות שבשאר לשונותיהם.

הם היו קורין לאותם הספרים החיצונים שבביבליה היוונית בשם ספרים אפוקריפיים ($\alpha\pi\acute{o}\kappa\rho\upsilon\phi\alpha\ \beta\acute{\iota}\beta\lambda\iota\alpha$ = ספרים סודיים או נסתרים, נגזר מן הפעל $\alpha\pi\acute{o}\kappa\rho\upsilon\tau\tau\epsilon\iota\nu$), כלומר ספרים שאינם ניתנים לקריאה לעם מחמת חכמת הנסתר שבהם, שהיא קדושה ביותר או עמוקה ביותר (מעין מעשה בראשית ומעשה מרכבה לר"ל). התאר אפוקריפיים שניתן להם לשבח ניתן (ולא כמו שהושאל במשך הזמנים הלשון אפוקריפי לגנאי, היינו לדבר שהוא מזויף או אפיקורסי מעיקרו). כן, למשל, מצינו התאר אפוקריפוס בשער של ספר קדוש המיוחס למשה (משערים, שספר זה הוא מן המאה הא' לסה"נ, הו"ל Dietrich, Abraxas, 169) בזה הלשון: ספר קדוש למשה אפוקריפי ($Mωσέως ἑρὰ βιβλος ἀπόκρυφος$). ויש כאן מבחינת מה שנאמר בדניאל י"ב ד': ואתה דניאל קחם הדברים וְנִתְּחֵם הַסֵּפֶר עֲדֵיעֶת קֵץ יִשְׁטוּ רַבִּים וְתִרְבֶּה הַדַּעַת (כיוצא בזה נאמר בחנוך א' צ"ג י' ובעליית משה א' ט"ז – י"ז).

לפי זה יצא שהספרות הביבליית נתחלקה לשנים: החלק האחד ירוץ בו כל קורא מן העם והחלק האחר לא נועד אלא לנבחרים (והשוה חזון עזרא י"ד מ"ז – מ"ח על הספרים שרק ראויים מותרים בקריאתם ועל הספרים שאף לבלתי ראויים ניתנו).

בהמשך הזמנים הושאל התאר אפוקריפיים אף לספרים שהיו בבחינת טפלים ועומדים במדרגה שניה לגבי ספרי המקרא. כן, למשל, מבדיל אוריגנס (Comm. in Matth. 18, XIII, 57) בין ספרים שנקראים בציבור ובין ספרים אפוקריפיים.

אבל דבריו אלו של אוריגנס רק דברים בעלמא הם, כלומר דרך דרוש היה מבחין הוא וכיוצא בו בין ספרים קנוניים ובין ספרים בלתי קנוניים, ולמעשה היו אצלם כל

הספרים כלם קדושים מבלי שיבחינו כלל בין אלו לאלו. הספרים החיצונים היו מושכים את לב הקוראים בפרטים המעניינים שבסיפוריהם על המאורעות ועל האישים המפורסמים שבספרי המקרא. שם, בספרי המקרא, המאורעות והאישים נזכרים בקיצור וברמז עד כמה שהיה צורך בהזכרתם לשם ההמשך הכללי, ואילו בספרים החיצונים מסופר עליהם בפרטות ובאריכות יתירה. הרי מה שנעלם בהיסטוריה שבספרי המקרא נגלה כאן לפרטי פרטי: על אדם וחוה, למשל, ניתנו אף היום והשעה של חטאם ופרטי חייהם לאחר שנטרדו מגן עדן. או שניתנו הפרטים על חי האבות, או הידיעות על מה שעתידי לבוא באחרית הימים ובעולם הבא, וכיוצא בהם באלו העניינים. ועוד חשיבות נודעה לאותם העניינים שלא סופרים סתם, אלא גדולי עולם ומן הראשונים דוקא, כגון חנוך ואברהם ומשה ושלמה, מספרים עליהם. חוץ מזה, עוד יש שם, בספרים החיצונים, כמה דברים מעולים בחקירה ובמסור ובמדות. כל אותו החומר מענין היה ומלבב לא רק לתאבי דעת אלא אף לקוראים סתם מתוך סקרנות.

ומוזר הדבר שאף בבחינת היחס המקומי לאותם הספרים ניכרת אצל הנוצרים השפעתם של היהודים, בעלי הספרים.

אותם הנוצרים שהיו קשורים בארץ ישראל, ומשום כך היה עסקם בכתבי הקדש במקורם העברי, כגון אפריקנוס והירונימוס, היו רואים את הספרים החיצונים כספרים ממדרגה שניה, כאפוקריפיים, אם גם היו סבורים שהקריאה באלו הספרים מביאה תועלת גדולה בתיקון המוסר והמדות (הירונימוס אומר שהאפוקריפין מועילים לתיקון ההמון – ad aedificationem plebis) והיו קורין להם בשם ספרים של הכנסייה (ecclesiastici)⁽¹⁾. והוא ההבדל שעשה הירונימוס בין ספרים קנוניים (libri canonici) ובין ספרים של הכנסייה (libri ecclesiastici). ואע"פ שהוא, הירונימוס, גופו הכניס כמה מן הספרים החיצונים אל תרגומו לכתבי הקדש⁽²⁾, מכל מקום אמר בפירוש⁽³⁾ – ועלינו לידע שכל ספר מחוצה להם (כלו' לכתבי הקדש) נכנס לאפוקריפיים. –

כך היה סבור הירונימוס, תושב ארץ ישראל. אבל הנוצרים היוונים, כגון אוריגינס וקלימינס, היו מכבדים את הספרים החיצונים בתארים כגון כתבי הקדש, בעלי רוח הקדש. יחס כזה היה שורר אף בכנסייה המערבית, כגון אצל אבגוסטינוס שהעמיד את הספרים החיצונים במעלה שווה לכתבי הקדש, אלא שהוא חילק את החיצונים גופם לשתי מחלקות: ספרים שנתקבלו אצל כל הכנסיות. והם גדולים במעלה, וספרים שלא זכו להתקבל אצל כל הכנסיות.

ו. על הספרים החיצונים שהלכו לאיבוד.

ברירה זו שעשו בעלי הכנסייה הנוצרית, שהבדילו בין ספרים חיצונים ממדרגה ראשונה לבין ספרים חיצונים ממדרגה שניה, העמידה בסכנה כמה מן הספרים החיצונים שהלכו לאיבוד מחמת שהיו נחשבים בין נחותי דרגה. יש מאותם הספרים האבודים שנשתייר להם זכר או לכל הפחות שם בשני מקורות: א) בציטטות המועטות שהביאו מהם אבותיה הראשונים

(1) בפעם הראשונה נמצא תאור זה אצל רופינוס (מת 410).

(2) הוא הכניס לתוך תרגומו את הספרים הללו; תפלת מנשה, ס' ברוך, אגרת ירמיה, חכמת שלמה, חוספות לאסתר, חוספות לדניאל, עזרא החיצוני, חזק עזרא, מקבים א' וב', בן-סירא, טוביה ויהודית. –

3) Prologus galeatus: ut soire valeamus, quidquid extra hos est inter apocrypha esse ponendum. –

של הכנסיה הנוצרית (רוב הציטטות הוא אצל היוונים ומיעוטן אצל הרומיים), ב) ברשימות הספרים שנאסרו לבוא בקהל. כשראו בעלי הכנסיה הנוצרית צורך לחוות דעתם על הספרים, אילו מהם מועילים למאמיניהם ואילו אינם מועילים, חיברו לכך רשימות מיוחדות לספרים המותרים והאסורים. מאותן הרשימות הגיעו אלינו ג' יווניות, אחת רומית ועוד כמה בלשונות אחרות, ביחוד בארמינית. באחת הרשימות היווניות ניתן לגבי שמו של כל ספר אף מנין השורות (Stichoi) הנמצאות בו (הסופרים היו מקבלים שכר העתקה לפי מנין השורות, שהיו כמדת השורות שבהומירוס, היינו ליד—ל"ו אותיות השורה), ועל שם כך היו קורין לרשימה ממין זה בשם Stichometros (=מדת השורות). מתוך רשימה זו אנו עומדים אף על ערך כמותו של כל ספר וספר מן האבודים¹.

ז. על יחס הנוצרים בדורות המאוחרים לספרים החיצונים.

על כל פנים, אותם הספרים שמולם גרם להם להתקיים בעולם היו רווחים ונכבדים אצל הקוראים הנוצרים לכל כתותיהם. גם הקתולים הכריזו בוועידתם שבטריאנט (1546) חרם על מי שלא יחשיב את הספרים החיצונים לכל חלקיהם כפי שנתקבלו בכנסיה ונכללו בוולגאטה הקדומה, וגם הפרוטיסטנטים הודיעו שהספרים החיצונים מצטרפים אל כתבי הקדש שבעברית: לותר הכניס את הספרים (חוץ מעזרא החיצוני וחזון עזרא) מתוך הוולגאטה אל התוספת שביבליה שלו (1534) ורשם בתחלתם: „אפוקריפין—הם הספרים שאינם חשובים ככתבי הקדש ובכל זאת מועילים הם וטובים לקריאה“.

כך היה היחס מצד הכנסיה הדתית. אבל מן הצד המדעי לא היו מתעסקים בספרים החיצונים כלל עד לאמצע המאה הי"ט. באותו פרק נתעוררה באירופה השאלה אם הספרים החיצונים ראויים להיות מצורפים אל כתבי הקדש. פולמוס גדול היה אז: הללו מתירים והללו אוסרים. פולמוס זה הביא את אנשי המדע, ביחוד בגרמניה, לידי חקירה בערכם של אותם הספרים. מזמן לזמן היו מופיעים מאמרים וספרים במקצוע זה. העניינים היו תולכים ומתפתחים עד שזכה המקצוע של החקירה בספרים החיצונים לתפוס מקום חשוב במדע הכללי של חקירת המקרא.

ח. היחס אל הספרים החיצונים בספרות העברית המאוחרת.

בדורות הבינונים היו חכמי ישראל הוגים בספרים החיצונים ומוציאים מהם חומר לעבודתם הספרותית.

הספר הרווח ביותר בתקופת בעלי התלמוד היה ס' בן-סירא, שהיה מצוי עוד זמן רב, כנראה, במקורו העברי. נראה שגם משאר הספרים היו נמצאים עוד בידם ספרים בעברית. ואם מן ההקדמה שבראש ס' רפואות שנקרא על שם אסף הרופא (חי במיסופוטמיה בסוף המאה ה"ט) הכוללת תולדות הרפואה למימי קדם ושסופרה השתמש לכך בעיקר בפרק י' מס' (היובלים²) אין בידנו להכריע על האבטינטיות של אותה הקדמה, שנראית כתובה בידיו של אחד מתלמידי אסף הרופא, ועל השימוש בס' היובלים בנוסח עברי או באחד התרגומים, הרי מדברי אחד מתלמידיו של רס"ג המזכיר „ספר היובלות שהביא אלפיומי רב סעדיה גאון מספרי הישיבה (שבאלפיוס?)“ נראה מן הלשון ושמו של הספר שאותו הספר בעברית היה כתוב (השאלה היא רק אם היה אותו נוסח כנוסח ס' היובלים הכושני)³.

(1) ע' על כל זה בס' M. R. James, The Lost Apocrypha of the O. T., London 1920.

(2) ע' L. Venetianer, Asaf Judaeus, 6—8.

(3) ע' פירוש על דברי הימים מיוחס לאחד מתלמידי סעדיה גאון, מוצא לאור בדפוס ע"י רטאל

קירנהיים, פראנקפורט דמיין תרל"ה, 36.

שוב מצינו לבעל מדרש תדשא¹) ולבעל מדרש ויסעו או ספר מלחמות בני יעקב²) שהשתמשו הרבה בס' היובלים ובצוואות השבטים.

על כל פנים הדורות הבאים אחר אלה היו משתמשים בספרים החיצונים מתוך תרגומים לועזיים, וכבר הביע בעל ס' הזהר³) את צערו על כך, כלומר על אבדן הנוסח העברי והצורך להשתמש בתרגומים: רבי שמעון אמר, אילו הוינא שכיח בעלמא כד יהב קודשא בריך הוא ספרא דחנוך בעלמא וספרא דאדם אתקיפנא דלא ישתכחון ביני נשא, בגין דלא חיישו כל חכמאן לאסתכלא בהו וטען במלין אחרנין לאפקא מרשו עילאה לרשו אחרא, והשתא הא חכמי עלמא ידעין מלין וסתמין לון ומתקפי בפולחנא דמאריהון. —

יש מהם מחכמינו שהיו מתיחסים אל הסופרים החיצונים בשלילה ויש מהם — בחיוב. כן, למשל, מצינו לרשב"ם שהוא מתיחס בשלילה אל הספרים החיצונים: „ואין לחוש לספרים חיצונים“ (שמות ד' י"א, והשוה ג"כ דברי ראב"ע בשמות ב' כ"ב, ד' כ'). אבל רמב"ן היה לו יחס חיובי אל הספרים החיצונים, והוא השתמש בתרגומם הסוריים: בהקדמתו לפירוש התורה הביא דברים מס' חכמת שלמה ובפירושו לדברים כ"א י"ב הזכיר ס' שושנה (הוא קורא לו ס' מגלת שושן), שניהם מובאים אצלו דבריהם בסורית. ממקום אחר בפירושו נראה שעדיין אף בספר או ספרי המקבים. ודאי ג"כ בסורית.

כמרכן היו משקיעים בעלי הכרוניקות בספריהם סיפורים מתוך הס' החיצונים, כגון ס' יוסיפון וס' ירחמאל וס' יוחסין, ואחרים.

בזמנים שונים נעשו אף נסיונות לתרגם ספרים מן החיצונים לעברית. התרגומים נעשו על הרוב מן הרומית, ויש שנעשו מתרגום שבלשון מאוחרת, כגון הגרמנית. מס' מקבים הראשון הגיע אלינו קטע של תרגום שהמתרגם שילב לתוכו אף פרטים מתוך הספר השני. תרגום זה נעשה לפני ראשית המאה הי"ב⁴).

מס' טוביה נדפסו בקושטאנדינה שני תרגומים (בש' 1516 ובש' 1519 בתוך ס' מעשיות). מענין הוא ששנים מגדולי התאולוגים הנוצרים, שידעו עברית, היו סבורים שהתרגומים הללו אינם אלא גופו של המקור העברי, ולפיכך נודדו כל אחד מהם והוציא הנוסח שבא לידו עם תרגום רומי בצדו: סיבאסטיאן מינשטר הוציא ס' טוביה עם תרגומו הרומי ועם הערות פעקים (בסיליאה 1549, 1542) ופאגיוס אף הוא הוציא את הנוסח השני עם תרגומו הרומי (איסנה 1542, ובשער הס' כתב בפירוש: *ut is adhuc hodie apud iudaeos invenitur*). אח"כ נדפסו שני הנוסחאות שוב בפולילגוטה (בש' 1657).

חוץ מאלו יש עוד נוסח של תרגום עברי לס' טוביה שפרסם גאסטר⁵).

מס' יהודית נעשו כמה תרגומים: האחד נדפס בקושטאנדינה 1519 (ושנית בוויניציה 1544) ושני — בוויניציה (בערך 1651–6) בספר מעשה יהודית ודניאל (כל' מעשה בל והתנין), ועוד תרגום שלישי נעשה (בש' 1679) ע"י עקיבה לוי מהאלבירשטאדט ונדפס בברלין 1766 (יחד עם תרגום לעברית-טיטש מאת מאיר בן אשר כץ ועם מגלת אנטיוכוס). חוץ מאלו נעשו הרבה קיצורים מס' יהודית, למן הקיצור שנמצא בס' חיבור יפה.

1) ע' אברהם אפשטיין, מקדמוניות היהודים, ווינא תרמ"ז. —

2) הוציאו יעקב בצלאל לויטירבאך בקובץ מאמרים לזכרון רצ"ח חיות, ווינא תרצ"ג. —

3) זהר לבראשית ע"ב ב'. —

4) כך העלה חולסון בהקדמתו לקטע זה שהו"ל בשם „שריד ופליט“ בקובץ על יד של „מקצי נרדמים“

י' (ברלין תרנ"ו-תרנ"ז). —

5) ע' ספרו 14–1, Studies and Texts III. —

6) ע' קטלוג בודליאנה לסטיינשניידר No. 1340. —

מהישועה לר' נסים בן יעקב ובס' ירחמאל ועד ההרצאה החפשיית שבס' חמדת ימים (בפרק של חנוכה).

ויש להעיר שר' עזריה מן האדומים (מאור עינים פרק נ"ו) מבחין בין מגלת יהודית שבעברית ובין מגלת יהודית עצמה המקובלת לנוצרים.

חוץ מן התרגום שבס' יהודית (כאמור לעיל), הכניס אף ירחמאל את התוספות לס' דניאל (תפלת שלשת הבחורים ומעשה התנין) לתוך ספרו בתרגום ארמי⁽¹⁾. כמרכן הכניס לספרו תרגום עברי לצוואת נפתלי בן יעקב⁽²⁾.

בפתיחה לתרגום של תוספות ס' דניאל כתב ירחמאל: – ועתה אעתיק חסרון ההודאות והשירים אשר היללו ושבוו שלשת הבחורים, שמצא תודוס⁽³⁾ שאינו בכ"ד ספרים. ודין הוא סידרא די סדר בסידרה תודוס גבר חכים די פתר ביומוהי דקומודוס מלכא דרומאי, דהא לא אישתכח בספרא דעבראי, אילהין מן שבעים סבייא די פתרו סיפרא דאורייתא עם אלעזר כהנא רבא, דאיתקטיל ביומוהי דאנטיוכוס שחיק טמייא, די פתרו כל אורייתא ביומוהי דתלמי מלכא דמצראי. ואף גובריא אילין תרין די שמהתהון סומכוס ועקילס די פתרו ביומוהי דאדריינוס מלכא הוו מן פותרנייא ואקילס הוא אונקלוס. ודין הוא סידרא די לא כתיבא בסידרא דעיבראי דהא תודוס אשכחא. –

מתוך פתיחה זו נראה שירחמאל, שסופר עברי היה, הוציא את התרגום הארמי מתוך ספר ארמי או סורי וקבעוהו בספרו כמות שהוא.

חלום מרדכי והתוספות למגלת אסתר תרגם מרומית ר' יעקב בן מכיר⁽⁴⁾. אף אגרת אריסטיאס מרומית ניתרגמה ע"י ר' עזריה מן האדומים, שהדפיסה בספרו מאור עינים⁽⁵⁾.

אבל ביחס לאגרת אריסטיאס נראה שבין היהודים היתה רווחת סברה שהאגרת היא יצירה נוצרית, כמו שמשמע מדבריו של בעל שלשלת הקבלה⁽⁶⁾:

– בימיו ושל יוסי בן יוחנן איש ירושלים היה אלעזר הזקן כ"ג שכתב לו

טולומיאול מלך מצרים שישלח אליו זקנים להעתיק התורה מעברית ללשון יוונית, והנוצרים השימו כל המעשה הזה בספר בפני עצמו ותלו אותו במנין

הביבייה (Bibbia) שלהם וקראוהו אריסטיאול. –

ביחוד התחילו מתענינים בספרים החיצונים בתקופת ההשכלה.

הראשון היה נפתלי הירץ וויזל שפרסם תרגום הס' חכמת שלמה ואף פירוש גדול

בשם רוח חן כתב לו⁽⁷⁾.

יהודה ליב בן-זאב תרגם מסורית את הס' בן-סירא⁽⁸⁾, ואף מגלת יהודית הוציא

לאור בעברית ועברי-טייטש עם פירוש עברי⁽⁹⁾.

(1) ע' גאסטר, שם 21–16. –

(2) שם 30–22. –

(3) כוונתו לתאודוטיון המתרגם היווני של מקרא. –

(4) ע' בית המדרש לילינק, חדר ה'. –

(5) מאור עינים, מנטובה של"ד–של"ה. –

(6) שלשלת הקבלה, וויניציה שמיז, דף כ"ג א'. –

(7) ס' חכמת שלמה. [ברלין] 1780. –

(8) חכמת יהושע בן-סירא נעתק בלשון עברי ואשכנזי ותרגום ארמית עם ביאור, ווינא 1814 (מהדורה ב',

ווינא 1828). –

(9) מגלת יהודית... נעתק ללשון עברי ומתורגם אשכנזית ומבואר, ווינא 1819. –

ב"בכורי העתים" (1) נדפסה תפלת מנשה בתרגום אנונימי. אחריהם בא יצחק ויקיל פרינקל איש המוניא (=המבורג) והוציא בשם כולל, כתובים אחרונים" קובץ הספרים החיצונים שהנוצרים קורין להם בשם אפוקריפין. בשער הספר כתוב: "כתובים אחרונים הנודעים בשם אפוקריפא אשר לא נודעו לישראל מימי הכתבים (2) עד היום הזה ועתה העתיקם מלשון יון לשפת עברית ויוציאם לאור יצחק ועקיל פרענקיל איש המוניא, שנת תק"ץ לפ"ק".

אחר השער יש הקדשה לג' אנשים: לגיוניוס החכם מן הנכרים, לישראל קלייא חתן המחבר, ופעם השנים השלישי נכבד אשר חכמתו עמדה לי במלאכה הזאת סופר נאמן הוא בקהל עם וחננו אלהים רוח דעת עצה ובינה חכמתו תאיר כשמו רב מאיר המכנה בקרעסלוי ניו". אין פרינקל אומר מה היתה עזרתו של מאיר בריסלו בעבודתו. ובאמת נראה שהשנים האחרים, גיוניוס וקלייא, אף הם חכמתם עמדה לו, שהרי אין שום הקדמה עברית בתחלת הספר, אלא הקדמה רומית ארוכה (שבעה עמודים) דוקא, ובאותה הקדמה נאמר שהאפוקריפין לא נכתבו כלל בעברית, ממש כמו זינדאוויסטה והקוראן, ומבחינה זו בלבד הוא משיג על נפחלי הירץ וויזל, שהוא היה סבור בתומו שהס' חכמת שלמה נכתב באמת על ידי שלמה המלך. שוב יש בהקדמה מקום שמדובר בו על התועלת שיביא הספר לתלמידים מן הנכרים הלומדים עברית שיוכלו להתרגל בו בקריאה עברית. מתוך כל זה נראה שההקדמה נכתבה לא ע"י יהודי, אלא ע"י נכרי דוקא, ויש לשער שבעל ההקדמה הוא גיוניוס. ועל סמך הסברה שהאפוקריפין לא נכתבו מעולם עברית נטל המתרגם רשות לעצמו למטר תרגומו בדרך פראפראסה ובסגנונם של בעלי המליצה מן המשכילים. והתרגום לא נעשה מן היוונית, כנראה מהרבה מקומות. ומה שכתוב בשער שתרגם מיוונית (ועל ס' טוביה נאמר בהקדמה שנתרגם לא מיוונית, אלא מרומית, מחמת שביוונית יש בו בספר זה חזרות מיותרות) אולי אין זה אלא לתפארת המלאכה והמליצה, ואפשר שאחד משני עוזריו היהודים הכשילהו, שהיה סבור שהוא יודע יוונית.

יותר מפרינקל הצליח בעבודתו שלמה פליסנר. כשהיה בן י"ז נתקנא בוויזל ובבן-זאב ואמר לתרגם שאר הספרים החיצונים ותרגם אחדים מהם מתוך הביבליה הגרמנית. אח"כ ראה שעבודתו זו לא תצליח וגמר בדעתו לעשות כבן-זאב ולתרגם מן הסורי שבפוליגלוטה. לתכלית זו למד סורית ואף ערבית קצת ותרגם אותם הספרים שוב מסורית.

ו' אדר תקע"ז פרסם "מודעה גדולה" בעברית וגרמנית על קבלת חתימה על הספרים החיצונים בעברית. אבל חותמים לא היו והענין נשתקע. בשנת תקע"ט הוציא את התוספות למגלת אסתר בתרגום גרמני. ורק בש' תק"ב כשיצא מקומו לאסוף חתומים על ספר שהיה בדעתו להוציאו ושהיה כולל ענינים שונים העירוהו רוב החתומים על הצורך להוציא אף את הספרים החיצונים, ואז החליט להוציאם בארבעה חלקים. אבל בינתיים שמע שפרינקל הוציא את ספרו "כתובים אחרונים" ורפו ידיו. ורק לאחר שעייין בספרו של פרינקל והכיר שמקום הניח לו להתגדר בו, משום שפרינקל "היה כמחבר ולא כמעתיק", ואף ראה – כך משמע מדבריו – שפר' לא תרגם מכלי ראשון. והוא באותו הזמן כבר הספיק ללמוד אף את היוונית ולתרגם מתוכה שנית אותם הספרים (חוץ מאגרת ירמיה ותפלת חנניה מישאל ועזריה ושירתם) שכבר תרגמם פעמים – פעם מגרמנית ופעם מסורית.

אולם אחר כל התאמצותו לא נתקיימה מחשבתו בידו להוציא קובץ הספרים החיצונים בפני עצמם, אלא אחדים מן הקטנים שבהם פרסם בקובץ נזילים מן לבנון (2) הכולל חידושי תורה ושירים ודרשות. הספרים שהדפיס בקובצו זה הם: ברוך א' וב', אגרת ירמיה, תוספות לס' דניאל, תפלת מנשה ותהלים קנ"א.

(1) בכורי העתים, כרך ה' 1824 (עמ' 12 ואילך). –

(2) ספר נזילים מן לבנון, חלק ראשון (יותר לא יצא), ברלין 1833. –

כך נשאר הקובץ „כתובים אחרונים“ של פרינקל יחידי בספרות העברית ונדפס כמה פעמים (בתיקונים בלשון ובניקוד מצד המדפיסים) בכמותו, עד שבא המדפיס יצחק גולדמאן והוסיף עליו (בתרגום מגרמנית) את הספרים: אגרת ברוך אל עשרת השבטים ומזמור קנ"א על נצחון דוד במלחמתו עם גלית.

המדפיס גולדמן היה סופר בן-תורה ובקי בספרות ולפיכך כדאי לעמוד על יחסו אל הספרות החיצונית.

הוא היה מחשיב הרבה את הספרים החיצונים והיה שואף להכניסם אל תוך הסביבה של הקוראים בבחינת ספרי קדש. דבר זה, אם לא בפירוש אמר, נראה על כל פנים מהשתדלותו להדפיס את הספר בצורת תנ"ך עברי. ומכיון שלא היתה לו הוצאה עממית יפה מן התנ"ך העברי, חוץ מן התנ"ך הקטן של הוצאת החברה הביבלית שנפוץ הרבה בעולם, לפיכך ראה צורך לחקות אותה ההוצאה בכל, לא רק בתבנית ובאותיות, אלא אף בכתבות רומיות בצדן של העבריות לשמות הספרים בראש כל עמוד ועמוד ואף ברשימה של שמות הספרים שבראש הקובץ ובציוני הפרקים והפסוקים בכל הפרטים⁽¹⁾.

ומכל מקום, מצד אחר, אופיים הם דבריו בהערתו לפני הספרים שהוסיף הוא על הקובץ של כתובים אחרונים:

— עד פה באו ספרי האפוקריפי הנעתקים ברוב הלשונות הישנות והחדשות. ולהשלמת ההדפסה החדשה הזאת הוספתי בזה העתקת אגרת ברוך אשר שלח לגלות עשרת השבטים ע"י שלמנר מלך אשור, כפי שנמצאה בלשון ארמית (זיריש) לבדה. ועוד מזמור אחד כעין מזמורי תהלים נמצא בתנ"ך הגדול (בפוליגלוטה) בסוף תהלים, בארבע לשונות קדמוניות, יונית ארמית ערבית כושית.

הרב הדאק' קאססעל העתיק מיונית לאשכנזית עוד ספר עזרא ג' (ספר נחמיה יקרא בכל העמים עזרא ב') גם ספר חשמונאים ג', ואמרתי בלבי להעתיקם ג"כ לעברית ולהדפיסם, אבל בדקתי אחריהם ומצאתי ספר עזרא ג' כלו מלוס, ראשיתו מן דה"ב ל"ה בפסח יאשיהו עד סוף ד"ה, ואח"כ יתחיל מן תחלת עזרא ומעתיק והולך באיזה שינויים קטנים, ואח"כ באים דברים מן נחמיה (עזרא ב'), וכן מדלג מזה לזה, ומסיים בנחמיה ח' פסוק י"ב. כי הבינו בדברים אשר הודיעו להם. ומאשר אין בו כל חדש נחמתי מלהעתיקו. וכן ס' חשמונאים ג' מלא ספורים מגוזמים, ולא לחנם שמטו ידיהם ממנו המעתיקים לרוב הלשונות. —

אף נכרים היו במתרגמים לעברית: ס' ברוך נתרגם ע"י Kneucker הגרמני (1879) ואנטונין הרוסי (1902), ומזמורי שלמה נתרגמו ע"י פראנק דליטש (התרגום נמצא בכ"י באוניברסיטה שבליפסיה) וע"י פראנקינברג (1896).

אחר הקובץ של „כתובים אחרונים“ הופיעו כמה ספרים בודדים, מהם תרגום מתוך תרגום⁽²⁾ ומהם תרגום מתוך המקור⁽³⁾. אבל שום נסיון לא נעשה להוציא את הספרים החיצונים בקובץ שלם ובשיטה מדעית. אמת, מפעל כזה אי-אפשר היה שיעשה כהוגן בזמן הקודם, שהרי רק בעשרות השנים האחרונות נעשו מהדורות בקרתיות לגופם של כמה מן הספרים. רק עכשיו נעשה הדבר אפשרי ובכחות משותפים של כמה מאנשי המדע יוצאים בזה הספרים החיצונים מכונסים כלם בשני כרכים: א) הספרים המתחילים בצד מן הצדדים אל

(1) כתובים אחרונים... ונוסף עוד מה שלא היה בראשונים..., וארשה בדפוס ר' יצחק גולדמאן ג"י, שנת

תרמ"ו לפ"ק.

(2) כגון ס' היובלים מאת ש. רובין (ווינא 1871, מגרמנית) חזון הסבילות מאת יהושע שטיינברג (וארשה

1887, מגרמנית) ס' תנך מאת גולדשמיט (כרלין 1892, מגרמנית).

(3) כגון תהלות שלמה ועליית משה מאת א"ש קאמיניצקי (בהשלח, כרכים י"ג וס"ו).

תורה נביאים וכתובים, ב) ושאר ספרים שאין לתלותם במחלקה מן המחלקות שבכתבי הקדש לא מצד התכן ולא מצד היחוס לאחד האישים שבמקרא.

ט. על שיטת הסידור הנכונה לספרים החיצונים בעברית.

בין הנוצרים מקובלת חלוקת הספרים החיצונים לשתי מחלקות: אפוקריפין ופסיבדאפיגרפין. בשם אפוקריפין ($\alpha\pi\omicron\kappa\rho\upsilon\phi\alpha$) הם מכנים (למן תרגומו של לותר, כשהדפיסו אותם הספרים בסוף הביבליה שלו) את הספרים שנתקבלו בוועידותיה של הכנסיה הנוצרית בבחינת ספרים מועילים לתיקון המוסר, ולשאר הספרים החיצונים נהגו לקרא בשם פסיבדאפיגרפין ($\psi\epsilon\upsilon\delta\epsilon\pi\iota\gamma\rho\alpha\phi\alpha$ =מיוחסים), כל' ספרים המיוחסים לאדם גדול שבאמת לא הוא כתבם כלל. אבל חלוקה זו בעצם אין לה שום זכות לקיום, שהרי אין הבדל, למשל, בין הספר חכמת שלמה, הנחשב אצלם בין האפוקריפין, ובין הספר מזמורי שלמה, הנמנה לגבם בתוך הפסיבדאפיגרפין, כאילו באמת אפשר להניח שהס' חכמת שלמה נכתב בעצם ידו של שלמה והס' מזמורי שלמה הוא רק מיוחס לשלמה.

ויש מחכמיהם שהרגישו הזרות שבחלוקה זו, ולפיכך סידרו את הספרים לפי אלפבית, כל' לפי האות הראשונה שבשמות הספרים.

אפשר היה לחשוב עוד על חלוקת הספרים לפי הלשון העיקרית שבה נכתבו, היינו להבחין בין הספרים שמלכתחלה נכתבו עברית, אלא שהם מצויים עכשיו בתרגום ובין הספרים שמעיקרם יוונית נכתבו. או לעשות את החלוקה לפי ארץ מולדתם של הספרים: אותם שנכתבו בארץ ישראל, והם עברית נכתבו, ואותם שנכתבו בחוצה לארץ, והללו יוונית נכתבו. אבל משתי החלוקות הללו, שבעצם הן ממין אחד, אי אפשר לאחוז אף באחת, שהרי עדיין לא הכריעו חכמים על הלשון העיקרית של כל ספר מן החיצונים ועל ארץ מולדתו. ואף בסדר כרונולוגי, לפי זמן כתיבתם של הספרים, לתחום להם תחומין ולומר, למשל, שאלו לפני תקופת החשמונאים ואלו בתוך אותה תקופה ואלו לאחריה נכתבו, אי אפשר לערוך את הספרים, משום שאין בידנו לברר בדיוק לגבי כל ספר וספר את הזמן שבו נכתב. כמובן קשה לחלק את הספרים למחלקות לפי תכנם – כגון למחלקות של היסטוריה, חזון ודברי מוסר, – שלא דבר קל הוא לעשות חלוקה פרטית ולהכריע, למשל, בין דברי היסטוריה לדברי אגדה, או בין דברי מוסר ודברי שיר, וכיוצא בכך.

לפיכך נראית לנו דרך חדשה לסידורם של הספרים החיצונים, והדרך החדשה ישנה היא, משום שהיא קרובה להגיון המקובל שבמסורת ישראל, – היינו לערוך את הספרים על הסדר המקובל בישראל בקובץ ספרי תנ"ך. כל ספר וספר יתכן להכניסו למחלקה המתאימה לו אם מצד הענינים הכלולים בו אם מצד האיש שאליו מיוחס אותו ספר.

לפי שיטה זו נסדרו בזה הספרים החיצונים בכלל בארבע מחלקות: א) לתורה,

ב) לנביאים, ג) לכתובים, ד) שאר הספרים.

ובפרט כך סידורם:

א) הספרים החיצונים לתורה: ספר אדם וחווה – ספר חנוך א' – ספר חנוך ב' – צוואות השבטים – ספר היובלים – עלית משה.

ב) הספרים החיצונים לנביאים: תפלת מנשה – אגרת ירמיה – ספר ברוך – חזון ברוך א' – חזון ברוך ב'.

ג) הספרים החיצונים לכתובים: תהלים מזמור קנ"א – מזמורי שלמה – חכמת שלמה – ספר דברי איוב – תוספות למגלת אסתר – תוספות לכפר דניאל – עזרא החיצוני – חזון עזרא.

ד) שאר הספרים החיצונים: אגרת אריסטיאס – ספר המקבים א' – ספר המקבים ב' – ספר המקבים ג' – ספר המקבים ד' – טוביה – יהודית – חזון הסבילות – ספר בן-סירא.

ספר אדם וחווה

מ ב ו א

א. על ספרות אדם וחווה.

פרשת אדם וחווה בגן עדן ולאחר טרידתם משם בעטיו של נחש מרגלית יקרה היא באפוס הישראלי, ואין פלא אם האגדה הישראלית הרבתה לספל בה כל כך למן הימים הראשונים, – ודאי למן זמן מתן ספר בראשית לאומה ואילך.

שרידים ורמזים מעידים שספרות שלימה על אדם וחווה היתה רווחת בימי קדם, בימי יצרנותה של אגדת ראשונים: הפנטסיה היתה מוצאת לה כאן כר נרחב למעשי שובבותה ואף יתד נאמנה לתלות עליה את כלי שעשועיה. כל מעשי רוים ורוין דרזין היו משתבצים להם יפה בתולדותיו של אדם. הרי הוא ידע הכל: הקביה הראה לו דור דור ודורשיו (ע"ז ה' א'). לא לחנם אכל מעץ הדעת. ודעתו של אדם אף לשגרה היתה בלשון בני אדם שיודעים היו על החכמה שבספרות. כך משמע מתוך שיחות קדמונים: כשהצטער, למשל, רבי בשיחתו עם מר שמואל שלא עלתה בידו להעניק לו סמיכה, השיבהו מר שמואל בזה הלשון: לדידי חזי לי ספרא דאדם הראשון וכתוב ביה שמואל ירחינאה חכים יתקרי ורבי לא יתקרי (בי"מ פ"ה ב').

רמזים אלו וכיוצאים בהם מעמידים אותנו על מקצוע שלם בספרות האגדה שהיה לנו ונעלם מאתנו בהמשך הדורות.

אבל הענין של חטא אדם קדמא חשיבות יתירה יש לו לגבי הנצרות, ומהאי טעמא שרבבו להם ראשוני הנוצרים כמה וכמה מאותו הרכוש שבאגדת ישראל ושם עיברו להם והחליפו לפי טעמם וצרכיהם הדתיים והעבירו את הענינים מצורתם העיקרית עד שקשה להציל מהם שום שריד ופליט מכל מחמדינו.

מכל אותו שפע של יצירות קדומים שבמקצוע הספרות של אדם וחווה אין לנו, היהודים, שיעור אלא ספר אחד, הוא ספר אדם וחווה, שאחרי כל הגלגולים בין שאר הספרים החיצוניים ביוונית עדיין עמד טעמו העברי בו בשלימותו.

ב. שמו של הספר.

מתוך הפסוק הראשון שבספר (ויתכן שמעיקר כך היה: זה ספר...) נראה ששמו הנכון צריך להיות ספר אדם וחווה, וקרוב לכך הוא מכונה אף בתרגומו הארמיני: ספר אדם (JQR VII, 218). אף בתרגומו הרומי שמו: Vita Adae et Evae (ודומה לו אף בנוסחאות הסלאביות).

וטעות היתה בידי טישינדורף וצ'יריאני – שניהם מוציאים לאור את הנוסח היווני – שקראו לספר זה בשם Apocalypsis Mosis (=חזון משה). נראה שרשימה שהוסיף סופר מאוחר, טועה או הוזה, בסופו של הספר (בנוסח הארמיני עדיין היא בסופו) ביוונית ושהסופרים שבאו אח"כ קבעוה בתחלתו הטעתם. אותה רשימה כך לשונה: – ספור חיי (Διήγησις καὶ πολιτεία) אדם וחווה היצורים הראשונים (πρωτοπλάστον) שנגלה מפי הגבורה למשה עבדו כשקבל לוחות תורת הברית מידי ה' על פי מיכאל המלאך הראש. –

ג. טיבו של הספר.

הספר הוא כלו יהודי מתחלתו ועד סופו: תחלתו בדברי אגדה וסיומו בדברי הלכה. וקרוב לודאי שסיומו עלה במחשבה תחלה והוא תכליתו של הסופר בספרו. מגיד לך: שני דינים יש באבילות, שאינה נוהגת אלא ששה ימים ואינה נוהגת בשבת. ושניהם מקדמת דנא הם קבועים: הלכה לשת בן־אדם מפיו של מיכאל המלאך, שרם של ישראל.

ד. ז מ נ ו.

התרגום הארמיני (ע' לקמן) נעשה מתוך התרגום היווני קודם ש' 360. אבל סימניו הפנימיים של הספר גופו מוכיחים עליו שהוא קדום על כל פנים לזמן של הויכוחים שהיו בין המינים, הם ראשוני הנצרים, ובין היהודים: לא רק שאין בו שום כוונה לכך, אלא אפילו למשיח אין בו רמז כל עיקר. ועוד ראייה על קדמותו: אילו נכתב הספר לאחר התהוותה של הנצרות ודאי לא היו הנצרים מאספים אותו לתוך ספרותם. אמור מעתה: לא רק לפני חורבן הבית, אלא אף קודם להתהוותה של הנצרות נכתב.

ה. לשונו העיקרית של הספר.

כמה סימני לשון מוכיחים שהספר נכתב מעיקרו עברית:
(א) המלאכים פונים אל אלהים בכינוי יְהוָה אֵל (כ"ט ד', ל"ג ה'), והמתרגם נתקשה במסירתו וכתבו בדרך טראנסקריפציה: Ἰαήλ. אף הלשון הַלְלוּנָה (מ"ג ד') מסר כך: Ἀλληλουῖα.

(ב) לשונות עבריים מסר בתרגום כמות שהם בלשון העברית, כגון כִּן־פֶּסַס (ג' ב') –
 υἱός θεῆς (השוה משלי י"ז כ"ה ובע', ודליטש מוסר τέκνα θεῆς, אל האפסיים ב'
 ג', בלשון בני רגז), חי אלהים (יח א') – θεός ὁ ἕψ (דברי בליעל (כ"א ב') – λόγοι
 παρονομίας הנני (מ"א א') – ἔγωγε ἰδοῦ.

(ג) שימשי הלשון העברית, כגון העץ אשר יול בו (ט' ג', ייג ב') — ἔνυλον ὅ, ὅ ἐστιν בשמרנו (טיז ב') — ἐν τῷ φυλάσσειν ἡμᾶς, דבר אשר בו (טיז א') — ὅ, ὅμα ἐν τῷ בדעת טוב ורע (ייה ג') — ἐν τῷ γινώσκειν, ועוד.
(ד) טעות בקריאה במקור העברי, שהחליף חיית בהיא, שנתחלפו לו חבלים (כיה א') (ἐν ματαίοις).

ו. על התרגום היווני.

התרגום היווני הוא עיקר לנוסח הספר, שהרי שאר התרגומים מתוכו נעשו. חוץ
מזה הוא גם אחדותי ושלם בתוכן.

את התרגום היווני הוציא לאור קונסטנטינוס טישנדרוף בספרו Apocalypses apocryphae (Lipsiae 1866) בשם (מוטעה, על פי הרשימה ההתחלית שבכ"י ABCD, ע' לעיל פרק ב') Apocalypsis Mosis (=חזון משה) על פי ארבעה כ"י, מהם שנים (AD) מאיטליה (מוויניציה ומילאנו) ושנים (BC) מווינא, והם:

כ"י A (מויניציה, מן המאה הי"ג).

B (מוינא, מן המאות י"ב-י"ד).

.(" " " ") C "

" D (ממילאנו, מן המאה הי"א).

והואיל וטישנדורף השתמש בהוצאתו בכ"י D לא בשלימותו, אלא רק בתחלתו

ובסופו, בא אחריו A. M. Ceriani והוציאהו כלו בקובצו Monumenta sacra et profana, V (1868), 19–24 באותו השם Apocalypsis Moysi.
 חוץ מאלו השתמש פוקס בתרגומו הגרמני (בקובצו של Kautzsch) בעוד שני כ"י, והם: E1 (מפאריס, מן המאה הטי"ו), E2 (ממונפיליו – Montpellier).
 ויש להעיר שמכל הכ"י הנזכרים רק הכ"י C נשתמר בשלימותו.
 הכ"י הנזכרים מסומנים לקמן – בפירושו – כך: A = א, B = ב, C = ג, D = ד, E = ה, וכן הנוסח הארמיני = אר, והסלאבי = ס.

ז. שאר התרגומים.

שאר התרגומים נעשו מן היווני, ולא עוד, אלא שבהם דוקא חלו ידיים נצריות אם מעט ואם הרבה: יש מהם שאפשר עוד להפריש בתוכם את העיקר מן התוספת, ויש שאי אפשר לעשות זאת כלל.
 בעיקר יש להזכיר, מן הצד היהודי שנשתייר בהם מן המקור, את הנוסחאות: הרומי, הארמיני והסלאבי (או: הסלאביים).

א) הרומי, שנקרא Vita Adae et Evae, יצא לאור ע"י W. Meyer (Abhandlungen d. kgl. Bayer. Akad. d. Wissensch. XIV, 1878, Abt. III). לדעתו של Meyer נעשה תרגום זה מיוונית תיכף אחר המאה הדי'. תרגומים גרמני ואנגלי ממנו ניתנו בקובצי הספרים החיצונים של קויטש וצ'ארלס בצדו של תרגום הנוסח היווני.

ב) הארמיני יצא לאור בתרגום אנגלי (על פי כ"י משנת 1539 שבספריה ב"ה Etschmiadzin מאת F. D. Conybeare בשם JQR VII [1894], 216–235). לדעתו של Conybeare נראה מן הלשון הקדומה שהתרגום נעשה במאה החמישית – הששית, בערך. ונראה שהתרגום נעשה מתוך יווני דוקא (ולא מסורי או כושי, כסברתו של Conybeare). שהרי בפרק כ"ז ניתנו ד' מיני הצמחים בהעתקת שמותיהם היווניים, ועוד יותר מזה נראה בפרק ל"ז שהלשון sea not made with hands אינו מתפרש אלא מתוך השערה שלפני הארמיני היה בנוסח היווני בטעות ἀχειροποίητος λίμνη במקום ἀχειρουσία λίμνη.

ג) הסלאבי הוציא ממנו Н. Тихонравов בקובצו Памятники отреченной русской лит. (I, 1863): שני נוסחאות:

1) Слово о Адамѣ (стр. 1–15), 2) О исповѣданіи Евинѣ (стр. 293–304)¹
 ואין כאן אלא שתי רידקציות של ספר אחד והן מתחלפות זו מזו רק בסדר ההרצאה ובפרטים אחדים, אבל בעצם התכן הכללי יש כאן ספר אחד, שבו מתוארים ימיו האחרונים של אדם וקבורתו ווידויה של חוה לפני בניה ובני בניה על החטא הראשון שגרם לטרידה מגן-עדן, – ממש באותו התכן ובאותו הסדר שבנוסח היווני. רק בסוף מצורפות אגדות נצריות שהיו רווחות בעולם, ואגדות אלו השרו מרוחן על הספר כלו ועשאוהו כמין יצירה נצרית. וכבר עמד И. Порфирьевъ באריכות על ניתוחן וערכן של אותן הנוסחאות בתוך שאר דבריו על האפוקריפין של אדם וחוה בפרק מיוחד שבספרו Апокрифическія сказанія о ветхозавѣтныхъ лицахъ и событіяхъ, Казань 1873 (стр. 168–197).

א' ב'

(1) בביבליוגרפיה רוסמים חוקרים לא מקורות אלו, אלא Jagić, Die altkirchenslavischen Texte des Adambuches (Wien 1893), ולערי אינו בידי.

ספר אדם ותנה

א זה ספר תולדות אדם ותנה: וניהיו אחרי צאתם מגן-עדן
 ב וינקח אדם את-תנה אשתו וילך קדמה: וישב-שם שמונה עשרה
 ג שנה ושנים חדשים: וידע אדם את-תנה אשתו ופתה וטלד שני
 ד בנים את-הנקרא קין ואת-הנלקב הנקרא הבל:
 ב ואחר-כך היה אדם ותנה יחדיו ויהי בן-שבעים ותאמר תנה
 ג אל-אדם: אדני ראיתי כלילה בקלום ונהנה דם-בני הנלקב הנקרא
 ג הבל נשסף אל-פירקן אחיו והוא שמה אתו באנקוריות: ונקרא אליו
 ד והבל ביימותיר לו ממנו מעט: והוא לא שמע לו כי אם-שמה
 ה אתו ער-קמו ונהם] לא נשאר בקרבו כי אם-נצא מפיו: ויאמר
 אדם נקומה ונלקה ונקאה מה-הנה להם אילי נלחם האויב עם:

א-ד. לידתם של קין והבל - חלופה של חוה ומיתת הבל - לידת שם ושאר בני אדם.

א זה... וחוה. כתבת הספר. לכתבת זו קודמת בכל כיי היווניים, אבל לא בארמיני.
 כתבת אחרת (ע' מבוא ב'). - ספר תולדות. ברא' ה' א'. היווני: $\delta\iota\gamma\epsilon\gamma\epsilon\iota\sigma$ = סיפור (ע'
 מבוא שם). אר History = תולדות. - אחרי צאתם מגן עדן. כך טישנודורף. דהאר נמשך
 אל הכתבת. - וילך קדמה וישב שם. דרש וישכן מקדם (ברא' ג' כ"ד) = וישכון מקדם.
 וכן בביר (כ"א ט'): "רב אמר בכל מקום רוח מזרחית קולטת, ויגרש את האדם וישכון מקדם
 לגן עדן. קין-ויצא קין... וישב... קדמת עדן" (וכיוצא בו בע', והשוה ברומי י"ח וכ"ב). -
 וידע אדם את חוה אשתו. אר(ד). - ותלד שני בנים. מכאן שקין והבל תאומים
 ג היו (ביר כ"ב ג', פר"א כ"א) ונולדו לאחר הגירוש (יובל' סוף ג'), ולא כמאן דאמר שבו
 ביום שנבראו (אדם וחוה) נולדו קין והבל (ביר כ"ב א'-ב'). - הנאור: הגוין שרשית,
 במשקל עשוק (ירמ' כ"ב ג'), ופירושו: המשחית, ההורס, כמו נאר מקדשו (איכה ב' ד'). השוה
 לקמן ג' ב' נוסח אר. ויש מפרשים כך גם נאור (תהל' ע"ו ה'), ע' רש"י (שם) רד"ק
 (שרש נאר) ועוד. היווני $\Delta\iota\alpha\phi\omega\tau\omicron\nu$ = מלא אור (כמו ע', ועל פיו הרומי $\lambda\alpha\iota\delta\alpha\iota\delta\alpha\iota$). דאר(ד)
 מתקנים: $\Delta\iota\alpha\phi\omega\tau\omicron\nu$ (= חסר אור). - הנלבב. בעל לב (אויב יא י"ב). היווני $\Delta\iota\alpha\phi\omega\tau\omicron\nu$ -
 פירושו אינו ידוע והוא כנראה טראנסקריפציה ממלה עברית שנגזרה מהשם לב, וכעין זה אר
 Barekhood (= well-minded) = בעל לב טוב. גינצברג (Legends V, 135) סבור: תקחבל. -
 ב אל-אדם. כך אר השוה הרומי ב' וה'. בשאר הנוסחאות: לאדוניה אדם. - אדוני.
 "שאין חוה קוראה לאדהיר מתחלה אלא רבי" (אדרינ גרא א'), והוא על דרך שקראה
 שרה לאברהם (ברא' י"ח י"ב). - באכזריות. $\alpha\nu\epsilon\lambda\epsilon\eta\mu\acute{o}\nu\omega\varsigma$ (השוה משלי כ"ז ד').
 אפסוביצר (בספרו Kain u. Abel, 51) מצא כאן בצדק השפעה על בעל הזהר (שמות רל"א)
 שאומר: "אשכחנא בספרין קדמאין דכד קטל ליה קין להבל נשך ליה נשיכין כחויא
 עד דאפיק נשמתיה וקטיל ליה". - ויאמר אדם. אנ מוסיפים: אל חוה. -

ג וילכו שניהם וימצאו את-הקל הרוג בידי קן אֶחָיו: ואלהים
ב אמר אל-מִיכָאֵל הַשָּׁר הַגָּדוֹל אָמַר אֶל-אָדָם אֶת-הָרֹאשׁ אֲשֶׁר יָדַעְתָּ
אֶל-תִּהְיֶה לְקַן בְּנֶה כִּי בְּזֶכֶם הוּא וְאֶל-תַּעֲצֵב כִּי אֶתְדַלֵּךְ בֶּן
ג אַחֵר תִּהְיֶה וְהוּא יוֹדִיעַךָ אֶת-כָּל-אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה: אֶת-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
הַגִּיד הַמֶּלְאָךְ לְאָדָם וְאָדָם שָׁמַר אֶת-הַדְּבָר בְּלִבּוֹ וְאַחֵר הִתְאַבְּלָה
חֲוָה עַל-הַקֵּל בָּנָם:

ד וַיַּדַּע אָדָם עוֹד אֶת-אִשְׁתּוֹ וַתֵּהָר וַתֵּלֶד אֶת-שֵׁשֶׁת: וַיֹּאמֶר אָדָם
ב אֶל-חֲוָה הִנֵּה יָלַד לָנוּ בֶּן תַּחַת הַקֵּל כִּי הָרַגְנוּ קָן וְעַתָּה נִמְן כְּבוֹד
לְאֱלֹהִים וְהִבָּאנוּ לוֹ מִנְחָה:

ה וַיֹּלֶד אָדָם שְׁלֹשִׁים בָּנִים וּשְׁלֹשִׁים בָּנוֹת וַיְחִי אָדָם תִּשְׁעַ
ב מֵאוֹת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה: וַיַּחַל אֶת-חֲלָיו וַיִּקְרָא בְּקוֹל גָּדוֹל
ג וַיֹּאמֶר יְבֹאוּ אֵלַי כָּל-בְּנֵי לִמְעַן אֲרַאם בְּשָׂרָם אָמוֹת: וַיֵּאָסְפוּ כָּל־ם
ד כִּי הָאָרֶץ הִיְתָה נוֹשָׁבֶת בְּשִׁלְשֶׁת רֻחוֹתֶיהָ: וַיֹּאמֶר אֵלָיו שֵׁשֶׁת בָּנֵי
ה אָבִי מִה-חֲלָיָה: וַיֹּאמֶר אֵלָיו אָדָם כָּאֵב גָּדוֹל אֶחְזִי וַיֹּאמְרוּ מִה-
הוּא כָאֵב מִה-הוּא חֲלִי:

ג ב הַשָּׁר הַגָּדוֹל ἀρχάγγελος (ע' דניאל י"ב א'). – הִרְזוּ. הַכוֹנָה לַחַיּוֹן שְׂרָאָה אָדָם
לְאַחֵר שְׁנִטְרַד מִגֶּן עֵדֶן וְשֶׁהוּא מְסוּפֵר בְּרוּמֵי כִּיָּה-כִּיט. – בֶּן-כַּעֲס. ὀργῆς υἱός (ע' מְבוּא
ה' ב'). אֵר a son of destruction, וְלִפִּי נֹסֶחַ זֶה יִתְכַּן שֶׁהִיא בְּמִקּוֹר: בֶּן פֶּרֶץ, ע' בְּרֻכּוֹת
י"ז ב' (כִּימָה) וְהַשּׁוֹה יַחֲזֹק יִיח י'. – אֵת כָּל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה. א(ג) מוֹסִיפִים: לוֹ, וְאַתָּה
ג אַל תִּגַּד לוֹ דְּבַר. – אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה... הַבֵּל בָּנָם. כֶּךָ ד(ב). –
ד ב עוֹד. אֵר. בְּרֹא' ד' כִּיָּה. בִּיוֹנִי חֹסֵר כְּמוֹ בַּע'. – נִתֵּן כְּבוֹד לְאֱלֹהִים וְהִבָּאנוּ
לוֹ מִנְחָה. הַשּׁוֹה תַּהֲלִי צִיּוֹ ז'-ח' וְלִקְמָן כִּיט ג'.

ה-יד. חֲלִיּוֹ שֶׁל אָדָם וְסִפּוּרוֹ עַל הַחֲטָא – שֶׁת וְחֻוָּה הוֹלְכִים לִגֶּן עֵדֶן – טְגִישָׁתָם בַּחִיָּה – דְּבַר אֱלֹהִים –
שִׁיבָתָם.

ה א שְׁלֹשִׁים בָּנִים וּשְׁלֹשִׁים בָּנוֹת. אֵר שְׁלֹשִׁים בָּנִים בְּלִבְדוֹ. וְכֵן כָּתוּב בְּעַל שְׁלֹשֶׁת
הַקְּבֵלָה צ"ב ב': „אֹמוֹת אוֹמְרִים... וְהוֹלִיד אָדָם עִם חֻוָּה אִשְׁתּוֹ ל' בָּנִים וְזוֹלָת קִין וְהַבֵּל וְשֵׁת".
ב הַשּׁוֹה גַּם יוֹסֵפּוֹס קִדְמָ' א' ב'-ג'. – וַיַּחַל אֶת-חֲלָיו. וְאִין צִרִיךְ לְהוֹסִיף: אֲשֶׁר יָמוֹת בּוֹ,
כִּי לִפִּי הָאֵגֶדָה כָּל חֲלִי הִיָּה גוֹרָם מִיתָה עַד יָמֵי חֻזְקִיהוּ מֶלֶךְ יִהוּדָה (בִּיר סִיָּה ט'), פֶּרִיא
גִּיב, תַּנְח' בְּרֹא' כִּיָּו, מוֹבָא בְּעִרְוֶךְ. – בְּטָרָם אָמוֹת. ג מוֹסִיף: וַיִּשְׁלַח אֶת בָּנֵי אֵת שֵׁת
ג לְהַגִּיד לָהֶם. – רֻחוֹתֶיהָ. μέθη. יַחֲזֹק מִיב כ'. – בְּשִׁלְשֶׁת רֻחוֹתֶיהָ. רִמּוֹ לְבִרְא' ט'
יִיט. וְכֵן מְצִינוּ בְּמַהֲיָג שֶׁם ט' כִּיָּה: „שְׁבִיקֶשׁ הַקְּבִיָּה לְהַעֲמִיד מִנַּח אַרְבַּעַה בָּנִים שִׁירְשׁוֹ
אֵת אַרְבַּע רֻחוֹת הָעוֹלָם". אֵלֶּה מוֹסִיפִים: וַיְבֹאוּ אֶל פֶּתַח הַבַּיִת (ג: לִפְנֵי בְּמִקּוֹם) אֲשֶׁר
הִיָּה בֵּא שְׁמָה לְהַתְּפַלֵּל לְאֱלֹהִים. – אֲבִי. גֵּאֵר. אֲבִד: אָדָם אֲבִי. – וַיֹּאמֶר אֵלָיו אָדָם.
ד-ה אֲבִד: וַיֹּאמֶר בְּנִי. – מִה הוּא חֲלִי. א: מִה הוּא כָאֵב וְחֲלִי. ב: מִה הוּא כָאֵב, אֲבִי –

- ו ויען שֶׁת וַיֹּאמֶר לוֹ הֲלֹא תִזְכֹּר אֲבִי אֶת־עֵץ הָעֵץ אֲשֶׁר אָכַלְתָּ
ב מִמֶּנּוּ וַתַּעֲצֹב: אִם־כֵּן אֲסֹא הִגִּידָה־לִּי וְהִלַּכְתִּי וְהִבֵּאתִי לָךְ פְּרִי מִן־
הָעֵץ כִּי אֵעָלֶה עִשָּׂר עַל־רֹאשִׁי וְאֶבְקֶה וְאֶתְחַנֵּן וְשָׁמַע אֱלֹהִי יְיָ וְשָׁלַח
ג אֶת־מַלְאָכָו וְהִבֵּאתִי לָךְ לִמְעַן יִרְאֶה הַכָּאֵב מִמֶּךָ: וַיֹּאמֶר לוֹ אָדָם לֹא
שֶׁת בְּנִי כִּי חָלִי וּמִקְאוּב־לִי וַיֹּאמֶר לוֹ שֶׁת וְאִיךָ בָּאוּ עָלֶיךָ:
ז וַיֹּאמֶר אֵלָיו אָדָם בְּאֲשֶׁר בְּרָאָנוּ אֱלֹהִים אוֹתִי וְאֶת־אִמְכֶם אֲשֶׁר
בְּגִלְגָּלָה אֲנִי מֵת נָתַן לָנוּ אֶת־קֶלֶעֶץ הָעֵץ וְעַל־הָאֶחָד צָנָנוּ לְבִלְתִּי
ב אֶכְלֶמֶמֶנוּ: וּבְהִנֵּי עַת הַמִּלְאָכִים שְׁמִרִי אִמְכֶם לַעֲלוֹת וּלְהַשְׁתַּחֲוֹת
לִּי וְאֲנִי הָיִיתִי רְחוֹק מִמֶּכָּה וְנִדַּע הָאוֹיֵב כִּי לְבָדָה הִיא וַיִּתֵּן־לָהּ
ג וַתֹּאכַל מִן־הָעֵץ: אֶחָד־כֵּן נִתְּנָה גַם־לִי לְאָכֹל:
ד וַיִּחַר אַף־הָאֱלֹהִים בָּנוּ וַיָּבֹא יְיָ אֶל־הָעֵץ וַיִּקְרָא בְּקוֹל נֹרָא
לְאֹמַר אָדָם אֵיכָּה וְלָמָּה נִחַבְתָּ מִסְּנִי הַיֹּסֶתֶר בֵּית מִסְּנִי בְנֵהוּ:
ב וַיֹּאמֶר אֵלָי יַעֲקֹב אֲשֶׁר עֲזָבְתָּ אֶת־בְּרִיתִי אָבִיא עַל־בִּשְׂרָף שְׂבָעִים
וּשְׁנַיִם נְעָעִים הָרֹאשׁוֹן נְנַע הָעֵינַיִם הַשֵּׁנִי נְנַע הַשְּׁמַע וְכֵן וְבָאוּ עָלֶיךָ
קֶלֶת־הַנְּעָעִים זֶה אַחֲר־זֶה:
ט אֶת־הַבְּרִיתִים הָעֹלָה דִּבֶּר אָדָם אֶל־בְּנָיו וַיֵּאָחַז אֶנְחָה גְדוֹלָה
ב וַיֹּאמֶר מַה־רָאָעָשָׂה וּבִצְרָה גְדוֹלָה אֲנִי: וַתִּבֶּךְ גַּם־חַנָּה וַתֹּאמֶר אֶל־
אָדָם אֲדֹנִי קוּמָה תִּגְדֵּל־לִי חֲצִי חֲלִיךָ וְאֶשְׁאָנִי כִּי מֵאִתִּי הָיְתָה זֹאת
ג לָךְ בְּגִלְגָּלִי מִצְאָתָךְ הַתִּלְאָה: וַיֹּאמֶר אָדָם אֶל־חַנָּה קוּמִי לְכִי אֵת

- ו וַתַּעֲצֹב. אִם מוֹסִיפִים: לַחֲמוֹד אוֹתוֹ. — וְהִלַּכְתִּי. אִב: וְאֲנִי הוֹלֵךְ. — וְהִבֵּאתִי.
ב καὶ ἐνέγκω — רָאִיָה עַל וְיֹו הַמַּהֲפֵךְ. וְאוֹלִי הִיָּה בַּמִּקְוֶה: וְאֲנִי הוֹלֵךְ וּמִבִּיא. — וְהִבֵּאתִי
לְךָ לִמְעַן. ב: וַיִּבֵּא לִי מִן הָעֵץ אֲשֶׁר יוֹל בּוֹ הַשֶּׁמֶן (אִר: מִפְרִי גֵן (ו) הַחַיִּים לְמֹאכֶלְךָ). —
ג אֲשֶׁר בְּגִלְגָּלָה אֲנִי מֵת. הַשּׁוּה בִּס כִּיָּה כִּח (כִּד), בִּר יִז ח' וְלִקְמֵן יִד. —
א אֲבִד: נִטַּע (φυτόν). אִר: פְּרִי. — נִתְּנָן... מִמֶּנּוּ. ג: נָתַן לָנוּ אֶת הָרִשּׁוֹת לְאָכֹל
מִכָּל עֵץ הָעֵץ מִלְבַּד אֶחָד כִּי עַל הַנִּטַּע הַהוּא הָאֶחָד וְהַיִּחִיד אִמַּר לָנוּ לְבִלְתִּי גַעַת בּוֹ. — מִמֶּנּוּ.
ב אֲבִדָה מוֹסִיפִים: אֲשֶׁר בְּגִלְגָּלוֹ אֲנַחְנוּ מֵתִים. הַ מִּמְשִׁיךְ: וַיִּתֵּן לָנוּ גַם שְׁנֵי מִלְאָכִים לְשִׁמְרָה. —
הַ מִּלְאָכִים שְׁמִרִי אִמְכֶם. הַכוּוֹנָה לְשְׁנֵי מִלְאָכֵי הַשֶּׁרֶת הַמְלוּוִין אֶת הָאָדָם (יּוֹבֵל ד' כ"ב,
הַרומִי כ"א, חֲגִיגָה ט"ז א' וְעוֹד). — וְאֲנִי הָיִיתִי... הָעֵץ. ג. אֲבִד (אִר): וַיִּמְצָאָה לְבָדָה
וַיִּתֵּן לָהּ וַתֹּאכַל מִן הָעֵץ בְּדַעְתּוֹ כִּי אֵינֶנִּי קְרוֹב וְלֹא מִלְאָכֵי הַקֹּדֶשׁ. — וְאֲנִי הָיִיתִי רְחוֹק
מִמֶּנָּה. הַשּׁוּה בִּר יִט ג'. —
ד וַיִּחַר אָף. גְּדֹאֵר. אִב: וְכַאֲשֶׁר אָכַלְנוּ שְׁנֵינוּ חָרָה אָף... — הַיֹּסֶתֶר בֵּית מִסְּנִי
בְּנֵהוּ. הַשּׁוּה תִי לְבִרָא ג' ט', יִשַׁע י' ט"ז, יִרְמ' כ"ג כ"ד. — שְׂבָעִים וּשְׁנַיִם. ד.
הַשּׁוּה מִשְׁנֵה נְעָעִים א' ד', סִפְרָא י"ג ד' וְעוֹד. —
ט חֲלִיךָ. ט: חֶלֶק מִכַּאֲבָךְ (וְכֵן בְּרומִי). — הַתִּלְאָה. אִרָאֵר. (ב:ג): מִצְאָךְ תִּלְאָה

ושת בננו וקרבתם אל-גן-עדן והעליתם עשר על-ראשכם ובכיתם
 והתחננתם לאלהים כי ירחם עלי ושלח את-מלאכו לגן-עדן וגם
 לי מן-העץ אשר יזלבו השמן והבאת לי ואסובה ואחיה מחלני:
 וילך שת ומה אל-קצה גן-עדן: ויהי בלכתם וטרא מה את-
 בנה והנה מה נלחמת בו: ומבך מה ותאמר אויבא לי כי באשר
 אנני ליום התקומה וקללני כל-החטאים באמרם לא שמרה מה
 את-מצות האלהים: ותקרא אל-המה ותאמר הוי מה רעה הלא
 תיראי משני צלם האלהים להלחם-בו איך נסתח פחד איך חזקו שניך
 איך לא תזכרי עבדותך אשר נעבדת בראשונה לצלם האלהים:
 ותקרא מהה אל-מה ותאמר: לא עלינו חסדך ובכך כי
 אם-עליך יען כי ממך יצא שלשון החיות: איך נסתח פחד לאכל
 מן-העץ אשר צוה האלהים לבלתי אכל-בננו: בגלל הדבר הזה
 שנה גם-מבעני: ועתה לא תוכלי שאת אם-הואלתי להוכיחך:
 ויאמר שת אל-המה סגרי פחד ודמי וסורי מעל-צלם האלהים
 ער-יום הדין: ותאמר מהה אל-שת הנני ואסורה מעל-צלם
 האלהים: [ותסן] ומלך אל-משכנה:
 ויבא שת ומה אמו ער-קצה הן ויבכו-שם ויתחננו אל-
 האלהים כי ישלח את-מלאכו וגם להם את-שמן הנשע: וישלח
 האלהים את-מיקאל השר הנדול ויאמר אל-שת איש האלהים אל-
 תיגע בתפלה עליהעץ אשר יזלבו השמן לשון את-אדם אביך
 כי לא יתן-לך עתה כי אם-לקח הנמים: אז יקום כל-בשר מנימי

ומכאוב. ד מוסיף: בעבורי בזעת אפך תאכל לחם (ברא' ג' י"ט). - ה עץ. עץ החיים מתואר
 בחנוך א' כ"ד ג-ד ועוד (ע' גינצברג 119, V). - ואחיה מחלני. אב: ונחתי והגדתי לך
 את הדרך בה הודחנו לראשונה. -

י וטרא. ג: וטרא מרחוק... - חיה נלחמת בו. מלחמת החיה בשת באה להראות
 שאחר החטא ניטלה אימת האדם על החיה. "בשעה שברא הקב"ה את אדם השליטו על הכל...
 כיון שחטא המרידן עליו" (בר' כ"ה ב'). וביתר פירוט ילק"ש משפטים ר' שס"ג (השוה שם
 ברא' ר' מ"ב, איוב סוף תתק"ו). -

יא חמסך. *πλεονεξία*, ע' סומ' לחבוק א' ט', ב' י"ז -
 יב מעל צלם האלהים. א מוסיף: ותברח החיה ותשאירוהו פצוע. - משכנה.
μακίθη. ג: מאורתה (*κοίτη*). -

יג-ג ויבא. אר. היווני: וילך. - וישלח. א: וישלח אלהים. - אז יקום כל בשר.
 וכך בפסיק"ר ל"ו (השוה ילק"ש ישעיה ר' שנ"ט): "אף אותם מתים שמתו מימות אדה"ר

אָדָם וְעַד-הַיּוֹם הַגָּדוֹל הַהוּא וְהָיָה לָעַם קְרוֹשׁ: וְאָז תִּתֵּן לָהֶם כָּל
 שְׂמַחַת גִּן-עֵדֶן וְהָיָה אֱלֹהִים בְּתוֹכָם: וְלֹא יִהְיֶה עוֹד חַטָּאִים לְשָׁנָיו
 כִּי יוֹסֵר מֵהֶם הַלֵּב הָרַע וְנִתֵּן לָהֶם לֵב אֲשֶׁר יִשְׁכִּיל לְהִישִׁיב
 וּלְעֹבֵד אֶת-הָאֱלֹהִים לְבָדּוֹ: וְאַתָּה שׁוֹב אֶל-אַבְיָה כִּי מָלְאוּ יָמָיו
 לְמוֹת וְעוֹד-לוֹ שְׁלֹשֶׁת יָמִים וּבָצֵאת נִשְׁשׂוּ תִרְאֶה אֶת-עֲלִיָּתָה הַנוֹרָאָה:
 וּבְדַבָּר הַמְּלָאךְ אֶת-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיַּעַל מַעְלֵיהֶם: וַיָּבֹא שָׁת
 וַחַוָּה אֶל-הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר אָדָם שָׁכַב שָׁם: וַיֹּאמֶר אָדָם אֶל-חַוָּה מַה-עָשִׂית
 לָנוּ וְנִבְרִיאֵינוּ קָצָה גָּדוֹל אֶת-הַמָּנוֹת לְמִשְׁלַל בְּכַל-יְרֻעָנוּ: וַיֹּאמֶר
 אֵלֶיהָ קָרָאִי לְכָל-בָּנֵינוּ וְלִבְנֵי בָנֵינוּ וְהִגִּידִי לָהֶם אֵת דְּבַר שְׂטָנֵּנוּ:
 וַתֹּאמֶר אֵלֵיהֶם חַוָּה שְׁמָעוּ כָל-בָּנֵי וּבְנֵי בָנֵי וְאֶגִּידָה לָכֶם אֵיךְ
 הִשְׁתָּנוּ הָאוֹנֵב: בְּשִׁמְרָנוּ אֶת-הַגֶּן אִישׁ חִלְקָתוֹ אֲשֶׁר נִתְּנָה-לוֹ מֵאֵת
 הָאֱלֹהִים וְאֲנִי שְׂמַרְתִּי נִחְלָתִי וְאֲשֶׁר נִסְּלָה לִּי בְּדָרוֹם וּבְמַעְרָב:
 וַיִּלֶךְ הַשָּׁשָׁן אֶל-גִּנְחַלֹּת אָדָם אֲשֶׁר נִחְיִית הַדְּבָרִים שָׁם כִּי הָאֱלֹהִים
 חִלְקָה־לָנוּ אֶת-נִחְיִית אֵת כָּל-הַדְּבָרִים וְנִתֵּן לְאַבְיָה וְאֵת כָּל-הַנִּקְבּוֹת
 גֶּן לִי:

טז וַיְדַבֵּר הַשָּׁשָׁן אֶל-הַנִּחָשׁ לֵאמֹר: קוּמָה בּוֹאָה אֵלַי וְאֶגִּידָה לָךְ
 דְּבַר אֲשֶׁר תִּהְיֶה לָךְ תּוֹעֵלֶת בּוֹ: וְנִקֵּם וַיָּבֹא אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ הַשָּׁשָׁן
 ד רְאִיתִי כִּי עָרוֹם אַתָּה מִכָּל-הַחַיָּה וְאָבֹא לְהִשְׁכִּילָךְ בִּינָה: לָמָּה

ה ועד עכשו... ולא אלו בלבד אלא אף נפלים יושעו... (ע' לקמן כ"ח). - כי יוסר מהם
 ה ל לב הרע. ע' יחוק' י"א י"ט, ל"ו כ"ו, במד"ר סוף י"ז ועוד. -
 יד מה-עשית לנו. השה חנוך ב' ל' י"ח, ברומי מ"ד. רואה הוא כאן את חווה כסיבה
 ראשונה לחטא (בניגוד לחוון עזרא ג' כ"א המאשים את אדם). -

טו - ל. סיפורה של חווה על החטא.

טו ב-ג את הגן. אב מוסיפים: שמרנו. - בדרום ובמערב. השה הרומי ל"ב. - החיות
 הזכרים. כי הנחש הוא מין זכר. - כי האלהים חלק. הסברת אד(ב). השה פריא
 כ"ג, Philo, De vita contempl. II 476, 32. -

טז השטן אל-הנחש. לפיסקה זו כדאי להשוות פריא י"ג: „הקנאה והתאוה והכבוד
 מוציאין את האדם מן העולם. אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה... מה אדם ותדעה... אמרו
 אם אין אנו באים בעצה על אדם שיחטא לפני בוראו אין אנו יכולין בו. והיה סמאל השר
 הגדול שבשמים... לקח את הכת שלו וירד וראה כל הבריות שברא הקב"ה ולא מצא חכם
 להרע כנחשו... והיה דמותו כמין גמל ועלה ורכב עליו... כך הנחש כל מעשיו שעשה וכל
 דבריו שדבר לא דבר ולא עשה אלא מדעתו של סמאל... - ויקם... השטן. ג. - ראיתי.
 ג אר. אבד: שמעתי, ג: נודע לי. - להשכילך בינה. אב באה תוספת (לקוחה מן הרומי
 י"ד): ומצאתיך גדול מכל החיות והם מתרועעים אתך ובכל זאת תשתחווה לחלש ממך. - מזוני.

ה תאכל מזוני אדם ולא מפרי הגן: ועתה קומה ונעשה אִשֶּׁר יִגְרֹשׁ
 ו מִי־הֶגֶן בְּגִלְלֵי אִשְׁתּוֹ כְּאִשֶּׁר גִּרְשָׁנוּ גַם־אֲנַחְנוּ בְּגִלְלוֹ: וַיֹּאמֶר אֵלָיו
 ז הִנָּחֵשׁ יֵרָא אֲנִכִּי שְׂדֵי־חֵר אֶף הָאֱלֹהִים בִּי: וַיֹּאמֶר לוֹ הִשָּׁטֵן אֶל־
 תִּירָא הִנֵּה־לִּי אֶף כָּלִי וְאֲנִי אֲדַבֵּר בְּסִיף דְּדַבֵּר אִשֶּׁר תִּשְׂאֶהוּ בּוֹ:
 יז וַיֵּאָחֶז הִנָּחֵשׁ שְׂתָאֵם בְּחוֹמַת הֶגֶן וְכַעֲלוֹת הַמַּלְאָכִים לְהַשְׁתַּחֲוֹת
 לַאֱלֹהִים וַיְהִי מִרְאָה הִשָּׁטֵן כְּמִרְאָה מְלָאךְ וַיְהִלֵּל אֶת־יְיָ: קְוֹאֲמֵר
 ב הַמַּלְאָכִים: וְאֲנִי הִשְׁקַבְּתִי מִי־הַחוּמָה וְאֶרְאֶהוּ כְּדַמּוֹת מְלָאךְ וַיֹּאמֶר
 ג אֵלִי הֵאֵת תְּנֶה וַאֲמַר אֲנִי: וַיֹּאמֶר אֵלִי מִה־תַּעֲשִׂי בְּגֶן וַאֲמַר לוֹ
 ד הָאֱלֹהִים שָׁמְנוּ [בּוֹ] לְשִׁמְרוֹ וְלֹאֲכַל מִפְּרִי: וַיַּעֲנֵנִי הִשָּׁטֵן בְּסִי הִנָּחֵשׁ
 ה הִיטְבַּתֶּם עֲשֵׂה אֶף בִּי־לֹא תֹאכְלוּ מִכָּל עֵץ [וְהֶגֶן]: וַאֲמַר אֵלָיו מְכַל־
 עֵץ [וְהֶגֶן] נֹאכַל רַק מִי־הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹר־הֶגֶן אֲמַר אֱלֹהִים לֹא
 תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ כִּי בְיוֹם אֲכָלְכֶם מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמָתוּ:
 יח וַיֹּאמֶר אֵלִי הִנָּחֵשׁ חֵי אֱלֹהִים כִּי צִרְלִי עֲלֵיכֶם כִּי כְּבִהְמוֹת
 ב נְדָמִיתֶם וְאֲנִי לֹא אֶחָפֵץ כִּי תִבְצְרוּ מִדַּעַת: קוּמִי אִפּוֹא בּוֹאִי הִנֵּה
 ג וְשִׁמְעִי לִי וְאֶכְלִי וַיִּדַּעַת אֶת־עֶרְךָ הָעֵץ: וַאֲמַר לוֹ יֵרָאִיתִי שְׂדֵי־חֵר
 ד אֶף הָאֱלֹהִים בִּי כְּאִשֶּׁר אָמַר לָנוּ: וַיֹּאמֶר אֵלִי אֶל־תִּירָאִי כִּי בְּיוֹם
 ה אֲכָלְכֶם מִמֶּנּוּ וְנִפְקַחוּ עֵינֵיכֶם וְהִיִּיתֶם כְּאֱלֹהִים יִדְעִי טוֹב וָרָע: כִּי יִדַּע
 ו אֱלֹהִים בִּי־תִהְיֶה כְּמִהוּ וַיִּקְנֵא בָכֶם וַיֹּאמֶר לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ: הֲלֹא
 ז תִּשְׁנִי אֶל־הָעֵץ וְרָאִיתִי אֶת־הַכְּבוֹד הַגָּדוֹל הַחוּפָּה עָלָיו: וַיְהִי כִּי
 יֵרָאִיתִי לְקַחַת מִפְּרִי וַיֹּאמֶר אֵלִי בּוֹאִי הִנֵּה לְכִי אִתִּי וְאֶתְּנֶהוּ לָךְ:
 יט וַאֲשַׁמְחִלּוּ וַיָּבֹא אֶל־הֶגֶן וַיִּלָּךְ לִשְׁנִי וַיְהִי כִּהִתְהַלְכוּ מִעַט וַיִּשָּׁן

יצאָוֹן, כִּנְרָאָה מִלֵּה שְׁמִית. ע' מִשְׁנֵה כִּלְאִים א' א': הַחֲטִין וְהַזֹּנוּן אֵינָן כִּלְאִים זֶה בּוֹהַ.
 וְהַשּׁוֹה יִרְו' שֵׁם: אִמֵּר רַבִּי יוֹנָה מִין חֲטִין הֵן (הַזֹּנוּן) אֵלֹא שֶׁהַפִּירוֹת מְזִינִין, וְהַשּׁוֹה מִתִּיא יִיג
 כִּי־מ' (מִשְׁלַע ל "הַזֹּנוּן בְּתוֹךְ הַחֲטִיִּים"), עֵרֶבֶת זֹאב = Lolium temulentum (ע' בִּאֲרִיכוֹת
 דֹּאֲלֵמָאן Arbeit u. Sitte II, 248–250). – מִזֹּנוֹי אָדָם. אֲב מוֹסִיפִים: וְאִשְׁתּוֹ. – קוּמָה.
 א(ב): וְבוֹאָה הִנֵּה. – בְּגִלְלוֹ. ע' הַרומִי יֹא־יִז. – כָּלִי. הַשּׁוֹה סוּף הַקֶּטֶע פִּרְיֵא יִיג
 הַמּוֹבָא לַעֲיֵל, גַּם שֵׁם מִיָּה (בְּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל). –

יז בְּחוֹמַת. אֲבָד: בְּחוֹמוֹת. – וְכַעֲלוֹת הַמַּלְאָכִים. א(ב): וְבַעֲרֵךְ בִּשְׂעָה
 (הַתְּשִׁיעִית) כֹּאשֶׁר... –

יח כְּבִהְמוֹת נְדָמִיתֶם. תַּהֲל' מִט' כִּיֵּא. לְפִי פִרְיֵא יִיט קִרְאוּ מִלְאכֵי הַשֶּׁרֶת אֵת
 י הַפְּסוֹק הַזֶּה עַל אָדָם וְחוֹה בִּשְׂעָה שֶׁנִּטְרְדוּ וַיִּצְאוּ מִן הָגֶן. – כִּי יִדַּע אֱלֹהִים... הַדִּילְטוֹרִיָּה
 שֶׁל הַנָּחֵשׁ עַל בּוֹרְאוֹ יִדְעָה בְּמִדְרָשִׁים (כְּגוֹן בִּר' יִיט ד' וְעוֹד). – הַכְּבוֹד הַגָּדוֹל. א(ב)
 מוֹסִיפִים וְאִפֵּן אֵל הָעֵץ וְאִרְאֵה אֵת כְּבוֹדוֹ הַגָּדוֹל הַחוּפָּה עָלָיו וְאִמֵּר לוֹ כִּי נִחְמַד הוּא לַעֲנִיִּים
 לְהַשְׁכִּיל. – וַיְהִי כִּי... א(ב): וַאֲיִרָא לְקַחַת מִפְּרִי וַיֹּאמֶר אֵלִי בּוֹאִי הִנֵּה וְאִתָּן לָךְ לְכִי אִתִּי. –
 יט וַיָּבֹא אֶל־הָגֶן. שֶׁהִשָּׁטֵן הָיָה מִחוּץ לָגֶן (ע' אֲדַרְיָנ' הוֹצ' שִׁכְטֵר, עמ' 157). – וַיִּעַל

- אלי ויאמר נחמתי לא אתננו לך לאכל עד-אם-נשבעת לי למה
 גם-לאישך: ואמר לא נדעתי מה השבועה אשר-אשבע לך אך
 זאת נדעתי ואנידה בקסא וי וברוכים ובעץ הסוים כי אמן גם-
 לאישי לאכל: ובהשביעו אותי ויגש ואל-העץ ויטל קליו ויטל
 בקרי אשר נתן לי לאכל את-זהמתו את-המאנה כי המאנה ראשית
 קל-חפאת היא ויש את-הענף ארצה ואקח מסריו ואכל:
 בעת ההיא נסקחו עיני ואדע כי עירמה אנכי מן-הצדק אשר
 לבשני ואבדך ואמר לו: מה-זאת עשית-לי כי ששמת מעלי כבודי
 אשר לבשני: ואבדך גם-על-השבועה אשר נשבעתי והוא נרד מעל
 העץ ואנינו: ואני בקשתי בחלקתי עליה לכפות את-ערוגי ולא מצאתי
 כי באדלי נבלו העלים מכל-העצים אשר בחלקתי לבד מן-המאנה:
 ממנה לקחתי עלים ואעש לי חגרות והן מן-העץ אשר-אכלתי מסריו:
 ואקרא בקול גדול ואמר אדם אדם אינה קומה בואה אלי
 ואודיעך דן גדול: וקבוא אביכם דברתי אליו דברי בליטל אשר
 הורידנו מקבודנו הגדול: כי קבואו שמתתי סי והשטן דבר [בו]
 ואחל להבינו לאמר: בוא הנה אדוני אדם שמעני ואכל מסרי
 העץ אשר אמר לנו אלהים לבלתי אכל-ממנו והיית באלהים:
 ה-ו וישן אביכם ויאמר נרא אנכי שן-ימר אף-הו: כי ואמר אליו אל-
 תירא כי ביוםם אקלך [ממנו] מדע טוב נרע: וקבה פתיתיו קל-
 מהרה ויאכל והנה נסקחו עיניו וידע גם-הוא את-מערמיו: ויאמר
 ח אלי הוי אשה רעה מה-עשיתי לך כי הרחקת מעלי כבוד האלהים:

עליו. מעין זה (אדר"נ א'): „מה עשה הנחש... עמד ונגע באילן בידיו וברגליו
 והרתיעו". - ויטל ... את-התאנה. כיצא בו ע"ז כיב ב': „בשעה שבא נחש על חוה
 הטיל בה וזהמא" (וכך חנוך א' ס"ט ו' ועוד).

- עירמה אנכי מן-הצדק. השוב ישע' נ"ט י"ז, איוב כ"ט י"ד, תהי'
 ב קליב ט'. וכך ביר י"ט ו': „אפילו מצוה אחת שהיתה בידו נתערטלו ממנה". - פשט
 ד מעלי כבודי. ע' לקמן כ"א. - נבלו העלים מכל-העצים אשר בחלקתי לבד
 מן-התאנה. כיצא בזה ביר ט"ו ז': „ר' יוסי אומר תאנים היו... לבן מלכים שקלקל עם
 אחת משפחותיו, כיון ששמע המלך טרדו והוציאו חוץ לפלטין והיה מחזר על פתחיהן של
 שפחות ולא היו מקבלות אותו, אבל אותה שקלקלה עמו פתחה דלתיה וקבלתה. כך בשעה
 שאכל אדה"ר מאותו האילן טרדו והוציאו חוץ לג'ע והיה מחזר על כל האילנות ולא היו
 מקבלין אותו... אבל התאנה ע"י שאכל מפירותיה פתחה דלתיה וקבלתה". -

כא-ח אדוני. ע' לעיל ב'. - כבוד האלהים. שהיה לבושו. השוב ילק"ש (דברים ר'
 תחקניא) בשם דברים זוטא: „אותו כבוד שניתן לך ניטל ממך". ובב"ר י"א ב': „נטל זיוו

כב ביום ההוא שמענו את-מיקאל השר הגדול תוקע בשופרו
ב וקורא למלאכים לאמר: כה אמר יי באו אתי אל-הגן ושמעו
ג את-המשפט אשר-אשפט-בו את-האדם: וכאשר הופיע אל-הים
ד בקרב קרובים בגן ומלאכים הולכים לפניו ואומרים שירה קרחו
ר כל-עציהן גם-בגנות אביכם גם-בגנותי: וכסא האלהים עמד
נכון במקום אשר-שם עץ החיים:

כג ויקרא אלהים לאדם לאמר איכה הוסתר בית מפני
ב בנהו: ויען אביכם ויאמר לא נחבאנו יי למען הסתר מפניו כי
ג וראתי כי-עירם אנכי ואסתר מענה יי: ויאמר לו אלהים מי הגיד
לך כי עירם אתה העזבת את-מצותי אשר צויתך לשמרה:
ד וינבר אדם את-הדבר אשר דברתי אליו לאמר לא תסכן בגד-
ה יי: וישן ואלהים אלי ויאמר מה-זאת עשית ואמר הנחש השיאני:
כד ויאמר אלהים אל-אדם וען אשר לא שמעת למצותי ותשמע
ב לקול אשתך ארוכה האדמה בעבורך: כי תעבדנה לא תמן בכה
ג לך קוץ ודרדר תצמיח לך בועת אסיה תאכל לחם: תלאתה
תבדה מאד תעמל ולא תנוח תשבע מרורים ולא תסעם מתק
תחר מני-חלב ותקדר מני-קרח תיגע הרבה ולא תעשיר תשמן
ד ובאמרתך לא תקום: והמנה אשר רדית בה תקום עליך למרד
כי לא-שמרת את-מצותי:

כה וישן יי אלי ויאמר כי שמעת [בקול] הנחש ותמרי את-מצותי
ב יהיו לך סבלים ומקאובים גדולים מנשוא: בחיל ורעדה תלדי

ממני. ובפרא יי: מה היה לבושו של אדה"ר, עור של צפורן וענן כבוד מכוסה עליו,
כיון שאכל מפירות האילן נפשט עור צפורן מעליו וראה עצמו ערום ונסתלק ענן הכבוד מעליו.—
כב בשופרו. גם בימי המשיח, יעמוד מיכאל ויתקע בשופר (אותות המשיח, ביהמ"ד
ג ילינק ב' ס"א). — המשפט. כך א. אדם הראשון נידון בסנהדרין שלימה (ב"ר כ' ד.). —
ג וכאשר... מכאן עד סוף הפרק לפי כ"י ג. — ברכב כרובים. רכב שכרובים בין גלגליו
(ע' מדרש תהל' יח ט"ו, יוספוס קדמ' ד' י"ד י.). — פרחו כל-עצי הגן. בשעה שהקב"ה
נכנס בגן עדן... עץ החיים נותן ריח... וכל העלין מרגנין (סדר גי'ע נויב, ביהמ"ד ילינק ג'
ד קל"ח). השוה יומא ליט ב' ולקמן ל"ח. — וכסא האלהים... במקום אשר-שם עץ
החיים. השוה חנוך ב' ח' ג'.

כד בעבורך. ככתוב בברא' ג' י"ז. רק ג. שאר כ"י: בעבודתך (כמו בע'). — תשבע.
קרי πλησθεις במקום πληβεις שאינו אלא כפל מהחרו השני. — תחר מני חרב...
קרת. השוה ברא' ל"א מ', איוב ו' י"ז, ל' כ"ח ול'. — על מרד החיות ע' פרק י'.
כה חבלים. כך הגיה פוקס במקום ματαίους (=הבלים) שבכ"י. והשוה אר in empty
ב pains. — בחיל ורעדה. τρώμους, — כך הגיה טישנודורף (במקום τρώποις שבכ"י). —

בנים ובשעה אחת תקריבי ללדת ותקשרי חינוך מרב צער ומקאובים:
 והתנודית ואמרתי יי וי הצילני עתה ולא אסנה עוד לחטאת בשירים:
 ולכן כדברך אשפטך באיבה אשר-שם האונב בך ואל-אישך
 תשוקתך והוא ימשל-בך:

כז ואל הנחש שנה בקצף גדול ויאמר לו כי עשית זאת ותשנה
 ג ישרי-לב ארור אתה מקל-הבהמה ומקל-החיה: ממאכלך אשר
 ג אתה אכל תגור ועקר תאכל כל-ימי חיה: על-גחוקך תלך ודיף
 ורגליך תחסר לא-תשאר לך און ולא קנה ולא אבר אחד מקל-
 ד אשר התעיתם ברשעתך ומעש אשר יגרשו מנו-עדן: ואיבה אשית
 בינה ובין ורעו הוא ושוסף ראש ואתה תשוננו עקב ער-יום הדין:
 כז ויברכו את-הדברים האלה ויצו יי את-מלאכיו לגרשנו מנו
 ג עדן: ובהיותנו משלחים ודוים קרא אביכם אל-המלאכים לאמר
 הניחו לי מעט למען אקרא לאלהים וירחם עלי ויחנני כי אני
 ג לבדי חטאתי לו: ויחדלו משלחו וימן אדם את-קלו בבכי לאמר
 ד סלח-נא לי אדני לאשר עשיתי: ויאמר יי למלאכיו מהו עוולכם
 ה משלח את-אדם מהנן בבי העון אם-עול ששטמי: וישלו המלאכים
 ארצה וישתחוו לני ויאמרו צדיק אתה יי וישר משפטך:

כח ואל-אדם שנה יי ויאמר לא אתנה להיות בגן-עדן מעתה:
 ג-ג ויען אדם ויאמר תדלי יי מעץ החיים ואכל בסרם אנרש: ויאמר
 יי לאדם לא תקח ממנו עתה כי צויתי את-הברובים ואת-להט
 החרב המתהפכת לשמרו משניה למען לא תטעם ממנו ולא תהנה
 ד-ה לעולם: כי עתה תלחם את-המלחמה אשר-שם בך האונב: אף
 בצאתך מנו-עדן ונשמתך מקל-דבר רע וזכרת את-נוים הנאות

ג-ד לחטאת בשירים. כדעת האיטיים. ע' יוכפוס מלח' ב' ח' ב'. - בא יבה. ἔχθρα. אולי יש
 להגיה: בתאוה (ע' לעיל י"ט, גם ההמשך מחייב). - תשוקתך. thy turning (כמו בע').
 מעין זה דרשו בב"ר כ' ו': "בשעה שהאשה יושבת על המשבר אומרת איני נוקקת לביתי
 עוד מעתה, והקב"ה אומר לה תשובי לתשוקתך לשוקת אישך". -

כז אבר אחד. לנחש הקדמוני היו ידים ורגלים (ע' ב"ר י"ט א', כ' ח'). לסמאל
 שטים עשרה כנפים (פ"א י"ג). - עד יום הדין. השוה תרג' ירו' לברא' ג' ט"ז. -
 כז את מלאכיו. "הקב"ה אמר למלאכים שישלחוהו מגן עדן" (מדרש אגדה סוף ג'). -
 אביכם. אג מוסיפים: אדם. - סלח-נא. אדם חזר בתשובה (ב"ר כ"ב י"ג, פ"א כ'). -
 וישר משפטך. תהלי קי"ט קל"ז (וכן א"ר). -

כח וזכרת... המות. א"ר. השוה הדרש על זכר את בוראיך (קהלת י"ב א') - זכר את
 בורך, קברך (קהלת רבה שם) והרוצה לנצח את יצרו הרע "זכור יום המיתה" (ברכות ה' א').

וביום התקומה אקים אותה ואז יגמולך מען הסוים וחיות לעולם:
 את-הדברים האלה דבר יי ויצו לנרשנו מן-ערן: ואביכם
 בכה לפני המלאכים מקדם לכן ויאמרו אליו המלאכים מה-בקשתך
 אדם ונעשה-לך: וישן אביכם ויאמר להם הנה אתם מנרשים
 אותי ונעשה הניחור-נא לי ואקחה נוחים מן-הנן ואביא מנחה
 לאלהים אסרי צאתי למען נענני: וישו המלאכים אל-האלהים
 ויאמרו זה אל מלך עולם צוה-נא יי לתת לאדם סמים מהנן
 ונרעים למאכלו: ויאמר אלהים לאדם לבא ולקחת נוחים
 ובשמים מהנן ונרעים למאכלו: ויתקדו המלאכים ללכת ויבא
 ארבעה מינים כרפס ונרד וקנה וקנמון ויתר הנרעים למאכלו
 ויבא את-כל-אלה ויצא מן-הנן: ונבוא אל-הארץ:

ועתה בני הנה הודעתים איך פתינו ואתם השקמו לכם
 לבלתי עזב את-הדרך הטובה:

את-הדברים האלה דברה מנה בקרב בנייה ואדם שכב
 בקליו ועוד לו יום אחד עדי-צאת נפשו: ותאמר אליו מנה למה
 זה אתה מת ואנכי חיה וכמה אחנה אסרי מותך הנידה-נא לי:
 ויאמר לה אדם אל-תדאני לדבר הזה כי לא-תאסרי ממני כי
 יחדו נמות שנינו ובאשר אקבר תקברי: ובמותי תענבוני ואיש
 לא-ינעו בי עדי-אשר ידבר מלאך אלהים דבר על-אדומי: כי
 לא-ישקחני אלהים כר-סקר וסקר את-ניצורו שלו ועתה טוב
 כי תקומי ותתפללי לאלהים עדי-אשר אשיב רוחי לך
 הנותנה: ואנחנו לא נדע איך נראה את-פני עשנו ואם יאנח-בנו
 או ישוב ירחמנו:

ותקם מנה ותצא החוצה ותפל ועל-פניה ארצה ותבך
 ותאמר: חטאתי אליהי חטאתי אבי-כל חטאתי לך חטאתי למלאכיך
 בחריף חטאתי לבדוכים ולשורשים חטאתי לבסאף הנורא אשר

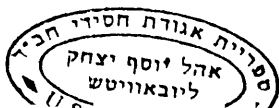
היווני: „כמבקש (ג: כהולך) למות“ אינו מובן. ואולי היה במקור: ונשמרת מכל חטא למות
 (ע' במד' י"ח כ"ב), והשאר תוספת ביאור של המתרגם. –

יה אל. כך להדיא בהעתקה יוונית (Iαήλ). – וזרעים למאכלו. האר. דנ'
 א' י"ב. – ארבעה מינים. אר. – כרכם ונרד וקנה וקנמון. בויבלים (ג' כ"ח):
 לבונה חלבונה נטף ונרד. על הסממנים שהשתמשו בבית המקדש שבאו מג"ע ע' גינצברג
 v. 106. לעומת זה בר' כ' ט': אילו זכית היית נוטל עשבים מג"ע וטועם בהם כל מעדנים. –

- ג לא ימוט וְכִלְהֶמְטָאִים בָּאוּ לְעוֹלָם בְּגִלְלִי: וְחֻוָּה עוֹדְנָה כִרְעַת
וּמִתְפַּלֶּלֶת וְהִנֵּה מִלֵּאךְ יִי בְּדַמּוֹת־אִישׁ בָּא אֵלֶיהָ וַיְקוּמָהּ וַיֹּאמֶר:
ד קוֹמִי חֲנָה מִתְּשׁוּבָתְךָ כִּי הִנֵּה [נִשְׁמַת] אָדָם אִישׁךָ יוֹצֵאת מִגֻּזְתּוֹ
קוֹמִי וְרֹאֵי אֶת־נִשְׁמָתוֹ הָעוֹלָה אֶל־עוֹשָׁה:
לג וּמִקָּם חֲנָה וַתֵּמַח בְּגִידָהּ אֶת־דִּמְעָתָהּ מֵעַל־פָּנֶיהָ: וַתִּבֹּט אֶל־
ה שָׁמַיִם וַתֵּרָא וְהִנֵּה רֶכֶב אִשׁ בָּא עַל־אֲרָבָעָה נְשָׁרִים מְאִירִים
לֹא־יֻכַּל יְלוֹד אִשָּׁה לְהַגִּיד הַדָּרָם וְלִרְאוֹת אֶת־פָּנֶיהָ וּמִלְאָכֶיהָ
ה הוֹלְכִים לִפְנֵי הָרֶכֶב: וּכְאֲשֶׁר בָּאוּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָדָם אָבִיכֶם
ד שָׁב שָׁם עִמָּד הָרֶכֶב וְהַנְּשָׁרִים בֵּין אָבִיכֶם וּבֵין הָרֶכֶב: וְאָרָא
[וְהִנֵּה] מַחְתּוֹת־זָהָב וְשֹׁלֵשׁ כַּפּוֹת וְכִלְהֶמְלָאִים וּלְבוּנָה [וּבִידִיהֶם]
לְקַחוּ אֶת־הַמַּחְתּוֹת וַיָּבֹאוּ בַּחֲפוּזִין אֶל־הַמָּנֹכֶם וַיִּסְחוּ עֲלֵיהֶן וַעֲנִן
ה הַקִּטְרֶת [עָלָה] וַיָּכֶם אֶת־הַרְקִיעִים: וַיִּסְלוּ הַמִּלְאָכִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָאֵל
וַיִּקְרָאוּ וַיֹּאמְרוּ יְהִי אֵל קְדוֹשׁ סֶלַח [וְלָאָדָם] כִּי צִלְמָךְ־הוּא וּמַעֲשֵׂה־יְדִידֶךָ:
לד וְאֲנִי חֲנָה רְאִיתִי שְׁמִי [תְּמוֹנוֹת] פְּלָאִים גְּדֻלוֹת וְנוֹדָאוֹת עֲמֻדוֹת
ג-ב לִפְנֵי יְיָ: וְאֶבֶךָ מִסַּחַר וְאֶקְרָא לְבָנִי לִשְׁתִּי וַאֲמַר: קוֹם שֵׁת מֵעַל־גֻּזְתִּי
אָדָם אָבִיךָ וּבּוֹא אֵלַי וְרֹאִיתָ אֶת־אֲשֶׁר לֹא רָאִיתָ עֵין אָדָם מֵעוֹלָם:
לה וַיָּקָם שֵׁת וַיֵּנֶשׂ אֶל־אָמּוֹ וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ מַה־לָּךְ וְלָמָּה תִּבְכִּי: וַתֹּאמֶר
ג לוֹ שָׂאֵנָּה עֵינֶיךָ וְרָאֵה שִׁבְעַת הַרְקִיעִים סְתוּחִים וְרָאֵה בְּעֵינֶיךָ נִשְׁמַת
אָבִיךָ נִפְלֶת עַל־פָּנֶיהָ וְכִלְהֶמְלָאִים מִתְּפַלְלִים בַּעֲדָהּ וְאֹמְרִים סֶלַח־
ג לוֹ אָבִי־כָל כִּי צִלְמָךְ־הוּא: אֶךְ בָּנִי שֵׁת מַה־יִּהְיֶה מְתִי וַיִּמָּן בִּידִי
אָבִינִי וְאֵלֵהִינוּ הַנְּעָלָם וּמִירֵהֶם שְׁנֵי הַבּוֹשִׁים הָעֹמְדִים עַל־תְּפִלַּת אָבִיךָ:

לא-מג. פטירתם של אדם וחווה.

- לב-ג א ש ר לא ימוט. אב מוסיפים: חטאתי ה' הרביתי לחטוא חטאתי לך. - מלאך ה'
בדמות איש. אר. הלשון ἄγγελος τῆς ἀνθρωπότητος (=מלאך האנושות) שבכ"י אבג יש
להגיה לפי זה: ἄγγ. κυρίου ἐν ἀνθρώπου εἶδεν. התיבה κυρίου נמצאת גם בכ"י ב.
מלאך מיוחד ממונה על האנושות אינו ידוע לא בספרות העברית ולא בספרות היונית. אדרבא,
לכל מלאך תפקיד שלו. -
לג ותמח בידה את דמעתה מעל פניה. אר. אבג: ותשם את ידה על פניה.
אב מוסיפים: ויאמר אליה המלאך התרוממי מן הארציות (γῆινον). ב: מן (והארץ). -
ג רכב אש. אר. אנ: רכב אור (אור?). - ארבעה נשרים. ראתה את פני הנשר
של ארבע החיות־הכרובים (יחז' א' י', י' ט"ו וכו'). - לקחו. אר. - אל־המזבח.
על מזבח גדול בימי אדה"ר השהו ב"ר ליד ט'. -
לד פלאים. אר. אבג: רוים. -
לה-ג שבעת הרקיעים. השהו חגיגה י"ב ב'. - נשמת אביך נופלת. אר. - תפלת
אביך. התפלה שמתפללים על אביך. -

לו ויאמר שֶׁת אֵל אֱמֹ: אֵלֶּה הֵם הַשָּׁמַיִם וְהַיָּרֵחַ נִפְלִים גַּם-הֵם
וּמִתְפַּלְלִים בְּעַד אָדָם אָבִי: וַתֹּאמֶר אֵלָיו חֲנָה וְאַנְה אֲרָם וּמִדּוּעַ
ד קָדְרוּ: וַיֹּאמֶר אֵלָיָה שֶׁת אֲרָם לֹא נִדְעָךְ אֵךְ לְהֹאִיר לֹא-יֻקְלָו
לִפְנֵי אֲוֶרֶעֻלָּם אָבִי הָאֲרוֹת עַל-בֶּן נִמְנַע אֲרָם מֵהֶם:
לו וַיְהִי כִּדְבַר שֶׁת אֶל-אֱמֹ וְהִנֵּה הַמַּלְאָךְ תִּקַּע בְּשׁוֹפָרוֹ וַיָּקוּמוּ
כָּל-הַמַּלְאָכִים הַנִּפְלִים עַל-פְּנֵיהֶם וַיִּקְרְאוּ בְּקוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל וַנִּזְרָא:
ג-נ בְּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמַּעַשָׁיו כִּי חָנַן יִצִּיר כְּפִיו אֶת-אָדָם: וְאַחֲרֵי אֲשֶׁר
הִשְׁמִיעוּ הַמַּלְאָכִים אֶת-הַכְּלֹת הָאֵלֶּה בָּא אַחֵר מִן-הַשָּׁרִפִּים בְּעַלִּי
שֵׁשׁ הַכְּנָפִים וַיַּחֲמֹף אֶת-הָאָדָם וַיִּשְׁאַהוּ אֶל-רִגְיוֹן הַנֶּהָר וַיִּמְבְּלֵהוּ
שְׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיְבִיֵּאֵהוּ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים:
לט וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֱלֹהִים מְהֵרָעֲשִׂיתָ אָדָם לוֹ שְׁמֵרֶת אֶת-מִצְוֹתַי לֹא-
ב שְׁמַחוּ אֲשֶׁר הוֹרִידוּךָ אֶל-הַמָּקוֹם הַזֶּה: אֵךְ אָמַר אֲנִי לָךְ כִּי אֶת-
שְׁשׁוֹנָם אֶהְפֹּךְ לְאֵבֶל וְאֶת-אֵבֶלְךָ אֶהְפֹּךְ לְשֹׁשׁוֹן וְהַשִּׁיבוּתִיךָ לְקַדְמָתָךְ
נ וְהוֹשְׁבֵתִיךָ עַל-כֶּסֶּא מְתָעָךְ: וְהוּא יוֹטֵל אֶל-הַמָּקוֹם הַזֶּה לְמַעַן
ד יִרְאֶךָ יוֹשֵׁב מִמַּעַל לוֹ: אֲזַי יֻקָּא בְּמִשְׁפָּט הוּא וְהַנְשָׁמָעִים לוֹ
וְהַתְּעַצֵּב מְאֹד בְּרֹאתוֹ אוֹתָךְ יֹשֵׁב עַל-כֶּסֶּא כְּבוֹדוֹ:

לו ד לא נדעך אורם. אדאר-אור עולם. ביווני: אורכל. השוה חנוך ב' י"ד כ"ד.
לו ב בקול רעש גדול ונורא. (אר). — ממעשיו. ג: על מעשיו. לא נתברר לי מה
ראה שכתב ממעשיו במקום ממקומו (יחו' ג' י"ב). השוה: "ונתתי לאל רנן ושבח חומר
ממעשיו" (פר"א י"ט). — יציר כפיו. אדם יציר כפיו של הקב"ה (ב"ר כ"ד ה').
ג שאר הנבראים במאמר נבראו. — רגיון הנהר. נזכר בפסיק"ר כ', ילק' ראובני סוף
משפטים. "וכיון שעבר משה מסנדלפון פגע בו רגיון נהר של אש... וכך מפורש על יד
דניאל ו' י' נהר די גור... נהר של אש ששמו רגיון... ויוצא לפני הקב"ה מתחת כסא כבוד...
והקב"ה יושב על כסא דין וכשמלאכי השרת באין לדין מתחדשין וטובלין באותו נהר של
אש" (מעין חכמה ביהמ"ד ילינק א' 59-60). והשוה חגיגה י"ג ב' שנהר די-גור יוצא מזיעתן
של החיות שתחת כסא הכבוד ונשפך על ראשי הרשעים בגיהנם. ובבה"מ של ורטהיימר א'
י"ח: "לאחר י"ב חדש מורידין אותן (את הרשעים) לארקה (=מדור בגיהנם) ומעמידין אותן
תחת הנהר של אש שיוצא מתחת כסא הכבוד". קהוט (ערוך השלם ז' עמ' רנ"א) מביא
אמונת הפרסים שלע"ל נהר אש זוחל להרע לרשעים ולהיטיב לצדיקים. ובמאמרו Eschatolog.
(ZDMG XXI, 582) הוא מביא גם תקבלות מתוך המדרש (והשוה גינצברג ה' קכ"ה, הערה
קל"ד). כתבתי רגיון הנהר במקום γερουσία λίμνη שבכ"י (ד' γερουσία). טישנדרוף הגיה
αἰχμησάρα בסמכו על Ap. Pauli, 22 ששם מסופר שבעל תשובה נסמר למיכאל ומשליכים
אותו אל Ἀχ. λ. הנהר Ἀχέρον ידוע במיתוס היווני (Plato, Phædon 113 a ועוד) כאחד
מנהרי שאל שנשמות המתים עוברות בו. וצ"ע. —

לו ד ויהי אדם משקב שלש שעות ואחר-כך שלח אבי-כל את-
ידו והוא ישב על-פסא וינקח את-אדם ויתנהו אל-מיקאל השר
ה גדול ויאמר: שאתו אל-גן-עדן אל-הרקיע השלישי והניחהו שם
ו עד היום הגדול והנוף יום בו אחרדש את-העולם: וינקח מיקאל
את-אדם ויניחהו במקום אשר אמר לו אלהים:

לח ואחר-כך נשא מיקאל השר הגדול תפלה בעד קבורת
ב עשרו: ויצו אלהים אשר נאספו כל-המלאכים לשניו איש על-
ג מקומו: ונאספו כל-המלאכים אלה מסזיקים מהתות בידיהם ואלה
ד שופרות: והנה ין אבאות רכב על-ארבע רוחות וקרוכים נוקמים
ברוחות ומלאכי השמים עברים לשניו ונבאו אל-המקום אשר-שם
ה גנות אדם וינקחה: ונבאו אל-גן-עדן ונינועי כל-עצי הגן עד-אשר
נרדמו כל-צאצאי אדם מרים הניחום מלבד-שת ביהוא נולד
ו בדבר האלהים: ותהי גנות אדם משקבת על-הארץ בגן-עדן ושת
התאכל עליה מאד:

מ וידבר אלהים אל-מיקאל השר הגדול [ולאמר]: לך לגן-עדן
ג ברקיע השלישי והבאת לי שלשה קריני בד: ויאמר אלהים אל-
מיקאל אל-גבריאל אל-אוריאל ואל-רסאל פשו את-גנות אדם
בקרניו והביאו שמן מן-השמן השוב וצקו עליה ויעשו-כן ויחנמו
ד-ה את-גנותיו: ויאמר אלהים תוקא נם-גנות הקל: ויביאו קרינים
ו אחרים ויחנמו נם-אותה: כילא נקבר הקל למך-היום אשר הרגו
ו קין אחיו באשר רבת יגע קין לשקמו ולא יכל: כי מאנה הארץ

- לו פרק ל"ט העברתי לתוך פרק ל"ז בין פסוק ג' וד' (על פי Charles). ל"ז ד'-ר' הוא לפי ד' -
ח אל-הרקיע השלישי. רמו שג"ע של מעלה הוא ברקיע השלישי (=בשחקים) נמצא בסדר
ג"ע ג"ב (ביהמ"ד ילינק ג' קל"ט): „והגן עדן הוא מכון כנגד שחקים... ושחקים נכנסין
בגן...-אחדש את-העולם. אר. - ע' ילק"ש ישע' ר' שע"ב-ג. -
לח א קבורת עפרו. השוה קהלת י"ב ז'. ביווני: τοῦ λευάνου αἰθέρος. -
ד-ה וקרובים נוהגים ברוחות. ע' תהל' י"ח י"א. - גרדמו. נדהמו. ע' דניאל ח' י"ח.
י"ט. במדרש ידועה תרומת מרמוטה (ב"ר י"ז ח'). -
מ בד. ג: סדיני בוך וסוריים (συνδόνες... βυσσίνες καὶ συρίαις). - אל-מיכאל
ג אל-גבריאל ואל-אוריאל ואל-רסאל. הם ארבעת השרים הגדולים העומדים בראש ד'
כתות של מלא"ש המקלסין לפני הקב"ה (מס' היכלות בביהמ"ד ילינק ב' מ"ג. פרא"ד). והשוה
ילק"ש תהל' רמו תתפ"ט (בשם ב"ר): „בשעה שהצדיק נפטר מן העולם ג' כתות של מלאכים
מטפלים בו. וע' דב"ר י"א י' ולקמן מ"ג. - ויחנסו. ἐνεταπιάσαν(=)
שבע' לברא' ג' ב', ופירושו: עשו צרכיו, צרכי מת. אר enfolded - כרכוהו (תכריכים). השוה

לִקְבֹּל אֶת-גִּוְיָתוֹ וְקוֹל יֵצֵא מִן-הָאָרֶץ לֵאמֹר לֹא-תִטָּמֵן בִּי כָל-גִּוְיָהּ
 אַחֲרֵת עַד-שׁוּב אֵלַי עֹפֵר הַיִּצְוֹר הִרְאֵשׁוֹן אֲשֶׁר לָקַח מִמֶּנִּי: וַיִּקְחֶהוּ
 הַמִּלֻּאֲכִים בְּעֵת הַהִיא וַיִּשְׁמְרוּהוּ עַל-סֻלַּע עַד-אֲשֶׁר מֵת אָדָם אֲבִיו:
 וַיְהִי אַחֲרֵי חָנֹּט אֶת-הַקֵּל וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים וַיִּשְׁאֹמֶם אֶל-קִצְצָה נֶדְעָדָן
 אֶל-הַמִּקּוֹם אֲשֶׁר-שָׁם מֵצָא אֱלֹהִים אֶת-הָעֶסֶר וַיִּיצֹר מִמֶּנּוּ אֶת-
 הָאָדָם וַיַּעַשׂ אֲשֶׁר יָקָרוּ שָׁם מִקּוֹם-קֶבֶר לְשָׁנִים: וַיִּשְׁלַח אֱלֹהִים
 שְׂבָעָה מִלֻּאֲכִים לְנֶדְעָדָן וַיָּבִיאוּ נִיחֻחִים לָרֶב וַיִּשְׁימֻם בְּתוֹךְ-
 הָאֲדָמָה וְאַחֲרֵי-כֵן לָקְחוּ אֶת-שְׁמֵי הַגִּוְיֹת וַיִּקְבְּרוּ אוֹתָן בַּמִּקּוֹם אֲשֶׁר
 קָבְרוּ וַיִּבְנֶהוּ:

מא וַיִּקְרָא אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אָדָם אָדָם: וַתֵּעַן הַגִּוְיָה מִן-הָאֲדָמָה
 ב וַתֹּאמֶר הִנֵּנִי אֲדֹנִי: וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֱלֹהִים הֵן אֲמַרְתִּי לָךְ בִּי עֹפֵר
 ד אֲמָה וְאֶל-עֹפֵר תִּשׁוּב: וַעֲמָה הִנֵּנִי מִבְּטִימָךְ שְׁנִית עַל-הַתְּקִימָה:
 ה הִקֵּם אֲקִים אוֹתָךְ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים בְּעֵת תִּקְוַמַּת כָּל-אִישׁ אֲשֶׁר
 מִן-עֵד-הַהוּא:

מב אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה עָשָׂה אֱלֹהִים חוֹתֶם מִשְׁלָשׁ וַיַּחֲתֵם אֶת-
 הַקֶּבֶר לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא-יִנְעָשָׂה לוֹ אִישׁ מֵאוֹמָה שְׁשֶׁת הַיָּמִים עַד-

ב"ר י"ז ה'. - מאנה הארץ לקבל את גויתו. אר. ג: כי לא קבלתו הארץ
 לאמר. ד: כי הגויה קפצה ותעל מן הארץ. - הארץ ממאנת לקבל חללים, ע'
 ע' מכילתא בשלח ט' ט"ז י"ב, מדרש תהל' כ"ב ב', ועוד. לפי ב"ר כ"ב ח' (בכ"י חסר, ע'
 הוצ' תיאודור) טפל אדם בקבורתו של הבל. אולם מאידך גיסא מצינו בב"ר (שם) גם רמו
 ברור לאגדה מעין זו שלכאן: „לעלות למעלה לא היתה (נפשו של הבל) יכולה שעדיין לא
 עלתה שם נשמה, ולמטה לא היתה יכולה שעדיין לא נקבר שם אדם, והיה דמו מושלך על
 העצים ועל האבנים" (השוה גם יובל' ד' כ"ד ומשנה סנהדרין ד' ה'). - מן הארץ. ד.א.ר. -
 לקח ממני. וכן ב"ר כ' ט': „קומץ עפר של אדמה שנבראת ממנו לא גזולה בידך". -
 וייצר ממנו את האדם. כיצא בזה ב"ר י"ד ח', נויר ירו' ז' ב'. העפר שממנו נברא
 אדם לוקח ממקום ביהמ"ק - המזבח, ולא כמאן דאמר שקבץ את עפרו של אדה"ר מארבע
 פנות הארץ (סנהד' ל"ח א-ב, פ"א י"א). קבורתו היתה בו במקום, לפי המדרש - במערת
 המכפלה (ב"ר ג"ח ח', פ"א כ'). שהיא „סמוכוהו לפתח גן עדן" (וזהר חדש, רות ל"ג א',
 הוצ' ויניציה ת"ח). -

מא ה. הקם אקים אותך באחרית הימים. לדעתו של ר' נחמיה (ב"ר כ"א ז'), „אדה"ר
 שולח מג"ע בעולם הזה ובעולם הבא לא שולח... לכשיקין אותו שנברא בדמותו"... -

מב חותם משלש. מדרש משלי (כ"ב כ'): „כל מעשה תורה משולש... אותיותיה
 משולשים אמת. שבת נ"ה א': „חותמו של הקב"ה אמת". השוה ירו' סנה' א' א'. גם „קריאת
 שמו (של הקב"ה) אותיות משולשות" (א"ב דר"ע, ביהמ"ד ילינק ג' י"ז). היווני תרגם

ב-ג שוב אל-ואדם צלעתו: וילך יי ומלאכיו למקומם: ולמקן ששת
 ד ימים מטה גס-תנה: ובעודנה תיה בקמה מר יען אשר לא-ידעה
 ה איפה הושם: כי בהיות יי בגן-עדן לקבר את-אדם נרדמה היא
 וקניה מלכר שתי עד-אחרי קבר אדם וכל-איש בארץ לא ידע
 ו את-קבורתו מלכר שתי בנו: ותתפלל תנה בעת מותה על-דבר
 ז הקברה במקום אשר אדם אישה קבור שם: ותאמר יי יי אלהי
 כל-הטוב והישר אל-תגבר אותי אמתה מגוית אדם כי מצלעותי
 ח עשיתי: ונבני גס-אומי הנקלה והחטאה להתחבר אל-גנותו באשר
 הניתי אתו יחד בגן-עדן וגם-אחרי אשר נדחני בחטאנו ולא
 ט נסרדנו בן גס-עתה אל-נא תפרידנו: ואחרי התפללה נשאה עיניה
 השמקה ותאנח ותך על-לבה ותאמר אלהי-כל קח את-נשמת
 וברנע מקרה את-נשמתה לאלהים:

מג ויבא מיכאל ויורה את-שתי איכה וקבר את-תנה: וישלשה
 ב מלאכים באו וינחמו את-גנותה ויקברוה במקום אשר גוית אדם
 ג וגוית הכל קבורת שם: ומיכאל השר הגדול אמר אל-שתי ככה
 ד יקבר כל-אדם אשר ימות עד-יום התקומה: ואחרי תתולו את-
 ה התורה הזאת אמר אליו יומר מששש ימים אל-תתאכל וביום
 ה השביעי תנוח ותשמח-בו: כי בעצם היום הזה שמת אלהים
 ושמחים גם-אנחנו במלאכים בהתרום הנשמה הטהורה מעל-
 ו לארץ: ויבדדו את-הדברים האלה עליה מיכאל השר הגדול
 השמיקה והוא משבח ואומר הללויה קדוש קדוש קדוש יי צבאות
 אשר-לו הכבוד והעז לעולם ועד אמן:

ה בטעות τριών = צלעתו = אשתו שלוקחה מצלעותיו. ע' קדושין ו' א'. - מלבד שת...
 מלבד שת. ג נפל כל הלשון הזה מחמת שויון הקצוות. -
 ד יותר מששת ימים. למדנו מכאן שאדם מת ביום א' בשבוע. -

ספר חנוך א

מבוא

א. על ספרות חנוך.

אחד המוטיבים שהיו רווחים ביצירותיה של האגדה הישראלית למימי קדם היה שגדולי הצדיקים מן הראשונים היו זוכים למעלה נכבדה יותר משאר בני תמותה והיו מעלים מעל פני הארץ למרומי שמים בעודם בחיים בגוף ונפש, ושם – למעלה – היו מתמנים לשרת את פני רבונם בתפקידים חשובים שהיה מטיל עליהם. כיוצא בזה שנו רבותינו (בספרי דברים שניז) על משה: – וימת שם משה [דב' ליד ה'–ו']... ויש אומרים לא מת משה אלא עומד ומשרת למעלה. – והרי אגדה זו היא נגד כתוב מפורש בתורה על מיתתו של משה וקבורתו.

עד כאן על משה. ואילו על הסתלקותו של אליהו מן העולם מספרים הכתובים בעצמם שלא טעם טעם מיתה ועלה בסערה השמימה (מל"ב ב' א'). וודאי נשאר שם חי וקיים. כמו שבאה האגדה והשמיעתנו שהוא כותב שם מעשה כלם (סדר עולם רבה י"ז). ומה שהוא כותב הקב"ה חותם (קידושין ע' א').

אבל חבה יתירה נודעת בפינה זו מאת האגדה לחנוך בן ירד. על סמך הכתוב (ברא' ה' כ"ד) ויתהלך חנוך את-האלהים ואיננו כי לקח אתו אלהים נוצרו בישראל ואף היו חוזרים בכתב כמה ספרי אגדה על הסתלקותו של חנוך הצדיק (השוה בן סירא מ"ד ט"ז, מ"ט י"ד). אמת, בעלי אותם הספרים השתמשו בחומר של האגדה על הסתלקותו של חנוך למרום בעודו בחיים ועל היותו מקורב אל רבוננו, ויחד עם זה באמונות עם ובשיטות של אותן האמונות שהיו קשורות בהסתלקותו של חנוך. רק לשם מסגרת לגופו של תכן כל ספר וספר, ובעצם היה כל בעל ספר חנוך מכניס אל תוך המסגרת את עניניו העצמיים אותו והכוללים השקפתו שהיתה סוכנת בו על מה שנעשה ומה שהיה ראוי להיות נעשה בשמים ובארץ.

אותם הספרים שהיו נושאים עליהם את שמו של חנוך היו נפוצים ומפורסמים באומה וחביבים על העם ממש כחביבותו של עצם המוטיב האגדי על חנוך.

אבל לאחר שנתהוותה הנצרות וראשונה התחילו משלשלים מתוך הספרות החנוכית רמזים וסיועים לענינים שבמסתורי דתם, היו היהודים הנאמנים נמלכים בדעתם ומוותרים על אותן היצירות החביבות. וכבר מעיד סירטוליאנוס אחד מראשוני הנצרים (חי בסוף המאה ה"ב) שלהם חביב ס' חנוך, ואילו היהודים דחוהו, כדרכם לדחות כל מה שיש לו רמז לנצרי, ולא רק את היצירות הספרותיות התלויות בשמו של חנוך דחו מתוך ספרות ישראל, אלא אף על עצם צדקתו של חנוך היו מערערים⁽¹⁾. מטעם זה היו נוהגין לעבור עליו בשתיקה (בכל ספרות התנאים ושני התלמודים אין זכר לחנוך!) והגיעו הדברים לידי כך שר' חמא בר' הושעיא⁽²⁾ אמר שחנוך אינו נכתב בתוך טומס

(1) ויש להעיר שדעת זו על חנוך, שלא היה כלו צדיק, מצינו גם לפילון (על אברהם ג'): :אדם שעבר

מחיים רעים לטובים... וחלשון לקח ענינו פניה ושינוי, וחוא שינוי לטובה שנעשה ע"י השגחה אלהית". –

(2) חי במאה ה"ג לס"נ (ע' באכיר Agada d. Paläst. Amoräer III, 549), ואף ר' אייבו (ע"ש 63

ואילך) גראה שבאותו זמן היה. –

(ספר יחזקאל) של צדיקים אלא בטומיון של רשעים. ור' אייבו אמר שחנוך חנף היה — פעמים צדיק פעמים רשע. אמר הקב"ה, עד שהוא צדיק אסלקנו (ע' ב"ר). דברים אלו וכיוצא בהם נאמרו בשעתם נגד המינים, הם ראשוני הנצרים, שהיו מתרבים באותם הזמנים בישראל והיו נכנסים בכל פעם להתווכח עם אחיהם היהודים ומונים היו להם בענין של חנוך, שנכתב עליו בתורה שנשתלק מן העולם בעודו בחיים. כל' מביאים היו ראיה מן התורה למוטיב שהוא קרוב כל כך לעיקר שבדתם, ולפיכך הלכו קדמונינו עוד הלאה והיו מסרבים להסכים להם, למינים, אף על פשוטו של עצם הכתוב, שהוא מתכוון להסתלקותו של חנוך כשהוא חי: — המינים שאלו את אבהו. אמרו לו, אין אנו מוצאים מיתה לחנוך. אמר להם, למה, אמרו לו, נאמר כאן [ברא' ה' כ"ד] לקיחה ונאמר באליהו [מליב ב' ג'] לקיחה, אמר להם, אם לקיחה אתם דורשים, נאמר כאן לקיחה ונאמר ביחזקאל [כ"ד ט"ז] הנני לוקח ממך את מחמד עיניך [במגפה]. אמר ר' תנחומא, יפה השיבם (ב"ר). —

ולא עוד אלא שבעל תרגום אנקלוס ראה צורך למסור את הלשון כיילקח אתו אלהים בלשון זה: ארי אמית יתיה ה' (=כי המית אותו אלהים).

ורק לאחר זמן, כשנעשית התבדלות גמורה והמינים רחקו ממחנה ישראל לחלוטין, נעשה שוב הענין של חנוך חביבה של אגדת ישראל, והתרגום הירושלמי (=תי) מוסר כבר בתרגומו אותו הכתוב שבבראשית (ה' כ"ד) כפשוטו: וסלח חנוך בקושטא קדם ה' והא ליתוהי עם דיירי ארעא ארום איתנגיד וסליק לרקיעא במימר קדם ה' וקרא שמיא מיטטרון ספרא רבא (=ועבד חנוך באמת את ה' ואיננו עם יושבי ארץ כי נמשך והועלה למרום בגזרת ה' וקרא שמו מיטטרון הסופר הגדול).

ועם כל זה לאחר שויתרה כבר הספרות העברית לגמרי על הספרים הקדומים שהיו קשורים בשמו של חנוך לא החזירתם עוד, מכיון שנעשו נחלתם של הנצרים, והתחילה יוצרת לה מחדש וברוח חדשה לגמרי ספרות חנוכית-מיטטרונית. ספרות מאוחרת זו מתעסקת אף היא במעשה בראשית ובמעשה מרכבה, שלפי נוסח ביאורו המוצלח של ר' מנחם המאירי⁽¹⁾, ענין מעשה בראשית הוא ידיעת חכמת הטבע ונכלל בה ידיעת שני עולמות, ר"ל עולם היסודות ועולם הגלגלים, ומעשה מרכבה... היא ידיעת מה שאחר הטבע, והוא ע"ס המלאכים, ר"ל ידיעת אמתת מציאותם וידיעת מציאותו ית' ואחדותו. ואף על פי כן לא כלם היו יכולים להשלים עם אבידתה של ספרות חנוך הקדומה מתוך מחנה ישראל, וכבר הצטער בעל ס' הזהר (ברא' ע"ב ב') על השתכחותו של ס' חנוך הקדום מישראל ועל הכנסו לתוך רשותם של נכרים: — רבי שמעון אמר, אילו הוינא שכיח בעלמא כד יהב קדשא בריך הוא ספרא דחנוך בעלמא וספרא דאדם אתקיפנא דלא ישתכחון ביני נשא, בגין דלא חיישו כל חכמאן לאסתכלא בהן וטען במלין אחרנין לאפקא מרשו עלאה לרשו אחרא, והשתא הא חכימי עלמא ידעין מלין וסתמין לון ומתתקפי בפולחנא דמאריהון. —

ועל תכנו של אותו ספר חנוך שהוא, בעל ס' הזהר, השתמש בו הוא משמיענו (שם ל"ז ב'):

— ספר הוה ליה לחנוך ודא ספר מאתר דתולדות אדם הוה ודא הוא רזא דחכמתא, דהא מארעא אתנטיל, הדא היא דכתיב ואיננו כי לקח אתו אלהים [ברא' ה' כ"ד]... וכל גנוי עלאה אתמסרן בידיה ודא מסיר ויהיב ועביד שליחותא, ואף מפתחן אתמסרן בידיה, מאה ברכאן נטיל בכל יומא וקשיר קשירין למאריה, מעלמא נטיל

(1) בפי' לחגיגה י"א ב', הוצ' לאנגי, ס"פ חרפ"ח.

ליה קדשא בריך הוא לשמושיה. הדא הוא דכתיב כי לקח אתו אלהים. ומן דא אתמסר ספרא דאקרי ספרא דחנוך. בשעתא דאחיד ליה קדשא בריך הוא אחמי ליה כל גנוי עלאי. אחמי ליה אילנא דחיי בגו מציעות גנתא ןִטְרָפִי ןִעָנְפִי. וכלא חמינן בספריה...— ובמקום אחר (שמות נ"ה א') הוא אומר:

— אשכחנא בספרא דחנוך דלבתר דסליק ליה קדשא בריך הוא ואחמי ליה כל גנויא דמלכא עלאי ותתאי אחמי ליה אילנא דחיי ואילנא דאתפקד עליה אדם ואחמי ליה דוכתיה דאדם בגנתא דעדן. וחמא דאלמלא נטיר אדם פקודא דא יכיל לקיימא תדירא ולמהוי תדירא תמן. הוא לא נטר פקודא דמאריה נפק בדימוס ואתענש. — ועוד הוא אומר (ויקרא י' ב'):

— תאנא בספרא דחנוך. בשעתא דאחזיאו ליה חכמתא דרוין עילאין וחמא אילנא דגנתא דעדן אחזיאו ליה חכמתא ברזא עילאה וחמא דכלהו עלמין הוו מתקשרן דא בדא. שאיל לון על מה קיימין. אמרו ליה על י' קיימי כלהו ומניה אתבניאו ואשתלשלו (ניא אתבניאו ואשתכללו)... וחמא דכלהו מזדעזעי מדחילו דמאריהון ועל שמיה אתקרון כלהו. —

ורגיל הוא. בעל ס' הזהר. להביא ספרא דחנוך יחד עם ספרא דאדם (ברא' נ"ח ב'). וכך הוא אומר (שם נ"ה ב'): וכן לחנוך (כמו לאדם) אתייהיב ספרא ואסתכל מניה ביקרא עילאה. והוא מדבר על ס' חנוך בלשון: הכא אית רזא דרוין בספרא דחנוך (שמות ק' א'). או: כמה דאיתמר בספרא דחנוך. או: והכי אכר בספרא דחנוך (שם ק"ה ב'). או: בספרא דחנוך אשכחנא (שם קצ"ב ב'). או: ורזא דא אשכחנא בספרא דחנוך (שם ר"י א'). ופעם אחת מצינו לו הלשון: ובספרא דרוין דחנוך (שם ק"פ ב'). ושוב מצינו בג' מקומות בס' במדבר שהוא רומז לס' חנוך ובונה על דבריו את דרשותיו בלשונות: בגין דחמינא בספרא דחנוך (במד' ר"מ א'). אשכחנא בספרא דחנוך (שם רמ"ח א', רנ"ג ב').

למדנו מכאן עד כמה היה יקר לו ס' חנוך. אע"פ שלא היה נמצא בידו אלא בתרגום לועזי.

ב. על גילוי ס' חנוך בתרגום הכושי וקטעים יווניים ופרסומם.

לא רק היהודים דחו את ספרי חנוך אלא אף הנצרים מאסו בהם אחר כך. כשנפסקו ויכוחיהם עם היהודים ולא היו צריכים עוד להביא ראיות לענייני אמונתם מתוך דברי אגדה על הסתלקותו של חנוך מן העולם כשהוא חי. אוריגינס (חי בתחלת המאה הג') מקיים בפירוש שהכנסיה הנצרית לא קבלה את ס' חנוך. ובאמת לכנסיה המערבית הלכו ספרי חנוך לאיבוד. ורק בכנסיה המזרחית נשארו שנים מספרי חנוך לפליטה: אחד בלשון הכושית (=חנוך א') ואחד בלשון הסלאבית (=חנוך ב'). — שניהם תרגומים מתוך תרגומים יווניים שנעשו בשעתם מתוך הגוף העברי.

את חנוך הכושי (משערים שתרגומו נעשה במאה הששית, בערך) גילה בשנת 1769 הנוסע האנגלי Bruce באפריקה. הוא הביא אתו מחבש לאירופה שלשה כ"י מס' חנוך. אחד מהם נתן לספריה של המלך בפריז. אחד הכניס לספריה שבאוכספורד, ואחד — שהיה קבוע (לפני ס' איוב) בתנ"ך חבשי — השאיר לעצמו.

מתוך הכ"י שבאוכספורד עשה R. Laurence את תרגומו האנגלי, שהו"ל בשם

The Book of Enoch the Prophet an apocryphal production, supposed to have been lost for ages — —, Oxford, 1821 ואחר כך פרסם אף את הנוסח הכושי בשם Libri Enoch

Versio Aethiopica (Oxoniae, 1838)

אחריו בא דילמן והוציאו לאור על פי חמשה כ"י: Dillman, Liber Henoch, Aethiopice, ad quinque codicum fidem editus, cum variis lectionibus (Lipsiae, 1851).
אחרי דילמן הוציאהו פלימינג על פי חמשה עשר כ"י: Fleming, Das Buch Henoch, Aethiopischer Text (Leipzig, 1902).
ובאחרונה פרסמהו צ'ארלס על פי עשרים ושלשה כ"י: Charles, The Ethiopic Version of the Book of Henoch edited from twenty-three Mss. (Oxford, 1906).
חוץ מזה שחק לו מזלו לנוסח הכושי ונמצא אף חלק הגון מאביו היווני. הקטעים היווניים שנמצאו מוצאם משני מקורות:

(א) הפרקים א' - א' - ל"ב ו' וי"ט ג' - כ"א ט' נתגלו בשנות 1886-1887 ע"י המיסיון הארכיאולוגית הצרפתית שבקהיר. בתוך שאר ענינים שבספר קטן על קלף שנמצא בקבר נצרי באכמים (Panopolis). ונתפרסמו ע"י M. Bouriant בכתבים של אותה מיסיון (כרך ט', 1892, עמ' 91-136) בשם Fragments grecs du livre d'Enoch (רשימת המקומות שנדפסו בהם הקטעים היווניים אח"כ והערכתם נתן Charles במבוא לחנוך הכושי שלו, עמ' XI-XIII, וכמו כן הוא מברר שם בעמ' XIII-XVI את יחסם אל התרגום הכושי). קטעים אלו רגילים לסמן G¹ (והמקומות הכפולים שבהם נסמנים G¹, G²).
(ב) קטעים ו' א' - י"ד, ט"ו ח' - ט"ז א', ח' ד' - ט' ד' שנשתמרו אצל גיאורגיוס סינקילוס (חי במאה השמינית). הם נסמנים G² (והכפולים שבהם נסמנים G¹, G²).
חוץ מן הקטעים היווניים נתפרסם אף קטע רומי קטן (ק"ו א' - י"ח) ע"י Charles בתרגומיו לס' חנוך.

ג. שם הספר.

פשוט הוא שהספר נקרא בשם ספר חנוך (כגון אוריגנס De Princ. I, 3, 3 מזכירו in Enoch Libro = בספר חנוך, ועוד) או חנוך סתם (אוריגנס In Ioannem VI, 25; De Cultu Fem. II, 20 או טירטוליאנוס ut Enoch refert = כמו שמספר חנוך). או דברי חנוך (כגון בס' היובלים כ"א י': כי כן מצאתי כתוב בספרי אבותי ובדברי חנוך ובדברי נח).

ועוד מצינו לראשונים שהיו נוהגים לקרא את הספר בלשון רבים: ספרי חנוך. שם זה נהוג הן בספרים החיצונים (כגון צוואת יהודה י"ח א': בספרי חנוך הצדיק, או צוואת לוי י' ה': ככתוב בספרי - כך בקצת נוסחאות, ובאחרות בל' יחיד - חנוך) והן בספרי הנצרים הראשונים (כגון אוריגנס Contra Celsum V, 54 τὰ ἐπιγεγραμμένα τοῦ Ἐνώχ; = βιβλία = בספרים [הקטנים] הנקראים חנוך, או in Num. Homil. XXVIII = in libellis qui appellantur Enoch; יתיר מפורש בענין זה לשונו של סינקילוס בספרים [הקטנים] הנקראים חנוך. יתיר מפורש בענין זה לשונו של סינקילוס Chronographia, ed. Dind. I, p. 20) τὸ πρῶτον βιβλίον τοῦ Ἐνώχ: (=מן הספר הראשון של חנוך).

ועדיין אין אנו יודעים איך היה ספר חנוך מחולק. אפשר שהראשונים היו מחלקים אותו לפי הרשימות ההתחליות שבספר בכמה מקומות (י"ד א' - דברי הצדק, ע"ב א' - ספר מהלך מאורות השמים, ע"ב א' - ועתה מתושלה בני כל אלה אספר לך ואכתב לך, ע"ב א' - ספר כתוב ביד חנוך, ק"ח א' - ספר שני אשר כתב חנוך). ואולי - וזה נראה קרוב לוודאי - היתה בספריהם החלוקה היסודית שיצאה מידי בעל הספר בעצמו.

ד. חלוקתו היסודית של הספר ותכן חלקיו.

נראה שהמחבר גופו חלק את הספר לחמשה חלקים. חלוקתו בולטת מתכנו האחדותי של כל חלק וחלק ומן הפתיחה שכתב לכל חלק באופן שמתחלתה של כל פתיחה אפשר להוציא שמו של אותו חלק מנוסח כמעט על ידי הסופר בעצמו. חמשת החלקים הם:

- (א) ספר על מה שהראוהו והשמיעוהו המלאכים (א' ב') בקשר עם מעשה המלאכים שקלקלו עם בנות האדם ועם סיוריו של חנוך בשמים ובארץ מתוך תעופת מרום (א'—ל"ו).
  - (ב) ספר החכמה או ספר המשלים (ל"ז—ע"א).
  - (ג) ספר מהלך מאורות השמים (ע"ב—פ"ב).
  - (ד) שני מראות [היסטוריים] (פ"ג—צ').
  - (ה) דברי חנוך לבניו על המאורעות שעתידים לבוא (צ"א—ק"ה).
- תכן הספר הוא בקירוב כך:
שער הספר (א' א').

ספר המלאכים: פתיחה (א' ב'—ה' ט'). שבה מסופר על חנוך שראה בחזון מה שהראוהו המלאכים והודיעוהו על יום הדין שלעתיד לבוא לרשעים ועל השלום והטיב הגנוזים לבחירים ולצדיקים. אחר הפתיחה בא גופו של הספר (ו'—ל"ו): ה' פקד על המלאכים שקלקלו עם בנות האדם את עונם וטהר את הארץ מרשעתם. מלאכי מרום שולחים את חנוך אל הארץ להודיע לגפילים על הפורענות שעתידה לבוא עליהם. כשראו אותו התחננו לפניו להתפלל בעדם. אבל תפלתו במחזה נדחתה והוא נצטוו להודיעם שוב על אבדנם. דרך אגב מספר חנוך מה שראה ממסתרי הבריאה ומה שלמד ממהלך חלקי הבריאה: אף קצות הארץ הראוהו והמקום ששם נשרפים המלאכים הרשעים ומקומן של נשמות הצדיקים והרשעים וגן־עדן ועץ הדעת ועץ החיים המיועד לנשמות הבחירים ומקום הפורענות לרשעים.

ספר החכמה או המשלים. מחזה זה נחלק לשלושה גאומים: (א) חנוך רואה משכנות הצדיקים והקדושים ורבוא רבבות המשמשים לפני אדון הרוחות וארבעת השרים—מיכאל ורפאל וגבריאל ופנואל. כמו כן רואה הוא את מסתרי השמים: אוצרות הרוח והשמש והירח והברקים והכוכבים. וכלם בשמות יקראו והם נשמעים לקוראיהם (ל"ח—מ"ד). (ב) לחנוך נגלה ענין הבחיר. הוא המשיח. וטיבו ותפקידו שהוא עתיד לדון את העולם (מ"ה—נ"ז). (ג) על הטוב הגנוז לצדיקים ולבחירים ועל מסתרי הברק והרעם ועל הדין שיהא נעשה על ידי הבחיר (נ"ח—ס"ט). ולבסוף בא סיום לג' הגאומים (ע'—ע"א).

ספר מהלך מאורות השמים והיא שיטת הקלינדר שנמסרה לו ע"י אוריאל המלאך (ע"ב—פ"ב).

שני מראות היסטוריים: (א) נח ראה במחזה ענין המבול שעתיד לבוא על הארץ המקולקלת. והוא מתפלל שלא ישמדו כל בני האדם (פ"ג—פ"ד). (ב) מחזה המשל של הבקר והצאן והרועים והחיות הרעות. והנמשל היא כל ההיסטוריה הישראלית למן אדם הראשון ועד ימות המשיח (פ"ה—צ').

דברי חנוך לבניו (צ"א—ק"ה): בתחלה פתיחה (צ"ב) ואחר כך חזון השבועות. כל' תקופות ההיסטוריה—שבוע א' של חנוך. ב' של נח. ג' של אברהם. ד' של משה. ה' של בנין הבית. סוף ו' חורבנו. ז' דור של פושעים ובסופו יודעו לצדיקים רזי שמים. ח' מלחמת הצדק בחרב. ט' עריכת המשפט. י' בחלקו השביעי יהיה המשפט לעולם (צ"ג, צ"א י"ב—י"ז). אחר כך באה תוכחה: אוי להם לרשעים מאבדנם לעתיד

לבוא ולצדיקים יש שמחת תקוה (צ"ד-צ"ה). אחר כך בא ספור לידתו של נח והודעתו של חנוך על המבול, שעתיד להיות בימיו של נח (ק"ו-ק"ז). וסיום (ק"ח) על אש הגיהנם המוכנה לנפשות הרשעים ועל הברכות המזומנות לצדיקים.

ה. הספר הוא מידי סופר אחד.

ספר חנוך מידי סופר אחד יצא. על זה מעידה האחדות הן בסגנון והן בלשונות הבודדים הפזורים בכל חלקי הספר.

על אחדות הסגנון יש להביא ראיה. למשל, מן המדה שנקט בה לעבור תוך כדי המשך הדיבור מגוף נסתר לגוף מדבר בעדו, כגון א' ב', י"ב א'-ג', ל"ז א'-ב', ע' א'-ג', ע"א ה', צ"ב א' ועוד.

הלשונות הבודדים הדומים, כגון הבחירים והצדיקים (א' א', ל"ח ב' וג' וד', ל"ט ו', מ"ח א', נ"ח א' וב', ס"א י"ג, ס"ב י"ב וס"ו, ע' ג') וכדומה, פזורים הם בכל הספר וכל קורא ירגיש בהם.

אחדותו של הספר נראית ג"כ מתוך הרעיון האחד היסודי העובר כחוט השני דרך כל הספר, והוא: דינם של הרשעים והחוטאים באחרית הימים, היינו בימות המשיח. ברעיון זה קשורים כל הענינים, למן הענין של קלקול מלאכי מרום עם בנות האדם שממנו נתהוותה ההשחתה המרובה בארץ, ועד הרעיונות העיקריים על סדרי העולם ועל הנהגתו בידי רוחות שונים שהם סמל לתופעות הטבע. כל אלו הענינים מוכיחים על יד אחת שהיתה שוקדת על השלמת עיבודו של הספר וסידורו על פי מהלך המחשבה האישית בזמנים שונים להתפתחותה.

אבל הספר לא בכת אחת נכתב, אלא הוא בבחינת קובץ כולל לכתיב הסופר. שאסף לתוכו וסידר - הוא גופו דוקא, וודאי בסדר כרונולוגי - אחת לאחת את יצירותיו שכתב בזמנים שונים. לפיכך אין תמיהה אם לאחר דיוק ימצאו כמה הבדלים בתיאורים או בפרטים אחרים בין חלק אחד לשני. כן ירגיש הקורא שבמקום אחד (ל"ג ד') כותב לו לחנוך אוריאל המלאך, ואילו במקום אחר (ע"ב א') מראה לו אוריאל לחנוך את מכתבי השמים, ועוד מצינו (ע"ד ב', ע"ה ג', ע"ט ב'-ו') שחנוך בעצמו כותב לאחר שהראהו אוריאל את הענינים השונים, או שהוא כותב ספר מיוחד לתושלח בנו (פ"ב א'). והוא הדין, למשל, בהפרש שבין תיאור הרוחות בצאתם ממשכנותיהם שבין סרקים ליד - ל"ז ובין פרק ע"ו, או שבמקום אחד (י"ח י"ב-ט"ז, כ"א א'-ו') משמע שצבא השמים הם בעלי דעת, וממקום אחר (ע"ב-פ"ב) יוצא שאין בהם דעת, וכיוצא בהן מן הסתירות והחזרות שהן תלויות בכל פעם בהלך הנפש והפנטסיה של הסופר.

ו. האיש וספרו.

הסביבה שהיה האיש נתון בתוכה היתה מחולקת לשני מחנות מתנגדים זה לזה ונלחמים זה בזה בחרף נפש: המחנה האחד היה שומר אמונים ליהדות ולתורתה מורשת אבות, והמחנה השני היה מן העוזבים נחלת אבות והולכים בדרכי הגוים עד הגבול האחרון, עד עבודת אלילים ממש.

למחנה זה של הנסמעים היו שייכים עשירי העם (צ"ד ו'-ז') ואילך, צ"ז ח', צ"ט י"ג), שהיו חיים חיי הוללות ומתמכרים לתענוגים נפרזים בחייהם: הגברים היו מתקשטים בתכשיטי נשים ומתנהגים בדרכי מותרות עד לאין שיעור (צ"ח ב') והיו עובדים עבודה זרה לכל פרסיה ולכל מיני אליליה (צ"ט ז'-ט') ולא היה לבם נוטה לשום ענין מן הדברים שביהדות (צ"ט י"ד).

על צדה של כת זו וברשותה היו הרבה מאנשי רוח, נואמים וסופרים, שהיו מבעלי אותה השיטה של הוללות וטמיעה, והם היו סובבים בעם ועושים נפשות לרעיונותיהם ולדרכיהם בלעגם לצד שכנגד, לנאמני היהדות, בפה ובכתב, הם היו לועגים לאותם הצדיקים (שבס' חנוך) ואומרים שלשוא הם מענים את נפשם לבלתי ראות בטובה בחייהם, שהרי סופם של אלו ואלו, של הצדיקים והרשעים, אחד הוא (ק"ב ו' ואילך). והם היו מצליחים הרבה והיה עולה בידם למשוך אל צדם אנשים שעשו את עצמם לאשר לא היו מקודם, — לחטאים, כמו שמעיד בעל ס' חנוך בעצמו (צ"ט ב'). ועוד הוא נאנח במר נפשו: — ידעתי כי החטאים יפתו אנשים לעשות רע לחכמה בלב ימצא לה מקום וכל עצה לא תחסר להם (צ"ד ה').

והמלחמה בין שני המחנות היתה לא לחיים אלא למות, הרשעים היו מתנהגים כצוררי היהודים ממש: הם היו מחרימים את הצדיקים (צ"ה ד'), היו הורגים בשכניהם הצדיקים (צ"ט ט"ו), שורפים אותם (ק' ז'), רודפים את בתי-הכנסיות (מ"ו ח'), שלא יהיה להם ליהודים הנאמנים מקום להתפלל (נ"ג ו'), ואף לשלטונות שהיו על צדם של הרשעים (ס"ג ז') היו מלשינים עליהם (צ"ה ז').

ובמערכת הצדיקים, בראש מחנהו, כנראה, היה עומד בעל ס' חנוך, שהיה מקנא לחכמה, כל' לחכמת התורה והיהדות (צ"ח ג'), שהיא תורת עולם (צ"ט ב'), והיה נלחם נגד האנשים הנפסדים ונגד הדעות הנפסדות.

כל הימים היה מתכונן למלחמה סופית, גדולה ומכריעה, של שפך דמים בלי קץ (צ"ט ו') עד שישטפו נחלים מדמם של הרשעים (ק' א').

בעיקר היה מתמרמר על המלחמה שהיו מנהלים אותם הרשעים בספרות: ממש באותם האמצעים שבהם אפשר להפיץ את דברי התורה בעולם, בדיו ובנייר, היו מנהלים הם את מלחמת השקר שלהם, מוטב היה להם לאמצעים אלו שלא יהיו ידועים כלל בעולם אם לתכלית זו הם משמשים, ולפיכך גדול הוא ענשו של אותו מלאך מן המלאכים שקלקלו שירד אל הארץ ולימד את בני האדם לכתב בדיו של עפצים ובנייר, שחטאו בהם רבים מן העולם ועד העולם ועד היום הזה (ס"ט ט'), והוא — בעל ס' חנוך — נלחם מלחמת הקדש נגד אותם הספרים הטמאים שהם מלמדים את ההפך מדבריהם של שלומי אמוני ישראל והם משפיעים הרבה, והוא מכיר בהשפעתם והוא צווח במר לבו: — אוי לכם כותבי שקר ודוברי רשע כי יכתבו שקריהם למען ישמעו אליהם אנשים ופועלי רע לשכנם (צ"ח ט"ו).

— ועתה ידעתי את הסוד הזה כי החטאים יִשְׁנו הרבה ויטו דברי יושר וידברו דברי רשע וישקרו ויעשו מעשים גדולים ויכתבו ספרים על דבריהם (ק"ד י').

ונראה שאותם הספרים היו נכתבים לועזית דוקא — ודאי יוונית, ואולי גם ארמית — והוא היה כותב רק עברית, אבל מקוה היה לתרגמם תרגום מדויק:

— אכן כאשר יכתבו באמונה את כל-דברי בלשונותיהם, ולא ישנו ולא יחסרו מדברי כי אם יכתבו באמונה את כל אשר העידותי בראשונה עליהם, אז ידעתי סוד אחר כי ספרים ינתנו לצדיקים ולחכמים להיות לשמחה וליושר ולחכמה רבה ולהם ינתנו הספרים והם יאמינו בהם וישמחו עליהם ואז כל הצדיקים אשר למדו בהם את כל דרכי היושר יבאו על שכרם (ק"ד י"א-י"ג).

בטוח היה בהשפעתם של דבריו: מקוה היה שאפילו הרשעים יכירו ויבינו (ק' ו'). יש לשער שהיה רושם לו בכתב ומאסף חומר על מעשיהם של הרשעים, ובאמרו שחטאיהם נכתבים יום יום (צ"ח ח', ק"ד ז') אל כרוניקה של עצמו הוא מתכוון שהיה רושם לו פעם בפעם.

והספר נתלה באילן גדול. כמו שהחטא והקלקול שבעולם מוצאו מימי קדם. עוד למן המלאכים שנשתלחו לארץ בראשית הימים והם במקום לתקן קלקלו. כך אף הצדק שלשלת יוחסין קדומה לו: הוא הולך ונמשך מאת חנוך שהיה ראשון לצדיקים ואף הכיר הצדק והרשע ועושיהם לפי מה שגילו לו והראו לו ברשימות שבשמים. ואת הדברים שכתב בפקודת מלאכי מרום (פ"א ה') מסר חנוך למתושלח בנו (ע"ו י"ד, ע"ט א', פ"ב א'). גם נח קבל הימנו (ס"ח א'). והוא, הנכד, הכניס לתוך הספר של זקנו אף מזכרונות של עצמו על ענין המבול (ס"ה-ס"ז).

ולעומת העניינים על המלאכים – הגדולים והקטנים – השרים הממונים על האומות ועל תופעות הטבע ועוד, – כל אלו רק רמזים קלים יש להם במקרא וכאן הם מורחבים ומפורטים בהרצאה של שיטה, ואין כאן אלא מעבר אל האגדה שלדורות הבאים.

נראה, שהסופר היה יושב וכותב לא בירושלים, שהרי הוא מתגעגע בעיקר על בנין בתי כנסיות. ואילו על בית המקדש אינו מדבר כמעט, ואין בדבריו שום זכר לקרבנות ולעבודת המקדש. רק בחלק האחרון, כשהוא מזהיר על נצחון גמור ועל החזרת השלטון לידי יהודים נאמנים חושב הוא אף על החזרת ירושלים לידיים נאמנות ואתה אף בית מקדשה – מרכזה.

(2) השוה. למשל, דבריו של ספר הקנה (קורין חקמ"ד, דף ק"ז א') שכתב, כנראה, בהשפעת סי' חזרה (ע' לעיל בספר א'): "ובן אמרו רז"ל ספר היה לו להנוך, וזה הספר הוא הספר שהיה לאדם הראשון לשבח

באותה הספרות המאוחרת המוקדשת לחנוך ביחוד³, והם המדרשים הקטנים, כגון ס' היכלות ושיעור קומה ומרכבה רבה וכיוצא בהם. ספרות מאוחרת זו כלה רוויה היא וספוגה תיאורים ורעיונות מִשָּׁל ספר חנוך הקדום.

ט. תרגומים חדשים מן הנוסח הכושי.

(א) בעברית:

(1) ספר חנוך אחד מן הספרים הגנוזים נמצא מקרוב בארץ כוש ועתה נעתק מכושית לעברית ונוסף עליו באר יוסף הוא ביאור מספיק וחוקר אל תולדות אגדות רבות בספרי דורות החרבן ובתלמוד ובמדרשים ובכתבי המקובלים וערכם לספרי הקדש מאת יוסף הלוי 1864. Buouresci.

מהוצאה זו היה בידי רק הגליון הראשון (שהשאיילני בסובו ר' ג'ש ליבוביטש מברוקלין). בן שמונה עמודים. הכוללים שער הספר ושמונה פרקים ראשונים (הטיכסט באותיות מרובעות בניקוד והפירוש באר יוסף בכתב רש"י).

על תרגומו ועל הוצאתו זו – שנדפסו הימנה רק שנים או שלשה גליונות – מספר יוסף הלוי במאמרו⁴, "אלה דברי יוסף הלוי (בהקדמתו לספר חנוך המתרגם מאתו משפת כושית לעברית עם באור נרחב)" דברים אלו:

– הספרים האלה [הוצאת ספר חנוך ככושית ותרגומו בגרמנית כאת א' דילמאן] הגיעו לידי ימי מספר אחרי צאתם לאור, ובהתבונני אליהם [נקשרה נפשי בספר חנוך, ולא שקטתי ולא נחתי עד אשר תרגמתי לעברית את הנוסח הכושי וגם עטרתיו בביאור נרחב לתועלת בני עמנו הדורשים קדמוניותם. אולם תקוה להעלותו על המכשול ולהפיצו בקהל רב עלתה בתהו. וגם בשנת 1863 [צ"ל 1864] אשר חדשתי בה את הנסיון לגלותו בקרב עם לא יכלתי להדפיס ממנו יותר משנים או שלשה עלים ונלחצתי לשום קץ למגמתי ממחסר הכסף הנדרש להוצאות הדפוס. על כן נשאר כתב ידי טמון וכמוס וכסוי אבק בתוך המגלות אשר בתחתית ארגוני עד היום. אולם מקרוב העירני לבי עליו על פי סבה מעצבת לב ומדיבת נפש אשר יסודתה במצב רב עמנו בעת החיה הזאת הקרוב מאד למצב אבותינו בעת אשר נכתב בה ספר חנוך, ואחרי התבונני למדי חשבתי כי הגלות הספר הזה היום אולי לא יהיה בלי כל תועלת לרבים מאחינו היודעים שפת עברית באשר הם יסודות נאמנים לנחלת אבותם... כל התנחומים אשר נוכל לתת להם לא למותר יהיו. יבא נא כותב ספר חנוך גם הוא בתוך הבאים ויסיף נטפי נחומיו ויחליפו כח! –

כך כתב הלוי בשנת תרנ"ב בעשותו הכנות לגשת שוב להוצאת תרגומו. אבל

מאריה דעלמא... וכל הסודות [הנעלמות נמסרו בידו של חנוך ע"י ת"ת (=תפארת) ואלף מפתחות נמסרו בידך וקושר כתרם למאריה דעלמא וקב"ה לקח אותם... ובשעה שמתייחד הקב"ה עם חנוך מראה לו גנוי עלאת מראה לו אילנא דחיי בתוכו וטרפי דאילנא וענפיו וכולם רואה' (וע"ש דף י"ט ב').

(3) על הספרות המאוחרת של חנוך (למן ס' הישר לסדר בראשית ועד ביה"מ של ילינא ג' קניה, די קב"ט ואילך, ועוד) ע' ס' מרכבה שלמה, כולל ברייתות מהתנאים רבי עקיבא ורבי ישמעאל כה"ג.. יצא לאור פעם ראשונה מצד כ"י ישיבה... ירושלים תרמ"ה, והס' H. Odeberg, 3 Enoch or the Hebrew Book of Enoch (Cambridge, 1928). בפרט מענינים במבוא לספר זה של אויבירג הספרים המוקדשים לרעיונות המקבילים שבין חנוך הכושי וחנוך הסלאבי (המקוצר, שהוציא Charles—Morfill) ובין חנוך המאוחר (אודיבירג מכנהו בשם חנוך ג').

(4) המליץ לשנת תרנ"ב, גליון קט"ט.

הפעם לא עלה בידו אף להתחיל בהדפסת הספר מחמת שקמץ צעיר בן עשרים והתחרה בו (אף-על-פי שידע על תרגומו של הלוי) והוציא פרי בסר שלו. והוא:
 (2) ספר חנוך תרגם משפת הכושים לשפת העברים והוסיף עליו מבוא הערות ובאורים [הכל בגרמנית] אליעזר גולדשמידט. ברלין 1892.
 (ב) באנגלית (חוץ מתרגומו של Laurence שנזכר לעיל):

- 1) Charles, The Book of Enoch translated from Dillmann's Ethiopic Text, emended and revised in accordance with hitherto uncollated Ethiopic MSS. and with the Gizeh and other Greek and Latin Fragments, Oxford, 1893.
- 2) " The Book of Enoch... translated from the Editor's ethiopic Text..., Oxford 1912.
- 3) " Book of Enoch (Apokr. and Pseudep. II, 163-281).
- 4) Schodde, The Book of Enoch, Andover, 1882.

(ג) בגרמנית:

- Beer (Kantzech, Apokr. und Pseudep. 1900, II, 236-310).
 Dillmann, Das Buch Henoch, Leipzig, 1853.
 Flemming u. Radermacher, Das Buch Henoch, Leipzig, 1901.

(ד) בצרפתית:

- Martin, Le Livre d'Hénoch, Paris, 1906.

התרגום הניתן כאן נעשה מתוך ההוצאה הכושית של צ'ארלס על ידי א' כהנא ויעקב נח פייטלוביץ: הראשון אחראי לעצם התרגום והמבוא וההערות. והשני - לבדיקה מדויקת מלה במלה מתוך הנוסח הכושי.
 החלוקה לפרקים (מאה ושמונה) ולפסוקים נעשית לפי דילמן. שכוון מבלי דעת לחלוקה שקדמה לו באחד הכ"י (מן המאה הי"ח). אם גם בשינויים בגודל הפרקים (אבל בשאר כ"י החלוקה לפרקים ופסוקים מחולפת. כמו שהעיר Laurence בסוף המבוא לתרגומו. וע' Charles במבואו לתרגומו משנת 1912. עמ' XXII).

א' כ'

ספר חנוך א

- א דברי ברכת חנוך אשר ברך את הבחירים ואת הצדיקים אשר יהיו ביום המצוה כאשר יבחרו כל־הרעים והרשעים:
- ב וישא משלו ויאמר חנוך איש צדיק אשר עניו נסקחו ביד יי ויחזו מחזה־קדש בשמים אשר הראוני המלאכים ומהם שמעתי הכל ומהם בינותי את אשר־ראיתי ולא לדור הזה כי אם־לדור רחוק אשר יבוא: על הבחירים דברתי ועליהם אשא משלי הקדוש והגדול יצא ממקומו: ואלהי עולם יררף [ארץ] על־הר סיני ונרח עם־צבאותיו ובעז חילו יוסיע משמים: וסחרו כלם והעירים יחילו וסחר גדול ורעד יאחזמו עד־קצות הארץ: ורגשו הקרים הרמים והנגעות הנשאות תשפלה ונמסו בדונג משני להבה: ונבקעה הארץ בקיעים וכל אשר־על־הארץ יאבד והנה משפט על־כל: ולצדיקים כלם יעשה שלום ואת־הבחירים ישמר וחסד יהנה עליהם והיו כלם לאלהים והיטיב להם ומברכים יהיו ואור אלהים להם ינח: ואתא עם־דבבות קדש לעשות משפט בכל ולהקריט את־הרשעים ולהוכיח לכל־אשר על־כל־אשר עשו החוטאים והרשעים ואשר הרשיעו לסגיו:
- ב התבוננו אל־כל־המעשים אשר בשמים והם לא ישנו את־דרכיהם והמארות אשר בשמים והם יעלו ויבאו כלם כמשפט

חלק א: ענין המלאכים שקלקלו וחנוך בשמים וסיווריו (א-לו).

א-ה. פתיחה לחלק א: משלו של חנוך על גורלם של הצדיקים והרשעים לעתיד.

- א כל הרעים. ביווני G⁶: כל־הנצרים, בחילוף עיין בצדי (כיוצא בכך משלי כ' כיב בע'). — G⁶ יש תוספת בסוף הפסוק: והצדיקים יצילו. — ויחזו. היווני מסר: ויחזו (=ויאחזו)
- ב καὶ ἔκωσ (השוה ייב א'—ג', ליז א'—ב', ע' א'—ג', ע"א ה', ציב א'). — אשר יבא. אני מדבר (G⁶). — ידרך [ארץ]. כך ביווני (השוה מיכה א' ג'). ובכושי: ידרך משם. — על הר סיני. מתמיה, שהרי אין ענין הר סיני אצל יום הדין הגדול, ואולי עיקרו: [נ]על־הר־סיני, כלו' ירעיש העולם כבמעמד הר סיני, והיא השוואה שכיחה לגבי משוררים ראשונים. — ואלהי עולם. תרתי משמע: אלהי הנצח ואלהי התבל. — והעירים. על מלאכי מרד אלו — שקלקלו בחטאם עם בנות האדם — הורחב הדיבור בפרק ו' ואילך (וע' חנוך הסלאבי ז'). — ונגבעת... בקיעים. כך ביווני. —

- ב איש בעתו ולא יעברו [חק] מערכתם: ראו את-הארץ והתבוננו
אל-המעשים הנעשים עליה מראשון ועד-אחרון כי לא ישנה כל-
ג מעשה האלהים בהראתו: ראו את-הקוץ ואת-החרף כי מלאה
כל-הארץ מים וצננים וטל ומטר ינחו עליה:
ג התבוננו וראו את-העצים כלם והם נראים כמו ייבשו וישירו
את-עליהם וולתי ארבעה עשר עץ אשר לא ישירו כי אם-יעמדו
[בעליהם] הישנים עד-בא חדשים מתחיתם שנים ושלשה חדשים:
ד ושבבתם והתבוננתם אל-ימי הקוץ בהיות השמש ממעל לה
ולארץ ממולה ואתם תבקשו סבה וצל מלהט השמש והארץ גם-
היא תחר מלהב-חרב ואתם לא תוכלו לדרך על-הארץ ועל-
הסלע מרב חמם:
ה התבוננו בהתבסות העצים ירק עליהם ובעשותם פרי ושימו
לבבכם אל-כל-אלה [ודעו כי הוא החי לעולם עשה אלה כלם:
ב ומעשיו לשנוי שנה ושנה ונבוא] וכל-מעשיו משנוי וקנעו ולא ישנו
ג כי אם-כאשר צוה אלהים בן יעשה כל: וראו איך הנימים
ד והנהרות יחד יפעלו את-פעלתם: ואתם לא נאמנתם ולא עשיתם
את-מצות האדון כי אם-פשעיתם ותדברו נבחה ודברים קשים
ה בפיכם השמא על-גדלו קשירלב לא יהי שלום לכם: לכן תקללו
את-ימיהם ושנות חייכם תכרתנה ושנות הכרתכם תרקינה בקללות
ו עולם ולא יהי לכם חסד: בימים ההם תתנו את-שחכם לקללת
עולם לקל-הצדיקים ויבכם וקללו כל-המקללים וכל החוטאים יחד:
ז ולבחירים יהי אוזרה ושמחה ושלום והם יירשו ארץ ולכם הרשעים
ח תהי קללה: ואז תנמן להם לבחירים חכמה והם יחיו כלם ולא
יחטאו עוד לא בידון ולא בשננה ביהם החכמים עניים יהיו: ולא
ט ישובו לפשע ולא יאשמו כל-ימי חיותם ולא ימותו במנוסה וקצף

- ג זולתי ארבעה עשר עץ... 112 Geoponica (מביאו Charles) מוזכרים ייד אילנות
שהם ירוקים תדיר ואינם משירים עליהם בחורף. - חרפים. בכושי: כרמת. ואע"פ
שמלה זו משמשת במקומות אחרים (כגון י' י') לענין שנה. כאן ענינה חרף ממש.
כנראה מן הפסוק הבא הסותח בקיץ. -
ה-ט פשעם. ἀπέστητε. - ולא יאשמו. לא יחטאו. כך ביווני G⁸—ἀμαρτωστον. וזמ.
ובכושי: ולא יפשוטו. כלו' בעד אשמתם. וידוע שהפעל אשם בעברית טובל ב' המשמעיות. -
במגפה וקצף. ביווני: במגפת קצף. -

[illegible]

פרק זה הוא מדרש אגדה שיסודו בבראשית ו' א'—ד', ואף שם הוא פותח בלשון ויהי כיו...—אגדה זו רווחת בספרות המדרשים והקבלה בקשר עם דורו של נח (השוה י' א'), דור המבול.—שמחזי. בצורה זו הוא מצוי בספרות העברית, ואף (בחילוף חית' בעיין) בצורת עזא או עווא (אם כן שמחזי=שמעזי). ובכושית צורתו סִמְיִן או סִמְיִן (יוסף הלוי מסרו: שִׁמְעִינָא). בזהר (ברא' לז' א') נעשו הימנו שני מלאכים: סמיא עזא ועזאל.—את הדבר הזה. כך ביווני. ובכושי גם כן: את העצה הזאת.—כתוב זה נמסר כאן לפי הנוסח היווני G⁸ (בכושי הנוסח: וירדו אל אֶרְדִּים והוא ראש הר חרמון ויקראו להר חרמון כי בו נשבעו ויתקשרו בחרם ביניהם). וללשון וירדו בימי ירד השוה ס' היובלים ד' טו': ירד כי בימיו ירדו מלאכי ה' על הארץ (אבל שם—וע' ג'כ שם ה' א' ואילך—ניתן טעם אחר לירידת המלאכים על הארץ). והשוה לקמן ק'ו י"ג.—ברשימת המלאכים יש כאן רק יִטְשִׁמֹת, ואחד חסר (אחר טראל).—ארכבה. G⁸—Ἀραβούφ. הלוי מציח (מבלי להודיע טעמו) באותיות עבריות: עֶטְרָקֹף. G⁸—Ἀραθάξ. גינצברג (153, Legends V) פותרהו: ארעא תקיף, ואין להכריע.—רמאל. G⁸—Ἀρακίηλ (=ארקיאל). ולקמן (ח' ג') בנוסח זה כשמדובר עליו נאמר: השלישי לימד אותות הארץ, אם כן ארקיאל=הממונה על ארקא (=ארץ, בארמית), וכן העתיקו הלוי: אֶרְצִינָאֵל.—תמיאל. לפי צ'ארלס: תהמיאל (=ממונה על תהום). G⁸—Ὀραμμαμή. והעתיקו הלוי: תֶרְמִינָאֵל.—רמיאל, אולי: רעמיאל (=ממונה על הרעם).—דניאל. לפי גינצברג (שם) הוא משובש מן ליליאל (=ממונה על לילה). שנזכר בספרי חנוך המאחרים (ע', למשל, ס' חנוך לר' ישמעאל כיג הוצאת אודיבירג ג' י"ט, או בס' מרכבה שלמה י"א ב').—זכיאל. הלוי גורס צחיאל (בכושי: אֶזְחִינָאֵל). ולפי צ'ארלס עיקרו: שִׁחְיָאֵל. ושניהם לנוסח G⁸ נתכוונו, שנאמר בו (ח' ג') על מלאך זה: השמיני לימד לראות בשחקים (ἄρεσχοπία). וגינצברג (שם) משער שעיקרו זיקיאל (שבחנוך המאוחר, שם)=

עזאל ארמס בטריל עניאל וקאל סקססאל סתריל מריל
 ה יומיל אריל: אלה הם שריהם לעשרותיהם:
 ז ויקחו להם הם וכל-האחרים עמהם נשים ויבחרו להם איש
 אחת אהת ויחלו לבא אליהן ויבחרו קסמים וקשמים
 ב וירון לכת שרשים ואמחים: והן הרו וסלךנה גבורים גדולים
 ג שלשת אלפי אמה נבהם: אשר אכלו את כל-יגיע בני-האדם וכאשר
 ד לא יכלו-עוד בני-האדם לכלקלם: ויהסבו הגבורים נגדם ויאכלו את-
 ה בני האדם: ויחלו לחטא בעוף ובחיה ובשרץ ובדנה ולאכל איש
 ו בשר רעהו ולשתות את-דמו: אז האשימה הארץ את-בני-החם:
 ח ועזאל למד את-בני האדם לעשות חרבות ומאכלות ומגנים
 ושריונות ויוריעם את-מחצבות האדמה ומלאכת מחשבתן ואמידים
 ועדירים ומעשה הפוך ולנפות את-גבות העינים וכל-האבנים הנקרות
 ב וכל-אבני רקמתים: ותהי רשעה רבה ויעשו זמה ויתעו וישחתו
 ג בכל-דרךיהם: שמחו למד קשמים וכת שרשים ארמס הסר

ממונה על הזיקים. - עזאל. בכושי: אזאל (באליף), כדרכו. - ארמרס. לפי G¹ (ח' ג') לימד זה (Φαρμαρός, ובנוסח G² Αρεαρός) להתיר כשפים, ועל סמך זה ניסחהו הלוי: ערס-ראש. - בטריל. כך מנקד הלוי: בטריל (בטיית שואית). גינצברג (שם) סבור שהוא משובש מן מטריאל (=ממונה על מטר), שבחנוך המאוחר (שם). - עניאל. בכושי. כדרכו: אַנְנָא (באליף). - סמססאל. אולי משובש מן שמשיאל (=ממונה על השמש). שבנוסח G¹ לקמן (ח' ג') נאמר עליו: שלימד אותות השמש. והלוי מסרו: שמאי. - סתריל. הלוי: סרתאל=שרותיאל. - טריל. הלוי: טוריאל. - יומיל. ממונה על היום. ובחנוך המאוחר (שם) שמשיאל שמו. - ארזיל. אין עיקרו רזיאל. משום שמנוסח G¹ (ח' ג') נראה שעיקרו סריליאל (=לימד אותות הירח). וכך מסרהו הלוי. - שריהם לעשרותיהם. כך לפי G² (ἀρχαὶ αὐτῶν). ובכושי צורת הפסוק: אלה הם נשיאי מאתים המלאכים והאחרים כלם עמהם. -

ז וידבקו בהן. G¹: ויטמאו בהן. - לכת שרשים וצמחים. לשם כישופים בעניי אהבה של אישות. - וצמחים. כך G²: βοτάνας, ונכון. בכושית סובל שם זה אף ענין עצים. - גבורים גדולים. בנוסח G¹: ותלדנה להם שלשה מינים (γέννη). בראשונה גבורים גדולים והגבורים הולידו נפילים ולנפילים נולדו עליונים (ἑλίουδ). ויגדלו לפי גדלם. כל זה הוא דרש על פי הכתוב בברא' ו' ד': גבורים נפילים ואנשי השם. וכבר השתמש בזה הדרוש בעל ס' היובלים (ו' כ'). -

ח ועזאל. אולי הוא קרוב לעזאל שבויקרא ט"ז ח' (ובפש' הוא נכתב שם להדיא עזואל). שם זה מצוי אף בקיצור: עזאל (והשוה ביהמיד של ילינק ד' קכ"ז: עזאל לא חזר בתשובה ועדיין הוא עומד בקלקולו להטית בני אדם לדבר עבירה במיני צבעונין של נשים... והוא עזאל שבתורה). שני ענינים שמביאים הפסד לעולם לימדם עזואל: עשיית כלי זין ועשיית תכשיטין של מותרות. - מחצבות האדמה. (G¹) μέταλλα. - שמחזי.

בשמים ברכיאל חזות בפוכבים פוכביאל מערכת הפוכבים ותמיאל
ראות בפוכבים וסבריאל תקופת הגרם: ויהי כאשר גועו בני האדם
וניקיו ותעל שועתם השמימה:

מ ואז השקיו מיכאל ואוריאל וירסאל וגבריאל משמים ויראו
את-הדם הרב אשר נשפך על-הארץ וכל-החמם הנעשה על-
הארץ: וידברו זה אל-זה הארץ נעדרת יושביה צועקים וקול
צעקתם עד-שער השמים: ועתה אליכם קדושי השמים נפשות
האנשים מתחננות לאמר הגישו משפטנו לפני עליון: ויאמרו אל-
[רבון העולמים] אדון האדונים אלהי האלהים מלך המלכים כסא
בבורך בכל-הדרות העולמים ושמה קדוש ומהלל ומבדר בכל-
העולם: אמה עשית כל וקח כח על-כל והכל גלוי ופתוח לעיניך
וכל תראה ואין-דבר יכל להסתתר ממך: אמה ראית את אשר-
עשה עזראל אשר למד את-כל-החמם על-הארץ וגל מסתרי עולם
אשר נעשו בשמים [ואשר לדעת] שאסו בני-אדם: ושמוני אשר
לו נתת את-הכח למשל במבדיו אשר עמו: ונלכו יחדו אל-בנות
האדם על-הארץ וישכבו עמהן עם-הנשים ויטמאו וגילו להן כל-
הסמאים: והנשים ילדו את-הגבורים ותמלא כל-הארץ דם וחקם:
ועתה הנה נפשות המתים קראות ושלחות תחנוניהן עד-שערי
השמים ואנחותיהן עליו ולא תוכלנה לצאת מפני מעשי החמם
אשר נעשו על-הארץ: ואמה ידע כל-דבר בשרם יהיה ואמה
ראית את-הדברים ההם ותשאם ולא אמרת לנו דבר לעשות להם
על-אלה:

י אז אמר העליון הגדול והקדוש דבר וישלח את אוריאל אל-
ב בן-למך ויאמר אליו: [לך אל-נח] ואמרת אליו בשמי הקתירה

בכּוּשִׁי: אמורס. - חזות הכוכבים. ἀστροσκοπία (G¹). - מערכת הכוכבים. ἀστρολογία (G²). - וסבריאל. כך G¹: Σευρή(λ). ובכּוּשִׁי נשתבש: עשרדאל (ולעיל ו' ד': ארזיל). -

ד [רבון העולמים]. בכּוּשִׁי: אדון המלכים. ואין לזה כאן מקום. משום שהתאר הוא
ח מלך המלכים. הבא לקמן. - וישכבו עמהן עם-הנשים. כך הוא בכּוּשִׁי. והוא
בסגנון של לשון חכמים (G²) נמשך הלשון עם-הנשים אל-הפעל שלאחריו: ויטמאו עם-הנשים). -
י אוריאל. G¹. כך צ"ל (השוה ט' א'). ובכּוּשִׁי אֶסְרִיִּלְר, וקרוב לזה G²:
ג Ἰσραήλ. - [לך אל נח]. על פי G¹. - G² יותר מלא: תלמד את הצדיק את אשר
עליו לעשות [את] בן למך ושמר את נפשו בחיים ונמלט בעולם וממנו ינטע נטע אשר

ראשך וגלית לו את-הקץ הבא כי כל-הארץ תבחר ומבול יבא
 על-כל-הארץ ומחה את כל-אשר עליה: ועתה תלמדוהו להמלט
 ונשאר נרעו לכל-דורות העולם: ועוד אמר יי אל-דסאל אסר את-
 עזאל גריו ורגליו והשלקתו אל-החשך ועשית שםח אל-המךךר
 אשר בדודאל והשלקתו שמה: ושמת עליו סלעים קשים וחדים
 וכסיתו בחשך וישוב שם עד-עולם וכסית את-סניו לכל-יך-אה-אור:
 ויביום הדין הגדול ישלך אל-תוף האש: ורפאת את-הארץ אשר
 השחיתו המלאכים ובשרת רפואת הארץ ב-יך-סא לארץ ולא
 יכחדו כל-בני האדם מפני כל-הרזים אשר גלו העירים: ותשחת
 כל-הארץ בלמד-מששי עזאל וכמתת עליו את-כל-החסא: ואל-
 גבריאל אמר יי צא לקראת הממונים והמתעבים וילדי הזמה
 והבחרת בני הזמה ובני העירים מתוך האנשים והוצאתם ושלחתם
 איש ברעהו למען ישמידו איש את-רעהו במלחמה כי ארך ימים
 לא-יהי להם: ולכל-אשר ישאלו ממך אבותיהם לתקותם כי תניחם
 ומשכו לעולם וכי כל-איש מהם יתנה חמש מאות שנה אל-תשקע:
 ויאמר יי אל-מיקאל לך ואסרת את-שקמוי ורעיו אשר עמו
 שהתחברו אל-נשים וישמאו אתן בסמאתן: וכאשר ירצחו כל-
 בניהם וכאשר יראו בהשמד אהוביהם תאסרם לשבעים דור מתחת
 לגבעות הארץ עד-יום דינם וכלותם עד-כלות המשפט אשר
 לעולמי עולמים: בזמים ההם יובאו אל-תחתיות האש אל-הצער
 והמאסר והיו כלואים בו לעולם: ואשר יקצר וישמר מהם יאסר
 אתם יחד עד-סוף כל-הדורות: והשמת את כל-רוחות המאנה
 ואת-בני העירים יען אשר עשו חמם לבני האדם: ובערת את-
 כל-החמם מעל פני-הארץ וכל-מעשה רע יסוף והופיע נסע הצדקה
 והישר והנה מעשה הצדקה והישר לברכת עולם ונשעו בשמחה:
 ואז-ימלטו כל-הצדיקים וחיו עד-אשר יולידו אלה בנים וכל-ימי
 יח נעוריהם ושיבתם וכלו בשלום: ובזמים ההם תעבד כל-הארץ

ד יעמד כל דורות העולם. - לעזאל נתבצר מקום פורענות בפני עצמו. - המדבר אשר
 בדודאל. הוא המדבר של בית חדודי (ע' משנה יומא ו' ח'). וכן תי' לויקרא ס"ז
 כ"א-כ"ב). י"ב מילין מירושלים. - סלעים. הם הסלעים הקשים והחדים שבבית חדודי עד
 ס"ז-י"ז היום הזה. - נסע הצדקה. ישראל שהם זרע שנזרע מאת ה' (ס"ב ח'). - ושיבתם.
 המתרגם הראשון טעה וקרא: ושיבתם וחרגם τὰ σάββατα αὐτῶν = שבתותיהם, ולא הרגיש

- יט בצדקה ונשעה קלה עצים ומלאה ברכה: וכל-עצי החמדה ינטעו עליה גפנים וגפנים אשר ינטעו עליה יעשו יין לרב וכל-גורע אשר יגורע עליה מדה אחת אלף תעשה ומדת ויתים אחת עשרה בת שמן תביל: ואפה תטהר את-הארץ מכל-לחץ ומכל-חמם ומכל-חטא ומכל רשע וכל-הטמאה הנעשה על-הארץ תשמיר מעל פני-הארמה: וכל-בני האדם יהיו צדיקים וכל-העמים ימליכו ויכרכו אותי: והארץ תטהר מכל-רשע ומכל-חטא ומכל-קצף ומכל-צער ולא אשליח עוד עליה לדור דור ולעולם:
- יא ובמים ההם אסתח אוצרות הברכה אשר בשמים לשלחם ב אלה-הארץ על-מעשה בני-האדם ועמלם: וישר ושלום יהיו יחדו כל-ימי-העולם וכל-דורות העולם:
- יב לפני הבררים האלה נעלם חנוך ואיש מבני האדם לא-יגדע אפיה נעלם ואיו ומה-הנה-לו: וכל-מעשיו היו עם-העירים ונמיו נ היו עם-הקדושים: ואני חנוך ברבתי את-יו הנדול מלך העולמים ד והנה העירים קראו אלי חנוך הפוסר ויאמרו אלי: חנוך אתה סופר החדק לכה והודעת לעירי השמים אשר עזבו שמי מעלה את-המקום הקדוש לעולם ויטמאו בנשים ויעשו כמעשה בני-האדם ה ויקחו להם נשים השחת השחיתו הרה על-הארץ: ולא יהי להם שלום וקלימת חטא: ותחת שמחם בבניהם ברצח אהוביהם יראו ו על-הפחד בניהם וקוננו והתפקלו לנצח ורממים ושלום לא-יהיו להם:
- יג וילך חנוך ויאמר אל-עזראל לא-יהי לך שלום דין קשה ב יצא לאסרה: ולא תהי-לך חנינה ושאלת [רממים] על-החמם אשר הורית ועל-כל-מעשי הרשע והפשע והחטא אשר הראית ג לאנשים: ואלך ואדבר אל-בבלם יחד וייראו ופחד גרעו אחרים:

יט שנעוריהם מוכיחים על שיתבם. - ע שרה בת. כך להדיא G⁸: βάτους δέξα. -

יב-סו. חנוך מתפלל בעד עזראל וחבריו ושליחותו אליהם להודיעם על סופם.

יב לפני הדברים האלה. שנאמרו קודם לכן. וכוונתו לגזרה על העירין (שבפרק י'). - נעלם. לשון זה (השוה לקמן ע"א ו') הוא כעין הפעל לקח שבברא' ה' כ"ד. - העירים קראו. המלאכים הממונים בשמים להוציא גזר-הדין לפועל שלחו את חנוך להודיע הענין לחבריהם שקלקלו. -

יג ב ושאלת [רחמים]. בכושי ויווני: ושאלה (ἐρώτησις) סתם. והוספתי מסברא. -

ד וּבְקִשׁוֹ מִמֶּנִּי לִכְתֹּב בְּקִשָּׁה בְּעֶדֶם בִּירְמִצָּאוֹ קְלִיחָהּ וּלְהַעֲלוֹת אֶת־
ה בְּקִשְׁתָּם לִפְנֵי אֲדֹנֵי הַשָּׁמַיִם: כִּי מַעֲתָה לֹא־יוּקְלוּ הֵם לְדַבֵּר עִמּוֹ
וְלֹא לִשְׁאֵל אֶת־עֲנִיֵּיהֶם לְמָרוֹם מִתְרַפֶּת עֲוֹנוֹתֵיהֶם אֲשֶׁר עָלִיהֶם
ו גְּדוּנוֹ: וְאִכְתֹּב אֶת־זִכְרוֹן בְּקִשְׁתָּם וְאֶת־הַתְּסֵלָה לְנַפְשׁוֹתֵיהֶם
וּמַעֲשֵׂיהֶם לְכָל־אֶחָד עַל־דְּבַר בְּקִשְׁוֹתֵיהֶם לְקְלִיחָהּ וּלְאֶרֶץ (נֶאֱסָם):
ז וְאֵלֶּךְ וְאֶשֶׁב עַל מִימֵי־דָן בְּאֶרֶץ־דָּן אֲשֶׁר מִזְמִין לְמַעַרְב חֲרָמוֹן
ה וְאֶקְרָא אֶת־זִכְרוֹן בְּקִשְׁתָּם עַד־אֲשֶׁר נִרְדַּמְתִּי: וְהִנֵּה חֲלוֹם בָּא
אֵלַי וּמִרְאוֹת נִפְלוּ עָלַי וְאֶרְאֵה מִרְאוֹת קֶצֶף וַיָּבֹא קוֹל מִצִּוְהָ עָלַי
ט לְדַבֵּר אֶל־בְּנֵי מָרוֹם וּלְהַזְהִירָם: וְכֹאֲשֶׁר הִקְצִיחוֹתִי בְּאֵתִי אֲלֵיהֶם
וְהֵם הָיוּ יוֹשְׁבִים כָּלֵם נֶאֱסָפִים יַחַד אֲבָלִים בְּאֲבָלִים אֲשֶׁר בֵּין
י לְבָנוֹן וְשֹׁנִיר וּפְגִיחָם חֲפוּ: וְאֶסְפֶּר לָהֶם אֶת־כָּל־הַמִּרְאוֹת אֲשֶׁר
רָאִיתִי בַשָּׁנָה וְאֶחָל לְדַבֵּר דְּבָרֵי צֶדֶק וּלְהַזְהִיר אֶת־עֵירֵי הַשָּׁמַיִם:
יד סֶפֶר דְּבָרֵי הַצֶּדֶק וְהַזְהִירָה לְעֵירֵי הָעוֹלָם כְּמַצֵּנֶת הַקְּרוֹשׁ
ב הַגְּדוֹל בַּמֶּרְאֶה הַהוּא: רָאִיתִי בַשָּׁנָה אֲשֶׁר אָנִיד עִתָּהּ בְּלִשׁוֹן
בְּשֶׁר וּבְרוּחִי אֲשֶׁר נָתַן הַגְּדוֹל שֶׁה לְאֲנָשִׁים לְדַבֵּר וּלְהִבִּין בְּלֵב:
ג כֹּאֲשֶׁר בָּרָא וַיִּתֵּן לָאָדָם כֹּחַ לְהִבִּין דְּבָרֵי חֻקָּה בֵּן בָּרָא גַם־אוֹתִי
ד וַיִּתֵּן־לִי לְהַזְהִיר אֶת־הָעִירִים בְּנֵי־הַשָּׁמַיִם: אֲנִי כְּתִבְתִּי אֶת־בְּקִשְׁתְּכֶם
וּבְמִרְאֵי רָאִיתִי כִּכָּה כִּי בְּקִשְׁתְּכֶם לֹא־תִנָּתֵן לָכֶם כְּלִי־יָמִי עוֹלָם
ה וְכִי דִין נִחְרַץ עֲלֵיכֶם וּבְקִשְׁתְּכֶם לֹא־תִנָּתֵן לָכֶם: וּמַעֲתָה לֹא־
תַעֲלוּ לְמָרוֹם עַד־עוֹלָם וּבְאֶרֶץ יִצְחָהּ הַגְּזֵרָה לְאַסְרָכֶם לְכָל־יָמֵי
ו עוֹלָם: וְלִפְנֵי־כֵן תִּרְאוּ בְּהִקְחֹד בְּנֵיכֶם הָאֵהוּבִים וְלֹא יִהְיֶה לָכֶם כָּל־
ז דְּבָר בָּהֶם כִּי־יִשְׁלּוּ לִפְנֵיכֶם בְּחֶרֶב: וּבְקִשְׁתְּכֶם בְּעֶדֶם לֹא־תִנָּתֵן
וְאֵף לֹא בְּעֶדְכֶם גַּם כִּי־תִקְבּוּ וְתִתְחַנְּנוּ וְתִתְדַבְּרוּ אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים
ח הַנִּמְצָאִים בַּסֶּפֶר אֲשֶׁר כְּתִבְתִּי: וְהַמֶּרְאֶה נִרְאָה אֵלַי כִּכָּה הִנֵּה
בַּמֶּרְאֶה עֲבִים קָרְאוּנִי וְעַרְפֵּל בְּקִשְׁנִי וּמַהֲלֵךְ הַכּוֹכָבִים וְהַמִּירְאוֹת
הַרְצִיחוּנִי וַיְהִי־לִּי וְהַרְחוֹת בַּמֶּרְאֶה הָעִיִּפוּנִי וַיַּעֲלֵנִי וַיִּשְׁאוּנִי אֶל־
ט הַשָּׁמַיִם: וְאָבֹא עַד־אֲשֶׁר קָרַבְתִּי אֶל־חֻמָּה בְּנוּיָה אֲבִנִי בְּדִלַח

ז עַל מִימֵי־דָן. אַחַד מִסִּנְיֵי הִירְדֵן. יוֹסֵפּוֹס קִירָא לוֹ הִירְדֵן הַקָּטָן (קִדְמ' ה' ג' א' ח' ח'
ט ד'). - בֹּאבִלִים. אוֹ בֹּאבִילִין (Abelān). עִיר בִּאֲנְטִילִבְנוֹן. וּלְשׁוֹן נּוֹפֵל עַל לְשׁוֹן הוּא:
אֲבָלִים בְּאֲבָלִים. וּבְכוּשֵׁי נִשְׁחַבֵּשׁ: אֲבָלְסִינְאֵל. - וְשֹׁנִיר. כִּינוֹי לְחֲרָמוֹן (רִב' ג' ט' שְׁחִישׁ
ד' ח'). בְּכוּשִׁי: סְנִסְרָה.

י ומוסבה לשנות אש ויחל והמראה] להסחידני: ואבא אל-תוף
 לשנות האש ואקרב אל-בית גדול והוא בנוי אבני בדלח וקירות
 יא הבית היו קצין מרצפת אבני בדלח ורצפתו היתה בדלח: קשתו
 היתה קצין שביל הפוכבים והמארות וביניהם היו כרובי-אש
 יב ושמייהם מים: ואש להטת הקיסה את-הקירות ופתחיהם היו
 יג להטים אש: ואבא אל-הבית ההוא ויהי חם קאש וקר בקרח
 יד כל-תענוג חיים לא-הנה בתוכו שחר כסני ורעד אחוני: ועד-אני
 טו מתחלחל ורועד ואפל על-קני וארא מראה: והנה בית שני גדול
 טז מזה וכל-הסתחים היו סתוחים לקני והוא בנוי להבת-אש: ונעלה
 הנה בקלירב הדר וקבור וגדל עד לאין-יכלת לתאר לכם את-
 יז הדרו ואת-גדלו: ורצפתו היתה אש וממעל לו ברכים ומרוצת
 יח הפוכבים וכשתו גם-היא אש להטת: ואביט וארא שם כסא רם
 יט מראהו בבדלח וסביבו כשמש זרח וישם [מראה] כרובים: ומתחת
 כ לכסא יצאו נהרות-אש להטת עד לאין-יכלת להביט: והקבור
 כא הגדול ישב עליו ומעילו הנהיר משמש והלבין מקל-שלג: כל-
 מלאך לא-יכל לבא ולא יכל לראות את-קני הקבור וההדר
 כב וכל-בשר לא-יכל לראותו: האש הלהטת היתה מסביב לו ואש
 גדולה עמדה לקניו ואיש מסביב לא-יכל לקרב אליו רבי רבבות
 כג עמדו לקניו ולא הנה לו חסך בקל-יועץ: וקדושי הקדושים
 כד הקרובים אליו לא-התרמקו בלולה ולא הלכו מסניו: ועד-אז
 כה הייתי נסל על-קני רעד ויגראני יי כסיו ויאמר אלי קרב הנה
 חנוך ואל-קול קדשי: ונאחד הקדושים נגש אלי ויעוררני ויעמידני
 ויקריבני אל-הסתח ואני הורדתי קני למטה:
 טו ונען ויאמר אלי ואני שמעתי את-קולו אל-תירא חנוך איש
 ב צדיק וסופר צדק קרב הנה ושמע קולי: לך והגדת אל-עירי
 השמים אשר שלחוך לבקש בעדם עליכם לבקש בעד אנשים ולא
 ג אנשים בעדכם: למה עזבתם את-השמים העליונים והקדושים
 מעולם ותשקבו עם-נשים ותטמאו עם-בנות האדם ותקחו לכם
 ד נשים ותעשו כבני הארץ ותולידו בנים גבורים: ואתם קדושי-
 רוח החיים חני נצח ותטמאו בנשים ותולידו בדם-הבקשר ובדם-

אדם חמדתם ומעשיו כשר ודם כמעשי אלה המתים והאבדים:
ה על-כן נתתי להם נשים לעבר אותן ולהוליד בנים על-ידן לכל
ו ינמק [נרעם] על-הארץ: ואתם מקדם היותם בני-רוח חיים חני נצח
ז ובני אל-מות לכל-הדות העולם: ועל-כן לא יעזתי לכם נשים כי
ח בבני-רוח בשמים משקנם בשמים: ועתה הגבורים אשר נולדו
מרוח ובשר רוחות רעות יקראו על-הארץ ועל-הארץ יהי משקנם:
ט רוחות רעות יצאו מגיומיהם כי [ומאנשים] נולדו ומעירין קרישין
י תחלקתם ושרשם הראשון ורוחות רעות יקראו: ורוחות השמים
בשמים משקנם יהי ורוחות הארץ אשר נולדו על-הארץ משקנם
יא על-הארץ יהי: ורוחות הגבורים [מענים] מדבאים משחיתים
מתנפלים עושים רעות ומעשי הרם על-הארץ ועושים עמל הם
יב לא יאכלו אכל [כי אם-ירעבו] ויצמאו ויבאו בשלון: והרוחות
ההן מתנשאות על-בני האדם ועל-הנשים בר-על-כן מהם יצאו:
טז מימי ההרג וההרס ומות-הגבורים כשהרוחות בצאתן מנפשות
בשרן תשחתנה בלי משפט בן תשחתנה עד-יום האחרית הדין
הגדול אשר-בו יכלה העולם הגדול עם-העירים והרשעים כלם
ז יכלו: ועתה העירים אשר שלחוה לבקש בעדם אשר היו לפני
ג בן בשמים ותאמר להם: אתם היותם בשמים אבל הרזים כלם
לא-נגלו עוד אליכם [ורק] אחרים הודעתו לכם ואלה בקשיר
ד לבכם הודעתם לנשים וברזים אלה נשים ואנשים יעשו רעות על-
הארץ: ואמרת אליהם אין שלום לכם:
יז וישאוני [והביאוני] אל-מקום אחר אשר הנמצאים שם הם
ב כאשר להקטת ובחפצם והופיעו כאנשים: [והביאוני] אל-מקום סופה
ג ואל-הר אשר קצה ראשו מגיע השממה: וארא מקום המארות
והרעם ובקצה העמק אשר שם קשת-אש וחצים ואשפתם וחרב-
ד אש והבדקים כלם: ויבחיני אל-המים החיים ואל-אש המערב

טו ט-יא [מאנשים]. כך G¹. ובכוש: מעליונים. - [מענים]. כך מגיה צ'ארלס. ובכוש
עננים. ואין לו מובן. - [כי אם ירעבו]. כך G². - ירעבו ויצמאו. כלו' תמיד
זוללים הם וסובאים. -

יז-לו. הלוכו של חנוך בארץ ובשואל.

(א) יז-יט. ההלוך הראשון.

יז א-ב [ויביאוני]. כך G³. - אל-מקום סופה. השוה איוב יז ט' מן-החדר תבוא

- ה המקבילת כל-בוא השמש: ואבא אל-נהר-אש והאש תמשיך-בו
ו כמים וזרמת אליהם הגדול לצד מערב: ראיתי את-הנהרות
הגדולים ואבא אליהם השך הגדול ואלף אל-מקום אשר כל-בשר
ו-ח לא יגיע: ראיתי הרי חשך שחתרף ורחבי-מים שלתהם: וארא
סיר-כל-נהרות הארץ וסירתהם:
יח ראיתי אוצרות כל-הרוחות וארא איך הוא קשט בהם את-
ב כל-הבריאה ומוסדי הארץ: וארא אכן פנת הארץ וארא את-
ג ארבע הרוחות אשר תשאנה את הארץ ואת רקיע השמים: וארא
את-הרוחות אשר תפרשנה את-כפת השמים ותחנותן בין שמים
ד וארץ הן עמודי השמים: ראיתי את-הרוחות הפוכבות את-השמים
ה והן מעריבות את-תקופת השמש וכל-הפוכבים: ראיתי את-הרוחות
ו הארץ הנשאות את-העננים ראיתי את-גת-יבות המלאכים ראיתי
ו בקצה הארץ את-רקיע השמים ממעל: ואעבר דרומה וארא מקום
ז הבער יומם ולילה ושם שבע גבעות אבנים נהדרות שלש לצד
ז מזרח ושלש לצד דרום: ומן האבנים הצבעוניות האלה אשר לצד
ח מזרח אחת פנינה ואחת נשפה ואשר לצד דרום אכן אדם: ואשר
בתוך הגיעה ער-השמים ככסא אכן פוך ומראשות הכסא הנה
ט-י ספיר: ואש להטת ראיתי בכל-הגבעות: וראיתי שם מקום מעבר
יא ארץ הגדולה שם נקוו המים: וארא תהם עמקה ועמודיה אשר-
שמים ובתוכם ראיתי עמודי אש יורדת והם לאין ערוך לגבה
יב ולעמק: ומעבר תהם ההיא ראיתי מקום אין רקיע השמים ממעל
יג לו ולא קרקע מוסדה לו לא היו מים עליו ולא עוף כי
יד אם-מקום-שקמה ונורא הנה: ראיתי שם שבעה כוכבים כהרים
גדולים בערים: וכתקרי אותם אמר המלאך המקום הזה הוא קצה
השמים והארץ והוא בית-אסורים לבוכבים ולגבאות השמים:
טו והכוכבים המתגלגלים באש הם אשר עברו מצות יי בתחלת
טז עלותם כי לא-באו בעתם: ויקצף עליהם ויאסרם ולעשרת אלפי
שנה ער-הזמן אשר תתם תשאתם:

י סופה. - הרי חשך. השה ירמ' יג טז הרי נשף. -

יח-טז ישפה. כך מתקן Ch. - נקוו המים. נ"א: קלו השמים. - [לעשרת אלפי שנה]. כך G. ובכּושי: בשנה הסתומה. אבל השה כ"א ו'. -

יט ואוריאל אָמר אלי פֿה נעמדו המלאכים שהתחברו עם-נשים ורוחותיהם לבשו צורות הרבה ותטמאנה את-האנשים ותתענה לנבם לשדים בלאלהים (ופה נעמדו) ער-יום הדין הגדול שבו ידונו ער-בלותם: ונשיהם של המלאכים אשר תעו באנשי שלומן תהינה: ואנכי חנוך לבדי ראיתי את-המראה קץ-כל ואיש לא-יראה באשר ראיתי אני:

כ ואלה שמות המלאכים הקדושים השומרים: אוריאל אחד המלאכים הקדושים אשר על-תבל ועל-שואל: רסאל אחד המלאכים הקדושים אשר על-רוחות האנשים: רעואל אחד המלאכים הקדושים הלוקח נקם מעולם המאורות: מיכאל אחד המלאכים הקדושים להמלצה אשר הקטר על-הטובים באנשים ועל-הרעים: שרקאל אחד המלאכים הקדושים אשר על-הרוחות החסאות בנפש: גבריאל אחד המלאכים הקדושים אשר על נד עדן ועל הפנינים ועל הקרובים: ורמיאל אחד המלאכים הקדושים אשר שמדו אלהים על-המתקוממים):

יט ורוחותיהם לבשו צורות הרבה. בכושי: ורוחותיהם הרבה מראות [ל]תכונותיהם. - לזבח לשדים. השוב דב' ליב ייז, תהלים קיז לז, ברוך ד' ז'. - ונשיהם של המלאכים אשר תעו. מן G¹ נראה בנין זה של לשון חכמים: αἱ γυναῖκες αὐτῶν τῶν παραβάτων ἀγγέλων = ונשיהם של המלאכים החוטאים. - כאנשי שלומן. כך בכושי. אבל G¹: εἰς σεργήνας (= לסירינות). וקשה להכריע מי טעה, אולי היווני שקרא כך במקום ὡς εἰρηναῖαι (ועל סירינות ע' חזון ברוך הסורי י' ח'). -

כ. שמות שבעת המלאכים הראשים ותפקידיהם.

ב ועל שואל. כך G¹, G²: Ταρτάρου. ובכושי רעד (= τρεῖς), ואינו. - על תפקידו של אוריאל ע' פרק יט, וכן כיא ה' וט', כיז ב', ליג ג'-ד'. ועל השגחתו בתבל ע"ב ואילך. חזון עזרא ד' א'. - רסאל. ע' י' ד' וז', כיב ג' וז'. אבל ליב ו' הוא עושה מלאכתו של גבריאל (לקמן בפ"ז). - רעואל = עושה רצונו של אל. - המאורות. כן G^{1/2}. בכושי: ומן המאורות. - להמלצה. בכושי: סני. זהו תפקידו של מיכאל שהוא שומר ומליצם של ישראל (למן דניאל י' יג וכיא, ייב א' [ואילך]). - ועל העם. כן בכושי, ומשובש נוסח G^{1/2}: ἐπὶ τῷ χάφ (= על התהו ובהו). במקום ε. τ. λαφ. - שרקאל. G^{1/2}: Σαρῳλ (= שריאל). - והתנינים. בכושי: אַנְיָקְתָּ. - פסוק זה הוא על פי G² ועיקרו בפרשה זו, כמו שנראה מן התוספת בנוסחאות G^{1/2}: שמות המלאכים הראשים שבעה (ἐπτά). - רמיאל. ע' עליו חזון ברוך הסורי ניה ג', חזון עזרא ד' לז ועוד. -

כא ב ואַעֲבֹר אֶל־אֲשֶׁר שָׁם בָּהוּ : וְאָרָא שָׁם מַעֲשֵׂה נֹרָא גַם שָׁמַיִם
 ג מִמַּעַל גַּם אֶרֶץ מוֹסְדָה לֹא רָאִיתִי כִי אִם־מְקוֹם בָּהוּ וְנֹרָא : וְשָׁם
 ד רָאִיתִי שְׂבָעָה כּוֹכְבֵי שָׁמַיִם קְשׁוּרִים יַחְדָּו מְלַמְעֵלָה כְּהָרִים גְּדוֹלִים
 ה וּבָעָרִים בָּאֵשׁ : וְאָמַר מָה חֲטָאתֶם כִּי נֶאֱסָרוּ וְעַל מָה הִשְׁלַכְוּ הַנָּה :
 ו וַיֹּאמֶר אוּרִיָּאל אֶחָד הַמַּלְאָכִים הַקְּדוּשִׁים אֲשֶׁר אֲנִי לְנַחֲוֹתִי וַיֹּאמֶר
 ז חֲנוּךְ לָמָּה תִּשְׁאֹל וְלָמָּה תַּחְקֹר וְתִדְרֹשׁ : אֵלֶּה הֵם מִן־הַכּוֹכְבִּים
 ח אֲשֶׁר עָבְרוּ מִצְּנוֹת יְיָ וְהֵם אֲסוּרִים כֹּה עַד־אֲשֶׁר יִכְלוּ עֲשֹׂרֶת אֲלֹפִי
 ט שָׁנָה שְׁנֵיעָבְרוּ מִסִּפֶּר יְמֵי חֲטָאתֶם : וּמִשָּׁם הִלַּכְתִּי אֶל־מְקוֹם אַחֵר
 י אֲשֶׁר הָיָה נֹרָא מְזֶה וְאָרָא דָּבָר נֹרָא אֵשׁ גְּדוֹלָה שָׁם בַּעֲרַת
 יא וְלִהְיוֹת וְהַמְקוֹם שָׁם בְּקוֹעַ עַד־תִּקְלִית תְּהֵם וְהוּא מְלֹא עַמּוּדֵי־אֵשׁ
 יב גְּדוֹלִים מוֹרְדִים וְלֹא יִכְלְתִי לְהִשְׁקוּף עַל־דְּרָחְבוֹ וְעַל־גְּדָלּוֹ וְלֹא
 יג יִכְלְתִי לְשַׁעַר אֶת־הַקֶּפֶס : וַאֲמַר מַה־נֹּרָא הַמְקוֹם הַזֶּה וּמָה אֵין
 יד לְהַבִּיט אֵלָיו : וַיַּעֲנֵנִי אוּרִיָּאל אֶחָד הַמַּלְאָכִים הַקְּדוּשִׁים אֲשֶׁר אֲנִי
 טו וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲנוּךְ לָמָּה תִּידָא בְּכָה וְתִרְעַד וְאַעֲזֹן מִשְׁנֵי הַמְקוֹם הַנּוֹרָא
 יז וּמִשְׁנֵי מִרְאָה הַצֶּעֶר הַזֶּה : וַיֹּאמֶר אֵלַי הַמְקוֹם הַזֶּה הוּא בֵּית
 יח אֲסוּרִים לַמַּלְאָכִים וּפֹה יִהְיוּ אֲסוּרִים לְעוֹלָם :

כב וּמִשָּׁם הִלַּכְתִּי אֶל־מְקוֹם אַחֵר וַיִּרְאֵנִי בְּמַעְרֵב הַר גְּדוֹל וְאֶרֶץ
 ג וְסֹלֶעַ קָשָׁה : וְאֶרֶבְעָה מְקוֹמוֹת יָסִים וּבִתְוֹכָם עֵמֶק וְרֹחַב וְחֶלֶק
 ד מְאֹד בְּגִלְגֵּל חֶלֶק וְעֵמֶק וְחִשְׁךְ לְהַבִּיט שָׁמָּה : וַיַּעֲזֹן רַפְּאֵל אֶחָד
 ה הַמַּלְאָכִים הַקְּדוּשִׁים אֲשֶׁר אֲנִי וַיֹּאמֶר אֵלַי הַמְקוֹמוֹת הַיָּסִים הָאֵלֶּה
 וְהַמְקוֹמוֹת הַחֲלוּלִים הָאֵלֶּה לְמַעַן יָבֹאוּ בָּהֶם הַרוּחוֹת לְנַפְשוֹת
 ז הַנִּמְתִּים וְיִבְרָאוּ כֹה שְׂכָל־נַפְשוֹת בְּנֵי הָאָדָם וְאֶסְפוּ הַנָּה : וְהַמְקוֹמוֹת
 ח הָאֵלֶּה נַעֲשׂוּ לְהוֹשִׁיב אוֹתָם עַד־יוֹם דִּינָם וְעַד [בא] עָתִיד [עַד־בא]
 ט הַדִּין הַגְּדוֹל עֲלֵיהֶם : רָאִיתִי אֶת־רוּחוֹת בְּנֵי־הָאָדָם שְׁמֵתוֹ וְקוֹלָן

(ג) כא-לו: ההלוך השני.

כא-כב. מקום בית האסורים למלאכים (=כוכבים).

כא ב.ה. כן G^{1.2}: ἀκατασκεύαστο והוא תרגום הע' לבהו ברא' א' ב'. ובכּוּשִׁי:
 אֲשֶׁר שָׁם לֹא נַעֲשֶׂה דָבָר. —
 כב ג. וארבעה מקומות. שנים לצדיקים (בפיה-ט') ושנים לרשעים (בפיי-יג). —
 יסִים. בנוסח G²: תְּלָקִים, אולי καλοί-ב' καλοί. נתחלף לו לכּוּשִׁי. — צורת הכתוב
 בנוסח G²: וארבעה מקומות שם חלולים וְעֵמֶק להם וחלקים מאד שלשה מהם חֲשָׁכִים
 ואחד מאיר ומעין מים בתוכו וַאֲמַר מַה־חֲלָקִים הַמְקוֹמוֹת הַחֲלוּלִים הָאֵלֶּה וְעֵמֶק וְחִשְׁךְ
 ה-ו. — צורתם של שני פסוקים אלו בנוסח G²: רָאִיתִי [רוח] אדם מת מתאונן וקולו

ו הִיָּה מְגִיעַ עַד לַשָּׁמַיִם וְהוּא קוֹל נְקָאִים : וְאַשָּׁאֵל אֶת־רִסְאֵל
הַמִּלְאָךְ אֲשֶׁר אֵתִי וְאָמַר אֵלָיו לְמִי הָרוּחַ הַזֹּאת וּלְמִי הַקּוֹל הַמְּגִיעַ
וּמִתְאוֹנֵן : וַיַּעֲנֵנִי לֵאמֹר הִיא הָרוּחַ הַבָּאָה מֵאֵת הַכֵּל אֲשֶׁר הָרַגְנוּ
כִּזְנוֹ אֲחֵיו וְהוּא מִתְאוֹנֵן עָלָיו עַד־שִׁיִּסְיָה וְרָעוּ מִעַל שָׁנֵי הָאָרֶץ וְרָעוּ
ח וַיִּסְחַר מִתּוֹךְ וְרָע אֲנָשִׁים : וְאַשָּׁאֵל עַל־זֶה וְעַל־כָּל־מַקְוֹמוֹת הַדִּין
מִדּוֹעַ נִבְדְּלוּ הָאֲחֵר מִן־הַשֵּׁנִי : וַיַּעֲנֵנִי וַיֹּאמֶר אֵלַי שְׁלֹשָׁה אֵלֶּה נִגְשׂוּ
מִמֶּנּוּ תִּבְדְּלֶנָּה נִגְשׂוֹת הַמֵּתִים וּלְהַפְרִיד נִגְשׂוֹת הַצָּדִיקִים אֲשֶׁר בּוֹ
י מִעֲנֵן מֵיָם מְאִידִים לָהֶן : וְכֵן נַעֲשֶׂה לְרָשָׁעִים בְּמוֹתָם וּבְהַקְבֵּרָם
יֵא אֲרָרְךָ וְדִין לֹא־נַעֲשֶׂה בָּהֶם בְּחַיֵּיהֶם : פֹּה תִבְדְּלֶנָּה נִגְשׂוֹתֵיהֶם
בְּעֲנֵנֵי הַגָּדוֹל הַזֶּה עַד־יוֹם הַדִּין הַגָּדוֹל וְהַמְּצִיגָה וְהַעֲנִי לֵאלֹהִים
אֲשֶׁר יִקְבְּלוּ עַד־עוֹלָם וְגִמִּיל לְנִגְשׂוֹתֵיהֶם פֹּה יִנְאָרָם לְעוֹלָם :
יב וּלְהַפְרִיד אֶת־הַנִּגְשׂוֹת הַמִּתְאוֹנְנוֹת אֲשֶׁר רָאוּ אֶת־הַשִּׁמְכָן בְּשִׁנְהֵרְגוֹ
יג בִּימֵי הַחֲטָאִים : כֵּן נַעֲשֶׂה לְנִגְשׂוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לֹא הָיוּ צָדִיקִים
כִּי אִם אֲשֶׁר הָיוּ חוֹטְאִים גְּמוּרִים וְאֶל־פּוֹשְׁעִים כְּמוֹתָם הַתִּחַבְּרוּ
יד אֶבֶל נִגְשׂוֹתֵיהֶם לֹא־תִהְרַגְנָה בְּיוֹם הַדִּין וְלֹא תִנְקַמְנָה מִזֶּה : אִזּוֹ
בִּרְבִּיתִי לְאֶדְוֹן הַקְּבוֹד וְאָמַר בְּרוּךְ אֱדָנִי אֱדֹנֵי־הָעֶדְקָה הַמוֹשֵׁל
עַד־עוֹלָם :

כג מִזֶּה הִלְכֵתִי אֶל־מְקוֹם אַחֵר מִעֲרָבָה לְקִצּוֹת הָאָרֶץ : וְאַרְאֵה אֵשׁ
כ בַּעֲרַת הַזָּרָמַת בְּלִי־הַסְּגוֹת וְלֹא עֲמָדָה בְּמִרוּצָתָהּ יוֹמָם וְלַיְלָה כִּי אִם
ג-ד תִּמִּיד וְתָרוּץ : וְאַשָּׁאֵל לֵאמֹר מִדּוֹעַ לֹא תָנוּחַ : וַיַּעֲנֵנִי רַעוּאֵל אַחֵר
הַמִּלְאָכִים הַקְּדוּשִׁים אֲשֶׁר אֵתִי וַיֹּאמֶר אֵלַי מְרוּצַת הָאֵשׁ הַזֹּאת אֲשֶׁר
רְאִיתָ הִיא אֵשׁ הַמִּעֲרָב הַדֹּלֶקֶת אַחֲרֵי כָל־מְאֹרֹת הַשָּׁמַיִם :
כד וּמִזֶּה הִלְכֵתִי אֶל־מְקוֹם אַחֵר בְּאָרֶץ וַיִּרְאֵנִי הַר־יֵאֵשׁ הַבָּעֲרִים
ב יוֹמָם וְלַיְלָה : וְאַלֶּךְ לַעֲבֹדוֹ וְאַרְאֵה שִׁבְעָה הָרִים נִהְדָּרִים וְכָל־

היה מגיע עד לשמים והוא מתאוונן. ואשאל את־רסאל המלאך אשר היה אתי ואמר
אליו הרוח הזאת המתאוונת למי היא למי הקול המגיע ומתאוונן עד־השמים. - על זה.
ח ג⁸ : המקומות החלולים כלם. - לאדון הכבוד. השות התאר מלך הכבוד בתהלי כִּדְ-.

כג. האש המערבית הדולקת אחרי מאורות השמים.

ד הדולקת. נראה שכך היה במקור העברי. בנוסח ג⁸ ניתנה המשמעות הנכונה
כאן : ἔδαωλον = הירודפת. אבל בכושי נמסר בלשון שריפה. ואפשר להסיק מכאן שלפני
הכושי היה תרגום יווני אחר. -

שונים זה מזה והאבנים נהדרות ונפות וקלן נהדרות במראה נבדר
 ופניהן נפים שלשה לפאת מזרח ומחזקים זה על-זה ושלשה לפאת
 דרום זה על-זה ונאיזות עמקים עקומים ולא קרב זה אל-זה:
 ונהר השביעי בתוך אלה בנבהם נמשלו לכסא מלכה [והם]
 מקסים עצמם: וביניהם עץ אשר לא-הריחותי עוד ריח בריחו
 ולא הנה-עוד אחד בהם כמהו ולא היו אחרים כמהו ויהי ריחו
 מוב מכל-ריח ועלהו ופרחו ועצו לא יכלו לעולם ופריו נסה
 ופריו דומה למר: ואמר מה-נסה העץ הזה ומה-טוב מראהו
 ועלהו נאה ופרחו עדין מאד למראה: וישן מיכאל אחד המלאכים
 הקדושים והנבכדים אשר אתי והוא עליהם:
 כה ויאמר אלי חנוך למה זה תשאליני על-ריח העץ הזה ולמה
 תשאלי ותפצור לדעת: ואענהו לאמר אני חנוך רצוני לדעת הכל
 ועל הכל וברצוני לדעת על-העץ הזה: וישן לאמר הנה הנבה
 הזה אשר ראית אשר ראשו ככסא אלהים הוא כסאו אשר יושב
 עליו הקדוש והגדול ארון הקבור מלך העולם בדתו לפקד את-
 הארץ בקסד: ועץ-הבשם הזה לא-יוכל לגעת בו כל-בשר בלי
 רשות עד-יום הדין הגדול אשר ישרע והביא [כל] עד-
 תכליתו לעולם ואז ינתן לצדיקים וצניים: מפריו ינתנו חיים
 לבחירים וצפונה אל-מקום קדוש אל-עבר בית יי מלך העולם
 ישמל: אז יגילו בשמחה ויעלו בקדש וריחו יבא בעצמותיהם
 והאריכו ימים על-הארץ כאשר חיו אבותיהם ובימיהם לא-יגע בהם
 כל-יגון ומסלה ותלאה ונגע: ואברך את-אלהי הקבור מלך העולם
 אשר הבין כאלה לאנשים צדיקים וברא כאלה ואמר למת להם:
 כו ואלך משם אל-טבור הארץ וארא מקום מברך נטוע ובו
 ב עצים ודליות קומות ופצות מתוך עקבות: ושם ראיתי הר-

כד-כה. שבעת ההרים שבסוגית-מערבית ועץ החיים.

כד ב בארץ. בארץ המערב. ביתר דיוק: לצפוגית-מערבית הלך. - והאבנים. אותם
 ג הרים כעין סלעים של אבנים יקרות היו. - שלשת ההרים כנגד השלשה הם כמשענות
 ד לכסא והתיכוני הוא כעין עצם הכסא. - ולא היו אחרים. כלו' מחוץ לאותם עצי
 בשם גיכ לא היה כאליל זה. -

כו. ירושלים והריה ועמקיה ונחליה.

טבור הארץ. ירושלים היא טבור הארץ. - עץ כרות. כוונתו כרות לגזרים,

- ג קדוש ומתחת להר לצד מזרח מים והנחל לצד דרום: וארא לצד
מזרח הר אחד גבוה מזה וביניהם נגא עמק ולא רחב גס-בו מים
ד נוזלים לעבר החר: ולמערב משם הר אחר שפל מזה ולא גבוה
ונגא מתחתיו ביניהם ונגא אחר עמק ויבש לצד שלשת הקצוות:
ה וכל-הנציאות עמקים ולא-רחבים משלע קשה ועצים אינם גסועים
ו עליהם: ותמהתי על-הסלעים ותמהתי על-הנציאות תמה היותי מאד:
ז ואמר למה הארץ המברכת הזאת המלאה קלה עצים והנגא
ב המקלל הזה בתוך: ונגא אוריאל אחר המלאים הקדושים אשר
אתי ויאמר הנגא המקלל הזה הוא למקללים לעולם פה נאספו
יחד כל-המבטאים בשפתיהם דבר-בלע נגד יי ועל-קבורו ודברו
ג קשות פה נאספו יחדו ופה מקום דינם: באחרית הימים יהיה להם
מסוה דין-צדק בפני הצדיקים לעולם כל-הימים ההם ויברכו
ד המקדמים לארון הקבור מלך העולם: בימי דינם ויברכו על-
הרמסים אשר חלק להם: אז-ברכתי לארון הקבור ואדבר אליו
ה ואומר נדלו ביאה:
כח ומה הלקתי לצד מזרח בין הרי המדבר וארא כפר ונהוא
ג-ג שוממה: מלאה עצים ונרעים וימים זרמים מפרום: גרם נראה
קשטת כביר לצד צפון ולצד מערב מעלה מים ושל מהם:
כט ומשם הלקתי אל-מקום אחר במדבר ואקרב לצד מזרח החר
ב הנה: ושם ראיתי עצירי-ים המלאים רים לבונה גמר והעצים
דומים לעץ שקד:
ל וממעל להם על-הר המזרח לא רחוק ראיתי מקום אחר

וירמו אל בית ישראל שהם קדושים ביניהם לכמה קרעים של מפלגות (השוה כיו א').
ג-ג הר קדוש. הר ציון. - והנחל. הוא השילוח. - הר אחר. הר הזיתים. - גיא עמק.
ד עמק יהושפט. - מים נוזלים. נחל קדרון. - הר אחר. לסי דאלמאן (Jerusalem u. sein Gelände, 186
וגיא מתחתיו. גיא בן-הנום. -

כו. חשישו של הגיא המקולל.

כז ג הגיא. היווני מסר דרך טראנסקריפציה ומלה יוונית כאחת: תי. -

כח-לג. המשך הילוכו לצד מזרח.

כח ג וזרעים. כוונתו לפרי העצים. -

כט ג עצירי-ים. כך מגיה Ch במקום κρῖσας δένδρα (=עצי דין) שבכושי ונוסח G^s.
המלאים. כך בכושי (=πλέοντα). אבל G^s: πλέοντα = הנותנים, ונכון. - שקד. כך G^s.

ב וְיָא מְלֹא מִים אֲשֶׁר לֹא יִחַרְבוּ: וְאָרָא עַץ יִסָּה וְהוּא דְמָה לְעֶצֶר
ג רִית כְּעַץ שָׁרָף: וְלִסְאֵת הַגְּאִיּוֹת הָאֵלֶּה רָאִיתִי קִנְמֵן-בְּשֵׁם וְאַחֲרֵי
אֵלֶּה קִרְבָּתִי אֶל-הַמִּזְרָח:

לא וְאָרָא הָרִים אֲחֵרִים וּבִינֵיהֶם עֲצִים וּמֵהֶם נִזַּל כְּעִין נִקְשָׁר
ב הַנִּקְרָא אָרִי וְחִלְבָּנָה: וּמַעֲבָר לְהָרִים הָאֵלֶּה רָאִיתִי הָר אַחֵר לְמִזְרַח
קְצוֹת הָאָרֶץ אֲשֶׁר שָׁם עֲצֵי-אֶהָלִים וְכָל-הָעֲצִים הָיוּ מְלֵאִים שְׁקָרִים
ג קָשִׁים: וְכַאֲשֶׁר יָקַח אִישׁ מִן-הַסָּרִי הַזֶּה יִיטַב-לּוֹ מִכָּל-בִּשְׂם:

לב וְאַחֲרֵי הַבְּשָׂמִים הָאֵלֶּה כַּאֲשֶׁר הִשְׁקַפְתִּי אֶל-הַצִּפּוֹן מַעַל לְהָרִים
וְאָרָא שִׁבְעָה הָרִים מְלֵאִים גֶּרֶךְ גִּבְחָר וְעֲצֵי-בִשְׂם וְקִנְמֹן וְסִלְסֵל:
ג וּמִשָּׁם הִלְכָּתִי מַעַל רִאשֵׁי כָל-הַהָרִים הָאֵלֶּה הִרְסַק לִסְאֵת מִזְרַח
הָאָרֶץ וְאַעֲבַר עַל-יָם-סוּף וְאַהִי הִרְסַק מִמֶּנּוּ וְאַעֲבַר מַעַל הַמִּלְאָךְ
ג וּמִיֹּאֵל: וְאַבָּא אֶל-גִּנְיֵה-הַצֶּדֶק וְאָרָא מֵאַחֲרֵי הָעֲצִים הָאֵלֶּה עֲצִים
גְּדוֹלִים צִמְחִים שָׁם וְרִיחָם טוֹב יָסִים מְאֹד וַיִּקְרִים וַעַץ הַדַּעַת אֲשֶׁר
ד מִמֶּנּוּ יֹאכְלוּ וַיִּדְעוּ דַּעַת רָבָה: וְהָעַץ הַהוּא דְמָה בְּנֻכְהוּ לְאִשׁוּם
וְעָלִין דּוּמִים לְעָלֵי חֲרוֹב וּסְרִיף לְאִשְׁבָּלוֹת נֶפֶשׁ יִסָּה מְאֹד וְרִית
ה הָעַץ גִּדְּרָה לְמִרְחוֹק: וְאָמַר מַה-יִּסָּה הָעַץ וּמַה-יִּנְחָמָהּ מִרְאֵהוּ:
ו וַיַּעֲנֵי רַפְּאֵל הַמִּלְאָךְ הַקְּדוֹשׁ אֲשֶׁר אֲתִי וַיֹּאמֶר אֵלֵי הוּא עַץ הַדַּעַת
אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ אָכְלוּ אֲבִיךָ הַזֶּה וְאִמְךָ הַזֶּה וְהָאָרֶץ הָיוּ לְפָנֶיךָ וַיִּלְמְדוּ
דַּעַת וְעִינֵיהֶם נִפְקְחוּ וַיִּדְעוּ כִּי עִירְמִים הֵם וַיִּנְרְשׁוּ מִן-הַזֶּה:

לג וּמִשָּׁם הִלְכָּתִי אֶל-קְצוֹת הָאָרֶץ וְאָרָא שָׁם חַיּוֹת גְּדֹלוֹת וְשִׁנּוֹת
זוּ מִזּו וְעוֹפוֹת שׁוֹנִים לְמִרְאָה וְלִיֹּסִי וְלִקְוִל הָאֶחָד שׁוֹנֶה מִן-הָאַחֵר:
ג וּמִזְרָחָה לַחַיּוֹת הַזֶּה רָאִיתִי קִנְמֵן הָאָרֶץ אֲשֶׁר שָׁם יִנּוּחוּ הַשָּׁמַיִם
ג וְשַׁעֲרֵי הַשָּׁמַיִם פְּתוּחִים: וְאָרָא בִּצְאָת כּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְאַסְפָּר אֶת-
הַשָּׁעָרִים אֲשֶׁר בָּהֶם יֵצְאוּ וְאַקְתֵּב אֶת-כָּל-מוֹצְאֵיהֶם כָּל-אֶחָד וְאַחֵד
לְמַסְפָּרָם וְלִשְׁמוֹתֵיהֶם מִהִלָּכָם וּמַעֲמָדָם וּמוֹעֲדֵיהֶם וְחֹדְשֵׁיהֶם כַּאֲשֶׁר
ד הָרַעֲנִי אוּרִיָּאל הַמִּלְאָךְ הַקְּדוֹשׁ אֲשֶׁר אֲתִי: הוּא הָרָאָה כָּל-דְּבָר
וּבְתֻבָּם לִי גַם שְׁמוֹתֵיהֶם כְּתֹב לִי וְחֻקֵּיהֶם וְחִבְרָתָם:

לד וְאַלְךָ מִשָּׁם לִסְאֵת צִפּוֹן אֶל-קְצוֹת הָאָרֶץ וְשָׁם רָאִיתִי סֵלָא
ג גְּדוֹל וְנִכְבָּד בְּקִנְיָו כָּל-הָאָרֶץ: וְשָׁם רָאִיתִי שְׁלֹשָׁה שַׁעֲרֵי שָׁמַיִם
פְּתוּחִים בְּשָׁמַיִם בְּכָל-אֶחָד מֵהֶם תַּצְאָנָה רוּחוֹת הַצִּפּוֹן בְּנִשְׁכָּן יְהִיָּה

ג קר בדר קרח שלג טל ומקור: ומתוך שער אחר תשכנה למוכה
אכל בנשקו דרך שני השערים האחרים ותשכנה בכלם ובסנע על
הארץ והן נשבות בלח:

לה ומשם הלכתי לסאת מערב אל-קצות הארץ וארא שם שלשה
שערי שמים פתוחים באשר ראיתי במנחה הוא המספר לשערים
והוא המספר למוצאים:

לו ומשם הלכתי דרומה אל-קצות הארץ וארא שם שלשה

ב שערים פתוחים בשמים ומשם יבא קדים טל ושם ורוח: ומשם

הלכתי מנחה לקצות שמים וארא שם שלשה שערי מנחה

ג בשמים פתוחים ושערים קטנים עליהם: דרך כל-אחד מן-השערים

הקטנים האלה יעברו כוכבי השמים ויצו במהלכם מערכה בדרך

ד אשר הם מראים: ומדי ראיתי אותם ברכתי את-אדון הכבוד

ומברך הוייתי את-אדון הכבוד אשר עשה נסלאות גדלות ונהדרות

להראות גדל מעשהו למלאכיו ולנשיות האדם למען לשבחתי

מעשהו וכל-בריותיו ותראינה כח מעשהו ושבחתי מעשה גדיו הנדול

ובקרהו עד-עולם:

לז המראה השני אשר ראה מראה החקמה אשר ראה חנוך בדר

ב בדר מהללאל בדרקנון בדראנוש בדרשת בדראדם: וזאת ראשית

דברי החקמה אשר נשאתי קולי לדרר ולהגיד ליושבי ארץ

שמעו ראשונים וראו אחרונים את-דברי הקדש אשר אדבר לפני

ג אדון הרוחות: טוב להגידם לראשונים ולא נחשך ראשית החקמה

ד גם-מן-האחרונים: עד-היום לא נתנה מעולם מלשני אדון הרוחות

בחקמה הזאת אשר קבלתי בהתאמצי בריצון אדון הרוחות אשר

לד-לה. הילוכו לצד צפון.

לו. הילוכו לצד דרום.

קדים. אָזב (כך מתורגם בכושית קדים בשמות ייג, תהלי עיח כיו, איוב ליח כיד). -

חלק ב': ספר החכמה (לז-עא).

לו. פתיחה לספר החכמה הכולל שלשה משלים.

לז המראה השני. אין לשון זה אלא רשימה התחלית כעין שער שעשה בעל
הספר לחלק זה על סמך מה שנאמר ליט ד'. ומכאן שחלק א' של הספר הוא לו
המראה הראשון אשר הראוהו וספרו לו המלאכים (א' ב'). -

ה מאתו נמנלי חלק בנני העולם: שלשה משלים היו לי ואשאם ואביעם לשקני ארץ:

לח המשל הראשון באשר תופיע עדת הצדיקים והחוטאים בפתאיהם יהיו נדונים ונרשו מעל פני הארץ: ובאשר יופיע הצדיק

ב לעיני הצדיקים אשר משניהם הנבחרים תלויים בארון הרוחות ואורה תופיע לצדיקים ולבחירים היושבים על-הארץ ואיפה משכן

החוטאים ואיפה מקום מנוחה לאשר בקשו בארון הרוחות נוח

ג הנה להם שלא נבראו: באשר יגלו מסתרי הצדיקים והחוטאים ידונו והרשעים ישררו מלפני הצדיקים והבחירים: ומאז מושלי

ד הארץ לא עוד יהיו תקיפים ורמים ולא יוכלו לראות את-פני הקדושים הצדיקים והבחירים: ואברו המלכים והתקיסים ונתנו

ה בידי הצדיקים והקדושים: ומני-אז איש לא עוד יבקש-הסוד להם מארון הרוחות כי קץ הניהם בא:

לט והנה בנמים ההם ונררו הבנים הבחירים והקדושים ממרומי השמים ונרעם יתאחד עם-בני האדם: ובנמים ההם קבל חנוך

ב ספרי קנאה וזעם וספרי רגז ושרוד ורחמים לא-יהיו להם אמר ארון הרוחות: ובנמים ההם נשאתני סערה מן-הארץ ותניחני

ד בקצה השמים: ושם ראיתי מראה שני משכנות הקדושים ומקמות מנוחת הצדיקים: שם ראו עיני את-משכנותיהם ומלאכי קדשו

ה ומקמות מנוחתם עם-הקדושים והם בקשו וסארו והתפללו בעד בני-האדם וצדקה היתה ששסת לשניהם כמים ורחמים כשל עלי-

ו ארץ בן יהנה בתוכם לעולמי עולמים: ובמקום ההוא ראו עיני את-בחיר הצדקה והאמינה וצדק יהנה בנמיו ובצדיקים והבחירים

ז יהיו לפניו בלי מספר לעולמי עולמים: וארא את-משכני תחת כנפי ארון הרוחות וכל-הצדיקים והבחירים לפניו יאירו במארות

ח אש ופיהם מלא ברכה ושפתותיהם משבחות שם ארון הרוחות וצדק לא-יעבר מלפניו וישר לא-יעבר מלפניו עד-עולם: שם

לח-מד. המשל הראשון.

לח. משפט הרשעים לעתיד לבוא.

לט. משכן הצדיקים והבחיר ושכני הכבוד.

כתוב זה מסיים הענין שבפרק ל"ח. -

- חמדתי לשכן ורוחי אותה את-המשכן שהוא שם הנה חלקי מקדש
 כ- ריבן קנם עלי מלפני ארון הרוחות: בנמים ההם שבתתי ועליתי
 את-שם ארון הרוחות בקרבות ושבתים כי ועדני לבקרה ולקבור
 כצון ארון הרוחות: רבות הביטו עיני אל-המקום שהוא ואקברהו
 יא ואשבתהו לאמר ברוך הוא וברוך יהי מראשית ועד-עולם: ולסגיו
 אין תקלה הוא גדע עד-לא נקראה מכל את אשר יהנה לעולם
 יב ומדור לדור: אשר אין שנה לסניהם הם נעמדו לפני כבודך
 ויברכוך ושבחוך ועלוך לאמר קדוש קדוש קדוש ארון הרוחות
 יג כל-הארץ ומלא רוחות: ושם ראו עיני את-כל-אשר אין שנה
 לסניהם הם נעמדו לסגיו וברכו ואמרו ברוך אתה וברוך שם ה'
 יד לעולמי עולמים: וסני שנו עד אשר לא-יכלתי להביט עוד:
 מ ואמר-יבן ראיתי אלסי אלסים ורבו רבבות המון לאין מספר
 ב וחשבון העמד לפני ארון הרוחות: ועל-ארבעת עברי ארון
 הרוחות ראיתי אך-עזה סנים שונים מאשר אין שנה להם ואלמד
 את-שמותיהם כי המלאך החלף אתי הודיעני את-שמותיהם
 ג והראני את-כל-הנסתרות: ואשמע קול ארבעת הסנים ההם
 ד משבתים לפני ארון הקבור: הקול הראשון ברך את-ארון הרוחות
 ה לעולם ולעולם: הקול השני שמעתי מברך את-הבחיר ואת-הבחירים
 ו התלויים בארון הרוחות: והקול השלישי שמעתי מבקש מתפלל
 ז על-כל-יושבי ארץ ומתחנן בשם ארון הרוחות: ואשמע את-הקול
 הרביעי המגרש את-המשמינים ועוצר בעדם לבוא לפני ארון
 ח הרוחות להאשים את-יושבי הארץ: אמר-יבן שאלתי את-מלאך
 השלום החלף אתי אשר הראני את-כל-הנסתרות מיהם ארבעת
 ט הסנים אשר ראיתי ואשר דבריהם שמעתי וכתבתי: ויאמר אלי
 הראשון הוא מיקאל הרחום ואר-האספס והשני המקנה על-כל
 מכלה וקצע בגיהאדם הוא רסאל והשלישי המקנה על-כל
 גבורה הוא נבריאאל והרביעי המקנה על-התשובה והתחלת לנחלי
 י סירגאח סנואל שמו: אלה הם ארבעת מלאכי ארון הרוחות
 וארבעת הקולות אשר שמעתי בנמים ההם:

- מא ואחר אשר ראיתי את-מסתרי השמים ואיך תחלק הממלכה
ב ואיך מעשי האדם ישקלו במאוננים: ראיתי שם את-משכנות
הבחירים ומשכנות הקדושים ועיני ראו שם את-כל-החושאים
המגדלים משם הכוסרים בשם ארון הרוחות והנסתרים משם ואין
ג להם תקומה מפני הגמול היוצא מאת ארון הרוחות: ושם ראו
עיני מסתרי הכרך והרעם ומסתרי הרוחות איך יחלקו לנשב על-
הארץ ומסתרי העבים והשל ושם ראיתי המקום אשר-יצאו ממנו
ד והמקום אשר ממנו ישבעו עפר הארץ: ושם ראיתי סדרים סגורים
אשר מתוכם יחלקו הרוחות סדר הכרך והרוחות סדר האר
ה והעבים ואת-העב הפס משם על-הארץ מראשית העולם: וארא
סדרי השמש והירח אשר משם יצאו ושמה ישובו ומבואם הנקדר
ואיך האחד גבוה מעל השני ומהלכם הקבוע ואיך לא יעובו את-
מהלכם ולא יסיפו על-מהלכם ולא יגרעו ממנו והם שומרים
ו אמינותם זה לזה בשבועה אשר התקשרו בה זה לזה: ובראשונה
יצא השמש ועשה את-דרךכו במצות ארון הרוחות יגדל שמו
ז לעולמי עולמים: ואחר-כן ראיתי את-דרך הירח הנסתר והגלוי
והוא משלים את-מהלך דרכו במקום שהוא ביום ובלילה האחד
קנים מול השני לפני ארון הרוחות והם מודים ומשפחים ולא ינחוו
ח כי תודתם היא מנוחתם: והשמש מרבה תקופתו לברכה או
לקללה ומרוצת דרך הירח היא אור לצדיקים וחשך לחושאים
בשם וי אשר הבדיל בין האור ובין החשך ויחלק בין רוחות
ט האדם ויחזק את-רוחות הצדיקים בשם צדקו: וכל-מלאך לא
יעצר וכל-כח לא-יוכל לעצר כי יפקד דגן לקלם והוא ירין את-
קלם בשגורו:
מב החקמה לא-מצאה לה מקום לשכנה וינתן-לה מקום בשמים:
ב החקמה יצאה לשכן בין בני-האדם ולא מצאה לה משכן ומשב-
ג לה החקמה אל-מקומה ומשב בין המלאכים: והחכם יצא מסדריו
ואשר לא-חשב עליהם מצא וישכן עמם בנשם בערכה וכשל
בארץ צחיתה:

מא. חלוקת הממלכה וסודות אסטרונומיים.

מב. משכנות החכמה והחכם.

מג ועוד ראיתי בְּרָקִים וּבֹקְבֵי הַשָּׁמַיִם וְאָרָא אֵיךְ יִקְרָא לְקָלָם
ב בְּשִׁמּוֹתֵיהֶם וְהֵם נִשְׁמָעִים לוֹ: וְאָרָא אֵיךְ יִשְׁקָלוּ בְּמֵאנֵי צֶדֶק לְמִדַּת
אוֹרָם וְרֹחֵב שְׁטֵחֵיהֶם וַיּוֹם הוֹסִיעָם וְאֵיךְ מִהִסְתָּם תּוֹצִיא בְּרָק
וּמִהִסְתָּם הָיָא לְמִסְפָּר הַמִּלְאָכִים וְהֵם שׁוֹמְרִים אֲמוּנָתָם זֶה לָזֶה:
ג וְאֶשָּׂא אֶת־הַמִּלְאָךְ הַהוּלֵךְ אִתִּי אֲשֶׁר הִרְאֵנִי אֶת־הַנִּסְתָּרוֹת מִהַר
ד אֱלֹהִים: וַיֹּאמֶר אֵלַי אֲדֹנָי הַרוּחֹת הַרְאֵה אֶת־מִשְׁלָם אֱלֹהִים הֵם שְׁמוֹת
הַקְדוּשִׁים יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וּמֵאֲמִינִים בְּשֵׁם אֲדֹנָי הַרוּחֹת לְעוֹלָמִי
עוֹלָמִים:

מד ועוד ראיתי בְּבִרְקִים אֵיךְ מִן־הַבֹּקְבִים יָקוּמוּ וְהָיוּ לְבִרְקִים
וְלֹא יוֹכְלוּ לְהִסְפֹּר מִדְּמוּתָם:

מה וּבְמִשְׁלַל הַשָּׁנִי הַזֶּה עַל־הַבּוֹקְרִים בְּשֵׁם מִשְׁכֵּן הַקְדוּשִׁים וְאֲדֹנָי
ב הַרוּחֹת: וְאֶל־הַשָּׁמַיִם לֹא יַעֲלוּ וְאֶל־הָאָרֶץ לֹא יִבְאוּ זֶה גִּזְרָל
הַחוּטָאִים הַבּוֹקְרִים בְּשֵׁם אֲדֹנָי הַרוּחֹת וְעַל־כֵּן נִשְׁמְרוּ לַיּוֹם צָרָה
ג וּמִצִּיּוֹקָה: כִּיּוֹם הַהוּא יֵשֶׁב בְּחִירֵי עַל־כִּסֵּא הַקְּבוֹד וּבַחֵר אֶת־
מַעֲשֵׂיהֶם וּמִקּוֹמוֹת מְנוּחָתָם וְהָיוּ לְאִין־מִסְפָּר וְנִשְׁמוֹתֵיהֶם בְּקִרְבָּם
ד מְחֻזָּקִים לְמַרְאֵה בְּחִירֵי וְהַקְּרָאִים בְּשֵׁם קְבוּדִי: כִּיּוֹם הַהוּא אֲשַׁכֵּן
אֶת־בְּחִירֵי בְּתוֹכָם וְהִסְלַסְתִּי אֶת־הַשָּׁמַיִם וְעַשִּׂיתִים בְּרִכַּת־נֶצַח וְאוֹר:
ה וְהִסְלַסְתִּי אֶת־הָאָרֶץ וְעַשִּׂיתִיָּהּ בְּרִכָּה וְשִׁכַּנְתִּי אֶת־בְּחִירֵי עֲלִיָּה
וּבְחוּטָאִים וְעוֹשֵׂי הָרָע לֹא יִדְרְכוּ עֲלֶיהָ: וְהִשְׁנַחְתִּי אֶל־צִדִּיקִי
וְהִשְׁבַּעְתִּים שְׁלוֹם וְשִׁכַּנְתִּים לִסְגִי וְלַחוּטָאִים מִשְׁשֵׁם עָרוּךְ עֲמָדִי
וּלְהַשְׁמִידָם מֵעַל פְּנֵי הָאָרֶץ:

מו וְאָרָא שָׁם אֶת אֲשֶׁר הוּא רֹאשׁ־הַנְּזִמִּים וְרֹאשׁוֹ כְּצֶמֶר לָבֵן וְאִתּוֹ
אֲחֵר וְהוּא שָׁנִי כְּמַרְאֵה אָדָם וּשְׁנָיו מְלֵאִים חֵן כְּאֶחָד הַמִּלְאָכִים
ב הַקְדוּשִׁים: וְאֶשָּׂא אֶת־הַמִּלְאָךְ הַהוּלֵךְ אִתִּי וּמִרְאֵנִי אֶת־כָּל־
הַנִּסְתָּרוֹת עַל־בְּרִיָּה אֲדָם הַהוּא מִי־הוּא וּמֵאֵין הוּא וּמִדּוּעַ הֵלֵךְ עִם־
ג רֹאשׁ־הַנְּזִמִּים: וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֵלַי הוּא בְּרִיָּה אֲדָם אֲשֶׁר לוֹ הַצִּדִּיקָה

מג-מד. שוב מסתרי האסטרונומיה.

מה-מו חמשה שנים

מה. גורלם של הכופרים - השמים החדשים והארץ החדשה.

ובחר. לשון בחינה הוא (ולא כמו שתרגם היווני, וממנו הכושי, בלשון בחירה ממש).

מו. ראש הימים ובן־האדם.

ראש־הימים. השנה מִיָּז ג', מִיָּח ב'—ג'.

ואתו תשכן צדקה והוא מגלה את כל אוצרות הבתרים פי אדון הרוחות בחר בו ולתלקו יתרון לפני אדון הרוחות בצדקה לעולם: וכן האדם הזה אשר ראית יסיר את המלכים ואת הכתובים ממשבותיהם ואת בעל הכח מכסאותיהם ופתח מוסרות הסנקים ושבר שני החוטאים: והוא יוריד מכסאותיהם וממלכותיהם את המלכים אשר לא ירוממו וישבחו אותו ולא יודו מאין נתנה להם הממלכה: והוא ישיל שני הסנקים ומלא אותם בשת וחשך יהי משכנם ורמה תהי משכבם ולא יקויו לקום ממשכבם יען כי שם אדון הרוחות לא יעלו: והם השקטים את כוכבי השמים וירימו ידיהם נגד עליון ויךכו על הארץ וישבו עליה וכל מעשיהם יוכיחו רשעתם וחילם בעשרם ואמונתם באלהים אשר עשו ידיהם ובשם אדון הרוחות יכתשו: והם ירדו את כסותיו ואת הדבקים בשם אלהי הרוחות:

ובימים ההם תעל תפלת הצדיקים ודם הצדיקים מן הארץ לפני אדון הרוחות: בימים ההם הקדושים היושבים בשמים ממעל יתאחדו בקול אחד והתמננו והתפללו וישבחו והודו ובכרו את שם אדון הרוחות על דם הצדיקים אשר נשפך ותפלת הצדיקים לא תתנה לדיק לפני אדון הרוחות ומשפטם יעשה כי לא לעולם יסבלו: בימים ההם ראיתי את דאש הנמים והוא ישב על כסא כבודו וספרי החיים נפתחים לפניו וכל צבאותיו אשר בשמים ממעל ומסביב לו עמדים עליו: ולבות הקדושים מלאים שמחה כי מספר הצדיקים קרב ותפלת הצדיקים נשמעה ורמי הצדיקים נדרשו לפני אדון הרוחות:

ובמקום ההוא ראיתי את מענן הצדקה אשר לא ידל ומסביב לו הרבה מעינות חכמה וכל הצמאים ושתו מהם ומלאו חכמה ומשכנם עם הצדיקים והקדושים והבחירים: ובשעה ההיא אשר בן האדם יקרא בשם אל לפני אדון הרוחות ושמו ראש הנמים:

מו. תפלת הצדיקים ושמחתם לדרישת דמיהם.

ק ר ב. אל קצו -

מח. מקור הצדק - בן האדם עמוד הצדק - משפט במלכים ותקופים.

ב ראש הימים. בכושי: ראשית ראש הימים (אולי ב' נוסחאות). מתוך פ"ב-ג'

נראה שכן האדם = ראש הימים. -

- וּבְסֵרֶם הַשְׁמֵשׁ וְהָאוֹתוֹת יִבְרָאוּ בְּסֵרֶם בּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וַעֲשׂוּ נִקְרָא
ד שְׁמוֹ לִסְנֵי אֲדוֹן הַרוּחוֹת: הוּא יִהְיֶה מִשָּׁה לַצְדִּיקִים לְתַקְרָבוֹ
ה לַעֲמֹד וְלֹא לְקַפֵּל וְאוֹר לְגוֹיִם יִהְיֶה וְתִקְוָה לְנִשְׁכָּרֵי-לֵב: כְּלִי-וְשִׁבִי
אֶרֶץ לִסְנֵי יִפְּלוּ וְהַשְׁתַּחֲוֹ וְשִׁבְחוּ וּבִרְכוּ וְזָמְרוּ לְאֲדוֹן הַרוּחוֹת:
ו-ו וְעַל-כֵּן נִבְחַר וְנִסְתַּר לִסְנֵי בְּסֵרֶם תִּבְרָא מִכָּל וְעַד-הָעוֹלָם: וְהַכְמַת
אֲדוֹן הַרוּחוֹת וְלָקְחָה אֹתוֹ לְקְדוּשִׁים וְלַצְדִּיקִים כִּי יִשְׁמַר אֶת-חֻלְקָם
יַעַן שָׁנְאוֹ וַיִּמָּאֶסוּ בְּעוֹלָם הָרָשָׁע הַזֶּה וַיִּשְׁנְאוּ אֶת-כָּל-מַעֲשָׂיו וַיִּרְדְּבוּ
ח בְּשֵׁם אֲדוֹן הַרוּחוֹת בְּשֵׁמוֹ וַיִּשְׁעוּ וּבִחְסָצוֹ יִחְיוּ: בְּנִמִּים הֵבִים מַלְכֵי
הָאָרֶץ וְהַחֲזִקוּם מוֹשְׁלֵי הָאָרֶץ וַיִּפְּלוּ סָנִיָּהִם בְּעַד מַעֲשֵׂי יְדֵיהֶם כִּי
ט כְּיוֹם סָחָדָם וְצָרָתָם לֹא-יִצִּילוּ אֶת-נַפְשָׁם: וּמִסִּרְתִּים בְּגִד־בְּחִירֵי
כָשָׁשׁ בָּאֵשׁ יִבְעֲרוּ לִסְנֵי הַקְדוּשִׁים כְּעוֹסֶרֶת בְּמִים יִצְּלֻוּ לִסְנֵי
י הַצְדִּיקִים וְשֹׁאֲרֵית לֹא תִמָּצֵא לָהֶם: וּכְיוֹם צָרָתָם תִּהְיֶה מְנוּחָה עַל-
הָאָרֶץ וְלִסְנֵיהֶם יִפְּלוּ וְלֹא יִקוּמוּ עוֹד וְאִין מִחוּץ בְּיָדָם לְהַקְיָם
כִּי בְּאֲדוֹן הַרוּחוֹת וּבְמִשִּׁיחוֹ שִׁקְרוּ יְהִי שֵׁם אֲדוֹן הַרוּחוֹת מְבָרָךְ:
מט כִּי חֻכְמָה נִשְׁפָּקָה בְּמִים וּכְבוֹד לֹא יִחְדַּל לִסְנֵי עַד-עוֹלָם:
כ כִּי אֲדִירָה-הוּא בְּכָל-מִסְתָּרֵי הָעֵדֶק וְהַרְשָׁקָה כָּצֵל תַּעֲבֹר וְלֹא תַעֲמֹד
כִּי הַבְּחִיר יַעֲמֹד לִסְנֵי אֲדוֹן הַרוּחוֹת וּכְבוֹדוֹ לְעוֹלָמִי עוֹלָמִים
ג וּנְבוֹנָתוֹ לְדוֹר־דּוֹר: וְבוֹ תִשָּׁבֶן רוּחַ הַחֻכְמָה וְהָרוּם אֲשֶׁר תִּתֵּן בִּינָה
ד רוּחַ דַּעַת וּנְבוֹנָה וְרוּחַ הַנְּאֻסִּים בָּעֵדֶק: וְהוּא יִדִּין אֶת-הַנִּסְתָּרוֹת
וְאִישׁ לֹא-יִוָּכַל לְדַבֵּר שֶׁקֶר לִסְנֵי כִּי הוּא הַבְּחִיר לִסְנֵי אֲדוֹן
הַרוּחוֹת אֲשֶׁר רָצָה בּוֹ:
ג וּבְנִמִּים הֵבִים תִּהְיֶה שִׁיבָה לְקְדוּשִׁים וּלְבְּחִירִים וְאוֹר הַנִּמִּים
ג עֲלֵיהֶם יִנָּה וְתִסְאָרֶת וּכְבוֹד יָשׁוּבוּ אֶל-הַקְדוּשִׁים: כְּיוֹם צָרָה אֲשֶׁר
בּוֹ יִנָּצֵא הָרַע עַל-הַחוֹסָאִים מִתּוֹךְ-הָאֻצָּר וְהַצְדִּיקִים וַיִּנָּצְחוּ בְּשֵׁם
אֲדוֹן הַרוּחוֹת וְהוּא יוֹכִיחַ לְאַחֲרִים כִּי יָשׁוּבוּ וַיַּעֲזְבוּ מַעֲשֵׂי יְדֵיהֶם:
ג כְּבוֹד לֹא-יִהְיֶה לָהֶם מֵאֵת שֵׁם אֲדוֹן הַרוּחוֹת אֶךְ בְּשֵׁמוֹ וַיִּשְׁעוּ וְאֲדוֹן
ד הַרוּחוֹת יִרְחַמֵּם כִּי רַבִּים רַחֲמָיו: וְהוּא צִדִּיק נִסְתָּרֵינוּ וּבִסְנֵי
כְבוֹדוֹ לֹא-יַעֲמְדוּ הַפְּשָׁעִים וְאֲשֶׁר לֹא יָשׁוּבוּ יִאֲבְדוּ לִסְנֵי בְּדִין:
ה וּמַעֲטָה לֹא אֶרְחַמֵּם אֲמַר אֲדוֹן הַרוּחוֹת:

מט. כחו וחכמתו של הבחיר.

ג. על חפארתם ונצחונם של הצדיקים - תשובת הרשעים.

- נא ובנימים הבהם תשיב גם הארץ את-פקדונה ושאל תשיב גם
 ב היא את אשר קבלה ואכדון ישיב את-חובו: וכתר את-הצדיקים
 ג ואת-הקדושים מתוכם כי קרב היום בו יושעו: והבחיר ישוב
 בנימים הבהם על-בסאי וסיו יסיק כל-מסתרי חכמה ועצה כי אדון
 ד הרוחות נתן-לו (ואלה) וקסארהו: ובנימים הבהם ירקדו הקרים כאילים
 והנבעות בבני צאן שבעי חלב ודלגו וקלם במלאכים יהיו בשמים
 ה והאירו פניהם משמחה: כי בנימים הבהם יקום הבחיר והארץ תגיל
 והצדיקים יושעו עליה והבחירים יהיו מהלכים עליה:
 נב ואחרי הנימים הבהם במקום אשר בו ראיתי את-כל-חיונות
 ג הנסמרות כי העליתי בסערה וביאיוני לצד מערב: ראו שם עיני
 את-כל-סתרי השמים אשר יהיו הר-ברנל והר-גושש והר-קסא
 ג והר-נהב והר-מתכת מזקקת והר-עופרת: ואשאל את-המלאך
 ד אלי הדיקרים האלה אשר ראית בלם ישרתי את-ממשלת משיחו
 ה לבעבור יהנה מושל ומקוף על-הארץ: ומלאך השלום ענה
 ויאמר אלי חבה מעט ונגלו-לך כל-הנסמרות העפרות לאדון
 ו הרוחות: והקרים האלה אשר ראו עיניך הר-ברנל והר-גושש
 והר-קסא והר-נהב והר-מתכת המזקקת והר-עופרת כל-אלה
 יהיו בבני הבחיר ברוגג בסגראש ובמים המקרים במורד מעל
 ו הקרים הבהם ואין-אונים יהיו לפני רגליו: והנה בנימים הבהם לא
 ח יושעו לא בנהב ולא בקסא ולא יוכלו להמלט: ולא יהנה ברנל
 למלחמה ולא ילכש איש שריון ובדיל לא יועיל ולא יחשב
 ט ועופרת לא יהי חסך ביה: וכל-אלה יקדו מעל פני האדמה
 כהוסיפ הבחיר לפני אדון הרוחות:
 נג שם ראו עיני גמל רחב וסיוותיו עמקים וכל-היושבים על-
 הארץ ועל-המים ועל-אני-הים יביאו אליו מתנות ואשכרים ומנחות

נא. תחית המתים והפרדת הצדיקים מן הרשעים.

נג. שבעת הרי-מחצב והבחיר.

מתכת מזקקת. מתוך פיה אפשר לחשוב שכוונתו לבדיל, אולם מתוך סיה
 ז'-ח' נראה שמתכת מזקקת לחוד ובדיל לחוד.

נג. עמק המשפט (=עמק יהושפט) - מלאכי הפרענות - עדות הבחיר.

ב והנחל העמק שהוא לא ימלא: וידיהם תעשינה מעשי קשע
והחוקאים יאכלו את כל-אשר דבאו בקשע והחוקאים יקדו
מלפני ארון הרוחות ונרשו מעל פני ארמיתו ואבדו לעולמי עולמים:
ג כי ראיתי את-כל-מלאכי הפרענות יושבים ומכינים את כל-כלי
ד הששן: ואשאל את-מלאך השלום ההלך אתי למי יבינו את-
הכלים האלה: ויאמר אלי את-אלה יבינו למלכים ולתקופי הארץ
ו הזאת למען יקדו בהם: ואחר-כך יגלו הצדיקים והבחיר את-
ז בית-גדתו ולא יהיו נפרעים עוד בשם ארון הרוחות: וההרים
ז האלה בארץ לא יעמדו לפני צדקתו והבקעות תהינה במענות
והצדיקים ינחו מלחם החוקאים:

נד ואביש ואסן אל-חלק הארץ האחר וארא שם נחל עמק בער
ב באש: ויביאו את-המלכים ואת-התקופים וישליכום אל-הנחל העמק
ג הנה: ושם ראו עיני בעשותם את-קליהם בבלי ברנל ואין שעור
ד למשקל: ואשאל את-מלאך השלום ההלך אתי לאמר למי מכינים את-
הבבלים האלה: ויאמר אלי את-אלה מכינים לצבאות עזאל לקחת
ה אותם ולהשליכם אל-תחתית כל-הענש וכפו את לחניהם באבנים
ו חדות באשר צנה ארון הרוחות: ומיכאל ונבריא ורסאל וסנאל הם
יתפשו בהם ביום הגדול שהוא והשליכום ביום שהוא אל-התנור
הבער למען ישרע ארון הרוחות מהם בשל-עונם בשמדם אל-
ז הששן ובהתעורם את-ישיבי הארץ: ובימים ההם תבא פרענות
מאת ארון הרוחות והוא יסתח את-כל-אוצרות המים אשר בשמים
ח ממעל והמענות אשר מתחת לארץ: וכל-המים יתברו אל-המים
אשר בשמים ממעל הם וקרים והמים אשר מתחת לארץ הם
ט נקבות: ומחו את-כל-הישוב על-הארץ ואת-כל-הישובים תחת
י קצות השמים: ובהבירם ברעמיהם אשר עשו על-הארץ ואבדו בה:
נה ואחר-כך נחם ראש-הימים ויאמר לשון אבדתי את כל-
ב יושבי הארץ: וישבע בשמו הגדול לא אוסוף לעשות-בן לכל-
יושבי הארץ ושמתיו אות בשמים והנה לעד עולם ביני וביניהם

נג ו הגבעות תהיינה כמעין מים. על דרך יואל ד' ייח והגבעות תלכנה חלב.

נד-נה. הכנת גיהנום לצבאות עזאל ונבואה על בוא המבול וסוף דינו של עזאל.

נה לעד עולם. בכושי: לאמונת עולם. -

ג כימי השמים על-הארץ וזאת במצותי: כֹּאֲשֶׁר הִסְצָמִי לְהִנֹּן עֲלֵיהֶם
בְּיָדֵי הַמַּלְאָכִים בַּיּוֹם מִצּוּקָה וּבְכַאֵב בָּכָה אֶעֱשֶׂה בָּהֶם מִשְׁשָׁמִי וְאִפִּי
ד אֶמַר אֱלֹהִים אֲדוֹן הַרוּחוֹת: מַלְכִּים אֲדִירִים הַיּוֹשְׁבִים עַל-הָאָרֶץ
תִּרְאוּ אֶת-בְּחִירֵי בִשְׁבָתוֹ עַל-כִּסֵּא הַכְּבוֹד וְדָן אֶת-עֲנָוָאל וְכָל-
עַדְתּוֹ וְכָל-צְבָאוֹתָיו בְּשֵׁם אֲדוֹן הַרוּחַ:

נו וְאֶרָא שָׁם צְבָאוֹת מַלְאָכֵי הַמִּשְׁשָׁמַת בְּלִבָּתָם וְהֵם אֲחִזִּים מִשְׁשָׁמַת
ב וְכָבְלִי בְּרֹנֶל וְנִחוּשָׁה: וְאֶשְׁאֵל אֶת-מַלְאָךְ הַשְּׁלֹמֹם הַהוּלָךְ אִתִּי לֵאמֹר
ג אֶל-מִי אֵלֶּה וְאֵלֶּה הָאֲחִזִּים מִשְׁשָׁמַת הוֹלְכִים: וַיֹּאמֶר אֵלַי אֶל-בְּחִירֵיהֶם
ד וְאֶהוּבֵיהֶם לְהַשְׁלִיכָם אֶל-תְּהוֹמוֹ הַנֶּחֱלָה הַעֲמֹק: וְכֹאֲשֶׁר יִמְלֹא הַנֶּחֱלָה
בְּחִירֵיהֶם וְאֶהוּבֵיהֶם וַיְמִי חֲנִיָּהם יִתְּמוּ וַיְמִי הַתְּעוֹתָם לֹא יָבֹאוּ
ה בְּמִסְפָּר: בְּיָמִים הָהֵם יָשׁוּבוּ הַמַּלְאָכִים אֶל-מִנְרַח אֶל-בְּנֵי הַסִּרְתִּים
וְהַסִּרְתִּים וְהַרְגִּיזוּ אֶת-הַמַּלְכִּים וְרוּחַ סִרְדָּה תָּבֹא עֲלֵיהֶם וְהַיּוֹדְעָנוּ
מִכִּסְאוֹתָם וְהַתְּסָרְצוּ כְּאֲרִיּוֹת מִתּוֹךְ מַרְבָּצָם וּבֹאֲכִים רַעֲבִים בְּתוֹךְ
ו עֲדָרֵיהֶם: וְעָלוּ וְדָרְכוּ עַל-אָרֶץ בְּחִירָיו וְאָרֶץ בְּחִירָיו תִּהְיֶה
ז לְסִנִּיָּהֶם בְּמִסְלֹל וְדָרָךְ: וְעִיר צִדִּיקִי תִּהְיֶה מִבְּשׁוּל לְסוֹסֵיהֶם וְעָשׂוּ
מִלְחָמָה בְּיָנֵיהֶם וַיִּמְיָנָם תַּחֲזֹק עַל-נִשְׁוֹמֵיהֶם וְאִישׁ לֹא-יֵדַע אֶת-
אֲחִיו וְלֹא בֶן אֶת-אָבִיו וְאֶת-אִמּוֹ עַד-אֲשֶׁר לֹא-יִהְיֶה מִסְפָּר לְסִנְיָרֵי
ח חֲלָלֵיהֶם וּמִשְׁשָׁמָם לֹא יִהְיֶה לְשׁוֹא: בְּיָמִים הָהֵם תִּסְתַּח שְׁאוֹל פִּיָּה
וְהֵם יִדְּרוּ לְתוֹכָהּ וְלֹהֶשְׁמָדָם יָבֹא הַקֵּץ וְכָלֶּשֶׁה שְׁאוֹל אֶת-הַחַוְסָאִים
לְעִנֵּי הַבְּחִירִים:

נו וַיְהִי אַחֲרֵיכֵן וְאֶרָא שְׁנֵית שְׁפַעַת עֲגָלוֹת וְהֵן נִשְׂאוֹת אֲנָשִׁים
ב אֲשֶׁר בָּאוּ עַל-הַרוּחוֹת מִמִּנְרַח וּמִמַּעַרְב דְּרוֹמָה: וְהֵר שְׁאוֹן עֲגָלוֹתֵיהֶם
נִשְׁמַע וּבִהְיוֹת הַרְעַשׁ הַרְגִּישׁוּ הַקְּדוּשִׁים מִן-הַשָּׁמַיִם וְעַמּוּדֵי הָאָרֶץ
ג נָעוּ אֲשִׁיּוֹתֵיהֶם וַיִּשְׁמַע מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד-קִצְיֵיהֶם יוֹם אֶחָד: וַיִּשְׁלֹ
כָלָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ אֶל-אֲדוֹן הַרוּחוֹת וְהָ סוּף הַמַּשָּׁל הַשֵּׁנִי:
נח וְאַחֲלִל לְשִׂאת אֶת-הַמַּשָּׁל הַשְּׁלִישִׁי עַל-הַצְּדִיקִים וְעַל-הַבְּחִירִים:
ב בְּרוּכִים אַתֶּם הַצְּדִיקִים וְהַבְּחִירִים כִּי מִכָּאֵר יִהְיֶה גִּוְרְלְכֶם:
ג וְהַצְּדִיקִים יִהְיוּ בְּאֹרֶחַ הַחַמָּה וְהַבְּחִירִים בְּאֹרֶחַ חֲנִיָּה וְיָמֵי חֲנִיָּהֶם

נו. מלחמה אחרונה - כעין מלחמת גוג ומגוג - לאומות העולם בישראל.

נח-עא. המשל השלישי.

נח. ברכת הקדושים.

- ד יהיו בל-רעק וימי הקדושים לאין מספר: ובקשו את-האור ומצאו צדק
ה נאדון הרוחות ושלום יהיה לצדיקים בשם אדון עולם: ואחר-כך
ו נאמר לקדושים בשמים לבקש מסתרי הצדקה נחלת האמונה כי
האיר בשמש על-הארץ והחשך חלה: והיה אור אשר לא יסוף
ובמספר הנמים לא יבאו כי בראשונה יבחר החשך והאורה תבונן
לפני אדון הרוחות ואור הישר יבון עד-עולם לפני אדון הרוחות:
נמ בנמים ההם ראו עיני את-מסתרי הבקרים והמאורות ומשפטים
ב והם מאירים לבקרה או לקללה בחשך אדון הרוחות: ונרא שם
את-מסתרי הרעם וברקעמו ממעל בשמים ישמע קולו ויראני את-
משקנות הארץ אם-הם לשלום ולבקרה או לקללה כדבר אדון
ג הרוחות: ואחר-כך כל-מסתרי המאורות והבקרים הראיתי והם
מאירים לבקרה ולשבע:
ס בשנת חמש מאות בחדש השביעי בארבעה עשר לחדש
לחני חנוך במשל שהוא ראיתי איך הרעישו את-שמי-השמים
רעש גדול וצבא העליון והמלאכים אלפי אלפים ורבו רבבות
ב הודעו וזעזעו רב: וראש-הנמים ישב על-כסא כבודו והמלאכים
ג והצדיקים עמדו מסיבי-לו: ורעה גדולה אהזתני וסחר התועה
ד ומתני התחלחלו וכליותי נסתחו ואפל על-ספי: ומיכאל שלח
מלאך אחר מן-הקדושים ונקימני ובהקימו אותי שבה רוחי כי לא
יכלתי לשאת את-מראה הצבא הזה ואת-תנועת השמים ורעשם:
ה ומיכאל אמר אלי מה-לה כי נרעשתי ממראה כזה עד-היום הזה
ו יום רחמי והוא היה רחום וארר-אפים אל-יושבי הארץ: וכאשר
יבא היום והשלטון והגמול והמשפט אשר הכין אדון הרוחות אל-
כל-אשר לא יקנעו למשפט הצדק ואל-הבוקרים במשפט הצדק
והנושאים את-שמו לשוא היום שהוא הוקן ולבחירים ברית
ז ולחוטאים סקדה: וביום ההוא יהיו שני תנינים נקדרים תנין נקדה
ח הנקרא לונתן לשכן בתהמות ים על-מעונות המים: והקר אשר
שמו בתהמות והוא ממלא בתוהו מכבר שממה ושמו דונדון אשר

נמ. המאורות והרעם.

ומשפטים. על דרך מה-יהיה משפטה-נער ומעשהו (שופ' י"ג י"ב). -

ס. רעד השמים - בתהמות וליותן - היסודות.

מקדם לָנֶן וְשֵׁם וְשִׁנְיָהּ הַבְּחִירִים וְהַצְדִּיקִים אֲשֶׁר מִשֵּׁם לָקַח אָבִי
הִזְקֵן הַשְּׂבִיעִי לְאָדָם הָאָדָם הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר בָּרָא אֲדֹנָי הַרוּחוֹת:
וְאֶבְקֶשׁ מֵאֵת הַמִּלֶּאכָה הָאֲחֵר לְהִרְאוֹתֵנִי אֶת-כָּל הַתְּנִינִים הַהֵם אִיךְ
נִקְרְדוּ בְיוֹם אֶחָד וְהִשְׁלִכּוּ הָאֶחָד אֶל-תְּהוֹמוֹתָיִם וְהַשְּׁנִי אֶל-אֶרֶץ
יִבְשֶׁת הַמִּדְבָּר: וַיֹּאמֶר אֵלַי אֶתְּהָ בֶן-אָדָם בְּזָה בְקִשְׁתָּ לְדַעַת אֵת
אֲשֶׁר נִסְתָּר: וְהַמִּלֶּאכָה הָאֲחֵר הִהוּלָךְ אִתִּי וּמֵרָאִנִי אֶת-הַנִּסְתָּרוֹת הַגִּיד־
לִי מִהֲרִאשׁוֹן וְעַד-הָאֲחֵרֹן בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וּבְעַמְקֵי הָאֶרֶץ מִתַּחַת
וּבְקִצְיוֹ הַשָּׁמַיִם וּבְמוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם: וְאוֹצְרוֹת הַרוּחוֹת וְאִיךְ נִחְלְקוּ
הַרוּחוֹת וְאִיךְ יִשְׁקְלוּ וְאִיךְ נִחְשְׁבוּ הַרוּחוֹת כָּל-אֶחָד לְפִי כֹחַ הַרוּם
וְכֹחַ מְאֹדוֹת הַיָּרֵם וְלִפִּי הַכֹּחַ כִּמְשַׁשְׁמוֹ וְנִחְלָקָת הַכּוֹכָבִים לְשִׁמוֹתֵיהֶם
וְאִיךְ כָּל-הַתְּחִלּוֹת נִחְלָקוֹת: וְהָרַעְמִים לְפִי יְרִידָתָם וְכָל-הַתְּחִלּוֹת
שֶׁנִּשְׁעֲשׂוּ בֵּין הַבְּרָקִים לְבָרֵק וּצְבָאִם יִמְהַר לְהַשְׁמִיעַ: כִּי לְרַעְמִים יֵשׁ-
שֵׁם מְקוֹמוֹת מְנוּחָה לְחַכּוֹת בְּמַתָּן קוֹלָם וְהָרַעַם וְהַבְּרֵק אֵינָם
נִחְלָקִים וְגַם-כָּל-אֶחָד מֵהֶם וּשְׁנֵיהֶם יִלְכוּ יַחַד בְּדֶרֶךְ הַרוּם וְלֹא
יִפְרְדּוּ: כִּי כֹאֲשֶׁר יִבְרֹק הַבְּרֵק יִתֵּן הָרַעַם אֶת-קוֹלוֹ וְהַרוּם בְּעֵתוֹ
יָנוּם וּבְדֶבֶד-בְּבֹד יִחְלַק בֵּינֵיהֶם כִּי אוֹצֵר עֲמִיּוֹת הוּא כְּחוֹל וְכָל-
אֶחָד מֵהֶם יֵאָחַז בְּמַתָּג וְשֹׁב לְאֲחוֹרָיו בְּכֹחַ הַרוּם וְנִהְיֶה לְפָנָיו
לְפִי רֹב גְּבוּלוֹת הָאֶרֶץ: וְרוּם הֵיכַל כְּאִישׁ גְּבוּרָתוֹ וְלִפְיֵכֶם גְּבוּרָתוֹ
יִדְחֶסְהוּ לְאֲחוֹרָיו בְּמַתָּג וְכֵהָ נִהְיֶה גַם-לְפָנָיו וְהַתְּפֹסֵף אֶל-כָּל-הָרִי
הָאֶרֶץ: וְרוּם הַקְּדָה הוּא מִלֶּאכָה לְנִשְׁשׁוֹ וְרוּם הַבְּרֵר הוּא מִלֶּאכָה
טוֹב: וְרוּם הַשֶּׁלֶג עֹבֵב מִפָּנָיו גְּבוּרָתוֹ (וְאֶת-אוֹצְרוֹ) לוֹ רוּם מִיָּחָד
וְהַעֲוִלָה מִמֶּנּוּ בְּעֵשֶׂן הוּא וְקָדָה שְׁמוֹ: וְרוּם הָאֵד לֹא יִחְבֵּר אֶל־הֵם
בְּאוֹצְרוֹתֵיהֶם כִּי אוֹצֵר מִיָּחָד לוֹ וּמִהִלְכּוֹ בְּנִסְחַת בְּאוֹר וּבַחֲשֶׁךְ
וּבַחֲרָף וּבְקִיץ וּבְאוֹצְרוֹ מִלֶּאכָה: וְרוּם הַשֶּׁלֶג מִשְׁבְּנֵי לְקִצְיוֹ הַשָּׁמַיִם
וּיִחְבֵּר אֶל-אוֹצְרוֹת הַמָּשָׁר וּמִהִלְכּוֹ בַּחֲרָף וּבְקִיץ וּשְׁנֵי עֲנֵי הָאֵד
מִחְבְּרִים וְהָאֵד יִתֵּן אֶל-הַשְּׁנֵי: וּבְגִית רוּם הַמָּשָׁר מְאוֹצְרוֹ וּבְאוֹ
הַמִּלֶּאכִּים וְהַרְחִיבוּ אֶת-הָאוֹצֵר וְהוֹצִיָּאֵהוּ וּבְפִצּוֹ עַל-כָּל-הָאֶרֶץ יִחְבֵּר
כב אֶל-מִי הָאֶרֶץ וְכֹאֲשֶׁר יִחְבֵּר בְּכָל-עֵת אֶל-מִי הָאֶרֶץ [— — —]: כִּי
הַמִּים הֵם לְמַעַן יוֹשְׁבֵי הָאֶרֶץ כִּי מִתְּהָ הֵם לְאֶרֶץ מֵאֵת הַעֲלִיָּה

כג אשר בשמים ועל-בן יש מדה למקור והמלאכים קבלו זאת: וכל
 כד אלה ראיתי ער-גן הצדיקים: ומלאך השלום אשר אתי אמר אלי
 כה אלה שני המנינים הערובים בגדל יי יסערו [— — —]: כפאשר ינות
 עליהם משפט ארון הרוחות ינות לכל-יהוה משפט ארון הרוחות
 לשוא והמית את-הבנים עם-אמותיהם והבנים עם-אבותיהם ואחר-
 כן יהיה המשפט ברחמי ובארץ אפס:
 סא וארא בנים הים והנה נתנו חבלים ארבים אל המלאכים
 ב הים ויקחו להם בנשים ויעשו וילכו אל-ער צפון: ואשאל את-
 המלאך ואמר אליו למה לקחו אלה את-החבלים וילכו ויאמר אלי
 ג הם הלכו למד: והמלאך החלך אתי אמר אלי הן מדות הצדיקים
 וקשר הצדיקים לצדיקים למען ישענו על-שם ארון הרוחות
 ד לעולמי עולמים: ושבו הבחירים ושכנו עם-הבחירים ואלה הן
 ה המדות אשר תתנה לאמונה ואשר תסונקנה את-הצדקה: והמדות
 האלה תגלינה כל-מסתרי עמק הארץ ואשר נקדרו במדבר ואשר
 נקדשו על-ידי הסיות ואשר נאכלו על-ידי רגת הים למען ישובו
 ונשענו ביום הבחיר כי איש לא-יבחר לשני ארון הרוחות ואיש
 ו לא-יוכל להבחר: ואל-השוכנים בשמים ממעל יצא צו וכל וקול
 ז אחר ואזר אחר הדומה לאש: לברכו בדבר הראשון ולעלה
 ח ולשבת בבקמה ולהיות חכמים בדבור וברוח החיים: וארון
 הרוחות הושיב את-הבחיר על-בשא הבכור ושפט את-כל מעשי
 ט הקדושים בשמים ממעל ובמשקל ישקלו מעשיהם: וכאשר ישא
 סניו לשפט את-דרכיהם הנסתרים בדבר שם-ארון הרוחות ואת-
 ארחותיהם במשפט הצדק אשר לארון הרוחות ידברו כלם בקול
 י אחר וברכו ושבתו ועלו וקדשו את-שם ארון הרוחות: וקרא לכל
 צבא השמים וכל-הקדושים ממעל וצבא יי הכרובים השרפים
 והאוסנים וכל-מלאכי כח וכל-מלאכי השלשנות ואת-הבחיר ואת
 יא הכחות אשר עליהן הארץ ועל-המים: וביום ההוא ירימו קול אחר
 וברכו ושבתו ועלו ברוח אמונה וברוח חכמה וברוח ארץ אפים
 וברוח רחמים וברוח משפט ושלום וברוח חסד ואמרו כלם קול

ס נח נראית דעתו של Ch הקובע פסוק זה קודם פסוק ז'. —
 סא. מלאכים הולכים למד את-הגן — משפט הצדיקים על ידי הבחיר — שבת הבחיר והאלהים.
 • מלאכי השלשונות. כלוי השרים הממונים על האומות. —

יב אחד ברוך הוא וברוך שם-אדון הרוחות לעולמי עולמים: כל אשר לא יישנו בשמים ממעל וברכהו בלהקדושים אשר בשמים וברכהו וכל הבחירים השוקנים בגן-הענים וכל-רוח אורה אשר תוכל לברך ולשבח ולעלה ולקדש שמה במברך וכל-בשר ושבח ויברך ברכ-כחו את-שמה לעולמי עולמים: כי רבים רחמי אדון הרוחות והוא ארך אפים וכל-מעשיו וכל-מדת מעשיו וזה לצדיקים ולבחירים בשם אדון הרוחות:

סב וכן צנה אדני למלכים ולתקופים ולרמים וליושבי הארץ ויאמר בקחו עיניכם והרימו קרניכם אם-תוכלו להביר את-הבחיר: ב ואדון הרוחות הושיבו על-כסא כבודו ורוח הצדק נשפך עליו ג ודבר סיו נמית כל-החוטאים וכל-הרשעים יקדדו לסגיו: וקמו ביום שהוא כל-המלכים והתקופים והרמים ושכני הארץ וראוהו ד והבירוהו בשבתו על-כסא כבודו ובצדק ישפוטו לסגיו וכל-דבר שקר לא יאמר לסגיו: ובא עליהם חיל באשה באידיה בחולה ה ללדת בבא ילדה עד-פירתם והיא חלה בלדתה: והביטו קצתם אל-קצתם וחתו והורידו את-פניהם וחיל יאחזמו בראותם את-בך ו האדם יושב על-כסא כבודו: והמלכים והתקופים וכל מושלי הארץ ז וברכו וישבחו וירוממו את-המושל על-כל-נעלם: כי מקדם הנה בן-האדם נעלם והעליון שמרהו לפני כחו ונלהו אל-הבחירים: ח ועדת הבחירים והקדושים תגדע וכל-הבחירים יעמדו לסגיו ביום ט שהוא: וכל-המלכים והתקופים והרמים ומושלי הארץ וסגיו על-פניהם והשפתו וקויו לבן-האדם ובקשהו ושאלו רחמים מאתו: י ואדון הרוחות יאין בהם כי ימירו לצאת מלסגיו ופניהם ילבשו יא בשת וצלמות יכסה פניהם: ונקסרו אל-מלאכי המושט להסרע יב מהם על-דבאם את-סגיו ואת-בחיריו: והיו לראיה לצדיקים ולבחיריו ושמחו עליהם כי סרון אדון הרוחות יגות עליהם ורומה מדמם חרבו: והצדיקים והבחירים ימלטו ביום שהוא ולא יוסיפו יג לראות פני החוטאים והרשעים: ואדון הרוחות ישכן עליהם ועם-יד בן-האדם שהוא יאכלו ושקבו והקיצו לעולמי עולמים: והצדיקים טו והבחירים ינשאו מן-הארץ ופניהם לא-יפלו עוד ולבשו בגדי

- טו תפארת : ואלה יהיו בגדיהם בגדי חיים מאת ארון הרוחות ובגדיהם לא יבילו ותפארתכם לא תחלה מלפני ארון הרוחות :
- סג בגדים יהם יבקשו התקנים והמלכים מושלי הארץ מאת מלאכי החבלה אשר נקשרו בידיהם למת להם מנוחת-מקום למנוח יוכלו לנפל ולהשתחוות לפני ארון הרוחות ולהתודות על-חטאיהם לפניו : ויבכו וישבחו לארון הרוחות ואמרו ברוך ארון הרוחות וארון המלכים וארון התקנים וארון העשירים וארון העבד וארון העבדה : ונהדר כל-דבר-סתר בבחש מדור לדור ובבורה לעולמי עולמים עמקים כל-מסתריה ואין להם מספר ואדקה אין סקר לו :
- ד עתה הכרנו לשאר ולברך ארון המלכים ואשר הוא מלך כל המלכים : ואמרו מי יתן-לנו מנוחה לשאר ולהודות ולהאמין לפני בבורה : ועתה נבקשו למנוחת-מקום ולא נמצאנו רדסנו אחריה ולא מצאנוה ואור חלה מלפנינו וחשך משכן לנו לעולמי עולמים כי לא-האמנו לפניו ולא סארגנו שם ארון הרוחות ולא סארגנו אדוננו כי תקוננו היתה בשבט ממלכתנו ובתפארתנו : ויזום עמלנו וארסנו לא יושענו ולא נמצא מנוחת אמונה להודות כי נאמן אדוננו בכל מעשיו ובמשפטיו ובאדקתו ובמשפטיו לא ישאו סג-איש : ואנחנו חולקים מלפניו מפני מעשיו וכל-חטאינו נחשבו בעדק : ועתה יאמרו לנפשם נשחיתנו מלאות המון רשע ולא ימנע אותנו מרדת אל-בטן שאול : ואמרו מלאות פניהם חשך ובשת לפני ברהאדם ויגרשו מלפניו והתרחב תשכן בתוכם לפניו : פה אמר ארון הרוחות זאת הבקדה והמשפט על-התקנים והמלכים והרמים ומושלי הארץ לפני ארון הרוחות :
- סד בגדים אחרים ראיתי במקום-סתר ההוא : שמעתי קול המלאך לאמר אלה הם המלאכים אשר נדרו אל-הארץ ויגלו את אשר נקטר מבני האדם ויחטאו את-בני האדם לחטא :
- סה ובגדים יהם ראה נח את-הארץ והנה שקעה וקרוב ניוון השקמה : וישא את-רגליו משם וילך אל-קצו הארץ ויקרא בקול

ג. תשובת המלכים והתקנים בגלוי.

סד. מראה הנפילים במקום המורענות.

סה—סח א'—כעין זכרונות שמספר נח (השוה הלשון בראש המסוקים ג', ה', פ').

סח. חנוך מתנבא לנח על ביאת המבול ועל הצלתו.

אֶל-חֲנוּךְ אָבִיו הִזְקֹן וַיִּקְרָא נָח שְׁלֹשׁ שָׁעִמִּים בְּקוֹל מֶרֶד שְׁמַעֲנִי
 שְׁמַעֲנִי שְׁמַעֲנִי: וַאֲמַר אֵלָיו הַיִּידָה-לִּי מִה־קָּרָה עַל-הָאָרֶץ שֶׁהָאָרֶץ
 כָּבֵדָה גְּנוּסָה וְתִגְנוֹעַ כִּי יִרְאֵתִי שֶׁנֶּאֱבָר אֶתָּה: וְאַחֲרֵי-כֵן הָיָה רַעַשׁ
 גָּדוֹל עַל-הָאָרֶץ וְקוֹל נִשְׁמָע מִן-הַשָּׁמַיִם וְאָפֵל עַל-פָּנָיו: וְחֲנוּךְ אָבִי
 הִזְקֹן כָּא וַעֲמַד עַל-יָדָיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו מִדּוּעַ צָעֲקָתְךָ אֵלַי צָעֲקָה מְרָה
 וּבְבִכּוֹ: וַיִּקְרָה וַיֵּצֵאָה מִלִּפְנֵי אָדָם עַל-יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ כִּי-מָלְאָה
 שְׁחִיתוּתָם וַעַן אֲשֶׁר לָמְדוּ אֶת-כָּל-מִסְתֵּרֵי הַמַּלְאָכִים וְכָל-חֲמָם בְּנֵי-
 הַשָּׁמַיִם וְכָל-מִסְתֵּרֵי כְחוֹמֵיהֶם וְכָל-כַּחַם הַמַּכְשָׁשִׁים וְכַח הַחֲבָרִים וְכַח
 עוֹשֵׂי חֲסִילֵי מַסְכָּה לְכָל-הָאָרֶץ: וְאֵיךְ מוֹצִיָּאִים בְּסֹף מַעֲסַר הָאָרֶץ
 וְאֵיךְ מַתְכָּת מְזַקְקָת טַעֲשָׁה מִן-הָאָרֶץ: כִּי עוֹשֶׁרֶת וּבְדִיל אֵינָם
 מוֹצִיָּאִים מִן-הָאָרֶץ כְּמוֹ הַקּוֹדֵמִים מִעַן הוּא הַמוֹצִיא אוֹתָם וּמִלֵּאךְ
 עַמֵּד בְּתוֹכוֹ וְנִעְלָה הוּא הַמִּלְאָךְ הַהוּא: וְאַחֲרֵי אֲשֶׁר אָחֲזָנִי חֲנוּךְ
 אָבִי הִזְקֹן בְּיָדִי וַיִּקְרָא אֵלַי לֵאמֹר אֵלִי לֵךְ כִּי שְׂאֵלֹתִי מֵאֵת אֲדֹנָי
 הַרוּחוֹת עַל-הַרְעַשׁ הַזֶּה עַל-הָאָרֶץ: וַיֹּאמֶר אֵלַי בְּרַשְׁעָתָם גָּחַתָם
 מִשְׁפָּטָם וְלֹא יִחַשְׁבוּ לִפְנֵי הַחֲדָשִׁים אֲשֶׁר חֲקְרוּ וַיִּדְעוּ כִּי הָאָרֶץ
 תִּבְחַד וְכָל-הַיּוֹשְׁבִים עָלֶיהָ: וְלֹא תִהְיֶה לָהֶם פְּלִיטָה לְעוֹלָם עַל-
 הוֹרֹתָם לָהֶם אֶת-הַנִּסְתָּרוֹת וְהֵם גְּדוֹנֵי וְאֶתָּה בְּנִי אֲדֹנָי הַרוּחוֹת יִרַע
 כִּי שְׁהוֹר הִנֵּה וְנִקְרִי מֵאַשְׁמָה זֹאת בְּנִסְתָּרוֹת: וְהוּא חֹזֵק אֶת-שִׁמְךָ
 לְהִיּוֹת בֵּין הַקְּדוֹשִׁים וַיִּשְׁמְרֶךָ בֵּין הַיּוֹשְׁבִים עַל-הָאָרֶץ וַיַּחֲזֹק אֶת-
 יָרֵעַ אֲדָרְכָךָ לְמַלְכוּת וּלְכְבוֹד גָּדוֹל וּמִזְרָעָךָ יֵצֵא מִעַן הַצִּדְקָה
 וְהַקְדָּשָׁה בְּלִי מַסְסָר לְעוֹלָם:
 וְאַחֲרֵי-כֵן הִרְאֵנִי אֶת-מִלְאָכֵי הַחֲבָלָה הַנִּכְוָנִים לְבֹא וּלְסַתֵּם
 אֶת-כָּל-שִׁשְׁעַת הַמָּיִם אֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת לְהִבְיֹא מִשְׁפָּט וּבְלִיּוֹן עַל-
 כָּל-יּוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְשׁוֹבְנֶיהָ: וְאֲדֹנָי הַרוּחוֹת שָׁקַד עַל-הַמַּלְאָכִים הַיּוֹצֵאִים
 כָּל-יִרְמֵיּוֹ אֶת-הַגִּידִים כִּי אִם-יִגְיָחוּם כִּי הַמַּלְאָכִים הָהֵם הָיוּ עַל-
 שִׁשְׁעַת הַמָּיִם: וַאֲצֵא מֵאֵת פְּנֵי-חֲנוּךְ:
 וּבְנָמִים הָהֵם הָיָה דָּבָר יְיָ אֵלַי וַיֹּאמֶר אֵלַי נָח חֲלָקָה כָּא

סז א כמו הקודמים. כמו כסף ומתכת מזוקקת. שנזכרו קודם לכן. —

סז. מלאכי המים נצטוו לעצור בהם.

הידים. ברור לפי ההמשך שהידים הללו עיקרם המים. —

סז. הבטחת ה' לגח — מקומות הפרצות למלאכים ולמלכים.

- ב לִשְׁנֵי חֶלֶק בְּלִי אִשָּׁם חֶלֶק אֶבְרָהָה וְיִשְׂרָאֵל: וְעַתָּה יַעֲשׂוּ הַמִּלְאָכִים
 וּמִכְרֹתֶיהָ וּמִמְנָה נֵצַח וְרַע חַיִּים וְחִלְיָה תְּבַאֲרָהּ וְהָאָרֶץ לֹא־תִשָּׂא
 ג בְּלִי יוֹשֵׁב: וְאֲנִי אֶחָזֵק אֶת־וְרָעָה לִשְׁנֵי לְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים וְהַסִּיּוֹתֵי
 מִשָּׁם אֶת־הַשּׂוֹכְנִים אִתָּךְ וְלֹא יִדְּחוּ וְאֶת־וְרָעָה עַל־אֶרֶץ־הָאָרֶץ כִּי
 ד אִם־יִבְרָךְ וְרַב עַל־הָאָרֶץ בְּשֵׁם יי: וְכֵלֹא אֶת־הַמִּלְאָכִים אֲשֶׁר
 הָרָאוּ רָשָׁע בְּנֶחֱל הַבּוֹשֵׁר אֲשֶׁר הָרָאֵנִי לְסַרְכֵּן מְנוּד אָבִי הַזֶּה
 ה בְּמַעֲרֵב בֵּין הָרִי וְהַב וְכֶסֶף וְכֶרֶם וּמִתְכַּת מִן־קֶרֶת וְעִסְרֹת: וְאֵרָא
 ו אֶת־הַנֶּחֱל הַהוּא אֲשֶׁר־בּוֹ הָיְתָה הַמִּיָּה גְדוֹלָה וְהַמַּיִת הַמַּיִם: וְכֵאֲשֶׁר
 הָיָה כִּלְוָה מִן־הַמִּתְכַּת הַהִיא הִנֵּמְשָׁה בָּאֵשׁ הַהִמְיָה אֲשֶׁר נִצְאָה
 ז בְּמָקוֹם הַהוּא הָיָה שֵׁם רֵיחַ נְסִירִית וְיִחְבֵּר אֶל־הַמַּיִם הָהֵם וְנֶחֱל
 ח הַמִּלְאָכִים אֲשֶׁר הִסְמִיאוּ בְּעַר מִתְכַּת לְאָרֶץ הַהִיא: וּבְנִחְלִים הָאֵלֶּה
 מִשְׁכְּנוֹ גְּבוּרֹת־אֵשׁ אֲשֶׁר בָּהֶם גְּדוֹנוֹ הַמִּלְאָכִים אֲשֶׁר הִתְעוּ אֶת־
 ט יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: וְהַמַּיִם הָהֵם יִהְיוּ בַּיָּמִים הָהֵם לְמַלְכִּים וְלַמִּקְרִיִּים
 י וְלַרְמִים וְלִיוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ לְמַרְשָׁא הַבִּשָּׁר וְלַמּוֹטֵר הָרִיחַ כִּי רוּחָם
 יא מְלֹא תֵאֵדָה לְמַעַן יִתְּרוּ בְּבִשָּׁרָם כִּי כִסְּשׁוּ בְּאֶדְנוֹן הַרוּחוֹת וְהֵם
 יב יִרְאוּ מוֹסְרָם יוֹם יוֹם וּבִשְׁמֹי לֹא יִאֱמִינוּ: וְכֵרַב שְׂרֹפֹת גְּיוֹתֵיהֶם בֵּין
 יג יִשְׁנֵה רוּחָם לְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים כִּי לִשְׁנֵי אֶדְנוֹן הַרוּחוֹת לֹא־יִדְּבֹר אִישׁ
 יד דְּבַר־לִסִּי: כִּי הַמִּשְׁשָׁם יִבִּיאֻם עַל־הָאֱמִינִים בְּתֵאֵדָת בִּשָּׁרָם וְכִסְרָם
 יו בְּרוּחַ יי: וְהַמַּיִם הָהֵם יִשְׁנוּ בַּיָּמִים הָהֵם וְכֵאֲשֶׁר יִדְּוֹנוֹ הַמִּלְאָכִים
 יז הָהֵם בַּמַּיִם הָהֵם יִשְׁנוּ מִעֲנֵי הַמַּיִם הָהֵם אֶת־חֲקָמָם וְכַעֲלוֹת הַמִּלְאָכִים
 יח הָהֵם יִשְׁנוּ מִי הַמַּעֲנִיּוֹת הָהֵם וְהִתְקַדְּרוּ: וְאֲשַׁמַּע אֶת־מִיכָאֵל עֹנֶה
 יט וְאֹמֵר הַמִּשְׁשָׁם הַזֶּה אֲשֶׁר־בּוֹ יִשְׁסֻמוּ הַמִּלְאָכִים עַד הוּא לְמַלְכִּים
 כ וְלַמִּקְרִיִּים מִיִּשְׁלֵי הָאָרֶץ: כִּי מִי־הַמִּשְׁשָׁם הָאֵלֶּה מַרְשָׁא לְבִשָּׁר
 מַלְכִּים וְתֵאֵדָת בִּשָּׁרָם וְהֵם לֹא יִרְאוּ וְלֹא יִאֱמִינוּ כִּי הַמַּיִם הָהֵם
 סח יִשְׁנוּ וְהִיוּ לֹאֵשׁ הַבּוֹעֶרֶת לְעוֹלָם:
 וְאֶת־רִכְזֵן נְתַדְלִי מְנוּד אָבִי הַזֶּה אֶת־תּוֹרַת קְלִי־הַנְּסִיחוֹת
 בְּסִפֵּר וּבְמִשְׁלִים אֲשֶׁר נִתְּנָה־לּוֹ וַיִּאֲסֶסֶם יַחַד לְמַעְנֵי בְּדַבְרֵי סִפֵּר

סז ב-ג לא תשאר בלי יושב. בכושי: לא תשאר ערומה. - מלכים. הגהת יוסף
 הלוי במקום מלאכים (שבכושי). -

ב המשלים: וכיום ההוא ענה מיכאל לרסאל ויאמר בתי הרוח נעבירני
 ג ונרגיזני משני קשי דין הנקטרות דין המלאכים מייוכל לשאת את-
 ד הדין הקשה אשר נחרץ ואשר נמוגו בקניו: ומיכאל ענה שנית
 ה ויאמר אל-רסאל מיהוא אשר לבו לא-ינרד מזה וכליותיו לא
 ו ישתנון בדבר המשפט הזה אשר יצא עליהם בשל אשר הביאום
 ז לזאת: ויהי בעמדו לשני ארון הרוחות ויאמר מיכאל אל-רסאל
 ח אני לא אהיה בעדם לעיני הארון כי ארון הרוחות קצף עליהם
 ט וזען ששותם בדמות הארון: ועל-כן כל-הנעלם וביא עליהם לעולמי
 עולמים כי גם-מלאך גם-אדם לא יקחו חלק ובהם לבדם קבלו
 סמ משפטם לעולמי עולמים:

ב ואחרי המשפט הזה נסחידום ונרגיזום על-הראותם זאת אל-
 ג יושבי הארץ: ואלה שמות המלאכים בהם הראשון בהם הוא
 ד שמחני השני ארסקוסא והשלישי ארמן והרביעי כוכבאל הסמישי
 ה מוראל הששי רומיאל השביעי דנגאל השמיני נקאל התשיעי ברקאל
 ו העשירי גנואל האחד עשר ארמל השנים עשר בשריאל השלשה
 ז עשר בססאל הארבעה עשר הננאל החמשה עשר מראל והששה
 ח עשר סמססאל השבעה עשר יתראל השמונה עשר תומאל התשעה
 ט עשר סראל והעשרים רומאל והעשרים ואחד גנואל: ואלה הם
 י ראשי מלאכיהם ושמותיהם מהם שר מאה ומהם שר חמשים
 יא ומהם שר עשרה: שם הראשון יקן הוא אשר התעה את-כל-בני
 יב המלאכים ויורידם על-הארץ ונתעם בבנות האדם: והשני הנה
 יג שמו עוביאל הוא יעץ לבני המלאכים הקדושים עצה רעה ונתעם
 יד ער-טמאם את-בשרם בבנות האדם: והשלישי הנה שמו ערריאל
 טו הוא אשר הרעה לבני האדם את-כל-חבלי המות והוא התעה את-
 טז מנה והרעה את-כלי המות לבני האדם ואת-השריון ואת-המגן
 יז ואת-הרב המלקמה ואת-כל-כלי המות לבני האדם: ומרדו יצאו
 יח על-יושבי הארץ למן-היום שהוא וער-עולם: והרביעי הנה שמו

סח ב בשל אשר. כלר בסבת אותם המלאכים ראשיהם שהביאום לידי כך. -
 י בדמות הארון. ריל כאילו הם הארון בעצמו. -

סס. שמותיהם ותפקידיהם של המלאכים שקלקלו - ענינה של שנועת הסתרים.

סט ב ואלה שמות המלאכים ההם. בכושית יש כאן חזרה: ואלה הם שמותיהם. -

פנמואה הוא הורה לבני האדם את המר ואת-המקטוק והוא הורה
 להם את כל-תעלמות חקמתם: והוא למד את-האדם לכתב בדיר
 עפצים ובגנר ובה חסאו רבים מן-העולם ועד-היום
 הנה: כי בני האדם לא-נבראו לשם-זה לחזק את-אמונתם בעמ
 ובדיר-עפצים: כי לא-נברא האדם בדרך אחרת מן-המלאכים כי
 אם להיות טהורים וצדיקים והמות המכלה כל לא-יגיע אליהם
 ורק ברעמתם יאבדו ובכלם זה יבלעני אותי: והחמישי שמו הנה
 כשדנא הוא אשר הראה לבני האדם כל-מפות הרוחות והשרים
 הרעות ומפות העבר בעמון אשר יפל ומפות הנקש נשיכות הנקש
 והמפות הבאות בצהרים [והוא] בן-הנקש הנקרא טבעת: וזאת
 פקדת קזביאל שר השבועה אשר הראה לקדושים כאשר הנה
 שוכן במרום בקבור ושמו ביקא: הוא אמר למיכאל להראותו את-
 השם הנעלם למען יוכל להזכירו בשבועה להחרידם משני השם
 שהוא והשבועה אלה אשר הראו לבני-האדם את-כל-אשר הנה
 נעלם: וזה-כל השבועה הזאת כי כבירה ועצומה היא וישם את-
 השבועה הזאת בנר מיכאל: ואלה הם מסתריו בשבועה הזאת
 והוא אמיץ בשביעתו ובה נתלה הרקיע עד-לא נברא העולם
 ועד-עולם: והארץ נוסדה על-המים וממסתרי הקרים יבאו מים
 ימים למן-קריאת תכל ועד-עולם: ובשבועה ההיא נברא הים
 ואת-החול שם-לו גבול לעת-קצף ולא יעבר למן-קריאת תכל

ח-יא לשמות המלאכים יש להשוות ו' ז' - פנמואה. חשיבותו בשמו: מלאך המים. - ובכח
 זה יבלעני אותי. בכח דעתי שקניתי מן הספרים שבכתב בלע המות גם אותי.
 יב לשון זה עושה רושם של הערה בדרך הומור. - טבעת. בכושית: תפצט. לשון זה -
 [הוא] בן-הנחש הנקרא טבעת - נראה כגליון ביאורי למכות הבאות בצהרים. שהכוונה
 להקשתו של אותו מין נחש. שאולי הוא נקרא טבעת על שם צורת התקפלותו (השוה.
 למשל. יסעי' כיו א' נחש בריח ונחש עקלתון). - משפט. בכושית: מנין. וכבר עשה Ch
 ממנין ענין. - כזביאל (=פספאל בכושית). קודם נפילתו היה שמו בקא. כל' שלם ונאמן (ע'
 Santa, bastare, esser persona integerrima, santa) בערכו (Guidi Vocabolario Amarico-Italiano) ולאחר
 קלקלתו הוסב שמו לגנאי. ואודיבירג (p. 49) ממשיך לכאן שמו של קפציאל=קפציאל
 המלאך (שבס' חנוך לר' ישמעאל כ"ג. פרק א'). - נראה שענינו של כזביאל כך היה:
 מתחלה היה שוכן במרום בין הקדושים והיה ממונה על אותה השבועה (כעין השבעה)
 שבה סידר הבורא את העליונים והתחתונים, והראה אותה לקדושים שבמרום. ואח"כ
 נמלך וברמאותו נטל ממיכאל את השם המפורש ובצירוף של שניהם - השבועה והשם
 המפורש - עשה מה שעשה ולפיכך נהפך שמו לגנאי. -

ועד-עולם: ובשבוּעָה הַיּוֹם הַזֶּה הָיָה חֲקוֹן תְּהוֹמוֹת וַיַּעֲמֵדוּ וְלֹא יָנוּעוּ מִמְּקוֹמָם
 לְמִן־הָעוֹלָם וְעַד־הָעוֹלָם: ובשבוּעָה הַיּוֹם הַזֶּה יִשְׁלִימוּ הַשְּׂמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ
 מִהִלָּקָם וְלֹא יִסּוּרוּ מִשְׁקֵדָתָם לְמִן־הָעוֹלָם וְעַד־הָעוֹלָם: ובשבוּעָה
 הַיּוֹם הַזֶּה יִשְׁלִימוּ הַבּוֹכִים אֶת־מִהִלָּקָם וְקָרָא לָהֶם בְּשִׁמוֹתֵיהֶם וְהֵם
 יִשְׁגְּהוּ לְמִן־הָעוֹלָם וְעַד־הָעוֹלָם: וְכֵן רוּחוֹת הַמָּוֶם וְהַנְּשִׁיבוֹת וְכָל־
 הָרוּחוֹת וְדַרְכֵיהֶם מִכָּל־אַגְדוֹת הָרוּחוֹת: וְכֵן מְשֻׁמְרִים קְלוֹת הָרַעַם
 וְאוֹר הַבֶּרֶק וּמְשֻׁמְרִים בָּהֶן אוֹצְרוֹת הַבֶּרֶק וְאוֹצְרוֹת הַכֶּסֶף וְאוֹצְרוֹת
 הָאֵשׁ וְאוֹצְרוֹת הַמָּטָר וְהַטָּל: כָּל־אֵלֶּה יֵאֱמִינוּ וַיִּזְדּוּ לִפְנֵי אֲדֹנָי
 הָרוּחוֹת וַיִּשְׁבַּחְהוּ בְּכָל־כֹּחָם וּבְכָל־לִבָּתָם בְּכָל־הַיּוֹדָעָה זֶה הֵם יִזְדּוּ
 וַיִּשְׁבַּחוּ וַיְרוּמְמוּ אֶת־שֵׁם אֲדֹנָי הָרוּחוֹת לְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים: וְעַל־יֵהֶם
 בְּיָמָם כָּל־הַשְּׂבוּעָה הַזֹּאת וְכֵן הֵם מְשֻׁמְרִים וְדַרְכֵיהֶם מְשֻׁמְרִים
 וּמִהִלָּקָם לֹא יִפְרָע: וְתִהְיֶה שְׂמִיחָה גְדוֹלָה לָהֶם וַיִּבְרְכוּ וַיִּשְׁבַּחוּ
 וַיְרוּמְמוּ כִּי שֵׁם בְּיָהוָה הַזֶּה נִגְלָה אֲלֵיהֶם: וְהוּא יֵשֵׁב עַל־
 כֶּסֶף כְּבוֹדוֹ וְכָל־הַמְּשֻׁמָּם נִתֵּן־לוֹ לְבִדּוּדָאֲדָם וְהוּא הַסִּיר אֶת־
 הַחוּטָאִים וַיַּחֲדִים מֵעַל פְּנֵי הָאָרֶץ וְאֲשֶׁר הִתְעוּ אֶת־הָעוֹלָם:
 בְּבִקְלִים יִאָּסְרוּ וּבְאֶסְפַּת שְׁחִיתוֹתָם יִהְיוּ כְּלוֹאִים וְכָל־מַעֲשֵׂיהֶם
 יִאָּבְדוּ מֵעַל־פְּנֵי הָאָרֶץ: וּמַעֲמָה לֹא יִהְיֶה עוֹד מִשְׁחָת כִּי בִדּוּדָאֲדָם
 הוֹפִיעַ וַיֵּשֶׁב עַל־כֶּסֶף כְּבוֹדוֹ וְכָל־דָּרַע יִחַלֵּף וַיַּעֲבֵר מִפְּנֵי וּמֵאֲמַר
 בְּיָהוָה יָקוּם לִפְנֵי אֲדֹנָי הָרוּחוֹת זֶה מִשְׁלֵחַ־חֲנוּךְ הַשְּׁלִישִׁי:
 וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן בְּאֲשֶׁר הָיָה שְׁמוֹ נִשְׂאָ כָּל־יָמָיו מִיּוֹם עַד־בֶּרֶךְ
 הָאָדָם הַהוּא וְעַד־אֲדֹנָי הָרוּחוֹת מִתּוֹךְ יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: וַיִּנָּשֵׂא בְּרַב־בֵּר
 רוּחַ לְמַעַלָּה וַיִּאָּסֶף שְׁמוֹ מִתּוֹכָם: וּמִן־הַיּוֹם הַהוּא לֹא־הִתְחַשְּׁבְתִי
 עוֹד עִמָּהֶם וַיּוֹשִׁיבֵנִי בֵּין שְׁנֵי הָרוּחוֹת בֵּין הַצִּפּוֹן וְהַמַּעֲרֵב אֲשֶׁר
 שָׁם לְקַחוּ הַמַּלְאָכִים אֶת־הַמִּבְּקָלִים לְמַד־לִי מִקוֹם־בְּחִירִים וּקְדוֹשִׁים:
 וְשֵׁם רְאִיתִי אֶת־רֹאשׁוֹנִי הָאֲבוֹת וְאֶת־הַצַּדִּיקִים שׁוֹכְנֵי הַמָּקוֹם הַהוּא
 מִרְאשִׁית:

יט

כ

כא

כב

כג

כד

כה

כו

כז

כח

כט

ע

ב

ג

ד

עא

וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן בְּאֲשֶׁר נִעְלָמָה רוּחִי וַתַּעַל הַשְּׂמִימָה וְאָרָא אֶת־
 בְּנֵי הַמַּלְאָכִים הַקְּדוֹשִׁים וְהֵם הוֹלְכִים עַל־לִבּוֹת־אֵשׁ מִלְּבוּשֵׁיהֶם

סט כיו-כט. חתימת המסל השלישי.

ע. הסתלקותו של חנוך.

עא. מראה חנוך לאחר הסתלקותו.

ב לָבָנִים וְעִמִּיטִיהֶם וְסִנִּיהֶם מְאִירִים כְּשֶׁלֶג: וְאָרָא שְׁנֵי נְהִרֹת-אֵשׁ וְאֹר
ג הָאֵשׁ מְאִיר כְּבִרְקָת וְאֶפֶל עַל-שְׁנֵי לָסְנֵי אֶדְוֹן הָרוּחוֹת: וּמִיָּקְאֵל
הַמְּלָאָךְ אֶחָד מֵרָאשֵׁי הַמְּלָאָכִים אֶחָזִנִּי בְּיַד יָמִינִי וּבְיָמִינִי וּבְיָמִינִי
ד אֶל-כָּל-הַמִּסְתָּרִים וְיִרְאֵנִי כָּל-מִסְתָּרֵי הָרְחִמִּים וְיִרְאֵנִי אֶת-כָּל-מִסְתָּרֵי
ה הַצֶּדֶק: וְיִרְאֵנִי אֶת-כָּל-מִסְתָּרֵי קְצוֹת הַשָּׁמַיִם וְכָל-אֲצָרוֹת הַכּוֹכָבִים
וְהַמְּאֹרֹת אֲשֶׁר מִשָּׁם יֵצְאוּ לָסְנֵי הַקְּדוּשִׁים: וְיַעֲלֶם אֶת-רוּחִי בְּשֵׁמִי
וְהַשָּׁמַיִם וְאָרָא שָׁם קִיעִין (בְּגִנִּין) עֲשׂוּי אֲבָנֵי אֶלְגִּישׁ וּבִתְוֹךְ הָאֲבָנִים
ו לשונוֹת אֵשׁ חֲזָה: וְרוּחִי רָאָתָה אֶת-הָאֲזוּר הָאֹר אֶת בֵּית-הָאֵשׁ
ההוא וְעַל-אַרְבַּעַת קְצוֹתָיו נְהִרֹת מְלֵאִים אֵשׁ חֲזָה וְהֵם אֲנִי
ז לְבֵית הַהוּא: וּמִסְבִּיב שְׁרָפִים כְּרוּבִים וְאוֹסֵפִים וְהֵם אֲשֶׁר לֹא יִישְׁנוּ
ח וְשִׁמְרוּ אֶת-רֶסֶס כְּבוֹדִי: וְאָרָא מְלָאָכִים לֹאִין מִסְפָּר אֲלֵפֵי אֲלֵפִים וְרַבּוֹ
רַבּוֹת סוֹבְבִים לְבֵית הַהוּא וּמִיָּקְאֵל וּבְיָרִיאֵל וּרְסָאֵל וּסְנוּאֵל וְהַמְּלָאָכִים
ט הַקְּדוּשִׁים אֲשֶׁר מִמַּעַל לַשָּׁמַיִם יוֹצְאִים וְקֹאִים בְּבֵית הַהוּא: וְיֵצְאוּ
מִן-הַבֵּית הַהוּא וּמִיָּקְאֵל וּבְיָרִיאֵל רְסָאֵל וּסְנוּאֵל וּמְלָאָכִים קְדוּשִׁים
י לְרֹב כְּלֵי מִסְפָּר: וְאַתֶּם רֹאשֵׁי-הַיָּמִים רֹאשׁוֹ הִנֵּה לָקֹן וְנָקִי כְּצֶמֶר
יֵא וּלְבוּשׁוֹ לֹא יִתְאַר: וְאֶפֶל עַל-שְׁנֵי וְכָל-בְּשָׁרֵי גִמְם וְרוּחִי נְהַרְבָּה
יב וְאֶקְרָא בְּקוֹל גְּדוֹל בְּרוּחִי-עַז וְאֶבְרַךְ וְאֶשְׁבַּח וְאֶרְוֹמֶם: וְהַבְּרָכוֹת הֵן
יג אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִפִּי הֵיוּ לְרִצּוֹן לָסְנֵי רֹאשֵׁי-הַיָּמִים: וְרֹאשֵׁי-הַיָּמִים בָּא עִם-
מִיָּקְאֵל וּבְיָרִיאֵל רְסָאֵל וּסְנוּאֵל אֲלֵפֵי אֲלֵפִים מְלָאָכִים כְּלֵי מִסְפָּר:
יד וְהוּא גִנֹּשׁ אֵלֵי וַיִּשְׁאַל לִי לְשָׁלוֹם בְּקִלּוֹ וַיֹּאמֶר אֵלַי אֲתָה הוּא בֶן
הָאָדָם אֲשֶׁר נוֹלַד לַצִּדְקָה וּצִדְקָה תִּנּוּחַ עָלֶיךָ וּצִדְקָת רֹאשֵׁי-הַיָּמִים
טו לֹא תִעֲזָבָה: וַיֹּאמֶר אֵלַי הוּא שׂוֹאֵל לָךְ לְשָׁלוֹם בְּשֵׁם הָעוֹלָם
טז הַבָּא בִּי מִשָּׁם יֵצֵא שְׁלוֹם לְמִן-בְּרִיאַת הָעוֹלָם וְכֵן לָךְ לְשָׁלוֹם לְעוֹלָם
זו וּלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים: וְקִלְם יִלְכוּ בְּדַרְכֶּיךָ וְהַצִּדְקָה לֹא תִעֲזָבָה לְעוֹלָם
אֲתָה יְהִיוּ מִשְׁקִנּוּתֵיהֶם וְאַתָּה תִּלְקֶם וְלֹא יִסְרְדוּ מֵאַתָּה לְעוֹלָם
יז וּלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים: וְכֵן יְהִי אֶרֶץ-יָמִים עִם-בֶּן-הָאָדָם הַהוּא וְלִצְדִּיקִים
יְהִי שְׁלוֹם וְלִצְדִּיקִים דֶּרֶךְ יִשְׁרָה בְּשֵׁם אֶדְוֹן הָרוּחוֹת לְעוֹלָמֵי
עוֹלָמִים:

עא ב כְּבִרְקָת. בכּוּשִׁי: יכּנַת (δρακινθον), ולמדתי שברקת=קינתון מכלל דבריהם
יד שבשמיר סוף ליח: „לוי דייקינתון... על ברקת היה כתוב לוי“ - והוא. כלל מלאכי
טו מנהיגי. - ויאמר. המלאך-המנהיג. -

עב

ספר מִהֶלֶךְ מֵאֲרוֹת הַשָּׁמַיִם בְּלִי-אֶחָד וְאֶחָד לְמִשְׁפְּחוֹתֵיהֶם
 לְמִשְׁפְּחוֹתֵיהֶם וְלִמְנוּיָהֶם לְשִׁמוֹתֵיהֶם וְלִמְקוֹמוֹת מוֹלֶדֶתָם וְלִחְדָשֵׁיהֶם
 אֲשֶׁר הָרְאִי אֱלֹהִים הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ אֲשֶׁר אֲתִי וְהוּא מְנַהֵלָם וְהוּא
 הָרְאִי אֶת-כָּל-מִקְבְּלֵיהֶם בָּמוֹ שֶׁהֵם לְכָל-שָׁנוֹת תָּבֵל וְעַד-הָעוֹלָם
 עַד-תִּשְׁלַם הַבְּרִיאָה הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר תַּעֲמֹד לְנֶחֱם: וְזֶה חֻקְהֶמְאֲרוֹת
 הָרִאשׁוֹן מֵאֹר הַשָּׁמַשׁ מִצֵּאוֹ בְּשַׁעֲרֵי מִנְרַח הַשָּׁמַיִם וּמִבּוֹאוֹ בְּשַׁעֲרֵי
 מַעְרֵב הַשָּׁמַיִם: וְאֵרָא שְׁשֵׁה שַׁעֲרִים אֲשֶׁר בָּהֶם יֵצֵא הַשָּׁמַשׁ וְשֵׁשֶׁה
 שַׁעֲרִים אֲשֶׁר בָּהֶם יֵעָרִיב הַשָּׁמַשׁ וְהַיָּרֵחַ יִנְרָח וְיֵעָרִיב בְּשַׁעֲרִים
 הָאֵלֶּה וּמִנְהֵלֵי הַכּוֹכָבִים עִם-אֲשֶׁר יִנְהֲלוּ אוֹתָם שְׁשֵׁה בְּמִנְרַח וְשֵׁשֶׁה
 בְּמַעְרֵב וּבָלָם הוֹלְכִים זֶה אַחֲרֵי-זֶה בְּמִשְׁטָר וָיֶשֶׁר וְגַם-חֲלוֹנוֹת רַבִּים
 מִיָּמִין הַשַּׁעֲרִים הָאֵלֶּה וּמִשְׁמַמָּאֵלָם: וְרִאשׁוֹנָה יֵצֵא הַמֵּאֹר הַגָּדוֹל
 וְשִׁמּוֹ שָׁמַשׁ וְסָבִיבָתוֹ בְּסָבִיבַת הַשָּׁמַיִם כָּלוֹ מֵלֵא אֵשׁ מֵאִירָה וּבַעֲרַת:
 וְהַמַּרְבֵּית אֲשֶׁר יַעֲלֶה עָלֶיהָ יִנְהִיג הַיּוֹם וְהַשָּׁמַשׁ יֵעָרִיב מִן-הַשָּׁמַיִם
 וְשֶׁבֶד דָּרָךְ צָפוֹן לָבֵא אֶל-הַמִּנְרַח וְנִהְיֵל עַד בּוֹאוֹ אֶל הַשַּׁעַר הַהוּא
 וְנִרְחַ עַל-סֵנִי הַשָּׁמַיִם: בֵּן יֵצֵא בַּחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן בְּשַׁעַר הַגָּדוֹל וְהוּא
 הַרְבִּיעִי מִשְׁשֵׁת הַשַּׁעֲרִים בְּמִנְרַח: וּבְשַׁעַר הַרְבִּיעִי אֲשֶׁר מִשָּׁם יֵצֵא
 הַשָּׁמַשׁ בַּחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן שְׁנַיִם עָשָׂר חֲלוֹנוֹת פְּתִיחוֹת לְרִנְחָה שֶׁמֵּהֶם
 תֵּצֵא אֵשׁ בְּשֶׁהֶם נִסְתָּחִים בַּעֲתָם: בְּשֶׁהַשָּׁמַשׁ זֹרֵחַ בְּשָׁמַיִם יָבֵא
 דָּרָךְ הַשַּׁעַר הַרְבִּיעִי שְׁלֹשִׁים בִּקְרָ וְיָרֵד וָיֶשֶׁר בְּשַׁעַר הַרְבִּיעִי
 בְּמַעְרֵב הַשָּׁמַיִם: וּבַעֲתָ הַהִיא יִלְךְ הַיּוֹם וְאֶרֶךְ וְהַלְלִילָה יִלְךְ וְקֶצֶר
 עַד-הַבִּקְרָ הַשְּׁלֹשִׁים: בַּיּוֹם הַהוּא יֵאָרֵךְ הַיּוֹם מִן-הַלְלִילָה בְּתַשְׁוִיעִית
 וְהַיּוֹם יִגִּיעַ לְנֶכּוֹן לַעֲשָׂרָה עֶלְקִים וְהַלְלִילָה לְנֶכּוֹן לְשִׁמּוֹנָה עֶלְקִים:
 וְיֵצֵא הַשָּׁמַשׁ מִן-הַשַּׁעַר הַרְבִּיעִי וְהַעָרִיב בְּרִבְעִי וְשֶׁבֶד אֶל-שַׁעַר
 הַמִּנְרַח הַחֲמִישִׁי שְׁלֹשִׁים בִּקְרָ וְיֵצֵא מִמֶּנּוּ וְהַעָרִיב בְּשַׁעַר הַחֲמִישִׁי:
 וְאִזּוֹ יֵאָרֵךְ הַיּוֹם בְּשִׁנֵּי עֶלְקִים וְהַיָּה לְאַחֵר עָשָׂר עֶלְקִים וְהַלְלִילָה
 יִקְצֹר וְהַיָּה לְשֶׁבַע עֶלְקִים: וְשֶׁבֶד אֶל-הַמִּנְרַח וְיָבֵא אֶל-הַשַּׁעַר הַחֲמִישִׁי
 וְיֵצֵא וְהַעָרִיב בְּשַׁעַר הַשְּׁשִׁי שְׁלֹשִׁים בִּקְרָ וְאֶחָד עַל-פִּי הָאוֹת שָׁלוֹ:
 בַּיּוֹם הַהוּא יֵאָרֵךְ הַיּוֹם מִן-הַלְלִילָה וְהַיּוֹם יִהְיֶה פִּי-שְׁנַיִם מִן-הַלְלִילָה
 וְהַיּוֹם יִהְיֶה לְשָׁנִים עָשָׂר עֶלְקִים וְהַלְלִילָה יִקְצֹר וְהַיָּה לְשֵׁשֶׁה עֶלְקִים:

ב

ג

ד

ה

ו

ז

ח

ט

י

יא

יב

יג

יד

חֲלָק ג': סֵפֶר מֵהֶלֶךְ מֵאֲרוֹת הַשָּׁמַיִם (עב-סב).

עב. פְּתִיחָה כְּלִלִית וְעַל הַשָּׁמַשׁ.

- טו והשמש יעלה לקצר את-היום ולהאריך את-הלילה ושב השמש למזרח וקא אל-השער הששי ונרח משם והעריב שלשים בקר: ובעבר שלשים בקר יחסר היום חלק אחד לנכון והנה לאחר עשר חלקים והלילה לשבעה: ונצא השמש מן-השער הששי במערב והלך למזרח ונרח בשער החמישי לשלשים בקר והעריב במערב שנית בשער המערב החמישי: ביום ההוא יחסר היום שני חלקים והנה היום לעשרה חלקים והלילה לשמונה חלקים: ונצא השמש מן-השער החמישי והעריב בשער החמישי במערב ונרח בשער הרביעי לשלשים בקר ואחד לסי האות שלו והעריב במערב: ביום ההוא ישנה היום ללילה והנה שנה לו והלילה יתנה לתשעה חלקים והיום לתשעה חלקים: ונצא השמש מן-השער ההוא והעריב במערב ושב למזרח ונצא שלשים בקר בשער השלישי והעריב במערב בשער השלישי: וביום ההוא נאריך הלילה מן-היום ולילה נאריך מלילה ויום יקצר מיום עד-הבקר השלשים והלילה יתנה לנכון לעשרה חלקים והיום לשמונה חלקים: ונצא השמש מן-השער השלישי והעריב בשער השלישי במערב ושב אל-המזרח ושלשים בקר יצא בשער השני במזרח וקמרחן יעריב בשער השני במערב השמים: וביום ההוא יתנה הלילה לאחר עשר חלקים והיום לשבעה חלקים: ונצא השמש ביום ההוא מן-השער השני והעריב במערב בשער השני ושב אל-המזרח אל-השער הראשון לשלשים בקר ואחד והעריב בשער הראשון במערב השמים: וביום ההוא נאריך הלילה והנה פי-שנים מן-היום והלילה יתנה לנכון לשנים עשר חלקים והיום לששה: וקנה ישלים השמש את-מחלקותיו ושב והקיף את-מחלקותיו וקא בשער ההוא שלשים בקר והעריב גם-כן במערב ממולו: ובלילה ההוא ימעט הלילה בארבו בתשיעית והוא חלק אחד והנה הלילה לאחר עשר חלקים והיום לשבעה חלקים: ושב השמש וקא בשער השני במזרח ושב במחלקותיו הן שלשים בקר בנרחו ובעריבו: וביום ההוא ימעט הלילה בארבו והנה הלילה לעשרה חלקים והיום לשמונה: ונצא השמש ביום ההוא מן-השער ההוא והעריב במערב ושב למזרח ונרח בשער השלישי לשלשים בקר ואחד והעריב במערב השמים:

לב
לג
לד
לה
לו
לז
עג
ב
ג
ד
ה
ו
ז
ח
עד
ב

עב

ע.ד. שנת ה'רצ"א.

- ג עֲשֶׂה יוֹם: בְּשִׁבְעֵינִי שְׂבִיעֵינִי וְחִידוֹת וְשָׁלִים אֶת-כָּל-אֹרֹךְ בְּמִנְחָה
וּבְשִׁבְעָה שְׂבָעָה מְלָכִים וְחִידִים וְשָׁלִים אֶת-כָּל-חֲשֹׁכֵי בְּמִנְחָה:
ד וּבְחֻדָּשִׁים מִנְעָדִים וְשִׁנָּה אֶת-הַעֲרֻכָּתוֹ וּבְחֻדָּשִׁים מִנְעָדִים יִלְךְ
ה בְּמִנְחָה אֶחָד לְאַחֵד: בְּשִׁנֵּי חֻדָּשִׁים יַעֲרִיב הַיָּרֵחַ עִם-הַשֶּׁמֶשׁ בְּשִׁנֵּי
ו הַשָּׁעֲרִים הַתִּיכּוֹנִים הֵם בְּשַׁעַר הַשְּׁלִישִׁי וְהָרְבִיעִי: וְנִצָּא לְשִׁבְעָה
ז יָמִים וְסָבַב וְשָׁב דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר אֲשֶׁר שָׁם נִצָּא הַשֶּׁמֶשׁ וְהַשָּׁלִים אֶת-
ח כָּל-אֹרֹךְ וְנִסָּה מִן-הַשֶּׁמֶשׁ וּבְשִׁמּוֹנָה יָמִים יָבֹא בְּשַׁעַר הַשְּׁשִׁי אֲשֶׁר
ט מִמֶּנּוּ נִצָּא הַשֶּׁמֶשׁ: וּבִצְאָתוֹ הַשֶּׁמֶשׁ מִן-הַשַּׁעַר הָרְבִיעִי נִצָּא לְשִׁבְעָה
י יָמִים עַד-אֲשֶׁר נִצָּא מִן-הַחֲמִישִׁי וְשָׁב עוֹד הַשֶּׁמֶשׁ בְּשִׁבְעָה יָמִים
כ בְּשַׁעַר הָרְבִיעִי וְהַשָּׁלִים אֶת-כָּל-אֹרֹךְ וְנִסָּה וְכֹא בְּשַׁעַר הָרִאשׁוֹן
ח בְּשִׁמּוֹנָה יָמִים: וְשָׁב עוֹד הַשֶּׁמֶשׁ בְּשִׁבְעָה יָמִים בְּשַׁעַר הָרְבִיעִי אֲשֶׁר
ט מִמֶּנּוּ נִצָּא הַשֶּׁמֶשׁ: כֵּן רָאִיתִי אֶת-מוֹשְׁבֵי-הֵם בְּזֶרֶחַ הַיָּרֵחַ
י וּבְהַעֲרִיב הַשֶּׁמֶשׁ בַּיָּמִים הֵם: וּבְהַתְחַבֵּר חֲמֵשׁ שָׁנִים יִגִּיעַ לְשִׁמּוֹשׁ
יא שְׁלֹשִׁים יוֹם וְכָל-הַיָּמִים הַנוֹקְסִים לוֹ בְּאַחַת מִחֲמֵשׁ הַשָּׁנִים הֵן
כ בְּשִׁתְּמִלָּאָה תִּהְיֶינָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשָׁשִׁים וְאַרְבָּעָה יָמִים: וְעַד
הַשֶּׁמֶשׁ וְהַכּוֹכָבִים יִגִּיעַ לְשִׁשָּׁה יָמִים בְּחֲמֵשׁ שָׁנִים שִׁשָּׁה הַיָּמִים
יג יִגִּיעוּ לְשְׁלֹשִׁים יוֹם וְחִסְרוּ הַשֶּׁמֶשׁ וְהַכּוֹכָבִים חֹדֶשׁ שְׁלֹשִׁים יוֹם:
יד וְהַשֶּׁמֶשׁ וְהַכּוֹכָבִים יוֹצִיאוּ אֶת-כָּל-הַשָּׁנִים לְקִבּוֹן וְלֹא יַעֲדִיפוּ אוֹ
יז וְחִסְרוּ אֶת-מוֹשְׁבֹתָם יוֹם אֶחָד עַד-עוֹלָם וְשָׁלְמוּ אֶת הַשָּׁנִים בְּצִדְקָה
יח קִבּוֹן בְּשִׁלֹּשׁ מֵאוֹת וְשָׁשִׁים וְאַרְבָּעָה יָמִים: בְּשִׁלֹּשׁ שָׁנִים יִהְיוּ אֵלֶּה
יט וְחֲשָׁעִים וְשָׁנִים יָמִים וּבְחֲמֵשׁ שָׁנִים אֵלֶּה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים
כ יוֹם אִם-כֵּן בְּשִׁמּוֹנָה שָׁנִים יִהְיוּ אֵלֶּפֶס וְחֲשָׁע מֵאוֹת וְשָׁנִים עֲשָׂר
כא יוֹם: לַיָּרֵחַ בְּלִבָּד יִגִּיעוּ יָמָיו אֵלֶּה וְשָׁשִׁים וְשָׁנִים בְּשִׁלֹּשׁ שָׁנִים
כב וּבְחֲמֵשׁ שָׁנִים יִחְסַר חֲמִשִּׁים יוֹם כִּי בִצְאָתוֹ מוֹסִיפִים לְמִסְפַּר אֵלֶּה
כג וְשִׁבְעַת מֵאוֹת וְשָׁבְעִים אֵלֶּה וְשָׁשִׁים וְשָׁנִים יָמִים: וּבְחֲמֵשׁ שָׁנִים
כד יִהְיוּ אֵלֶּה וְשִׁבְעַת מֵאוֹת וְשָׁבְעִים יוֹם וּבְשִׁמּוֹנָה שָׁנִים יִהְיוּ לַיָּרֵחַ
כה אֵלֶּפֶס שְׁמֹנֶה מֵאוֹת וְשָׁלֹשִׁים וְשָׁנִים יָמִים: כִּי בְשִׁמּוֹנָה שָׁנִים
כו יִחְסַר שְׁמוֹנִים יוֹם כָּל-הַיָּמִים אֲשֶׁר יִחְסַר בְּשִׁמּוֹנָה שָׁנִים שְׁמוֹנִים
כז יוֹם: וְהַשָּׁנָה תִּשְׁלַם לְקִבּוֹן לְשִׁי מוֹשְׁבֹת הָעוֹלָם וּמוֹשֵׁב הַשֶּׁמֶשׁ
עה הַיָּרֵחַ מִן-הַשָּׁעֲרִים אֲשֶׁר בָּהֶם יִנְרַח וְיַעֲרִיב שְׁלֹשִׁים יוֹם:
וּמִגְדָּלֵי שָׂרֵי הָאֱלֹסִים אֲשֶׁר עַל-כָּל-הַבְּרִיָּאָה וְעַל-כָּל-הַכּוֹכָבִים

עם-ארבעת הנקסאים לא-ישרדו ממקומם לסיח-שבון השנה והם
 יושמו לארבעת הנמים אשר לא-נחשבו בחשבון השנה: ובהם
 יסעו האנשים כי המאורות ההם ישמשו באמונה למושבות העולם
 אחר בשער הראשון ואחר בשער השמים השלישי אחר בשער
 הרביעי ואחר בשער הששי וסדר העולם נשלם בשלש מאות
 וששים וארבעה מושבות העולם: כי האותות והזמנים והשנים והנמים
 הראני אוריאל המלאך אשר אדון הכבוד שמהו לעולם על-כל
 מאורות השמים בשמים ובתבל למשל על-פני השמים ולהראות
 על-הארץ ולהיות מנהיגי היום והלילה והם השמש והירח והכוכבים
 וכל-הבריות הפוככות בכל-מרכבות השמים: כמורכב הראני אוריאל
 שנים עשר שיערים פתוחים לרוחה מסיבי למרכבת השמש בשמים
 אשר מתוכם תצאנה קרני השמש ומהם יצא חם על-פני הארץ
 כשיפתחו בעתיהם המזמנות: ובער הרוחות ונשיבת השל כשיפתחו
 לרוחה בשמים בקצות: כאשר יפתחו שנים עשר השערים בשמים
 בקצות הארץ אשר מהם יצא השמש הירח והכוכבים וכל-מעשי
 השמים במרח ובמערב: ותלונות רבים פתוחים משמאלם ומימין
 ותלון אחר בעתו מוציא חם בשערים ההם אשר מהם יצאו
 הכוכבים כאשר סקר עליהם ואשר שמה יעריבו במספרם: וארא
 מרכבות בשמים רצות בתבל ממעל לשערים אשר בהם יסבו
 הכוכבים אשר לא יעריבו: ואחר יגדל מקלם והוא יסובב
 בתבל כלה:
 ובקצות הארץ ראיתי שנים עשר שיערים פתוחים אל-כל-
 הרוחות אשר מהם תצאנה הרוחות ונשבו על-הארץ: שלשה מהם
 פתוחים אל-פני השמים ושלשה במערב ושלשה אל-זמין השמים
 ושלשה אל-השמאל: ושלשת הראשונים הם ממרח ושלשה מצפון
 ושלשה אחרי אלה משמאל לדרום ושלשה ממערב: בארבעה
 אלה תצאנה רוחות ברכה ושלום ומשמונה ההם תצאנה רוחות
 מחבלות כשהן משתלחות והביאו שחיתה לכל-הארץ ולמים אשר
 עליה: והרום הראשונה מן-השערים ההם הנקראת מנחתית תצא דרך

עו. על ארבעת הימים שמחץ לחשבון ועל הכוכבים ועל השמש.

עו. על שתיים עשרה הרוחות ושעריהן.

ו השער הראשון אשר במנרר בנמוטה דרומה מקנה נצא שממון
בצרת חרב ושחיתה: ומן השער השני בתוך נצא במדה וממנו
נצא משר וסריה ושלום ושל ובשער השלישי אשר לצד צפון נצא
ז קר ובצרת: ואחרי אלה תצאנה הרוחות הדרומיות בשלשה שערים
ח בשער הראשון מהם הנוטה למנרר נצא רוח חמה: ובשער
התיכון קרוב אליו נצאו מתוכו רוחות טובים ושל ומשר ושלום
ט וסוים: ובשער השלישי אשר מצד מערב נצא מתוכו של ומשר
י וארבה ושממון: ואחרי אלה רוחות מצד צפון מן השער השביעי
יא מצד מנרר נצא מתוכו של ומשר וארבה ושממון: ומן השער
התיכון אשר נצאו סוים משר של ושלום ובשער השלישי מצד
יב מערב נצאו מתוכו ענן וקפור ושלג ונשם ושל וארבה: ואחרי
אלה ארבע הרוחות אשר מצד מערב בשער הראשון אשר לצד
יג צפון נצאו מתוכו של וקפור וקר ושלג וקרח: ומן השער התיכון
נצא של ומשר ושלום ובקרה ובשער האחרון אשר מצד דרום
יד נצא מתוכו בצרת ושממון וחרב ושחיתה: וקנה יתמו שנים עשר
השערים לארבע רוחות השמים וכל-הקיהם וכל-שנעם וכל-שלומם
הראיתיה מתושלח בני:

עו הרום הראשונה קדם קרא לה כי קדמונית היא ובהשניה
קרא לה דרום כי לרב גרד שם והרם המכרך לעולם גרד שם:
ב והרום ממערב מערב שמה כי שם כל-מארות השמים מתמעטים
ג ויורדים: והרום הרביעית ושמה צפון נחלקה לשלשה חלקים
מהם הראשון הוא למשכן האנשים והשני במימנים ותהמות
ד ויערות ונהרות וחשך וענן והחלק השלישי בגן הצדק: ראיתי
שבעה הרים גבוהים והם גבוהים מכל-ההרים אשר על-הארץ
ה ומהם קפור נצא ונמים מועדים ושנים ושלום: ראיתי שבעה
נהרות על-הארץ גדולים מכל-הנהרות מהם אחד נצא מן-המערב
ו ופסד מימיו אל-הים הגדול: ושנים מהם מצפון עד-הים וכו

עז. ארבע רוחות העולם - שבעת ההרים - שבעת הנהרות - שבעת האיים.

עז ב דרום... הוא דורש דרום=נרד דם (=העליון). - מערב... הוא דורש מערב לשון
פחיתה וירידה (=נתג כושיט=demptus, exemptus. - כך במילוננו הכושי של דילמן). -
ג צפון. דרש כך משום שכמה ענינים צפונים שם. - הים הגדול. ים התיכון (ע'
במד' ליד ו-י). -

וַשְׁכּוּ מִמִּיָּהֶם אֱלֹהִים-סוּף בְּמוֹרָחַ: וְאַרְבַּעַת הַנוֹתָרִים יָבֹאוּ בְּצֶדֶד-
צָפוֹן עַד-יָמֵם [מֵהֶם שְׁנֵים] אֱלֹהִים-סוּף וּשְׁנֵים אֱלֹהִים הַגְּדוֹל וְהֵם
ח מִשְׁתַּפְּכִים שָׁמָּה (וְיֵשׁ אוֹמְרִים אֶל-הַמֶּדְבָּר): שִׁבְעָה אֵיִם גְּדוֹלִים
רָאִיתִי בָּיִם וּבְאַרְצָן שְׁנֵים בְּאַרְצָן וּמִשָּׁה בָּיִם הַגְּדוֹל:
עח ב וְאַלֶּה שְׁמוֹת הַשָּׁמֶשׁ הָרֵאשׁוֹן אוֹר-תָּרֵם וְהַשְּׁנִי חֲמָה: וְלִגְרֵם
אַרְבָּעָה שְׁמוֹת הַשֶּׁם הָרֵאשׁוֹן אִישׁוֹנָה הַשְּׁנִי לִבְנָה הַשְּׁלִישִׁי בֶּן-
ג בָּסָה וְהָרְבִיעִי גֵרֵם: אֶלֶּה הֵם שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדוֹלִים עֲגוּלָם בְּעֻגוּל
ד הַשָּׁמַיִם וּשְׁנֵיהֶם גָּדֹל עֲגוּלֵיהֶם שְׁנֵיהֶם: בְּעֻגוּל הַשָּׁמֶשׁ שִׁבְעָה חֲלָקֵי
אֹר הַנוֹסָפִים לוֹ עַל-הַגֵּרֵם וּבַמֶּדָּה קָצָבוּ-לוֹ עַד-אֲשֶׁר יִתֵּם הַחֶלֶק
ה הַשְּׁבִיעִי שֶׁלְשָׁמֶשׁ: [וְהֵם] מַעְרִיבִים וְבָאִים בְּשַׁעְרֵי הַמַּעְרָב וְסָבוּ
ו בָּצִפוֹן וְיָצְאוּ בְּשַׁעְרֵי הַמּוֹרָח עַל-פְּנֵי-הַשָּׁמַיִם: וְכַעֲלוֹת הַגֵּרֵם יֵרָאֶה
חֲצִי הַשְּׁבִיעִית בְּשָׁמַיִם וְאֹרֹו יִתְמַלֵּא בְּיוֹם הָאֲרָבָעָה עָשָׂר וְיִמְלֵא
ז אֹרֹו: וְשִׁלְשָׁה סִרְתָּמֶשָׁה אֹר נִקְצָבוּ-לוֹ עַד יוֹם הַחֲמִשָּׁה-עָשָׂר
בְּשִׁיתְמַלֵּא אֹרֹו לְפִי אוֹת הַשָּׁנָה וְהָיָה לְשִׁלְשָׁה סִרְתָּמֶשָׁה וְהָיָה
ח הַגֵּרֵם לְחֲצִי-שְׁבִיעִית הַחֶלֶק: וּבְהַתְמַעֲמוֹ יִקָּטֵן בְּיוֹם הָרֵאשׁוֹן לְאַרְבָּעָה
עָשָׂר חֲלָקֵי אֹרֹו בְּשֵׁנִי יִתְמַעַם לְשִׁלְשָׁה עָשָׂר חֲלָקֵי אֹר בְּשִׁלְשִׁי
יִתְמַעַם לְשָׁנִים עָשָׂר בְּרְבִיעִי לְאַחַד עָשָׂר חֶלֶק בְּחִמִּישִׁי יִתְמַעַם
לְעֶשְׂרֵה חֲלָקִים בְּשִׁשִּׁי יִתְמַעַם לְתֵשְׁעָה חֲלָקִים בְּשַׁבְּעִי יִתְמַעַם
לְשִׁמוֹנָה חֲלָקִים בְּשִׁמְיִי יִתְמַעַם לְשִׁבְעָה בְּתִשְׁעִי יִתְמַעַם לְשָׁשָׁה
בְּעֶשְׂרִי יִתְמַעַם לְחִמֶּשֶׁה בְּאַחַד עָשָׂר יִתְמַעַם לְאַרְבָּעָה בְּשָׁנִים עָשָׂר
יִתְמַעַם לְשִׁלְשָׁה בְּשִׁלְשָׁה עָשָׂר יִתְמַעַם לְשָׁנִים בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר
יִתְמַעַם לְחֲצִי-שְׁבִיעִית וְכֹל-חֲלָקֵי אֹרֹו בְּיוֹם הַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יִתְמַעַם
ט כֹּל-הַנוֹתָר: וְלַחֲדָשִׁים אֲחָדִים יִהְיוּ עָשָׂרִים וְתֵשְׁעָה יָמִים לַחֲדָשׁ
י וְיֵשׁ מֵהֶם לְשִׁמוֹנָה וְעָשָׂרִים יוֹם: וְחֶק שְׁנֵי הָרָאֵה-לִי אוֹרִיאֵל מְתִי
יא יִקָּצָב אֹר לִגְרֵם וְנִתְּן-לוֹ מֵאֵת הַשָּׁמֶשׁ: כֹּל-הַעֵת אֲשֶׁר יִתְקַדֵּם
הַגֵּרֵם בְּאֹרֹו יִנָּק אֵלָיו לְפָנֵי הַשָּׁמֶשׁ עַד-אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם אֹרֹו
יב יִתְמַלֵּא וּבִשְׁהוּא מֵאִיר כֹּלֹו אֹרֹו נִשְׁלֵם בְּשָׁמַיִם: וּבְיוֹם הָרֵאשׁוֹן

עח. השמש והירח - גידול הירח והתמעטותו.

ו אלה שמות. בנוסח הכושי נשתבשו שמות השמש והירח מרוב העתקת. -
אור-חרס. בכושי ארְיִס. - חמה. בכושי חֲמָס (חית בתיו נשתבשה והיא בסמך). -
אישוניה. בכושי אִשְׁנִי. - לבנה. בכושי אִבְלִי. - בן-כסה. בכושי בָּנָס. - ירח.
בכושי אִרְאָ. -

עח

2

יג יקרא מולד כי ביום ההוא יעלה עליו האור: והנה היום מלא
 בעצם היום שהשמש ירד במערב ומן המזרח הוא עולה כלילה
 וכל-הלילה יאיר היום עד-ליום השמש ממולו והיום נראה מול
 יד השמש: המקום אשר משם יצא אור היום שמה ישוב להעלם
 עד-העלם כל-האור וימי היום יחלפו והנה עגול ריק בלי אור:
 טו ושלשה חדשים של שלשים יום יעשה ובעתו בשיתמעט יעשה
 שלשה חדשים של עשרים ותשעה ימים החדש ואז יעשה
 התמעטותו במועדו הראשון ובשער הראשון למאה ושבעה ושבעים
 טז יום: ובעת צאתו יראה שלשה חדשים לשלשים יום החדש
 יז ולשלשה חדשים יראה תשעה ועשרים החדש: כלילה יראה
 בעין אדם עשרים יום בכל-שעם וביום יראה בעין הרקיע כי אין
 בו כל-דבר מלבד אורו:

עט ועתה בני הראיתיך הכל ותקל-בוכי השמים ושלם:
 ב ויראני את כל-חקי אלה לכל-יום ולכל-מועד ממשל ולכל-שנה
 ג ולצאתה ולמשקמה בכל-חדש ובכל-שבוע: והתמעטות היום אשר
 ד תהנה בששת השערים כי בששת השערים האלה ישלם אורו ויזה
 תהנה תחלת התמעטותו: [וההתמעטות] אשר תהנה בשער הראשון
 בעתה עד-אשר ישלמו מאה ושבעה ושבעים יום לפי חשבון
 ה השבעות עשרים ותמשה [שבעות] ושני ימים: הוא יתמעט מן
 ו השמש וממערבת הכוכבים תמשה ימים בקוץ אחר בדיוק ובעת
 שהמקום הזה אשר ראית יגמר: זה מראה כל-מאור ופרשתו
 אשר הראני אוריאל המלאך הראש שהוא מנהיגם:

ס ובמים ההם ענה אוריאל המלאך ויאמר אלי חנוך הנה
 הראיתיך הכל ואגל-לך הכל למען תראה את-השמש ואת-
 היום ואת-מנהיגי כוכבי השמים וכל-המסובבים אותם מעשיהם
 ב עמיהם ומצאיהם: ובימי החופאים תקצרנה השנים וזרעם
 באדמותיהם ובשדותיהם ואחר וכל-דבר על-הארץ ושנה ולא
 ג יראה בעתו ונשם יכלא והשמים יעצרו: ופרי האדמה בימים
 ד ההם אפיל והנה ולא יגדל בקמנו ופרי העץ בעתו יכלא: והיום

עט. חזרה על חקים אחרים.

פ. החוטאים גורמים במעשיהם לשינויים בחקי הטבע.

ה ו י ז ח
 וְשָׁנָה אֶת־חֻקֹּו וְלֹא יִרְאֶה בָּעֵתֹו: וּבַיָּמִים הֵהֵם יִרְאֶה [וְהַשְׁמַשׁ]
 בַּשָּׁמַיִם וּמִהַלֵּךְ יִהְיֶה [וְקַעֲרֻב] בַּקְּצוֹת הַמַּרְבֵּכָה הַגְּדוֹלָה בַּמַּעֲרָב
 וְהַרְבֵּה לְהֵאִיר מִמֶּשֶׁשֶׁשׁ הַמֵּאוֹר: וְרַבִּים מֵרָאשֵׁי הַכּוֹכָבִים יַעֲבֹרוּ
 חֲקֵם וְשִׁנּוּי אֶרְחוֹמֵיהֶם וּמַעֲשֵׂיהֶם יִרְאוּ בְּמוֹעֲדֵיהֶם הַסְּקוּדִים עֲלֵיהֶם:
 וְכָל־מַעֲרֶכֶת הַכּוֹכָבִים תִּסְתַּר מִן־הַחֻמָּאִים וּמִחֻשְׁבֹּת [וְהַיּוֹשְׁבִים] עַל־
 הָאָרֶץ תִּתְּנָה בָּהֶם וְסָרוּ מִכָּל־דִּרְכֵיהֶם תּוֹעִים יִהְיוּ וְלֹא־לֵהִימ וְחֻשְׁבוֹם:
 וְרַבְתָּה הָרָעָה עֲלֵיהֶם מִשְׁשֶׁשׁ יָבֹא עֲלֵיהֶם לֹאֲבֹד הַכֹּל:

פא ב ג ד ה ו ז ח ט י
 וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲנוּךְ הַתְּבוּנָן בְּלִחוֹת הַשָּׁמַיִם וְקִרְאתָ הַכְּתוּב
 עֲלֵיהֶם וְנִדְעָתָ אֶת־הַכֹּל אֶחָד לְאֶחָד: וְאַתְּבוּנָן בְּלִחוֹת הַשָּׁמַיִם
 וְאֶקְרָא אֶת־כָּל־הַכְּתוּב וְאֶבִּין הַכֹּל וְאֶקְרָא סֵפֶר כָּל־מַעֲשֵׂי הָאָדָם
 וְכָל־יְלִידֵי הָבֶשֶׁר אֲשֶׁר יִהְיוּ עַל־הָאָרֶץ עַד יְדוֹת עוֹלָם: וְאֶבְרַךְ
 אֶת־הָאָדָם הַגְּדוֹל מִלֵּךְ הַכְּבוֹד לְעוֹלָם עַל־עֲשֻׁתֹו אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂי
 תִבְלָ וְאֶשְׁבַּח אֶת־אֱדֹנִי עַל־אֲרֶךְ אַפּוֹ וְאֶבְרַכְהוּ בְּעַד בְּנֵי־הָאָדָם:
 וְאָמַר אֲשֶׁרִי הָאִישׁ הַמֵּת בַּצִּדְקָה וּבִטְוָה אֲשֶׁר אֵין כָּל־כְּתָב אֲשֶׁמָּה
 נִקְטָב עָלָיו וְאֲשֶׁר יוֹם הַדִּין לֹא־יִמָּצֵא נִגְדּוֹ: וְשִׁבְעַת הַקְּדוֹשִׁים
 הֵהֵם הַקְּרִיבוֹנִי וְנִשְׁימוֹנִי עַל־הָאָרֶץ לִפְנֵי סֵתַח בֵּיתִי וַיֹּאמְרוּ אֵלַי
 הוֹדַע הַכֹּל לְבָנֶיךָ לְמַתּוֹשְׁלַח וְהִרְאִיתָ לְכָל־בְּנֶיךָ כִּי כָל־בֶּשֶׁר לֹא־
 יַצְדִּיק לִפְנֵי אֱדֹנִי כִּי־הוּא בּוֹרְאָם: שָׁנָה אֶחָת נַעֲבֹדָה עִם־בְּנֶיךָ עַד־
 צוֹתְךָ לְלַמֵּד אֶת־בְּנֶיךָ וְכַתְּבָתָ לָהֶם וְהַעֲיִדוֹתָ בְּכָל־בְּנֶיךָ וּבַשָּׁנָה
 הָאַחֶרֶת יִקְחוּךָ מִקְּרָבָם: וְאַמֵּץ לִבְּךָ כִּי הַטּוֹב יוֹדִיעַ צִדְקָה לַטּוֹב
 צָדִיק עִם צָדִיק יִשְׁמַח וּבְרַכּוּ זֶה אֶת־זֶה: וְהַחֻמָּאִים עִם־הַחֻמָּאִים
 יָמוּתוּ וּפּוֹשְׁעַ עִם־פּוֹשְׁעַ יִסָּדַע: וְעוֹשֵׂי צִדְקָה עַל־מַעֲשֵׂי בְנֵי הָאָדָם
 יָמוּתוּ וְעַל־מַעֲשֵׂי הָרָשָׁעִים יִאָּסְפוּ: וְיִכְלּוּ לְדַבֵּר אֵלַי בַּיָּמִים הֵהֵם
 וְאָבֹא אֶל־עַמִּי בְּבָרְכִי לְאֶדוֹן הָעוֹלָם:

סב ב
 וְעַתָּה מַתּוֹשְׁלַח בְּנֵי כָל־אֵלֶּה אֶסְפֶּר־לָךְ וְכַתְּבָתִי לָךְ וְגִלִּיתִי לָךְ
 הַכֹּל וְנִתְּתִי לָךְ סִפְרִים עַל־כָּל־אֵלֶּה וְאַתָּה בְּנִי תִשְׁמַר אֶת־הַסִּפְרִים
 מִיַּד אֲבִיךָ לְמַעַן תִּמְסְרֵם לְדוֹרוֹת הָעוֹלָם: חֲבִמָּה נָתַתִּי לָךְ וּלְבְנֶיךָ

וּבַיָּמִים הֵהֵם... הַגְּדוֹלָה בַּמַּעֲרָב. לְשׁוֹן זֶה מַפְרִיעַ אֶת הַהַפְשֵׁךְ הַעוֹסֵק בִּירַח.
 וְלִפְנֵי צִיָּאָרְלֵס אֵין מִקְוֹמוֹ כֵּאֵן. וְאִף הוּא תִּיקֵן הַמוֹסָגֵר בַּמְרובֵּעִים, וּבְנוֹסַח הַכוֹשִׁי שִׁיעוּרוֹ
 שֶׁל הַלְשׁוֹן: וּבַיָּמִים הֵהֵם יִרְאֶה בַּשָּׁמַיִם וּבֵאָה בְּצִרַת בַּקְּצוֹת הַמַּרְכָּבָה הַגְּדוֹלָה בַּמַּעֲרָב. -
 פא. לוחות השמים ושליחותו של חנוך.

סב. דברי חנוך אל מתושלח במסרו לו את ספרי החכמה.

- אשר יהיו לה למען אשר נתנום לבניהם לדרות את-החקמה הזאת
 ג העולה על-משבתם: והמבינים זאת לא ינומו והאזינו ללמד את-
 ד החקמה הזאת ונעמה לאוכליה ממאכלי-תאנה: אשרי כל-העדיקים
 ההולכים בדרך צדקה ואין בהם חסא בחוסאים מספר כל-ימיהם
 אשר ילך השמש בשמים בבואו ובצאתו בשערים שלשים יום
 ע-שירי האלפים ממערבת הווכבים ועם-ארבעת הנוספים המבדילים
 בין ארבעת חלקי השנה אשר נהיגום ויבאו אהם ארבעה ימים:
 ובהם יתעו אנשים ולא יחשבום בחשבון כל-העולם כי מועים הם
 ה אנשים ולא ידעום כמשפטם: כי הם בחשבון השנה יבאו ובאמת
 גרשמו עד-עולם אחד בשער הראשון ואחד בשער השלישי ואחד
 ד בריעי ואחד בששי והשנה תשלם בשלש מאות וארבעה וששים
 ז יום: ודברו קים ונתחשבון הרשום שלם כי המארות והחדשים
 ו המועדים והשנים והימים הראני אוריאל ונגל-לי אשר אדון כל-
 ח בראת תבל הסקידהו על אבא השמים: ולו השלטון על-לילה
 ט יום בשמים להאיר האור לבני האדם שמש ירח וכווכבים וכל-
 י פחות השמים הסוככים בגלגליהם: ואלה מערכות הווכבים אשר
 י תבאנה במקמותיהן ובעמיהן ובמועדיהן ובחדשיהן: ואלה הם שמות
 מנהיגיהם השומרים הבאים בעמיהם אלה המנהיגים למקמותיהם
 יא למערכותיהם לעמיהם לחדשיהם במקמולתם ובמושבותיהם: ארבעת
 מנהיגיהם המבדילים את-ארבעת חלקי השנה יבאו בראשונה
 ואחריהם שנים עשר מנהיגי המערכות המבדילים את-החדשים
 ולשלש מאות וששים היום שירי אלפים המחלקים את-הימים
 ו לארבעת הימים הנוספים עליהם מנהיגים המחלקים את-ארבעת
 יב חלקי השנה: ושירי האלפים האלה נוספים בין מנהיג למנהיג כל-
 יג אחד מאחורי התחנה ומנהיגיהם הם המחלקים: ואלה שמות
 המנהיגים המחלקים ארבעת חלקי השנה אשר סדרו מלביאל
 יד אלימלך ומלאיאל ונראל: ושמות מנהיגיהם אדנראל וישושאל
 ואלומיאל אלה השלשה ילכו אחרי מנהיגי המערכות ההולכים
 טו אחרי מנהיגי התחנות המחלקים ארבעת חלקי השנה: בראשית
 השנה יורח בראשונה ומשל מלביאל הנקרא בשמו תימני ושמש
 טז וכל-ימי משלתו אשר ישלש תשעים ואחד יום: ואלה אותות

הַיָּמִים הַנֶּקְרָאִים עַל־הָאָרֶץ בְּיָמֵי מַמְשַׁלְתּוֹ וְעַד הַחֵם וּמְנוּחָה וְכָל־
הַעֲצִים יַעֲשׂוּ סָרִי וְעָלִים יֵצְאוּ עַל־כָּל־הָעֲצִים וְכָשֶׁל קָצִיר הַחֹשֶׁה
וּסְרָחִי־וָרָדִים וְכָל־הַפְּרָחִים יֵצְאוּ בַּשָּׂדֶה וַעֲצֵי הַחֵרֶף יִיבְשׁוּ: וְאֵלֶּה
יז שְׁמוֹת הַמְּנַהֲיִגִּים אֲשֶׁר תַּחְמִיתֵהֶם בְּרִקְעָל וְלִבְשָׂאֵל וְאַחֵר הַנוֹסֶף שֶׁ־
יח הָאֵלֶּף שְׁמוֹ אֶלְיָסָף וַיְמִי מַמְשַׁלְתּוֹ תָּמּוּ: הַמְּנַהֲיִג הַשֵּׁנִי אֲחֵרִיו הוּא
אֶלְיָמֶלֶךְ שֶׁנִּקְרָא שְׁמוֹ שְׁמֵשׁ זֹרֵחַ וְכָל־יָמֵי אוֹרֹו אֶחָד וַתִּשְׁעִים יוֹם:
יט וְאֵלֶּה אוֹתוֹת וּמִיּוֹ עַל־הָאָרֶץ סְרָרוֹת וַיִּבְשׁ וְהָעֲצִים יוֹצִיאוּ סָרָם
גְּמוּר וְנִתְּנוּ אֶת־כָּל סָרָם גְּמוּר וְכָשֶׁל וְהֵצִאן תַּתְּחַבְּרָנָה וְתַעֲבָרָנָה
וְכָל־סָרֵי הָאָרֶץ יֵאָסֶף וְכָל־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה וּבְנֵת אֶלֶּה יִהְיוּ בְּיָמֵי
כ מַמְשַׁלְתּוֹ: וְאֵלֶּה הֵם הַשְּׁמוֹת וְהַמַּעֲרָכוֹת וּמְנַהֲיִגֵי שָׂרֵי הָאֱלֹסִים הֵהֶם
וְדָאֵל כָּאֵל וְהָאֵל וְשֵׁם שֶׁ־הָאֵלֶּף הַנוֹסֶף עָלֵיהֶם אֶסְפָּאֵל וַיְמִי
מַמְשַׁלְתּוֹ תָּמּוּ:

סג וַעֲתָה מִתּוֹשֶׁלַח בְּנֵי אֶרֶץ אֶת־כָּל־הַמַּרְאֹה אֲשֶׁר רָאִיתִי
ב וַאֲסַפְרָם לִסְנִיָּה: שְׁנֵי מַרְאֹה רָאִיתִי לִפְנֵי נָשָׂאִי אִשָּׁה וְהָאֶחָד לֹא
יָדָמָה לַשֵּׁנִי הָרֵאשׁוֹן בְּלִמְדֵי לִבְתָּב וְהַשֵּׁנִי לִפְנֵי נָשָׂאִי אֶת־אִמָּה
ג וְאֶרָא מַרְאֶה נֹרָא וְעָלִיהֶם הַתַּפְּלִלָּתִי אֵל אֲדָנִי: שׁוֹכֵב הָיִיתִי בְּבֵית
מִהְלָלָאֵל אָבִי הַזֶּקֶן וְאֶרָא בַּמַּרְאֶה וְהִנֵּה הַתְּמוֹסָטוֹ הַשְּׁמַיִם וַיִּבְקָעוּ
ד וַיִּפְּלוּ לָאָרֶץ: וְכַאֲשֶׁר נָפְלוּ לָאָרֶץ וְהִנֵּה הָאָרֶץ נִבְלָעָה בְּתֵהֶם
גְּדוּלָּה וְהָרִים נִתְּלוּ עַל־הָרִים וַיִּבְקָעוּת עַל־גְּבֻעוֹת סָבְעוּ וַעֲצִים
ה גְּבוּהִים נַעֲקְרוּ מִשָּׁרְשֵׁיהֶם וַיִּפְּלוּ וַיִּמְבְּעוּ בְּתוֹךְ תֵּהֶם: וַיְדַבֵּר נָסֵל
ו אֶזְ לַתּוֹךְ פִּי וְאִשָּׁא קוֹלִי לִקְרָא וְאָמַר הָאָרֶץ נִחְרָבָה: וּמִהְלָלָאֵל
אָבִי הַזֶּקֶן הִעִירָנִי כִּי שָׁכַבְתִּי אֶצְלוֹ וַיֹּאמֶר אֵלִי לָמָּה תִּבְעַק בָּבָה
ז בְּנִי וְלָמָּה בָּבָה תִּנְיִלִּיל: וְאֶגִּיד־לוֹ אֶת־כָּל־הַמַּרְאֶה אֲשֶׁר רָאִיתִי
וַיֹּאמֶר אֵלִי נֹרָאוֹת רָאִיתָ בְּנִי מַרְאֶה קָשָׁה בְּחִלּוּמָהּ מִסְתַּרִּי כָּל־
ח חֲשָׁאת הָאָרֶץ בְּתֵהֶם תִּמְבָּע וְחָרָבָן גְּדוֹל תִּחְרַב: וַעֲתָה בְּנִי קוּמָה
וְהִתְחַנְּנָה לְאֶדֶן הַבְּבוּר כִּי אֲמוֹנָה בָּהּ לְמַעַן יִשָּׂאֵר שְׁאָר עַל־הָאָרֶץ
ט וְלִבֵּל יִחְרִיב אֶת־כָּל־הָאָרֶץ: בְּנִי כָל־זֶה יָבֹא מִן־הַשְּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ

חלק ד': שני מראות [היסטוריים] (פג-ז).

פג-פד. מראה החלום הראשון על המבול ותפלת חנוך.

שני מראות ראיתי. בחלום. אבל שאר מראות חנוך שבספר בהקץ היו. שהראוהו המלאכים לאחר שהעלוהו למרום. - לפני נשאי אשה. חנוך נשא אשה בהיותו בן סיה (ברא' ה' כ"א) ושם אשתו עֲדָנָה (לקמן פ"ה ג'). -

י וחרבן גדול יהיה עליהם: אחריוֹן קמתי ואתפלל ואתחנן
ואשאל ואכתב את־תפילתי לדרות עולם ואראך הפל מתושלח
יא בני: וקצאתי למשה וארא את־השמים ואת־השמש יוצא במזרח
ואת־הים יורד במערב ובקבים אחרים ואת־הארץ קלה וכל־
דבר באשר הבינהו מבראשית ואברך את־אדון המשפט וארוממנהו
אשר הוציא את־השמש מחלונות המזרח וישל וינחה על־סֶרֶ-
השמים וינשא וילך בדרך אשר הראהו:

סד ואשא את־ידי בצדק ואברך את־הקדוש והגדול ואשים ברום
פי ובלשון בשר אשר עשה אלהים לבני בשר־אדם למען ידברו
ב ה ויטן להם רוח ולשון ופה למען ישיחו בהם: ברוך אתה אדני
המלך הגדול והגבור הגדלך אדון כל־בריות השמים מלך המלכים
ואלהי כל־הארץ וממשלתה ומלכותה ונלך נעמדו לעולם ולעולמי
עולמים ושלמונה לכל־דורי הדרות וכל־השמים בסאך לעולם וכל־
ג הארץ הרום רגליך לעולם ולעולמי עולמים: כי אתה עשית ואתה
תמשל בכל וכל־דבר לא ישלא ממך חקמה לא תעבר ממכון
בסאך ולא תחלף מפניך ואתה מדע ותרצה ותשמע הכל ואין כל־
ד דבר נסתר ממך כי אתה תראה הכל: ועתה מלאכי שמיך הרשיעו
ה ועל־בשר־אדם יהיה אפה עד־יום הדין הגדול: ועתה אלהים
ואדני ומלך גדול אתחנן ואשאל ממך לקבל תפילתי להשאיר לי
שארית עלי־ארץ לבלתי השחית בשר־אדם ולעשות הארץ שממה
ו להיות חרבן עולם: ועתה אדני מחה מעל הארץ את־הבשר אשר
עורר אפה ובשר־הצדק והישר תקים לגמע גרע עולם ואל־תסתמר
פניך מתפלת עבדך אדני:

סה ואחריוֹן ראיתי חלום אחר ואראך בני את כל־החלום:

ב וישא חנוך את־קולו ויאמר אל־מתושלח בנו אליך בני אדבר שמע

יא הכינהו ברור שעיקרו הכינהו (בכ"ף). ובכ"ף הבינהו (בביית). כי כ"ף בביית נתחלפה לו
למחרת הראשון.

סד יחרה אפך. בכ"ף: יהיה אפך. —

סה—צ. מראה החלום השני של חנוך — תולדות העולם מאדם הראשון ועד ביאת המשיח.

בני האדם נמשלו בבעלי חיים אחרים: אבות האומה הישראלית נמשלו בפרים, והבאים אחריהם—בצאן.
אומות העולם נמשלו בחיות רעות ובעופות דורסים. המלאכים — הנפילים — בכוכבים, ומלאכים שבשמים —
בבני אדם. אף שם שמים נמשל באדוני הצאן. —

סה. אדם וחוה ובניהם.

דברי הטה אונק [לשמע] מראה חלום אביה: לפני נשאי את-עקרה
אמה וארא במראה על-משכבי והנה בן-בקר יוצא מן-הארץ ובן-
הבקר הנה לזן ואחריו יצאה עגלת-בקר ואמה יצאו שני בני-
בקר אחד מהם שחור והשני אדם: ויגח בן-הבקר השחור את-
האדם ויך-סהו על-הארץ ומאז לא-יבילתי לראות עוד את-בן-
הבקר האדם: ובן-הבקר השחור גדל ועגלת הבקר באה אתו
וארא שרים רבים יצאו ממנו אשר דמו אליו והלכו אחריו: והסרה
הראשונה יצאה מאת שני בן-הבקר הראשון לבקש את-בן-
הבקר האדם ולא מצאתו ותקונן קינה גדולה עליו ותחפשנהו:
וארא עד-אשר בא אליה בן-הבקר הראשון ויניחה וקמן העת
ההיא לא-נעמה עוד: ואחריו ילדה בן-בקר לזן אחר ואחריו
ילדה בן-בקר רבים ופרות שחורות: וארא בשנתי את-בן-הבקר
הלזן שהוא והנה גדל גם-הוא ויהי לבן-בקר גדול לזן וממנו
יצאו בני-בקר לבנים לרב ויךמו לו: והם החלו להוליד בני-בקר
לבנים רבים אשר דמו אליהם האחר הלך אחריו השני:
וארא עוד בעיני כאשר נשנתי וארא את-השמים ממעל והנה
כוכב נפל מן-השמים וקם ויאכל ויך-ה בין השרים ההם: ואחר-
כן ראיתי את-השרים הגדולים והשחורים והנה החליפו כלם את
רפתיהם ומרעיהם ואת-בקריהם ויחלו להיות האחד עם-השני: ועוד
ראיתי במראה ואביט אל-השמים והנה ראיתי כוכבים רבים יורדים
ונופלים מן-השמים אל-הכוכב הראשון שהוא ויהיו לבני בקר בין
הבקר שהוא ויךעו עמקם: ואביט אליהם וארא והנה כלם מוציאים
ערוניהם כפוסים ויחלו לעלות על-פרות הבקרים ותעבדנה כלן

סו ג
בן-בקר. בכושי בא השם להק. ושם זה משמעותו לפי ההמשך שבפרשה: פר או
פרה. ובריוני: פרים או פרות או בקר. - הכל לפי הענין. - לבן. סמל הצדק (השוה
ישע' א' יח. תהל' ג'א ז'). - הרמז שבפסוק זה הוא לאדם וחוה ולקין - השחור
והלבן - האדום (שנשפך דמו ע"י קין). - ועגלת הבקר באה אתו. אשתו של קין
שגולדה אתו תאומים ושמה עון (ס' היובלים ד' א' וט'). - חוה יצאה לבקש את הבל.
ע' היובלים ד' ז', שאדם וחוה התאבלו על הבל שמונה ועשרים שנה. - וארא עד-
אשר... ארמיסמוס (השוה דנ' ז' ט'). - בן-בקר לבן. שת. - בפיט מדובר על שת. -
פו. קלקול המלאכים עם בנות האדם.

סו א-ד
כוכב נפל מן השמים. עזואל (השוה פ"ח א'). - פילים גמלים וחמורים.
רמז לג' מיני הענקים (ע' בפי' ז' ב'). -

- ה וסלךנה פילים וקמלים וקמורים: וכל-הסרים נראו וקדרו משיניהם
ו נחלו לקשך בשניהם ולכלע ולגנח בקרניהם: ונחלו לכלע את-
הסרים בהם והנה כל-בני הארץ הסלו לרעד ולחיל לשניהם
ולברח משיניהם:
- סו ועוד ראיתי בהחלם לגנח זה את-זה ולכלע זה את-זה
ב והארץ הסלה לזעק: ואשא עיני שנית אל-השמים וארא במראה
והנה יצאו מן-השמים בךמות אנשים לבנים וארבעה יצאו מן-
ג המקום ההוא ושלשה אתם: והשלשה אשר יצאו באחרונה
אחזוני בנדי וישאוני מעם-משפחות הארץ ויעלוני אל-מקום גבוה
ויראוני מגדל נשא מעל הארץ וכל-הנבעות היו שסלות ממנו:
ד ויאמרו אלי שבה פה עד-אשר תראה את כל-אשר יבא על-
הפילים והקמלים והקמורים ועל-הבוכבים והסרים ועל-קבלם:
פח וארא אחד מן-הארבעה בהם אשר יצאו בראשונה והוא
אחז את-הבוכב הראשון ההוא אשר נסל מן-השמים ונאמר את-
ג גריו ואת-רגליו ושליוכוהו אל-תהם ותהם צרה היא ועמקה ונוראה
והשקה: ואחר מהם שלח חרב ויתנה אל-הפילים והקמלים
ג והקמורים ונחלו להבות זה את-זה וכל-הארץ רעדה בגלגלם: עוד
אני רואה במראה והנה אחד מן-הארבעה בהם אשר יצאו השליך
עליהם [ואבנים] מן-השמים ונאסף ויקח את כל-הבוכבים הגדולים
אשר ערוסיהם בערות סוסים ונאסרו את-קבלם ודיהם ורגליהם
וישליכוהם אל-תהום הארץ:
- פס ואחר מן-הארבעה הלך אל-הסר הלכן ויודע לו סוד מבלי
שיתקדד הוא נולד סר ויהי לאדם ויבן-לו סבה גדולה וישב
ב בתוכה ושלשה סרים ישבו אתו בסבה והיא מכסה עליהם: ואשא

פז. ביאת שבעת מלאכי הראש.

פז ב בדמות אנשים לבנים. הם המלאכים שלא חטאו. - בני אדם נמשלו בחיות.
ומלאכים - בבני אדם. -

פח. ענשם של הנפילים ע"י מלאכי הראש.

פח קרוב למה שנאמר כאן נאמר אף לעיל י' ד' - ח. - הכוכב הראשון. עזאל
ג-ג שהושלך למדבר של בית חרודי (ע' שם). - השוה י' ט' - י'. - השוה י' י"א - י"ב. -

פס. א-ט: המבול והצלתו של נח.

פס השוה י' א' - ג': אוריאל משתלח אל נח לגלות לו על ענין המבול שעתיד
להיות. - ושלשה סרים. שם חם ויפת. - מכסה עליהם. השוה ברא' ז' ט"ז ויסגר

עיני שנית לצד השמים וארא נג גבוה ועליו שבע ארבות והארבות
 מזילות מים רבים אל-תוך גדרה אמת: וארא עוד והנה מעגנות
 נסתחו בארץ על-פני הגדרה הגדולה ההיא והמים ההם הסלו
 לגבר ולהתנשא על-הארץ וארא את-הגדרה עד-אשר כל-
 פניה קפו מים: והמים והמשכה והאר נברו עליה וארא את-גבה
 המים ויגבהו המים מעל גבה הגדרה ויזרמו מעל הגדרה
 ויעמדו על-הארץ: וכל-בקר הגדרה נאספו וחדו עד-אשר
 ראיתי בשבצם ויכלעו ויאבדו במים: והמכה ששה על-פני המים
 וכל-הסרים והפילים והממורים צללו עד-הקרקע עם-כל-
 החי עד-אשר לא נכלתי עוד לראותם והם לא יכלו להמלט
 ויאבדו ויצללו בתהמות: וארא עוד במראה עד-אשר ארבות
 המים הרמקו מעל הגג הגבוה ומעגנות הארץ נספרו ותהמות
 אחרות נסתחו: ויחלו המים לרדת אל-תוכן עד-אשר נגלתה הארץ
 והמכה נסה על-הארץ והחשך חלה ויהי אור: והסר הלבן אשר
 הנה לאדם וצא מן-המכה ושלשת הסרים אתו ואחד משלשת
 הסרים הנה לבן ויךמה לשר ואחד מהם הנה אדם כדם ואחד
 שחור והסר הלבן נסרד מאתם: ויחלו להוליד את-ימות השדה
 ואת-העופות ויהיו מהם קלם למשפחותיהם אריות ונמרים וזאבים
 וכלבים וצבועים וזויר-ישר ושועלים ושסנים וזוירים ונצים ואיות
 ודיות ונקשרים ועורבים ובתוכם נולד סר לבן: ויחלו לנשך איש
 את-רעהו והסר הלבן שהוא אשר נולד בתוכם הוליד סרא וסר
 לבן אתו והסרא רבה: והסר שהוא אשר נולד ממנו הוליד זויר-
 יצר שחור ושה לבן וזויר-היצר שהוא הוליד זוירים רבים והשה
 שהוא הוליד שנים עשר צאן: וכאשר נדלו שנים עשר הצאן
 ההם ויתנו את-האחד מהם לתמורים והםמורים ההם נתנו גסהם
 את-השה שהוא לזאבים והשה גדל בין הזאבים: ואדני הביא את-

אלהים בעדו, ולעיל ס"ז ב'. - נסרד מאתם. נח מת. -

י-כז: ממותו של נח ועד יציאת מצרים.

פר לבן. אברהם. - סרא. ישמעאל (ברא' ס"ז י"ב והשוה פ"ג וט"ז). -
 וסר לבן. יצחק. - זויר-יצר שחור. עשו (השוה פמ"ב. מ"ג. מ"ט. ס"ו). - ושה
 לבן. יעקב. ישראל נמשלו בצאן מרעיתו של הקב"ה (ירמ' כ"ג א', תהל' ע"ד א',
 ע"ט י"ג. ק' ג'). - האחד מהם. יוסף. - לתמורים. למדינים שהם מצאצאיו של

אחר עשר הצאן להיות אתו ולרעות אתו בין הזאבים וירבו ויהיו
 לעדר-צאן רבים: ויחלו הזאבים לרא משניהם וילקצום עד-אשר
 אבדו את-בניהם וישליכו את-עולליהם אל-נהר מים רבים והצאן
 החלו ללעק על-אדות עולליהם ולשוע אל-אדוניהם: ושה אשר נצל
 מן-הזאבים ברח וימלט אל-חמורי-הבקר וארא את-הצאן בבכותם
 ובושעם ובבקשם את-אדוניהם בכל-כחם עד-אשר אלני הצאן נרד
 לקול הצאן מזבול מרום ויבא אליהם וירעם: ויקרא אל-השה
 אשר נמלט מן-הזאבים וידבר אליו על-הזאבים אשר יעיד בהם
 לבלתי נגע בצאן: והשה הלך אל-הזאבים בדבר אלני ושה
 אחר פגשו וילך אתו ושניהם הלכו ויבאו יחד אל-אספת
 הזאבים: וידברו אליהם ויעידו בהם לכל-יגעו עוד בצאן וארא
 אז את הזאבים בלחצם מאד את-הצאן בכל-כחם והצאן זקני:
 ויבא אלניהם אליהם אל-הצאן ויחלו להכות בזאבים בהם
 והזאבים החלו לללל והצאן היו שקטים ויחדלו ללעק מאז:
 וארא את-הצאן עד-אשר יצאו מבין הזאבים ועיני הזאבים חשכו
 ויצאו הזאבים בהם לרדף אחריו הצאן בכל-חילם: ואדני הצאן
 הלך אדם לנחותם וכל-צאנו הלכו אחריו וסגיו היו מאירים ונבדרים
 ונוצאים למראה: ויחלו הזאבים לרדף אחריו הצאן עד-אשר הגיעו
 אל ים-מים: וים-מים נבקע ומהים עמדו מזה ומזה לסניהם
 ואדוניהם הולכים ונעמד ביניהם ובין הזאבים: ולא ראו עוד
 הזאבים את-הצאן ההלכים בתוך ים-מים ונרדפו הזאבים אחריו
 הבקשים וירוצו אחריהם אל-תוף ים-מים: ובראותם את-אדני
 הצאן וישובו ויבדחו משגיו וים-מים התאסף ויהי עד-מהרה
 כמקריאתו ומהים שקטפו ויגהו עד-כפותם את-הזאבים: וארא עד-
 אשר אבדו כל-הזאבים אשר נרדפו אחריו הצאן וימקעו: והצאן
 עברו מתוך המים ויצאו אל-המדבר אשר איך-שם לא מים ולא
 דשא ויחלו ללקח עניהם וייראו וארא את-אדני הצאן ברעותו

טו ישמעאל הפרא (ע' פייא). - לזאבים. למצריים. - ושה אשר נצל. משה. - אדני
 יס-כ הצאן. כינוי הוא בפרשה זו לאלהיהם של ישראל. - ושה אחר. - אהרן. - ויחלו.
 כא גראה שכוונתו למשה ואהרן. ולפי ההמשך צ"ל ויחל, וחוזר אל אדני הצאן. - יציאת מצרים. -
 כח-מ: ישראל במדבר - מתן תורה - כיבוש הארץ.
 כח-כט ויחלו לפקח את עיניהם. להשיג גודל השגחתו של ה' עליהם. - משה עלה

כט אותם ובתתו להם מים ונדשא ואת-השנה בלבתו ובנחותו אותם: והשנה
 ל שלה על-ראש השלע הנבונה ואדני הצאן שלקהו אליהם: ואחר-
 כן ראיתי את-אדני הצאן העומד לפניהם ומראהו גדול ונורא
 לא ונשגב וכל-הצאן ראהו וייראו משניו: וכלם סחרו וירצרו משניו
 ובצעקו אל-השנה אשר אתם אשר הנה בתוכם כי לא-נוכל לעמד
 לב לפני אדונינו להביט אליו: והשנה אשר נחם שלה על-ראש השלע
 לג ועני הצאן החלו להתעור ולסור מן-הדרך אשר הראה להם
 והשנה לא נדע: ויקצף אדני הצאן עליהם קצף גדול והשנה
 נדע זאת ונרד מראש השלע ונבא אל-הצאן וימצא את-רבים עיניהם
 לד עורות והם סוררים: ובקראותם אותו וייראו וירצרו משניו ויחשצו
 לה לשוב אל-מקלאותיהם: והשנה לקח עוד צאן אתו ונבא אל-הצאן
 לו אשר סוררו וניחל להמיתם והצאן יראו משניו וישוב את-הצאן
 אשר סוררו וישובו אל-מקלאותיהם: וארא במראה הנה עד-אשר
 לז הנה השנה לאדם ויבן בית לאדני הצאן ונבא את-כל-הצאן אל-
 הבית ההוא: וארא עד-אשר שכב השנה אשר שגש את-השנה
 לש אשר נחם וארא עד-אשר כל-גדולי הצאן נעו והקסנים עמדו
 לש במקומם ונבאו אל-מקצה ויקרבו אל-נחל מים: ואז השנה מנהלם
 לש אשר הנה לאדם נסרד מאתם וישכב וכל-הצאן בקשהו ויצעקו
 לש על-אדותיו צעקה גדולה: וארא עד-אשר חרלו מצעק על-אדות
 השנה ויעברו את-נחל המים ויקומו אחרים מן-הצאן למנהלים תחת
 מ המנהלים אשר שכבו ויעזבו: וארא עד-אשר באו הצאן אל-
 מקום טוב וארץ נחמדה ונבדדה וארא עד-אשר הצאן שבעו
 מא ותבית ההוא והנה בתוכם בארץ החמדה: ופעמים נקקחו עיניהם
 מב ופעמים עורו עיניהם עד-אשר קם שה אחר וינהלם וישיבם כלם
 מב ועיניהם נקקחו: והכלבים והשועלים וחוירי הנער החלו לבלע את-

לא להר סיני וחזר אל ישראל במצות ה' (ככתוב בשמות י"ט). - בני ישראל צעקו אל
 לב-לז אהרן. - ישראל חטאו בעגל. - לשוב אל מכלאותיהם. כוונתו לחזור בתשובה. -
 לו השה ההוא. משה. - בית. המשכן. - ויבא את כל הצאן. הביא את ישראל אל
 לו המשכן לעבודת שמים. - שכב. מת. - אהרן מת וכל דור המדבר. - אל מרעה. אל עבר
 לש-לש הירדן המזרחי. - נחל מים. הירדן. - פטירת משה. - אחרים מן הצאן. יהושע וכלב. -
 מ-מא וארץ נחמדה. ארץ ישראל. - על תקופת השופטים הוא מדבר. - שה אחד. בכוש: אחר
 מב (בריש). וברור שהיה בעברית: שה אחד (בדלית). וכוונתו לשמואל הרמתי. - והכלבים.
 פלשתים (השועל פמיו-מיו). - והשועלים. לפי דילמן כוונתו לעמלק. ולא נראה מפני שהשועלים

הצאן עד-אשר הקים אלני הצאן שה אחר איל אחד מקרבם אשר
 נהלם: והאיל החל לנגח מזה ומזה את-הבבלים את-השועלים
 ואת-סוירי היער ההם עד השמידו כלם: והשה שהוא אשר נחקחו
 עיניו ראה את-האיל אשר היה בקרב הצאן אשר עזב את-קבורו
 ויחל לנגח את-הצאן וירמס עליהם וילך בלא-דרך: וישלח אלני
 הצאן את-השה אל-שה אחר ויקימהו להיות לאיל ולנהל את-הצאן
 תחת האיל אשר עזב את-קבורו: וילך אליו וידבר אליו לבדו
 ויקימהו לאיל ויעשהו לנגיד ולמנהל הצאן ובקל-אלה הבבלים
 לחצו את-הצאן: והאיל הראשון דרף אחר האיל השני ויקם
 האיל השני ויברח מסניו וארא עד-אשר הפילו הבבלים את-
 האיל הראשון: והאיל השני קם וינהל את-הצאן ונהצאן ודלו
 ורבו וכל-הבבלים והשועלים וסוירי היער יראו ויברחו מסניו
 והאיל נגח וינהג את-החיות הרעות והחיות הרעות לא היה בהן
 עוד כל-כח בין הצאן ולא חמסו עוד מהם דבר: והאיל הוליד
 בקשים רבים וישקב ושה קשן היה תחתיו לאיל ויהי לנגיד ויהי
 מנהל את-הצאן והבית היה גדול ורחב ויבנה למען הצאן ומגדל
 גבוה וגדול נבנה על-בית אדוני הצאן והבית היה ששל והמגדל
 היה רם וגבוה ואדני הצאן שכן במגדל ושלחן מלא הקריבו לשניו:
 ועוד ראיתי את-הצאן תועים שנית והולכים בדרךים רבים ויעזבו
 את-ביתם שהוא ואדני הצאן קרא לאחדים מקרב הצאן וישלחם
 אל-הצאן והצאן החלו להרג בהם: ואחר מהם נצל ולא נהרג

אויבים לישראל כאן עד קרוב לזמן גלות בבל, ואילו עמלק אחרי זמן דוד לא מצאנוהו
 עוד בחולדות ישראל, ולפיכך תצדק דעתו של Charles שהשועלים הם העמונים, שהיו
 אויבים לישראל עד זמן החשמונאים. — וחזירי היער, אדום (השועל פייב, מיג, מיט.
 מג-מד סיו). — השמידו כלם, בקטע היווני: רבים (πολλούς). — אשר נפקחו עיניו.
 לראות מעשי שאל. — בלא דרך, כך ביווני: ἀνοδία, השועל תהלי ויתעם בתהו לא-דרך.
 מה-מו ובכושי: שלא בדרך הישר. — דוד נמשח למלך עיי שמואל. — שיעור הכתובים ניתן
 מחל-מלכאן על פי Ch שהלך בעקבות הקטע היווני, ובכושי השיעור הוא כך: מיח, מיח.
 מחל מיט. אחיכ הלשון: והצאן גדלו ורבו, ואחריו נ'. — את-הצאן, בכושי נוסף: המעשים.
 מה-ג וביווני אין, ונכון. — דוד מת ושלמה מלך במקומו. — כבר ראה דילמן (עיי השואה
 לפניו, סיו ואילך) שהבית כאן הוא ירושלים והמגדל — בית-המקדש (ופרש כך
 בעל צוואת לוי י' ד). — ושלחן מלא, קרבנות. — על עשרת השבטים הוא רומז. —
 קרא לאחדים... נביאי ישראל. — להרג בהם, אינבל אשת אחאב הכריתה את נביאי
 ה' (מליא י"ח ד). — אליהו הנביא ניצל והוכיח את ישראל ואחיכ עלה השמימה. —

וַיִּבְרַח וַיִּצְעַק עַל־הַצָּאן וַיִּבְקֹשׁוּ לִהְיוֹתוֹ וְאֵלַי הַצָּאן הַצִּיָּלָהּ מִיַּד
הַצָּאן וַיַּעֲלֶהוּ וַיּוֹשִׁיבֵהוּ אֵצֶלָּו: וְעוֹד אַחֲרֵיהֶם שָׁלַח אֶל־הַצָּאן מִקֶּרֶבָם
לְהַעֲדִיר בָּהֶם וּלְקַוֵּן עֲלֵיהֶם: וְאַחֲרֵי־כֵן רָאִיתִי בְּעֶקֶבָם אֶת־בֵּית אֲדֹנִי
וְאֶת־מִגְדָּלוֹ וַיִּסּוּרוּ בָלֶם וַעֲנִיָּהֶם קָרוּ וְאָרָא אֶת־אֲדֹנִי הַצָּאן בְּשִׁלְחוֹ
בָּהֶם הֶרֶג רַב בְּעֶדְרֵיהֶם עַד־אֲשֶׁר וַעֲקוּ הַצָּאן עַל־הַהֶרֶג הַהוּא
וַיָּשׁוּבוּ אֵלָיו: וַיִּתְּנֵם בְּיַדִּי הָאֲרִיֹּת וְהַנְּמָרִים וְהַנָּאֲכִים וְהַצְּבֹעִים
וּבְיַדִּי הַשּׁוֹעָלִים וְכָל־הַחַיּוֹת הַרְעוֹת וְהַחַיּוֹת הַרְעוֹת הַחֲלוּ לִשְׂרָף
אֶת־הַצָּאן: וְאָרָא וְהִנֵּה עֹבֵב אֶת־בֵּיתָם וְאֶת־מִגְדָּלָם וַיִּמָּסְרוּ בָלֶם
בְּיַדִּי הָאֲרִיֹּת לִשְׂרָף וּלְבַלֵּעַ אוֹתָם בְּיַדִּי כָל־הַחַיּוֹת הַרְעוֹת: וְאֵנִי
הַחֲלוֹתִי לֹעֵק בְּכָל־פִּחִי וּלְקַרְא אֶל־אֲדֹנִי הַצָּאן וּלְהַרְאוֹת לוֹ עַל־
הַצָּאן הַנִּבְקָעִים עַל־יַדִּי כָל־הַחַיּוֹת הַרְעוֹת: וְהוּא הִחֲשָׁה אִמִּינִם־
רָאָה זֹאת וַיִּשְׁמַח כִּי הֵם נִבְלָעִים וְנֶאֱכָלִים וְנִחְמָסִים וַיַּעֲזֹבם לִהְיוֹת
נִבְלָעִים בְּיַדִּי כָל־הַחַיּוֹת: וַיִּקְרָא לְשִׁבְעִים רוּעִים וַיִּתֵּן לָהֶם אֶת־
הַצָּאן לַרְעוֹת אוֹתָם וַיְדַבֵּר אֶל־הַרוּעִים וְאֶל־נַעֲרֵיהֶם מַעֲמָה יִרְעָה
כָּל־אִישׁ מִמֶּם אֶת־הַצָּאן וְכָל־אֲשֶׁר אֲצֻקְכֶם תַּעֲשׂוּ: וְאֵנִי אֶמְסַר אוֹתָם
לָכֶם בַּמִּקְשָׁר וְהַנְּדָתִי לָכֶם אֶת־מִי מֵהֶם תִּעֲבְדוּ וְאֶבְרָתֶם אוֹתָם
וַיִּמָּסְרָם לָהֶם אֶת־הַצָּאן: וַיִּקְרָא אֶל־אַחֵר וַיֹּאמֶר אֵלָיו רָאָה וְהַתְּבוֹנֵן
אֶל־כָּל־אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ הַרוּעִים לַצָּאן כִּי יַעֲבְדוּ מֵהֶם יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר
צוִיתִים: וְכָל־יִתְרָה וְכָל־יֹדֵעַ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּיַדִּי הַרוּעִים וְכַתְּבָתָּ בְּמָה
יַעֲבְדוּ בַּמִּצְוֹתֵי וְכַמָּה בַּשְּׂרִירוֹתָם וְכַתְּבָתָּ עַל־כָּל־רוּעָה וְרוּעָה כָּל־
אַבְדָּה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ: וְקִרְאתָ לִשְׁנֵי אֶת־הַמִּקְשָׁר אֲשֶׁר יַעֲבְדוּ וְכַמָּה
יִמָּסְרוּ לַאֲבָד לַמַּעַן יִהְיֶה־לִּי לַעֲדָה נִגְדָם וַיְדַעֲתִי כָל־מַעֲשֵׂה הַרוּעִים

ה א ר י ו ת ו ה נ מ ר י ם . א ש ו ר ו ב ב ל . - ו ה ז א ב י ם . מ צ ר י ם (ה ש ו ה פ י י ג) . - ו ה צ ב ו ע י ם . א ו ל י
ל כ ו ש י ם ה ו א מ ת כ ו ו ן . - מ ק ו ב ל מ י מ י ק ד ם ש ל א ו מ ו ת ה ע ו ל ם - ו ה ן ש ב ע י ם ב מ נ י ן - י ש ש ר י ם
מ מ ו נ י ם ע ל י ה ם ב ס מ ל י א ש ל מ ע ל ה : א ו מ ה ו א ו מ ה ו ש ר ש ל ה (ב ס') ח נ ו ך ל ר' י ש מ ע א ל כ י ג פ ר ק
י י ד ו ט י ן ו ע ו ד ה ם מ כ ו נ י ם : ש ר י מ ל כ י ו ת (ש ב מ ר ו ם) . כ י ו ן ש ג ל ו י ש ר א ל ל ב י ן ה א ו מ ו ת א ס ף
ה ק ב י ך . ש ה ו א ר ו ע ה י ש ר א ל , א ת ש ב ע י ם ה ש ר י ם־ה ר ו ע י ם ו נ ע ר י ה ם ו צ ו ה ע ל י ה ם ל ה ת נ ה ג
ע ם י ש ר א ל ע ל ד ר ך ה כ ת ו ב ב י ר מ' ה' י' : ע ל ו ב ש ר ו ת י ה ו ש ח ת ה , כ ל ו' ב מ ד ה , ו כ ל ה א ל־
ת ע ש ו (ו ה ש ו ה י ר מ' ה' י י ח ל' י י א , מ י ן כ י ך ו ע ו ד) . א ב ל מ ת ו ך ש ה ו א י ו ד ע א כ ו ר י ו ת ם
ש ל א ל ו ב י ח ס ל י ש ר א ל ק ר א א ל י מ ל א ך א ח ר מ ן ה צ ד ו צ ו ה ע ל י ל נ ה ל ח ש ב ו ן־צ ד ק
ו ל ה ו ד י ע ה . ל ק מ ן (צ' כ י א־כ י ה) נ ר א ה או ת ם ה ש ר י ם ע ו מ ד י ם ב מ ח י צ ה א ח ת ע ם ה נ פ י ל י ם .
נ ר א ה ש פ ר ש ה ז ו ש ל ש ב ע י ם ה ר ו ע י ם ב ה ש פ ע ת ז כ ר י ה י' ג' ו י א ד' ו א י ל ך נ כ ת ב ה , א ם ג ם
א י ן ז ה ד ו מ ה ל ו ה . - א ל־א ח ר . ק ר א א ל מ ל א ך א ח ר , מ ח ו ך ל א ו ת ם ש ב ע י ם ה מ ל א כ י ם־
ה ר ו ע י ם , ו מ י נ ה ו מ ש ג י ת ע ל ה ת נ ה ג ו ת ם ע ם י ש ר א ל . י ת כ ן ש ה ו א מ י כ א ל (ע' צ' י י ד ו כ י ב) . -

ג
ט

ס

ומדתי ונראיתי את-אשר נעשו אם ושמעו למצותי אשר צויתים
סד אס-לא: אד-הם אל-נדעו זאת ואל-תודיעם ואל-תזכירם כי אם-
תכתב כל-אברות הרועים איש איש בעתו וקבאת הכל לקני:
סה וארא עד-אשר הרועים רעו ואיש עתו ויחלו להרג ולעבר יותר
סו מאשר צו ויתנו את-הצאן ביד האריות: והאריות והנמרים אכלו
וקלעו את רב-הצאן וחזירי היער אכלו אותם וישקפו את-המגדל
סז ויחריבו את-הבית: ואת-עצב הרבה מאד על-המגדל כי נחרב בית-
סח הצאן ואחר-כן לא-יכלתי לראות אס-באו הצאן אל-הבית: והרועים
והנללים עליהם נתנו את-הצאן לכל-החיות הרעות לקלעם ואיש
איש מהם בעתו במספר קבל והאחר יכתב במספר לאחר אחר
סט את-הנשקמים: ואיש איש המית והשמיד יותר מחקו ואני החלתי
ע לבבות ולגלל על-אדות הצאן: וארא במראה גם-את-הפוסק שהוא
בקתבו אחת לאחת את-כל-הנשקמים בידי הרועים יום יום ויהי
עולה ומניח ומראה את-כל אשר נרשם במספרו לאדני הצאן כל-
אשר עשו וכל-אשר אבר איש איש מהם וכל-אשר נתנו להשמיד:
עא והמספר נקרא לקני אדני הצאן ויקח את-המספר מידו ויקרא בו
עב ויחקמהו ויניחהו: ואחרי כן-ראיתי ברעות הרועים שמים עשרה
שעה והנה שלשה מן-הצאן שבו ויבאו ויחלו לקומם כל-אשר
נפל מן-הבית שהוא וחזירי היער נסו להסריע בעדם ולא נכלו:
עג ויחלו לבנות שנית במקדש ויקימו את-המגדל ויקראו לו המגדל
הרם וישובו לערף שלחן לפני המגדל אך כל-הלקחם אשר עליו היה
עד טמא ולא מהור: ועם-כל-אלה נתעורו עיני הצאן ולא ראו וגם-עיני
רועיהם נתעוררו וימסרו אותם לרב בידי רועיהם להשמיד ויך-מסו
עה את-הצאן ברנליהם ויכלעום: ואדני הצאן החשה עד-אשר נפוצו כל-
הצאן על-פני השדה ויתקרבו בתוכם והם לא-הצילו מדי החיות:
עו והפכת את-המספר העלהו ונראהו ויקראו לקני אדני הצאן ויתחנן
לקניו בעדם ויבקש ממנו עליהם ונראהו את כל-מעשי הרועים
עז ויעד לקניו נגד כל-הרועים: ויקח את-מספרו וישימהו על-גדו ויצא:

סח-סו האריות. אשור (ע' בפניה). - והנמרים. בבל (שם). - וחזירי היער. אדום (ע')
בפי'ב, והשוה ישע' ס"ג א'-ד', עובדיה י'-י"ב, יחז' כ"ה י"ב, תהלים קל"ז ז'). -

סח-עא: למן גלות בבל ועד שיבת ציון.

עב-עז: למן כורש ועד אלכסנדר מקדון.

אָרַא עַד־אֲשֶׁר שְׁלֹשִׁים וּחֲמִשָּׁה רוּעִים רָעוּ כָּכָה אֶת־הַצֹּאן
 וְכֻלָּם כָּלוּ עֲתוּמֵיהֶם כְּרָאוֹנוֹת וְאַחֲרֵיהֶם נִתְּנוּ בִּידֵיהֶם לְרַעְתָּם
 בַּעֲטָם כֹּל־רוּעָה בַּעֲתוֹ: וְאַחֲרֵיהֶן רָאִיתִי בְּמָרְאִי אֶת־כָּל־עוֹף
 הַשָּׁמַיִם בָּאִים הַנָּשָׂרִים הַבְּדִיּוֹת הָאִיּוֹת וְהַעוֹרְבִים וְהַנָּשָׂרִים הָיוּ
 מִנְהֵלִים אֶת כָּל־הָעוֹפוֹת וַיַּחֲלוּ לִבְלֹעַ אֶת־הַצֹּאן וּלְנַקֵּר אֶת־עֵינֵיהֶם
 וּלְבָלֵעַ אֶת־בִּשְׂרָם: וְהַצֹּאן זָעָקוּ כִּי־נֹאכָל בִּשְׂרָם עַל־יְדֵי הָעוֹפוֹת
 וְאֲנִי רָאִיתִי וְאָבֹה בִּשְׁנָתִי עַל־הָרוּעָה הַהִוא אֲשֶׁר רָעָה אֶת־הַצֹּאן:
 וְאֲרַא עַד־אֲשֶׁר נִבְלָעוּ הַצֹּאן עַל־יְדֵי הַבָּלָבִים וְהָאִיּוֹת וְלֹא הִשְׁאִירוּ
 לָהֶם בִּשָּׂר וְעוֹר וְגִידִים וְלֹא הוֹתִירוּ רַק עֲצָמוֹתֵיהֶם לְבָדֵן וְגַם־
 עֲצָמוֹתֵיהֶם נָסְלוּ לְאֶרֶץ וַיִּמְעָמוּ הַצֹּאן: וְאֲרַא עַד־אֲשֶׁר עָשָׂרִים
 וּשְׁלֹשָׁה הָיוּ רוּעִים וַיִּשְׁלִימוּ בַּעֲתוּמֵיהֶם שְׂמוֹנָה וּחֲמִשִּׁים זְמָנִים:
 וְהִנֵּה מְלָאִים נוֹלְדוּ לַצֹּאן הַבָּלָבִים וַיַּחֲלוּ לִשְׁקֹם אֶת־עֵינֵיהֶם וּלְרֹאוֹת
 וּלְקַרְא אֶל־הַצֹּאן: הֵם זָעָקוּ אֲלֵיהֶם וְאָלָה לֹא הֶאֱזִינוּ אֶל־דְּבָרֵיהֶם
 כִּי חֲרָשִׁים הָיוּ מְאֹד וְעֵינֵיהֶם כְּהוּ מְאֹד מְאֹד: וְאֲרַא כַּמֶּרְאֶה וְהִנֵּה
 הִתְנַפְּלוּ הָעוֹרְבִים עַל־הַמְּלָאִים וַיִּתְּפְשׂוּ מְלָה מִן־הַמְּלָאִים וַיִּקְרְעוּ
 אֶת־הַצֹּאן לְגִזְרִים וַיִּבְלָעוּם: וְאֲרַא עַד־אֲשֶׁר צָמְחוּ קִרְנִים לְמְלָאִים
 וְהָעוֹרְבִים גָּדְעוּ אֶת־קִרְנֵיהֶם וְאֲרַא עַד־אֲשֶׁר צָמְחָה קֶרֶן גְּדוֹלָה
 לְאֶחָד מִן־הַצֹּאן וְעֵינֵיהֶם נִשְׁקָחוּ: וַיִּבֹט אֲלֵיהֶם וְעֵינֵיהֶם נִשְׁקָחוּ
 וַיִּקְרָא אֶל־הַצֹּאן וְהָאֵילִים רָאִהוּ וְכֻלָּם רָצוּ אֵלָיו: וְעַם־כָּל־אֶלֶּה
 וְרֵאִיתִי עַד־אֲשֶׁר הַנָּשָׂרִים וְהַבְּדִיּוֹת וְהָעוֹרְבִים וְהָאִיּוֹת הָיוּ מוֹרְסִים
 אֶת־הַצֹּאן וַיִּמְעָמוּ אֲלֵיהֶם וַיִּבְלָעוּם עַד־אֲשֶׁר נִדְּמוּ הַצֹּאן אֶף הָאֵילִים
 הֵם כָּבוּ וַיִּצָּעְקוּ: וְהָעוֹרְבִים נִלְחָמוּ וַיִּרְיְבוּ אִתּוֹ וַיִּבְקְשׂוּ לְהוֹרִיד
 אֶת־קֶרְנוֹ וְלֹא יָכְלוּ לוֹ: וְאֲרַא עַד־אֲשֶׁר בָּאוּ הָרוּעִים וְהַנָּשָׂרִים
 וְהַבְּדִיּוֹת וְהָאִיּוֹת וַיִּקְרָאוּ אֶל־הָעוֹרְבִים כִּי יִשְׁבְּרוּ אֶת־קֶרֶן הָאֵיל הַהוּא
 וַיִּלְחָמוּ וַיִּרְיְבוּ אִתּוֹ וְהוּא רַב אִתָּם וַיִּקְרָא לַעֲזָרוֹ כִּי יָבֹא: וְאֲרַא עַד־
 אֲשֶׁר בָּא הָאִישׁ אֲשֶׁר כָּתַב אֶת־שְׁמוֹת הָרוּעִים וַיְבִיאֵם לִפְנֵי אֲדֹנִי
 הַצֹּאן בָּא וַיַּעֲזְרֵהוּ וַיִּשְׁעֵהוּ וַיַּנְּרָהוּ הַכֹּל הוּא יָרַד לַעֲזֹרַת הָאֵיל:

צ. א-ה: מזמנו של אלכסנדר מקדון ועד ממשלת היוונים-הסורים.

ש ל ש י מ ו ח מ ש ה. בכושי: שלשים ושבעה. —

ו-יב: מזמן ממשלת היוונים-הסורים ועד מרד החשמונאים.

ויריבו אותו את האיל. —

יג-יט: התנפלות-הגוים האחרונה על היהודים.

ט: ואָראַ ער-אַשר באַ אַדני הַצֵּאן אֲלֵיהֶם בְּחֵרֵי-אָף וְכָל-אֲשֶׁר
 כו: רָאָהוּ גִסְצוּ וְקָלָם נָסְלוּ בַּצֵּלוֹ מִלִּסְגֵּיוֹ: כָּל-הַנְּשָׁרִים וְהַדְּוִיֹּת
 יז: וְהַעֲרָבִים וְהַאֲיוֹת נִקְבְּצוּ יַחַד וַיָּבֹאוּ אֹתָם כָּל-צֵאן הַשָּׂדֶה בָּלָם בָּאוּ
 יח: יַחַד וַיַּעֲרֻוּ זֶה לָזֶה לְגַדַּע אֶת קֶרֶן הָאֵיל הַהוּא: וְאָרָא אֶת-הָאִישׁ
 יט: אֲשֶׁר בָּתֵּב אֶת-הַסֶּסֶר בְּמַצּוֹת אֲדִנִּי עַד-אֲשֶׁר שָׁתַח אֶת-הַסֶּסֶר עַל-
 כ: הַשֶּׁמֶד אֲשֶׁר הֵבִיאוּ שָׁנִים עָשָׂר הָרוּעִים הַחֲסָרוֹנִים וַיֵּרָא לִסְגִי אֲדִנִּי
 כא: הַצֵּאן כִּי הַשְׁמִידוּ הַרְבֵּה יָתֵר מִדְּהָרָאשׁוֹנִים: וְאָרָא עַד-אֲשֶׁר באַ
 כב: אֲדִנִּי הַצֵּאן אֲלֵיהֶם וַיִּקַּח בְּגִדוֹ מִמֶּה וַעֲמֹ וַיַּךְ אֶת-הָאָרֶץ וְהָאָרֶץ
 כג: נִבְקָעָה וְכָל-הַחַיּוֹת וְכָל-עוֹפּוֹת הַשָּׁמַיִם נָסְלוּ מִתּוֹךְ הַצֵּאן וַיִּבְלְעוּ
 כד: בָּאָרֶץ וַתָּכֶם עֲלֵיהֶם: וְאָרָא עַד-אֲשֶׁר נִתְּנָה חֶרֶב גְּדוֹלָה אֶל-
 כה: הַצֵּאן וַיָּצִאוּ הַצֵּאן אֶל-כָּל-חַיּוֹת הַשָּׂדֶה לְהַמִּיתָן וְכָל-הַחַיָּה וְעוֹף
 כו: הַשָּׁמַיִם גִּסְצוּ לִסְגִיָּהֶם: וְאָרָא עַד-אֲשֶׁר הוּקַם כֶּסֶף בָּאָרֶץ הַחֲמִידָה
 כז: וְאֲדִנִּי הַצֵּאן יָשָׁב עָלָיו וְהָאֲחֵר [לְקַח אֶת-כָּל-הַסֶּסֶרִים הַחֲתוּמִּים
 כח: וַיִּשְׁתַּח אֶת-הַסֶּסֶרִים לִסְגִי אֲדִנִּי-הַצֵּאן: וַיִּקְרָא אֲדִנִּי אֶל-הָאֲנָשִׁים
 כט: הָהֵם וְאֶל-שְׁבַעַת הַלְּבָנִים הָרָאשׁוֹנִים וַיִּצְוּ עֲלֵיהֶם לְהֵבִיא
 לו: לִסְגִי לַמֶּד-הַפּוֹכֵב הָרָאשׁוֹן אֲשֶׁר הָלַךְ בְּרֹאשׁ הַפּוֹכְבִּים אֲשֶׁר
 לו: עָרוּמִיָּהֶם הָיוּ בַּעֲרוֹת סוּסִים וַיָּבִיאוּ אֶת-כָּלָם לִסְגִי: וַיַּדְבֵּר אֶל-
 לז: הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּתֵּב לִסְגִי וְהוּא אֶחָד מִשְׁבַּעַת הַלְּבָנִים הָהֵם וַיֹּאמֶר
 לח: אֵלָיו קַח אֶת-שְׁבַעִים הָרוּעִים אֲשֶׁר מִסְרָתִי בִּיָּדָם אֶת-הַצֵּאן וְהֵם
 לט: לִקְחוּ אוֹתָם וַנְּמִיתוּ מֵהֶם יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר צִוִּיתִים: וְאָרָא וְהִנֵּה כָּלָם
 לו: אֲסוּרִים וְהֵם עוֹמְדִים לִסְגִי: וְהַמֶּשֶׁמֶט הָיָה בְּרֹאשׁוֹנָה עַל-הַפּוֹכְבִּים
 לו: וַיִּמָּצְאוּ חֲבִיבִים וַיִּלְכּוּ אֶל-מְקוֹם הַגִּזְרָה וַיִּשְׁלְכוּ אֶל-תּוֹךְ עֵמֶק מְלֵא
 לו: אֵשׁ וְלַהֲבָה וּמְלֵא עֲמוּדֵי-אֵשׁ: וְשְׁבַעִים הָרוּעִים נִשְׁשָׁמוּ וַיִּמָּצְאוּ
 לו: חֲבִיבִים וַיִּשְׁלְכוּ אֶל-תּוֹךְ מַעֲמָקֵי הָאֵשׁ הַהוּא: וְאָרָא בָּעֵת הַהִיא
 לו: וְהִנֵּה נִשְׁתַּח עֵמֶק אֶחָד בְּזֶה בְּתוֹךְ-הָאָרֶץ וְהוּא מְלֵא אֵשׁ וַיָּבִיאוּ
 לו: אֶת-הַצֵּאן הָעוֹרִים הָהֵם וַיִּשְׁשָׁמוּ כָּלָם וַיִּמָּצְאוּ חֲבִיבִים וַיִּשְׁלְכוּ אֶל-
 לו: תּוֹךְ עֵמֶק-הָאֵשׁ הַהוּא וַיִּבְעֻרוּ וְהַעֲמַק הָיָה מְזִינִן לַבַּיִת הַהוּא:
 לו: כ-כח וְאָרָא אֶת-הַצֵּאן הָהֵם וְהֵם בָּעֲרִים וְעַצְמוֹתֵיהֶם בָּעֲרוֹת: וְאָקוּם

כ-כז: דין על הנסילים והרועים הכופרים.

[והאחר]. כך מגיה Charles. - עמק אחד. גיא בן הנם (עי' לעיל כ"ו ד'). -

כ-כז

כח-לח: ירושלים החדשה - התיירות הנכרים שנשארו בחיים - תחית הצדיקים - המשיח.

לְרֹאשׁוֹת עַד-אֲשֶׁר כִּסּוּ אֶת-הַבֵּית הַיֵּשֶׁן הַהוּא וַיִּשְׂאוּ אֶת-כָּל-הַעֲמֻדִים
וְאֵת כָּל-קִרְוֹת הַבֵּית וַעֲצֻצָיו וַיִּכְסּוּ אֹתוֹ וַיִּשְׂאוּם וַיִּשְׁלִיכוּם אֶל-
מְקוֹם אֶחָד מִדְּרוֹם הָאָרֶץ: וְאָרָא עַד-אֲשֶׁר הֵבִיא אֹדְנִי הַצֹּאן בֵּית
חֶדֶשׁ גָּדוֹל וְנָבוֹה מִן-הָרֵאשׁוֹן וַיְקִימֵהוּ בְּמָקוֹם הָרֵאשׁוֹן אֲשֶׁר בָּקַה
כָּל-עַמּוּדָיו הָיוּ חֲדָשִׁים וַעֲצֻצָיו הָיוּ חֲדָשִׁים וְגִדּוּלִים מִן-הָרֵאשׁוֹן
הַיֵּשֶׁן אֲשֶׁר נִשָּׂא מִשָּׁם וְכָל-הַצֹּאן הָיוּ בְּתוֹכּוֹ: וְאָרָא אֶת-הַצֹּאן אֲשֶׁר
נִשְׂאָרוֹ וְכָל-הַחַיּוֹת אֲשֶׁר עַל-הָאָרֶץ וְכָל-הָעוֹפּוֹת אֲשֶׁר בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם
נוֹפְלִים וּמִשְׁתַּחֲוִּים לַצֹּאן וּמִתְחַנְּנִים אֵלֵיהֶם וְנִשְׁמָעִים לָהֶם לְכָל-
דְּבָר: וְאַחֲרֵיכֵן אֲחֻזּוֹנִי שְׁלֹשֶׁת לְבוּשֵׁי הַלָּבָן בְּגָדֵי וַיִּדְהֶאֱמַל אֶחְסֶה-
בִּי גַם-כֵּן וַיִּקְחֻנִי וַיַּעֲמִידֻנִי בְּתוֹךְ הַצֹּאן הַהֵם לִפְנֵי הַיּוֹת הַמִּשְׁפָּט:
לִבְלִי וְהַצֹּאן הָיוּ כָלָם לִבְנִים וַעֲמָרָם גָּדוֹל וָצַח: וְכָל-הַקְּדָרִים וְהַסּוּזִרִים
וְכָל-חַיּוֹת הַשָּׂדֶה וְכָל-עוֹף הַשָּׁמַיִם נֶאֱסָפוּ בְּבֵית הַהוּא וְאֹדְנִי הַצֹּאן
שָׂמַח שְׂמִיחָה גְדוֹלָה בִּי כָלָם הָיוּ בְּטוֹב וַיִּשׁוּבוּ אֶל-בֵּיתִי: וְאָרָא
עַד-אֲשֶׁר הִנֵּיחוּ אֶת-הַחֶרֶב אֲשֶׁר נִתְּנָה לַצֹּאן וַיִּשְׁכַּחוּ אֶת-הַבֵּית
וּמִתְחַתֵּם לִפְנֵי אֹדְנִי וְכָל-הַצֹּאן נִקְרְאוּ אֶל-הַבֵּית וְלֹא הָכִיל אוֹתָם:
וַעֲיִנִי כָלָם נִשְׁקָחוּ וַיִּרְאוּ אֶת-הַטּוֹב וְלֹא הָיָה בְּתוֹכָם אִישׁ אֲשֶׁר לֹא
לֹו-רָאָה: וְאָרָא בִּי הַבֵּית הָיָה גָדוֹל וְרָחֵב וּמִלֵּא מְאֹד: וְאָרָא וַהֲנֵה
נוֹלֵד פֶּה אֶחָד לָבָן וּמִרְנִי גְדֻלּוֹת וְכָל-חַיּוֹת הַשָּׂדֶה וְכָל-עוֹף הַשָּׁמַיִם
נִרְאוּ מִסְּבִיבֵי וַיִּתְחַנְּנוּ אֵלָיו בְּכָל-עֵת: וְאָרָא עַד-אֲשֶׁר שָׁנּוּ כָל-מִשְׁפַּחְחוֹתֵיהֶם
וְכָלָם הָיוּ לִפְרִים לִבְנִים וְהָרֵאשׁוֹן בָּהֶם הָיָה וְלִשְׁלָה וְהַשְּׁלָה הָיָה
לְחֵנָה גְדוֹלָה וְלָהּ חֲרָנִים גְּדֻלּוֹת שְׁחֵרוֹת עַל-רֹאשָׁהּ וְאֶדּוֹן הַצֹּאן
שָׂמַח עֲלֵיהֶם וְעַל-כָּל-הַפְּרִים: וְאֲנִי יִשְׁנָתִי בְּתוֹכָם וַאֲיָקֶץ וְאָרָא
הַכֹּל: זֶה הַמִּרְאָה אֲשֶׁר רָאִיתִי בַּשְּׁנָתִי וַאֲיָקֶץ וְאַבְרָךְ אֶת-אֲדֹנָי
הַצֹּדֵק וְאַתְּ-לֹו שָׁבַח: אַחֵר בְּכִיתִי בְּכִי גָדוֹל וְדַמְעוֹתִי לֹא חָדְלוּ
עַד-אֲשֶׁר לֹא יָבִלְתִּי נִשָּׂא עוֹד וּבִקְרָאוֹתֵי קָדְלוֹ עַל-אֲשֶׁר רָאִיתִי בִּי
הַכֹּל יָבֵא וְקָם וְכָל-מַעֲשֵׂי הָאָדָם בְּסִדְרָם הָרְאִיתִי: כִּלְיָה הַהוּא
וְכִרְתִּי אֶת-הַחֲלוֹם הָרֵאשׁוֹן וְעָלִיו בְּכִיתִי וְאַתְּ אֵבֶל עַל-רָאוֹתֵי אֶת-
הַמִּרְאָה הַהוּא:

וַעֲתָה מִתּוֹשְׁלַח בְּנִי קָרָא אֵלַי אֶת-כָּל-אֶחָיָךְ וְאַסְפֶּה-לִּי אֶת-

חלק ה: ספר חנוך לבניו על הקורות לעתיד לבוא (צא-חפ).
הפרקים בחלק ה' נסחרטו, ודאי מסכות סכניות - שנחלפו בכ"י הראשון דפיו, וכרומה - וברור שבציקר
חל הפירוד בפרשת עשרת השבועות שבהם נחלקה ההיסטוריה העולמית, היינו שפרק צ"ג (העוסק

ב-ל-בני אמה כי הדבר קרא אלי והרוח נשפכה עלי למען אראכם
 את-כל אשר יקרה אתכם עד-העולם: ואחר ה'לך מתושלח ויקרא
 אליו את-ל-אחיו ויאסוף את-בני משפחתו: וידבר אל-ל-בני
 הצדק ויאמר שמעו בני חנוך את-דברי אביכם והאזינו היטב
 לאמרי פי העידותי בכם ואנידה לכם אהובי אהבו ישר וקבורבו:
 ואל-תקרבו אלי-ישר בלב ולב ואל-תתחברו אל-אנשי לב ולב
 רק בצדק תלכו בני ונחה אתכם בדרךים טובות וצדק יהיה
 מלזה אתכם: כי גרעתי חמם ירב בארץ ומשפט גדול יעשה על-
 הארץ וכל-הרשעה תתם ושרשה וכל-בגונה יהרס: והיתה עוד
 רשעה על-הארץ וכל-מעשי רשע ותמם ופשע ירבו פי-שונים:
 וכאשר ירבו חסא ורשע ונאצה וחמם בכל-המעשים וכחש ופשעה
 וקמא יגברו תבא סרענות גדולה מן-השמים על-ל-אלה והארון
 הקדוש יצא בועם ועברה לעשות משפט על-ארץ: בגמים יהם
 יעקר החמם משרשיו והרשעה והתקמית מתחת השמים: וכל-
 צלמי הגוים והיכליהם ינתנו לשרפת אש והתחידום מכל-הארץ
 והם ושלכו אל-משפט האש ואבדו בועם ובמשפט אים לעולם:
 י-א וצדיקים יקיצו משנתם וחקמה תקום ונתנה להם: ואמרי העקר
 שרשי הרשע והחוטאים בתרב ישמדו והמחרפים בכל-מקום וקרתו
 וכל-חרשי חמם וכל-עשי מעשי חרוף בתרב יאבדו: אז יהיה
 שבוע אחר השמיני שבת הצדק ותרב תנתן-לו לעשות משפט
 צדק בבני החמם והחוטאים ימסרו בידי הצדיקים: ובאחריתו
 יקנו בתים בצדקתם ובות יבנה למלך הגדול לתפארת עד-
 העולם: ואחר-יכן בשבוע התשיעי יגלה משפט הצדק לכל-
 העולם וכל-מעשי הרשעים יחלפו מכל-הארץ והעולם יקמם להשחת
 וכל-אדם יביט אל-דרך הישר: ואחר-יכן בשבוע העשירי בחלק
 השביעי בו יהיה משפט-עולם הגדול אשר בו יקח נקם מן-
 המלאכים: והרקיע הראשון יעבר ויחלף ורקיע חדש יראה וכל-
 צבא השמים יאירו שבעתם: ואחר-יכן יהיו שבעות רבים בלי

בשבעת השבועות הראשונים) היה המשכו צ"א י"ב-י"ז (על שלשת השבועות האחרונים), ונראית, דעתו
 של Ch ששיעורם של הפרקים כך היה: צ"ב (מתאים לפי סגנונו להיות פתיחה של ספר), צ"א א-י
 ויח-י"ט, צ"ב א-י, צ"א יא-י"ז, צ"ד.

מקשר עד-העולם וכלם יהיו בשבט ובצדק וחסד לא יקרה עוד
עד-עולם: ועתה אנודה לכם בני ואראכם דרכי-צדק ודרכי חסד
והראיתים לכם עוד השעם למען תרעו את-אשר יבא: ועתה
שמעו אלי בני וילכו בדרכי צדק ואל-תלכו בדרכי חסד כי כל
ההלכים בדרכי רשע לעולם יאבדו:

ספר כתוב ביד חנוך וויקתב חנוך את-תורת החקמה הזאת
המהללה בפי כל-אדם והשופטת את-כל-הארץ לכל-בני הישבים
על-הארץ וכל-ההדרות הבאים אשר יעשו ישר ושלום: אל-נא
תרגו רוחכם על-העמים כי הקדוש והגדול זמן ימים לקלן: והצדיק
יקום משנתו ויעבר בדרכי-צדק וכל-דרכו ימחלכו יהנה בשבט
ובחסד עולמים: וזמן את-הצדיק וזמן לו ישר עולמים וזמן לו
שלטון והנה בשבט ובצדק והלך באור עולם: ואבד החסד בחשך
עד-עולם ולא עוד נראה למן-היום שהוא לנצח:

ואחר-יכן הואיל חנוך להגיד מתוך הספרים: ויאמר חנוך
על-בני-הצדק ועל-בחירי העולם ועל-נטע הישר אדבר אליכם
בני אני חנוך ואודיעכם את-הדברים האלה באשר נקלה אלי
במראה השמים ואשר ידעתי מדברי מלאכי הקדוש ואשר למדתי
מעל לחות השמים: ויחל חנוך להגיד מתוך הספר ויאמר אני
נולדתי בשביעי בשבוע הראשון בהיות עוד משפט וצדק: ואחרי
יקום בשבוע השני רשע גדול ותרמית תצמח ואז יהנה הזמן
הראשון ואז ינצל האדם ובכלותו תגדל הרשעה וחק יעשה
לחטאים: ואחר-יכן בשבוע השלישי בסופו אדם יבחר לנטע
משפט-צדק ואחר-יכן יצא נטע הצדק לנצח: ואחר-יכן בשבוע
הרביעי בסופו מראות הקדושים והצדיקים יראו וחק לדורי דרות:
ואחר-יכן בשבוע החמישי בסופו בית-התפארת והמלכות יבנה
עד-עולם: ואחר-יכן בשבוע הששי כל-החיים בו יקרו ולב כלם
ירשיע מבלי חקמה ובו אדם יעלה ובסופו בית-המלכות ישרה
באש וכל-זרע השרש הנבחר יקור: ואחר-יכן בשבוע השביעי
יקום דור תהפכות ורבים יהיו מעשיו וכל-מעשיו יהיו מעשי

- י מהשבות: ובסוף יבחרו הצדיקים הנבחרים מנשע צדק העולם
יא אשר תזמן להם שבועתים חקמת כל-בריות: כי מי מקל-בני-
האדם אשר יוכל לשמע את-קול הקדוש ולא יחרד ומי יוכל
להשב מחשבותיו ומי הוא אשר יוכל לעזן בקל-מעשי שמים:
יב ומי הוא אשר יוכל לעזן בשמים ומי הוא אשר יוכל להבין את-
בריות השמים ולראות נפש או רוח ויוכל לדבר ועליהם או לעלות
יג ולראות את-קל-קצותיהם ולהבירם או לעשות כמותם: ומי בקל-
האנשים אשר יוכל לדעת מה רחב הארץ וארצה ואשר הראו
יד לו את-מדת כל: הנש אדם אשר יוכל להשיג ארך השמים ונבדקם
ועל-מה נוסדו ומה-מספר הכוכבים ואיפה גנחו כל-המאורות:
צד ועתה אמר לכם בני אהבו צדק ולכו בו כי דרכי הצדק
ב ראויים לאחוז בהם ודרכי הרשע יכלו סתאם ואבדו: ולאנשים
ידועים בדור יגלו דרכי החקם והנאות והם ירחקו מהם ולא ילכו
ג בהם: ועתה אמר אני לכם הצדיקים אל-תלכו בדרך רשע ובדרך-
ד מנות ואל-תקרבו אליהם שותאבדו: ובקשתם ובתרתם לכם צדק
ותיים נבחרים ונהלכתם בדרך שלום ותחיתם והחיתם מאשרים:
ה ושמרתם את-דברי במחשבות לבבכם ואל-ימחו מעל לבבכם ונדעתם
כי החטאים וסתו אנשים לעשות רע לחקמה לבל-ימצא לה מקום
ו וכל-עצה לא תחסר להם: אוי להם לבונים רשע ושמו תרמית
ז יסודם] פי סתאם יתרום ואין שלום להם: אוי לבונים בתיהם
בחטא פי מקל-יסודותיהם יתרום ובתרב יפלו והרשעים יקב וקסר
ח סתאם במשפט יאבדו: אוי לכם עשירים כי בטהתם בעשרכם
ט ומעשרכם תסדרו כי לא-וכרתם את-העליון בימי עשרכם: עשיתם
נדלה גרשע ונלבן תהיו לבונים ליום שסודדם ויום חשך ויום הדין
י הנדול: בן אני אומר לכם ומודיע לכם כי בוראכם וסילכם
יא ולמסלתכם לא-יהי רחמים ובוראכם ישמח לאבדנכם: וצדיקוכם
יהיו בימים ההם תוכחה לחטאים ונלרשעים:
צה מי יתן עיני ענן-מים ואבדה עליכם ושפכתי עליכם דענן מים
ב למען יגות לי מיגון לבדי: מי נתן לכם לעשות חרפה גרשע הלא
ג משפט יבוא עליכם החוטאים: אל-תיראו משני החוטאים אתם
הצדיקים כי ישוב אלני ונתנם בידכם ועשיתם בהם משפט כחשצכם:

ד אוי לָקַם הַמַּשִּׁילִים חֲרָמִים שְׂאִין לָהֶם הַתֶּרֶה רְשׁוּאָה תִּרְחַק מִכֶּם
ה מִפְּנֵי חֲטָאִיכֶם: אוי לָקַם הַגּוֹמְלִים רָעָה לְשִׁכְנֶכֶם כִּי כַּמַּעֲשִׂיכֶם
ו תִּגְמְלוּ: אוי לָקַם עֲדֵי שֶׁקֶר וְהַשְׁוֹקְדִים עַל חֶמֶס כִּי סִתְאִם תִּאבְדּוּ:
ז אוי לָקַם הַחוֹטְאִים עַל-רִדְדֶכֶם צַדִּיקִים כִּי תִמְקְרוּ אֹתָם וְתִרְדְּפוּ
בְּעַד רָשָׁע וְכִבֵּד עֲלֵיכֶם עָלוּ:

צו קוּי צַדִּיקִים כִּי סִתְאִם יֵאבְדּוּ הַחֲטָאִים מִפְּנֵיכֶם וְלָקַם יְהִי
ב הַשְׁלִטוֹן עֲלֵיהֶם כְּחֻסְפָּכֶם: וּבְיוֹם מַצִּיקַת הַחֲטָאִים יִרְוּמוּ בְּנִיכֶם
וְעָלוּ בְּנִשְׁרִים וְהִגְבַּהֲתֶם מִדִּיּוֹת קִנְיָן וְעֲלִיתֶם וּבְאִתֶּם בְּמַחֲלוֹת
הָאֲדָמָה וּבִנְקֻרוֹת סִלְעֵי עוֹלָם בְּשִׁפְנִים אֶל-פְּנֵי הָרָשָׁעִים וּבְשִׁעִירִים
ג וְיִלְלוּ בְּגִלְלָכֶם וּבְכוֹ: וְאַתֶּם הַסִּבְלִים אֶל-תִּירְאוּ כִּי רְשׁוּאָה תִּהְיֶה
ד לָכֶם וְאוֹר קִהִיר יֵאִיר לָכֶם וְקוֹל מְנוּחָה תִּשְׁמְעוּ מִן-הַשָּׁמַיִם: אוי
לָכֶם חֲטָאִים כִּי עֲשִׂיתֶם וְדָמָה אֶתְכֶם לְצַדִּיקִים אֲדָּה לָכֶם יוֹכִיחַ
ה לָכֶם כִּי חֲטָאִים אַתֶּם וְזֶה יַעֲדִיר נִגְדְּכֶם לְזִכְרוֹן רִשְׁעֵתְכֶם: אוי לָכֶם
הַאֲבָלִים חֲלָב חֲסָה וְעוֹ-שֶׁרֶשׁ הַמַּעֲנֵן יִשְׁתּוּ וְאֶת-עֲנוּיִם תִּרְמְסוּ
ו כִּלְחָכֶם: אוי לָכֶם הַשִּׁתִּים מִיָּם (מִכָּל מְקוֹר) כִּי סִתְאִם יָבֹא גְמוּלָכֶם
ז וּבְלִיתֶם וּבִשְׁתֶּם כִּי עֲזַבְתֶּם מְקוֹר חַיִּים: אוי לָכֶם עֲשֵׂי רָשָׁע וְתִרְמִית
ח וְגִדּוּסִים וְזִכְרוֹן יִהְיֶה נִגְדְּכֶם לְרָעָה: אוי לָכֶם עֲרִיצִים הַמִּדְבָּאִים
ט צַדִּיקִים בְּכֹחֶם כִּי יוֹם מִסְּלִתְכֶם בָּא: בְּיָמִים הֵּם יָמִים רַבִּים וְשׁוֹבִים
יָבֹאוּ לְצַדִּיקִים בְּיוֹם מִשְׁפָּטְכֶם:

צו הַאֲמִינוּ צַדִּיקִים כִּי הַחֲטָאִים יִהְיוּ לְחֻרְפָּה וְאֵבְדּוּ בְּיוֹם (מִשְׁפָּט)
ב הָרָשָׁע: יָדוּעַ יְהִי לָכֶם כִּי הַעֲלִיּוֹן יִזְכֹּר לְהַשְׁמִידְכֶם וּמִלֵּאכֵי שָׁמַיִם
ג יִשְׁמְחוּ לְמִסְּלִתְכֶם: מִה־תַּעֲשׂוּ חֲטָאִים וְאָנָּה תִּגְנוּסוּן בְּיוֹם הַמִּשְׁפָּט
ד בְּשִׁמְעֶכֶם קוֹל תִּסְלַת הַצַּדִּיקִים: אַתֶּם תִּהְיוּ כְּמוֹתָם אֲשֶׁר נִגְדָם
ה תַּעֲדִיר זֹאת חֲבֵרִים הֵייתֶם לַחֲטָאִים: וּבְיָמִים הֵם תָּבֹא תִסְלַת
ו הַצַּדִּיקִים אֶל-אֲדָנִי וְלָכֶם יָבֹאוּ יָמֵי מִשְׁפָּטְכֶם: וְכִלְ-דִּבְרֵי רִשְׁעֵתְכֶם
ז יִקְרְאוּ לִפְנֵי הַגָּדוֹל הַקְּדוֹשׁ וּפְנֵיכֶם יִחַפוּ וְהוּא יִנְרֶה כָּל-מַעֲשֶׂה
ח נוֹסֵד בְּרָשָׁע: אוי לָכֶם חֲטָאִים אֲשֶׁר בָּיִם וּבִיבָשָׁה כִּי רָעָה סִקְדֵּתְכֶם
ט נִגְדְּכֶם: אוי לָכֶם הַאֲוִצְרִים כֶּסֶף וְזָהָב בְּלֹא-צֶדֶק וְאוֹמְרִים עֲשֵׂה
עֲשֵׂרנוּ וְיִהְיֶה לָנוּ רְכוּשׁ וְנִצָּצַר כָּל אֲשֶׁר חֲסָצְנוּ: וְעֵתָה נַעֲשֶׂה כָּל
אֲשֶׁר יִזְמְנוּ כִּי אֲצַרנוּ כֶּסֶף וְאֲצִרְוֵתִינוּ מִלֵּאִים כְּמוֹ מִיָּם וְרַבִּים

וכשעירים. בכושי צדנת (=سیدة בערבית). - ועז-שרש המעין. כך בכושי.
לפי Ch יש להגיה: וזין במזרקים ישתו. - [מכל מקור]. בכושי: בכל עת. -

י חורש-אדמה דבתינו: אכן כמים ומשו שקריכם כי עשרכם לא יקום ומהרה יעלה מקם כי אספתם את-כל-אלה ברשע והייתם לקללה רבה:

צח ועתה הנני נשבע לכם החכמים והבסילים כי רבות תראו
ב על-הארץ: וען אתם הנקרים תשימו עליכם עדוים יותר מדהנשים
ג ורקמה יותר מן-הבתולות במלכות ובגדל ובשלשון ובקסם ובנהב
ד ועל-כן יזהר ובאכל כמים ישפכו: ועל-כן אין לכם תורה וחקמה
ו ויברו עם-עשרם נחר עם-כל-תסארתם ויבזוכם ויחרשו
ז ויבהגו ויבעו גדול תשלכנה נשמותיהם אל-תנור אש: נשבעתי
ח לכם חסאים כי דבר אשר לא-יהיה לעבד וכנבצה לא-יתהיה
ט שפחת וקרת בן החטא לא-נשלח על-הארץ רק-האדם בנפשו
י ברא אתו ובקללה רבה יהיה כל-עושהו: ועקרות לא-נתנה לאשה
יא כי אם-בגלל מעשי גדיה תמות בלי בנים: נשבעתי לכם חסאים
יב בקדוש הגדול כי כל-מעשיכם הרעים גלויים בשמים וממעשה
יג לתצקם לא קשה ולא נסתר דבר: ואל-תדמו בנשקכם ואל-תאמרו
יד בלבבכם כי לא-יודעתם ולא ראייתם כי כל-חטא נקתב יום יום
יז בשמים לפני העליון: וידעתם מעתה כי כל-לתצקם אשר תלחצו
יח נקתב יום יום עד-יום דינכם: אוי לכם האוילים כי באנלקתכם
יט תאבדו ואתם חוטאים לחכמים נטוב לא-יהיה לכם: ועתה תדעו
כ כי נכונים אתם ליום אכדון ולכן אל-תקוו לחיות אתם החסאים
כא כי אם-תחלפו ומתם כי לא-ידעתם כל-כסר כי נכונים אתם ליום-
כב הדין הגדול ליום מצוקה וחרפה גדולה לנפשותיכם: אוי לכם
כג על-לי-לב עושי-רע ואכל-רדם מאין לכם לאכל דברים טובים
כד ולשתות ולשבע מכל-הדברים הטובים אשר שם אדני העליון על-
כה הארץ לרב לא יהי שלום לכם: אוי לכם אהבי מעשי רשע
כז מאז תקוו לטוב לכם דעו כי בידי הצדיקים תנחמו והם יערפוקם
כח והמיתוכם ולא ירחמו עליכם: אוי לכם השמחים במצוקת הצדיקים
כט כי כל-קבר לא יקרה לכם: אוי לכם השמים לאל דברי הצדיקים
לז כי לא-תהי לכם כל-תקנה בחיים: אוי לכם פתבי שקר ודברי
רשע כי יכתבו שקריהם למען ישמעו אליהם אנשים ופעלי רשע
למז לשכנם: לא יהי להם שלום אך שטאם מות ומותון:

ואזי לָכֶם עֲשִׂי-רָשָׁע וּמִתְּפָאֲרִים בְּדַבְרֵי שִׁקָּר וּמִכְבָּדִים [ואוֹתָם] צט
 אָבֵד תֵּאבְדוּ וְתִנִּי אֲשֶׁר לֹא יִהְיוּ לָכֶם: אוֹי לָהֶם הַחֲסִידִים וְדַבְרֵי- ב
 יִשְׂרָאֵל וְעֲבָרִים תִּזְרֹת עוֹלָם וְעוֹשִׂים נִפְשָׁם אֶת אֲשֶׁר לֹא-יִהְיוּ לַחֲטָאִים ג
 בְּרִנְיָהִם יִרְמָסוּ עַל-הָאָרֶץ: בְּיָמִים הָהֵם הַכּוֹנֵנוּ צַדִּיקִים לְשֹׂאת אֶת-
 תַּפְלֹתֵיכֶם וּלְשִׁמְךָ לַעֲדָה לִפְנֵי הַמַּלְאָכִים לְמַעַן יִשְׁימוּ עֲוֹן הַחֲטָאִים ד
 לְזַכְרוֹן לִפְנֵי הַעֲלִיּוֹן: וּבְיָמִים הָהֵם יִתְעוֹרְרוּ הָעַמִּים וּמִשְׁפָּחוֹת הַלְאָמִים
 יִקּוּמוּ בַּיּוֹם הַבִּלְיוֹן: וּבְיָמִים הָהֵם יִצְאוּ הַשְּׂדוּדִים וְשָׂרְפוּ אֶת- ה
 יְלָדֵיהֶם וְעַבְבִּים וְיַלְדֵיהֶם יֵאבְדוּ עַל-יָדָם וְאֶת-עוֹלָלֵיהֶם יוֹנְקוּ שְׂדִים
 יַעֲזֹבוּ וְלֹא יָשׁוּבוּ אֲלֵיהֶם וְעַל-אֹהֲבֵיהֶם לֹא יִרְחֲמוּ: וְנִסְ-נִשְׁבַּעְתִּי ו
 לָכֶם חֲטָאִים כִּי עֲוֹן נָכוֹן לַיּוֹם שֹׁפֵךְ דָּמִים בְּלִי הַסְּנוֹת: וְהַמִּשְׁתַּחֲוִים ז
 לְאֲבָנִים וְעוֹשִׂים פְּסִילֵי זָהָב וְכֶסֶף וְעֵץ וְחֹמֶר וְהַמִּשְׁתַּחֲוִים לַרוּחוֹת
 רְעוֹת וְלַשְּׂדִים וְלַכְלָאֲלִילִים כִּלְאָ דַּעַת לֹא יִמָּצְאוּ כָל-תְּשׁוּעָה
 מֵהֶם: וְהִרְשִׁיעוּ בְּאֵלֹת לָכֶם וְעִנִּיָּהֶם תִּתְעַנֶּנָּה בַּסֶּחֶר לָכֶם וּבְמִרְאוֹת ח
 חֲלוֹמוֹתֵיהֶם: בְּאֵלָה יִרְשִׁיעוּ וּפָחְדוּ כִּי כָל-מַעֲשֵׂיהֶם עָשׂוּ בְּשִׁקָּר ט
 וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְאֲבָן לְבֶן בְּהֶרֶף עֵין יֵאבְדוּ: וּבְיָמִים הָהֵם אֲשֶׁרִי כָל-לִקְחֵי י
 דַּבְרֵי חֲכָמָה וּמִבְנִיִּים בָּהֶם וְשִׁמְרִים בְּרַכִּי עֲלִיּוֹן וְהוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ
 אֲדָקוּ וְאֵינָם מִרְשִׁיעִים עִם-הַרְשָׁעִים כִּי הֵם יִנָּשְׁעוּ: אוֹי לָכֶם מִסִּיצִי יא
 רַע בֵּין שְׂקִנְיָכֶם כִּי בִשְׂאוֹל תּוֹמַתּוּ: אוֹי לָכֶם עֲשֵׂי מַדּוֹת תַּרְמִית יב
 וְשִׁקָּר וַיִּסְצִי [וְרָעָה] עַל-הָאָרֶץ כִּי בָזָה וְסוּפוּ: אוֹי לָכֶם בּוֹנֵי בְמִיתָהֶם יג
 בַּעֲמַל אֲחֵרִים וְכָל-חֹמֶר בְּנִזְנָם לְבָנִים וְאֲבָנִים שֶׁל חֲטָא אָמַר אֲנִי
 לָכֶם לֹא-יִהְיֶה שָׁלוֹם לָכֶם: אוֹי לָהֶם עֲנֹבֵי הַמֶּדָּה וְנִחַלַת עוֹלָם יד
 מֵאֲבוֹתֵיהֶם וְנִפְשׁוֹתֵיהֶם דָּבְקוּ בְּאֵלִילִים כִּי לֹא-יִתְּהִי לָהֶם מְנוּחָה:
 אוֹי לָהֶם עֲשִׂי-רָשָׁע וְעוֹרֵר-חֶמֶם וְהִרְגִי-שְׂקִנְיָהֶם עַד-יּוֹם הַדִּין הַגָּדוֹל: טו
 כִּי הוּא יוֹרִיד אֶת-קְבוּרָכֶם וְהִבִּיא כָאֵב אֶל-לִבְכֶּם וְהִעִיר אֶת-חֲרוֹן טז
 אַפּוֹ וְהִשְׁמִידְכֶם קִלְכֶם בַּחֲרֵב וְכָל-הַקְדוֹשִׁים וְהַצַּדִּיקִים יִקְרְוּ אֶת-
 חֲטָאֵיכֶם:

וּבְיָמִים הָהֵם יִתְרַגְּזוּ אֲבוֹת וּבְנֵיהֶם בְּמִקּוֹם אֶחָד וְאֲחֵים יִפְּלוּ ק
 יַחַד עַד-אֲשֶׁר יִשְׁטָפוּ נְחָלִים מִדָּמָם: כִּי אִישׁ לֹא-יִמְנַע אֶת-יָדוֹ ב
 מִדְּמַיִת אֶת-בְּנֵיו וְאֶת-בְּנֵי בְנֵיו וְהַחֲטָא לֹא-יִמְנַע אֶת-יָדוֹ מֵאֲחֵיו ג
 הַנִּקְבָּד מַעֲלוֹת הַשָּׁמַשׁ וְעַד-בּוֹאוֹ יָמִיתוּ אִישׁ אֶת-אֲחֵיו: וְהַפּוֹם עַד- ד
 צִנּוֹר יִחַצֶּה בְּדָמֵי הַחֲטָאִים וְהַעֲגִלָה עַד-נִבְהָה תִּמְכָּע: בְּיָמִים הָהֵם

ירדו המלאכים אל-מקמות הסתר ואסמו יחדו למקום אחר את-
 מורדי החסא והעליון יקום ביום הדין לעשות דין גדול בחסאים:
 ושל-כל-הצדיקים והקדושים יסקיר שומרים מתוך-מלאכי הקדש
 לשמרים בקבת-עין עד-שומו קץ לכל-רשע וחסא ואם-גם-יישנו
 הצדיקים שנה בבירה לא יסחרו: ובני הארץ יראו את-החכמים
 בבקתונם והבינו את-דברי הספר הזה והפירו כי עשרם לא-יוכל
 להצילם במהפכת חטאיהם: אוי לכם חסאים ביום מצוקה גדולה
 מעני-הצדיקים ושרפיהם באש כי גמול מעשיכם יעשה לכם: אוי
 לכם עקשיר-לב השוקדים לעשות רשע פחד יבא עליכם ואיש לא
 יעזר לכם: אוי לכם חסאים מדברי סיכם וממעשי ידיכם אשר
 עשיתם רשעתכם בלהבת אש נושבת תשרפו: ודעו כי מן-המלאכים
 ידרש את-מעשיכם בשמים מן-השמש ומן-הגלגלים על-
 חטאתיכם בעד עשותכם על-הארץ משפט בצדיקים: והעיד בכם
 כל-עין ואז ושל ומסר כי כלם ימנעו בגלגלכם מרדת עליכם והם
 את-עונותיכם יסקרו: ועתה הביאו שי אל-המקור כי לא ימנע
 מרדת עליכם ואל-הטל למען ירד על-קבלו זהב וקסח מאתכם:
 וכאשר ירדו עליכם הקסור והשולג בקרתם וכל-וספות שלג בקל-
 מכותיהן בימים ההם לא תוכלו לעמר בקניהן:
 קא בני השמים התבוננו אל-השמים וכל-מעשה העליון ויראתם
 מסניו ואל-תרטו לסניו: אם יסגר את-חלונות השמים ועצר את-
 המקור ואת-הטל מרדת בגלגלכם על-הארץ מה-תעשו: ואם-ישלח
 את-זעמו עליכם בגלגל מעשיכם לא-יתוכלו לקרא אליו כי דברתם
 דברי גאון ובוז נגד צדקו לא יהי שלום לכם: הלא תראו מלחי
 האניות בנוע אניותיהם מסני הגלים והן מסערות ברוחות והם
 בצנה גדולה: ולכן ייראו שן-יבד כל-הימים וסובבם אתם אל-הים
 כי טובות לא יבא להם לכם כי הים יבלעם ואבדו בתוכו: הלא
 הים כלו וכל-מימיו וכל-תנועתו מעשה העליון הם והלא הוא
 עשה חק למעשיו ושם חול גבול-לו: ומגעתו יירא ויבש וכל-

ק ו בני הארץ. כוונתו לעמי הארץ העשירים. - בכושי שיעור הכתוב: ובעת יראו
 אנשי החכמה והבינו בני הארץ את כל דברי הספר הזה והכירו כי עשרם... -
 קא בני השמים. באירוגיה הוא מכנה כך לאותם בני הארץ (השוה ק' ו') הרשעים
 והחסאים שבהם הוא נלחם. - מ לחי. הגהת יוסף הלוי, במקום פלגי שבכושי. -

דנתו תמות וכל־אשר בו ואתם החסאים אשר על־הארץ לא־
 תיראו מסניו: הלא הוא עשה את־השמים ואת־הארץ וכל־אשר
 בהם מי נתן דעת ובינה לכל־מתנועע על־הארץ ובנים: הלא ייראו
 מלחי האניות את־הים והחסאים לא ייראו את־העליון:
 בנים הים באשר ישלח עליכם אש נוראה אנה תנוסון
 ואיפה תושעו ובאשר ישלח את־דברו נגדכם הלא תבהלו ותסחדו:
 וכל המארות יבהלו בסחר גדול וכל־הארץ תבהל ורעה וחתה:
 וכל־המלאכים ימלאו את־סקנתם ובקשו להסתר מפני הכבוד
 הגדול ובני הארץ ירעדו ויחילו ואתם החסאים תקבלו לעולם
 ולא יהי שלום לכם: ואתן נשמות הצדיקים אל־תיראנה וקויו אתם
 אשר מתם בצדק: ואל־תעצבו אם נששכם לשאול נדדה בגנון ואם
 בתיכם בשרךם לא־רעה בשוכה קראוי לשוככם וחסיתם ליום
 משפט החסאים וקיום קללה ותוכחה: ואחרי מותכם יאמרו עליכם
 החסאים במוטנו אנו מתו הצדיקים ומה־שקר יקבלו הם בעד
 מעשיהם: הלא כמונו מתו גם־הם בגנון ובחשך ומה־יתרון להם
 עלינו מעטה נשתינו: ומה־יקבלו ומה־יראו לעולם הנה מתו גם־
 הנה ומעטה עד־נצח לא יראו אור: אמר אני לכם חסאים רבי־
 לכם לאכל ולשתות ולחמם ולחמא ולהששים אנשים עירמים ולצפר
 עשר ולראות ימים טובים: הראיתם את־הצדיקים מה־אמרתם
 כל־חכם לא נמצא בהם עד־מותם: ויאבדו ויהיו כלא היו ונששומיהם
 בגנון שאול תרדנה:
 ועתה נשבעתי לכם הצדיקים בכבוד הגדול והמפאָר והנבוא
 ובעו מלכותו ויגדלו נשבעתי לכם: גרעתי ריו וקראתי לחות השמים
 וראיתי הספרים הקדושים ומצאתי כתוב בהם ותקוק עליהם: כי
 כל־טוב ושמה ותפארת נבנוי להם ורשומים לנשמות המתים
 בצדק וכי רב טובה נתתן לכם חלה עמלכם ורב חלקכם מחלק
 החיים: ונששומיכם אתם המתים בצדק תחנינה ותשמחנה ותגלנה
 ונששומיהם לא תאבדנה וקרונם לא־יוסף מלפני הגדול לכל־
 דורות העולם ועתה אל־ינסדו מתרפתם: אוי לכם המתים חסאים
 במוותכם בכבד חסאים והדומים לכם יאמרו עליכם מאשרים
 החסאים הם ראו כל־ימיהם: ועתה מתו באשר ובעשר ולא ראו

ח

ט

קב

ב

ג

ד

ה

ו

ז

ח

ט

י

יא

קג

ב

ג

ד

ה

ו

צָרָה וְרָצַח בְּחַיֵּיהֶם וּמָוְתוֹ בְּכַבּוֹד וּמִשְׁשָׁם לֹא-נִשְׁשָׂה בָהֶם בְּחַיֵּיהֶם:
 ז וַיִּדְעָתָם כִּי נִשְׁוֹמֵיָהֶם שְׂאוֹל תּוֹרְדָנָה וְאִמְלָלִים יִהְיוּ בַּמִּצְוֹתָם
 ח הַגְּדוֹלָה: וּבְחִשְׁבָּה וּבְזָקִים וּבְלִהְבָּה בּוֹעֶרֶת אֲשֶׁר שָׁם מִשְׁשָׁם גְּדוֹל
 ט תְּבִאָנָה נִשְׁוֹמֵיָהֶם וְהַמִּשְׁשָׁם הַגְּדוֹל יִהְיֶה לְכַלְדֵּרוֹת הָעוֹלָם אוֹי לָבָם
 י כִּי לֹא-יִהְיֶה שְׁלֹום לָבָם: אֶל-תֹּאמְרוּ עַל-הַצְּדִיקִים וְהַטּוֹבִים אֲשֶׁר
 י בְּחַיִּים בְּיָמֵי מִצְוֹתָם הִרְבָּה עֲמָלָנוּ וְכִלְ-צַעַר רָאִינוּ וְרָעָה רַבָּה
 יא מִצָּאֵתָנוּ וְאֶכְלָתָנוּ וּמַעֲשִׂים הָיִינוּ וְרוּחַנוּ קָצְרָה: וְנִקְרַתָּנוּ וְלֹא מִצָּאֵנוּ
 יב עוֹז לָנוּ בְּאֶמֶר וּבְכִלְ-דָּבָר עָנִינוּ וְנִכְסַחְנוּ וְלֹא קוִיֵּנוּ לְרֹאוֹת חַיִּים
 יג מִיּוֹם לַיּוֹם: קוִיֵּנוּ לַהֲיוֹת הָרָאשׁ וְנָהִי הַנֶּגֶב רַבַּת עֲמָלָנוּ וְלֹא הָיָה
 יד לָנוּ שָׂכָר בְּעֲמָלָנוּ וְנָהִי מֵאֶכֶל לַחֲשָׁאִים וְלַחֲוֹמָסִים וְהֵם הַקְּבִירוֹ אֶת-
 טו עַלְמָם עָלֵינוּ: הֵם מְשָׁלוּ בָנוּ הַשָּׂנְאִים אוֹתָנוּ וַיַּכּוּנוּ וְלִסְגִי שִׁנְאֵינוּ
 יז בְּפִסְגֵנוּ אֶת-עָרְסָנוּ וְהֵם לֹא רַחֲמוּ עָלֵינוּ: בִּקְשָׁנוּ לָלֶכֶת מֵאֵתָם לְהַמְלִיט
 יח וְלָנוּחַ וְלֹא מִצָּאֵנוּ מָנוּחַ לְהַמְלִיט מֵהֶם: וּבְרִיבָם צָעַקְנוּ אֶל-הַמּוֹשְׁלִים
 טז בַּמִּצְוֹתָם וְשִׁוְעָנוּ נֶגֶד הַבּוֹלְעִים אוֹתָנוּ וְהֵם לֹא-רָאוּ צַעֲקָתָנוּ וְלֹא
 שָׁמְעוּ קוֹלָנוּ: וְהֵם עָזְרוּ לַחֲוֹמָסִים וְלַבּוֹלְעִים אוֹתָנוּ וְלֹא-אֲשֶׁר הִמְעִיטוּנוּ
 וְהֵם הִסְתִּירוּ אֶת-חֲמָסָם וְלֹא הִסְתִּירוּ מַעַלְנוּ אֶת-עַלְ-הַבּוֹלְעִים אוֹתָנוּ
 וַיִּזְכְּנוּ וַיִּמְיָתָנוּ וַיִּסְתִּירוּ אֶת-דָּבָרָם וְלֹא יָזְכְּרוּ כִּי הָרִימוּ אֶת-יָדֵיהֶם
 נִגְדָנוּ:

קד נִשְׁבַּעְתִּי לָבָם כִּי הַמְלָאכִים יִנְכִּירוּכֶם לְטוֹבָה בְּשָׁמַיִם לִפְנֵי
 ג הַקְּבֹד הַגְּדוֹל וּשְׁמוֹתֵיכֶם בְּתוֹבִים לִפְנֵי הַקְּבֹד הַגְּדוֹל: קוֹי כִּי
 ג לִפְנֵים הָיִיתֶם עֲצוּבִים בְּצָרָה וּבְעָנִי וְעָתָה תִּזְהִירוּ בְּמֵאֲרוֹת שָׁמַיִם
 ד תִּזְהִירוּ וְתִרְאוּ וְשַׁעֲרֵי שָׁמַיִם יִשְׁתַּחוּ לָבָם: וּבְזַעֲקָם וְעֵקֶת מִשְׁשָׁם
 ה יוֹסִיעַ לָבָם כִּי כָל-מִצְוֹתָם תְּבֹא עַל-הַמּוֹשְׁלִים וְעַל-כָּל-אֲשֶׁר
 ד עָזְרוּ לַחֲוֹמָסִים: קוֹי וְאַל תַּעֲנוּבוּ אֶת-תַּקְנוֹתָם כִּי שִׂמְחָה גְּדוֹלָה
 ה תִּהְיֶה לָבָם בְּשִׂמְחָתָם מִלֵּאכֵי שָׁמַיִם: מִה-עֲלִיכֶם לַעֲשׂוֹת עֲלִיכֶם
 ו לֹא לְהִתְבַּא בְּיוֹם הַדִּין הַגְּדוֹל וְלֹא תִמְצָאוּ בְּחֲשָׁאִים וּמִשְׁשָׁם עוֹלָם
 ז יִרְחַק מִכֶּם לְכַלְדֵּרוֹת הָעוֹלָם: וְעָתָה אֶל-תִּירְאוּ צְדִיקִים בְּרֹאוֹתָם
 ז אֶת-הַחֲשָׁאִים עוֹשִׂים חֵיל וּמַצְלִיחִים בְּדַרְכֵיהֶם אֶל-תִּתְחַבְּרוּ אֲלֵיהֶם
 ז כִּי אִם-תִּרְחַקוּ מִחֲמָסָם כִּי אֵתָם תִּתְחַבְּרוּ אֶל-צְבֹאוֹת הַשָּׁמַיִם: וְאִם-
 ח תֹּאמְרוּ אֵתָם הַחֲשָׁאִים כָּל-חֲטָאֵינוּ לֹא יִדְרָשׁוּ וְלֹא יִקְתְּבוּ בְּכִלְ-זֹאת
 ח חֲטָאֵיכֶם נִכְתָּבִים יוֹם יוֹם: וְעָתָה הִרְאִיתִי לָבָם כִּי אוֹר וְחֹשֶׁךְ יוֹם

ט וְלִלְכָה יֵרָאוּ אֶת-כָּל-חַטָּאֵיכֶם: אֶל-תִּרְשִׁיעוּ בְּלִבְכֶם וְאֶל-תִּשְׁקְרוּ וְאֶל-
 תַּטּוּ דְבָרֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל-תִּבְחִישׁוּ דְבָרֵי הַקְדוֹשׁ הַגָּדוֹל וְאֶל-תִּרְוַמְמוּ
 אֶת-אֱלֹהֵיכֶם כִּי כָל-שִׁקְרָכֶם וְכָל-רְשָׁעֵתְכֶם לֹא לַצִּדִּיקָה יִהְיוּ לָכֶם
 י כִּי אִם-לְחַטָּאָה גְּדוֹלָה: וְעַתָּה יִדְעַתִּי אֶת-הַסּוּד הַזֶּה כִּי הַחַטָּאִים
 וְשִׁנּוּ הַרְבֵּה וַיַּטּוּ דְבָרֵי-יִשְׂרָאֵל וַיִּדְבְּרוּ דְבָרֵי רָשָׁע וַיִּשְׁקְרוּ וַיַּעֲשׂוּ
 יא מַעֲשִׂים גְּדוֹלִים וַיִּקְתְּבוּ סָסְרִים עַל-דְּבָרֵיהֶם: אָכֵן כֹּאֲשֶׁר יִקְתְּבוּ
 בְּאֵמוּנָה אֶת-כָּל-דְּבָרֵי בִלְשֹׁנוֹתֵיהֶם וְלֹא יִשְׁנוּ וְלֹא יִחַסְרוּ מִדְּבָרֵי
 כִּי אִם-יִקְתְּבוּם בְּאֵמוּנָה אֶת-כָּל-אֲשֶׁר הַעֲדוּתִי בְּרֹאשׁוֹנָה עֲלֵיהֶם:
 יב אֲזִי יִדְעַתִּי סוּד אַחֵר כִּי סָסְרִים יִקְתְּנוּ לַצִּדִּיקִים וְלַחַטָּמִים לַהֲיוֹת
 יג לְשִׁמְחָה וּלְיִשְׂרָאֵל וּלְחַקְמָה רַבָּה: וְלָהֶם יִקְתְּנוּ הַסָּסְרִים וְהֵם יֵאֱמִינוּ
 בָּהֶם וַיִּשְׂמְחוּ עֲלֵיהֶם וְאֲזִי כָל-הַצִּדִּיקִים אֲשֶׁר לְמַדּוּ בָּהֶם אֶת-
 כָּל-דְּרָכֵי הַיִּשְׂרָאֵל יָבֹאוּ עַל-שִׁבְרָם:
 קה בְּיָמִים הָהֵם אָמַר אֲדָנִי לִקְרָא וּלְהַעֲדִיר בְּבִנִי הָאָרֶץ עַל-
 חֻקֵּיהֶם הַרְאִיתִי לָהֶם כִּי אַתֶּם מְנַהֲלֵיהֶם וּשְׁבָרָם עַל-כִּלְהָאָרֶץ:
 ב וְאֲדָנִי וּבְנֵי נִתְחַבֵּר אַתֶּם לְעוֹלָם בְּדֶרֶךְ-יִשְׂרָאֵל בְּחַיֵּיהֶם שְׁלוֹם יִהְיֶה
 לָכֶם שִׂמְחָה בְּנֵי הַיִּשְׂרָאֵל אָמֵן:
 קו וְאַחֵר יָמִים נָשָׂא מִתּוֹשְׁלַח בְּנֵי אִשָּׁה לְבָנִי לְמֶדֶד וּמַחֲרָ לֹא
 ב וּמִלֵּד בֵּן: וּבִשְׁרֹו הָיָה לָבֶן כְּשִׁלְג וְאֵלֶם כְּסִרְחַ שׁוֹשֶׁן וּשְׁעֵר רֹאשׁוֹ
 וּקְנָצוֹתָיו כְּצֶמֶר אַחֵר וְעֵינָיו יְסוֹת וּבִסְקָחוֹ אֶת-עֵינָיו הָאִיר אֶת-כָּל-
 ג הַבַּיִת כְּשֶׁמֶשׁ וְכָל-הַבָּיִת הָיָה מֵאִיר מְאֹד: וְנָקָם בְּיָדֵי הַמִּלְלָדָת
 ד וַיִּסְמַח אֶת-פִּיּוֹ וַיִּדְבֹּר אֶל-אֲדֹנָיו הַצִּדִּיקִים: וְלִמְדָה אָבִיו יֵרָא מִסְּגוֹ וַיִּנָּם
 ה וַיָּבֹא אֶל-מִתּוֹשְׁלַח אָבִיו: וַיֹּאמֶר אֵלָיו בֶּן מוֹרָד נִוְלַד לִי מִשְׁנָה
 וַאֲנִינִי כְּאֵדָם וְהוּא דוֹמָה לְבָנִי אֱלֹהִים כְּשֶׁמֶם וּבְרִיתוֹ מִשְׁנָה וְאִינוּ
 ו דוֹמָה אֵלָינוּ וְעֵינָיו כְּקֶרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ וְסָגְרוּ מֵאִירִים: וְנִרְאָה לִי שֶׁהוּא
 אִינוּ מִמֶּנִּי כִּי אִם-מִן-הַמַּלְאָכִים וַאֲיָרָא שְׁנִי-יִהְיֶה אוֹת בְּנִי עַל-
 ז הָאָרֶץ: וְעַתָּה אֲבַקֵּשׁ מִמֶּדֶד אָבִי וְאֶתְחַנֵּן לְסָגִירָה כִּי תִלָּד אֶל-חֲנוּךְ
 ח אָבִינוּ וַיִּדְעַת מִמֶּנּוּ אֶת-הָאֱמֶת כִּי עִם-הַמַּלְאָכִים שָׁבָתוֹ: וַיְהִי כְּשֶׁמֶע
 מִתּוֹשְׁלַח אֶת-דְּבָרֵי בְנוֹ וַיָּבֹא אֵלָיו אֶל-קִצּוֹת הָאָרֶץ וַאֲבֹא אֵלָיו

קה ב ואני ובני. בכושי: כי. והרבה ויזין עבריות יש שהן נמסרות צ"י המתרגמים לפי המשך שהיה נראה להם. ונראה שבעל הספר לענין אבטוביוגרפי נתכוון: באותם הימים אף הוא ובנו יצטרפו אל הצדיקים והישרים. —

וַאֲמַר אֵלָיו הִנְנִי בָנִי לָמָּה בָּאתָ אֵלַי: וַיַּעַן וַיֹּאמֶר בְּשֹׂאֵלָה גְדוֹלָה
בְּאִתִּי אֵלֶיךָ וּמִסְגִּי מִרְאָה קָשָׁה קָרַבְתִּי: וְעַתָּה אָבִי שְׂמַעֲנִי לִלְמַד
בְּנִי נוֹלַד בֶּן אִשָּׁר אֵין דּוֹמָה לוֹ וּבְרִיתוֹ אֵינְנָה בְּכֵרִית אִישׁ וּמִרְאֵהוּ
לָבֵן מִשְׁלֵג וְאָדָם מִסֶּרַח שׁוֹשָׁן וְשֹׁעַר רֹאשׁוֹ לָבֵן מִצָּמֶר צִמֶּר וְעֵינָיו
בְּקֶרְנֵי הַשָּׁמַשׁ וְכֹאשֶׁר סָקַח אֶת-עֵינָיו הַאִיר כָּל-הַבְּרִית: וְהֵכֵם בְּיָדִי
הַמִּגְלָת וַיִּסְתַּח אֶת-פָּנָיו וַיִּכְרַךְ אֶת-אֲדָוֶן הַשָּׁמַיִם: וְלָמָּה אָבִיו סָסַד
וְהֵכֵם אֵלַי וְלֹא יֵאָמֵן כִּי הוּא מִמֶּנּוּ רַק-הוּא בְּדַמּוֹת מִלֵּאכֵי שָׁמַיִם
וְעַתָּה בְּאִתִּי אֵלֶיךָ לִמְעַן תּוֹדִיעֵנִי אֶת-הָאֱמֶת: וְאַעַן אֲנִי חֲנוּךְ וַאֲמַר
אֵלָיו אֲדֹנִי עוֹשֶׂה חֲדָשָׁה עַל-הָאָרֶץ וְאַנִּי בָּבֶר רְאִיתִי זֹאת בְּמִרְאָה
וְאוֹדִיעָה כִּי בִימֵי גֵרָד אָבִי עָבְרוּ (וּמִלֵּאכִים) מִמִּלֵּאכֵי הַשָּׁמַיִם אֶת-
דָּבָר אֲדֹנִי: וַיִּחְסְאוּ וַיַּעֲבְרוּ חֹק וַיִּדְבְּקוּ בְּנָשִׁים וַיִּחְסְאוּ אִתָּן וַיִּשְׁאוּ
מִהֶן וַיּוֹלִידוּ מֵהֶן בָּנִים: וַיּוֹלִידוּ עַל-הָאָרֶץ גְּבוּרִים לֹא בְרוּם כִּי
אִם-בְּבִשָּׁר וּמִשְׁפָּט גְּדוֹל יִהְיֶה עַל-הָאָרֶץ וְהָאָרֶץ תִּסְתַּהַר מִכָּל-טָמְאָה:
וּכְלִיזֵן גְּדוֹל יָבֹא עַל-כָּל-הָאָרֶץ וְהִנֵּה מִבּוֹל וּכְלִיזֵן גְּדוֹל שָׁנָה אֶחָת:
וְהֵבֵן הֵנָּה הַנוֹלַד לָכֶם יִשְׁאָר עַל-הָאָרֶץ וּשְׁלֹשֶׁת בָּנָיו יִמְלְכוּ אוֹתוֹ
וְכֹאשֶׁר יִגְזַע כָּל-אָדָם אֲשֶׁר עַל-הָאָרֶץ הוּא וּבָנָיו יִמְלְכוּ: וְעַתָּה
הַיּוֹדֵעַ לִלְמַד בְּנָה כִּי הַנוֹלַד הוּא בָנוּ בְּאֵמֶת וּקְרֵאתָ שְׁמוֹ נָח כִּי
הוּא יִשְׁאָר לָכֶם וְהוּא וּבָנָיו יִמְלְכוּ מִדְּהַבְלִיזֵן אֲשֶׁר יָבֹא עַל-הָאָרֶץ
עַל-כָּל-הַחֲסָא וְעַל-כָּל-הַחֲמָם אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה עַל-הָאָרֶץ בְּנֵימָיו: וְאַחֲרֵי-
כֵן יִגֵּב הַחֲמָם עַל-הָאָרֶץ מֵאֲשֶׁר נַעֲשֶׂה בְּרֹאשׁוֹנָה כִּי יִדְעָתִי מִסְתַּרִי
הַקְּדוֹשִׁים כִּי הוּא הָאֲדָוֶן הָרֹאֵנִי וְהַיּוֹדִיעֵנִי וְאֶקְרָא אוֹתָם בְּלִחוֹת הַשָּׁמַיִם:
וְאַרְאֶה כְּתוּב עֲלֵיהֶם כִּי מִדּוֹר לְדּוֹר יִחְסְאוּ עַד אֲשֶׁר יָקוּם
דּוֹר אֶדְכָּה וְהַרְשָׁעָה תִּקְלָה וְהַחֲסָא יַעֲבֹר מִדְּהַבְלִיזֵן וְכָל-טוֹב יָבֹא
עֲלֵיהֶם: וְעַתָּה בָנִי לֵךְ וְהוֹדִיעָתָ אֶל-לָמָּה בְּנָה כִּי הֵבֵן אֲשֶׁר נוֹלַד
הוּא בָנוּ בְּאֵמֶת וְאֵינְנוּ שֹׁקֵר: וַיְהִי כַּשֵּׁמֶעַ מִתּוֹשְׁלַח אֶת-דְּבָרֵי
חֲנוּךְ אָבִיו כִּי הִרְאֵהוּ כָּל-הַמַּעֲשִׂים בְּסוּד וַיִּשָּׁב וַיִּגְדָּהוּ אֶת-שֵׁם
הֵבֵן נָח כִּי-הוּא יִנְחָם אֶת-הָאָרֶץ אַחֲרֵי כָּל-הַכְּלִיזֵן:
סָסַר שְׁנֵי אֲשֶׁר כְּתֹב חֲנוּךְ לְמַתּוֹשְׁלַח בָּנוּ וְלֹאֲשֶׁר יָבֹאוּ אַחֲרָיו
וַיִּשְׁמְרוּ אֶת-הַחֹק בְּאַחֲרִית הַיָּמִים: אֵתָם אֲשֶׁר עָשִׂיתָם טוֹב תִּחַבּוּ
לְיָמִים הֵכֵם עַד-אֲשֶׁר יָסוּפוּ עוֹשֵׂי רָשָׁע וַיָּסוּף כָּם הַרְשָׁעִים: וְאַתָּם

ס
י
יא
יב
יג
יד
[יו]
[טו]
[טז]
יח
יט
ק
ב
ג
קח
ב
ג

חבו ער-אשר תחלה החשא בי שמומיהם ימחו מספר החיים
 ומספרי הקדושים ונרצם יבחר לעולם ונשמותיהם תומתנה והילילו
 במקום מדבר שממה ובאש תשרפה בי אין שם ארץ: וארא שם
 דצידענן בלתי נראה בי מרב עמקו לא-יכלתי להביט אליו וארא
 להבת אש בהירה נושבת וקצין הררי-והר סובבים ומעוספים הנה
 ונהנה: ואשאל אחד המלאכים הקדושים אשר הנה עמדי ואמר
 אליו מה-הדבר הזרם הנה אשר אינני רקיע בי אם-להבת אש
 בוערת בלבד וקול בבי וצעקה ויללה ובאב חזק: ויאמר אלי
 המקום הנה אשר תראה אליו תשלכנה נשמות החשאים והמגדסים
 ועושי רשע וההוסכים כל-אשר דבר אלני בסי הנביאים את-
 הבאות: כי מהם כתובים וחקוקים ממעל בשמים למען יקראו
 בהם המלאכים וידעו את אשר יקרה לחשאים ולנשמות הענוים
 ואשר ענו את-בשרם ושקרו מאת אלהים ואשר נתנו לתרשה
 ביד אנשים רשעים: אשר נאדבו את-אלהים ולא אדבו וזהב או
 כסף או כל-דבר טוב אשר בעולם ואך לענוים נתנו את-בשרם:
 אשר מעודם לא-התאוו למאכלי הארץ כי אם-חשבו את-נפשם
 לרוח עבר וישמרו זאת וארני הרבה לנפשותם ונשמותיהם נמצאו
 מהרות למען ירכבו את-שמו: וכל-ברכותיהם הנכונות רשמתי
 בספרים והוא יער להם את-שקרום כר-נמצאו אהבים לשמים
 מנשמותיהם ואם-גם-נרמסו ברגלי רעים וישמעו מפייהם כלמות
 ובוז ויהיו לתרשה ברכוני: ועתה אקרא לנשמות הטובים אשר
 לדור האור ואהפך את כל-אשר נולדו בחשך אשר בבשרם לא-
 קבלו את-הקבוד קראוי לאמונתם: והבאתי את-אהבי שם קדשי
 אל-אור זרם והושבתים איש איש על-בשא כבודו: וההירו לעתים
 אין מספר כי צדק משפט האלהים ולנאמנים הוא יתראמן במושב
 דרכי הישר: וראו את-אשר נולדו בחשך משלבים אל-חשך
 והצדיקים והחשאים יארחו וראו בזהרם וגם הם ילכו אל-
 אשר נכתבו להם שם ימים ועתים:

ספר חנוך ב

מבוא

א. לתולדות גילוי ספר חנוך הסלאבי.

ידוע שהספרים החיצוניים עברו מביוזנטיה לארצות הסלאבים – בולגאריה, סירביה ורוסיה – בתחלת התהוותה של הספרות הסלאבית. היינו בזמן שבאו הסלאבים לידי הכרת הספרות הביזנטית. ביחוד הצטיינו בכך הרוסים, שמזמן התנצרותם ואילך היו מקבלים מביוזנטיה את הספרים החיצוניים בתרגום סלאבי: אותם הספרים היו מביאים אליהם הכמרים היוונים, ואף הם, הרוסים עצמם, היו הולכים לפעמים קרובות לארץ יוון ושם היו מתעסקים שנים רבות בהעתקת ספרים ואף בתרגומם. הכרוניקן הרוסי מספר, למשל, על המלך יארוסלב א' (1054–1019) שהיה מאסף ספרים (כוונתו לספרים סלאביים), והספרים שלא היה להם תרגום היה מצוה לתרגמם לו מיוונית לסלאבית.

ואע"פ שהגיעה מיוון לרוסיה הרשימה של הספרים הנדחים (ἀπορριπτα—отреченныя). שנתחברה על סמך פסקי דינים שונים של הכנסייה הנצרית, ובתוך אותם הספרים הנדחים נמנו אף כמה מן הספרים החיצוניים, מכל מקום לא הפריעה אותה רשימה לספרים החיצוניים שיהיו רווחים בעולםם של הסלאבים.

בין הספרים הנדחים היה אף ספר חנוך. אבל איסורו של הספר לא עיכב הרבה בעד הפצתו, והעתקות וקיצורים וקטעים הימנו היו חוזרים בתוך העם הרוסי במדה מרובה. הספר היה חביב על קוראיו.

בפעם הראשונה הופיע בדפוס קטע של חנוך הסלאבי בשנת 1862 ע"י А. Н. Пыпин בשנת 1869 פרסם А. Н. Попов קטעים חדשים מספר חנוך. אח"כ, בשנת 1880, פרסם פופוב⁽¹⁾ נוסח שלם של הספר ריון של חנוך (Книга о тайнахъ Еноховыхъ) מתוך כ"י שנכתב בשנת 1679 בפולטאבה (מקבוצת הספרים של А. И. Хлудовъ). פופוב נדר לכתוב ספר חקירה על ספר זה ולא הספיק משום שקידמיהו המות (1881).

בשנת 1884 הדפיס סטיואן נובאקוביץ' הסירבי (במאסף Starine, XVI) נוסח הספר חנוך מתוך כ"י No. 151 שבספריה העממית בבילוגראד, מבלי שידע כלל על הוצאתו של פופוב. הנוסח שהוציא נובאקוביץ' הוא קיצור מנוסח סלאבי שלם. אבל הוא לא הרגיש בכך, ואף נעלם הימנו שבאותה ספריה שבבילוגראד יש עוד כ"י מס' חנוך והוא מתוקן ושלם באמת.

בשנת 1896 הוציא R. H. Charles האנגלי (על פי תרגום שהכין בשבילו W. R. Morfill) ב' הנוסחאות של פופוב ונובאקוביץ', זה לעומת זה, עם מבוא והערות⁽²⁾. אבל השוואת ב' הנוסחאות הללו אין לה ערך אלא לתולדות הספר חנוך בתוך הספרות הסלאבית גופה.

(1) Вмѣстѣ съ Императорскомъ Обществѣ Исторіи и Древностей Россійскихъ при Мос-ковскомъ Университетѣ. Библиографическіе матеріалы IV בתוך עבודתו הכללית (ספר ג') 1896. The Book of the Secrets of Enoch, Oxford 1896. (2) אחר כך חזר Charles והדפיס מתוך הוצאתו זו את הספר במאספו (The Apocrypha and Pseudepigrapha, Oxford 1913 (II, 425–469)) מבלי לידע על ההוצאות והחקירות שהופיעו ברוסיה אחר שנת 1896. ואע"פ שסוקולוב שלח לו קצת ידיעות במכתב (כך מספר סוקולוב בח"ב עמ' 154 מספרו Славянская книга Еноха Праведного) מכל מקום לא השתמש בהן. חוץ מחילומי קצת נוסחאות – הן ממה שהודיעהו סוקולוב והן ממה שנמצא בנוסח המקוצר מהוצאת נובאקוביץ' – שהוא מביא בגליון שבספרו. גם Bonwetsch הגרמני הוציא Das slavische Henochbuch (Abhandlungen d. Göttinger Gesellsch. d. Wiss., philol.-hist. Klasse, Neue Folge I, 3), Berlin 1896. הוא השווה עוד כ"י שנמצא בווינה.

ולא לחקירת הנוסח היסודי. כלר' הנוסח היווני, שממנו נעשה בזמנו התרגום הסלאבי. לתכלית זו מועילות הרבה חקירותיו של M. И. Соколовъ הרוסי. לסוקולוב נגלה מה שהיה נעלם מעיני נובאקוביץ': בשנת 1886 מצא באותה הספריה שבבילוגראד את הכ"י No. 321 הכולל נוסח מלא של ספר חנוך. והוא קדום בזמן מאותו של פופוב. את הנוסח המלא הזה הוציא סוקולוב לאור³ בשנת 1899 עם חילופי גירסאות לפי נוסח פופוב (II) וכ"י אובארוב (V). ואף תרגום רומי עשה בצדו. חוץ מאלו נודמן לו לסוקולוב אחר כך עוד כ"י אחד של הנוסח השלם (הוא מסמנו G). שחשיבותו מרובה לבירור הנוסח⁴.

במחקרו הרחב על ספר חנוך הסלאבי עלה לו לסוקולוב לקבוע שהספר הסלאבי היה חזור בעם ב' נוסחאות: בנוסח שלם ובנוסח מקוצר (שנעשה מן הנוסח הסלאבי השלם). ויש להעיר שאף סוקולוב, כאותם החוקרים הסלאבים שקדמוהו, עסק בעיקר בחקירת ערכם ומקומם של נוסחאות הס' חנוך בתולדות הספרות הסלאבית-הרוסית. מצד זה טרח הרבה לתאר באריכות את כל כתבי היד מבחינת תכנם וסגנונם, הרחיב הדיבור על השפעתו של הספר על הספרות הסלאבית-הרוסית ועל טיבו של חנוך הסלאבי ביחס לשאר שרידי הספרות הביזאנטית, המזרחית והמערבית, וכיוצא באלו העניינים.

אף הוא, כפופוב, לא זכה להשלים ולפרסם את מחקרו בחייו. וספרו נערך ע"י M. Сперанскій⁵ כעין המשך לחלק העבודה שפרסם בחייו. ואף שער כללי ניתן לעבודתו: M. И. Соколовъ, Славянская книга Еноха Праведнаго, тексты, латинскій переводъ и изслѣдованіе. Посмертный трудъ автора приготовилъ къ изданію М. Сперанскій. Москва, Синодальная типографія, 1910 (IVX182X167 עמודים).

ב. על לשונו העיקרית של חנוך הסלאבי.

מצד הלשון וההרצאה נראה שהספר נכתב מתחלה עברית. הראיה הראשית היא שהספר ניתן להתרגם עברית כמעט תיבה בתיבה. אף על פי שאינו אלא תרגום מתוך תרגום. ואילו היה הספר כתוב מעיקרו יוונית הרי היה המתרגם העברי מוכרח לנהוג בו פראפראזה לא רק במסירת תכנם של הכתובים, אלא אף בתיבות בודדות היה מוצא קושיים בתירגומן כצורתן. שכך טיבה של הלשון היוונית המקורית מחייב, שהיא נוהגת להשתמש בהרכבת כמה מלין למלה אחת לשם הבעת מושג, ואף דרכי הצירוף ובנין המשפטים ביוונית אינם פשוטים כל כך כמו צירופן של המלים ובנין המשפט בעברית. כמו כן מעידים על העברית שמות החדשים העבריים: סיון וטבת ואייר (כ"ד ז') וניסן (כ"ד ט'). ולשונות עבריים מיוחדים, כגון אם טוב בעיניך חנוך ועשינו לחם לפניך (י"ד ב'), האדם מביא מן הבהמה הטהורה... מן העופות הטהורים (ט"ו י'). עמוד לפני (пред лицом) ה'... ולפני (впред лицом) מובח ה' (כ"א ב') וכדומה. חוץ מזה, יש בספר כמה טעויות שאינן מתפרשות אלא מתוך בחינה גראפית של המקור העברי שהיה לפני המתרגם היווני, כגון

י' ג'	קרא המתרגם היפס	במקום הַזְדָּפִים
י"א ח'	" " "	אוריאל
י"ג כ"ב	" " "	משכן הרוח (אולי)
כ' א' וכ"ג מ"ה	" " "	אַתְנָה

(3) במאסף Чтенія и т. д. הנ"ל בשנת 1899 (ספר ד', עמ' 112-1).

(4) בחלק ב' של ספרו (שיצא אחר מותו), עמ' 48-53.

(5) במאסף Чтенія и т. д. הנ"ל, שנת 1910, ספר ד' (ואף בספר כפני עצמו).

ואף על פי שהספר הוא כלו עברי, מכל מקום מצינו לו למתרגם היווני שהרשה לעצמו לעשות לו כאן ושם מסעמים שינעמו לחכו של הלועזי. כן, למשל, הרחיב את האגדה העברית שהקביה צבר את עפרו של אדם מארבע רוחות העולם (י"א ס"ג) והכניס לתוכה את הדרוש שהיה מפורסם בעולם ההיליניסטי שהשם אדם = Ἀδὰμ ביוונית ארבע רוחות העולם: ἀνατολή, δύσις, ἄρκτος, μεσημβρία (= מזרח, מערב, צפון, דרום)⁶. ממש על הדרך שהיו קדמונינו נוהגין אף בלשונות אחרים לדרשם על פי היוונית (ע"ש בפירוש).

כמו כן הוא נוהג למסור שמות עבריים בשמות יווניים שהיו ידועים לקוראיו. ואין לעמוד עכשיו על טיבם בעברית, כגון ארכס (י"א ט"ז), פוניכס וכלכידרה (ו' ר'). כיוצא בכך הן הסירינות שהכניסו המתרגמים היוונים של ס' חנוך א' (י"ט ב') וחזון ברוך הסורי (י' ח'). ואנו כבר קשה לנו להכריע מה היה כתוב במקור העברי.

ואף את תרגום הע' הוא מעדיף על המקור העברי והוא נותן (א' א') את מנין שנותיו של חנוך עד הולדת מתושלח מאה וששים וחמש שנים, ולא ששים וחמש ככתוב במקור העברי (ברא' ה' כ"א). ודרכו זה הוא כדרך שהיו נוהגין שאר המתרגמים, שהיה כל אחד יודע את הנוסח של הביבליה שלו, וכמו שעשה אף יוספוס (השוה קדמ' א' ב' ג').

ג. על טיבו של הספר ותכנו.

הסופר רצה ליתן דברי אגדה על השתלשלות הכהונה הגדולה מימי קדם, שהיא נמשכת והולכת למן דורו של נח ועד מלכי־צדק, כלר' עד זמנו של אברהם, ומכאן ואילך אין צורך עוד לבדיקה וסיפור, שהרי הכל ידוע מן התורה. לתכליתו זו הוא מאריך הדיבור, בקשר עם תולדותיהם של הכהנים הגדולים והנפלאים שהיו מימי קדם, אף על חשיבותם של הקרבנות. לפי תכנו מחלק הספר בדרך כלל לשני ראשים:

(א) א-יט: על עלייתו של חנוך למרום והליכתו בז' הרקיעים וחזרתו אחר כך אל הארץ (א'-י"ב) ודבריו אל בניו ועלייתו שנית למרום (י"ג-י"ט).

בחלק זה השתמש הסופר בחומר של מוטיבים שהיה רווח ומשותף לכל הספרות החנוכית, כגון שהיה חנוך מהלך בשבעת הרקיעים וצופה שם מה שנסתר מעיניהם של שוכני ארץ. אלא שכל סופר וסופר היה מרצה אותם הענינים לפי חפצו והלך נפשו.

(ב) כ-כד: הרצאה על השתלשלות הכהונה הגדולה מתוך אל מתושלח וניר ומלכי־צדק ונח.

ד. המקום שבו נכתב הספר במקורו ותרגומו היווני.

נראה שהספר נכתב בארץ ישראל ובירושלים דוקא, במקום ובזמן שהיה בית המקדש קיים: דבר זה נשמע מתוך פרשת מעשה הקרבנות והחשבתם.

ותרגומו היווני של הספר במצרים נכתב: כך נראה מן ההערה הארכיאולוגית לשמות החדשים העבריים, שהוא מוסיף בצדם את שמותיהם המצריים (כ"ד ז' וט').

והואיל וידוע שהנוצרים לא היו מקבלים עוד שום ספר יהודי לאחר סופה של המאה הא' או תחלתה של המאה הב' למנינם, על כרחך תרגומו היווני של הספר קודם לאותו זמן נעשה.

ה. על התרגום העברי.

תרגום זה ניתן לפי הנוסח הביולוגראדי שהוֹלֵל סוקולוב עם חילופי נוסחאות לפי כ"י ג (שנדפס בחלק ב' מספרו, עמודים 48-53).

החלוקה לפרקים ופסוקים היא של סוקולוב.

ספר חנוך ב

ספרי רזי-קדש לחנוך לאיש חכם ואמן גדול אשר לקחהו יי
והאברהם למען יראה משקנות מרומים ומלכות הסקמה היתה
והגדלה והנשגב ואי-המשתנה אשר לאל שדי והמעמד הנשגב
מאד והנבדד והמאיר ומרבה-העינים של משרתי יי וכסא יי הבלתי-
נע ומעלות והוסעות צבאות לא-בשר והמון רב של יסודות
במקברת אי-מבארת ומראות שונים ושירת צבאות הכרובים
לא-מבטת ואור בל-מדה ראה בעיניו:

א אמר חנוך בעת ההיא באשר מלאו לי מאה ותמש וששים
שנה הולדתי את בני מתושלח ואחר-כך חיותי מאתים שנה
ב וימלאו כל שנות חיי שלש מאות ותמש וששים שנה: בחדש
ג הראשון ביום מועד לחדש הראשון ביום הראשון אני חנוך לבדי
ד חיותי בביתי ואנחם על-משקבי ואישן: וכאשר ישנתי וישל עצב
ה גדול על-לבי ואבך בעיני בשנה ולא וכלתי להבין מה-העצב הזה
ו או מה-יהנה-לי: ונראו אלי שני אנשים גדולים מאד אשר לא
ה ראיתי כמוהם מימי על-הארץ: וסניקם היו מזהירים כשמש
עניקם בוערות כלסידים אש מסיקם ויצאת בגדיהם נוצות שונות
למראה רגליהם בארנמן בגסיקם מזהב מזהירות וידיהם משלג זכות:
ו-ו ויעמדו על ראש משתי ויקראו-לי בשמי: ואני הקיצותי משנתי
ח וארא בהקיצ את-האנשים ההם בעמדם על ידי ואמבר ואשת-חנה
לסניקם ואסחד ומראה שני שנה מסחד: ויאמרו אלי האנשים
עזק חנוך אל תירא אלהי-עולם שלחנו אליך והיום אתה עולה

ספרי רזי-קדש לחנוך. בנוסח ע: מן הספרים הנסתרים על העלאת חנוך
הצדיק, ובנוסח פ: ספר רזי חנוך בן ירד. נראה שפתיחה זו על תכן הספר נכתבה
בידי אחד הקוראים. - ואמן. художника. ובנוסח י: книжника (=סופר). בנוסח ו: נוסף:
וסופר. - יסודות. стихи. - במחברת אי-מבארת. нескажемааго сложенія. -

חלק א': העלאתו של חנוך למרום והחזרתו לארץ
והעלאתו שנית (א'-ט).

ביום מועד לחדש הראשון. כוונתו: ראש חודש - יום מועד - היה ביום
הראשון בשבוע. - שני אנשים. הם שני המלאכים שמואל ורעואל. הנקובים בשמותיהם

ט אָמנוּ הַשְׁמוּמָה: וְעַתָּה צוּ אֶל-בְּנֵיהָ וְאֶל-קִלְבֵּנִי בֵּיתָהּ אֵת אֲשֶׁר
יַעֲשׂוּ בְלִעְדֶּיהָ עַל-הָאָרֶץ בְּבֵיתָהּ וְאִישׁ אֶל-יִבְקָשָׁהּ עַד-אֲשֶׁר יִשְׁיבָהּ
י וְאֵלֶיהֶם: וְאֶמְהַר לְשֹׁמֵעַ בְּקוֹלָם וְאֶצֵּא מִבֵּיתִי הַחוּצָה וְאֶסְגֹּר אֶת-
יֵא הַדֶּלֶת כְּאֲשֶׁר אָמְרוּ אֵלַי: וְאֶקְרָא אֶל-מְתוֹשֶׁלַח וְאֶל-רָעִים וְאֶל-
עֵידָד בְּנִי וְאֶנִּיד לָהֶם אֶת-אֲשֶׁר דִּבְרוּ אֵלַי הָאֲנָשִׁים הַנּוֹסְלָאִים הָהֵם:
ב שָׁמְעוּ בְנֵי לֹא אֲדַע אָנָּה אֲנִי הַלֵּךְ אוֹ אֶת-אֲשֶׁר יִקְרָה אוֹתִי:
ב וְעַתָּה בְנֵי אֶל-תְּסוּרוּ מֵאַחֲרֵי הָאֱלֹהִים הַתְּהַלְכוּ לִפְנֵי יְיָ וְאֶת-מִשְׁפָּחֵי
ג תִּשְׁמְרוּ: אֶל-תִּמְנְעוּ מִתְּפִלָּה לְשִׁלּוּמְכֶם לְכָל יָמֵיכֶם יְיָ אֶת-עַמְלֵי
יָדֵיכֶם וְאֶל תַּחֲסוּרוֹת מִמֶּנּוּ יְיָ וְלֹא יִחַסֵּר יְיָ אֶת הַמְּבִיאִים לוֹ
ד מִנְחָה מִחוּץ-אֶצְרוֹמֵיכֶם: בָּרְכוּ אֶת-יְיָ נְסִיבְכֶרֶת עֲדְרֵיכֶם נְסִיבְכֶרֶת
ה בְּבִכּוֹת בְּקֶרֶכֶם וְהִיטָה עֲלֵיכֶם הַבְּרָכָה לְעוֹלָם: אֶל-תְּסוּרוּ מֵאַחֲרֵי
יְיָ וְאֶל-תִּשְׁתַּחֲוּוּ לָאֱלֹהֵי הַבָּל לָאֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא-עָשׂוּ אֶת-הַשָּׁמַיִם
וְאֶת-הָאָרֶץ וְאֵת הַבְּרִיּוֹת כִּי הֵם יֹאבְדוּ וְאֲשֶׁר יִשְׁתַּחֲוּוּ לָהֶם
ו וְחֹזֵק אֶת-לְבוֹמֵיכֶם בְּיָדָתוֹ: וְעַתָּה בְנֵי אִישׁ אֶל-יִבְקָשְׁנִי עַד אֲשֶׁר
יִשְׁיבֵנִי יְיָ אֵלֵיכֶם:

ג וַיְהִי כְּבִלּוֹתִי לְדַבֵּר אֶל-בְּנֵי וַיִּקְרְאוּנִי הָאֲנָשִׁים הָהֵם וַיִּשְׁאֲלוּנִי
ב עַל-כְּנִסֵּיהֶם וַיַּעֲלֵנִי אֶל-הַרְקִיעַ הָרָאשׁוֹן: וַיַּעֲמִידוּנִי עַל-הַקְּנִיִּים
ג וַיִּלְכוּ וַאֲרָא עוֹד לְמַעְלָה אֶת הָרֹם וּלְמַעְלָה [מִמֶּנּוּ] רָאִיתִי אֶת-
ג הָאֲוִיר: וַיַּעֲמִידוּנִי בְּרָקִיעַ הָרָאשׁוֹן וַיִּקְרְאוּנִי יְיָ רַב מְאֹד גְּדוֹל מְאֹד

יא לַקֶּמֶן יֵא פִּיחַ. - הַשּׁוּה סִפֵּר הַיִּשְׂר: וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת חֲנוּךְ מִתּוֹשֶׁלַח וְאִלִּישׁוּעַ וְאִלִּימֶלֶךְ
בְּנִים שְׁלֹשָׁה וְאַחִיּוֹתֵיהֶם מְלָכָה וְנַעֲמָה. - רַעִים. perima. הַשּׁוּה בְּרֹא' י' ז' רַעֲמָה=
בַּע' Pégma. - עִירֵד. raidada (=עִירֵד, וְכֵן יֵא ו'). וְכֵן בַּע' לְבֹרֵא' ד' יֵיחַ עִירֵד=
Γαῖδάδ (וּבַפֶּשֶׁ עִירֵד). וַיֵּשׁ לְהַעֲרִי שְׁעִירֵד (ע' בְּרֹאשִׁית שֵׁם) הוּא בְּנֵי שֶׁל חֲנוּךְ בֶּן קִין.-
ג הַרְקִיעַ הָרָאשׁוֹן. הַשּׁוּה חֲגִיגָה יֵיב ב' (וְשֹׁאֵר הַמִּקְרוֹת ע' בְּפִירוּשׁוֹ שֶׁל תִּיאֹדוֹר
לְבִיר 45): שְׁבַע [רַקִּיעִים] וְאֵלֶּה הֵן (הוּא מוֹנֶה אוֹתָם מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה). וַיִּלּוֹן רַקִּיעַ
שְׁחָקִים זָכוֹל מַעֲיֵן מְכוֹן עֲרֻבוֹת. וַיִּלּוֹן אֵינֹו מִשְׁמַשׁ כְּלוֹם (וְכֵן בְּצוּאֹת לוֹי ג') אֵלֶּה נִכְנַס
שְׁחָרִית וַיּוֹצֵא עֲרֻבִית (הַשּׁוּה סִדֵּר רַבָּה דְּבֹרֵאשִׁית בְּבִתִּי מִדְּרֻשׁוֹת שֶׁל ווִירְטֵהִימֵר א' סִימֵן
לִיב: וַיִּלּוֹן דּוּמָה לְפִרְגּוֹד שֶׁל מִשִּׁי שִׁמְכִּסִּין אוֹתוֹ וּבִשְׁעָה שֶׁהוּא יּוֹצֵא מִעֲבִירִין אוֹתוֹ.
כך וַיִּלּוֹן בִּשְׁעָה שִׁיעֵלָה עֲמוּד הַשְּׁחַר וְתִצֵּא חֲמָה לְשֹׁמֵעַ עוֹלָה וּמִכְסָּה פְּנֵי רַקִּיעַ רָאשׁוֹן
מִפְּנֵי גִלְגַּל חֲמָה. וְכִשְׁתַּכְּנַס חֲמָה מִעֲבִירִין אוֹתוֹ כְּדִי שִׁתְּעֵלָה לְבִנָּה כּוֹכְבִּים וְכָל מְזֻלוֹת
לְשֹׁמֵעַ בְּעוֹלָם) וּמַחֲדָשׁ בְּכָל יוֹם מַעֲשֵׂה בְּרֹאשִׁית. שִׁנְאֵמֵר [יִשְׁע' מ' כִּיב] הַנוֹטָה כְּדָק
שָׁמַיִם וַיִּמְתַּחֵם כֹּהֵל לִשְׁבַת. וְהַשּׁוּה בְּרֻכּוֹת נִיח ב' וַיִּלּוֹן הוּא דְּמַקְרַע דְּמַגְלִל וּמִיחֻזִּי
נְהוּרָא דְּרַקִּיעָא. וְהוּא שִׁנְקָרָא שָׁמַיִם. ע' בִּיר ר' ו' בְּרַקִּיעַ הַשְּׁנִי שֶׁהוּא לְמַעְלָה
ג מִן הַשָּׁמַיִם. - הָרוּחַ... הָאֲוִיר. (=ἀήρ) βράδου...αερ (ע' לַקֶּמֶן יֵא מִיט). - יֵם
רַב מְאֹד. לְפִי צוּאֹת לוֹי ב' נִמְצָא אוֹתוֹ יֵם בֵּין (ἀνάμεισον) רַקִּיעַ רָאשׁוֹן לְשִׁנִּי. -

ד הארץ: ויעבירו לשני את-ראשי משטרי הכוכבים ושריהם ונראוני
מאמים מלאך המשלים על-הכוכבים ובגן השמים והם מעופפים
ה בכנפיהם והולכים משיב לל-השמים: ושם ראיתי אוצרות השלג
והקרח והמלאכים המזויקים את-אוצרותיהם הנוראים ואוצרות
ו העננים אשר משם יצאו וקאו: ונראוני את-אוצרות הטל בשמן
ז וזת ומראה צבעו ככל-סרחי האדמה ויותר מזה ואת-המלאכים
השומרים על-אוצרותיהם ובסגורם אותם ובסתתם:

ד וישאוני האנשים ההם ויעלוני אל-הרקיע השני ונראוני ונרא
ב חשקה גדולה מחשבת הארץ: ואביט שם אל-האסורים בקבליים
ג התלויים ושומרים מחכים למשפט בלי-מדה: והמלאכים ההם
מראיהם חשך מחשבת הארץ והם בוכים בכל-שעה בלי-הפוגות:
ד ואמר אל-האנשים אשר היו עמדי מדוע אלה נענים בלי-חשך:
ה ושיבוני אלה הם האנשים אשר קרו מאחרי יי לא שמעו למצות
ו נלכו בשרירות לבם ונסורו הם ושרם והנתונים ברקיע הסמישי:
ו ונהמו מעי להם מאד והמלאכים ההם השתחוו לי ויאמרו אלי
ז איש האלהים התפלל לנו אל יי: ואען אליהם ואמר מי אני
ז בן-תמותה אשר אתפלל למלאכים מי יודע אנה אלך בגששי ואת
אשר יקרני או מי יתפלל-לי:

ה וישאוני משם האנשים ההם ויעלוני אל-הרקיע השלישי
ב ויעמידוני בתוך הגן: ואביט משם למטה ונרא את-המקום שהוא
לא יקסר טובו ונרא את-כל-העצים פורחים ופה ופרים בשל
ג וריח ניחוח לו וכל-מאכלים מביאים וריח ניחוח הם שופעים:
ג ובתוך עץ החיים במקום בו גנים יי מדי בואו לגן-עדן והעץ שהוא

ד הכוכבים. ואת השמש ואת הירח ראה ברקיע הרביעי (ע' פרק ו'). ובחגיגה י"ב ב':
רקיע - שבו חמה ולבנה כוכבים ומזלות קבועין. אבל השנה ביר ו' איכן הן גלגל
חמה ולבנה נתונים - ברקיע השני. שנאמר [ברא' א' י"ז] ויתן אתם אלהים ברקיע
השמים - [ברקיע שהוא למעלה מן השמים. - פסיקתא דריב כ"ט]. - השמים. כלו
ה- הכוכבים. - לפי י"ג י"ח-כ"א ראה שם יותר מאשר נאמר כאן. -

ד לפיה ע' ז' ה' ואילך. וכן ליט-מ' ועיג-ע"ו. - מכל מקום משמע מסיפורו (לקמן
ז' י"א. והשוה חנוך א' י"ב-ט"ו) שהתפלל בעדם. אלא שלא הועילה תפלתו לבטל
את גזר דינם. -

ה בתוך הגן. по сре́д поро́ди. על הגן ע' דברי ה' לקמן י"א מיד וע"א ודבריו
ג- של חנוך י"ג ליב. - התוספת בפיב היא לפי גוסח П. - ובתוך. ע' ברא' ב' ט'. והשוה

לא יתאר מובו וריח ניתוחו וישה הוא מקל-נקרא מסביבו מראהו
 זקב ואדם וקעין האש הוא ומכסה את-קל-הקן ובו מקל-העצים
 השתולים ומקל-הסרות ושרש לו בנן בקצה הארץ: ונרצון הוא
 בין הסלוף ואי-הסלוף: ושני מעגנות יוצאים האחד שוטף רבש
 וקלב ונהשני שמן וזון ונסרדים הם לארבעה ראשים סובבים
 ושקטים הם והולכים ונקטים לתוך נרצון בין הסלוף ואי-הסלוף
 ומשם יצאו ונסרדו לארבעים חלק והולכים הם על-הארץ ומסלפים
 בסבובם בשאר יסודות הרוח: ואין שם עץ חסוד-סרי וכל-עץ
 עשה סרי טוב וקל-המקום מברך: ושלש מאות מלאכים מאירים
 מאד והם שומרים לזון וקול בל-הסוגות ובשינה ישה עובדים
 ח-ט הם לזון בל-הנמים: ואמר מה-טוב המקום הזה: ויאמרו אלי
 האנשים ההם חנוך המקום הזה הוכן לצדיקים אשר נשאו כל-
 הסגעים בתיבתם מן-המקרים לנשיותם סרו ומן השקר את-צניניהם
 הסבו ויששו משפט צדק מלחמם נתנו לרעבים וסרמים בסו בנד
 ונוסלים הקימו ולעשוקים ויתומים עזרו ותמימים הלכו לסני ו
 ולו לבד עבדו להם הוכן המקום הזה נחלת עולם: ויוליכוני
 האנשים ההם למאת צפון ושם הראוני מקום נורא מאד בל-נגע
 וענוי במקום ההוא חשך נורא וענן בלתי מאיר ואין-שם אור
 ואש-חשכה בעצת תמיד ונהר-אש משך בקל-המקום ההוא פה
 יא אש ושם קרח צרב ומקרה: ובתי-כלא קשים מאד ומלאכים דחקים
 יב בלי רחמים ונשאים הם נשק קשה ומענים הם באכזריות: ואמר אוי

ספר היכלות (בס' מרכבה שלמה. ירושלים תרפ"ה, ט' ב'): ביום שטרדו הקביה לאדם
 הראשון מגן עדן היתה שכינה שורה על כרוב תחת עץ החיים. - ומכסה את-
 כל-הגן... השוה פרק גן עדן (במחזור ויטרי עמ' 736): ועץ חיים באמצע וגופו מכסה
 על כל גן עדן, ויש בו שמונה מאות מטעמים, ואין זה דומה לדמותו של זה ולא טעמו
 של זה כטעמו של זה ולא ריח זה דומה לריחו של זה. - בין החלוף ואי-החלוף.
 ד
 междоу тлѣннѣм и нетлѣннѣм. ברומית יתורגם: inter corruptibilitatem et incorruptibilitatem.
 ה כוונתו: בין עולם שלמטה לבין עולם של מעלה. - ארבעה נהרות אלו עברו אל הקוראן
 מיז טיז-יין, אלא ששם נתחלף נהר השמן בנהר מים בלי ריח רע (غير آسن). והשוה
 פרק גן עדן (במחזור ויטרי, שם): וכל חופה וחופה מושכין ממנה ארבעה נהרות, אחד
 של חלב ואחד של יין ואחד של אפרסמון ואחד של דבש. - על טיבם של הצדיקים
 והרשעים ע' נאומו של חנוך לקמן י"ג ליה ואילך. - על גיהנם ע' לקמן י"ג כיד-ליא
 י בנאומו של חנוך. על הכנת המקומות בגן עדן ובגיהנם קודם הלידה י"ג ע"ז. - פה
 אש ושם קרח. השוה סדר רבה דבראשית י"ז: ושאל חציה אש וחציה ברד ורשעים

יג אוי מדה-נורא המקום הזה: ויאמרו אלי האנשים חנוך המקום הזה
הוכן לרשעים לפני האלהים העושים רעות עלי-ארץ רשעים
קסמים נחש-שרדים המתהללים במעשיהם הרעים הנגבים נשמות
אדם בסתר ומדקאים עניים וגו' לים את-רכושם והם מעשירים
מרכוש אחרים בקמקם אותם ואשר בבתם להשביע נמיתו ברעב
ואשר בבתם להלביש יוציאו עירמים והם לא ידעו את-בוראם
ומשתמחים לאלהים אין בהם רוח אלהי הקל והם פסילים ומשתמחים
למעשי-ידיהם הנתקבים לכל-אלה הוכן המקום הזה נחלת עולם:
ו יקחוני האנשים ההם ויגלוני על-הרקיע הרביעי ויראוני שם
ב כל-המקלבים והמעקרים וכל קרני אור השמש והירח: ואמר את-
מהלכיהם ואחשב את-אורם וארא והנה לשמש אור פי שבעה
ג מאשר לגרם: [וארא] את-סבובם והמרקבה אשר בה ילך כל-אחד
ברוח הולכים הם במהירות נקלאה מאד ואין להם מנוחה יומם
ד ולילה בלכתם ובשוקם: וארבעה כוכבים גדולים ולכל כוכב
תחתיו אלה כוכב הולכים לימין השמש וארבעה לשמאלו ולכל
כוכב תחתיו אלה וקלם מספרם שמונת אלפים והם הולכים עם-
ה שמש תמיד: ומוליכים אותו ביום חמשה עשר רבוא מלאכים
ובלילה אלה מלאך ולכל-מלאך שש בנפים והם הולכים לפני
ו המרקבה ואש נותנים לו מאה מלאך: ורוחות פורחים בדמות שני
עופות האחד קצין חיל והשני קצין נחש-נחשת פניהם פני ארנה

יז שבתוכה כשהם יוצאים מן האש יוחץ אותם ברד וכשיוצאים מן הברד דולק אותם האש. —
ה עושים על הארץ רעות. בנוסח II: נגד הסבע ניאוף והוא קלוקל הילדים... כמעשה
סדום... המתהללים במעשיהם הרעים בגנבה בשקר בלשון הרע בקנאה בנטירה
בניאוף ברצח... ומשתחווים לאלהים אין בהם רוח אשר לא יראו ולא ישמעו
אלהי הבל. —

ו הרקיע הרביעי. לפי חגיגה י"ב ב' הוא זבול שבו ירושלים ובית המקדש
ז ומזבח בנוי ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן. — והמרכבה. השוה פרקי
ח אליעזר הגדול ו': החמה רוכב במרכבה ועולה מעוטר כחתן. — ואש... בנוסח II:
ו מאירים ומחממים את השמש מאה מלאכים. — כחול. החול נזכר עוד בחזון ברוך
היווני פרק ז' והוא עוף אגדי שלא אכל מעץ הדעת ולפיכך נשאר בן אלמות (ע' ב"ר
י"ט ה'). נראה שנקרא בשם זה על שם מרוץ תקופת הזמנים (השוה בערבית אל-). הרבה
יש על החול (Phoenix, Φοenix) בספרות היוונית והרומית. הירודוטוס (II, 73) הקדיש לעוף
הקדוש פרק מיוחד, שהוא מתחיל בזה הלשון: „אני לא ראיתי רק בציור. ובאמת. לפי
דברי בני היליאופוליס, הוא בא למצרים לעתים רחוקות. פעם בחמש מאות שנה. עוף זה

הַרְגִּילִים וְהַגָּב וְהָרָאשׁ קִשָּׁל לְוִיתָן מֵרָאיהֶם אַרְגָּמָן דִּקְשָׁת הַעֲנָנִים
וְדָלֶם תִּשַׁע מֵאוֹת מֵדוֹת כְּנָסִיהֶם כְּנָסִי מִלְּאָכִים וּלְכָל-אַחֵר מֵהֶם
שְׁתֵּים עָשָׂרָה כְּנָסִים וְהֵם מוֹלִיכִים מִרְקֶבֶת הַשֶּׁמֶשׁ וְנוֹשָׂאִים שָׁל
ז חם: וְכֹאשֶׁר יֵצֵא לָהֶם אֱלֹהִים כֵּן יִסְכּוּ וַיִּוָּרְדִים וְעוֹלִים הֵם בְּשָׁמַיִם
ח וְכֹאשֶׁר בְּאוֹר קֶרְנֵיהֶם וְנִרְצִים הֵם בְּלִי-הֶרְקֶה: וַיִּשְׁאוּנִי הָאֲנָשִׁים הָהֵם
לְמִנְרַח הֶרְקִיעַ הַהוּא וַיִּרְאוּנִי אֶת-הַשְּׁעָרִים אֲשֶׁר מֵהֶם יֵצֵא הַשֶּׁמֶשׁ
לְעֵתִים מְזֻמָּנוֹת וְלִפִּי תְּקוּפַת הַיָּרֵחַ כָּל-הַשָּׁנָה וְלִפִּי מִסְפַּר הַשָּׁעוֹת
ט בַּיּוֹם וּבְלַיְלָה: וְאַרְבָּע שָׁשָׁה שְׁעָרִים גְּדוֹלִים פְּתוּחִים וּלְכָל-שַׁעַר
שְׁשִׁים וְאַחַד אֲסָפְדִּין וְרֹבַע הָאֲסָפְדִּין הָאֶחָד וְאַמֵּד כָּרְאוּי וְאַבִּין
אֶת-גְּדָלָם הָרֹב וְהֵם יֵצֵא הַשֶּׁמֶשׁ וְהַלֵּךְ לְמַעַרְב וְהַשְׁתַּמָּה וְהַלֵּךְ
י בְּכָל-הַיָּמִים: וּבִשְׁעַר הָרָאשׁוֹן יֵצֵא שָׁנִים וְאַרְבָּעִים יוֹם וּבִשְׁנֵי
חֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים יוֹם וּבִשְׁלִישִׁי חֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים יוֹם וּבִרְבִּיעִי חֲמִשָּׁה
וּשְׁלֹשִׁים יוֹם וּבְחֲמִישִׁי חֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים יוֹם וּבִשְׁשִׁי שָׁנִים וְאַרְבָּעִים
יוֹם וְעוֹד יָשׁוּב לְאַחֲרָיו מִן הַשְּׁעַר הַשְּׁשִׁי לִפִּי תְּקוּפַת הַיָּמִים
וְכֹא דֶרֶךְ הַשְּׁעַר הַחֲמִישִׁי חֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים יוֹם דֶּרֶךְ הַשְּׁנִי חֲמִשָּׁה
וּשְׁלֹשִׁים יוֹם וְכֵן יִבְּלוּ יָמֵי כָּל-הַשָּׁנָה לִפִּי מִסְפַּר אֲרָבַע הַעֲתִים:
י א וְעוֹד הַעֲלוּנִי הָאֲנָשִׁים הָהֵם לְמַעַרְב הֶרְקִיעַ וַיִּרְאוּנִי שָׁשָׁה שְׁעָרִים
גְּדוֹלִים פְּתוּחִים לִפִּי תְּקוּפַת שְׁעָרֵי הַמִּנְרַח לְעֻמָּתָם אֲשֶׁר בָּהֶם
יִשְׁקַע הַשֶּׁמֶשׁ וְלִפִּי מִסְפַּר הַיָּמִים שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וּשְׁשִׁים וְחֲמִשָּׁה וְרֹבַע
י ב כֵּן יִשְׁקַע בְּשְׁעָרֵי הַמַּעַרְב: וְכֹאשֶׁר יֵצֵא מִשְׁעָרֵי הַמַּעַרְב וְלִקְחוּ
אֲרָבַע מֵאוֹת מִלְּאָךְ אֶת-עֲטֻרָתוֹ וְנִשְׁאֹוָה אֶל-אֱלֹהִים וְאֶת-הַשֶּׁמֶשׁ

בא. כך הם אומרים, כשימות אביו, גדלו ומראהו החיצוני כך הוא, אם רק מציירים אותו
בדיוק: צבע נוצות החול קצתו זהב וקצתו ארגמן (purpureus, ע' פליניוס 2, N. H. XX), לפי
גדלו ובנין גופו ידמה ביותר לנשר, הם מיחסים לחול פעולה זו, שאין אני מאמין:
כאילו הוא הולך מארץ ערב אל מקדש השמש [שבהיליאופוליס] ומביא שמה את אביו
כשהוא מונח בתוך זפת של בשם ושם הוא קוברהו... לפי טאציטוס (Ann. VI, 28) אין
לו לחול חבר בעולם (unus in terris). הפייטן היהודי יחזקאל אומר (V, 10) שקולו של
החול הוא נעים מכל (φωνήν δὲ πάντων εἶχεν εὐπρεπεστάτην). וכן אומר Pseudo-
Laetantius שקולו הוא נפלא וצלצוליו אין לתאר (de Poenice 46). ויש סבורים - ונראה
שסברה נדחית היא - שהחול מוזכר באיוב כ"ט י"ח - כנחש נחש ת. Χαλκεδρία, והוא
מן הכתוב לקמן בפ"ד. - שתיים עשרה כנפים. השוה פרקי דר"א י"ג והיה סמאל
השר הגדול שבשמים וחיות ושרפים משש כנפים וסמאל משתים עשרה כנפים. - התוספת
בסוף פסוק ז' היא לפי נוסח II. - ששה שערים במזרח וששה במערב. השוה י"א-נ"ג
יד בדברי ה' על י"ב החיות, ודברי חנוך י"ג י"ד-ט"ז. - ולקחו... את עטרתו. כלומר

יג יסבו עם-מִרְכָּבָתוֹ וְעָבַר בְּלִי-אֹר שִׁבְעַת שָׁעוֹת הַלַּיְלָה: וּבִשְׁעָה
 הַשְּׁמִינִית בְּלִיְלָה יָבִיאוּ הַמַּלְאָכִים אֶרְבַּע מֵאוֹת מִלֶּאֱךָ אֶת-הָעֶמְרָה
 יד וְעָטְרוּהָ: וְשָׂרוּ הַיְסוּדוֹת הַנִּקְרָאִים חוּל וּנְחַשׁ-הַנִּחָשֶׁת וְהַשִּׁיק כָּל-
 טו עוֹף בְּקִנְסָיו וְשָׁמְחוּ לִקְרֹאת נֹתָן הָאֹר וְשָׂרוּ בְּקוֹלוֹתֵיהֶם: וְכֹא
 טז נֹתָן הָאֹר וְנָתַן אֹר לְבְרִיאָתוֹ: וְנִרְאוּנִי אֶת-חֲשָׁבוֹן מַחְלָךְ הַשָּׁמַשׁ
 יז וְהַשְּׁעָרִים אֲשֶׁר בָּהֶם יָבֹא וְיֵצֵא: וְהַשְּׁעָרִים הָאֵלֶּה גְּדוֹלִים הֵם אֲשֶׁר
 בָּרָאם אֱלֹהִים לַשָּׁעוֹת הַשָּׁנָה כִּי עַל-כֵּן הַשָּׁמַשׁ בְּרִיאָה גְּדוֹלָה הוּא:
 יח וְעוֹד חֲשָׁבוֹן שֶׁל וְהַשָּׁמַשׁ הִרְאוּנִי הָאֲנָשִׁים הָהֵם וְכָל-הַמַּחְלָכִים
 וְהַמַּעֲבָרִים וְשַׁעְרֵי הַנִּצָּח הַגְּדוֹלִים שְׁנַיִם עָשָׂר לַמִּזְרָח אֲשֶׁר בָּהֶם
 יט יָבֹא וְיֵצֵא וְהַשָּׁמַשׁ לְעֵתִים רַגִּילוֹת: בַּשָּׁעַר הָרִאשׁוֹן יָבֹא יָמִים שְׁלֹשִׁים
 וְאַחֲרָה לַמִּקְמוֹת הַשָּׁמַשׁ כַּמֶּשֶׁשָּׁמ בַּשָּׁעַר הַשְּׁנִי יָמִים שְׁלֹשִׁים וְחֲמִשָּׁה
 כֹּמֶשֶׁשָּׁמ בַּשְּׁלִישִׁי יָמִים שְׁלֹשִׁים כַּמֶּשֶׁשָּׁמ בְּרִבְעִי יָמִים שְׁלֹשִׁים
 כֹּמֶשֶׁשָּׁמ בַּחֲמִישִׁי יָמִים שְׁלֹשִׁים וְאַחֲרָה שְׁלֹא כַּמֶּשֶׁשָּׁמ בַּשְּׁשִׁי יָמִים
 שְׁלֹשִׁים וְאַחֲרָה כַּמֶּשֶׁשָּׁמ בַּשְּׁבִיעִי יָמִים שְׁלֹשִׁים כַּמֶּשֶׁשָּׁמ בַּשְּׁמִינִי יָמִים
 שְׁלֹשִׁים וְאַחֲרָה שְׁלֹא כַּמֶּשֶׁשָּׁמ בַּתְּשִׁיעִי יָמִים שְׁלֹשִׁים וְאַחֲרָה כַּמֶּשֶׁשָּׁמ
 כ בַּשְּׁנִי הָעָשָׂר יָמִים עָשָׂרִים וּשְׁנָיִם כַּמֶּשֶׁשָּׁמ: וְכֵן בַּשָּׁעְרֵי מַעֲרָב
 לְפִי הַסְּבִיב וּלְפִי הַמִּסָּפָר אֲשֶׁר בַּשָּׁעְרֵי הַמִּזְרָח כֵּן יִלָּךְ וְהַשְּׁלִים
 כא אֶת-הַשָּׁנָה: לַשָּׁנָה-שָׁמַשׁ יָמִים שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשָׁשִׁים וְחֲמִשָּׁה וְרִבְעַת
 הַיּוֹם הָאֶחָד וְלַשָּׁנָה הַגֵּרָם שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְחֲמִשִּׁים וְאַרְבָּעָה וְהִיא עוֹשֶׂה
 שְׁנַיִם-עָשָׂר חֹדֶשׁ אִם לְחֲשָׁבוֹן עָשָׂרִים וְתִשְׁעָה יָמִים וְחִסְרוּ בְּכָל-
 שָׁנָה אֶחָד עָשָׂר יוֹם לַגֵּרָם הַתְּקוּפָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת תִּכּוּל שְׁנַיִם
 כב חֲמֵשׁ מֵאוֹת שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם: הַרְבִּיעִית עוֹבְרָת בַּשָּׁלֹשׁ שְׁנַיִם וּבְרִבְעִית

יסלקו מן החמה את אורה לשעות הלילה. — שבע שעות הלילה. הוא נותן ללילה
 זמן קבוע אחד מבלי להשגיח על השתנות אורך הלילה לפי מהלך הזמנים. — הבריות.
 ctaxia. — מן הלשון ועוד חשבון נראה שעדיין בשמש הוא עסוק ושבמקום הירח
 שבטלאבי ציל השמש (כמו שנתקן כאן בכתוב). ובאמת החשבון מתאים לחמה ולא ללבנה
 וכך הוא אומר בפירושו בפכ"א. — בשער הראשון. II מוסיף: למקומות מערב השמש. —
 בחמישי... שלא כמשפט. ג"א כמשפט. — בעשירי... כמשפט. ג"א שלא כמשפט. —
 בשנים העשר ימים עשרים ושנים. ג"א עשרים ושמנה. — התקופה הגדולה
 הזאת תכיל שנים חמש מאות שלשים ושתים. — ברור שלשון זה אין לו.
 המשך כאן. ובעיקרו הוא הערה בגליון לחשבון של התקופה המיטונית (=תקופה של
 י"ט שנות חמה=6,939,186 ימים=ר"ל"ה מולדות-לבנה=י"ט שנות לבנה ושבעה חדשים.
 מיסודו של Meton התוכן מאתונה. בערך 432 לפני ספ"ה ג). והמנין תקליב הוא מן

י"ד

י"ח

י"ט

כ"א

נמלאת במשפט ולכן הוצאו מחוץ לרקיע בשלש שנים ולמספר
 הנמים לא יספחו ועל כן ישנו הם את-ומני השנים בשני ירחים
 כג חדשים למלוא ושנים אחרים לחסור: וכאשר יקלה שער המערב
 כד יחזר והלך אל-המזרח באורו: כן יהלך יומם ולילה בתקופות
 כה השמים בתוך כל-התקופות מהר מרום השמים: ורוחות פורחים
 כו שש בגסים לכל-מלאך: שבעה חשבונות יש למחזור הנרם וסבובו
 כז בתשע-עשרה שנה: ובתוך הרקיע ראיתי בני-חיל מונים עובדים
 ז לוי בתים ובעונבים בקול בלי-הרף ובשינה יסה ואתענג לשמע:
 ב ויקחני האנשים ההם ויגלוני בכנסייהם אל-הרקיע החמישי
 ג וארא שם בני-חיל רבים הנקראים בשם ערים: ומראיהם כמראה
 אדם ונרדם רב מענקים גדולים וסניהם זועפים ושתיקת תמיד
 ג-ד בשפתותיהם: ולא היתה עבודה ברקיע החמישי: ואמר אל-האנשים
 ה אשר היו עמי מדוע הם ככה זועפים וסניהם עצובים ושפתותיהם
 ו שותקות ואין עבודה ברקיע הזה: ויאמרו אלי האנשים אלה הם
 הערים אשר סרו מאת יי מאתים רבוא ושקנאל נשיאם: ואשר
 ז הלכו אחריהם אסורים בדקלים ברקיע השני וסביבותיהם חשכה
 גדולה: ומהם אשר נדדו על-הארץ מבשא יי למקום תרמון

הכפלה של תקופת החמה בייט שנים בתקופת הלבנה בכ"ח שנים (19X28=532). והיא
 התקופה הגדולה הנקראת תקופת היאנוסיוס או תקופת-הפסח הגדולה. שכל עיקרה
 הציעה וויקטוריוס מאקוויטניה (בערך ש' 457) לשם סידור החילופים שבנוגע לקביעת
 ראשי חדשים וחגים שחלים בימים קבועים בשבוע ובחדש כבשנות התקופה הקודמת. -
 כה-כו ורוחות. II מוסיף: ובריות ומלאכים. - מזוינים. מתוך צוואת לוי (ג' ג') משמע
 (אע"פ ששם הם נמצאים ברקיע השלישי, ולא ברביעי, כמו כאן) שהם מזוינים ליום
 הדין ליפרע מרוחות השקר ומן בליאר. -

ז הרקיע החמישי נקרא בחגיגה י"ב ב' בשם מעון, שבו כחות של מלאכי
 השרת שאומרות שירה בלילה ומחשות ביום מפני כבודן של ישראל. ולפי צוואת לוי
 (ג' ז') נמצאים ברקיע החמישי, המלאכים המביאים תשובות למלאכי פנים של ה' -
 עירים. עיר הוא לשון שמירה בסורית, וכן השם rparope שבסלאבי (= ἑρῆγοροι) כוונתו
 Epeyogoi = שומרים (ע' ד' ה'), ובנאומו של ה' לקמן יא ליט-מ' ועי-ג-ע"ו. וכן
 תרגמו עקילס וסומ' את השם עיר (דניאל ד' י' יד וכו'). העירין (הרצאה מפורטת
 עליהם יש בחנוך א' ו-טז י"ט ופ"ו) הם מנהיגי המרד והם עם שרם - שטניאל -
 נמצאים כאן. ברקיע החמישי, אבל אחיהם המוסתים למרד נתונים ברקיע השני (ע' פרק ד').
 למעשה זה המסופר כאן רומז בעל צוואת דן (ה' ה'): קראתי בס' חנוך הצדיק ששרכם
 הוא שטן. - ככה זועפים. (= זועפים מאד). - [ומהם]. כך בנוסח II:
 ומהם ירדו שלשה. נראה שכוונתו אותם שנתונים בשלשלאות ברקיע השני (ע'

ה

2

2.

2

4

ב

I

7

9-11

87

27

7

7-

חנוך ב ח ה-ט ה

והשנים והמלאכים אשר על-הנדרות והם והמלאכים אשר על-
 פרי האדמה ועל-כל-דשא הנותן כל-מאכל לכל-חי: והמלאכים
 על-כל-נפשות אדם הנפוצים כל-מעשיהן ומנייהן לפני יי: ובהם
 שבקה חולים ושבקה קרובים ושבקה בעלי שש קנאים וקול
 אחר הם שרים ואין לתאר את-שרים: ושמה יי: להרום וקליו:
 וישאני האנשים ההם משם ויגלוני לרקיע השביעי וארא
 שם אור כביר מאד וכל-צבא אש של-שרי המלאכים וכחות לא-
 גוף ושלמות שרים ומושלם קרובים ושרים בקאות ומלאכי-ענים
 עשרה גדרים מעמד אור-האופנים: ואירא ואסחד סחד גדול:
 וינקחני האנשים ויוליכוני אל-תוכם ויאמרו אלי חן חנוך אל-
 תירא: ויראני מרחוק את-יי: היושב על-בסאו ההם מאד וכל-
 צבא השמים קרבים ועומדים בעשר מעלות על-סדרם ומשפחותיהם
 ליי ושוב מתרחקים למקומותיהם בשמחה וששון באור אינסוף
 אומרים שירה בקולות דקים ורפים ובהדר הם עומדים לו אינם
 נסוגים בלילה ואינם סרים ביום ועומדים הם לפני יי: ועושים
 רצונו קרובים ושרים מסביב לכסא יעמדו ובעלי שש קנאים
 מכסים בבסאו שרים בקול נמוך לפני יי: וקדוש קדוש קדוש יי:
 ה אל-הי צבאות מלא השמים והארץ קבוצה: וכאשר ראיתי את

לו מול ברקיע שמכה אותו ואומר לו גדל ומדרש תהלי קיד גי' אתה מוצא כל דבר
 ודבר מלאך ממונה עליו, וזה שמות קצ'א ב' ולית לך עשבא ועירא בכל עלמא דלא
 שלטא עליה כוכבא ומזלא ברקיעא, ועוד. - השוה לפסוק ו' חגיגה י"ב ב' בערבות
 (=הרקיע השביעי) שם אופנים ושרים וחיות הקדש ומלאכי השרת וכסא הכבוד מלך
 אל חי רם ונשא שוכן עליהם. -

כסאות. (Θρόνοι =) והוא שם של מלאכים (ע' רשימת ט' מעלות
 של המלאכים לדיאונים האריאופגי, מביאו Charles בס' (Secrets of Enoch, p. 25). -
 ומלאכי-ענים. השוה יח' י' י"ב והאופנים מלאים עינים סביב. לשון זה מצוי בספרות
 האפוקליפטית המאוחרת, כגון מעשה מרכבה י"ט (בבתי מדרשות ב') ומלאי עינים, שם
 כ' וכל אחד ואחד מלא גופו עינים. - עשרה גדודים. מן ההמשך נראה שהאופנים
 בלבד היו מהם עשרה גדודים אלו (ואין הכוונה לעשר מעלות שבפסוק ד'). - אור-
 האופנים. כן בנוסח Y: офанимское. - בעשר מעלות. השוה רמב"ם (הלכות יסודי
 התורה ב' ז'): שינוי שמות המלאכים על שם מעלתם הוא, ולפיכך נקראים חיות
 הקדש, והם למעלה מן הכל, ואופנים ואראלים וחשמלים ושרפים ומלאכים ואלהים ובני
 אלהים וקרובים ואישים. כל אלו עשרת השמות שנקראו בהן המלאכים על שם עשר
 מעלות שלהן הן. ומעלה שאין למעלה ממנה אלא מעלה האל ברוך הוא היא מעלת
 הצורה שנקרא חיות. - קדוש קדוש קדוש... לפי נוסח II. - בנוסח II יש תוספת

כל-אלה ויאמרו אלי האנשים חנוך ער-פה צונו ללותר וילכו
 מעמדי האנשים ולא יספתי לראותם: ואשאר לבדי בקצה השמים
 ואירא ואפל על-שני ואמר בלבי אזילי מה-הנה לי: וישלח יי
 את-אחד מנגבדיו את-גבריאל שר-המלאכים ויאמר אלי חזק חנוך
 אל-תירא קום והלכת אתי ועמדת לפני יי לעולם: ואשיבהו
 ואמר אדני נפשי וצאה מקרבי מיראה וסחד קרא אלי את-האנשים
 אשר הביאוני אל-המקום הזה כי בהם שמתי בשחוני ואתם אלך
 אל-שני יי: וישאני גבריאל כהנשא עלה ברום ויקחני ויעמידני
 לפני יי: וארא את-יי בסקני וסקני חזקים ונגבדים נקלאים ונוראים
 זועפים ומבהילים: מי אני אשר אספר את-תבונת יי שאינה משנת
 וסקני הנקלאים מאד ואינם מתארים והמקהלה המקמדה מאד ובעלת
 כלות הרבה: ואת-כסא יי הגדול מאד ואשר נעשה לא בנדים:
 ומעמד המקהלות מסביב לו הכרובים וצבא השרפים ושרתם אשר
 אינן-לה דומיה: ודמות תפארתו שאינה משתנה ושאונה מתארה
 טו-ווגדל כבודו מי יספר: ואפל על-שני ואשתמנה ליי: ויי אמר אלי
 יז בסי חזק חנוך אל-תירא קום ועמדת לפני לעולם: ויקמיני מיקאל
 יח שר צבאות יי ויקריבני לפני יי: ויי אמר אל-עבדיו להעמידם
 יט בנסיון וכל חנוך לעמד לפני לעולם: וישתחוו הנגבדים ליי
 כ ויאמרו וכל כדברך: ויאמר יי אל-מיקאל ושה והשטות את-חנוך
 את-בגדי הארץ ומשחת אתו בשמי הטוב והלבשתו את-בגדי כבודי:
 כא-כב ויעש מיקאל כאשר דבר אליו יי וימשחני וילבישני: ומראה
 השמן ההוא מאיר מאוד גדול ומשיחתו כטל הטוב וריחו כמר
 כג וקריני השמש הוא מזהיר: ואביט אל-נפשי ואהי כאחד נגבדיו
 ולא הנה כל-שנוי נקר:

לפסוק ט': וארא את הרקיע השמיני הנקרא בלשון העברית מזלות (Μουαλαο) משנה
 העתים יובש ורוטב שנים עשר כוכבים (αοδιάμη=זודיאקין) אשר על הרקיע השביעי.
 וארא את הרקיע התשיעי אשר אנו קוראים לו בעברית כוכבים (κοухαβιμ) אשר שם
 בתי השמים לשנים עשר כוכבים. ברקיע העשירי ערבות (לפי חגיגה י"ב ב' הוא
 שם הרקיע השביעי). תוספת זו מתוכה היא מוכיחה שאינה מגוף הספר, שהרי אין
 לפי הספר יותר משבעה רקיעים, ומן הלשון אנו קוראים נראה שיהודי כתבה. —
 מיכאל שר צבאות ה'. השוה דניאל י"ב א' מיכאל השר הגדול (וכן חולין מ'
 א'—תוספתא חולין ב' י"ח מיכאל שר צבא הגדול). — בגדי הכבוד שהלביש מיכאל לחנוך
 של אש היו משום שנעשה מלאך השרת (ע' י"ד ד') ומלאכי השרת של אש הם.

- וַיִּקְרָא יְיָ לְאַחַד מִשְׁרֵי מַלְאָכָיו וַשְּׁמוֹ אוּרִיָּאל אֲשֶׁר הָיָה
 מְהִיר בְּחֻקָּהּ מִשְׁאֵר שְׂרֵי הַמַּלְאָכִים וְכַתֵּב בְּלִמְעָשָׁיו יְיָ: וַיֹּאמֶר
 אֶל־אוּרִיָּאל הִבִּיֵּא אֶת־הַסְּפָרִים מֵאֲצֻרוֹתַי וְלִקְחָתָם קִנְיָה וּמִמֶּה־
 לְכַתֵּב[וּ] וְנָתַתָּ לְחֲנוּךְ וְהִנֵּחְתָּ־לּוֹ אֶת־הַסְּפָרִים: וַיִּמְהַר אוּרִיָּאל וַיָּבֵא
 אֵלָיו אֶת־הַסְּפָרִים הַנִּפְתָּרִים[וּ] מֶר וַיִּתֵּן־לִי קִנְיָה מִמֶּה־ר לְכַתֵּב מִיָּדוֹ:
 וַיְהִי מִדְּבַר אֵלָיו אֶת בְּלִמְעָשָׁיו הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־הַמְּסֻדּוֹת מִסְּפָרָם
 וּמִמִּלְכָּם וּרְעֵם הַמַּגְלּוֹת וְהַשֹּׁמֵשׁ וְהַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים וּמִהִלָּכָם וּשְׁנוּיֵיהֶם
 וְעֵתִים וְשָׁנִים וְיָמִים וְשָׁעוֹת וְעֵלִיּוֹת הַעֲנָנִים וַיֵּצֵא־אֶת־הַרוּחֹת מִקֶּץ
 הַמַּלְאָכִים וְשִׁירַת בְּנֵי־חַיִל הַמַּזְנוּנִים וְכָל־דְּכַר אָדָם וְכָל־לְשׁוֹן־שִׁירָה
 וְחֵנִי בְנֵי־אָדָם וְהַמַּצּוֹת וְהַתּוֹקְחוֹת וְשִׁירִים נְעִימֵי־הַקּוֹל וְכָל אֲשֶׁר
 מִשְׁשָׁמוֹ לְלִמְדָּה: וַיְהִי אוּרִיָּאל מְסַפֵּר־לִי יָמִים שְׁלֹשִׁים וְלֵילוֹת שְׁלֹשִׁים
 וּפְסִיּוֹ אֵינִי פּוֹסֵק מִדְּבַר וְאֵנִי לֹא תִדְלַתִּי לְכַתֵּב בְּלִי־הָאוֹתוֹת לְכָל־
 בְּרִיאָה: וּבְכַלּוֹתִי אֶת־שְׁלֹשִׁים הַיּוֹם וּשְׁלֹשִׁים הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו
 אוּרִיָּאל: אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר סִפַּרְתִּי לָךְ וְאֲשֶׁר בְּתִבְתָּ וַעֲתָה שֵׁב
 וְכַתְּבָהּ אֶת־כָּל־נִשְׁמוֹת בְּנֵי הָאָדָם אֲשֶׁר לֹא נִזְכְּרוּ וּמִקּוֹמוֹתֵיהֶן
 אֲשֶׁר הֻקְנוּ לָפָנַי בְּרִיאַת הָעוֹלָם: כִּי כָל־הַנִּשְׁמוֹת הֻקְנוּ לָפָנַי
 בְּרִיאַת הָעוֹלָם: וְאֲשֶׁב שְׁלֹשִׁים יוֹם וּשְׁלֹשִׁים לַיְלָה וְאֶעֱתִיק הַכָּל
 כַּמִּשְׁשָׁמַיִם וְאֶכְתֵּב שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשָּׁה וְשָׁשִׁים סָפָר:
 יא וַיִּקְרָאֵנִי יְיָ וַיֹּאמֶר אֵלָיו שֵׁב חֲנוּךְ לְשִׁמְאֵלִי עִם־גְּבִרְיָאֵל:
 ב-ג וְאֶשְׁתַּמְנָה לָּךְ וְיְיָ אָמַר אֵלָיו: כָּל אֲשֶׁר תִּרְאֶה חֲנוּךְ וְכָל־הַמַּעֲשִׂוֹת

ולפיכך כשהיו צריכין להורידו לארץ היו מוכרחים לקרר את אשו כדי שיהא נהפך
 לבשר ודם (ע' י"ב ב'). —

- אוריאל. Врѣвоила. (בנוסח П. Прхвоуила: П. веревеили). — ממהר לכתב.
 כן נוסח П. — והגדת לו את הספרים. כוונתו: תמסור לו מה שכתוב בספרים
 (וכן עשה, ע' פסוק ז'). — הנדפים. במקור ה'קפים' (взященны). וברור שטעות גראפית
 יש כאן. — כל־הנשמות הוכנו לפני בריאת העולם. מתורתו של אפלטון היא
 דעה זו ומצויה היא אף במחשבה היהודית: כל הנשמות שהיו מן אדם הראשון ושהיו
 עד סוף כל העולם כולן נבראו בששת ימי בראשית (תנחומא, פקודי ג') והן ניתנות
 באוצר (ספרי דברים, סוף סימן שמ"ד) שהוא ברקיע השביעי (חגיגה י"ב ב'). והשוה חכמת
 שלמה ח' י"ט-כ': נער יפה מראה הייתי ונפש טובה נפלה בגורלי — יותר נכון.
 בהיותי טוב באתי לתוך גוף טהור. כמו כן מורה פילון (De somn. I, 22) שהאטמוספירה
 מלאה נשמות והקרובות מהן ביותר אל הארץ והנמשכות על ידי הגוף נכנסות לתוך
 בני תמותה. לפי יוספוס (מלחמות ב' ח' י"א) היו מחזיקים בתורה זו האיסיים. —
 ש.ב... לשמאל. השוה פרקי דר"א ד': מחנה שניה של גבריאֵל על שמאלו. —

ד והמהלכים מאתי נעשו: ואני בראשונה אודיעה את-כל אשר בראתי
 ה מלא-הנה ונראה מלא-נראה: כי גם למלאכי לא-הודעתיו דיו ולא
 ספרתי להם על-תקומתם והם לא הבינו את-בריאת אין-סוף שלי
 ו אשר הודעתיו לה היום: כי עוד לפני היות כל-נראה אני לבדי
 עובר היתי בתוך לא-נראים בשמש ממזרח למערב ומערב
 למזרח אכל גם-השמש וש-לו מנוחה ואני מנוחה לא מצאתי כי
 ז הכל היתי בורא: ואמר להעמיד את-היום ולברא את-הבריאה
 ח הנראה: ואצו בעליונים כי יצא אחד נראה מלא-נראים ויצא
 ט-י אוריאל כביר מאד: ואראהו והנה אור גדול לו בקרביו: ואמר
 יא אליו המליקה אוריאל ויהי נראה הנוגד ממך: וימלט ויצא אור
 יב כביר ואני בתוך האור: ונרמף האור ויצא מתוך האור עולם
 יג גדול המראה את כל-הבריאה אשר אמרתי לברא: וארא כי-טוב
 יד ואעמיד לי כסא ואשב עליו: ולאור אמרתי עלה למעלה והתנצבת
 טו-טז ממעל לכסא והיית יסוד לעליונים: ואין כל ממעל לאור: ואשח
 עוד ואביט מעל כסאי ואקרא שנית בתחתונים ואמר יצא מלא-
 יז נראים מצק נראה ויצא ארכם קשה וקבד ושחור מאד: ואמר
 יח השתח ארכם והנוגד ממך יהי נראה: וימלט ויצא עולם-חשך
 יט כביר מאד הנושא את-כל-בריות תחתיות: וארא כי-טוב ואמר
 כ אליו רד למטה והתנצבת והיית יסוד לתחתונים: ואין-כל מתחת
 כא לחשך ונרד ויתנצב ויהי יסוד לתחתונים: ואצו כי יקח מן-האור

בראתי מלא-היה ונראה מלא-נראה. לא די לו להביע שהקביה ברא יש מאין
 (השוה ביר א' ט' פילוסופוס אחד שאל את רבן גמליאל אמר לו צייר גדול היה
 אלהיכם... אמר ליה... כולם כתיב בהם בריאה...), אלא הוא מוסיף עוד שעשה נראה
 מלא-נראה. אולי מתוך שהיה מפרש את הלשון תהו (=ἀόρατος=לא נראה, בע') ובהו
 (=ἀκατασχεύατος=לא עשוי, בע') כשני ענינים. - אוריאל. כך נראה שמו מתוך
 ההמשך, ובסלאבי =Адоил=אדאל (בדלית). ונראה שהוא מסעות המתרגם היווני שריש
 בדלית נתחלפה לו. - ואעמיד לי כסא. כסא הכבוד קדם לבריאת העולם (ע' ביר
 א' ד'), וכן מספרת החכמה במשלי ח' כיו לפי הע': בהכינו שמים שם אני בשומו כסאו
 על-פני הרוחות. - ארכם. Архась. נראה שנגזר מן ἀρχή (=ראשית, תחלה). נראה
 שהוא מלאך החשך והוא ניגוד לאוריאל שבפסוק ח'. לפי ברהלול הסורי ארכס הוא
 רישא דרישנא דאאר (=ראש לראשי האויר), ולפי Audo (סימתא דלישנא סורינא)
 ו-Cardahi (Al-Jobab, בירות 1887) - תגמא דמן תגמא דמלאכא (=גדוד מגדודי המלאכים).
 וכן לפי Payne Smith הקטן (p. 29) הוא שם לגדוד השביעי של מלאכים. Cardahi מביא
 הלשון: וסדר ארכוס ושולטנא דהוא קשכא ססנא (עמ' ליב במכתבו 34-VIII-2). -

ומן-החשך ואמר יהי עֵבֶה ומִסְבָּב אֹר וְאֶרְקַע אֹתוֹ וַיְהִי כֵּן:
 כב וְאֶרְקַע מִמַּעַל לַחֹשֶׁךְ מִתַּחַת לְאֹר [וְכֵן רַקַּעְתִּי אֶת-הַמַּיִם וַהֲיָא תָּהֶם:
 כג וְאֶחָד בָּאֹר חוּג־מַיִם וְאֶבְרָא שְׂבָעָה חוּגִים בְּתוֹךְ וְאֶצִּיר בְּנִבְיֵשׁ
 רַטֵּב וַיִּבֶשׁ וְהוּא זְכוּכִית וְקֶרַח מִסְבִּיב לַמַּיִם וּשְׂאֵר הַיְסוּדוֹת:
 כד וְאֶרְאָה לְקַל-אֶחָד אֶת-דִּרְכּוֹ לַשְּׂבָעַת הַבּוֹקִיִּים לְקַל-אֶחָד בְּרַקִּיעוֹ
 כה [וְכֵן יִלְכוּ: וְאֶרָא בִּירֵטוֹב וְאֶבְדִּיל בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ לֵאמֹר
 בְּתוֹךְ-הַמַּיִם מָזָה וּמָזָה וְאֵמַר לְאֹר הִנֵּה יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ צִוִּיתִי כִּי יִהְיֶה
 כו-כז לְיָלֵה: וַיְהִי עֶרֶב וְעוֹד הִנֵּה בֹקֶר וְהוּא יוֹם אֶחָד: בֵּן קִבְעֵתִי חוּגֵי
 שָׁמַיִם וְאֵמַר כִּי יִקְווּ הַמַּיִם הַמִּתְחַזְּקִים אֲשֶׁר מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל-
 כח מִקְוֵה אֶחָד וַיִּיבֶשׁוּ גְלִיהֶם וַיְהִי כֵן: וּמִן הַגְּלִיִּים בְּרֵאשִׁית אֲבָנִים קִשּׁוֹת
 כט-ל וְגִדּוּלוֹת: וּמִן-הָאֲבָנִים לַפָּדָתִי וּבִשָּׁה וְאֶקְרָא לִבְשָׁה אֶרֶץ: וְלֵאשֶׁר
 לא בְּתוֹךְ הָאֶרֶץ קִרְאֵתִי עֶמֶק וְהִיא תָּהֶם: אֶת-הַיָּם אֶסְסֵתִי לְמִקְוֵם
 אֶחָד וְאֶקְשְׁרֵהוּ בְּחוּל לְאֵמַר לָזִם הִנֵּה שְׂמֵתִי לָךְ גְּבוּל עוֹלָם וְלֹא
 לב תִּשָּׁבֵר בְּמִימָהּ: [וְכֵן קִבְעֵתִי אֶת-הַרְקִיעַ וְאִיסְדֵּהוּ לְמַעַלָּה מִן-הַמַּיִם:
 לג הַיּוֹם הַהוּא רֵאשִׁית הַבְּרִיאָה קִרְאֵתִי לִי וַיְהִי עֶרֶב וְעוֹד בֹּקֶר
 לד-לה וַיְהִי יוֹם שְׁנִי: וְלְקַל-צָבָא הַשָּׁמַיִם יִצְרֵתִי תְּכוֹנֶת-אֵשׁ: וְתַבַּשׁ עֵינִי
 על-אֶדֶן חֲזָקָה קִשָּׁה מְאֹד וּמִבְּרֵק עֵינִי קִבֵּל הַבְּרֵק תְּכוֹנֶת הַמַּיִם
 והָאֵשׁ הִיא בְּמַיִם וְהַמַּיִם הֵם בָּאֵשׁ וְלֹא אֵלָה יִכְבוּ לִזְאוֹת וְלֹא
 לו זֹאת תִּיבֶשׁ לֵאמֹר: וְלָכֵן הַבְּרֵק הוּא חֹד וּמֵאִיר מִזֶּהֱרֵה הַשָּׁמַשׁ
 לז וּמַיִם רַבִּים קִשִּׁים מְאֹד קִשָּׁה: וּמִן-הָאֶדֶן חֲצַבְתִּי אֵשׁ גְּדוּלָּה
 ומִן-הָאֵשׁ בְּרֵאשִׁית מִשְׁמְרוֹת צָבָא לֹא-בִשָּׁר עֲשֵׂת רַבּוֹא מִלְּאָכִים
 לח וְנִשְׁקָם אֵשׁ וּבְגִדֵיהֶם לְהִבָּה לִזְהֻת: וְאֶצִּו כִּי יַעֲמֹד כָּל אֶחָד עַל-
 לט מִשְׁמֶרְתּוֹ: וְאֶחָד מִמִּשְׁמֵר שְׂרִי-הַמִּלְּאָכִים סָר עִם-הַמִּשְׁמֵר אֲשֶׁר תַּחְתּוֹ
 וַיָּזֶם מִזְמָה לֹא-יִוָּכַל [וְהִיא] לְהַעֲמִיד אֶת-בְּסָאוֹ מִמַּעַל לְאֶרֶץ הַיְהוּדָה
 מ כְּכַחֲתִי: וְאֶשְׁלִיכֵהוּ מִן-הַגְּבוּהָ עִם-מִלְּאָכָיו וַיְהִי פוֹרֵחַ בְּאֵוִיר עַל-
 מא-מב שְׁנֵי תָהֶם תְּמִיד: וְכָדָה בְּרֵאשִׁית אֶת-כָּל-הַרְקִיעִים: וַיְהִי יוֹם שְׁלִישִׁי:
 מג וּבִיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי צִוִּיתִי כִּי הִאָדָּמָה תַּצְמִיחַ עֲצִים גְּדוּלִּים וּפְּוֹרִים
 מד וְהַקְּרִים כָּל-לַמִּין עֹשֵׁב מְתוּק וְכָל-נֶרֶע אֲשֶׁר יִנְרַע: וְאֵשֶׁת גַּן וְאֶקְרָהוּ

יא-ל"ו ב[חול]. בסלאבי: בעל (игом), והוא טעות המתרגם היווני. — המלאכים נבראו ביום שני (והשוה ב"ר.
 ג' ח': ר' יוחנן אמר בשני נבראו המלאכים... ר' חנינא אמר בחמישי נבראו המלאכים) מאש (ע'
 פסיקתא דריב"ג א' הרקיע של מים והמלאך של אש והם דרים זה את זה ואינן מוזיקים זה
 את זה). — בפליט רמז למרד השטן (ע' לעיל פרקי ב' וז'). — ממעל לשחקים. выше облак.

מה-מו ואעמיד מלאכי אש מוננים: וככה עשיתי חרוש העולם: ויהי ערב
 מו ויהי בקר יום רביעי: וביום הרביעי צויתי להיות המארות הגדולות
 מח בחוני השמים: בחוג הראשון העליון העמקתי את הכוכב שבתי
 בשני למטה העמקתי נגה בשלישי מאדים ברביעי השמש בחמישי
 סט צדק בששי כוכב בשביעי הירח: ובכוכבים הקטנים פארתי את-
 נ האור המתחזק: ואעמיד את השמש להאיר היום ואת הירח ואת
 נא הכוכבים להאיר הלילה: והשמש יהי הולך בקל-עגול-המזלות:
 נב-נג וישינו עשר עגולי מזלות לסב את הירח: ואשים שמותיהם ורעמם
 נד לפי עגול-המזלות ומולדם ומשפט שמותיהם לפי הסבם: ויהי ערב
 נה ויהי בקר יום חמישי: וביום החמישי צויתי על-הים ויוצא דגים
 ועופות שונים לרב וכל-דגם הרומש על-הארץ והולכי על-ארבע
 על-הארץ ומעופפים ברוח זכר ונקבה למיניהם וכל-נפש נושמת
 ט-ז לכל-חי: ויהי ערב ויהי בקר יום ששי: וביום הששי צויתי על-
 חקמתי לברא אדם משבקה יסודות בשרו מאדמה דמו מטל ושמש
 עיניו מתהם הים עצמותיו מאבנים מחשבתו מההירות המלאכים
 נח והעננים גידיו ושערו מעשב האדמה נששו מנשימתי ומרוח: ושב
 תבונות נתתי-לו השמע לבשר הראות לעינים הרים לנפש המשוש
 נט לגידים הטעם לדם הסבלנות לעצמות הנעם למחשבה: ואחשב
 כי יאמר דבר חכמה כי מנשות לא-נראה ונראה בראתי את-
 האדם משמיהן מנת וסוים והצלם יודע דבר ואין כל-בריאה כמהו
 ס קטן בגדל ובקטן גדול: ואעמיד אתו מלאך שני בארץ ושר וגדול
 סא-סב ונקבד: ואשימהו מלך על-הארץ אשר לו המלוכה בחקמתי: ולא
 סג היה דומה לו בארץ מכל בריותי: ואשים את-שמו מארבעה רוחות

ואין ספק שכוונתו לשחקים דוקא. ושם זה סובל ב' משמעויות: עבים ורקיעים. - צויתי
 על חכמתי. האדם נברא על ידי החכמה האלהית. וכן הוא אומר לקמן בפסוק פיה:
 יועצי הוא חכמתי. השווה דברי החכמה במשלי ח' ל' ואהיה אצלו אמן. ודרשו רז"ל
 (ביר א' ד'): אבון=אופן - התורה אימרת אני הייתי כלי אומנותו של הקב"ה. והשוה
 תנחומא פקודי (סוף ג'): כשרצה הקב"ה לעשות האדם אמר לתורה נעשה אדם. -
 מ: שימתי ומרוח. от духа моего и от вѣтра. אולי צ"ל: מנשימתי ומרוח. -
 נח-סג תכונות. есствъ - ואשים את שמו... הוא דורש נוטריקון מן השם אדם בכתב
 ובלשון של יוון: Αδამ=דרום) μεσημβρία (צפון) ἄρκτος (כערב) δύσις (מזרח) ἀνατολή.
 ור' יוחנן (סוטה ה' א') דרש נוטריקון מן השם אדם בעברית=אפר. דם. מרה. ודרש
 זה היה רוח בין הנוצרים היוונים (ע' 97-98, 1872, Порфирьевъ, Апокриф сказанія, Казань).

סד ממנרח ממערב מצפון מדרום: ואעמיד לו ארבעה כוכבים מצוינים
 סה ואקרא את שמו אדם: ואתן-לו את רצונו ואראהו שתי דרכים
 אור וחשך ואמר אליו זו טובה לה וזו רעה למען אדע הנש-לו
 טו אהבה אלי אם שגאה למען יוסיע מצרעו אוהב אותי: ואני תבונתו
 ראיתי והוא את-תבונתו לא ידע ואי-הדעת היא רעת החשא ולכן
 טז לו החשא ואמר אחר החשא אין דבר מלבד המות: ואעמיד לו
 סח אהל ואביא עליו תרדמה ויישן: ואקח ממנו צלע בשנתו ואקרא
 טט- עליו אשה: למען יבא לו המות על ידי האשה: ואקח את-האזות
 הקטרונה משמו ואקרא את-שמה אם היא חנה אדם ו[ואם] האדמה
 עא והחיים: ואעש גן בעדן מקדם למען יקום את-הקברית וישמר:
 עב ואעש לו השמים שתוחים למען יראה את-המלאכים אומרים שירת
 עג נצח ואור בלי חשך הנה תמיד בגן: ויגן הששן כי עולם אחר
 בראוני לברא אשר יהיה נשמע לאדם על-הארץ ומשל ומלך עליו:
 עד והששן הוא השר במקומות התחתונים כי בדרך מן-השמים נעשה
 ששן ושמו היה ששנאל וקנה נבדל מן-המלאכים ואת-תבונתו לא
 שנה כי אם מחשבתו במחשבת הצדיקים והחושאים ויגן את-דינו
 עה ואת-חמאו אשר חשא לקנים: ועל-כן זמם על-אדם וקנה בא אל-
 עו הגן וישא את-חנה וקאדם לא נגע: ובעד אי-דעתם קללתים:
 עז ואת-אשר ברכתי לקנים אותם לא קללתי ואת-אשר לא ברכתי
 לקנים גם-אותם לא קללתי ולא קללתי את-האדם ולא את-האדמה
 ולא את-שאר הבריות כי אם-את-נרע האדם הנרע ולכן בריאה

ואין ספק שדרש זה הוא על סמך האגדה שהוצבר עפרו של אדם מארבע רוחות העולם.
 השוה תנחומא (פקודי ג'): התחיל מקבץ את גופו של אדם הראשון מארבע רוחות
 העולם (וע' ת"י לבראשית ב' ו', סנהדרין ל"ח ב'). ובאריכות גרינבוים Neue Beiträge 55
 גינצברג (Legends V, 72). ודרושים של לשונות יווניים שכיחים אצל רז"ל, כגון פרי עץ
 הדר (ויקרא כ"ג מ') תרגם עקילס שהוא דר על המים=δωρ (ע' סכה ל"ה א').
 והשוה. Field, Origenis Exaplorum etc. במקומו). הן עם לבדד ישכן (במד' כ"ג ט') - א"ר
 פנחס הכהן בר חמא הן-εὐ=בל' יון אחד (וע' עוד כמה דוגמאות בערוך השלם ערך קן).
 למס מרעהו חסד (איוב ו' י"ד). ועוד. - ארבעה כוכבים. מלאכים מאירים להורות לו את
 סד דרכו. - ואתן לו את רצונו. יש לו בחירה במעשיו. השוה תנחומא (פקודי ג'): וכן
 סה גוזר [הקב"ה] על כל קורותיו [של האדם]. אבל אם צדיק אם רשע לא. אלא הדבר
 ע ההוא נותנו בידו של אדם בלבד. - אדם ו[ואם] האדמה והחיים. נראה
 עב שכוונתו לפרש ענין שמותיהם של אדם וחיה: אדם ענינו אדמה וחיה - חיים. - שירת
 נצח. במקור שירת נצחון. ואין לזה טעם. ונראית סברתו של גינצברג (Legends VI, 159)

עח מוכה [הוא] הפרי אפרי העבודה: ואמר עפר אתה ואל-העפר
 תשוב כי ממנו לקחתיה ולא אאכרה כי אם-אשלמה אל-אשר
 עט לקחתיה משם ואז אוכל לקחת אותה בבואי שנית: ואכרה את-
 ס כל-בריותי הנראות ואי-הנראות: [ואכרה] את-היום השביעי ובי
 סא שבת הוא אשר בו שבתתי מכל מלאכתי: וביום השמיני קבעתי
 את-היום שהוא להיות השמיני היום הנקרא הראשון ללא-עבודתי
 ולמען יהפך [השבוש] לךמות שבעת האלפים והשמיני לראשית
 שמונת האלפים וביום הראשון לשבוע יהיה חזר תמיד היום
 סב השמיני בשבוע: ועתה חנוך את אשר אפרתי לך ואת אשר הבינות
 ואת אשר ראית בשמים ואת אשר ראית בארץ ואת אשר כתבת
 בספרים את-כל אלה לברא בכתבתי בינותי ואכרא למן-הנסוד
 סג העליון ועד התחתון ועד-הסוף: ואין יועץ ואין יורש לבריותי:
 סד-פה אני הוא לנצח ולא נעשיתי בנדים: אין שנוי למחשבותי יועצי הוא
 סו חכמתי ומאמרי הוא מעשה: ועיני רואות הכל ואם-אביט על-הכל
 סז ועמדו ורצו מוסר ואם-אסיר פני ואכדו כלם: שים לך חנוך
 ונדעך את-המדבר אליה ולקחת את-הספרים אשר כתבת אתה:
 סח ואני הנני נותן לך את-שמואל ואת-רעואל אשר העלוק אלי:
 סט ונרדף אל-הארץ והנדה לבניה את-אשר דברתי אליה ואת-אשר
 צ ראית למן-הרקיע התחתון ועד-בסאי: כל-הנצחאות אני עשיתי וכל-
 הכחות ואין מתקומם נגדי או ממרה את פי כי כלם נשמעים
 צא לממשלתי הנהיגה ועובדים לממשלתי הנהיגה: ונתת להם את-
 הספרים הכתובים בנדה וקראו והבירו אותי הבורא הכל והבינו

שעיקרו שירת נצח (וכן לקמן י"ג ל"ג). והשוה תפלת ש"ע ולנצח נצחים קדושתך
 עח-עט נקדיש. - ואור בלי חשך. כוונתו אור תמיד. - בבואי שנית. ע' ט"ו א'. - בסוף
 פסוק ע"ט יש הערת גליון: ויהי אדם בגן חמש שעות וחצי. - התוספת שבמרבועים בפסוק פ'
 סא היא לפי נוסחאות א.א. - לפסוק פ"א השוה סנהדרין צ"ז ב' א"ר קטינא שית אלפי שני הוו
 עלמא וחד חרוב (רש"י: שאלף שנה יהיה חרוב חוץ מששת אלפים אלו. דהיינו אלף שביעי)...
 אבבי אמר תרי חרוב (רש"י: תרי אלפים הוא חרב אלף שביעי ואלף שמיני)... תניא
 כוותיה דרב קטינא. כשם שהשביעית משמט שנה אחת לז' שנים כך העולם משמט
 אלף שנים לז' אלפים שנה... ואומר [תהלי' צ' ד'] כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול
 כי יעבר. - השוה ביר מ"ד כ"ב אף מאמרו של הקביה מעשה. והוא על דרך הכתוב
 (תהלי' ל"ג ט') כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמד. - שמואל... רעואל. Самуила
 סח и рагуила. נראית השערתו של גינצברג (שם. 160) ששני שמות אלו הורכבו

צב כי אין עוד מלבדי: ומסרו את-הספרים הבתובים בנדרה בנים לבנים
 צג ודור לדור ומשפחה למשפחה: ואת-לך חנוך את-מיקאל שר
 צבאותי להשגיח על-קרב נדרה ועל קתב-ידי אבותיה אדם ושת
 ואנוש וקין ומחלאל ונדר אביה ולא אאבדם עד-דור אחרון:
 צד כי צויתי לאריות ופריות מלאכי אשר העמידתי בארץ לשומרים
 עליהם ואת-העמים שקדתי לשמר עליהם סגוראבדו במבול הבא
 צה אשר אני עושה בנמיה: כי נדשתי את-דעת בני-האדם שאינם
 מושבים בעל אשר שמתי עליהם ונסירו את-עלי ויחזו להם על
 אחר ויורשו ורע הקל וישמחו לאלהי הקל ויעבדו את-אחיהו
 צו ותשחת כל-הארץ בעול וברשעה ובנאוף ובקבוצת אלילים: ולכן
 מביא אנכי את-המבול על-הארץ והארץ נס-היא תשחת בכל
 צו הגדול: והשארתי ממשפחתה איש צדיק אתו וכל-ביתו אשר יעשה
 צח רצוני: וקם מנעו דור אחר אחרון מאד ומהם רבים יהיו בלתי
 צט שבעים מאד: ובאחרית הדור ההוא אראה להם את-הספרים
 הבתובים בנדרה ובידי אבותיה ושומרי הארץ יראום לאנשי אמונים
 עושי רצוני אשר לא יקראו בשמי לשוא והם יגידו לדור ההוא
 ק והם אהרי אשר יקראו בהם יקבדו בסוף מבתחלה: ועתה אני נותן
 לך חנוך מועד שלשים יום אחכה ועשית בביתך והנדרת לכל-
 בניה ולכל-בני ביתך מלפני ושמעו אל-אשר תאמר אליהם וקראו
 והבינו כי אין עוד מלבדי וכלם ישמרו את-מצותיה והסלו ולקרא
 קא ולהבין בספרים הבתובים בנדרה: ומקץ שלשים יום אשלח את-
 מלאכי ונשאף מעל הארץ ומאת בניה אלי:
 יב ויקרא יי אל-אחד מוקני המלאכים נזרא ואים ויעמידהו על-
 ב ידיו: ומראה המלאך ההוא לבן בשלג וידיו מראהו בקרח ולבן

מן שמיא וארעא (בארמית) והשם אל. והם שני מלאכים הממונים על השמים
 ועל הארץ. - לאריות ופריות. וכן בנוסח א. ובנוסח ע: אריות ומריות. וקשה
 להכריע על עיקר משמעותם. השם אריות נמצא בברא' יד א' וט', דניאל ב' יד. -
 קא-ק [לקרא ולהבין]. כך בנוסח ב. - נוסח ע מוסיף בפסוק קא: אל המקום אשר הוכן לך
 והיית לפני מהיום ועד עולם וראית את רזי והיית סופר עבד לי כי תהיה כותב את כל
 מעשי הארץ ואשר בארץ ובשמים והיית לי לעד הדין הגדול לדור. הכל דבר ה' אלי
 כדבר איש אל-רעהו. -

יב ב המלאכים הם משני מינים: אותן שהן לצורך שליחות הן של רוח... ואותן
 שהן לצורך שירות הן של אש. שנאמר [עשה מלאכיו רוחות] משרתיו אש להסי'

ג קר גדול: ויקרר את-שני כי לא נשאתי את-מראהו כְּאִשֶּׁר לֹא
 ד יוכלו לשאת את-אש הבקשן ושרב השמש וקר האויר: ויאמר
 יי אלי חנוך אם-לא יקרו את-שני פה לא יוכל כל-אדם להביט
 ה אל-שני: ואל-האנשים אשר העלוני בתחלה אמר יי גר חנוך
 ו אתכם אל-הארץ וחביתם-לו עד-יום המועד: ונשימוני בלילה על-
 ז מנתי: ומתושלח הנה מצפה לבואי ביום ובלילה שומר הנה
 ח משמרו על-גד-מנתי ויתפחד קשמעו את-בואי: ואגיד-לו כי יתאספו
 כל-בני ביתי ואדבר אליהם:

יג ב שמעו בני את אשר בקצון יי: אני נשלחתי אליכם היום
 להגיד לכם מסי יי את אשר הנה ואת ההנה ואת אשר יהנה עד-
 ג יום הדין: שמעו בני לא מסי אני מגיד לכם היום כי אם-
 ד מסי יי אשר שלחתי אליכם: ואתם שומעים את-דברי מסי ואני
 אדם אשר נברא כמוכם ואני שמעתים מפי-אש של יי כי-סי יי
 ה בקשן אש ודבריו להקה יוצאת: ואתם בני רואים את-שני ואני
 אדם אשר נברא כמוכם ואני רואה הויתי את-שני יי בברזל מלכין
 ו באש אשר בהנשאן ניצוצות הוא משלם והוא שורף: ואתם רואים
 ו את-עני בראות אדם הדומה לכם ואני ראיתי את-עני יי והן
 ז מאירות בקרני השמש ומחירות את-עני אדם: ואתם בני רואים
 ח אתם ימין עזרת לכם והיא של אדם נברא כמוכם ואני ראיתי
 מ עזרת לי והיא מלאה את-השמים: ואתם רואים את-
 ט שעור קומתי דומה לשלכם ואני ראיתי את-שעור קומת יי ללא-
 מדה וקלאדמוי ואין-לו-סוף: הנה אתם שומעים את-דברי-סי
 י ואני שמעתי את-דברי יי בקול-רעם גדול בתוך תנועת עננים בלוי-
 ה הרה: ועתה בני הקשיבו שיחת אב בשר ודם נורא וקשה לעמד

(ר') יוחנן במדרש תהלים קיד ג'). וחנוך בשמים נעשה מלאך השרת (ע') לעיל ט'
 (כ'). לפיכך היה צורך לצננו, שיוכל לירד לארץ (והשוה דברי הפייטן, בפיוט אשנבי
 שחקים, יוצר לשמחת תורה: תקיף מטטרון [חנוך] שר - הנהפך לאש מבשר - מלמד
 מוסר - לילדי אור נמסר). על התמנותו של חנוך לשר הפנים (=מטטרון) ע' לקמן
 י"ח ב'.

יג ח-י שְׁעוֹר קוֹמָתִי. obtia tēla. - גינצברג (שם) משווה לכאן את דבריו
 של רבן יוחנן בן זכאי קודם מותו (ברכות כ"ח ב' אדר"ג כ"ה ע"ט): אילו לפני
 מלך בשר ודם היו מוליכין אותי, שהיום כאן ומחר בקבר, שאם כועס עלי אין כעסו
 כעס עולם ואם אוסרני אין איסורו איסור עולם ואם ממיתני אין מיתתו מיתת עולם.

לסני מלך אים וקשה מאד כי רצון מלך מנת ורצון מלך חיים
 ומה-גם לעמד לסני מלך המלכים וצבאות הארץ והשמים מי
 יא יעמד ביראת אינסוף הריא: ועתה בני אני יודע הכל אשר מפי
 יב וי אשר עיני ראו למראש ועד-סוף ולמן הסוף ועד התשובה: הכל
 אני יודע והכל כתבתי בספרים השמים וקצויהם ומלואם וכל-
 הצבאות ומהלכם מדותי ואת-הבוכבים המון רב לאין מספר
 יג רשמי: מי האיש הרואה את-השכומיהם ומסבומיהם הלא
 המלאכים לא ידעו את-מספרם ואני את-כל-שמותיהם כתבתי:
 יד את-תקופת היום מדותי ואת-קרגיו ספרתי ובאו בכל החדשים
 טו וצאתו ואת-שמותיהם אני כתבתי: את-תקופת היום מדותי ואת-
 התמעטותו בכל-הימים ואת-קנינותיו שהוא מתמעט בכל-יום
 טז ובכל-שעה: ארבע עתים שמי ומד-השתים עשיתי ארבע תקופות
 ובתקופות שמי את-השנים ויבשנים שמי את-החדשים ומד-
 החדשים ספרתי את-הימים ומד-הימים מדותי את-השעות ואמנה
 יז וארשם: אני כל אשר נאכל על-האדמה חקיתי ואכתב וכל-יורע
 אשר תוציא הארץ אשר יורע ואשר לא יורע וכל-צמח וכל-עשב
 יח וכל-פרח וריח-ניחחם ושמותיהם: ומשקנות העננים וחקומיהם
 יט וכנסיהם ומשפט נשאם מסר ונפסר-מסר הכל אני חקיתי: ואכתב
 כ את-ידרך הרעם והברק: ונראוני את-מסתחומיהם ואת-שומריהם
 ומבואיהם ומוצאיהם אשר בהם ילכו במדה בשלשלת יעלו
 ובשלשלת ירדו סך-בכעם גדול ובקצף ילכו עני חרון ואברו
 כא כל-אשר בארץ: אני כתבתי את-אוצרות השלג וממורות הקרח
 וקר האויר ואת-עמיהם חקיתי אינה הדרך נושאי מסתחומיהם
 כב ומלאו בהם את-העננים ואינם מריקים את-אצרותיהם: אני כתבתי
 את-משקבי הרוח ואחקר וארא איך נושאי מסתחומיהם יפאו את-
 המשקלות ואת-המדות ובראשונה ישימו במשקלות ואחר-כך
 במדות ובכשרון יוציאו במדה על-הארץ סך-בנשימה בבה נמיטו
 כג את-הארץ: אני מדתי את-כל-הארץ והריה והגבעות והשדות

ואני יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון אעפ"כ הייתי בוכה ועכשיו שמוליכין אותי
 לפני ממה הקביה שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים ואיני יכול לפייסו בדברים
 ולא לשחדו בממון... ולא אבכה. - נסיגותיו שהוא מת מעט. אין זכר לכך קודם
 יט-כג לכן. אבל מדובר על ענין זה בפרטות בחנוך א' ע"ד. - דרך. כן פ. - משכב

כד וְהַעֲצִים וְהָאֲבָנִים וְהַנְּהָרוֹת וְכָל-הַמִּצְאִים: אָנִי כְתִבְתִּי אֶת-הַנּוֹכַח
 כה לַמֶּנֶהֱאָרֵץ וְעַד-הַרְקִיעַ הַשְּׂבִיעִי וְלַמָּטָה עַד-שְׂאוֹל תַּחְתֶּיהָ: וּמְקוֹם
 כו הַמִּשְׁפָּט וּשְׂאוֹל הַגְּדוֹלָה מְאֹד הַסְתַּוְּחָה הַבּוֹכָה: וְאַרְא אֶת-עַמִּל
 כו הַשְּׂבוּיִים הַמִּחֲכִים לַדִּין בְּלִי-מִדָּה: וְאַכְתֵּב אֶת-כָּל-הַנִּשְׁפָּטִים עַל-
 כח יְדֵי הַשּׁוֹפֵט וְכָל-מִשְׁפָּטָם וְכָל-מַעֲשֵׂיהֶם: וְאַרְא אֶת-כָּל-הָאֲנָשִׁים
 מִדּוֹר הָאֲבֹת הָרָאשׁוֹנִים עִם-אָדָם וְחָדָה וְאַאֲנָם וְאַבְרָהָם עַל-אַחֲרֵית
 כט רִשְׁעָתָם אוֹיְלִי מִחֻלָּשְׁתִּי וְחֻלָּשֶׁת אֲבוֹתַי הָרָאשׁוֹנִים: וְאַחֲשֵׁב בְּלִבִּי
 וְאֶמֶר אֲשֶׁרִי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא נִוְלַד אוֹ אֲשֶׁר נִוְלַד וְלֹא חָסָא לִפְנֵי
 יי כִּי לֹא יָבֹא לַמִּקְוֶה הַהוּא וְלֹא יִשָּׂא אֶת-עַל-הַמִּקְוֶה הַהוּא:
 ל וְאַרְא אֶת נוֹשְׂאֵי הַמִּסְתַּחֲחֹת וְאֶת-שׁוֹמְרֵי שְׂאוֹל הָעוֹמְדִים בְּנִחְשִׁים
 לא גְּדוֹלִים וְסֻנִּיָּהֶם בְּנִירוֹת קְבוּיִים וְעִינֵיהֶם אֵשׁ וְשִׁנֵּיהֶם גְּלוּיֹת עַד
 חֲזוֹתֵיהֶם: וְאֶמֶר לִפְנֵיהֶם מִי יִסֵּן וְלֹא אֶרְאָכֶם עוֹד וְלֹא אֶשְׁמַע אֶת-
 לב מַעֲשֵׂיכֶם וְאִישׁ לֹא יָבִיא אֶת-בְּנֵי עַמִּי אֲלֵיכֶם בְּמָה מַעֲשִׂים הָיוּ
 חֲסִיאֵיהֶם בְּחַיִּים הָאֵלֶּה וּבְחַיֵּי-נֶצַח יִסְבְּלוּ עִמָּל תָּמִיד: אָנִי עָלִיתִי
 לג לַמִּזְרַח לַנֶּזֶר-עֲרֹן אֲשֶׁר שָׁם הוּכְנָה מִנוֹחָה לַצַּדִּיקִים וְהוּא סִתּוּם
 לַדְּקִיעַ הַשְּׁלִישִׁי וְלַצַּדִּיק הָעוֹלָם הַזֶּה הוּא סְגוּר: וְשׁוֹמְרִים הָעֹמְדִים
 לד עַל-יַד-הַשְּׁעָרִים הַגְּדוֹלִים מְאֹד מִמִּזְרַח שָׁמָּשׁ מִלֵּאכֵי לַהֵט שָׁרִים
 בְּלִי-הַרְקָף שִׁירֵי נֶצַח שְׂמֵחִים לְבוֹא הַצַּדִּיקִים: בְּיוֹם הַבִּיאָה
 הָאֲחֵרוֹנָה יוֹצִיאוּ לָאָדָם עִם-הָאֲבֹת וְהַבִּיאוּם הֵנָּה לְמַעַן יִשְׁמַחוּ
 בַּקָּרָא אִישׁ לְאוֹהֲבָיו לֶאֱכֹל אֹתוֹ לֶחֶם הַצִּדִּיקִים וְהֵם בָּאִים בְּשִׂמְחָה
 וּמְשׁוֹמְחִים לִפְנֵי הַיֵּכֶל הָאִישׁ הַהוּא בְּשִׂמְחָה וּמִחֲכִים לְלַחֲמוֹ וּלְעַנֵּי
 לה מוֹב וְעֲשֶׂר בְּלִי-מִדָּה וּלְשִׁשּׁוֹן וְגִיל בְּתוֹךְ אוֹרָה וְסִי-נֶצַח: וְאַנִּי
 אוֹמֵר לָכֶם בְּנֵי אֲשֶׁרִי הָאִישׁ יָרָא אֶת-שֵׁם יי וְעוֹבֵד לִפְנֵי תָמִיד
 וּמִבִּיא מִנְחוֹת בְּתַרְדֵּה בְּחַיִּים הָאֵלֶּה וְכָל-הַחַיִּים הָאֵלֶּה יִחְיֶה בְּצִדֵּק
 לו וְנָתַ: אֲשֶׁרִי הָעוֹשֶׂה מִשְׁפָּט צִדֵּק לֹא כִמְתָן כִּי אִם-בְּאֵמֶת וְלֹא
 יִקְוֶה אַחֲרֵי-כֵן לְכָל-דְּבָר מִשְׁפָּטוֹ יָבֹא לְעֵתִיד בְּלִי מִשָּׂא פָנִים:
 לו-לח אֲשֶׁרִי הַמְּכַסֶּה עֲרֻמִּים בְּגָדִים וְלֶרְעָבִים יִסֵּן לֶחֶמוֹ: אֲשֶׁרִי הַדֵּן

כד הרוח. אולי עיקרו: משכן הרוח. - ש אול תחתיה. אולי אף לדעתו של בעל הספר
 ז' מדורות יש לשאול (השוה, למשל, סדר רבה דבראשית סי' כ"ח ואילך). אע"פ שלא
 כח דבר בספר על מנינם ותיאורם. - כל הראשונים, למן אדם וחוה ואילך, נפרעים מהם
 לג-לו בגיהנם בעד חטאותיהם. - שירי נצח. ע' לעיל י"א ע"ב. - לא במתן כי אם
 באמת. הוה דבריו של אנטיגנוס איש סוכו (אבות א' ג') אל תהיו כעבדים המשמשים

לט משפט-צדק ליתום ואלמנה ולכל-נדבא יעזר: אשרי השב מדרך
 הזמן בעולם ההבל הזה והלך בדרך הישנה המוליכה אל-חיי
 מ-מא אין-סוף: אשרי הזרע גרע אמת כי שבעתים יקצר: אשרי האיש
 מב אמת בקרבו ודובר אמת לרעהו: אשרי האיש רחמים בסויו ונענה
 כג בלבו: אשרי המבין לכל-מעשה וי אשר נבדא והוא משבח: כי
 מד מעשי וי אמת אכל מעשי אדם מהם טובים ומהם רעים ולפי מעשיהם
 מה יודעו האמנים: בני כל-מעשה וכל-מדה וכל-משקל אני מודתי
 כו ואכתב באשר צוני וי ובכל-אלה מצאתי שנויים: ובשנה נבדקה
 משנה בן נבדק אדם מאדם לאחד נחלה רבה ולאחד חקמת-לב
 רבה ולאחד בינת המעשה והאחד בתרשת המעשה והאחד בשתיקת
 שפתים והאחד במהר והאחד בלח והאחד ביופי והאחד בנער והאחד
 בתרופות והאחד במראה-הגוף והאחד בקרב-רגש ושמע בכל:
 מ-מס ואין יתרון לאיש מירא-וי הוא והלל מכל בדור שהוא: וי בודיו
 סג ברא את-האדם בדמות סגיו קטן וגדול ברא וי: ואשר ינאץ סגיו
 אדם ינאץ סגיו מלך וסגיו וי ימאס הבז לסגיו אדם הוא לסגיו וי
 נ יבוי: המבקשים לכל-אדם בלי רעה פעם גדול ירדפוהו מאת וי:
 נא-נג היוזק בסגיו אדם נאצה תרדפוהו בדין-וי הגדול: אשרי האיש
 אשר לא יטה את-לבו להרע לכל-איש לנשפט יעזר ואת-הנדבא
 ירים ולמבקש יעשה צדקה כי ביום הדין הגדול וכל-מעשה אנוש
 נג יתחדש בכתב: אשריהו ולו תהי מדת-צדק ומאנו צדק ומשקל
 צדק כי ביום הדין הגדול כל-מדה וכל-מאונג וכל-משקל כמו
 במאונג לאמר בקנה יהיו תלוים ועומדים בקנה וכל-איש יכיר
 נד את-מדתו ובמדה וקבל את-גמולו: ואשר ימהר ועשה מנחה
 נה לסגיו וי ימהר וי בקשת מעשהו ועשה לו משפט צדק: ואשר ירבה
 נו גרות לסגיו וי והרבה-לו וי שמירתו במלכות שלמעלה: וכי דורש
 וי לחם או גר או איל או שור או קרבנות אחרים לא אלה כי

מח את הרב על מנת לקבל פרס. - ה' בידינו ברא את-האדם. השובה אותיות דר'
 עקיבא (בית המדרש ג' 59): שכל העולם נברא במאמרו של הקביה ואדם בכפו ורשיו
 נב לבראשית א' כיו: שהכל נברא במאמר והוא [אדם] נברא בידים. - סוף הכתוב נ"ב הוא לפי
 נג נוסח י. - בקנה... בקניה. на купли стоит и на фабрике повешена. לשון נופל על
 לשון של קנה וקניה מוכיר את הלשון שבישעיה מ"ג כ"ד לא קנית לי בכסף קנה
 נז (אע"פ ששם קנה הוא מענין אחר). - איל. בסלאבי брѣва (=חזיר). ואין ספק שאיל

ז: אס-לב שְׁהוּר יִדְרֹשׁ וּבְכָל-אֵלָה הוּא מְנַסֶּה אֶת-לֵב הָאָדָם: אִם-
 נב: יָבִיא אָדָם מִנְחָה לְמִלֵּךְ בְּשֵׁר נָדָם וְהוּא בִלְבוֹ אֵי-אֲמוּנָה וַחֲשָׁב
 נט: הֲלֹא יִקְנֶזֶה הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יֵרָאֶה אֶת-מִנְחָתוֹ וּמִסְרָהוּ לְדִין: אוֹ אִם-
 ס: יִחְנִיף אִישׁ לִרְעֵהוּ בְּלִשׁוֹן טוֹבָה וּבִלְבוֹ רָעָה הֲלֹא יָבִין לְבוֹ זֹאת
 סא: וּבִקְרֹב נִשְׁשׂוּ וְשִׁפְטוּ שְׂאִין מִשְׁפָּטוֹ בְּצֹדֶק: כֹּאֲשֶׁר יִשְׁלַח יְיָ אוֹר
 סב: גְּדוֹל וְהִנֵּה מִשְׁפָּט צֶדֶק וּבְלִי מִשָּׂא פָנִים לַצַּדִּיקִים וּלְאִינָם צַדִּיקִים
 סג: וְאִישׁ לֹא-יִסְתָּר אָז: וְעֵתָה בְּנִי שִׁימוּ מַחֲשָׁבָה עַל-לִבְכֶּם וּשְׁמַעְתֶּם
 סד: לְדַבְרֵי אֲבִיכֶם כִּי מִשִּׁי יְיָ אֲנֹכִי רוֹכֵר אֲלֵיכֶם וּלְקַחְתֶּם אֶת-הַסְּסָרִים
 סה: הָאֵלָה הַבְּתוּבִים בְּיָדִי אֲבִיכֶם וּקְרֹאתֶם בָּהֶם וּבָהֶם תִּרְעוּ כָּל-מַעֲשֵׂי
 סו: יְיָ: סְסָרִים רַבִּים הֵיוּ מִתְחַלֵּת הַבְּרִיאָה עַד-סוֹף הַדּוֹרוֹת יִהְיוּ וְגַם
 סז: אֶחָד מֵהֶם לֹא-יִדְרֹשְׁכֶם בְּכַתְב־יָדִי אִם-תִּחְוִיכוּ בּוֹ לֹא תִחְסְאוּ
 סח: לַיְיָ: כִּי אֵין מִלְכָּד יְיָ לֹא בַשָּׁמַיִם וְלֹא בָאָרֶץ וְלֹא בַשָּׂאוֹל וְלֹא
 סט: בְּכָל-יְסוֹד: יְיָ עָשָׂה יְסוֹד עַל-אֵי-יְדוּעִים וּמִתַּח אֶת-הַרְקִיעַ בְּנִרְאִים
 ע: וְאֶת-הָאָרֶץ הָעֲמִיד עַל-הַמַּיִם וְאֶת-הַמַּיִם יָסַד עַל אֵי-עוֹמְדִים
 עא: וְכָל-בְּרוּאֵי אֵין-מִסְפָּר בָּרָא לְבָדּוֹ: מִי מֵנָה עֹשֶׂר הָאָרֶץ אוֹ חוֹל
 עב: הַיָּם אוֹ נִשְׁפִי הַמָּטָר אוֹ טַל הָעֲנָנִים אוֹ נְשִׁיבַת הָרוּחוֹת: מִי
 עג: קָשָׁר אֶת-הָאָרֶץ וְאֶת-הַיָּם בְּקִשְׁרִים לֹא-יִתְּרוּ וְאֶת-הַכּוֹכָבִים תַּצַּב
 עד: מִן-הָאֵשׁ וַיִּנָּף אֶת-הַרְקִיעַ: וּבִתּוֹכָם הָעֲמִיד אֶת-הַשֶּׁמֶשׁ לְמַעַן יִלָּךְ
 עה: בְּשִׁבְעַת תְּקוּפוֹת הַשָּׁמַיִם מִי הָעֲמִיד מֵאָה וּשְ�נָיִם וּשְׁמוֹנִים כֶּסֶּא
 עו: לְמַעַן יֵצֵא בְּיוֹם קָטָן וְעוֹד מֵאָה וּשְׁנָיִם וּשְׁמוֹנִים כֶּסֶּא לְמַעַן יֵצֵא
 עז: בְּיוֹם גְּדוֹל: וּשְׁנָיִם כֶּסֶּאוֹת גְּדוֹלִים לוֹ וּלְשֶׁמֶשׁ לְמַעַן יָנוּחַ בָּהֶם
 עח: בְּשׁוּבוֹ כֹּה נֹכַח מִמֶּעַל לְכֶסֶּא הַיָּרֵחַ: מִיָּרַח תִּמּוֹז מִיּוֹם שְׁבַעַה עָשָׂר
 עט: יָבֵא וְעַד יָרַח שְׁבַת וּמִשְׁבַּעַה עָשָׂר בְּטַבַּת יֵצֵא וְכֵן יִלָּךְ הַשֶּׁמֶשׁ
 פ: בְּכָל-תְּקוּפוֹת הַשָּׁמַיִם: וְכֹאֲשֶׁר יִקְרַב אֶל-הָאָרֶץ וּשְׁמַחַה הָאָרֶץ
 פא: וְהוֹצִיָּאָה אֶת-סִרְיָהּ וְכֹאֲשֶׁר יִרְחַק וְהִתְאַבְּלָה הָאָרֶץ וְהַעֲצִים וְכָל-
 פב: פְּרִי אֵין לָהֶם גְּדוֹל: כָּל הַמַּדּוֹת הָאֵלָה וּמַדּוֹת-הַשָּׁעָה לְחֻלְקִים
 פג: הָעֲמִידָה תְּכַמְתּוּ אֶת-הַנִּרְאִים וְאֶת אֵי-הַנִּרְאִים: מִן-אֵי-הַנִּרְאִים
 פד: בָּרָא אֶת-כָּל-הַנִּרְאִים וְהוּא בְּעֶצְמוֹ אֵי-נִרְאָה: כֵּן אוֹמֵר אֲנִי לָכֶם
 פה: בְּנִי תָנוּ אֶת-הַסְּסָרִים לְבִנְיָכֶם וּלְכָל מִשְׁפַּחוֹתֵיכֶם וּשְׂאֵרֵי בִשְׁרָכֶם:

למען יבינו ונראו את־י וילקחום והיו טובים להם מקל מאכל
 טוב אשר בארץ וקראו דָּהָם וקָרְבוּ אֲלֵיהֶם: כי אִי־מְבִינִים וְאִי־
 חֹשְׁבִים עַל־י וְאִי־רֹאִים אֶת־י הֵם לֹא יִקְבְּלוּם כִּי אִם־יִסּוּרוּ מֵהֶם
 ויִכְבְּדוּם יִהְיוּ לָהֶם: אֲשֶׁרִי הַנוֹשֵׂא מִשָּׂאָם וְהַקָּרֵב אֲלֵיהֶם הוּא יִנָּצַל
 בַּיּוֹם הַדִּין הַגָּדוֹל: וְנִשְׁבַּע אֲנִי לָהֶם בְּנִי אָדָם לֹא אֲשַׁבֵּעַ אֹתָם
 שְׁבוּעָה אַחַת לֹא בַשָּׁמַיִם וְלֹא בָאָרֶץ וְלֹא בַּדְּרִיזָה אַחֲרַת אֲשֶׁר
 בָּרָא יי כִּי יי אָמַר אֵין כִּי לֹא שְׁבוּעָה וְלֹא שָׁקָר כִּי אִם־אֶמֶת
 וְאִם־אֵין אֶמֶת בָּאָדָם יִשְׁבַּע בַּלְשׁוֹן הֵן הֵן אִו לֹא לֹא: וְאֲנִי נִשְׁבַּע
 לָהֶם הֵן הֵן כִּי לֹא הִנֵּה לָשִׁנִּים אָדָם בְּמַעַי אֲמַר אֲשֶׁר לֹא הִכִּינוּתִי
 לוֹ מְקוֹם לְנֶפֶשׁ וּמִדָּה וּמִשְׁקָל אֲשֶׁר עֲתִיד הוּא לַחַיּוֹת בַּדּוֹר הַזֶּה
 לְמַעַן וְנִשְׁהִיבוּ אֹדָם: וְעַתָּה בְּנִי אֵל תַּסְעוּ כִּי שָׁם הוּכַן מְקוֹמָם
 מְקוֹם לְכָל־נֶפֶשׁ אָדָם: אֲנִי מַעֲשִׂי כָל־אָדָם בְּקִתְּבִי רִשְׁמִתִּי וְאִישׁ
 מִן־הַנוֹלָדִים בָּאָרֶץ לֹא יוּכַל לְהַסְתֵּר וְלֹא לְהַסְתִּיר אֶת־מַעֲשָׂהוּ אֲנִי
 רוֹאֶה הַכֹּל בְּבִמְרֹאֶה: וְעַתָּה בְּנִי בְּסִבְלָנוֹת וְעֲנֶה תַּשְׁאֲרוּ מִסֵּר
 וּמִיָּדָם לְמַעַן תִּתְּנֵם לִי עוֹלָם אִי־סוּף לְעֲתִיד לְבָא: כָּל־חַבּוּרָה וְכָל־
 שָׁעָה וְכָל־שָׁחִין וְכָל־דָּבָר רָע אֲשֶׁר יִבְוָאֶם מִן יי וּסְבַלְתֶּם לְמַעַן
 יי: וְאִם תּוֹכְלוּ לְגַמֵּל פִּרְמָה אֶל־תִּתְּנֵם לֹא לְקָרֹב וְלֹא לְרָחוֹק:
 כִּי יי הוּא הַגּוֹמֵל לָךְ וְהוּא יִקָּם לָהֶם בַּיּוֹם הַדִּין הַגָּדוֹל וְאֵל תִּהְיוּ
 אִתָּם נֹקְמִים פֹּה עַל יְדֵי אִישׁ כִּי אִם־שָׁם עַל־יְדֵי יי: אִישׁ מִכֶּם
 אֲשֶׁר יֵאבֹד אֶת־נַפְשׁוֹ וְאֶת־כִּסְפוֹ לְמַעַן אֲחִיו יִקְבֹּל אוֹצָר מָלֵא בְּעוֹלָם
 הַהוּא: לִיתְנוֹם וּלְעַלְמָנָה וּלְהִלָּךְ תִּשְׁלַחֵם אֶת־יְדֵיכֶם בְּסִי כַחוֹמֵיכֶם:
 עֲזְרוּ לְנֶאֱמָן בַּצָּרָה וְלֹא תִבְוָאֶם צָרָה בְּאֲצִרוֹתֵיכֶם וּבַעֲת עֲבוֹדְתֵיכֶם:

במקור פמוז (памовоуца) ובנוסחאות Я П Сיון (цивана) - השוה מדרש עשרת הדברות
 (בית המדרש א' 72): אפילו באמת אין אדם רשאי לישבע, כי כשמרגיל לשונו לישבע
 נשבע היום נשבע למחר ונעשית שבועה שגורה בסיו וקלה בעיניו. וכל המחלל שמו
 של הקב"ה ונשבע לשקר או אפילו באמת סופו הקביה פגלה משכורתו (שקרוז) ורשעו
 לכל אדם. אוי לו בעולם הזה אוי לו לעולם הבא. וכתב בעל קמחא דאבישונא (בפירושו
 לפיוט אלהים בהנחילך, יוצר ליום ב' של שבועות): ומדרש אגדה דרשו בו, בא הכתוב
 להודיעך כמה חמורה השבועה שאפילו המוצרך להשבע בבית דין באמת בשם ה' יחן
 צדקה על השבועה שהוצרך לעשות (וע' שמידל בבית תלמוד א' 247-245, גינצברג
 3-672, 1912 MGWJ). - ללשון, אני לא אשבע... לא בשמים ולא בארץ ולא בבריאה
 אחרת יש להשוות באיבנגליון אגרת יעקב ה' ייב לא תשבעו לא בשמים ולא בארץ
 ולא בכל שבועה אחרת ויהי הן שלכם הן ולא שלכם לא. - דבר רע. слово злое.

טו וכל-על עצב וכבד כאשר יבואכם למען יי הכל תשא ונתירהו
 טז וכן תמצאו את-שכרכם ביום הדין: בפקד ובצדקים ובקרב טוב
 טז לבא לבית יי להלל לבורא הכל: כי כל-נשמה תהללהו ושפחה
 ז כל-בריאה נראה ואי-נראה: אשרי האיש אשר שמת את-פיו להלל
 זא והלל ליי בקל-לב: ארור האיש אשר יסתח את-לבו לתרה ותרף
 זב את-העני והוציא דבה על-רעהו: אשרי הפותח את פיו לקרד
 זג ולהלל את-יי: וארור הפותח את-פיו לקלל ולתרה כל-ימיו לפני
 צד-צה יי: אשרי המקרד את-כל-מעשי יי: ארור המקרד את-כל-
 צו-צו בריות יי: אשרי החושב לכלות מעשי יי: ארור המצפה לאכל
 צח-צט (עמל) אחרים: אשרי השומר יסדות אבותיו הקדמונים: ארור
 ק המשחית מוקדות אבות-אבותיו ואבותיו: אשרי הנוטע שלום-אהבה:
 קא-קב ארור ההורס השלומים באהבה: אשרי שאינו מדבר שלום (רק)
 קג בלשונו ובלבו שלום לכל: ארור המדבר בלשונו שלום ובלבו
 קד אין שלום: כל-אלה במדות ובספרים יגלו ביום הדין הגדול:
 קה ועתה בני אל תאמרו אבינו הוא עם-יי והוא גן עלינו והתפלל
 קו בעד חטאינו אין שם עוזר לכל-אדם אשר חסא: ראו מעשי כל-
 אדם כלם כמתתי אני לפני העשותם ואכתב את כל-אשר יעשה
 קו בקל-בני האדם עד-העולם: ואיש לא יוכל להשחית את-דבת-
 קח ידי: כי יי יראה הכל ומחשבות אנשים רעים כי הכל הם אשר
 קט ישבנו בחדרי הלב: ועתה בני האנוש לקל-דברי אביכם אשר
 אני מדבר אליכם שן תנקמו ואמרתם מדוע לא אמר לנו אבינו
 קי בעת ההיא את-אי-דעתנו זאת: והיו הספרים אשר נתתי לכם
 נחלת מנוחתכם אל-תסתירו מפי כל-הספדים ובארתם אותם
 קיא למען ידעו מעשי יי הנקלאים מאד: בני הגה הולך וקרב יום
 המועד והעת הנתונה לי באה ונדרש אני ללכת והמלאכים הרוצים

טח-קח מסר השם דבר בשם דיבור, ואין זה כאן ענינו. - לבית ה'. לבית המקדש? - השוה ספרי
 דברים שכיט: אין אבות מצילים את הבנים... אחים את אחים מנין, תל אח לא פדה
 יסדה איש [תהלי מיט ז']. ומדרש תהלים למזמור מז א': אח, כמה קשה אותו היום
 ואין יכול לפדותו, וכן אמרו (סנהדרין קיד א'): ברא מזכי אבא אבא לא מזכי ברא,
 דכתיב [דב' ליב] ואין מידי מציל, אין אברהם מציל את ישמעאל אין יצחק מציל את
 עשו, וכן הוא אומר (ישע' ס"ג ט"ז) כי אתה אבינו כי אברהם לא יקענו וישראל לא
 יכירנו, ויש להשוות מקיב ט"ז י"ד שירמיהו מגין על ישראל. -

קיב ללכת אתי עומדים על-הארץ שומרים את-פקודתם: ומחר אני
קיג הולך למרומי השמים לגלות-עולמי נצח: ולכן צויתכם בני כי
תעשו את-הטוב לפני יי:

יד ויען מתושלח את-חנוך אביו ויאמר: אם-טוב בעיניך חנוך
כ ועשיתי לחם לפניך למען תברך את-בתינו ואת-בניך ואת-כל
ילידי ביתך והתברכו אנשים בגלגלך ואמרי-כן תלך ברחון יי:
ג-ד ויען חנוך לבנו ויאמר: שמע בני למן אשר משחני יי בשמן
ה תפארתו לא בא אכל בקרבי ונעם ארץ אין נפשי זכרת ואי-לי
חסע בדרך מדברי ארץ: אכל קרא תקרא אל-אחיה ואל-כל-בני
ביתכם ואל-אחיי העם ודברתי אליהם והלכתי-לי כאשר הושם
י עלי: וימחר מתושלח ויקרא אל-רעים וריקן ועובן ותרמיון ועירר
ז אחיו ואל זקני כל-העם ויקרא אליהם אל-פני חנוך אביו: וישתחוו
כלם לפניו ויראם חנוך ויברכם וידבר אליהם לאמר:

טו שמעוני בני בנמים ההם נרד יי למען אדם אביכם על-הארץ
ובקר את-כל-בריותיו אשר ברא באלפי השנים הקודמים ואמרי
ב כלם ברא לאדם: ויקרא יי לכל-בהמת הארץ ולכל-רמש האדמה
ולכל-עוף המעופף ברוח ויבא את-כלם לפני אדם אבינו למען יקרא
ג שמות לכל-הולכי על-ארבע: ויקרא אדם (שמות) לכל-החיים אשר
ד על-הארץ: ויעמידהו יי מלך על-כלם ויבנע לפניו את-כלם
למשל [בהם] ויעשם אלקים וחרשים למשמעת ולכל-עבודה כמו
ה-ו לכל-אדם: יי ברא את-האדם אדון לכל-קנינו: ואין יי דן כל-
נפש בהמה מפני האדם אכל דן הוא נפש אדם מפני נפש בהמה
ז ביום הנדול: כי הברל מקום לבני אדם וכל-נפשות אדם הן
במקשר בנפשות בהמה ולא תאבד נפש אחת אשר ברא יי עד-
ח הדין הנדול: וכל-נפש בהמה תלשין על-האדם אשר הרע לרעות
ט-י אותה: המעול לנפש בהמה לנפשו הוא מעול: כי האדם מביא
מן-הבהמה הטהורה ועושה קרבן למען תעלה תרוסה לנפשו:

יד-ו משחני ה'... ע' לעיל ט' כ'. - רעים ורימן ועוכן. אין זכר לשלשתם לעיל
א' יא. -

טו-יג לנפש בהמה אין שכל ואין נפרעין הימנה, אבל נפש אדם היא בעלת שכל
ונפרעין הימנה בעד נפש בהמה, שלפי בעל הספר יש חשיבות לחייה. אולי מיוסדים
י כל הדברים הללו על אמונת הגלגול? - מהבאת קרבנות שבסוסק י' נראה שהספר

יא כל אשר נתן לכם לאכל מאסרהו בארבע רגלים זו היא תרוסה
 יב העושה טוב רוסא הוא לנששו: הממית כל בהמה בלי לאסרה
 יג את-נששו הוא ממית ועושה עולה לבשרו: העושה רשת-מה לכל-
 יד בהמה בסתר עגל הוא ועולה הוא עושה לנששו: העושה רעה
 לנשש אדם רעה לנששו הוא עושה ואין-ל-תרוסה לבשרו ואין
 טו לו סליחה לעולם: הרוצח נשש אדם את-נששו הוא ממית ואת-
 טז בשרו הוא רוצח ואין-ל-תרוסה לעולם: הדוחה אדם לרשת הוא
 יז בנששו וילד ואין-ל-תרוסה לעולם: הדוחה אדם למשפט לא
 יח ימעט עניו בדין הגדול לעולם: העושה רשעה או ידבר רעה
 יט לכל-נשש לא מעשה-לו צדקה לעולם: ועתה בני שמרו את-
 כ לבוסיכם מכל-רשעה אשר שגא יי: באשר ובקש אדם לנששו מאת יי
 כא בן יעשה לכל-נשש חיה: כי ביום הגדול אני יודע הפל אוצרות רבים
 הוכניו לאדם טובים לטובים ולרעים רעים בלי מספר לרב:
 כב אשרי מי שיבא לבתים טובים ברחמים אין מנוחה ואין תשובה:
 כג שמעו בני הקטנים עם-הגדולים אדם ביי-נעלה דבר על-לבו
 להביא מנחות לפני יי וידי ו לא-תעשינה זאת והסיר יי את-סגיו
 כד מעמל ידיו ולא ימצא פרי עמל ידיו: ואם-ידי תעשינה ולבו
 ותאונן לא תתהל מסלת לבו ובהתאוננו תמיד לא יהי-לו כל-
 כה פרי: אשרי האיש אשר בסבלו יביא מנחות לפני יי הוא יקבל
 כו סליחה על-החטאים: ואם לפני הזמן ישיב את-דברו אין-ל-תשובה
 ואם-יגבר הזמן המיעד ועושה אין-ל-ברכה ואין תשובה אחר
 כז המנות: כי כל-מעשה אשר יעשה אדם לפני זמנו ואחר זמנו בעם
 כח הוא לפני בני-אדם ולפני יי הוא חוטא: אדם ביי-יכסה ערם
 כט ולרעב יתן מלחמו הוא גמול יקבל: ואם-לבו ותאונן שמים רעות
 ל יעשה לנששו את אשר נתן אבד וקבלת שברו אין לו: ועני ביר
 השבע לבו או הלבש בשרו והתנאה הוא כל-סבל עניו ואבד ולא
 לא-ל יקבל ברכת הגמול: כי תועבת יי כל-אדם נאה: וכל-דבר-קוב
 בעגל הוא מתקדד ובחר חרב המנות הוא נקרת ונקרייתה כהיא אין
 לה תרוסה לעולם:

נכתב בזמן הבית. - הושה תמיד ד' א' לא היו כופתין את הטלה (רשי: בשעת שחיטה
 ד' רגלים יחד) אלא מעקדין אותו (כלו יד ורגל, כדמפרש בגמרא, והושה שבת ניד א'). -

טז ויהי כאשר עלה חנוך לדבר אל-בניו ואל-שרי העם וישמעו
 ב כל-האנשים הקרובים והרחוקים בקרא יי אל-חנוך ויתעצו לאמר
 ג נלכה ונשקנו לחנוך: ויתאספו כאלפים איש ויבאו אל-המקום
 ד ארונה אשר הנה שם חנוך ובניו: ויבאו וקני העם וכל-העם
 ה וישתטחו וישקו לחנוך ויאמרו אליו: ברוך תהנה חנוך אבינו לוי
 ו מלך העולם: ועתה ברכה את-בניך ואת-כל-האנשים ונברכנו
 ז לשנייה היום כי נברכת לפני יי לעולם: כי כך בחר יי מכל
 האנשים על-הארץ ונעמידה מוסר לבנותיו הנראות ושאינן נראות
 וימכסר הנאות אדם ועוזר לבני ביתה: וישן חנוך לאנשיו ויאמר
 להקלם:

יז שמעו בני עד-אשר לא היו קלם ועד אשר לא נבראו כל-
 הברואים בקרא יי את-כל-הברואה הנראה ואי-הנראה כמה עתים
 חלפו ונעברו וידעתם כי אמרי כל-אלה יצר את-האדם בעלמו
 ג ובדמותו ונעש לו עינים לראות ואזנים לשמע ולב לחשב ושכל
 ד להבין: וירחב יי את-העולם למען האדם ויברא את-כל-הבריות
 ה למענו ויחלק לעתים ומן-העתים עשה שנים ומן-השנים קבע ירחים
 וימין-הימים ימים ויקבע שבועה ימים ובהם קבע שעות ואת-
 ו השעות מדר לסלקים למען יחשב האדם את-העתים ומנה את-
 ז השנים ואת-הימים ואת-השעות ואת-השנויים ואת-
 ח הבהמלות ואת-הקצים ומנה את-חיותו מתחלה ועד-המנות וקשב על-
 ט חסאיו וכתב את-מעשהו הרע והטוב: כי אין דבר נעלם לפני
 ד יי וחיוק לדור ודור: וכאשר יכלו כל-הבריות הנראות ואי-
 ה הנראות אשר בקרא יי והלך כל-איש אל-דין יי הגדול: אז תאבדנה
 ו העתים ונש השנים לא-תהינה עוד ולא ירחים והימים והשעות
 ז יתפוררו ולא ימנו עוד ועולם אחד יקום: וכל-הצדיקים אשר
 ו יקלמו מדין יי הגדול יתקבצו אל-עולם גדול והעולם הגדול
 ז יהיה לצדיקים והנה לנצח: ולא-יהיה עוד בהם לא קאב ולא
 ממלה ולא דאנה ולא תוסלת קשה ולא עמל ולא לילה ולא

חשך כי אם-אור גדול והיה להם חומה גדולה לא-תהרם ונן
 ח גדול בל-ישחת: כי כל-נשחת ונחלף ואי-נשחת ונא והיה
 ט נג למעון-נצח: ועתה בני שמרו על-נפשכם מכל-עולה אשר
 י-יא שגא :: ותלכתם לסגיו ביראה ולו לבדו תעבדו: וכל-מנחה
 יב תביאו לסגיו :: בצדק ואשר לא בצדק שגא :: כי הכל יראה
 :: ואשר יחשב אדם בלבו שקלו יעוץ לו וכל-מחשבה תבא-
 יג מנחה היא לסגיו :: אם-תביטו אל-השמים שם :: כי :: ברא את-
 יד השמים: אם-תביטו אל-הארץ שם :: כי :: יסר ארץ וישם עליה
 טו את-כל-בריותיו: אם-תחשבו על-עמק הזים וכל-תחתיות הארץ
 טו שם :: כי :: ברא הכל: אל-תשתחוו למעשי האדם ולא למעשי
 :: בעיניכם את-אדון כל-הבריות כי כל-דבר לא-יסתר מפני ::
 יז ותלכתם בני בארץ-אפים בענה בענין בראנה באמנה בצדק
 בהבטחה בהלשה בהרפה בסעעים בקשיון בחסר בעירום אוהבים
 איש את-רעהו עד-אשר תצאו מעולם הצער הזה להיות יורשים
 יח עולם איך-סוף: אשרי הצדיקים אשר ימלטו בדרך :: הגדול כי
 יט שבעתים מן-השמש ואירו: כי בעולם ההוא הכל מקביל שבעתים
 כ אור וחשך ומתוק וקמ ונן וענוי: כל-אלה שמתי בכתב למען
 תקראו ותבינו:

יח והיה כאשר בלה חנוך לדבר אל-אנשיו ויורד :: חשך על-
 ב הארץ והיה אסלה ותכם את-האנשים העומדים עם-חנוך: וימרו
 המלאכים ויקחו את-חנוך ויעלהו אל-הרקיע העליון ושם קבלהו
 ג :: וישמידהו לסגיו לעולם: ותעל האסלה מעל הארץ ויהי-אור ויראו
 האנשים ולא ידעו איך נלקח חנוך ויהללו את-:: וילכו אל-בתיהם:
 יט וחנוך נולד בששה לחדש תמוז ויחי שנים שלש מאות
 ב וששים וחמש: וילקח אל-השמים בחדש ניסן באחד לחדש ויהי
 ג בשמים ששים יום: ויכתב את כל-האמות לכל-בריאיה אשר
 ד ברא :: ויכתב שלש מאות וששים וששה ספרים וימסרם ביד-

חנוך נתמנה למלאך השרת בתורת שר הפנים (וע' לעיל י"ב ב'). -

יח ב

חלק ב': על השתלשלות הכהונה הגדולה מחנוך ועד נח (כ'-כ"ד).

יט תמוז. גם כאן памовоуса. ובנוסף П (כן בפ"ו): סיון (цувана). כמו לעיל י"ג
 ב-ד ס"ח. - בחדש ניסן באחד לחדש. וכן בנוסף Я. ונכון (השוה א' ב'). - שלש

ה-ו קניו: ויהי על-הארץ שלשים יום ונדבר אתם: וילקח אל-
השמים שנית בחדש תמוז ההוא ביום הששי ההוא אשר בו נולד
ז ובשעה ההיא: כמו לל-אדם תכונה דומה בקניו אלה כן גם
ה הבריון ותלדה ותציא מן-המים האלה: בשעה שבה הורה בה
נולד ובה מת:

ב וימחר מתושלח ואחיו וכל-בני חנוך ויבנו מזבח במקום
ב ארונה אשר שם גלקח חנוך: ויזבחו אילים וקרים ויקראו לכל-
ג העם ויאכלו את-הקרבן לפני ה': והאנשים אשר באו אליהם אל-
השמחה הביאו מתנות לפני חנוך ונעשו שמחה ונגילו ויששו
שלשה ימים:

כא וביום השלישי לעת-ערב ויאמרו זקני העם אל-מתושלח
ב לאמר: עמד לפני ה' ולפני כל-העם ולפני מזבח ה' ונקבדת בתוך
ג אנשיה: ונען מתושלח לאנשיו סבו בני אדם עד-אשר ה' אליה
ד חנוך אבי יבחר לו הוא כהן מאנשיו: וסכו האנשים עוד לילה
ה לשוא שם במקום ארונה: וישאר מתושלח על-יד-המזבח ויתפלל
ו אל-ה' ויאמר: רבון כל-העולם אמה לבדך אשר-קבדת בחנוך אבי
בחר-נא כהן לאנשיה ולמדת את-לבותיהם ליראה את-קבדך

מאות וששים וששה ספרים. בס' Liber Johannis Apocryphus 890 (במקום שהשתמש
בו בס' חנוך) ניתן מנין הספרים שכתב חנוך ששים וששה בלבד. - אשר בו נולד.
הקביה יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחדש לחדש (קידושין בבלי
ליח א'). והם מסתלקים מן העולם ביום שנולדו בו. כגון משה שנולד ומת בשבעה
ז באדר (תוספתא סוטה יא ז'-ח'). - תכונה דומה. כך מסר סוקולוב ברומית: aequalum.
אבל בסלאבי: тъмно (=חשוכה). -

ב במקום ארונה. במקור: axoyzany = אחון. לקמן כיג מיה-מיז נאמר שמקום
זה הוא בטבור הארץ ושם גברא אדם ושם גיכ קברו ושם קבר אדם את הבל ושמלכי-
צדק הוא כהן ומלך במקום אחון. מכל אלו הסימנים נראה שכוונתו לירושלים. שהרי
ירושלים היא טבור הארץ (ע' אגרת אריסטיאס פ"ג, והשוה תנחומא בוכר ויקרא 78:
ארץ ישראל יושבת באמצעיתו של עולם וירושלים באמצע ארץ ישראל ובית המקדש
באמצע ירושלים) ואדם הראשון ניטל עפרו ממקום שבו היה המזבח (ע' ב"ר י"ד ח'
ובפירושו של תיאודור) והוא גופו היה הראשון שבנהו (השוה פסיקתא רבתי ק"ט ב':
מיד הלך דוד... ומצא שם את המזבח שבו הקריב אדם הראשון ובו הקריב נח ובו הקריב
אברהם. והשוה ת"י לויבן נח מזבח לה', ברא' ח' כ') והבל נקבר במקום בית המקדש
(ע' ב"ר כ"ב ח' ויהי בהיותם בשדה - אין שדה אלא בית המקדש) ומלכי-צדק היה מלך
שלם (ברא' י"ד י"ח) = ירושלים. מכל זה נראה שבמקור העברי היה, במקום ארונה (ע'
ש"ב כ"ד י"ח). והמתרגם היווני ריש ויו' כח"ית נראו לו וקרא אחזה ומסר באקוטיבוס
יווני אחון (בגנין בסוף). -

ז ולעשות הכל כרצונה: וישן מתושלח וירא אליו ויברא ראה הלילה
 ח-ט ויאמר אליו: שמע מתושלח אני וי אלתי חנוך אביה: ושמע
 לקול האנשים האלה ועמד לפני מנבחי ואכבדה לפני כל-האנשים
 י והיות נכבד כל ימי חיה: וייקח מתושלח משנתו ויבדה את-
 יא הנראה אליו: וימירו וקני העם אל-מתושלח ויש וי אלתי את-
 יב לב מתושלח לשמע בקול האנשים ויבדה אליהם: וי אלתי ומן
 יג בדה לאנשים האלה לגד עיני היום: וימיר סרסן וסרמי וזם
 וקני העם וילבישו את-מתושלח בגדים יקרים וישימו כתר מזהיר
 יד על-ראשו: וימירו האנשים ויביאו אילים ופרים ומן-העופות כלם
 טו הידועים למען יקריב מתושלח בשם וי בשם האנשים: ועל
 מתושלח על-מנבח וי ואירו סגיו בשמש בצהרים עולה וכל-
 מז האנשים הלכו בעקבותיו: ועמד מתושלח על-מנבח וי וכל-האנשים
 יז עמדו מסביב למנבח: ויקחו וקני העם את-האילים ואת-הפרים
 ויאסרו ארבע רגליהם וניחום בראש המנבח ויאמרו אל-מתושלח:
 יח-ט קח את-המאכלת הזאת ונבחה את-הידועים האלה לפני וי: ויפרש
 כ מתושלח את-כסיו אל-השמים ויקרא אל וי לאמר: אָנָה וי מי
 כא אני כי אעמד בראש מנבח ובראש האנשים האלה: ועתה וי
 השקיסה על-עבדה ועל-כל-האנשים האלה והיו מנסים כלם ונתת
 לעבדה חן לפני כל-האנשים למען יבינו כי אתה העמדת בהן
 כב לאנשיך: ויהי כאשר התפלל מתושלח וירעד המנבח ותתרום
 המאכלת מעל המנבח ותקפץ אל-יד-מתושלח לפני כל-העם:
 כג-כד ויחרדו האנשים ויחללו את-ו: ויקרב מתושלח לפני וי ולפני
 כה כל-האנשים למן-היום ההוא: ויקח מתושלח וינבח את-כל-אשר
 כו הובא מאת האנשים: וישמחו האנשים ויגילו לפני וי ולפני מתושלח
 כז בגדים יקרים: ואחר-כן הלכו העם איש לאהלו:
 כח ויחל מתושלח לעמד על-המנבח לפני וי ולפני כל-האנשים
 למן-היום ההוא עשר שנים בקוותו לנחלת-נצח ויכלמו היטב
 ב לכל-הארץ ולכל-אנשיו: ולא נמצא איש סר אחר ההכל מאחרי
 ג וי כל-הימים אשר הנה מתושלח חי: ויבדה וי את-מתושלח ויבן

אֶת־קִרְבָּנוֹתָיו וְאֶת־מִנְחֹתָיו וְאֶת־קִלְעֻבֹדָתוֹ אֲשֶׁר עָבַד לִפְנֵי יי:
 וַיְהִי כֹאֲשֶׁר קָרְבוּ יָמֵי מִתּוֹשֶׁלַח לָמוֹת וַיָּרָא אֱלֹהֵי יי בַּמֶּרְאֵה הַלְלוּלָהּ
 וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי: שְׁמַע מִתּוֹשֶׁלַח אֲנֹכִי יי אֱלֹהֵי מִנּוּךְ אֲבִיהָ: יָדַע מִדַּע
 אֹמֵר אָנִי אֵלֶיהָ כִּי כָלוּ יָמֵי־חַיֶּיהָ וְקָרֹב יוֹם שְׂכָרָהּ: קָרָא אֶל־
 נִיר בֶּן־לֶמֶךְ בִּנְיָ אֲשֶׁר נוֹלַד הַשְּׁנִי אַחֲרֵי־נָח: וְהִלְבִּישָׁתוּ אֶת־בְּגָדֵי
 כְּהֻנָּתָהּ וְהַעֲמִידָתוּ עַל־יַד מִזְבְּחִי: וְאָמַרְתָּ אֵלָיו אַתְּ קִלְעֻבֹדָהּ יִהְיֶה
 הַנְּסִי כִּי קָרַב וּמִן אֲבָדֶן קִלְעֻבֹדָהּ וְכִלְעֻבֹדָהּ וְכִלְעֻבֹדָהּ:
 וַיִּנְסִי וַתִּהְיֶה מִהַפְּסָה גְדוּלָּה מְאֹד עַל־הָאָרֶץ: כִּי אָדָם וְקָנָא בִּרְעוּהוּ
 וְאֲנָשִׁים עַל־אֲנָשִׁים יִתְּנָאוּ וְלִשׁוֹן בְּלִשׁוֹן תִּלְחָם וְתִמְלֹא כִלְעֻבֹדָהּ
 הַקָּמָם וְגַם וְכִלְעֻבֹדָהּ: וְגַם־עָנְבוּ אֶת־בֹּרְאָם וַיִּשְׁתַּחֲוּ לֵאלֹהֵי הַבַּל
 וְלִרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם וְלִמַּלְאֲכֵי הָאָרֶץ וּלְגַלֵּי הַיָּם: וְהַתְּנָאָה הָאוֹיֵב וְשִׂמְחָה
 בַּמַּעֲשִׂי לַעֲצָרֵי הַגְּדוֹל: וְכִלְעֻבֹדָהּ תִּסְלִיף אֶת־מִשְׁכָּנָהּ וְכִלְעֻבֹדָהּ
 וְכִלְעֻבֹדָהּ וְכִלְעֻבֹדָהּ אֶת־וִירְעִי בַּצִּפּוֹתָם לִקְץ הַיָּמִים: וְכִלְעֻבֹדָהּ וַיִּשְׁתַּחֲוּ
 בָּאָרֶץ לַעֲצָרֵי: אִין אֲצֻנָה עַל־תַּהֲוֵם לַהֲצֹק אֶל הָאָרֶץ וְאוֹצְרוֹת מִי־
 הַשָּׁמַיִם הַגְּדוֹלִים יִרְדּוּ עַל־הָאָרֶץ אֶל־הַחֹמֶר הָרַב וְלִפְנֵי הַחֹמֶר
 הַרְאִישׁוֹן: וְאֶבֶר קִלְעֻבֹדָהּ הָאָרֶץ וְהַמִּסְתָּה קִלְעֻבֹדָהּ וְהִתְהַוָּה נַעֲדַרְתָּ
 אֶת־כְּפָתָה לְמִן־הַיּוֹם הַהוּא: וְאִין אֲצִיל אֶת־בֶּן־לֶמֶךְ בִּנְיָ אֶת־נָח בֶּנִי
 הַבְּכוֹר: וּמִנְעֻדָּה אֲקוּמָם עוֹלָם אִמֵּר וְנָרְעוּ יִהְיֶה לְעוֹלָם עַד־הָאָבָדֶן
 הַשְּׁנִי כֹאֲשֶׁר יִהְיֶה הָאֲנָשִׁים חוֹטְאִים בְּמִרְכָּן לִפְנֵי: וַיִּקַּח מִתּוֹשֶׁלַח
 מִשְׁנָתוֹ וַיַּעֲצִיבֵהוּ סְלוֹמוֹ מְאֹד: וַיִּקְרָא לְכִלְעֻבֹדָהּ הַקָּמָם וַיִּסְפֹּר לָהֶם
 אֶת־כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר יי אֵלָיו וְאֶת קִלְעֻבֹדָהּ אֲשֶׁר הִרְאָה מֵאֵת יי:
 כִּי־נִכְנַעְעָבוּ הָאֲנָשִׁים אֶל־מִרְאֵהוּ וַיַּעֲנֶהוּ: יי הוּא הַשְּׁלִיט לַעֲשׂוֹת בְּרָצוֹנוֹ:
 נִרְכַּח וְנִשְׁתָּה מִתּוֹשֶׁלַח עֲשֵׂה כָּכָל אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלֶיהָ יי: וַיִּקְרָא מִתּוֹשֶׁלַח
 אֶל־נִיר בֶּן־לֶמֶךְ אַחֲרֵי־נָח הַקָּשָׁן וַיְלַבִּישֵׁהוּ אֶת־בְּגָדֵי הַכְּהֻנָּה לִפְנֵי
 קִלְעֻבֹדָהּ וַיַּעֲמִידֵהוּ עַל־יַד רֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ וַיְלַמְּדֵהוּ אֶת־כָּל־עֲשֵׂה
 בָּאֲנָשִׁים: וַיֹּאמֶר מִתּוֹשֶׁלַח אֶל־הָאֲנָשִׁים הִנֵּה נִיר לִפְנֵיכֶם וְהִנֵּה נָשִׂיא
 וְמִלְכָּה מִן־הַיּוֹם הַזֶּה וְקַעֲלָה: וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים אֶל־מִתּוֹשֶׁלַח יְהִי לָנוּ
 בְּדָבָר וַיְהִי דָבָר יי כֹּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלֶיהָ: וְכֹאֲשֶׁר דִּבֶּר מִתּוֹשֶׁלַח
 אֶל־הָאֲנָשִׁים לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ בְּבוֹכָה רוּחוֹ וַיִּכְרַע עַל־בְּרָכָיו וַיִּפְרֹשׂ אֶת־
 כַּסְיוֹ אֶל־הַשָּׁמַיִם וַיִּתְּפַלֵּל אֶל־יי: וְכִהְתִּפְּלֵל וַיִּצְאָה רוּחוֹ אֶל־יי:

ל-לא וימחר ניר וכל-העם ויעשו קבר למתושלח במקום ארונה: יסה
 ויבקר מלכש בכל-הבגדים הקדושים הלך ניר בקבור רב והאנשים
 לב נשאו את-גונת מתושלח: ובהלל הניחיו בקבר אשר עשו לו
 לג ויבסוהו ויאמרו: ברוך הנה מתושלח לפני יי ולפני כל-העם:
 לו-לה וכאשר תסצו ללכת ולבטיהם אמר ניר אליהאנשים: מהרו היום
 וקביאו אילים ופרים ותורים ויונים והקרבתו לפני יי ואחר תלכו
 לו לבטיכם: וישמעו האנשים בקול ניר הבהו וימהרו ויביאו ויאמרו
 לו לראש המזבח: ויחך ניר את-המזבח ויזבח את-כל-אשר הובא
 לח ויקרב לפני יי: וישמחו כל-האנשים לפני יי ויהללו ביום ההוא
 ט את-יי אלהי השמים והארץ אלהי ניר: למן-היום ההוא הנה שלום
 ט ומשקר בכל-הארץ בימי ניר מאתים ושנים שנים: ואחר-כך סרו
 האנשים מעל יי ויחלו לקנא איש ברעהו ואנשים על-אנשים
 טא התקוממו ולשון על-לשון קמה למלחמה: ואם-גם-ששה אחת היתה
 טב להם לרבות שונים קבלו: כי השקט החל למלך בפעם השלישית
 בראשונה בטרם יהיה נזעזען בשנית בנזעזען ובשלישית מחוץ
 מג-ט לנזעזען ועד-המבול המשיך: ותקם מלחמה ופרד גדול: וישמע
 טה ניר הבהו ויתעצב מאד ויאמר בלבו: אכן רוצה אנכי כי קרב
 הזמן והבקר אשר דבר יי אלי-מתושלח אבי למד אבי:
 כג ואשת ניר ושמה צופנימה היתה עקרה ולא ילדה לניר
 ב מזימה: ותהי צופנימה לעת זקנתה ותהר בבטנה וניר הבהו לא
 שכב אמה ולא נגע בה למן-היום אשר העמידהו יי לשרת לפני
 ג העם: ויהי כאשר ירעה צופנימה על-הקיונה ותאדם ותבוש
 ד ותקטמר כל-הימים עד-אשר תלד איש לא-יבדע: וכאשר קלאו
 מאתים ושמונים ושנים ימים ויום הלדה החל לקרב ויזכר ניר
 ה את-אשתו ויקראנה אליו לביתו לדבר אמה: ותבא צופנימה אל-
 ניר אישה והנה לש-לה והריון בבטנה וקרוב היום מועד לדהה:
 ו ינרא אותה ניר ויבוש מאד ויאמר אליה מה-זאת עשית אשתי
 ו ותעמי עלי תרעה לפני האנשים האלה: ועתה לבי מעמדי
 ו והלכת אלי-אשר הרת הרפת במנה פן-אטמא את-ידי כך ותטאתי

ח לִפְנֵי יְיָ: וַתְּדַבֵּר צוֹפְנִימָה אֶל־נִיר אִישָׁהּ לֵאמֹר אֲדוֹנִי הִנֵּה עַתָּה
ט-י זָקַנְתִּי וְכָא יוֹם מוֹתִי: לֹא אֲדַע אִיךָ הִרְתָּה חֲרַפְתָּ בְּפָנַי: וְלֹא
הֶאֱמִין נִיר לֵאשְׁתּוֹ וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ שְׁנִית לְכִי מֵעַמְדִי שָׁן־אֶבֶד וְחִסָּאִתִּי
יא לִפְנֵי יְיָ: וַהֲיִי כְדַבֵּר נִיר אֶל־צוֹפְנִימָה אִשְׁתּוֹ וַתַּפֵּל צוֹפְנִימָה אֶל־
יב רִגְלֵי נִיר וַתִּמָּת: וַיִּתְּעַצֵּב נִיר מְאֹד וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ אוֹלִי הָיָה כֵּן מִפְּנֵי
יג קוֹלִי כִּי כִדְבַר וּבְמִשְׁפָּה וַחֲסָא אָדָם לִפְנֵי יְיָ: וַעֲתָה יִרְחַמְנִי יְיָ
יד בְּחַמָּת יְדָעַתִּי בְּלִבִּי כִּי יָדִי לֹא הָיְתָה בָּהּ: וַעֲזֹר אִמֶּר בְּרוּךְ אַתָּה
טו יְיָ כִּי־לֹא יָדַע אִישׁ עַל־הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה אֲשֶׁר עָשָׂה יְיָ: וַיִּמְהַר נִיר
טז וַיִּסְגֹּר דֶּלֶת בֵּיתוֹ וַיִּלְךָ אֶל־נָח אָחִיו וַיַּגִּד־לּוֹ כָּל־אֲשֶׁר הָיָה לֵאשְׁתּוֹ:
טז וַיִּמְהַר נָח וַיִּלְךָ עִם־נִיר אָחִיו לְבֵית נִיר עַל־דֶּבַר מוֹת צוֹפְנִימָה
יז וַיִּדְּבְרוּ בֵּינֵיהֶם מִה־הַיּוֹמָה בַּמָּקָה בַּעֲתָה לְרַחֵם: וַיֹּאמֶר נָח אֶל־נִיר
יח אֶל־מַעֲצָב נִיר אָחִי כִּי יְיָ בָּסָה הַיּוֹם אֶת־חֲרַפְתּוֹ כִּי אֵין אִישׁ
יח יוֹדֵעַ: וַעֲתָה נִלְךָ מִהֵר וּקְבֹרְנוּהָ בַּסֶּתֶר וַיְיָ וַתִּתִּיר אֶת־בִּשְׁת
יט חֲרַפְתּוֹ: וַיִּנְיחוּ אֶת־צוֹפְנִימָה בַּמָּקָה וַיִּלְבִּישׁוּהָ בְּגָדִים שְׁחוּרִים
כ וַיִּסְגְּרוּהָ בַּבַּיִת מוֹקְנָה לְקַבּוּדָהּ וַיִּתְּקוּהָ קֶבֶר בַּסֶּתֶר: וַהֲנַעַר וַיָּצֵא
כא מִתּוֹךְ צוֹפְנִימָה הַמָּתָה וַיֵּשֶׁב עַל־הַמַּטָּה מִימִינָהּ: וְנָח וְנִיר בָּאוּ
לְקַבֵּר אֶת־צוֹפְנִימָה וַיֵּרְאוּ אֶת־הַנַּעַר יוֹשֵׁב עַל־יַד צוֹפְנִימָה הַמָּתָה
כב וְהוּא מְשַׁשֵּׁף אֶת־בְּגָדָהּ: וַיִּסְתְּרוּ נָח וְנִיר פָּתַח גָּדוֹל כִּי־הָיָה
כג הַנַּעַר שָׁלֵם בְּנוֹסוֹ בְּבֶן־שָׁלֹשׁ וַיִּדְּבַר בְּסוּי וּמִקֶּרֶךְ אֶת־יְיָ: וַיִּבְטְאוּ
כד עָלָיו נָח וְנִיר וְהָיָה חוֹתָם הַבְּהֵמָה עַל־לִבּוֹ וּמִרְאֵהוּ נִקְבָּד: וַיֹּאמֶר
נח וְנִיר הִנֵּה אֱלֹהִים מַחֲדִּשׁ אֶת־בְּהֵמַת הַבַּיִת אַחֲרֵינוּ בַּחֲסָצוֹ:
כה וַיִּמְהַרוּ נָח וְנִיר וַיִּרְחְצוּ אֶת־הַנַּעַר וַיִּלְבִּישׁוּהוּ בְּגָדֵי בְּהֵמָה וַיִּתְּנוּ־לּוֹ
כו כוֹס מִלְחָם הַבְּהֵמָה וַיֹּאכֵל: וַיִּקְרְאוּ אֶת־שְׁמוֹ מִלְכִּי־אֶדֶק: וַיִּקַּח נָח וְנִיר
את־גִּנוֹת צוֹפְנִימָה וַיַּשְׁמִיטוּהָ אֶת־הַבְּגָדִים הַשְׁחוּרִים וַיִּתְּחַצְּוּהָ
כח וַיִּלְבִּישׁוּהָ בְּגָדִים מְאִירִים נִקְבָּדִים וַיִּכְנוּ בָּיִת: וַיִּלְךָ נָח וְנִיר
כט וּמִלְכִּי־אֶדֶק וַיִּקְבְּרוּהָ לְעֵינֵי־כָל: וַיִּדְּבַר נָח אֶל־נִיר אָחִיו שְׁמַר עַל־
ל הַנַּעַר הַזֶּה בַּסֶּתֶר עַד [בא] הָעַתָּה כִּי־יִצְרִימוּ בְּנֵי הָאָדָם בְּכָל־הָאָרֶץ
לא וַתִּסְלְּוּ לָסוּר מֵאַחֲרֵי אֱלֹהִים וְהָיָה אִם־יִבְרָהוּ וַיִּתְּקוּהוּ: [אֲחֵרִי־בֶן
לב הַלֵּךְ נָח לְמִקְוָמוֹ: וַיִּסְלְּוּ רַעוֹת גְּדוֹלוֹת לָרֹב בְּכָל־הָאָרֶץ בְּיָמֵי נִיר:
וַיִּתַּח נִיר לְהִתְעַצֵּב מְאֹד וַיּוֹתֵר מִכָּל עַל־הַנַּעַר וַיֹּאמֶר אוֹיְלִי יְיָ
עוֹלָם בְּיָמֵי הַסִּלְּוָה כָּל־הָרַעוֹת לָרֹב בָּאָרֶץ וְרוּחָהּ אָנֹכִי כִּי קָרוֹב

לג קאָננו ויבֿקל־הָאָרֶץ מִשְׁנֵי דָעַת הָאָדָם: וְעַתָּה יְיָ מִה־הַמָּרְאָה וּמִה־
 לד שִׁשְׁרוּ וּמִה אֲעֲשֶׂה־לוֹ הָאֱמָנָם גַּם־הוּא יַפֵּל אֶתָּנוּ בָּאֲבָדָן: וַיִּשְׁמַע יְיָ
 לה אֶל־נִיר וַיֵּרָא אֵלָיו בְּמִרְאֵה הַלִּילָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו: נִיר אֶת־הַרְעוֹת
 הַרְבוֹת אֲשֶׁר בָּאָרֶץ לֹא־אֶסְבֵּל עוֹד וְהִנֵּי חֹסֶךְ לְהֵבִיא אֲבָדָן גָּדוֹל
 לו עַל־הָאָרֶץ וְאֶבֶר כָּל־הַיְּקוּם אֲשֶׁר בָּאָרֶץ: וְאֶל־הַנָּעַר אֶל־תַּעֲצֹב נִיר
 כי עוֹד מַעֲט וְאֲנִי שׁוֹלַח אֶת־מִיכָאֵל רֹאשׁ מַלְאָכִי וְלָקַח אֶת־הַנָּעַר
 והוֹשִׁיבֵהוּ בְּגֹן־עֵדֶן בְּמָקוֹם אֲשֶׁר הָיָה בּוֹ לִשְׁנֵים אָדָם שְׁבַע שָׁנִים
 לו כַּאֲשֶׁר הָיָה לוֹ דָּקִיעַ שְׁתוּם תָּמִיד עַד־שִׁלָּא חָטָא: וְהַנָּעַר הָיָה לֹא
 יֹאבֵד עִם־הָאוֹבְדִים בְּדוֹר הַזֶּה כִּי לִהְיוֹת כֵּהֵן הַכֹּהֲנִים לְעוֹלָם מִלְכִּי־
 צֶדֶק וְעַד־תֵּיּוֹ וְאֶעֱמִידֵהוּ לִהְיוֹת רֹאשׁ הַכֹּהֲנִים כַּאֲשֶׁר הָיוּ לִשְׁנֵים:
 לה־לט וַיִּיקֶץ נִיר מִשְׁנָתוֹ וַיִּבְרָךְ אֶת־יְיָ הַמֶּרְאָה אֵלָיו וַיֹּאמֶר: בְּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי
 אֲבוֹתֵי אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלַי כִּי־בָחַר כֵּהֵן גָּדוֹל בְּנָמִי בְּכֶסֶן צוֹסְנִימָה אֲשֶׁתִּי:
 מ כי אֵין לִי נָעַר אַחֵר בְּמִשְׁפַּחָה הַזֹּאת לִהְיוֹת כֵּהֵן גָּדוֹל וְהוּא בְּנִי
 מא וְעַבְדֶּךָ וְאַתָּה אֱלֹהִים גָּדוֹל אַתָּה: כִּי מְנִיתָ אוֹתוֹ עִם־עַבְדֶּיךָ הַכֹּהֲנִים
 הַגָּדוֹלִים עִם־שֵׁשׁ וְאַנּוּשׁ וְרוּשׁ וְעַמִּילָם וּפְרָשִׁידָם וּמַהֲלִלָלָם וּשְׂרוּג
 מב וְאַרְוֶסָן וְעָלִים וְחַנוּךְ וּמִתּוֹשְׁלַח וְעַמְדֵי נִיר עַבְדֶּךָ: וּמִלְכִּי־צֶדֶק זֶה
 מג יִהְיֶה רֹאשׁ לְשִׁלְשֶׁת עָשָׂר הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר הָיוּ לִשְׁנֵים: וְגַם בְּדוֹר
 הָאַחֲרֹן יִהְיֶה מִלְכִּי־צֶדֶק אַחֵר רֹאשִׁית לְשְׁנֵים עָשָׂר כֹּהֲנִים: וְאַחֲרֵי־
 מד כֵּן יִהְיֶה רֹאשׁ לְכָלָם כֵּהֵן גָּדוֹל [בַּעַל] דִּבֶּר אֱלֹהִים וְכֵן אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה
 מה אוֹתוֹת גָּדוֹלִים וְנִבְּרָדִים מִכָּל אֲשֶׁר הָיוּ: וּמִלְכִּי־צֶדֶק הֵהוּא יִהְיֶה
 כֵּהֵן וּמִלְכֶּךָ בְּמָקוֹם אֲרֻנָּה לֵאמֹר בְּטַבּוֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר שָׁם נִבְרָא
 מו אָדָם וְשָׁם יִהְיֶה אַחֲרֵי־כֵן קִבְרוֹ: וְעַל הַכֵּהֵן הָרֹאשׁ הַהוּא כְּתוּב כִּי
 מז הוּא יִהְיֶה קַבּוֹר בְּמָקוֹם שֶׁהוּא טַבּוֹר הָאָרֶץ: כְּמוֹ־כֵן קִבֵּר שָׁם אָדָם
 אֶת־הַבֵּל בְּנֵו אֲשֶׁר הָרְגוּ קֵזֶן כִּי הָיָה מִשְׁלָךְ שְׁלֹשׁ שָׁנִים בְּלִי קְבוּרָה
 עַד־אֲשֶׁר נִרְאָה עוֹף הַנֶּקֶרָא עַרְבִית אֲשֶׁר הָיָה קוֹבֵר אֶת־אֶפְרוֹחָיו:
 מח יִדְעָתִי כִּי גָדוֹלָה תִּהְיֶה הַמַּהֲפָכָה אֲשֶׁר תִּבּוֹא וּבַמַּהֲפָכָה יִסּוּף הַדּוֹר
 מט הַזֶּה וְאֶבֶד הַכָּל: מִלְכֵד נָח אַחִי אֲשֶׁר יִשְׂאָר וְאַחֲרֵי־כֵן יִהְיֶה נָטַע

לג-לה ומה אעשה לו. לנער מלכי צדק. - היקום אשר בארץ. ставление земно. -
 מה-מז במקום ארונה. ע' לעיל כ' א'. - עורבית. галю, והוא галка ברוסית
 (=Corvus monedula ברומית). הווה פרקי דריא כיא: והיו אדם ועורו יושבים ובוכים
 ומתאבלים עליו ולא היו יודעים מה לעשות להבל שלא היו נהוגים בקבורה. בא עורב
 אחד שמת לו אחד מחביריו. לקח אותו וחסר בארץ וטמנהו לעיניהם. אמר אדם כעורב

ג ממלשסתו ונאנשים אחרים יהיו: ומלכירצדק יהיה אז ראש הכהנים
 נא בנאנשים מולך ועובד את-י: ויהי אחריו אשר יהיה הנער ארבעים
 נב יום בבית ניר ויאמר י: אל-מיקאל: רד על-הארץ אל-ניר הכהן
 ולקחת את-מלכירצדק נערי אשר אתו ושמת אותו בגן-עדן
 נג למשמרת: כי קרובה העת אשר אני מקטיר את-כל-העצים על-
 נד הארץ ואבר כל אשר בארץ: וימחר מיקאל ויחד בלילה וניר ישן
 נה על-משכבו ונרא אליו מיקאל וידבר אליו: כה אמר י: שלח ניר
 גו אלי את-הנער אשר מסרתי בגן-ה: ולא הביר ניר את-הדובר אליו
 גז ויתעצב לבו ויאמר: הלא נעירי הנאנשים את-הנער ולקחהו ויבנהו
 נח כי לב הנאנשים האלה רע לפני י: ויאמר ניר אל הדובר אין
 נט הנער אצלי וגם-לא ארע מי אמה: ונען הדובר אליו אליהו
 ס ניר ראש צבאות י: אנכי וישלחני י: והנני לוקח היום את-נצרה
 והלכתי אתו ושמתיו בגן-עדן והיה שם ערעולם: וכאשר יהיה
 הדור השנים עשר ואלף ושבעים שנה תעברנה יולד בידו שהוא
 אדם צדיק אשר י: יאמר אליו לעלות על-הקר ההוא אשר שם
 עמדה תבת נח אחיה ומצא שם מלכירצדק אחר אשר היה סי
 שם שבע שנים מסתתר מבני אדם המבקרים לשסילים לבלי
 יאבדו והוציאו והיה כהן ומלך ראשון בעיר שלם במלכירצדק
 זה ראשית הכהנים ושלמו ער-העת והיא שלשת אלפים וארבע
 מאות ושתים ושלשים שנה מתחלה ומבריאת אדם וממלכירצדק
 שהוא יהיו שנים עשר כהנים במנן ער-השחר הגדול הוא המנהיג
 סא אשר נהיג את-כל-הנראים ואי-הנראים: ויזכר ניר את-חלומו
 סב הראשון ונאמן וישב למיקאל ויאמר: ברוך י: אשר שלחך היום אלי
 ועתה ברך את ניר עבדך כי קרובה וציאתי מן-העולם הזה ולקחת
 כג את-הנער ועשית לו כאשר דבר אליך י: ויבא מיקאל את-הנער
 סד בלילה שהוא אשר ירד-בו וישארו על-בגסיו ושימיהו בגן-עדן:
 סה וישכם ניר ממסרתו וילך אל-האהל ולא מצא את-הנער ויהי לו עצב
 סז גדול מאד תחת שמחה כי לא-היה לו בן אחר וילתו: וימת ניר ולא
 סו היה אחריו כהן בנאנשים: ולמחרת היתה קם מרד גדול בארץ:

כד ויִקְרָא יְיָ אֱלֹהֵי-הַר-אֶרֶץ בֵּין אֲשׁוּר וְאַרְמִיָּה בְּאֶרֶץ
 ג עָרֵב עַל-הַיָּם: וַיֹּאמֶר אֵלָיו לְעִשּׂוֹת תִּבְּרָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אָמָּה אָרְבָּה
 וְרִחְבָּה חֲמִשִּׁים אָמָּה וְנִבְרָה שְׁלֹשִׁים וְקוֹמֹת שְׁתֵּים לָהּ בְּתוֹךְ
 ז רִלְתָּהּ אָמָּה: וְשְׁלֹשׁ מֵאוֹת הָעֲמֹת הָיוּ בְּעֲמֻתֶּינִי חֲמִשָּׁה עָשָׂר
 אֵלָּה וְכֵן שְׁלֹשִׁים הָיוּ בְּעֲמֻתֶּינִי תִשַּׁע מֵאוֹת כִּי אָמָּה אַחַת
 ד הָיְתָא בְּעֲמֻתִּי חֲמִשִּׁים: וְלִפִּי הַמִּסָּפָר הָיָה הֵיחָדִים מִמְּוִיקִים
 בְּמִדַּת תִּבְּרַת נֹחַ כְּאֶשֶׁר אָמַר אֵלָיו יְיָ וְעוֹשִׁים כָּל-מִדָּה וְכָל-מִשְׁקָל
 ה עַד-הַיּוֹם: וַיִּסְתַּח יְיָ אֱלֹהִים אֶת-אֲרָצוֹת הַשָּׁמַיִם וַיִּמָּסַר עַל-הָאָרֶץ
 ו יָמִים מֵאָה וְחֲמִשִּׁים וַיִּגְדַּע כָּל-בָּשָׂר: וַיְהִי נֹחַ בַּשָּׁנָה חֲמִשָּׁה מֵאוֹת
 ז וַיִּלְדֹּר שְׁלֹשָׁה בָנִים שֵׁם חָם יָסָת: וּמֵאָה שָׁנָה אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת-
 שְׁלֹשַׁת בָּנָיו כָּאֵל-הַתִּבְּרָה בְּגֵרַח אִיר לִפִּי הָעֲבָרִים וְלִפִּי הַמַּצְרִים
 ח סָמְנוֹת בְּיוֹם הַשְּׁמוּנָה עָשָׂר: וַתִּשָּׂם הַתִּבְּרָה אַרְבָּעִים יוֹם וְכָל-הַנְּפִילִים
 ט אֲשֶׁר הָיוּ בַּתִּבְּרָה מֵאָה וְעֶשְׂרִים: וַיָּבֵא אֱלֹהֵי-הַתִּבְּרָה בֶּן-שָׁשׁ מֵאוֹת
 שָׁנָה וּבַשָּׁנָה שֶׁשׁ מֵאוֹת וְאַחַת לְחַיָּיו וַיָּצֵא מִן-הַתִּבְּרָה בְּגֵרַח סָרְמוֹת
 י לִפִּי הַמַּצְרִים וְלִפִּי הָעֲבָרִים נִסָּן בְּיוֹם הָעֶשְׂרִים וּשְׁמֹנֶה: וַיְהִי אַחֲרֵי
 הַמַּבּוּל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְחֲמִשִּׁים שָׁנָה וַיָּמָת אַחֲרֵי אֲשֶׁר חִי תִשַּׁע מֵאוֹת
 וְחֲמִשִּׁים שָׁנָה:

בְּיָי אֱלֹהֵינוּ אֲשֶׁר תְּהַלְחוּ מִתְּחִלָּה
 וְעַתָּה וְעַד סוֹף הָעוֹלָם בְּלוֹ אָמֵן

כד ג נראה ששיעורו של פסוק ג' היה צריך להיות כך: שלש מאות האמות ההן
 באמותינו חמשה עשר אלף [וחמשים ההן באמותינו אלפים וחמש מאות] וכן השלשים
 ג-ד ההן באמותינו [אלף וחמש מאות] כי אמה אחת היא באמותינו חמשים. — הפסוקים ג'-ד'
 ז הם הערה ארכיאולוגית מאת אחד המתרגמים או המעתיקים. — פמנות. φαινοα. —
 ט פרמות. φαινοα. —

ספר צוואות השבטים

מ ב ו א

א. שם הספר והצוואות הבודדות וסדרן.

השם המלל של הספר היה בודאי צוואות השבטים (כך הוא בנוסח הארמיני). אבל בכ"י היווניים מחלפים הם שמות הספר ואף שמות הפרקים. בכמה כ"י נמצא אף השם: צוואות השבטים בני יעקב, או: צוואות י"ב השבטים לבניהם. אף בנוגע לשמות של כל צוואה בודדת יש חילופים. בצוואת נפתלי העברית (ע' לקמן סוף פרק ד') שם הפרק הוא: צוואת נפתלי. ויש גם שהרחיבו את שמותיהן, כגון צוואת גד על השנאה. ברוב כ"י ניתן שם הפרק כגון נוסח זה: צוואת שמעון הבן השני ליעקב וללאה. משונה הוא, למשל, שם צוואת גד: הבן התשיעי ליעקב ולזלפה, בעוד שגד בן ראשון הוא לזלפה (ולפיכך הוצרכנו לשנות בתרגום ולהוסיף התיבה בן לפני שמות האמהות).

הצוואות נסדרו לא לפי סדר לידתם של השבטים אלא לפי סדר אמותיהם: בתחלה ניתנו צוואות בני לאה, אח"כ בני בלהה ואחריהם בני זלפה ובני רחל.

ב. התחלקות כל צוואה לפי תכנה וענין התוספות המאוחרות.

תכנה של כל צוואה וצוואה אפשר לחלק לג' חלקים: א) אבי השבט מספר את קורות חייו. לרוב הוא מתודה על חטאותיו אשר חטא, מפרט את כל המדעות הרעות שבו, חוץ מכמה אבות המציגים למופת את חיייהם והצדק שחיו. הספורים האלה חולכים בעקבות ספורי התורה ובכמה פרטים קרובים הם אל אגדת רז"ל. ב) אבי השבט מורה לבניו מתוך נסיונות חייו את הדרך אשר בה ילכו ואת המעשה אשר יעשו. בעיקר הוא מזהיר אותם מפני החטאים שבהם נכשל הוא גופו (ראובן מזהיר מפני הזנות, יהודה — מפני השכרות ואשה נכריה, גד — מפני השנאה, וכו'). ואותם האבות שדרך חיייהם היתה תמיד תם וענוה מצוים לבניהם שיבורו אף הם להם את הדרך הזאת ויורוה לבני-בניהם. ג) אבי השבט מנבא בסוף כל צוואה וצוואה על אחרית הימים, על ימות המשיח, על משפט ה'. בנבואות האלה מגיד הוא לבניו מראש כי יסורו מאחרי ה' ויעבדו אלילים, ואז ילכו בשבי ושם יכירו את אלהיהם וישובו אליו בלבב שלם והוא ירחמם וישיבם לארץ מכורתם. אבי כל שבט מזהיר את בניו להשמע ללוי (לפעמים גם ליהודה). כי ללוי נתן ה' את הכהונה ואת המלוכה (בכמה צוואות ניתנה המלוכה ליהודה) וממנו עתיד לצאת עבד ה' — המשיח, שיבוא ויגאל את העולם מחטאתו, והוא יהיה לאור ישראל ולכל הגוים. בחלק השלישי של הצוואות נוספו ע"י הנוצרים כמה פרקים ופסוקים בענין גאולת העולם ע"י משיחם. אותן התוספות הנוצריות הביאו לידי כך שכל העולם המדעי, עד העשיריות האחרונות של המאה ה-י"ט, היה חושב את ספר צוואות השבטים לספר נוצרי. הראשון שהורה על יהדותו של הספר היה Grabe, בהוצאתו המתוקנת, אלא שדעתו דעת יחיד היתה ולא הורו כמותה. כל החוקרים, עד הזמן האחרון, החזיקו בדעתם שהספר חיבור נוצרי הוא, ולא נתלקו אלא אם נכתב ע"י נוצרי מבין היהודים או מן הגוים. רק בזמן האחרון החזירו את עטרת הספר לישנה. Schnapp בספרו Die Testamente der zwölf Patriarchen untersucht (Halle 1884) עבר על כל המקומות הנוצריים ואוכיח שהם זיפים. לדעתו, רק שני החלקים הראשונים של כל צוואה וצוואה מקוריים הם ונכתבו ע"י המחבר העיקרי, אבל החלק השלישי — הנבואות והחזיונות — נתוספו ע"י מאוחרים, מהם יהודים ומהם נוצרים, — כלומר הספר גופו יהודי הוא, אלא שהרבה אינטרפולציות נכנסו לתוכו.

דעה זו — אם גם לא במילואה — נתקבלה מאז ע"י כל החוקרים שעסקו בספר. לדעתם.

גם החלק השלישי יהודי הוא, אלא שעליו הוסיפו הרבה יותר מאשר על שני החלקים הראשונים. כלם, וביניהם גם צ'ארלס בהוצאתו הבקרתית ובתרגומו האנגלי, השתדלו לברר את התוספות הנוצריות, כדי לקבל את המקור העברי של הספר.

אבל התוספות הנוצריות לא כולן בבת אחת נעשו: כל מעתיק ומעתיק השתדל להוסיף כטוב בעיניו, ולפיכך גם אפיון של התוספות שונה הוא. יש מהן נוצריות-יהודיות, ויש נוצריות-פאולניות. כפי שהזכיר Connybeare (בחקירותיו¹) חסרות בנוסח הארמיני הרבה תוספות נוצריות המצויות בנוסח היווני, אע"פ שגם שם אנו מוצאים כבר כמה תוספות זרות. מכאן ראינו שהתוספות היו הזלכות ומתגבבות בהמשך הזמן.

מכאן אתה עובר אל שאלה אחרת: אם המקור העברי הוא חסיבה אחת, או אפשר שגם בו חלו ידיים של בעלי תוספות.

אם נקרא את הספר בעיון רב, נראה שגם לאחר שנסיר את התוספות הזרות לרוח היהדות אנו נתקלים לפעמים בנוסח מורכב מחלקים הנראים יוצאי-דופן במבנה הצואות. הספר הוא בעיקרו ספר-מוסר: הוא בא להזהיר ולהוכיח, להורות את הטוב ואת הישר, את הדרך שיבור לו האדם בחיים. בחלק השלישי של כל צוואה וצוואה מזהיר אבי השבט את בניו לכבד את לוי, להשמע לו ולהכנע לפני בניו. אולם בתוך האזהרות האלה אנו נתקלים פתאום בתוכחות-מוסר לבני-לוי עצמם, כשהכותב מתמרמר על המריבות שמהיינה בין הכהנים ועל חלול הקודש בנבואות על מקדש ה' שיחרב ועל גלות עם ישראל. ולבסוף נגמרת הצוואה שוב בהספת מוסר, כאילו לא היו הפסוקים האחרונים אלא המשך של החלק השני (ע', למשל, צוואת שמעון — ה'—ז'). על כרחנו נראה מתוך כך ששלטו כאן עוד מוסיפים, חוץ מן המגיהים הנוצרים, ועוד: בצוואת יוסף יש שני ספורים: א) על בית פוטיפר ואשתו (פרק א'—ט'), ב) על מכירת יוסף (פרק י"א—י"ז). מן הדין הוא, שהספור השני, השונה גם באפיון מספור א', יבא לפני הספור הראשון. אולם מי שהוסיף את הספור השני סדרו, כנראה, שלא במקומו. אם נשוה עוד את צוואת לוי (פרק י' ופרק י"ד וכו') וצוואת דן (פרק ה') נראה שאחרי כל התהלות והתשבחות שהספור כפזר ללוי — הוא עומד וצווח על משובת הכהנים והלליתם ומנבא פורענות לישראל עקב חטאותיהם. ולא עוד, אלא שבכל הספר לוי עיקר, ורק לפעמים אתה מוצא ליהודה בצדו. מכאן משמע שהתנגדות חרישית היתה ביחס ללוי והיה מי שרצה להחזיר אל יהודה את המלכות שניטלה הימנו ע"י לוי. הרי אתה למד, שעל יד המחבר העיקרי, המסור לבני-לוי, היו עוד מחברים-מגיהים, שואספו משלהם בהתאם להשקפותיהם והם שנו במקצת את פרצופו המקורי של הספר.

חוץ מאלו יש עוד תוספות של יהודים שנכנסו בזמן מאוחר במקצת. הן מצד תכנון והן מצד

סגנון נראה שאינן מעיקר הספר.

בצוואת ראובן ב' ג'—ג' ב' כל הפרק הוא הוספה מאוחרת שמקורה הוא יוני בהחלט. חוץ ממה שהפרק הזה אינו עומד בקשר אורגני עם הפרקים האחרים, הרי עצם החלוקה של שבעת החושים הגופניים יסודו בתורת הסטוא. לפיה ניתנו לאדם שבעה כחות ראשיים: חמשת החושים וכח הדמיון והדבור, ועוד, — וכח השכל המושל על יתר השבעה. תוספת מעין זו נמצאת, לפי עדותו של צ'ארלס, אף באחד מכתבי-היד של בן-סירא לפני פרק י"ז ד', שבו הוא הולך ומונה את כל חושי האדם. לפי זה צריך לקיים שחוץ מן התוספות הנוצריות הנמצאות בספר ושמשו לשם מטרה ידועה, יש גם תוספות יהודיות, שנעשו ע"י יהודים, שרצו להכניס מיפיותו של יפת לתוך אהלי שם.

קצת מוזר הוא גם פרק י"ז בצוואת לוי. כל אותה הנבואה על הכהנות בשבעים השבועות אינה מובנת כלל. כל הפירושים הדחוקים, שנדחקו ראשונים ואחרונים לישבו על פשוטו, לא

עורף לפרושים ולא ידיאליהם ונעשו מלכים כמלכי הגויים שבסביבותיהם. העם התפכח משמחתו. ואותה ההתנגדות החרישית, שהיתה מעמעמת סה ושם בין האוכלוסין, התחילה מתפרצת מזמן לזמן במרד גלוי. אש המרידה היתה נכבה בים של דמים הקרע שבין העם ומנהיגי הפרושים — מצד אחד, ובין השכבות הגבוהות ובית המלכות מאידך גיסא הלך הלוך התרחב וכבר לא נתאחה לעולם.

ואף הספר צוואות השבטים הנהו עד למהפכה שבאה בהשקפותי של העם. על יד התהלות והתשבחות שבעל הספר העיקרי מפזר ללוי יש גם דברי התמרמרות ותוכחת מוסר של בעל התוספות. בצבעים שחורים מתאר הוא את הוללותם את אהבת בצעם זאת משוכתם של הגדולים שביניהם. שנשתמרה לנו בספרי ההיסטוריה בתיאור חייו של אלכסנדר ינאי. היתה כעם ככהו: אף העם אינו חף מפשע, וכל הצרות הבאות עליהם מן השמים באו על חטאותיהם. ועל כן על העם לשוב מחטאותיו ועוד ישקיף ה' משמים ויניחם על אדמתם ועליהם יהי משיח ה' שקור אליו זה כמה. משיח זה עתיד הוא לצאת, לפי בעל התוספות, משבט יהודה, שלו המלוכה. התקפה המשיחית חזרה למקומה.

ד. האיש ושיחו.

על קלסתר פרצופו המוסרי והלך נפשו של בעל הספר אפשר לעמוד מתוך פרקי ספרו. קודם-כל הוא יהודי מאמין. ביראת הכבוד מדבר הוא על תורת הקרבנות, שקדמה לעשרת הדברות וניתנה לאברהם ליצחק וליעקב. לוי נבחר להיות כהן לאל עליון ויצחק זקנו מלא את ידו ולמדהו תורת העולה והמנוחה והבכורים. יעקב אביו מעשר על ידו את תבואות שדהו ובכורות מקנהו. ומשום כך לוי הנהו ראשון במעלה ועולה גם על יהודה. הוא יורה את ישראל תורה ומשפט ויאיר את כל הגויים באור הדעת וביראת אלהים. בניו יהיו מנהיגי העם ועל פני כל יכבדו. תפקידו של לוי בספר זה הוא התפתחות הרעיון של „ברית הלוי" שבנבואת מלאכי (ב' ד—ז): תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא-נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה'—צבאות הוא.

אולם יותר מאשר על המצוות המעשיות — הקרבנות — מזוהר הסופר על הדברים המסורים ל ל ב. בפרט זה דומה הוא לספר משלי ולספר בן-סירא. הכלל הגדול של ואהבת לרעך כמוך מפותח כאן בכמה וכמה סגנונים ומעוטר כמה וכמה אזהרות.

הנעימה היסודית שבספר זה היא ל ל כ ת ב ד ר כ י ה'. על האדם להדבק בה': מה הוא רחום ותנון אף אתה כך, מה הוא סלחן ומחלן וגומל חסדים אף על האדם להיות כך. צוואות ראובן, שמעון, יהודה, דן וגד מלאות אזהרות על לא-תעשה. צוואות יששכר, זבולון, אשר, יוסף ובנימין באות להזהיר על התום ועל היושר, על אהבת האדם ועל החנינה. אהבת ה' ואהבת האדם אחת הן. יששכר (ה' ב') מזוהר את בניו לאהוב את ה' ואיש את רעהו. דן (ה' ג'): אהבו את ה' בכל חייכם ואיש את רעהו בלבב שלם. וכן בכל הצוואות.

אולם אם על האדם לאהוב את רעהו עליו להתרחק מכל אשר יזיק לאהבה זו. משום כך מחויב הוא להתרחק בכל כחו מן השנאה וזמן הקנאה. כי השנאה תעורר עיני האדם ולא יוכל להביט בפני חברו (דן ב' ב'). הקנאה משתלשלת על האדם ומתחברת תמיד עם השקר ולא תנוח כל זמן שיצליח האיש המעורר קנאה (גד ה' א', שמעון ג' ב—ג'). אולם הירא את דבר ה' באמת בו לא תשלוט הקנאה והשטן וכל רוחותיו לא יוכלו לו. החסיד אם יצליח הרי ישמת ויתפלל בעדו ואפילו יצליח הרשע בדרכי לא יתגרה בו ולא יקנא בעושה העולה — כי המשפט לאלהים הוא (גד ז' א', שמעון ג' ה—ד', זבולון ח' ה').

מאד מאד צריך אדם להתרחק מן השכרות ומן הזנות. מפני שתי התאוות האלה, שכל אחת מהן באה בעקב חברתה, מחזירים את בניהם ראובן ויהודה, הראשון נכשל במעשה בלחה והשני לקח ביינו את בת-רשע הכנענית לאשה ולבסוף נכשל במעשה תמר. זנות ויין לוקחים לב

ומעבירים את האדם על דעתו ועל דעת קונו. יהודה לקח בשכרותו את הכנענית לאשה שלא ברצון אביו. ולפי שנשא אשה שאינה הוגנת לו יצאו ממנה בנים שאינם מהוגנים. לפיכך עמד הסופר באריכות על מעשה ער ואונן ועל אשת יהודה שמררה את חייו.

גדול הוא כחה של תשובה. כל השבטים מתענים ומסתגפים. ראובן ויהודה על חטאותיהם, שמעון על שנאתו ליוסף וכו'. ואף יוסף בשעה שהסיתה אותו המצרית מתענה כמה ימים, כדי לטהר ולצרף את נפשו. משום כך חייב האדם להנזר מן המדות המגונות הדבקות בו ולשוב בלב שלם. אולם התשובה בלבד, בלי מעשים טובים, אינה מספקת. על הבנים לאחוז במעשי אבותיהם. עליהם להתהלך בתום נפש ולרחם על עני ודל כי ששכר וזבולון, להתרחק מן השנאה ומן הקנאה כדן וכגד, להלך ביושר ולהשמר מדבר שקר כאשר, וכשם שנהג יוסף עם אחיו באהבה, ולא נטר להם איבה, כן מחויב כל אדם לסלוח לאשר חטאו לו ולשלם להם טובה תחת רעה, כי בכל אלה חפץ ה' זה כל האדם.

ואף גם זאת: הסופר החסידהפודש תלמיד נאמן הוא לרבותיו הנביאים. מה הם לא נתנבאו לישראל בלבד אלא גם נביאים לגויים. ה' הוא אף הוא אינו מיוחד את ימות המשיח רק לבני עמו. המשיח יאיר באור הדעת לכל הגויים וכבוד ה' יזרח גם עליהם. כל העמים ישבו בשלוה ויקבלו עליהם את עול מלכות ה' באהבה. ומשום כך אין צורך בדבר לאחר את זמן כתיבתם של כל הפסוקים, שבהם נזכרת המלה גויים ולעשותם לתוספת נוצרית. הרעיון של ישועת הגויים על ידי ישראל לא נתחדש בבית מדרשם של סופרי האיזונגליון. רעיון זה מקורו בספרי הנביאים הם השפיעו מרוחם על בעל הספר, וכשם שאין הסופר נושא פנים לבני עמו ומוכיח אותם על פשעיהם ומנבא להם נבואות של פורענות כך אינו מוציא את הגויים מן הכלל, שהרי גם אותם עתיד המשיח לגאול מממשלת השטן, משלטון „בלעל", כי תמלא הארץ דעה את ה'.

מקום חשוב ביותר נתיחד בספר למשיח. לפי הרעיון המקורי של הצוואות מנבאים אבות השבטים על המשיח שעתיד הוא לקום משבט לוי, לגאל את ישראל ולחדש את פני העולם. קשה להגיד בברור מה היתה כוונתו של הסופר: אם המשיח כבר בא והוא יחנן הורקנוס, שבו נתאחדו שלש גדולות — כהונה, מלכות ונבואה, — או שמשיח עדיין לא בא, ועתיד הוא לצאת משבט לוי, שהוא ראש השבטים. מכל מקום מופיע לפנינו כאן המשיח כאישיות נעלה ונאצלת, טהורה מכל חטא. המשיח בצדק ובמישור יהלך (יהודה כ"ד א') והוא יחדש את הכהונה (לוי ח' י"ד). הוא יהיה נביא לאל עליון ומלך על כל הגויים והוא יברך את ישראל (ראובן ו' י"א). אם נטהר גם את יתר הנבואות שנאמרו עליו מתוספות זרות נראה שהסופר מיחס לו עוד תפקידים אחרים: הוא יבער את הרשע מן הארץ ויצרף את ישראל ואת הגויים ביום שבת ה' לכסא משפט לדין את כל העמים.

ביום הדין יקיצו הצדיקים: חנוך, נח, שם, אברהם, יצחק ויעקב וכל השבטים. אחרי כן יקומו לתחייה גם שאר הצדיקים וה' ידין את הרשעים כחטאותיהם. התיאורים של ימות המשיח זשל יום הדין שבספר מזכירים בפלאסטיות מרובה את התאור שבספר דניאל (י"ב א—ג'): זבעת ההיא יעמד מיכאל השר הגדול העמד על-בני עמך והיתה עת צרה אשר לא-יהיתה מהיות גוי עד העת ההיא ובעת ההיא ימלט עמך כל-הנמצא כתוב בספר. זרבים מישני אדמת-עפר יקיצו אלה לחי עולם ואלה לתרפות לדראון עולם המשכילים יזהירו כהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד.

בעל צוואות השבטים עומד ברובו בתחומם של כתבי הקדש הן בתכן הן בסגנון. את ספרי התורה מסדר הוא בצורתם ואף מקשט הוא אותם לרוב בדברי אגדה. רק במקומות מועטים מצינו כמה פרטים שלא נמסרו בתורה ולא נמצאו באגדה. האטימולוגיות של גרשם, קהת, מרים ויוכבר (לוי י"א ב—ח) אינן בתורה. כיוצא בזה לא מצינו בשום מקום שתהא בלהה שכורה במעשה ראובן (צוואת ראובן ג' י"ג). ואין בידנו להכריע אם יש כאן מחידושי אגדה של הסופר גופו או שהיו לפניו מקורות שנעלמו מאתנו.

כמעט בכל צוואה וצוואה נזכר ספר חנוך. אולם רוב המקומות הנזכרים בספר לא נמצאו בספר חנוך הכושי שלנו. בכמה מקומות מתאימה הציטטה שבספר לחנוך הסלאבי, אלא שלאמתו של דבר אין אותם המקומות ציטטות מספר חנוך כלל. מכל מקום ידע הסופר את ספר חנוך והרבה להשתמש בו שהרי הרבה רעיונות יש שהם משותפים לשני הספרים. חזק ביותר הוא הקשר שבין הספר וספר היובלים. כמעט בכל החלקים הביזנטיים מתאימים הם זה לזה ואף סיפור המעשה בכלל נמשך אחרי אופן הסיפור בספר היובלים. ואין להסיק מכאן על איחור זמנו של ספר צוואות השבטים, שכן צריך להקדים את זמנו של ספר היובלים עד לסוף המאה השנייה או לראשית המאה הא' לפני סה"נ. גאסטר בא ללמד מכאן שכל עיקרו לא היה ס' הצוואות אלא חלק של ספר היובלים בכלל. אולם נראה שהשערה זו אין לה על מה שתסמוך. ספר הצוואות הוא חטיבה מיוחדת, שאי אפשר להכניסה בספר היובלים בשום מקום. וגם גדלו ובנינו מעידים עליו שבמחשבתו של המחבר, שהכיר היטב את ספר היובלים. עלו צוואות השבטים כספר מסוים ומיוחד במינו⁽³⁾.

ה. באיזו לשון נכתב הספר.

כבר הוכיחו חכמים (קהלר וגאסטר, ואחריהם צ'ארלס ופרלס) שלא נכתבו הצוואות אלא עברית. ולא עוד אלא שלפי צ'ארלס תלויים הם שינויי הנוסחאות בתרגומים היוונים בשינויים שחלו במקור העברי, שכן המתרגמים היוונים השתמשו בכתבי-יד עבריים שונים. החקירות האלה עוסקות ביחוד במבנה של הסגנון ובבטויים יחודיים שאינם שגורים אלא בשפה העברית ונתרגמו יוונית מלה במלה. צ'ארלס (במבוא להוצאתו) וגם פרלס (Zur Erklärung d. Test. d. zwölf Patriarchen, 1908) מביאים כמה לשונות שאי אפשר לפרשם, אלא אם כן נקבל שניטלו מתוך המקור העברי. נביא כאן דוגמאות אחדות:

בצוואת נפתלי ר' ב' הוא אומר: והנה אניה באה מלאה מלוחים. המלים מלאה מלוחים אין להן שחר. בא גאסטר והראה שהמתרגם היווני טעה וקרא במקור העברי מלאה מלוחים במקום בלא מלוחים, ולפיכך מסר $\mu\epsilon\sigma\tau\acute{o}\nu \tau\alpha\rho\acute{\iota}\lambda\omega\nu$.

בצוואת שמעון ג' ר' נאמר: $\kappa\alpha\iota \sigma\upsilon\gamma\gamma\iota\nu\acute{\omega}\sigma\alpha\iota \tau\omicron\iota\varsigma \acute{\alpha}\gamma\alpha\pi\acute{\omega}\sigma\iota\nu \alpha\upsilon\tau\acute{o}\nu$ המלה $\acute{\alpha}\gamma\alpha\pi\acute{\omega}\sigma\iota\nu$ היא לכל הדעות בלתי מבנת כאן. עלינו לקיים שבמקור העברי היה אוי ב'י, אלא שהמתרגם היווני טעה וקרא אהבי, וכך תרגם.

בצוואת לוי ב' ח' יש המלה $\psi\acute{\alpha}\rho\omicron\varsigma$ = גבה, בשעה שבמקור העברי היה בודאי: נגה. בצוואת זבולון ט' ב' נאמר המים $\epsilon\upsilon\kappa\alpha\tau\alpha\psi\epsilon\sigma\theta\acute{\eta}\tau\alpha$. $\gamma\acute{\iota}\nu\omicron\nu\tau\alpha\iota \epsilon\upsilon\kappa\alpha\tau\alpha\psi\epsilon\sigma\theta\acute{\eta}\tau\alpha$ המלה $\epsilon\upsilon\kappa\alpha\tau\alpha\psi\epsilon\sigma\theta\acute{\eta}\tau\alpha$ ודאי טעות היא של המתרגם. נראה שבמקור היה ימסו, או גם ימאסו (= ימסו, ע' תהלים נ"ח ח') והמתרגם טעה ותרגם לפי הבנתו. טעות מעין זו מצינו גם בצוואת אשר ד' ב' בלשון $\epsilon\upsilon\delta\omega\varsigma \acute{\alpha}\chi\epsilon\theta\epsilon\tau\omicron\nu$ = כמים שאין מהם תועלת. אף כאן היה בודאי במקור כמים הנמסים, והמתרגם היווני קרא כמים הנמאסים (פרלס).

בצוואת יוסף י"א ד כתוב: $\kappa\alpha\iota \acute{\epsilon}\pi\lambda\acute{\eta}\theta\upsilon\nu\epsilon\nu \alpha\upsilon\tau\acute{o}\nu \acute{\epsilon}\nu \chi\epsilon\rho\sigma\acute{\iota}\omega\ldots\kappa\alpha\iota \acute{\epsilon}\chi\epsilon\gamma\omega$ המלה $\acute{\epsilon}\chi\epsilon\gamma\omega$ (= עבודה) אין לה ענין ונראה שבמקור העברי היה כאן ועבדה.

מדוגמאות אלו זכיצא בהן נראה שמעיקרו נכתב הספר עברית⁽⁴⁾.

ו. התרגומים.

מן הספר צוואות השבטים הגיעו אלינו תרגומים שלמים (א) ביוונית, (ב) ארמינית, (ג) סלאבית, (ד) קטעים של תרגומים בארמית וקטע בסורית, (ועד ה) צוואת נפתלי בעברית.

(3) רשימת כל המקומות המקבילים שבספר היובלים ובספר הצוואות מוסר צ'ארלס במבוא לתרגום האנגלי.

(4) רשימה פפורשת של המקומות הקשים מוסרים צ'ארלס במבוא להוצאתו ופרלס במאמרו הנ"ל. —

(א) התרגום העיקרי הוא היווני, שבו נשתמר הספר במלואו. על הזמן שבו נעשה תרגום זה אין להחליט. מאליי מובן שהמתרגם אחז בלשון של תרגום הע' שהיה מצוי אצלו. כך מתרגם הוא, למשל, את המלה לבטח (צוואת בנימין י יא) $\epsilon\upsilon \ \epsilon\lambda\pi\iota\delta\iota$ = לבטחון, ממש כמו שמתרגמים הע' את המלה הזאת ביחד כ"ח כ"ו, את המלה „אפרת" (י) (צוואת יוסף כ' ג') הוא מתרגם Ἰσπτόδρομος ע"פ הע' לברא מ"ח ז', ועוד כאלה.

תשעה כ"י נשתמרו מן התרגום היווני: (1) בספריה הבודליאנית באוכספורד (מהמאה הי"ד), (2) בספריה האוניברסיטה בקמבריד' (המאה העשירית), (3-4) שנים (מהמאה הי"ג) בואטיקן, (5) בספריה המנזר שעל הוור אתוס (המאה הי"ז), (6) כ"י פריז מהמאה הי"ז (7) במנזר בפתמוס מהמאה הי"ז, (8-9) שנים במנזר בסיני (מהמאה הי"ז בקירוב).

את ההוצאה המתוקנת הראשונה הוציא לאור Grabe בספרו Spicilegium Patrum זאליה צרף גם את התרגום הלטיני של Grosseteste. הוצאה שניה ע"פ כ"י קמבריד' התקין Sinker בשנת 1869. את שנויי הנוסחאות השוואה עם כ"י הארמנים מסר Conybeare (JQR) בשנת 1896, 1892. את ההוצאה החדשה ביחר ע"פ כל כתביהיד שנמנו לעיל וכל שינויי הנוסחאות התקין (בשנת 1908) Charles.

(ב) מן התרגום הארמיני נשתמרו י"ב כ"י (מן המאות י"ב-י"ז) הנמצאים באוכספורד, לונדון, ווינה ובספריה של הקתליקוס הארמיני.

(ג) התרגום הסלאבי נשתמר בב' נוסחאות (קצר ומלא), שנדפסו במאסף Н. Тихонра-вовъ, Памятники отреченной русской литературы т. I, Санктпетербургъ 1863 (96-145, 146-232).

התרגום הסלאבי נעשה מתוך התרגום היווני באופן חפשי: יש בו כמה תוספות שאינן אלא הרחבות ולפעמים הסברות לרעיונות ולשוונות שביווני. ובמקומות הרבה התרגום הסלאבי הוא לא ברור כל כך עד שאי אפשר להבין אותו בלי הנוסח היווני: יותר מדי רצה המתרגם למסור את היווני בדיוקו וחסא לספר (הערכה שלמה לתרגום זה ע"י И. Я. Порфирьевъ, Апокрифич. сказания о ветхозавѣтныхъ лицахъ и событіяхъ по рукописямъ соловецкой библиотеки, Санктпетербургъ 1887, стр. 59-67).

(ד) מן הגניזה נגלו בזמן האחרון קטעים מצוואות השבטים. בשנת 1900 פרסמו Pass (Arendzen) קטע שנמצא ע"י שיכטיר ונשמר בספריה האוניברסיטה בקמבריד'. קטע זה כולל פריקים בשפה הארמית, המקבילים לצוואת לוי י"א-י"ג (°).

בשנת 1906 פרסמו Charles ו-Gowley שוב קטע ארמי מאוצרות הגניזה, שנמצא בספריה שבאוכספורד (°). ע"י הקטע הזה פרסמו גם חלק של צוואת לוי ביוונית, שנמצאה במנזר על הר אתוס, ושאינו בשאר כ"י היוונים. הקטע היווני הזה מקביל מלה במלה לקטע הארמי, אלא שגדול הוא ממנו הרבה. כך נתקבל חלק הגון המקביל לצוואת לוי, כי כל אותם הקטעים (הארמיים מקמבריד' ואוכספורד היווני מאתוס) משלימים זה את זה ומקבילים לפריקים ח-ט-י"א-י"ג בצוואת לוי.

הקטעים הארמיים תכנם דומה למקומות המקבילים שבספר, אלא שהרבה יותר נמצא בהם על דבר הקרבנות: הם מוסרים בפרוטרוט דיני עצים הראויים למערכה, דיני טבילה ורחיצה, דיני קרבנות, כמות מלה, קמח, שמן, יין וקטורת שטעונים הקרבנות. קשה להכריע אם הצוואה הארמית היא ספר בפני עצמו או תרגום מן המקור העברי בצורה תוספות, או, להיפך, שהנוסח העברי תורגם מן המקור הארמי. שאלת אלו עדיין תלויה הן ועומדות לבידור

5) JQR XII, 1900, 651-661. -

6) באותו המאמר נדפס גם קטע בהרגום סורי, -

7) JQR XIX, 1907, 566-583. -

(ה) את צוואת נפתלי העברית פרסם גאסטיר (Proceedings of the Society of Biblic. Ar-
cheology, XVI [1893-4], 33-49, 109-117) על פי כמה כתבי יד (מן המאות י"ב-ט"ז).
לדעתו של גאסטיר, הצוואה הזאת היא הנוסח העברי המקורי ולפיה עובדה ותורגמה הצוואה
היוונית בשנויים ותוספות. לדעתו עובדה כל צוואה וצוואה באופן כזה מן הנוסח העברי המקורי.
Resch השתדל להראות (Das hebr. Testamentum Naphtali, Theol. Stud. u. Krit., 1899)
ע"י השוואת הנוסח העברי לנוסח היווני ששניהם אחד הם. אולם דקא השוואה זו מוכיחה
שקשה מאד לקיים שהתרגום היווני נעשה מאותו הגוף העברי, משום שרק בנוגע לרעיונות
העיקריים דומים הם זה לזה, אבל שונים הם הרבה הן בפרטים והן בתפיסה הכללית.
כל צוואה וצוואה שבנוסח היווני נגמרת במיתת אבי השבט, מה שאין כן בצוואה העברית
המונחת לפנינו. שונה היא לגמרי גם עמדתו של נפתלי לגבי יוסף. אם בנוסח היווני מחבב
נפתלי את יוסף, בהתאם לרוח הכללי של הספר, הרי בצוואה העברית מורגשת כעין שנאה
כבושה אליו. הוא מאשים (א' י) את יוסף שעל ידו נתגלגל הדבר וירדו ישראל למצרים. אפשר
שגם כאן מצאה לה הד השנאה, שהיתה שוררת בין ישראל והשומרונים אנשי שבט שכם
של יוסף. מכל מקום שונה הוא לגמרי הרוח שבצוואה היוונית מן הרוח שבצוואה העברית.
חוץ מזה, אם נדייק בסגנון של הצוואה העברית נראה שאף הסגנון הלשוני מאתרים
הם ביותר. כל אותה הצוואה הותם של מדרש מאוחר טבוע בה ועושה רושם כאילו נעבדה
ונעתקה ממקור עתיק במאה ה"א או ה"ב. משום כך עלינו לקיים שצוואת נפתלי העברית אינה
מקורית, אלא היא עיבוד מאוחר שנעשה ע"י יהודי במאה ה"ג-ה"ב מן הצוואה המקורית
העברית.

התרגום העברי הניתן בזה נעשה מתוך הנוסח היווני שהוציא צ'ארלס. התוספות מיסודם
של הנוצרים הופרשו מתוך גופו של הספר וניתנו כל אחת במקומה בתוך הפירוש. ואילו התוספות
היהודיות או אותן שאמחותן מוטלת בספק נשארו במקומותיהן ובלי שום סימן, כדי שלא לעררב
את הקורא. אף שינויי נוסחאות שבכ"י, המפיצים אור על כמה וכמה פרקים קשיחהבנה, בא
עליהם הדיון בתוך הפירוש.
תרגומו של הספר נכתב בלשון המקרא המאוחרת משום שכך טיבו דורש בתורת ספר
שנכתב בימי החשמונאים.

ז. קצת ביבליוגרפיה

(א) הוצאות הנוסח היווני:

- Grabe, Spicilegium Patrum, I, Oxon. 1698; ed. 2, 1714.
Sinker, Testamenta XII Patriarchum, ad fidem codicis Cantabrigiensis edita, accedunt
lectiones cod. Oxoniensis, Cambridge 1869. — Appendix, Cambridge 1879.
Charles, The Greek versions of the Testaments of the Twelve Patriarchs, edited from
nine MSS. together with the variants of the Armenian and Slavonic Versions and
some hebrew fragments, Oxford 1908.

(ב) תרגומים חדשים:

- Charles, The Testaments of the Twelve Patriarchs, translated from the Editor's Greek
Text... with introduction, notes and indices, London 1908.
• Apokr. and Pseudep. II, 1913, 82-367.
• with an introduction by W. O. E. Oesterley, London 1917.
Schnapp, Die Testamente der 12 Patriarchen (Kautzsch, Apokr. und Pseudep. II, 1900,
458-506).

ספר צוואות השבטים

צוואת ראובן בכור יעקב ולאָה

- א העתקת צוואת ראובן אשר צוה לקניו לפני מותו בשנת מאָה
ב ועשרים וחמש לחייו: ויהי מקץ שנתים ימים אחרי מות יוסף
ג כאשר קלה ראובן ויבאו קניו וקניו לקראתו: ויאמר אליהם
ד קני הנה אנכי מת והלקתי בדרך אבותי: ויהי כאשר קאה שם
אֶת־יהודה ואת־נָדַד ואת־אֶשֶׁר אָחיו ויאמר אליהם חזקוני ואשב
ה ואמר לאחי ולקני את אשר צִסְנִיתִי בלבי כי הנה אָמוּתָהּ הַשָּׁעַם:
ויתחזק וישב וישק להם ויאמר אליהם שמעו אחי וקני ויִחַזְקוּ
ו אל־ראובן אָבִיכֶם את אשר אָצוּה לָכֶם: הנה העידותי בָּכֶם הַיּוֹם
ז את־אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לֹא תִלְכוּ בַּשָּׂשֶׁע נְעוּרִים וּבְנוּגִים אֲשֶׁר
ח בָּם נִשְׁלַחְתִּי אֲנֹכִי וְאֶחָלָל וַיְצוּעַ יַעֲקֹב אָבִי: וְאֵינִידָה לָכֶם כִּי מָכָה
ט גְּדוּלָה הָיָה אוֹתִי יְיָ עַל־יָרְכִי שִׁבְעָה חֲדָשִׁים וְלֹלָא יַעֲקֹב אָבִי
י הַתַּפְלִל בַּעֲדִי אֶל־יְיָ כִּי אֲזַח חֶסֶךְ יְיָ לְהַמִּיתֵנִי: כִּי בְּדָשָׁלְשִׁים שָׁנָה
הָיִיתִי כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי אֶת־הָרַע בְּעֵינִי יְיָ וְשִׁבְעָה חֲדָשִׁים חָלִיתִי עַד־
כ מוֹת: וְאַחֲרֵי־כֵן נִחַמְתִּי וְנִגְעִיתִי בַּרְצוֹן נִשְׁעִי שִׁבְעִים שָׁנִים לִפְנֵי יְיָ
וַיִּזֶן וְשָׁכַר לֹא שָׁתִיתִי וּבָשָׁר לֹא בָא אֶל־פִּי וְכָל־מֵאֵכֶל תִּמְאָה לֹא
אָבַלְתִּי וְאֶת־אֲבָל עַל־עוֹנִי כִּי גְדוֹל אֲשֶׁר לֹא נִשְׁעָה כְּזֹאת בְּיִשְׂרָאֵל:
ב וַעֲתָה שָׁמְעוּ אֵלַי בְּנֵי אֶת־אֶשֶׁר רָאִיתִי עַל־דָּבָר שִׁבְעָה רוּחוֹת

א בשנת מאה ועשרים וחמש. חיי השבטים נמסרו במדרש תדשא ח' (ביהמ"ד
ליילינק ב', קצ"א) וגם בספר הישר (שמות). זמן הולדם מוסר ספר היובלים. —
ב שנתים ימים אחרי מות יוסף. השוה יובל, כ"ח: ראובן נולד בשנת ב' אלפים
ד כ"ב לבריאת העולם, יוסף — ב' אלפים קל"ד. יוסף חי ק"י שנה וראובן קכ"ה, לפי זה
ה מת שנתים אחר יוסף. מתאים למספרים אלו במדר' תדשא ובס' הישר. — אמותה
ו הפעם. במקור: ἀπὸ τοῦ vūv, והוא תרגום הע' לברא' מ"ו ל'. — נכשלת, במקור:
ח νῦν ἐξελύθη = נשפכת. — בן־שלושים. לפי יובל, ליג חטא ראובן בשנת ב' אלפים קמ"ג
ט או קמ"ד, לפי זה היה רק בן כ"א או כ"ב. — מאכל תאוה. השוה דניאל י' ג' לחם
חמודות. כל השבטים צמים ומתענים על חטאותיהם (ראובן, שמעון, יהודה). גם יוסף
ז גם שלא יכשל, וזבולון הזיר עצמו מן היין. —

ב שבעה הרוחות. השוה מדרש תדשא ו' על המספר ז'. — רוחות התהו.
במקור πνεύματα τῆς ἀλάνης. כאן נתרגם: רוחות התהו, רוחות־החטא, רוחות־תעתועים,
רוח־עושים. — לפי הצורך, לפי צוואות השבטים שולטים הרוחות בבני אדם ומדיחים אותם לכל
רע. ראש הרוחות הוא בליעל — השטן (ע' לקמן בפ"י ד' ו'). המסית את בני־האדם

ב כההו באבלי: כי שבעה רוחות נתנו נגר האדם והם ראש קל-
 נ מעשי נערות: ושבעה רוחות אחרים נתנו לו באשר נוצר ובהם
 ד יהי כל מעשה האדם: הראשון הוא רוח החיים אשר בו יסד
 ה קיום האדם השני הוא רוח הראיה אשר בו תוצר הפאנה: השלישי
 הוא רוח השמיעה אשר אתו תבא חכמה הרביעי הוא רוח הרים
 ו נאתו נתנו השעם ושאיפת האויר והנשימה: החמישי הוא רוח
 ז הדבור ואתו תבא תבונה: הששי הוא רוח השעם ועל-ידו תהיה
 אכילת כל מאכל ומשקה ועל-ידו יוצר הכח כי במאכלים יסוד
 ח הכח: הרוח השביעי הוא רוח ההולדה והמשגל ועל-ידו יבא
 ט החסא במאנת החשק: ועל-כן אחרון הוא במערכת הבריאה
 וראשון לנער כי מלא הוא כסילות ואת הנער יוביל בעור אל-בור
 ובהמה אל-שחת:

ג ואחרי כל-אלה עוד רוח שמיני רוח השנה אשר בו יהיה
 ב קיום התולדה ודמות המות: ובכל-הרוחות האלה מתערכים רוחות
 ג מעתועים: לראש יפון רוח הנזות בטבעו ובחושיו הרוח השני הוא
 ד רוח הבטן אשר לא תשבע השלישי הוא רוח הריב בבדר ובמרה:
 ה הרביעי הוא רוח התנקה ואחיות העינים למען ישא חן בהקנעו
 ו לקני איש: החמישי הוא רוח גבוהה למען יתפאר ויתנאה הששי
 הוא רוח השקר בשואה וקנאה לבדות אחרים ולהסתיר אחרים
 ו ממשקה ומרעים: השביעי הוא רוח הרשע ואתו נגבות ונזלות

ומורידם שאולה. הרוחות דוחים את האדם לעבודה זרה, לזנות, לשנאה וקנאה, לשכרון
 ולאהבת בצע. באחרית הימים יופיע משיח ה' וישפוט את בליעל על מעשיו וכל הרוחות
 הרעות, יהיו למרמס. ע' ביחוד צוואת לוי א' ד' (ושאול תשלל שלל בהופיע עליון)
 ב-ד וצוואת דן ה' י' ובכ"מ. - ראש. κεφαλή, והוא לי עיקר. - רוח. הכותב משתמש בשם
 רוח (πνεύμα) במובן הפילוסופי של כת-הסטוא. מכאן מסקנותיו של צ'ארלס שהפסוקים
 ב' ג' - ג' ב' הם תוספת מאוחרת. לעומת זה משתמש הכותב לקמן במלה "רוח"
 בהרבה משמעיות: בפסוק ד' המובן של המלה הוא לפי הפשט המקובל: רוח חיים
 (ויפת באפיו נשמת חיים ברא' ב' ו', כל אשר בו רוח חיים שם ר' ייז, ובכ"מ).
 ופסוק ה' ואילך (רוח הראיה, רוח השמיעה) בא רוח במובן חוש (רשימה מפורטת של
 ט תפקידי האברים ניתנת בצוואת נפתלי ב', ע"ש וגם בפ"י). - אל-בור. ע"פ משלי
 ב' י"ח, ה' ה' ועוד. -

ג רוח שמיני. נראה שהוא תוספת מאוחרת, שכן מקלקלת היא את השורה של
 ד הרוחות חמניים לעיל. - בכבד. ע' א"ב דר' עקיבא (ביהמ"ד ג' ליה): כבד לכעוס
 ה (השואה צוואת נפתלי ב' ובפ"י). - בשואה וקנאה. כך במקור: εν ἀπωλείᾳ καὶ ζήλῳ

למען ימלא תנאות נפשו כי הרשע יתחבר בקרמה עם כל הרוחות
 ז האלה: ועם כל אלה יתחבר רוח השנה והוא רוח עושים וקנה:
 ח וקנה יאסף כל נער בי יחשיך ועתו מאמת ולא יבין בקמת ו
 ט ולא ישמע למוסר אבותיו כאשר סבלתי גם אני בנעורי: ועתה
 י בני אהבו אמת והיא תנצרכם שמעו אל דברי ראובן אביכם:
 י אל תסנו אל פני אשה ואל תתחברו עם אשת איש ואל תתקשרו
 יא בעסקי נשים: כי לולא ראיתי את בלקה רוחצת במקום סתר כי
 יב עתה לא נכשלתי בחטא הגדול הזה: כי כאשר נתקשו מעני
 יג בראותי את ערנת האשה לא נתנה שנה לי עד אשר עשיתי את
 יד התועבה הזאת: ויהי כאשר הלך נעלב אבי אליצחק אביו בעת
 טו היותנו במגדל עדר על יד אפרת בבית לחם ויהי בלקה שבורה
 ונשפב ערמה בחדרה: ואני בבואי וארא את ערנותה ואעש את
 ד הנקלה והיא לא חשה ואשאירה ושנה ואצא: ומלאך אלהים הודיע
 ר מזר לאבי על דבר פשעי ונבא ויתאבל עלי ובה לא נגע עוד:
 ג ועל כן אל תסנו בני אל יסי הנשים ואל תסנו לבכם אל
 מעשיהן והתהלכו בתם ללב ביראת ו ובמעשים טובים ובתורה
 ב תהיו עמלים ועל יד עדרים עד אשר יפן ו לבכם אשה אשר
 ג ירצה הוא בה למען לא תענו כאשר עניתי אנכי: כי עדמות
 אבי לא ינה לי עז להביט בקני או לדבר עם איש מאחי מתרסה:
 ג-ד וגם עד עתה נבני לבי על פשעי: ואבי עוד הרבה לעורדני ויתפלל

ז אפשר שהוא שבוש ובמקור העברי היה: לשונא ומקנא. — גם פסוק ז' הוא. כנראה.
 ח תוספת מאוחרת. כדי להתאים אל ג' א'. — כאשר סבלתי. במקור: ἐπαυον. אפשר
 י היה במקור העברי סבלתי. והוא יותר נכון. — ואל תתחברו. במקור: אל תשבו עם...
 יא השה בין סירא ט' ט': אל תשב לאכל עם אשת איש. מובא גם בסנהדרין ק' ב'
 יב וביבמות כ"ג ב' בשינוי נוסח: העלם עיניך מאשת חן סן תלכד במצודתה אל תס
 יא אצלה (גיא: אצל בעלה)... והשה אבות א' ה'. — בחטא הגדול. על חטא ראובן ע'
 באריכות ט' היוכלים ל"ג. בנוגע למעשה ראובן נשתנו אחי הדעות. ע' ביר ציח:
 עלבון אמו תבע... לא דיה לאמי להתקנא באחיתה אלא אף לאחר מותה. עלה
 וקלקל את היצוועין... ותמי לברא' ליה כ"ב: ובלבל ית מצעא דבלהה... ואיתחשיב עלוי
 כאלו שמש עמה (ועי' שבת ג"ה ב': כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה. וס'
 יג הישר פ' וישלח). — במגדל עדר. ביובל' ל"ג א' המקום משובש. — שכורה. לא
 טו מצינו בשום מקום שתהא בלהה שכורה בשעת מעשה אלא כאן. — ומלאך אלהים.
 ד בס' היוכלים ל"ג גלתה בלהה בעצמה את המעשה ליעקב: טמאה אני לך. —
 ד בתם ל"ב ב. ἀλλότριον. — יכני. השה ביר פ"ד (ועוד): וישב ראובן אל הבור..
 י והיכן היה. בשקו ובתעניתו. — למען יסור. ע' יובל' ל"ג ט"ו-ט"ז: ראובן לא מת

אֶלֶּה־בְּעֵדֵי לַמֶּעַן יִסּוּר מַעֲלֵי הַדֶּן־אֶחָדֵךְ בְּאִשֶּׁר נִסְהַרְאֵנִי יְיָ
 וּלְמִן־הַעֵת הַהִיא עַד הַיּוֹם נִשְׁמַרְתִּי וְלֹא חָסָאתִי: וְעַל־כֵּן בָּנִי הַקָּנִי
 אָמַר לָכֶם שָׁמְרוּ אֶת־כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוְהָ אֲתֶכֶם וְלֹא תִחַסְאוּ: כִּי שַׁחַת
 לְנַפְשׁ חַטָּא הַנּוֹת כִּי יַחְתִּיקָה מֵעַמּוֹ וַיִּקְרַב אוֹתָהּ אֶל־הָאֱלֹלִים כִּי
 הוּא יוֹלִיד שׁוֹלָל אֶת־הַדָּעַת וְאֶת־הַתְּבוּנָה וַיַּצְעִיד נְעָרִים בְּלֹא־עֵתָם
 שְׂאוֹלָה: כִּי רַבִּים חָלָלִים הִפִּילָה הַנּוֹת כִּי אִם־נָקָן יְהִי הָאִישׁ אוֹ
 רָם־הַנֶּחֱשׁ אִם־עָשִׂיר וְאִם־דָּל תַּעֲשֶׂה עָלָיו הַרְשָׁה לִפְנֵי בָנֵי אָדָם
 וְשָׁחֹק יְהִי לְבָלִיעַל: הֲלֹא שָׁמַעְתֶּם עַל־דָּבָר יוֹסֵף כִּי נִשְׁמַר מֵאִשָּׁה
 וְאֶת־מִתְּשׁוּבוֹתָיו שָׁהָר מִכָּל־נָוֹת וַיִּמָּצֵא חֵן בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאֲנָשִׁים:
 כִּי רַבּוֹת עָשְׂתָה־לּוֹ הַמַּצְרִית וַתִּקְרָא לְמִכְשָׁשִׁים וַתִּשְׁקָהוּ וְסִמִּי אֶתְּכָה
 נִתְּנָה־לּוֹ וְלֹא הִרְאָה וַיָּצַר לְבֹו כָּל־תַּאֲוָה רָעָה: וְעַל־כֵּן הִצִּילוֹ יְיָ
 אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מִכָּל־מוֹת־חַרַשׁ רָע: כִּי אִם־לֹא תִמְשַׁל הַנּוֹת בְּדַעַתָּה
 לֹא יוּכַל בְּלִיעַל לְמַשֵּׁל־בָּנוּ:

כִּי רַעוֹת הֵן הַנָּשִׁים בָּנִי וְכִי אֵין לָהֶן אִמָּךְ וְכֵם לְנָבֵר תַּעֲשִׂינָה
 בְּעֶרְמָה בְּתַאֲרֵן לַמֶּעַן מִשָּׁךְ אוֹתוֹ אֲלִיָּהֶן: וְאֵת אֲשֶׁר לֹא־תוּכַלְנָה
 לְהַתְּעוֹת בְּתַאֲרֵן תִּקְבַּשְׁנָה אוֹתוֹ בְּנִדְלִיָּהֶן: כִּי עַל־אֲדוֹמִיתָהֶן דָּבָר
 אֵלֵי מִלֶּאךָ יְיָ וַיִּזְרַע כִּי רוּחַ הַנּוֹת תִּמְשַׁל בְּנָשִׁים יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר
 בְּנָקְרִים וּבְלִבָּדָן תִּתְּנַפְלָנָה לְאֲנָשִׁים וּבְעַדָּן תוּלַכְנָה אוֹתָם שׁוֹלָל
 וּבְשִׁקּוּר־עֵין תַּעֲפִקְנָה וּבְמַעֲשִׂיָּהֶן אֵלָּה תוּלַכְנָה אוֹתָם בְּשָׂבִי: כִּי לֹא־

אֲעִיפֵם שַׁחַט בֹּאשֶׁת אֲבִיו, כִּי לִפְנֵי מִתֵּן תּוֹרָה הִיָּה הַדְּבַר. - שַׁחַת. בַּמִּקְרוֹת βόθρος -
 בּוֹר וְגַם δέλτος - חוֹרְבָן. וְכֹאֵן נִמְסַר בַּמִּלָּה דַּמְשַׁתְּמַעָה לְשֵׁנֵי פָנִים. - וַיִּקְרַב... אֶל אֱלֹלִים.
 רַעִיּוֹן עִיקְרִי הוּא בְּצוּאוֹת הַשְּׁבָטִים: זָנוּת מִבִּיאָה לַיָּד עֲבוּדָה זָרָה. - כִּי רַבִּים חָלָלִים
 לְשׁוֹן מִשְׁלֵי ז' כִּי. - לְבָלִיעַל. בַּמִּקְרוֹ: Βελία. הַמִּלָּה הַזֹּאת, שֶׁמִּשְׁמַשׁת כַּמָּה פַּעֲמִים
 בַּתְּנִיךְ (שִׂיא לִי כִיב, דְּבִי יִגֵּד יִיד וְעוֹד) כִּינּוֹי לְאִישׁ רַע, רָשָׁע, יֵשׁ לָהּ בַּסִּפְרוֹת הַחִיצוֹנִית
 מִשְׁמַעוֹת אַחֲרַת לִגְמֵרִי וְנַעֲשִׂית שֶׁם נִרְדֵּף עִם שִׁטָּן, שֶׁד וְכֹדוּמָה. בְּיוֹבִלִים א' ב' בְּלִיעַל
 הוּא הַקְּסִיגּוֹר, אֲבִי כָל עוֹבְדֵי אֱלֹלִים. כָּל הָעֲרָלִים הֵם בְּנֵי בְלִיעַל. בַּמִּלָּה הַזֹּאת מִשְׁחַמֵּשׁ
 בִּיחּוּד סִפֵּר זֶה לְסַמֵּן אֶת הָרָאשׁ שֶׁל כָּל רַע, אֲבִי רוּחוֹת־הַתְּהוֹ, מִקְרוֹ הַשֶּׁקֶר וְהַשְׁנָאוֹת, מִלֵּךְ
 הַחֹשֶׁךְ (ע' לְעִיל ב' א'). מַלְכוּתוֹ תַּחְדֵּל עִם בִּיאַת הַמִּשְׁחָה (כְּמוֹ מַלְכוּת עֲזַאזֵּל בַּסִּפֵּר
 חֲנוּךְ). בַּע' בְּלִיעַל = παράνομος - בְּלִי עוֹל (הַשּׁוּה סְנַהֵר) קִיָּא ב': בְּנִים שֶׁפָּרְקוּ עוֹל
 שְׂמִים מִצּוּאוֹרֵיהֶם). בְּס' חִיצוֹנִים אַחֲרִים (ס' הַסִּבִּילוֹת ג' סִיג) בְּלִיעַל הוּא מִשִּׁיחַ הַשֶּׁקֶר.
 קֶשֶׁה לְהַגִּיד בְּאִיזָה דֶּרֶךְ נִכְנַס הַמוֹשֵׁג בְּלִיעַל לְעוֹלָם הַדִּימוֹנּוֹלוֹגִיָּה (ע' Encyclop. Biblica
 ע' צוּאוֹת יוֹסֵף ג' ד', יִיא ו'). - לֹא יוּכַל. אֵין הַשִּׁטָּן מוֹשֵׁל אֵלָּא בְּמִי שַׁחַט (הַשּׁוּה
 קַהֲלִי ז' כִּי. תַּהֲלִי גִיא, יוֹבֵלִי א' כ'). -
 רַעוֹת הֵן. הַשּׁוּה קַהֲלִי ז' כִּי וּמוֹצֵא אֲנִי מֵרַמּוֹת אֶת הָאִשָּׁה. - בַּתְּאֲרֵן

תוכל האשה להחזיק בנדר לעיני כל ומעש את-הנדר לה במעשי
 וננייה: ועל-כן בני נוסו מפני הנזות וציוו לשוקם ובנותיכם אשר
 לא-תשבנה את-ראשן ואת-פניהן להוליד שולל את-הנדרת כי כל-
 אשה העושה את-המזמות האלה תתעמר לענש עולם: כי ככה
 התעו בכשפיהן גם את-הנפילים לפני המבול כי אלה בראותם
 אותן תמיד ויתאוו להן תאנה וידבקו בהן ויעשו את-המעשה הרע
 בנפשם כי שנו את-דמיתם בדמות אנשים ויופיעו לפניהן כבוא
 אליהן בעליהן: ואלה בקמרון את-חזותם בלפן ומלדנה את-בני הענק
 כי נראו להן הנפילים כמו ראשם מגיע השמקמה:
 ועל-כן השמרו מן-הנזות ואם-תחפצו להטהר בלבבכם שמרו
 גם-את-חושביכם מן-הנשים: ואותן ציוו אשר לא-תתחברנה עם-
 הנדרים למען תטהרנה גם-כן בלפן: כי בהתחברן תמיד אם-גם
 לא-תחשאנה מחלה אנושה להן ולגו לדראון לבליעל ולחרפת
 עולמים: כי לא תבונה לנזות ולא תבמה בה וכל-קנאה תשכן
 בתוך תאונה: ועל-כן הנני אומר לכם עוד תתחרו בבני לוי
 ותבקשו להתנשא עליהם ולא תוכלו: כי אלהים יקם את-נקמתם
 ואתם תמותו מות מרעים: כי ללוי גמל אלהים את-המלוכה וליהודה
 אתו ולי וקדן וקיוסף להיות נשיאים: ועל-כן הנני מצוכם לשמע
 אלי לוי כי הוא ידע את-חקת יי והוא יתקן משפט ויקריב בעד
 כל-ישראל עד-קץ השנים הפהן המשים אשר עליו דבר יי:
 ואשביעכם באלהי השמים לעשות אמת איש את-קרובו ולהתהלך

במקור: ἐν σχήμασι = בחצוניותן. - תיטבנה את-ראשן. השוה חנוך א' ח' א' על
 עזאזל שלמד את בני האדם להתקטט ולהתהדר. - הנפילים. Ὑπερύφιοι. על ענין
 הנפילים ע' חנוך א' ו' - ח' וחנוך ב' ד' וז'. - השמימה. השוה חנוך א' ז' ב' שהולידו
 ענקים גדולים אשר גבהם שלשת אלפים אמה. -
 ללוי... את-המלוכה. בכל מקום מקדימים השבטים את לוי ליהודה (הזך
 מצוואת גד ח' יא). אם נקיים שספר זה הוא אפולוגיה לחשמונאים. הרי נראית
 בזה הכוונה להראות שלוי גדול במעלה מיהודה. וב' עת קץ' (בזמן הבית השני?
 מרד המקבים?). בזמן שבית יהודה (משפחת דוד) יחרב בעונותיו. יהיו בני
 לוי מלכים ומהם יצא המשיח. במקום שאנו מוצאים (בצוואת יהודה כ"ד א') שמלך
 המשיח יהיה מזרע יהודה עלינו לקבל שווה תוספת מאוחרת שאינה מתאימה למגמה
 הכללית של הספר. - וליהודה אתו. כל הפסוק עושה רושם של תוספת מאוחרת
 שאין לה שייכות לגוף הספר (השוה דהא ה' א' וע' ב"ב קכ"ג א' ות"י לברא'
 מ"ט ג'). ועל די חסית ברי. אתהיבת בכירותא ליוסף. ומלכותא ליהודה וכהונתא
 ללוי. - כל ישראל. לפי השקפת צוואות השבטים כל ישראל יושבים על אדמתם.

- ט בָּאֶחָדָה אִישׁ אֶת־אָחִיו: וְקָרְבוּ אֶל־לְוִי בְּעִנְיַת לְבָבָם לְמַעַן תִּקְבְּלוּ
 י בָּרָכָה מִסּוּי: כִּי הוּא יִבְרַךְ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאֶת־יְהוּדָה כִּי בּוֹ בָּחַר יְיָ
 יא לְמַלְךְ עַל־פְּנֵי כָל־הָעָם: וְהִשְׁתַּחֲוּ לִנְרָעוֹ כִּי לְמַעַנְכֶם יָמוּת בְּמִלְחָמוֹת
 אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ וְאֲשֶׁר לֹא תִקְרְאוּ וּבְתוֹכְכֶם יִהְיֶה מֶלֶךְ עוֹלָם:
 ז וַיָּמָת רְאוּבֵן אֶחָדִי אֲשֶׁר צָוָה לְבָנָיו אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה:
 ב וַיִּשְׁמְעוּהוּ בְּאָזְנוֹ עַד־הַעֲלוֹתָם אוֹתוֹ מִמִּצְרַיִם וַיִּקְבְּרֵהוּ בְּחֶבְרוֹן בְּמַעֲרַת
 הַמִּקְדָּשָׁה בְּמָקוֹם קְבוּרַת אָבִיו:

צוואת שמעון בן השני ליעקב וללאה

- א הִעֲמַקְתָּ דְּבָרִי שְׁמַעוֹן אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶל־בָּנָיו לְפָנֵי מוֹתוֹ בְּשָׁנַת
 ב מֵאָה וְעֶשְׂרִים לְחַיָּו בְּעַת מוֹת יוֹסֵף: וַיְהִי כֹאֲשֶׁר חָלָה שְׁמַעוֹן
 וַיִּבְרָאוּ בָנָיו לְחֵאוֹתָיו וַיִּתְחַזֵּק וַיִּשָּׁב וַיִּשָּׁק לָהֶם וַיֹּאמֶר:
 ב שְׁמַעוֹ בְּנֵי אֶל־שְׁמַעוֹן אֲבִיכֶם וְאֶגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר בִּלְבָבִי:
 ב אֲנֹכִי נֹדְלָתִי לְיַעֲקֹב בֶּן שְׁנֵי לָאָבִי וְלֵאָה אִמִּי קָרָאָה אֶת־שְׁמִי
 ג שְׁמַעוֹן כִּי שָׁמַע אֱלֹהִים אֶת־תַּפְלְתָּהּ: וְגַם־תִּחַזֵּק מֵאֵד הָיִיתִי וְלֹא

אָעִיפִי שַׁעֲרַת הַשְּׁבִטִים לֹא שָׁבוּ, וְזֶה מֵתָאִים לְמוֹשִׁגִּים שֶׁל תְּקוּפַת הַחֲשׁוֹנָאִים.
 גַּם בִּאֲגֻרַת אֲרִיסְטִיאָס שׁוֹלַח אֶלְעִזָּר הַכֹּהֵן עֵיב וְזָקִינִים, שֶׁשָּׁה לְכָל שְׁבִט, לְעוֹמֶת זֶה
 בִּסְפָרִים הַחִיצוֹנִים שֶׁנִּכְתְּבוּ אַחֲרֵי תְּקוּפַת הַחֲשׁוֹנָאִים נִתְקַלִּים אֲנִי שׁוֹב בַּהֲכָרָה שַׁעֲרַת
 הַשְּׁבִטִים עֲדִיין הֵם בְּגִלּוֹתָם וּמֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ יָבוֹא מִיְּהוּדָה (וְלֹא מִלּוֹי). כֵּךְ, לְמַשָּׁל, בִּסְ
 הַעֲלֹאת מֹשֶׁה (ד' ח' ט'): שְׁנֵי הַשְּׁבִטִים בִּאֲמוֹנָתָם יִהְיוּ בִּיגוֹן וּבִאֲנָחָה כִּי לֹא יוֹכְלוּ
 לְהִקְרִיב קֶרֶבֶן לֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם, וְעֲשֵׂרֶת הַשְּׁבִטִים יִרְבוּ בֵּין הַגּוֹיִים בְּעַת גִּלּוֹתָם, וְעֵי
 חֲזוֹן עֲזוֹרָא יֵיָא לִיט: וְאֵלֶּה אֲשֶׁר רֹאֵת כִּי... קִבֵּץ אֵלָיו הַמּוֹן רֵב... אֵלֶּה עֲשֵׂרֶת הַשְּׁבִטִים
 אֲשֶׁר גִּלּוּ מֵאַרְצָם בִּימֵי [הוֹשַׁע] הַמֶּלֶךְ, וְעוֹד. – הַכֹּהֵן הַמְּשִׁיחַ, בְּמִקּוֹר ἀρχιερεὺς ἱεροστός.
 יא וְנֹרְאִית הַגִּהָתוֹ שֶׁל צ'אַרְלֵס: ἱεροστός – יִבְרַךְ, רִמּוֹ לְבִרְכַּת מֹשֶׁה (דב' ל"ג ט' וי') וְלֹא
 לְבִרְכַּת יַעֲקֹב, הַשּׁוֹה יוֹבֵלִים לֹא סִי, שֶׁאֵף שֶׁם לוי מְבוֹרֵךְ עֵיפִי בִּרְכַּת מֹשֶׁה: וְהָיוּ [בְּנֵי
 לוי] נְשִׂאִים וְשׁוֹפְטִים וּמִלָּאכִים לְכָל זֶרַע בְּנֵי יַעֲקֹב... בִּרְכַּת ה' תּוֹשֵׁם בְּפִיהֶם לְבִרְךְ כָּל
 זֶרַע יִקְרֵי, – בּוֹ בַּחֲרֵי, יוֹצֵאֵי חֲלָצִיו שֶׁל לוי, הַחֲשׁוֹנָאִים, יִהְיוּ כַּהֲנִים וְגַם מַלְכִּים, –
 יא לֹא תִרְאוּ, לֹא יִדְעָתִי מִירוּשׁוֹ, לְדַעֲתִי תוֹסַפֵּת נּוֹצְרִית הִיא, הַמְּכוֹנֶת לְמַלְחָמָה שֶׁבֵּין
 „הַבֵּן” עִם הַשֵּׁטָן כְּדִי לְגַאֲוֹל אֶת הָעוֹלָם, – מֶלֶךְ עוֹלָם, עֵיפִי תַּהֲלִי קִי ד': כֹּהֵן עוֹלָם.
 לְפִי הַשְּׁקֵפַת הַכּוֹתֵב לֹא תִסּוּף הַמַּלְכוּת מִזֶּרַע הַחֲשׁוֹנָאִים עַד עוֹלָם, –

- א מֵאָה וְעֶשְׂרִים, וְכֵן בְּמִדְרַשׁ תִּדְשָׁא, – בְּעַת מוֹת יוֹסֵף, לְפִי יוֹבֵלִים כִּיח יֵיג
 וְכִיד נֹולֵד שְׁמַעוֹן בְּשָׁנַת ב' אֶלְפִים קָכִיד וְיוֹסֵף בְּשָׁנַת קִלִּיד, יוֹסֵף מֵת בֶּן קִי וְשְׁמַעוֹן
 י בֶּן קִיכ, שְׁנֵיהֶם בְּשָׁנָה אַחַת, – וְאֶקְשֶׁה אֵת לְבִי, בְּצוּאוֹת הַשְּׁבִטִים שְׁמַעוֹן וְגַם לוי
 הֵם הַגּוֹרְמִים הָעִיקְרִיִּים בְּמִכִּירַת יוֹסֵף, וְהַשּׁוֹה תִי לְבִרָא' לִיז יֵיח, וְכֵן בִּיד סִיד:
 וִיקָחוּהוּ – וִיקָחוּהוּ כְּתִיב, מִי הִיָּה, זֶה שְׁמַעוֹן, –

ד וראתי מעשות דבר ולא סחתי מכל-מסעל: כי קשה הנה לבי
ה ודבר לבלי-חת וקדכי לבלי רחמים: כי גם הנבירה נתנה מאת
ו אל עליון לבגד-איש בגששם ובקשרם: כי בעת געורי הרביתי
ז לקנא ביוסף כי אהבו אבי מכל: ואקשה את-לבי להרגו כי שר
ח הסנא ורוח הקנאה עורו את-תבונתי לבלתי התהלך אתו באח
ט ולבלתי חשך גם את-נעלב אבי: ואלהיו ואלהי אבותינו שלח
ס את-מלאכו ונצילוהו מיד: כי באשר הלבתי אנכי שקמה להביא
י משחה לעדרים וראובן דומתה מקום היו ארבינו וכל-אוצרנו
יא מקרו יהודה אחי לישמעאלים: וראובן בשמעו זאת התאבל כי
יב בקש להשיבו אל-אביו: ואנכי בשמעי כאלה ואקצף על-יהודה
יג מאד כי גבו חיי ואהי קוצף עליו חמשה חדשים: ונאשרני ו
יד וימנע ממני את-חזק ידי כי יבשה יד ימיני שבעה ימים: ואדע
כי כי באה לי זאת בגלל יוסף ואנחם ואבה ואתפלל אל-י: כי
תשוב ידי לאיתנה וארחק מכל-שמאה ומכל-קנאה ומכל-הוללות:
כי ידעתי כי מעשה רע ומותי לפני י: ולפני נעלב אבי על-דבר
יוסף אחי בקנאי בו:

ג ועתה בני שמעו לי והשמרו מרוח עוצים ומן-הקנאה: כי
ב הקנאה תמשל ברוח האדם ולא תתנהו לאכל ולשתות ולעשות
ג-ד טוב: כי בכל-מקום תסיתהו להרג את אשר יקנא-בו: וכל-עוד
ה האיש אשר יקנא בו יסרח ובל המקנא-בו: ועל-כן עניתי שגמים
ו בצום נפשי ואדע כי ינאל איש מקנאה בקראת אלהים: כי כל-
ז אשר ינום אל-י תרחק ממנו הרוח הרעה ודעתו עליו תקל: והוא
גם-את אשר קנא-בו ירחם ויסלח לאויביו ויבדק יסור מקנאה:
ד ואבי שאלני על-נפשי כי ראה כי הלבתי קודר ואמר לו
ב כי עניתי בדברי: כי אנכי הרביתי להתאבל מקלם יען כי אני
ג אשמתי במקירת יוסף: ויהי באשר באנו מצרימה ונאסר אותי
ד במרגל ואדע כי בצדק עניתי ולא נעצבתי: ויוסף הנה איש טוב
רחום וחנון ורוח י: היתה בו ולא שמר לי עברתו ונאחבני יחד
ח עם אחי: והשמרתי גם-אנחם בני מכל-קנאה ומתירות והתהלכו

- בְּתִסְלֵקְבָּ לְמַעַן יִמָּן יְיָ גַּם־לָכֶם חֵן וְחֶסֶד וּבְרָכָה עַל־רְאִשֵׁיכֶם
 כַּאֲשֶׁר רְאִיתֶם בְּיוֹסֵף: כָּל־הַיָּמִים הָאֵלֶּה לֹא הִכְלִימֵנִי עַל־הַמַּעֲשֶׂה
 הַזֶּה וַיֵּאָהֵב אוֹתִנִי כִּנְקִשׁוֹ וַיִּכְבְּדֵנִי עַל־כְּבוֹדִי וַיִּתֵּן לָנוּ עֶשֶׂר וּמִקְנֶה
 וַתְּבוֹאוֹת לָרֵב: וְגַם אַתֶּם בְּנֵי אֶהֱבֹ אוֹיֵשׁ אֶת־אֶחָיו בָּלֵב טוֹב וְחֶסֶד
 מִכֶּם כָּל־רוּחַ תִּגְדָּה: כִּי הָיָה תַרְגִּוִּי נָקֵשׁ וְתַשְׁחִית בָּשָׂר רָגִז וְדִיב
 תָּבִיא לְתוֹשִׁיָּה וְתִרְתִּים אֶת־הַדָּם וְתוֹלִיד דַּעַת אוֹיֵשׁ שׁוֹלָל וְתָבִיא
 בְּלִקְהָ לְנָפֶשׁ וְרַעְדָּה לָנוּ: כִּי גַם־בִּשְׁנָתוֹ קִנְיָה רָעָה תַתְּעֶהוּ וְתִאֲכַלְהוּ
 וּבְרוּחוֹת רָעוֹת תַרְעִישׁ אֶת־נַפְשׁוֹ וְתִכְהִיל אֶת־בָּשָׂרוֹ וּבְרַעַשׁ תִּגְדָּ
 שָׁנָה מִנְקִשׁוֹ וּבְרוּחַ רַע וּמַרְעִיל כָּכָה יִרְאֶה לְבִנִי הָאָדָם:
 וְלָזֶן הִנֵּה יוֹסֵף וְסֵה־תֹאֵר וְטוֹב רֹאִי כִי כְלָדָע לֹא הָיָה בּוֹ:
 וְעַתָּה בְּנֵי הַיִּשְׁבִּיבֹ אֶת־לִבְכֶּם לִפְנֵי יְיָ וַיִּשְׁרוּ אֶת־דִּרְכְּכֶם בְּפָנֵי
 אֱלֹשִׁים וְתִמָּצְאוּ חֵן בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם: הַשְׁמֵרוּ מִן־הַנְּגוּת כִּי הַנְּגוּת
 הִיא אִם כְּלָדָע בְּהִרְחִיקָה מֵאֵת יְיָ וּבְהִקְרִיבָה לְבָלְעֵל: וְאֲנֹכִי
 רְאִיתִי בְּבִתִּי סָסֶר חֲנוּךְ כִּי בְנִיכֶם יִשְׁחַתּוּ בְּנְגוּת וַיִּצְרוּ לְבִנִי לֹוי
 בְּחֶרֶב: וְלֹא יוֹכְלוּ לַעֲמֹד בְּפָנֵי לֹוי כִּי יִלָּחֶם אֶת־מִלְחָמוֹת יְיָ וַיִּכְנִיעַ
 אֶת־צָבָאָם: וּמִתִּי מִסָּפֶר יִהְיוּ וַיִּחַלְקוּ בְּלוֹי וּבִיהוּדָה וְלֹא יִהְיֶה
 מִכֶּם אוֹיֵשׁ לְמַלּוּכָה כַּאֲשֶׁר נָכָא גַם־אֶבְיָנוּ בְּכִרְכּוֹתָיו:
 רְאֵה הַנִּדְתִּי לָכֶם הַכֹּל לְמַעַן אֵהְיֶה נָקִי מִחַטָּאתֶכֶם: וְאִם
 תִּסְרִירוּ מִכֶּם תִּגְדָּה וְכָל־קִשִׁי־לִבָּב כְּשׁוֹשָׁנָה יִסְרְחוּ עֲצָמוֹתַי בְּיִשְׂרָאֵל
 וְכִסְבָּצֵלֶת בָּשָׂרִי בִיהוּדָה וַיְהִי רִיחִי בָרִים הַלְבָּנוֹן וְתִמְלֵא מִמֶּנִּי
 הָאָרֶץ קְדוֹשִׁים לְעוֹלָמִי עוֹלָמִים וְעַנְסִיָּהֶם לְמַרְחוֹק יִשְׁתַּרְעוּ: וְאִז
 יִשְׁמַד כָּל־זֶרַע כְּנָעַן וְלֹא תִהְיֶה שְׂאֵרִית לַעֲמָלֶק וְנִשְׁמְרוּ כָל־בְּנֵי כְּתִים
 וְכָל־בְּנֵי חֵת וְכָרְתִּי: וְאִז תִּכְתֹּד אָרֶץ בְּנֵי חָם וְכָל־הָעָם יִשְׁמַד וְאִז

- כִּי גַם בִּשְׁנָתוֹ ע' בֵּן סִירָא מ' ה' - ז': וְכִי יִנּוּחַ מַעַס קָם לִרְעַע וּבַעֲתוֹתוֹ
 חִלּוּמוֹתָיו... וְהָיָה כְּבוֹרַח גַּם מִפְּנֵי רִדּוֹף וְגו'. - וּמַרְעִיל. בְּמִקְרֹ: ἀνεύμα... ἰοβόλον.
 אִסְפֵּר שֶׁהָיָה כָאֵן לִפְנֵי הַמֵּתְרַגֵּם הַיוּנָנִי: רֹאשׁ כָּל רוּחַ רַע (ע' רֹאוּבֵן ב' ב'). -
 בְּכַתְּבֵי סֵפֶר חֲנוּךְ. בְּסִפְרֵי חֲנוּךְ שֶׁבִידְנֵנוּ לֹא נִמְצָא כְּלוּם עַל אוֹדוֹת זֶה, וְנִרְאֶה
 שֶׁהִרְבֵּה סִפְרֵי חֲנוּךְ שׁוּנִים הָיוּ לָהֶם לְרֹאשׁוֹנִים. - מִלַּחְמוֹת ה'. הַחֲשׁוּמוֹנָיִם שֶׁנִּלְחַמוּ עִם
 אֲנַטִּיּוֹכּוֹס וְהַבָּאִים אַחֲרָיו. - וַיִּחַלְקוּ. עִיפֹ בְרָא' מִיט ז': אַחֲלָקֶם בִּיעֶקֶב. - וּבִיהוּדָה.
 ע' תִּי לְבִרָא' מִיט ז' (גַּם שֵׁם שִׁמְעוֹן, מַחֲלָקִי בִיהוּדָה). -
 כְּתִים. הַכְּתִים=הַיּוֹנִים=הַמִּקְדוֹנִים (ע' מִקִּיא א' א', וְגַם ח' ה' וּבִפִּי). הַשּׁוּה יוֹסֵפּוֹס
 קִדְמ' א' ו' א': וּבִשְׁמוֹ קוֹרְאִים הָעִבְרִים בְּשֵׁם כְּתִיִּים לְכָל הָאִיִּים וְרֹב הַמִּקְדוֹמוֹת שֶׁעַל
 שִׁפְתֵּי הַיָּם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בִּיּוֹבֵלִים כִּיד כִּיח: וַיִּקְלַל יִצְחָק בְּיוֹם הַהוּא אֶת הַפְּלִשְׁתִּים לֵאמֹר

- ה תשלם הארץ מרגזה וכל אשר תחת השמים ממלחמה: ואז גדול
ו ישראל יקבר שם כי יי אלהים יושיע עלי אדמות: ואז ינתני קל-
ז רוחות הטהו למרקם ובני האדם ימשלו ברוחות הרעות: ואז אקום
גם אנכי בשמחה ואללל אל עליון על-נפלאותיו:
ז ועתה בני שמעו אל-לוי ואל-יהודה ואל-תתקוממו לשני
ב השבטים האלה כי מהם תקום לבם וישועת אלהים: כי יקים יי
לבם מלוי בהן גדול ומיהודה מלך והוא יושיע את-כל-הגוים ואת-
ג ישראל: ועל-כן הנני מצוה את אשר תצו גם-אתם את-בניכם
למען ישמרו זאת לדורותם:
ח ויהי כאשר חדל שמעון לצות את-בניו וישכב עם-אבותיו
ב והוא בן-מאה ועשרים שנה: ונשימו אותו בארון-עץ למען העלות
ג את-עצמותיו תכונה: וישלו את-עצמותיו תרש במלחמת מצרים:
ד כי את-עצמות יוסף שמרו המצרים בקברי המלכים כי הגידו להם
הסתרקים אשר בצאת עצמות יוסף ממצרים: והנה חשד-אסלה
בארץ ומדה גדולה למצרים אשר לא-יכיר איש את-אחיהו
בגרות:
ט ויכבו בני שמעון את-אביהם ויהיו במצרים ער-יוס צאתם
ממצרים ביד משה:

ארורים הפלשתים... יתנם אלהים ללעג ולקללה... וביד הכתים. — בני חת. אפשר שהם הכתים
הנזכרים לעיל, והחרוז חוזר עוד הפעם. — יכבד שם. הפסוק אינו מבורר די צרכו. במקום
δολαζει=יכבד, נמצא: ἐνδοξασθησεται=יכבד, ובמקום שם (Σήμ) פעמים שח (Σήθ). אפשר
שבמקום Σήμ צל Σήμειον=ציון (בשורק). שנתחלף מציון (בחולם). לפי זה צריך היה לתרגם
את החרוז: גדול ישראל יכבד [ב]ציון, או יכבד וכן שם (ע"פ ברא' ט' כ"ז: וישכן באהלי
שם). — בסוף פסוק ה' יש תוספת נוצרית: ויבוא כבן-אדם ויושיע בו את האדם. — בפסוקים
ו'—ז' ניתן תיאור מפורט על תחית המתים באחרית הימים. בהשפעתו של בעל ספר
דניאל (י"ב). השוה. תיאור של תחית המתים בס' חנוך א' (פיה ג', ע"ז א'). נגד דעת
הנוצרים בתוספותיהם המובאות כאן במקומותיהן מדגיש הסופר בכל מקום שימות
המשיח יהיו על הארץ ולא בשמים. — בסוף פסוק ז' יש תוספת נוצרית: כי ה' לבש
בשר ויאכל עם בני-אדם ויושיע בני-אדם. —

ומי הודה מלך. הנוצרים הוסיפו: אלהים ואדם. —

בקברי המלכים. נ"א: בבית גנוי המלכים (ἐν ταμείοις). לפי המסורה היו
עצמות יוסף מונחות בקברי מלכי מצרים, ע' שיר כ': ויקח משה... בתוך הפלטרין היה
קבור, כדרך שהמלכים קבורין. אולם ת"י לברא' ג' כ"ז: ושוון יתיה בגלוסקמא ושקעון
יתיה בגו גילוס... —

צוואת לוי הכן השלישי לנעקב וללעא

- א העתקת דברי לוי אשר צנה לקניו את-כל-אשר נעשון ואת-
 ב אשר יקרה אותם עד-יום הדין: בריא ושלם היה כאשר קרא להם
 כי נקלה לו אשר נמות ויהי כאשר נקצצו ויאמר אליהם:
 ב אני לוי נולדתי בחרן ואבא עם-אבי שכם: ואנכי נער קבד
 ב עשרים שנה כאשר נקמתי מחמור נחר עם-שמעון את-נקמת דינה
 ג אחותנו: וכאשר רעיתי באבל-מחולה ותבא עלי ריח דעת אלהים
 וארא את-כל-האנשים המשחיתים את-דרךם וכי חמות בנתה לה
 ד חסאת על-מגדלים רשע ושב: ואת-עצב על-משפחות בני האדם
 ה ואת-סלל אלי: למען יושיעני: והנה נקלה עלי תרדמה וארא הר
 ו גבור ואני בתוכו: והנה נקמתו השמים ומלאך יי דבר אלי ויאמר
 ז לוי לוי בוא: ואבא אל-תוף הקרע הראשון וארא סוס רבים
 ח תלויים: וארא רקיע שני והוא מאיר ונוצץ הרבה מן-הראשון כי
 ט ננה לבלי-חך בו: ואמר אל-המלאך למה הוא כן ויאמר אלי
 י המלאך אל-תתמה על-אלה כי תראה עוד שמים אחרים בהירים
 י ויתאשר אשר אין ערוך להם: וכאשר תבא שמה תעמר ליד יי
 יא ותאשרת לקניו ואת-תעלומותיו תגלה לבני-איש ותבשר על-אשר
 יא יבא לגאל את-ישקראל: ומחלק יי חיה והוא לבדו יהי לה שדה
 וקדם ותבואת הארץ וזרב וקסף:
 ג ועתה שמע על-אדות השמים אשר הראית ועל-כן אלה אשר

- ב ב כבן-עשרים. בן ייח היה במעשה שכם (ע' לקמן י"ב ה', והשוה יובלים כ"ח
 ג י"ג י"ד). שמעון היה קשיש ממנו שנתיים. — באבל מחולה. בערבות הירדן ע"י בית
 שאן (שופ' ז' כ"ב ועוד, והשוה Klein, SJ, I, 215). — חומות. לרשעה בונים בית:
 ז זכריה ה' י"א. והשוה חנוך א' צ"א ה': וכל הרשעה תשרש וכל ביתה יחרב. — לענין של ו'
 רקיעים ע' חנוך ב' פרק ג' (בפי'). כאן יש רק תיאור של ג' רקיעים. והשוה לקמן
 ה' א'. — תלויים. כוונתו למים התלויים ברקיע. השוה חנוך ב' ג' ג'. יובלים ב' ד'
 ח (ע' חגיגה ט"ו א': צופה הייתי בין מים העליונים למים התחתונים). — גגה. במקור
 י ψῆθος=גבה. ולפי צ'ארלס ציל ψῆθος=גגה. — תעמוד... ותשרת. השוה דב' י' ח':
 הבדיל ה' את שבט הלוי... לעמוד לפני ה' לשרתו (וכן יובלים ל"א י"ד). — לדעתי
 סוף פסוק י' הוא תוספת נוצרית: ועל ידך ועל יד יהודה נקאה ה' לבני-אדם ויושיע בו
 את כל שבט האדם. —

- ג כהים. השוה חזון ברוך א' ג"ג ה': וארא והנה לא אחד הוא מראה המים הזורדים
 מתוכה כי בתחלה שחורים היו עד לזמן ורבים היו ואחר ראיתי את המים והנם בהירים (השוה

ב מתחת ביהם הם כי ראו את-כל-מעשי רשע בקני האדם: ועליו
 אש ושלג וקרח הוכן ליום-דין למשפט וי וצדקו כי בו כל-הרוחות
 י המועדים לנקמת בני-האדם: וברקיע השני כל-פחות הצבא הערובים
 ליום-דין לנקם את-נקמתם ברוחות הטהו ובכל-על ולמעלה מהם
 ד הקדושים: וקצלין על-כל תשפן התפארת הגדולה למעלה מכל-
 ה קדש: ואחרי השמים האלה כל-המלאכים הגדולים המשרתים
 ז והמכפרים לפני וי על-כל-שגגות הצדיקים: והמה יביאו לוי בית
 ז יחום למנחה וקרבן ללא דם: ולמשה מהם המלאכים המביאים
 ח את-התשובות אל-מלאכי פני-וי: ואחרי אלה בסאות ושלמונות ובהם
 ט תנשא תמיד שירה לוי: וכאשר ישקוף וי עלינו נחרד קלנו והשמים
 י והארץ ותהם ירעדו מפני גאוננו: ובני האדם לא יבינו זאת ויחמאו
 ויבועו אל עליון:

ד ואחרי דע-לך ברי-עשה וי משפט בקני האדם כי כאשר
 יקצו הסלעים ותחשך השמש ויחרבו המים ותבהה האש וכל-
 הים יחמם וכל-הרוחות אשר לא-תראו ימקו ושאל תשלל
 שכל בהופיע עליון ובני-אדם לא יאמינו וברשעתם יתחזקו ועל-
 ב בן בשפטים ישפטו: ואל עליון שמע תסלקה להבדיל אותה מרשע

ג כי שם ניו זי). וכן גם בהרבה כתובים בספרים החיצונים. - וקרח. עי' יחו' א' כיב:
 כעין הקרח הנורא (השוה חגיגה י"ב ב': מכוון שבו אוצרות שלג ואוצרות ברד ועליית
 טללים רעים). - לנקמת. בחגיגה שם: אוצרות שלג מועדים לפורענות (השוה בן
 ג סירא ל"ט כ"ח: ושם רוחות נוצרו לענש ובחמם יעתיקו הרים). - הקדושים. המושג
 של קדושים אינו ברור ביותר. קשה לדעת למי מחכוון הכותב: אם למלאכים או לצדיקים. -
 השוה חנוך א' ק"ג ד' וק"ד ב' שלפיהו אוצרות נשמות הצדיקים על יד כסא הכבוד.
 לפי זה אפשר שהקדושים כאן הם הצדיקים עי' תהי' ט"ז ג' (לקדושים אשר בארץ). -
 ד התפארת. השוה חנוך א' י"ד כ': והכבוד הגדול יושב עליו ומעילו הזהיר
 מהשמש. - והמה יביאו. המלאכים מביאים קרבנות לה' וממליצים עליהם (השוה
 זכריה א' דניאל י' י"א. איוב ה' א' אל מי מקדושים תפנה. ל"ג כ"ג מלאך
 מליך. חנוך א' ט' ג' ועתה אליכם קדושי שמים יפנו נפשות האנשים מתחננות לאמר הגישו
 משפטנו לפני עליון. - ללא דם. נראה שהוא מתנגד לקרבנות. התנגדות כזו קיימת
 היתה בימי בית שני אצל האסירים ואפשר עוד בכתות אחרות. - התשובות. בחזון ברוך
 ב' י"א-י"ב יש תיאור מקיף על מיכאל המלאך הראשון במעלה המקבל את מעשיהם
 של הצדיקים מיד מלאכים אחרים. - למלאכי פני-ה'. על מלאכי הפנים השוה
 סנהדרין ל"ח ב' (מסטרון). וביחוד ברכות נ"א א' סוריא שר הפנים. - שירה. השוה
 חנוך ב' ט' ד': באור אין-סוף אומרים שירה ובהדר הם עובדים לו. -
 ושאול תשלל. השוה ישע' ה' י"ד לכן הרחיבה שאול נפשה וגו'. נ"א: שאול

וְלִהְיוּתָהּ לֹא לִבִּי וּלְעַבְדִּי וּלְשִׁרְתִּי לְסָנְיוֹ: אֹרֶךְ הַדַּעַת תִּסְאִיר עָלַי
 יִעֲקֹב וּבְשֵׁמֶשׁ תִּהְיֶה לְכַלְגָּרֵעַ יִשְׂרָאֵל: וּבִרְכָה תִּתֶנְנִי עָלֶיךָ וְעַל־
 כָּל־יִרְמְיָה עַד־אֲשֶׁר יִשְׁקִיף יְיָ עַל־כָּל־הָעַמִּים בְּרַחֲמָיו עַד־עוֹלָם:
 ה-ו וְעַל־כֵּן תִּתְּנֵנִי לָהּ עֲצָה וְדַעַת לְמַעַן תּוֹדִיעַ עַל־כָּל לִבְנֶיהָ: כִּי
 מִדְּבָרֶיהָ יִבְרָכוּ וּמִקִּלְיָהּ יִשְׁמְרוּ:

ה וְאַחֲרֵי־כֵן שָׁמַח לִי הַמֶּלֶךְ אֶת שְׁעָרֵי־הַשָּׁמַיִם וְאָרָא אֶת־קְדוֹשׁ
 ב עֲלִיוֹן יוֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא: וַיֹּאמֶר אֵלַי לֹא נִתְּנִי אֶת־בְּרָכוֹת הַבְּהִמָּה
 ג עַד־אֲבֹא וְאֲשַׁכֵּן בְּתוֹךְ יִשְׂרָאֵל: אַחֲרֵי־כֵן הוֹרִידֵנִי הַמֶּלֶךְ אֶרְצָה
 ד וּתְתַנֵּלִי מִן הַחֶרֶב וַיֹּאמֶר אֵלַי נָקַם נִקְמָתָהּ בְּשִׁבְכֶם עַל־דְּבַר דִּינָה
 ה אֲחֻתָּהּ וְאֶנְכִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ כִּי יְיָ שְׁלַחְנִי: וְאֲשֶׁמִּיד בָּעֵת הַהִיא אֶת־
 ו בְּנֵי־חַמּוֹר בְּכַתּוּב בְּסֵפֶר הַשָּׁמַיִם: וַיֹּאמֶר אֵלַי אֲנִי יְיָ הוֹדִיעֵנִי אֶת־
 ז שְׁמִי לְמַעַן אֶקְרָאָה בְּיוֹם צָרָה: וַיֹּאמֶר אֶנְכִּי הַמֶּלֶךְ הָעוֹמֵד עַל־
 ח יִשְׂרָאֵל לְמַעַן לֹא יִשְׁמִידוּ אוֹתָם: אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הִקְצֹוֹתִי
 וְאַחֲרָהּ אֵל עֲלִיוֹן:

ו וְהִיא כֹּאֲשֶׁר בָּאתִי אֶל־אֲבִי וְאֶמְצָא שְׂרִיּוֹן נְחֹשֶׁת וְעַל־כֵּן נִקְרָא
 ב שֵׁם הַהָר שְׂרִיּוֹן וְהוּא לְהָר גָּבֹל לְיָמִין אֲבֵלָה: וְאֲשֶׁמֶר אֶת־הַדְּבָרִים

ב תהיה לבני. אולם המושג הזה על המשיח היורד שאולה ומוציא את הנמצאים שם נראה
 ג לי נוצרי בהחלט ובודאי שנה המעתיק הנוצרי את הכתוב על דעת עצמו. - ולהיותך
 לו לבן. הרעיון שכל אדם מישראל הוא בן להקביה רווח הוא בהשקפת היהדות. ע'
 ש"ב ז' י"ד אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן. ירמ' ל"א ח' כי הייתי לישראל
 לאב וגו', יובלים א' כ"ה. והשוה אבות ג' י"ח חביבין ישראל שנקראו בנים למקום.
 והיא מימרא המכוננת נגד הנצרות. שלפיה רק המשיח הוא בנו של ה', ובא ר' עקיבא
 ד ללמדנו שכל ישראל נקראו בנים למקום. - בסוף פסוק ד' יש תוספת נוצרית: רק בניך
 ו ירמו את־ידיהם עליו להוקיעו. - מבר כ"ך. במקור: מבורכיו. והוא מוסב על פסוק ד'.
 במקום שאנו קוראים בנ"א, ברחמי בני. והוא תקון נוצרי במקום, ברחמי. ולפי
 צריך לקרות גם כאן מברכך במקום מבורכיו. -

ה ב ספר השמים. ספר המסותרין הוא. הנקרא במקום אחר גם לוחות השמים
 ו או לוחות האבות (ע' לקמן צוואת אשר ב' י', יובלים ל' כ"ג). - המלאך העומד.
 ב במקור παραιτούμενος=העומד לבקש (ע"פ דניאל י"ב א', וגם י' י"א). לפי היוצא
 מספר דניאל וגם מספר חנוך א' בכ"מ (גם חנוך ב', ע' לעיל בפ"י ג' ו') הוא מיכאל
 ה, השר הגדול העומד על בני עמך (דניאל שם). והוא נלחם עם אויבי ישראל. המלאך
 הוה הוא אפשר גם מלאך השלום. שבו אנו נפגשים בצוואת אשר ר' ו', צוואת בנימין ו'
 א' וגם בספר חנוך בכמה מקומות. -

ו שריון. במקור Ασπις. לפי השערת Sayce (מובא בהוצ' צ'ארלס) הוא החרמון
 המונח בין Abilene ובין Gebel. אולם קשה שהרי גבל רחוק מן החרמון כארבעים מיל

ה' האלה בלבי: אחר-יכן נועצתי באבי ובקראובן אחי למען יאמרו
 לבגד-חמור אשר לא נמולו כי קנאתי על-דבר הנקלה אשר עשו
 ד עם-אחותי: ואהרג ראשונה את-שכם ושמעון הרג את-חמור:
 ה-ו ואחר-יכן באו אחי ונכו את-העיר לסיר-הרב: וישמע אבי זאת
 ז ויקצף ויתעצב כי נמולו ונמותו ובברכותיו לא זכרנו לשוב: כי
 ח חסאנו כי עשינו זאת ולא רוחו ונס-הוא חלה ביום ההוא: ואנכי
 ידעתי כי מחשבת יי היתה לרעה על-שכם כי בקשו לעשות גס-
 עם-שרה ועם-דבקה כאשר עשו עם-דינה אחותנו ויי עצר בעדם:
 ט וירדפו את-אברהם אבינו כי נר היה ונענו את-עברי בהמותיו
 י בהיותן קרות וליובל יליד ביתו הציקו מאד: ודקה עשו לכל-
 יא הנרים ויגלו בקזקה את-נשיהם ונדיחון: וסבא עליהם חמת יי
 להשמידם:

ז ואמר ליעקב אבי בך יבום יי את-הבננים וימן את-אחצם
 ב לה ולרעה אחריה: כי מהיום תקרא שכם עיר הקסילים כי
 ג כאשר ילעג איש לפותה בן לעגנו להם: כי נקלה עשו בישראל
 ד ונענו את-דינה אחותנו: ונסע ונבוא בית-אל:
 ח וארא שם חזון בקראשונה אחרי אשר ישכנו שם שבועים
 ב יום: וארא שם שבועה אנשים ובגדיהם לבנים ויאמרו אלי קומה

ואבילה כעשרה מיל. - גבל. הוא כנראה Gebal שבאדום. דרומית-מזרחית מים המלח.
 שער נמסר בתרגומים (למשל, ת"י לדב' לג ב')=גבלא (ע' Klein, EJ III, 120). אולם
 אם שריון הוא חרמון יהא גבל באמת רחוק מאד וקשה לדעת היאך מסמן המחבר את
 המקום ע"י מדינה רחוקה כל כך. - א ב ל ה. במקור Ἀβιλά או Ἀβινά. והוא Abilene
 טטרכיה הנזכרת בקדמ' יח ו' י', יס ה' א' על יד החרמון מזרח (Neubauer, Geogra-
 לוי מתנגד להצעת אביו שבני שכם ימולו, כי רצה לגקום את נקמת דינה. ביובלים ל'
 ד' אין שום זכר שבני שכם נמולו (כן גם בקדמ' א' כ"א א'). - ויענו. מן המסופר
 כאן אין כלום בס' בראשית. - וליובל. במקור Γεβλαήν וגם Ἰεβλαήν. אולי עיקרו עבל.
 חמת. יש משערים שבמקור העברי היה חתת (ע"פ ברא' ליה ה'). והמתרגם היווני
 מסר: ὄργη=חמת. -

עיר הכסילים. השוה בן סירא נ' כ"ו: גרי שער ופלשתים וגוי נבל אשר
 בשכם. חושבי שכם הם השומרונים. איבה גדולה היתה שוררת ביניהם ובין בני ישראל
 מימות עזרא ואילך, והאיבה הזאת התגברה מימי אנטיוכוס. -
 שבעה אנשים. השוה את שבעת המלאכים ביחזקאל ט'. חנוך א' כ' מונה
 שמותייהם: אוריאל, רפאל, רעואל, מיכאל, שרקיאל, גבריאל, רמיאל. - מגבעת הישר.
 בן ציל. ולא מגבעת הראש כנ"א. - אפוד הנבואה. השוה שיא כ"ג ו' וט' (הגישא

וּלְבִשְׁתִּי אֶת־מַעֲלֵי הַבְּהֵמָה וְאֶת־נֹר הַצֶּדֶק וְאֶת־חֹשֶׁן הַדָּעַת וְאֶת־
 קֶנֶד הָאֵמֶת וְאֶת־צִיץ הָאֱמוּנָה וְאֶת־מִגְבַּעַת הַיֶּשֶׁר וְאֶת־אֶפֶסֶד
 הַנְּבוּאָה: וַיִּשְׂאוּ קֶלֶם אֶת־הַבְּגָדִים וַיֹּאמְרוּ אֵלַי מַעֲמָה הִנֵּה כֹהֵן
 לֵוִי אִתָּה וְזֶרַעַךְ: וַיִּמָּשְׁתֵּנִי הָרֹאשׁוֹן בְּשָׂמֶן הַקֹּדֶשׁ וַיִּתְּנֵלִי שִׁבְט
 מִשְׁפָּחַי: וַיִּרְחַצֵּנִי הַשֵּׁנִי בַּמִּים מְהוּרִים וַיִּגְבֵּלֵנִי לֶחֶם וַיִּין הַקֹּדֶשׁ
 וַיִּגְבֵּשְׁנִי מַעֲלֵי קֹדֶשׁ וַתִּסְאָרַת: וַיִּגְבֵּשְׁנִי הַשְּׂלִישִׁי לְבוּשׁ בּוֹץ דָּצִין
 וְהָאֶפֶסֶד: וַיִּזְאָרֵנִי הַרְבִּיעִי אֲזוּר דָּצִין הָאֶרְזָמֶן: וַיִּתְּנֵלִי הַחֲמִישִׁי
 עֲנַף־עֵץ וַיִּתְּשָׁמֶן: וַיִּטֵּן הַשֵּׁשִׁי גֹזַר עַל־רֹאשִׁי: וַיִּשֶׂם עָלַי הַשְּׁבִיעִי
 גֹזַר בְּהֵמָה וַיִּמְלֵא אֶת־יָדַי קִמְצַת לִכְהֵן לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהִים: וַיֹּאמְרוּ
 אֵלַי לֹוִי לְשִׁלְשָׁה רָאשִׁים יִסְרֹד וְזֶרַעַךְ לְאוֹת תִּסְאָרַת יְיָ אֲשֶׁר יְבֵא:
 יב-יג וַתִּסְלַק הָרֹאשׁוֹן גְּדוֹל יְהִינָה וּלְמַעַלָּה מִמֶּנּוּ לֹא יְהִי אַחֵר: וְהַשֵּׁנִי
 לְבֵהֵמָה יְהִי: וְהַשְּׂלִישִׁי שֵׁם קֹדֶשׁ וַיִּקְרָא לוֹ כִּי מֶלֶךְ יָקוֹם מִיְהוּדָה
 וַיִּבְהֶמָה מִדָּשָׁה וַיַּחֲדֵשׁ בְּדֶרֶךְ הַגּוֹיִים: וַחֲזוֹתוֹ יִאָּהֲבוּ בְּנֵי־אֵל
 עֲלִיּוֹן מִזֶּרַע אֲבֹרָהֶם אֲבִינוֹ: כִּלְחָמֵךְ בְּיִשְׂרָאֵל לֵךְ יְהִינָה וּלְזֶרַעַךְ
 וַתֹּאכְלוּ כִלְדֻבָּר טוֹב לְרֹאנָה וּשְׁלֹמֹן יְיָ יְהִינָה חֶלֶק זֶרַעַךְ: וַיִּמָּהֵם
 יה וַיְהִי כִּבְנִים וְשׁוֹפָטִים וְסוֹפְרִים וְעַל־פִּיָּהֶם וְשִׁמְרֵי הַקֹּדֶשׁ: וַיְהִי כֹאֲשֶׁר
 יט הַקִּיצוֹתִי וְאָבִין כִּי דָמָה הַחֲלוֹם הִנֵּה אֵל־הַחֲלוֹם הָרֹאשׁוֹן: וַתִּסְמִיד
 גַּם־אֶת־זֹאת בְּלִבִּי וְלֹא הִנָּחֵתִי לְאִישׁ עָלִי אֲדָמוֹת:
 ט וְכַעֲבֹר שָׁנִי יָמִים וְאֵבֶא אֲנִכִּי וַיְהוּדָה עַם־יִשְׂרָאֵל אֲבִינוֹ אֶל־
 ב יֵאָחֵק אָבִי אֲבִינוֹ: וַיִּקְרַבְנִי אָבִי אָבִי עַל־פִּי הַחֲלוֹמוֹת אֲשֶׁר רָאִיתִי
 ג וַיִּמָּאֵן לְלֶכֶת אִתָּנוּ אֶל־בֵּית־אֵל: וַיְהִי כֹאֲשֶׁר בָּאנוּ בֵּית־אֵל
 וַיִּחַלְּם וַיַּעֲקֹב אָבִי חֲלוֹם עַל־אֲרוֹמִי כִּי אֵהְיֶה לָּהֶם לִכְהֵן לִפְנֵי
 ד-ה הָאֱלֹהִים: וַיָּקָם בְּבֹקֶר הַשָּׁבָּת וַיַּעֲשֶׂר עַל־יָדַי הַכֹּל לֵוִי: וַכֶּה בָּאנוּ
 ו חֲבֵרוֹנָה לְגֹזֵר־שֵׁם: וַיִּקְרָאֵנִי יֵאָחֵק תִּמְיֹד לְהַבְדִּירֵנִי אֶת־חֶקֶת יְיָ

ה האפוד). - לחם ויין הקדש. מלכי־צדק כהן לאל עליון הוציא לחם ויין (ברא' יד יח). לפי
 יד זה אין כאן אינטרפולציה נוצרית. - שם חדש. כהן לאל עליון (יובל' ליב א'. ע' גם
 מקיא יד מיא: כי יהיה להם שמעון לנשיא ולכהן גדול עד עולם). - מלך. הם
 מלכי בית חשמונאי, לפי זה אפשר שצריך לקרא: ביהודה. - בסוף הפסוק יש תוספת
 טו נוצרית: לכל הגוים. - כנביא. אפשר יש כאן רמז על יוחנן הורקנוס שלפי המסורה
 היה נביא. ע' יוספוס מלחמ' א' ב' ח': שלש גדולות נתאחדו בו - השלטון על עמו.
 הכהונה הגדולה והנבואה. וע' סוטה ליג א': יוחנן כה"ג שמע בת קול מבית קדשי
 טז-יז הקדשים. - השוה ברכות יצחק ביובלים לא. -
 ט גם בס' היובלים מסופר על בקורו של לוי אצל יצחק. אלא ששם היה לוי אצל

ז כֹּאֲשֶׁר גַּם הוֹרְנִי הַמִּלֶּאכָה: וְלִמְדֵנִי אֶת־מִשְׁפַּט הַבְּהֵמָה הַקְּרֻבֹּת
ח הָעֹלֹת הַבְּבוּרִים וְהַשְּׁלָמִים: וַיּוֹרְנִי יוֹם יוֹם וַיַּעַשׂ אֵתִי לִסְגִי יְיָ
ט וַיֹּאמֶר אֵלַי: הַשְׁמַר־לָהּ מְרוֹם הַנֹּת כִּי הִיא תִשְׁרִישׁ וְתִטְמֵא
י בְּגִרְצָה אֶת־הַקְּדוֹשִׁים: וְלָכֵן קִחֲלָהּ בְּנִעֻרֶיהָ אִשָּׁה אֲשֶׁר אֵין בָּהּ
יא מוֹם וְלֹא חֲלָלָהּ וְלֹא מִשְׁכַּם הַגּוֹיִם הַנָּדִים: וְלִסְגִי בּוֹאֶה אֶל־
יב הַקֹּדֶשׁ תִּטְבֹּל וּבַהֲקָרִיבָהּ קָרְבָן תִּרְחֹץ וּבְכִלּוֹתָהּ לַהֲקָרִיב תָּשׁוּב
יג תִּרְחֹץ: וּשְׁנַיִם עָשָׂר עֲצִים אֲשֶׁר הָעֲלִים עֲלֵיהֶם תָּבִיא לִסְגִי יְיָ כֹּאֲשֶׁר
יד הוֹרְנִי אֲבָרְהָם אָבִי: וּמִכֹּל־חֲמִי הַטָּהוֹר וּמִכֹּל־הָעוֹף תִּהְיֶיב קָרְבָן
לְיְיָ: וּמִכֹּל־בְּבוּרֶיהָ וּמִן־הַגִּזְיֹן תִּהְיֶיב רֵאשִׁיתָם קָרְבָן לְיְיָ: וְאֵת כָּל־
קָרְבָנָהּ בַּמִּלַּח תִּמְלֹחַ:

י וְעַתָּה בְּנִי שִׁמְרוּ אֶת־אֲשֶׁר אֶצְוֶכֶם כִּי אֶת־אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי
ב מאֲבוֹתַי וְגִלְתִּי לָכֶם: וְהִנֵּה נִקִּיתִי מִשְׁפַּעְכֶּם וּמִצְוַתְכֶם אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ
ב בְּאַחֲרִית הַיָּמִים כִּי תִתְּעוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְתִמְיוּ עָלָיו רַעוֹת רַבּוֹת
ג מֵאֵת יְיָ: וְאַתֶּם תִּשְׁפָּעוּ בְּיִשְׂרָאֵל עַד־כִּי לֹא תִשָּׂא אֶתְכֶם יְרוּשָׁלַם
ד מִסְּגִי רִשְׁעֵכֶם: וְאַתֶּם תִּמְיוּ בְּשִׁבִי בֵין הַגּוֹיִם וְתִהְיוּ שָׁם לְהִרְשָׁה
ה וּלְאֵלָהּ: כִּי הַבֵּית אֲשֶׁר בּוֹ יִבְנוּ יְיָ יְרוּשָׁלַם יִקְרָא בְּכָתוּב בְּסֵפֶר
הַנֶּזֶךְ הַצַּדִּיק:

יא וְאַחַךְ לִי אִשָּׁה וְאֲנִי בֶן־שְׁמוֹנֶה וָעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשָׁמָּה מְלָכָה:
ב-ג וְתִהְיֶה וְתִלְדַּךְ בֶּן וְאִקְרָא שְׁמוֹ נִרְשָׁם כִּי נִרְיָם הָיִינוּ בְּאַרְצֵנוּ: וְאַדַּע
ד כִּי הוּא לֹא יִהְיֶה בַּמַּעֲרֶכֶת הָרִאשׁוֹנָה: וּבִשְׁנַת חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים לַחַיִּי
ה נוֹלַד קָהָת לַעֲת גְּלוֹת הַשְּׁמֶשׁ: וְאַרְבָּא בְּחִלּוּמֵי וְהִנֵּה הוּא עוֹמֵד
ו בַּמַּעֲלָה בְּתוֹךְ כָּל־הַקְּהָל: עַל־כֵּן קָרָאתִי שְׁמוֹ קָהָת כִּי הוּא רֵאשִׁית

זקנו לפני החזון השני בבית אל. - א ל י צ ח ק. יצחק חי בחברון בביתו של אברהם (יובלים
ליב. השוה בכלל לפרק זה יובלי ליא-ליב). - ת ס ב ל. השוה משנה יומא ג' ג', ויובלי כיא
טו-א-א ש ר ה ע ל י ה מ. על האילנות שלא ישירו את עליהם ע' חנוך א' ג' א'. על מצוות
העצים הראויים למערכה ע' בס' היובלים כיא ייג-טז. השוה משנה מדות ב' ה', תמיד ב' ג'.
תענית ליא א'. בקטע הארמי של צוואת לוי מן הגניזה (JQR 1907, 586-583) ובסוף הוצאת
צ'ארלט) נפרטו כל העצים הראויים למובח. השוה לשאלה זו: Albeok, Das Buch der
Jubil. und die Halaoha, 1930, 23 - במלח תמלח. ע' ויקרא ב' ייג. יובלים כיא ייא-
פרק זה שייך כנראה לתקופה קצת מאוחרת. המחבר רומז כאן על הרעות
והמריבות ששררו בבית החשמונאים בימי המלכים האחרונים. - באחרית הימים. יש
כאן תוספת נוצרית: במשיח גואל העולם. - בסוף פסוק ג' יש תוספת נוצרית: ומסך
ההיכל יקרע למען לא תכסה ערותכם (ע' צוואת בנימין ט' ג' ובס' שם).
מלכה. כן ביובלים ליד כ'. - קהת. מן קהלת=קהלה. הלשון, כי הוא... והקהלה

1 והתפארת ובהקלה: ותלד לי בן שלישי את-מקרי בשנת ארבעים
 לחי ויהי בהקשות אמו בלדתה ואקרא שמו מקרי לאמר מקרי
 ח כי גם-הוא נטה למות: ויוקבד נולדה במצרים בשנת הששים
 ושלש לחי כי נקבדתי אז מאד בין אחי:
 יב ב וינקח גרשם אשה ותלד לו את-לבני ואת-שמעי: ובני קהת
 ג-ד עמרם ויזקור חבורן ועזאל: ובני מקרי מחלי ומושי: ובארבע
 ח ותשעים שנה לחי לקח לו עמרם את-יוקבד בתי לאשה כי ביום
 אחר נולדו הוא ובתי: בן-שמונה שנים הייתי כאשר באנו ארצה
 בנען ובן-שמונה עשרה כאשר הנחתי את-שכם ובן-תשע עשרה
 שנה הייתי לכהן לו: ובן-שמונה ועשרים שנה לקחתי אשה ובן
 ו שמונה וארבעים שנה הייתי כאשר באתי מצרימה: והנה אתם
 ז בני דור שלישי: ויוסף מת בשנת מאה ושמונה עשרה לחי:
 יג ועשה בני הנני מצוה אתכם וראו את-י: אלהיכם בכל-
 ב לבבכם והתהלכו בתם-לבבכם בכל-מצותו: ולמדו גם-אתם את-
 בניהם לקרא למען תהיה להם דעת בכל-חניהם ויהיו תמיד
 ג בתורת י: כי כל-אשר ידע את-תורת י: יקבד ולא יהי זר בכל-
 ד אשר ילד: ורעים רבים יקנה על-הוריו ויתאוו אנשים רבים לעבדו
 ח ולשמע תורה מפייהו: ועל-בן בני עשו צדקה עלי אדמות ותאצרו
 ו בשמים: וזרעו טוב בנפשותיכם ותמצאיהו בחניכם ואם-דע תזרעו
 ז רגז ועצב תקצרו: אספו דעת ביראת י: כי אם-שבי יבא וערים
 וצוצות תפתחנה וזהב וקסף וכל-רכוש יאבדו מאת החכם לא יבז
 ח איש את-החכמה לולא עזרון הששע וקשי החסא: כי אם ישמר
 איש מקל-הרעות האלה אז גם-בין אויביו תהי לו החכמה לתפארת
 ט ובארץ נדרה מולדת ובתוך אויבים אוהב לו ימצא: כל-אשר נדיבות
 יורה ונעשה יחד עם-מלכים לכסא ישב כאשר הנה גם-יוסף אחי:

1 עושה רושם של תוספת מאוחרת. - מרת י. ע"פ משלי י"ד י': לב יודע מרת גפשו. -
 יב 1 בשנת מאה ושמונה עשרה. לפי ס' היובלים כ"ח נולד לוי בשנת ב' אלפים
 קכ"ז, והיה בן קי"ח בשנת ב' אלפים רמ"ה. יוסף נולד בשנת ב' אלפים קל"ד ומת בן
 קי" שנה בשנת רמ"ד. המספרים מתאימים בקירוב. -
 יג ד-ח ויתאוו... לעבדו. ע' בן סירא י' כ"ה: עבד משכיל חורים יעבדו. - ותאצרו
 בשמים. השוב טוביה ד' ט': כי אוצר טוב תאצור למענה. וע' בבא בתרא י"א א':
 אבותי גנזו למטה אני גנזתי למעלה... אבותי גנזו לעוה"ז אני גנזתי לעוה"ב. מזמורי שלמה
 ט' ו' ועוד בהרבה מקומות. - רע תזרעו. השוב משלי כ"ב ח': זורע עולה יקצר און. -

וְעַתָּה אֲחִי יִדְעָתִי מִסֹּסֶר חֲנוּךְ כִּי בִקֵּץ הַעֲתִים תִּפְשְׁעוּ בִּי
וּתִשְׁאֲאוּ יָדֵיכֶם לְכָל־פֶּשַׁע וְאֲחִי יִבּוֹשׁוּ בָכֶם וְתִהְיוּ לְלֹעַג לְכָל־הַגּוֹיִם:
כ-ג כִּי אָבִינוּ יַעֲקֹב חָף מִפֶּשַׁע הַכֹּהֲנִים הַגְּדֹלִים: בְּנֵי מַהֲוֹרִים תִּהְיוּ
כְּשָׂמִים עַל הָאָרֶץ וְאַתֶּם אֲשֶׁר אֹר לְיִשְׂרָאֵל הִנֵּכֶם כְּשָׂמִשׁ וְכִנְרִם
ד תִּהְיוּ: כִּי מִה־יַּעֲשׂוּ כָל־הַגּוֹיִם אִם־בַּחֲשָׁךְ יִלְכוּ בְּפֶשַׁעְכֶם וְתִבְאֲנָה
קָלָלוֹת עַל־שִׁבְעֵיכֶם וְהָאֹר הַנֶּתֶן בַּתּוֹרָה לְהָאִיר לָכֶם וּלְכָל־אִישׁ אוֹתוֹ
ה תִּחַסְצוּ לְכַבּוֹת וְתוֹרוֹ אֶת־הַמַּצּוֹת נִגְדַּחְקוּ אֱלֹהִים: אֶת־קֶרֶבְנֹת
ו: וְיִתְּנֻן וּמִחֲלָקָיו תִּתְּנֻבּוּ כָל־מִבְּחָר וּבִשְׁאֲמִינִקֶשׁ עִם־הַזִּנּוֹת תֵּאכְלוּ:
וּבְקֹצֵעַ קֶסֶף אֶת־מַצּוֹת וְ: תוֹרוֹ וְנָשִׁי אִישׁ תִּטְמָאוּ וְעַם־זִנּוֹת וּמִנְאָפוֹת
ז תִּתְחַבְּרוּ וְאֶת־בְּנֹת הַגּוֹיִם לְנָשִׁים תִּקְחוּ וְהִנֵּה מִשְׁפַּבְּכֶם בָּהֵן בְּסֶדְרוֹם
ח וְכַעֲמוּדָה: וְאַתֶּם בְּקִדְוָתְכֶם תִּרְהַבּוּ וְתִתְנַשְּׂאוּ עַל־בְּנֵי־אִישׁ וְגַם־נִגְדַּחְקוּ
מַצּוֹת אֱלֹהִים תִּתְרוֹמְמוּ: כִּי גַם־אֶת־הַקֹּדְשִׁים בְּלֹעַג וּבְקִלְקָלִים תִּשְׁקֲצוּ:
טו וְעַל־כֵּן הַמִּקְדָּשׁ אֲשֶׁר בּוֹ יִבְחַר וְ: לְשִׁמְכָה וְהִנֵּה בְּטִמְאָתְכֶם
ב וְאַתֶּם שָׁבוּיִם תִּהְיוּ בֵּין כָּל־הַגּוֹיִם: וְתִהְיוּ לְשִׁמְכָה לָהֶם וּבּוֹשָׁה
ג וּבְלִמַּת עוֹלָם בְּמִשְׁפַּט אֱלֹהִים: וְכָל־אֲשֶׁר יִשְׁאֲלוּ אֶתְכֶם יִגִּילוּ עַל־
ד מִפְּלִתְכֶם: וְאִם־לֹא עַל־יְדֵי אֲבִרְהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב אָבִינוּ תִּרְחֲמוּ כִּי
אָז לֹא יִשְׁאַר אִישׁ מִזֶּרְעְכֶם עַל־הָאָרֶץ:

ד-טו שני הפרקים י"ד-ט"ו מתארים את המשובה וההוללות של הכהנים הגדולים.
הפרקים האלה מכוונים או לכהנים הגדולים שבימי המתיוונים או לכהנים שבתקופת
אלכסנדר ינאי. הלשון ובשאר נפש עם הזונות תאכלו (י"ד ה') מתאים למה שמסופר
אצל יוספוס קדמ' י"ג י"ד על משה נצחוננו של אלכסנדר ינאי על הפרושים: ויהי
כאשר אכל עם הזונות במקום גלוי לעין... - באופן זה אין לקבוע את זמן חיבור
הספר לפני שנת מותו של אלכסנדר ינאי קמ"ח שנים לפני חה"ב, אבל גם לא הרבה
אחר כך. הנבואה על חורבן הבית היא אפוא תוכחה רגילה ואינה מכוונת לחורבן
בשנת 70 (וע' על זה במבוא). -

מספר חנוך. אפשר שהוא מתכוון לנבואה על פשעי ישראל שבחנוך א' צ"א ו'. -
בסוף פסוק ב' יש תוספת נוצרית: אשר ירימו את ידיהם בגואל העולם. - נגד חקי
אלהים. הוא מגן כאן כנראה על תורת הפרושים. הצדוקים. ובראשם הכהנים הגדולים.
מורים הלכה נגד דעת הפרושים. גם הנבואה הזאת מכוונת אפוא לאלכסנדר ינאי. השוה
קדמ' י"ג י"ג ה' ומלחמ' א' ד' ג' על מרד העם נגדו, וביחוד סוכה מ"ח ב': שפעם אהת
נסך על גבי רגליו ורגמזהו כל העם באתרוגיהם. מזמורי שלמה ח' י"ב: וירמסו את
מזבח ה'... ודם הנדה טמאו את הקרבנות. - ובבצ' כס"ף. השוה מיכה ג' י"א כהניה
במחיר יורו. - ונשי איש. ע' מזמורי שלמה פרק ד'. המשורר מתאונן על ההוללות
של הכהנים (הצדוקים). - בנות הגוים. ההתנגדות לנשואי תערובות התמידה עוד
מימי עזרא ואילך. השוה גם יובלים ל' ז': וכי יהיה איש אשר יחפוץ לתת את בתו...
לאיש מזרע הנכרים, מות ימות, באבנים ירגמזהו. -

זט ועתה ידעת כי שבעים שבעות תתעו ואת-הקהל תחללו
 ב ואת-הקרבות תטמאו: ואת-התורה תסירו ואת-דברי הנביאים
 לאין תשימו בטהפוכות רשע ואנשים צדיקים תרדפו ותמימים
 ג תשנאו ודברי אנשי אמת תשקצו: קדשיכם לשמה יהיו עד-
 ד תסוד: ומקום שהור לא-יהיה לכם והייתם לאלה ולגרא בין
 הגוים עד-אשר ישקיף [ו] עליכם וירחמכם ויקבל אתכם:
 יז וכאשר שמעתם על-דבר שבעים השבעות שמעו גם-על-
 ב דבר הקהנה: כי בקל-יובל ויובל קהנה תהנה וביובל הראשון
 אשר ראשון לקהנה ימשח גדול יהי ודבר איש אל-אביו אל-
 ג אלהים ודבר וקהנתו שלמה עם-ו: תהנה: וביובל השני אשר
 ימשח לאשר אהב בעצב ידאג והיתה קהנתו קבור ועל-ידי-כל
 ד-ה יפאר: והבהן השלישי בעצב יקבל: והרביעי יענה כי רשע לרב
 ו יתחבר נגדו וכל ישראל ישנאו איש את-קרובו: והחמישי בחשך
 ז-ח יתפש: וקמוהו גם-הששי וגם-השביעי: ובשביעי תהנה קמאה אשר
 לא-אוכל להגיד בקני בני-איש כי אלה אשר יעשו אותה ידעוה:
 ט-י ועל כן לשבי ולבנה יהיו וארצם וכל-ינקמם יכחדו: ובשבו

טז שבעים שבעות. לקוח מס' דניאל ט' כיד: שבעים שבעים נחתך על עמך
 ועל עיר קדשך לכלא הפסע וגו' עד סוף הפרק. השה גם חנוך א' פ"ט נ"ט (נבואה
 על מלכות יהודה וישראל): ויקרא לשבעים רועים ויתן להם את הצאן לרעות אותם.-
 המספר שבעים מקביל למספר של כאן.- קרבנות תטמאו. ע' מזמורי שלמה ח'
 ב יב ועוד.- צדיקים תרדפו. הצדוקים היו רודפים את הפרושים. השה את המעשה
 בבריחתם של חכמי ישראל לאלכסנדריה של מצרים ורדיפותיו של אלכסנדר ינאי (קדמ'
 י"ג. קדושין ס"ו. חגיגה י"ו ב' ב'. וע' על כל זה דור דור דורשיו לוויים א' קכ"ו-
 קכ"ט ובהערות).- כל הפרק הזה עושה רושם של תוספת מאוחרת. גם הנבואות על
 ג הכהנים אינן די ברורות.- לפני פסוק ג' יש תוספת נוצרית: ולאיש אשר בכח אל עליון
 יחדש את התורה מדיח תקראו ולאחרונה תתעוררו להרגו כי לא תכירו תפארתו ודם
 ד נקי על ראשיכם תגלו והנני אומר לכם כי בגללו...- יש קיף [י]. במקור ישקיף הוא.
 והוא זה לא לנו הוא.-

יז ראשון... ימשח. לוי או גם משה. ע"פ דברי הכתוב (שמות ל"ג י"א) ודבר ה'
 אל משה פנים אל פנים (כאן: כדבר איש אל אביו).- בסוף פסוק ב' יש תוספת
 ג נוצרית: וביום שמחתו יקום לחשועת העולם.- בעצב ידאג. לפי דעת קצת כוונתו
 ד לאהרן. שנוגד במצרים.- על שאר הכהנים קשה להגיד בבירור למי הדברים מכוונים.
 הרביעי אשר יענה הוא לפי דעתי אביתר. שבו נגמרת משפחת הכהנים הגדולים מבית
 עלי (השה מליא ב' כ"ו וכי התענית בכל אשר התענה אבי). אביתר הוא כאן סמל
 למשפחת עלי. שכל ימיה כעס ומכאובים. ע"ד המסורה של בית עלי השה ר"ה י"ח א':
 משפחה אחת היתה בירושלם. שהיו מתיה מתים בני י"ח שנה. באו והודיעו את ר' יוחנן

יא הִמְיָשִׁי וְשׁוּבוּ אֶל-אֶרְצָם הַשּׁוֹמֵמָה וַיִּתְּרָשׁוּ אֶת-בֵּית יְיָ: וּבִשְׁבוּעַ
 הַשְּׁבִיעִי יָבֹאוּ כְּהֹנִים עֹבְדֵי אֱלִילִים מְנַאֲסִים אוֹהְבֵי כָצַע אֲנָשִׁי
 גֹּאֲזֵה עֹבְדֵי חֶק פּוֹשְׁעִים אֲשֶׁר נָעְרִים יִשְׁמְאוּ וּבִהְמָה יִרְבְּעוּ:
 יח וְהָיָה כִּי-יָקֻם יְיָ אֶת-נִקְמָתוֹ מֵהֶם תִּהְדָּל הַבְּהֵמָה: וְאִזּוּ יָקִים יְיָ
 ב כֹּהֵן תָּדֵשׁ אֲשֶׁר לוֹ יִגְלוּ כָל-אֶמְרוֹת יְיָ וְהוּא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט אָמֵת
 ג עַל-אֲדָמוֹת בְּמִלְאֵת הַיָּמִים: וַיַּעֲלֶה כּוֹכְבוֹ בַּשָּׁמַיִם כְּכּוֹכַב מֶלֶךְ
 ד וַיֵּאִיר בְּאוֹר הַדְּעַת בַּשָּׁמֶשׁ לַיּוֹם וְהוּא יִתְגַּדֵּל בְּעוֹלָם: הוּא יִרְחַח
 כַּשָּׁמֶשׁ עַל-הָאָרֶץ וְיִסִּיר כָּל-חֶשֶׁךְ מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם וְשָׁלוֹם יִהְיֶה בְּכָל-
 ה הָאָרֶץ: יִשְׁמְחוּ הַשָּׁמַיִם בְּיָמָיו וְתִגַּל הָאָרֶץ וְהַעֲנָנִים יִשְׂשׂוּ וְדַעַת יְיָ
 טַעֲרָה עַל-הָאָדָמָה כָּמִי הַיָּמִים וּמִלֵּאכִי הַקְּבוֹד לִסְגִי יְיָ יִגְלוּ בּוֹ:
 ו הַשָּׁמַיִם יִשְׂמְחוּ וּמִמִּקְדָּשׁ הַקְּבוֹד טַעֲרָה עָלָיו קִדְשָׁה בְּקוֹל אָב
 ז כֶּמֶן-אֲבָרְהָם לִיצְחָק: וּבְקְבוֹד אֵל עֲלִיּוֹן יַעֲרָה עָלָיו וְרוּחַ דַּעַת וְקִדְשָׁה
 ח תִּשְׁכֵּן עָלָיו: כִּי הוּא יִמְטֵר אֶת-גֹּדֶל תִּפְאֶרֶת יְיָ לִבְנָיו בְּאָמֵת לְעוֹלָם
 ט וְלֹא יִהְיֶה יוֹרֵשׁ לוֹ לְדוֹר וָדוֹר עַד-עוֹלָם: וְלַעֲתָ בְּהֵנָתוֹ יִרְבּוּ הָעַמִּים
 י דַּעַת עַל-הָאָדָמָה וּבִבְהֵנָתוֹ יִתֵּם הַחֲמָא וְהַרְשָׁעִים יִתְדָּלוּ הָרַע
 י וְהַצְדִּיקִים יִנּוּחוּ בּוֹ: וְהוּא יִסְתַּח אֶת-שִׁעְרֵי גֹן-עֶדֶן וְיִסִּיר אֶת-הַתְּרֵב
 יא הַמִּסְחִיחָה אֶת-הָאָדָם: וַיִּטֵּן לְקַדוּשִׁים לְאָכֹל מֵעֵץ הַחַיִּים וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ
 יב יִהְיֶה עִמָּהֶם: וְהוּא יִאֲמַר אֶת-בְּלִיעֵל וַיִּטֵּן אִמָּץ לִבְנָיו לְרַמֵּם אֶת-

בן זכאי. אמר להם. שמא ממשפחת עלי אתם...-ובשבו ע החמישי. היא השיבה מגלות
 יא בבל. הכהן העומד בראש העם הוא עזרא הסופר. - כהנים עובדי אלילים. הכהנים
 המתיוונים שקמו לישראל בימי הסורים. -

יח ב- כהן חדש. הכהנים מבית חשמונאי. שקמו אחרי מפלת המתיוונים. - כוכבו.
 ה הִשֹּׁה בַמֶּד' כִּיד יִז: דרך כוכב מיעקב. - דעת ה'. על דרך ישע' יא ט': כי מלאה
 ה הארץ דעה. - והשמים יפתחו. הִשֹּׁה יחו' א' א': נפתחו השמים ואראה מראות
 י אלהים. פתיחת השמים הוא תיאור רגיל בכל צוואות השבטים. - בקול אב. ע' לעיל
 ח טיו על בת־קול של נבואה שיצאה ליוחנן כהן גדול. מסורה זו היתה חיה בפי
 ה עם במשך הרבה שנים. האגדה המסופרת בסוטה ליג א' (וגם בירושלמי שם ייד) חותם
 ט של ימים קדומים טבוע בה. - ולא יהי יורש. הכהונה תשאר לבניו עד עולם.
 ח ע' מקיא ייד מיא: כי יהיה להם שמעון לנשיא ולכהן גדול לעולם. - דעת על-
 י האדמה. הנוצרים הוסיפו: ויאירו ברחמי ה' וישראל יקטן בלי דעת ובאבל ובחשך יהיה. -
 ויפתח את-שערי גן-עדן. חרוז זה נראה מקורי (ולא נוצרי). האידאיה של פתיחת
 שיערי גן עדן עיי המשיח נמצאת גם בחזון עזרא ר' גיב: כי לפניך נפתח גן עדן
 ונטע עץ החיים. וגם במקצת שם ה' ליו (השוה גם את התיאור של גיהנם בחנוך ב' י' י'). -
 יא יאסר את-בליעל. הִשֹּׁה ישע' כיד כיב: ואספו אספה אסיר על בור וסוגרו על
 יב מסגר. וגם חנוך א' סייט כח: [החוטאים] בכבלים יאסרו ובאספת שחיתתם יהיו כלואים.
 אידאיה זו עברה אחיכ אל האיבנגליון. -

יג הרוחות הרעות: וישמח ה' בקניו ויתהלל בפי אשר אהב לעולם:
יד ואז יגל אברהם ויזחק ויגלב וגם-אנכי אשמח וכל-הקדושים ילכשו צדק:

יט ועתה בני שמעו קלכם בחרו לכם את-האור או את-החשך
ב את-תורת ה' או את-מעשי בלועל: ויגהו קניו ויאמרו לסני ה'
ג גלך ובתורתו: ויאמר אליהם אביהם עד ה' ועדים מלאכיו ואתם
ד עדים ואנכי עד על-דבר מוצא סיכם ויאמרו לו קניו עדים: ויחדל
ה לוי לצות את-קניו בן ויששט את-רגליו על-המטה ויאסף אל-
אבותיו והוא בן-שבע ושלשים ומאת שנה: וישימו אותו בארון
ואת-ריבן קההו בתברון עם-קברות אברהם יצחק ויעקב:

צוואת יהודה בן הרביעי ליגלב וללאה

א העסקת דברי יהודה אשר דבר אל-קניו לסני מותו: ויהי
ב כאשר נאספו ויבאו אליו ויאמר אליהם שמעו בני אל-יהודה
ג אביכם: אנכי נולדתי בן רביעי ליגלב אבי ולאה אמי קראה שמי
ד יהודה פי אמרה אודה את-ה' כי נתן לי גם-בן רביעי: ואנכי
ה תרוץ היתי בנעורי ואשמע בקול אבי לכל-דבר: ואכבד את-אמי
ו את-אחות אמי: ויהי כאשר גדלתי ואהי לאיש ויגרבני אבי ויאמר
מלך תהנה ובכל תצליח:

ב ויתן ה' לי חן בכל-מעשי בשדה ובבית: וידעתי כי-דלקתי
ג יחד עם-האנלה ואצודה ואעש משעמים לאבי ויאכל: ואת-האבי
ד תפשתי במרוצתי וכל-אשר בשדות צדתי: ואף את-הארי ואציל
ה-ו גדי מפיו ואת-הדב תפשתי ברגלו ואשליכהו אל-הסחת וישבר:
ו ואחרי סויר-הישר רדסתי ואצודהו במרוצתו ואקרהו: ובתברון
קסץ נמר על-הקלב ואסז בנבו ואשליכהו אל-הסלע וישבר
ז לשנים: ואת-שור-הקר מצאתי והוא בער בשדות ואתפשהו בקרניו
ואסובכהו קביב ואהם אותו ואשליכהו ואהרנהו:

יט שבע ושלשים ומאת שנה. ע' לעיל י"ב ז'. המספרים מתאימים למה שנמסר במדרש תדשא ובספר הישר. —

א מלך תהיה. השוה ב"ר פ"ד: ויאמר יהודה... בג' מקומות דבר יהודה בפני אחיו ועשו אותו למלך עליהם. —

ג ויהי כאשר באו שני מלכי כנען והמה משרונים על-מקננו
 ועם-רב אתם וארון אנכי לבדי אל-מלך חצור ואבהו על-שריוני
 ב רגליו ואורידהו ארצה וקבה הרגתיו: ואת-המלך השני מלך תפוח
 ג אשר ישב על-סוסו הרגתי ויבן שנתתי את-כל-עמו: ואת-מלך
 אחר איש ענק ראיתי והוא יושב על-סוסו ומורה חצים מלפניו
 ומאחוריו ואקח אבן ששים לישראל משקלה ואור בפנים ואהרנהו:
 ד ואלקחם באחר שמי שעזת ואשבר את-מגנו לשנים וארוצץ את-
 ה רגליו ואהרנהו: ויהי כאשר שששתי את-שריונו והנה תשעה אנשים
 ו מבקריו באו להלחם אתי: ואקח את-בגדי על-ורועי ואקלע בהם
 ז אבנים ואהרג ארבעה מהם ויתרם נסו: ויעקב אבי הרג את-בעל
 ח שילה מלך כל-המלכים איש ענק ארבו שמים עשרה אמה: ויפל
 ט עליהם שחר ויחדלו להלחם בנו: ועל-בן הנה אבי בלי-סחר
 י במלחמותיו כאשר היתי אנכי עם-אחי: כי ראה בחלומי על-
 אדומי כי מלאך הגבורה הולך בעקבותי למען לא אפשל:
 ד ואחר-כן קמה עלינו בננב מלחמה גדולה מאשר בשכם
 ואשר מלחמה נחד אני ואחי וארדה אלף איש ואהרג מאתים מהם

בפרקים הבאים מצינו תיאור מפורט של המלחמה הגדולה שבין בני יעקב
 ובין מלכי כנען. תיאורים כאלה יש בכל הספרות החיצונית. השוה ס' היובלים ליד
 על שבעת מלכי האמורי שבאו להלחם עם יעקב, וע' תמי לברא' מ"ח כ"ב: קרתא
 דשכם... די נסבית מידיהון דאמוראי [בעדן] די עלתון לגווה וקמית וסייעית יתכון
 בסייפי ובקשתי. שרידי רשמים מהמלחמות האלה יש גם בביר סוף פרק צ"ו ועוד. —
 השוה את התיאור המקביל למסופר כאן במדרש ויסעו (הוצ' לוטרבאך בס' הזכרון
 לצ"ס חיות), וביחוד את התיאור המפורט בספר הישר, פרשת וישלח. — מלכי כנען.
 כן גם בספר הישר. לפי ספר היובלים (ליד): מלכי האמורי. — חצור. יובלים שם. מקיא
 י"א ס"ז. עיר בשבט נפתלי. על יד מי מרום. — תפוח. יהושע כ"ד ל', מקיא ס' נ'.
 ג במקור Taφουέ. — מלך אחר. במקור: τὸν Ἀχὼρ βασιλέα. וזה בודאי שבוש. נ"א:
 τὸν βασιλέα Χωρά, וזה אפשר מלך חורון או בת-חורון (מקיא ג' ס"ה ז' ליט). ואפשר
 לבאר שהמלים מלך אחר חוזרות על ראשית הפסוק הקודם: ואת המלך השני, שכן כל
 המסופר כאן על "מלך אחר" מסופר במדרש ויסעו ובספר הישר על מלך תפוח. —
 ח-ו תשעה. לפי מדרש ויסעו וספר הישר: שמונה. — ויעקב אבי. לפי ספר הישר ומדרש
 ויסעו הרג יעקב ארבעה מלכים. — בעל שילה. במקור Βελισάθ. — המלחמה המתוארת
 בפרק ג' היתה לפי מדרש ויסעו וס' הישר על יד שכם. המלחמה בפרק ד' — על יד חצור. —
 ד וארבעה מלכים. לפי ספר היובלים הם מלכי סרטן, געש (יהושע כ"ד ל'). בית
 חורון ומחנים. גם במדרש ויסעו ובס' הישר הוא מונה את המלכים, אולם שם שמוהיהם
 הם קצת אחרים. בכלל, מביא כל מקור ומקור שנויי נוסחאות אחרים, אולם התכן אחד

- ב וארבעה מלכים: ואדלג על-החומה ואהרג עוד ארבעה מלכים:
 ג ודקה לכדנו את-הצור ונקח את-כל-שקלם:
 ד ממחרת באנו אל-סרשן עיר חזקה וקצורה אשר יושביה
 ב אמרו להרגנו: ואני וגר קרבנו אליה מדהמורח וראובן ולוי מר
 ג הפערב: וכאשר חשבו האנשים אשר על-החומה כי לבדנו אנחנו
 ד ונערכו לנגדנו: ואחי שלו מקל-עבר תרש בימדות על-החומה
 ה ונבואו העירה והמה לא נדעו: ונך אותם לסי תרב ואשר על-
 ה החומה גם ונבאו אל-המגדלים ונצת את-המגדלים ותלכדם אתם:
 ו ויהי כאשר הלקנו משם ויתנפלו אנשי תפוח על-שקלנו ונתנהו
 ז ביד בנינו ותלחם אתם עד תפוח: ונהרג אותם ונשרף את-העיר
 וכל-אשר בתוכה בזונו:
 ו ויהי כאשר היינו על-מימי לזבא ונבאו עלינו אנשי ארבל
 ב למלחמה: ותלחם אתם ותרדסם ואת-אנשי שילח מרעיהם הרגנו
 ג ולא היה להם מסלט מאתנו לצאת לקראתנו: וכיום הקמישי באו
 ד עלינו אנשי מביר לשלל שלל ונצא לקראתם וננצח אותם בתרב
 ד מדה ונהרגם טרם יעברו במעברה: וכאשר באנו העירה ותשלכנה
 ג נשיהם אבנים בנו מראש הקר אשר עליו היתה העיר: ותחבא
 ה אני ושמעון מאחרי העיר ותלכד את-מצלות הקר ותהרם גם את-
 ה העיר הזאת:
 ז ונגד לנו ממחרת כי מלך נעש יוצא לקראתנו בעם רב:
 ב ואני ודן התחששנו לאמורים ונבא אל-תוד עירם קבעלי ברית:
 ג וברדת הלילה ונבאו אחינו ונקטח להם את-השערים ונשמד אותם
 ואת-כל-אשר להם ונקז את-כל-רכושם ותהרם את-שלש חומותיהם:
 ד - ה ונקרב אל-התמנה מקום שם אצור כל-רכוש המלכים אויבינו: ויהי

הוא. — ואדלג על-החומה. במדר' ויסעו: ועלה לחומה של חצר. —

ס רטן. כן השם במקורות העבריים. במקור היווני Ἀγέρων. —

לזבא. נזכרת בדה"א ד' כ"ב, והיא כוזב שבברא' ל"ח ה'. לזבא היתה לפי

דה"א נחלת בני שילה בן יהודה. אפשר שהיא עין אל-כזבה של עכשיו. השוה גם מיכה

א' י"ד: בתי אכזיב לאכזב (ע' Dict. of Bible I, 25; Encycl. Bibl. I, 37). — ארבל. כך

במקורות העבריים. במקור היווני Ἰωβήλ והוא שבוש. אפשר שהוא המקום שנזכר בקדמ'

י"ב י"ג א', י"ח ב' ב', — מכיר. במדרש ויסעו: שכיר, ביובלי: מחנה שכיר. במלחמ'

א' ח' א', ב' ח' ט"ז ובכ"מ נזכרת מצודת מכיר, אלא שהיא על גבול איי וערב. —

תמנה. מקי"א ט' ג': תמנתה. עיר בצפונה של יהודה (קדמ' ה' א' כ"ט, י"ד י"א

כאשר נדמוני ואקצף וארוץ אליהם אל-ראש הקר והמה נרו כי
 אבנים וחצים: ולילא דן אחי הנה בעזרי פי עתה יכלו להרגני:
 ונתנשל עליהם בקצף וננוסו קלם ונכאו בדרך אחרת אל-אבי
 ויתחננו לסניו תברת אתם ברית שלום: ולא עשינו להם רעה
 ויהיו לנו למס ונשב להם את-כל-שללם: ואבנה את-תמנה ואבי
 קנה את-ארבל: ואנכי בן-עשרים שנה כאשר שרצה המלחמה
 הזאת: וננורו הקנענים משני ומשני אחי מאד:
 ומקנה רב הנה לי וראש הרועים אשר לי חירם העדלמי:
 ויהי כאשר הלכתי אליו וארא את-בן-שוש מלך עדלם ונדבר
 עמנו ונעש לנו משתה ובהמי ויתן-לי את-בת-שוש בתו לאשה:
 ויילך לי את-ער ואת-אונן ואת-שלח: ונמת יי שנים ושלח חי
 ואתם בניו:

ושמונה עשרה שנה היתה ברית שלום בין אבי ובין עשו
 אחיו ובין בניו ובינינו אחרי אשר באנו מארם-נהרים מעם-לכז:
 וכמלאת שמונה עשרה שנה בשנת הארבעים לחי נוצא עשו אחי
 אבי לקראתנו בעם קבד וחזק: ויך יעקב בקשתו את-עשו והוא
 נחלה בהר שעיר: ונרדף את-בני עשו ולהם עיר בצורה חומת

ב', מלחמות א' י"א ב', ובכ"מ. עכשיו כסר תבנה. - במקורות העבריים היתה המלחמה
 על יד געש ולא על יד תמנה. - ונשוב להם. במדרש ויסעו: ושלמו ליעקב את כל
 הצאן ששבו מהם שנים באחד. - ואבנה. כן גם ביובלים שם. במדר' ויסעו: ונטה יעקב
 לתמנה ויהודה לארבל. - בן עשרים. לפי יובל' (כ"ח ט"ו) נולד יהודה בשנת ב'
 אלפים קכ"ט והמלחמה הגדולה היתה (יובל' ל"ד א') בשנת קמ"ח. -

ב-ת-ש-ע. לפי ס' הישר פ' וישב היה שמה עלית. - ויך פי. כשנחתמתי מן היין
 (כך משער צ'ארלס במקום παρακαλέσας, שהוא לשון תנחומים, ואין לו ענין לכאן). -
 המלחמה בין יעקב ועשו מתוארת בספר היובלים ל"ז-ל"ח. במדרש ויסעו וביחוד
 בספר הישר. שרידים ע"ד המלחמה הזאת נשארו גם במדרשים אחרים (למשל ילקוט
 שמעוני א' קל"ב). - בארבעים שנה. לפי יובל' ל"ז פרצה המלחמה בשנת ב' אלפים
 קס"ב ואז היה יהודה רק בן ל"ג-ל"ד שנה. - ויך יעקב. לפי המסופר כאן וכן גם
 ביובלים הרג יעקב את עשו. לפי המקורות העבריים הרג את עשו חושים בן דן. ע' ת"י
 לברא' ג' י"ב: עשו לא הרשה לקבור את יעקב במערת המכפלה ועל זה הרגו חושים
 בן דן וקברו את שניהם במערת המכפלה. פרקי דר' אליעזר ל"ט: בא עליהם עשו מהר
 שעיר... ואמר שלי היא מערת המכפלה... חושים בן דן... שלף את חרבו והתין את
 ראשו... ואת גויתו שלחו... להר שעיר (כלו) רק ראשו נקבר אצל יצחק אביו). כן גם
 בספר הישר פ' ויחי. והשוה את ספור המעשה סוטה י"ג א'. - נחלה. במקור היווני:
 νεκρός=נבלה. במדר' ויסעו: והכה לעשו... ואז נחלה מן החץ נשאוהו בניו... והלך ומת

בְּרָזַל וְשַׁעֲרֵי נְחֹשֶׁת וְלֹא יִכְלְנוּ לֵבָא בְּתוֹכָהּ וְנָשָׂם עָלֶיהָ מִסְבִּיב
 וְנָצַר עָלֶיהָ: וַיְהִי מִקֵּץ עֶשְׂרִים יוֹם וְהָמָּה לֹא סָתְחוּ וְהָיָה אֲנֹכִי
 מִבֵּיא לְעֵינֵיהֶם קָלָם וּבִנְשָׂאִי אֶת־מִגְנִי מִמַּעַל לְרֹאשִׁי וְאֶעֱלֶה וְאֶנִּי
 תּוֹפֵשׁ אֶת־הָאֲבָנִים וְאֶהְרֹג מֵהֶם אֶרְבָּעָה אֲלוֹסִים: וְדָאוּבָן וְגַד הָרְגִי
 שִׁשָּׁה אֲחֵרִים: וַיִּתְחַנְנוּ אֵלַיִךְ בְּדִבְרֵי שְׁלוֹם וַנִּנָּעַץ עִם־אֲבִינִי וְנָשָׂם
 אוֹתָם לָמָּס: וַיְהִיו נֹתָנִים לָנוּ חֲשָׁה חֲמֵשׁ מֵאוֹת כּוֹר וְשִׁמְן חֲמֵשׁ
 מֵאוֹת אִיסָה וַיִּין חֲמֵשׁ מֵאוֹת מִדֶּה עַד־הָרָעֵב עַד־אֲשֶׁר יִרְדְּנוּ מִצְרָיִם:
 אַחֲרֵי הַדִּבְרִים הָאֵלֶּה לָקַח לוֹ עַר בְּנִי אֶת־תִּמְרָם מֵאֶרֶם נְהָרִים
 בְּתִּי־אֶרֶם לוֹ לְאִשָּׁה: וַיְהִי עַר רַע וַיִּצָּק לְתִמְרָם כִּי לֹא־הָיְתָה מֵאֶרֶץ
 כְּנָעַן וַיִּמְיֹתָהּוּ מִלֶּאֱדָר וַיַּלְלָהּ הַשָּׁלִישִׁי: וְהוּא לֹא יָדָעָה בְּמִזְמַת
 אִמּוֹ כִּי לֹא חָסַף לְהוֹלִיד מִמֶּנָּה בָּנִים: וּבְיָמֵי הַמִּשְׁתָּה וְאֶתְנַנָּה
 לְאוֹנָן לְאִשָּׁה: וְגַם הוּא בִּרְעֻתוֹ לֹא יָדָעָה וַיַּעַשׂ אִתָּהּ שָׁנָה: וַיְהִי
 כְּאֲשֶׁר נִרְאִיתִי אוֹתוֹ וַיָּבֵא אֵלַיָּה וְשַׁחַת וַיְרַעוּ אֶרְבָּעָה בְּמִצְנוֹת אִמּוֹ
 וַיָּמָת גַּם־הוּא בִּרְעֻתוֹ: וְאֶבְקֵשׁ לְתַתָּה גַּם לְשָׁלָה וְלֹא תִתְּנֵנִי אִמּוֹ
 כִּי כָעֶשֶׂה עַל־תִּמְרָם אֲשֶׁר לֹא הָיְתָה מִבְּנוֹת כְּנָעַן כְּמוֹתָהּ:
 וְגַם־אֲנֹכִי יִרְעִיתִי בִּי רָעָה מִשְׁפַּחַת הַכְּנַעֲנִים וַעֲצַת נְעוּרִים
 נִמְהָרָה עָנְיָה אֶת־תְּבוּנָתִי: וּבִרְאוּתִי אוֹתָהּ וְהִיא הִשְׁכַּתְנִי וַיִּין וְאִשָּׁת
 וְאֶקְחָה בְּלֹא עֲצַת אָבִי: וְהִיא כְּאֲשֶׁר הִלְכֵתִי וְתַלְךְ וְתַקַּח אִשָּׁה
 לְשָׁלָה מִבְּנוֹת כְּנָעַן: וְכְּאֲשֶׁר נֹדַע לִי אֲשֶׁר עָשִׂתָה וְאֶקְלָלָה בְּמַר
 נִפְשִׁי: וְתָמָת גַּם־הִיא בִּרְעֻתָהּ יַחַד אֶת־בְּנֵיהָ:
 וַיְהִי אַחֲרֵי הַדִּבְרִים הָאֵלֶּה וְתִמְרָם בְּאֶלְמִנוּתָהּ וּבְשִׁמְעָהּ מִקֵּץ
 שָׁנָתִים כִּי הוֹלֵךְ אֲנֹכִי לָגֹז אֶת־צִאֲנִי וְתַעֲדַר בְּגָדִי בְּלוּלוֹתֶיהָ וְתַשֵּׁב
 בְּעִיר עֵינַיִם לִפְנֵי הַשָּׁעַר: כִּי כֵן חָק לְאֶמּוּרִים אֲשֶׁר יוֹשִׁיבוּ אֶת־
 הַמֶּאֲרָסָה שֶׁבָּעָה יָמִים לִפְנֵי הַשָּׁעַר לְהִנָּחֹתָהּ: וְאֲנֹכִי בִּשְׁתוּתִי וַיִּין

שם. ובס' היובלים הרג יעקב את עשו. — בהר ש עיר. נ"א מוסיף: וילך וימת
 באנונירם. בספר היובלים ל"ח ט': אדורם. קדמ' י"ג ט' א': אדורה. והיא העיר שלכדה
 יוחנן הורקנוס והכריח את יושביה למול. —

י בת ארם. מסעים הכותב שתמר, בנגוד לאשת יהודה, ארמית היתה ולא כנענית.
 ו נכריה (השוה יובל' מ"א א': מבנות ארם). — ולא נתנתני אמו. משנאתה לבנות־ארם
 (כן גם ביובלים מ"א ז'). —

יא ותמת גם היא. ע' ב"ר מ"ד: וירד יהודה—ירידה היא לו שנשא נכרית, ירידה
 היא לו שקבר את אשתו ובניו. —

יב לה זנותה. השוה החק של ius primae noctis, וע' כתובות ג' ב': בתולה הנשאת... תבעל

ד לשקרה לא הכרתיה ויסתני נסיה ומראה נסי עדניה: ואט אליה
ה ואמר אבא-נא אליך ותאמר מה-יתמן לי ואמן-לה את-מנסי ואת-
ה שתי-לי ואת-נגור מלכותי לערבון וכאשר באתי אליה ותהר: ובהנודעי
את-אשר עשיתי ואבקש להרנה והיא שלחה אלי תרש את-
ו הערבונות ותכלימני: ובקראי לה ואשמע גם-את-דברי הסוד אשר
ז דברתי בשקבי עמה בשכרוני: ולא זכלתי להמיתה כי מאת ו
ח היתה זאת: ואני אמרתי אולי בעצת ערמה עשתה בקהתה את-
ט הערבון [מואשה] אחרת: ואנכי לא קרבתי אליה כל-ימי חיי כי
י עשיתי את-התועבה הזאת ביושראלי: וגם-אנשי העיר אמרו לא
היתה בשער קדשה כי מארץ אחרת באה ותשב בשער לזמן
יא מצער: ואחשב כי לא-יבדע איש כי באתי אליה: ואמר-יכן באנו
יב מצרומה אל-יוסף משני הרעב: ואנכי אז בן-שש וארבעים שנה
ושלש ושבעים שנה נרתי במצרים:
יג ועתה בני הנני מצוה אתכם שמעו אל-יהודה אביכם ושמו
ב את-דברי לעשות בקל-חקות ו: ולשמע אל-מצות אלהים: ולא
תלכו אחרי תאוותיכם בשרירות לב ואל-תתנאו במעשיכם וכלת
ג נעוריתם כי כל-אלה רע בעיני ו: כי גם-אנכי התפארתי אשר
במלחמות לא בתני מראה אשה וסתתאר ואחרף את-ראובן אחי
על-דבר בלקה אשת אבי ורומ-הקנאה והננות ערכו לנגדי [מלחמה]
ד עד-אשר שכבתי עם-בת-שוע הקנענית ועם-תמר בלתי: כי אמרתי
ה אל-חיותי אונעץ באבי וכן אקח את-בתה [ולאשה] והוא לא חסע
ו ונראני בדבר בתו המון וזהב לבלי-חלך כי מלך הנה: וקאר אותה
ז בזהב ובפנינים ויצוה להשקותנו מין בחדר הנשים והיא נסה מאד:
ז-ו ובינן הטה את-עיני ובהשק החשיך את-נפשי: ואנכי חשקתי בה

לטפסר תחלה. חק זה רוח היה אצל העמים הקדמונים. ביחוד על יד בתי-המקדש באסיה
הקטנה ובסוריה. - נזר מלכותו. מקביל אל חותם שבספור התורה. השה גם ביר פיה:
ח חותמך זו מלכות. המדיא שימני כחותם על לבך (שה"ש ח' ו'). כי אסיה היה כניהו בן
י יהויקים מלך יהודה חותם על יד ימיני (ירמ' כ"ב כ"ד). - חרש. השה בבא מציעא ג"ס
א: נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים. מנא לן.
יב מתמר... - ארבעים ושש. לפי יובלים מ"ה א' היה רק בן מ"ג. -
יג-ה ואחרף. השה סוטה ז' ב' ועוד: מי גרם [לראובן] שיודה. יהודה. - בחדר
הנשים. במקור היווני: ἐν κάλλει γυναικῶν. לפי צ'ארלס קרא היווני במקור העברי
בהדר (בה"א) במקום בחדר. -

- ח ואשכב עמה ואעבר מצות יי ומצות אבי ואקחה לאשה : ויי
שלם-לי בעצת נפשי הרעה כי לא נחת הנה לי בברניה :
- יד ועתה בני אל-תשתו יין לשכרה כי הוא יסיר את-הלב
מאחרי האמת ויעורר קנאה ומאנה ויטה את-העינים לומעשיו
מעתועים : כי היין במשרת לרוח האנות למלא תאות-נקש כי גם-
ג שניהם יעקשו את-תבונת האדם : כי אם-תשתה יין לשכרה הוא
ג ירניז את-דיוחך במחשבות נתעבות אשר תתעניה לנות ויחמם
ד את-גוף למאנה ואתה תעשה את-מעשה החסא ולא תבוש : כן
ה דרך השכור בני כי אשר ישתה לשכרה לא יבוש מאיש : והנה
גם-אנכי נתעיתי לבילתי הכלם מסני המון העיר כי לעיר-כל
נשיתי אל-תמר ואחסא חסא גדול ואגל את-מקסה ערות בני :
ו כאשר שתיתי יין לא הודתי את-מצות אלהים ואקח אשה
ז בנענית : ועל-כן תבונה רבה דרושה לאיש השותה יין ונה יהיה
ח שקל-שתנת היין אשר ישתה איש כל-עוד יבוש : והנה כי יעבר
את-הגבול הזה ורוח-תעתועים תתקח את-נקשו ותשים דברי נדלה
בסיו והוא יקשע ולא יבוש ויחשב כי טוב הוא :
- טו ונאף כי יענש לא יחוש וכי יהיה לבו לא יכלם : כי אם-
ב יהיה איש מלך וינאף תסור ממנו מלכותו כי עבד לגנות יהיה
ג כאשר עניתי גם-אני : כי נתתי את-מטי הוא עו שקטי ואת-אזורי
ד הוא גבורתי ואת-נורי אשר הוא תפארת מלכותי : ובהנחמי על-
אלה לא אכלתי בשר ויין עד-עת וקנתי וכל שמחה לא ראיתי :
ח ומלאך אלהים הראני כי אם-מלך ואם-דל תמשלנה בו הנשים :
ו והן תקחנה מאת המלך את-תפארתו מאת הגבור את-גבורתו ומאת
הדל גם את-משען דלותו האחרון :
- טז ועל-כן שמרו בני את-גבול היין כי אך-פע רוחות רעות בו
ב רוח התמדה רוח חשק-בשרים רוח הזללות רוח הבצע : אם-
ג תשתו יין בשמחה היו עגיום ביראת יי כי אם-בשמתכם תסור
ד יראת יי ישאר השקרן ואתו תבא פריצות : ואם-תבקשו לחיות
בענה אל-תגעו כליל ביין למען לא תחטאו בדברי שחץ ומריבות
ו ובשלילות-שוא ולא תעברו מצות יי ותמותו לא בעתכם : כי היין
יגלה גם-סודות אלהים ואנשים כאשר גיליתי גם-אנכי את-מצות
אלהים וסודות יעקב אבי לבנענית אשר אמר לי אלהים לא תגלה :

ועתה אצוכם בני אלהי אהבו בקר ואלהי אהבו אל-ימי הנשים
 כי גם-אנכי על-ידי הזהב וימי המראה נתעיתי אחר בתי-שוע הנענית:
 ב-ג כי ידעתי בעקב שני אלה ואל ורעכם בגנות: כי גם-אנשים נבונים
 מבני יעבירו על-דעתם ונמעימו את-מלכות יהודה אשר נתן לי יי
 עקב אשר שמעתי בקול אבי: כי אנכי לא-העצבתי את-אבי מלמי כי
 ה-אם-כל-אשר אמר אלי עשיתי: ויברכני יצחק אבי-אבי למלך על-
 ו-ישאל וגם-יעקב בברכני בן: וגם-אנכי ידעתי כי ממני תקום המלוכה:
 יח-ב ואנכי ידעתי כי תעשו רעה באחרית הימים: ועל-כן השמר
 ג-בני מן-הגנות ומאהבת-בקר ושמעו אל-יהודה אביכם: כי אלה
 יסירו מאחרי תורת אלהים ויעורו עצת הנפש וילמדו גאונה ולא
 ד-יתנו לאיש לרחם על-קרובו: והם מנששו כל-חנינה יגלו ויציקו
 ה-להם בעני ועמל ונידו ממנו שנה ויאכלו את-בשרו: והוא את-
 ו-קרבות אלהים יסר וברפת אלהים לא יזכר נביא כי-ידבר אלי
 לא ישמע ודברי תמימים ותעב: כי הוא לשני יצרים יעבד ולא
 יוכל לשמע בקול אלהים כי חתשיכו את-נפש ויכום ככל-לה והלך:
 יט-בני אהבת בקר תוביל לעבודת אלילים כי בתעוטי בקר
 יקראו לאלילים אלים והוא יסעל אשר מי שיש-לו וקרחו בשנעון
 ב-ינהג: בעקב בקר מתו לי בני ולולא שבת נקנעתי ולולא תפלות
 ג-יעקב אבי כי אז עירי הלקתי למוות: ואלהי אבותי חמל עלי
 ד-כי עשיתי את-אלה ולא ידעתי: כי שר החמא עורני ואפשע באדם
 ה-ויקשר אשר בחמאים נשחת: ואנכי הפרתי את-רסיוני בקשבי כי
 לא נצחתי איש:
 ב-ואתם דעו לכם בני כי שתי רוחות תשמרנה על-האדם רוח
 ב-האמת ורוח הקנב: והרוח התיכונה היא רוח תבונה השכל אשר
 ג-תט לכל אשר תחפץ: ומסעלי שתיקן האמת והקנב מקוקים בלב
 ד-האדם ויידע כל-אחד מהם: ואין זמן אשר בו יוכלו להסתר
 ה-מעשי בני-איש כי בלבם מקוקים הם לפני יי: ורוח האמת תעיד
 בכל ותאשים את-כל והיתה באש שגורה בלב החוטא ולא יוכל
 לשאת סגיו אל-שופטו:

יט ד ואם ש.ע. לתשובתו של יהודה השות יובלים מ"א כ"ה: ויכופר לו. כי שב
 מעונו... כי חטא מאד לאלהינו. —

- כא ועתה בני הנני מצוה אתכם אהבו את-לוי למען תשארו ואל-
 ב תתנשאו עליו למען אשר לא-תשמדו: כי לי נתן אלהים את-
 ג המלוכה ולו את-הכהנה וישם את-המלוכה תחת הכהנה: לי נתן
 ד את-אשר על-הארץ ולו את-אשר בשמים: כי כאשר נבדו
 השמים מעל-הארץ כן נבדה קהנת אלהים ממלכות הארץ אם-
 ה לא תסור בהטאה מאחרי יי ומלכות הארץ תמשל-בה: כי
 מלאך יי אומר אלי בו בחר יי על-שניו לקרבו אליו ולאכל
 משלחנו ולהקריב לשניו בבורים ממטעמי בני ישראל ואמה תהיה
 ו מלך בנעקב: ותהיה ביניהם פנים כי כאשר בו יתרוצצו צדיק
 ורשע אלה אסירים ואלה עשירים בבה יהנה גם-בה כל-מין האדם
 אלה מסבנים יהיו ובשבי נלכחו ואלה עשירים חומסי הוחררים:
 ז כי המלכים פתנינים יהיו ויבלעו בני-איש פדגים וקנים וקנות
 ח יקחו לעבדים וקתים ושרות ומקנה ורכוש יגזלו: ובבשר רבים
 ישביעו עורבים ועגורים והמה יפלו בךעה ויתנאו בתאות-בצע:
 ט ונביאי השקר בסופות יהיו ויחדפו כל-אנשי צדק:
 כב וזו נביא עליהם ריבות איש באחיו ומלחמות תמיד תהינה
 ג בישראל: ובזרים נבא הקץ למלכותי עד-אשר תבוא תשועת
 ישראל עד-יושיע אלהי הצדק להשקיט בשלום יעקב וכל-הגוים
 ד והוא ישמר כח-מלכותי עד-עולם: כי שבושה נשבע יי לבקלתי
 השמיד את-המלוכה מזרעי עד-עולם:
 כג ועתה בני נעצבתי מאד על-הפשעים ועל-הבשפים אשר
 תעשו נגד המלוכה כי תלכו אחרי המעוננים הידעונים ורוחות
 ד התהו: את-בנותיכם תעשו למחוללות ולקדשות ותתקרכו בקל-

כא-כג הפרקים כ"א-כ"ג מכוונים למריבות שהיו בין החשמונאים ובין מתנגדיהם. הסופר מהלל את בני לוי הכהנים, אבל מגנה באופן חריף את תאות הבצע ומריבותיהם התמידיות של בני לוי (החשמונאים). אפשר שהכוונה למריבות שבין הורקנוס ואריסטבולוס (מריבות איש באחיו ומלחמות תמיד כ"ב א'-ב') ששררו בשנות 40-70 לפני סה"נ. אם כך-הרי יש לקבוע את זמנו של הקטע הזה למאה הראשונה לפני סה"נ. -

כא ז ובנים ובנות. הוה שיא ח' י"א-י"ז. -

כב ג ריבות. ע' הקדמה לפרק זה. - לבלתי השמיד. הוה לא יסור שבט מיהודה (ברא' מט י'). -

כג ב למחוללות. הוה מזמורי שלמה ב' י"ג: וישימו את בני ירושלים לקלס.

ג. תושבות הגוים: ועל-הדקרים האלה וביא וי עליכם רעב ודבר
 מות וחרב רודפת מצור-אויבים וחרפת-אויבים עולליכם ומותו
 את-נשיכם וגזלו את-רכושכם ובלו מקדש וי ויהנה לשרפת אש
 ד. ארצכם שממה ואתם ותהיו בשבי בין הגוים: ומבניכם יעשו
 ה. סריסים לגשיהם: עד-אשר תשובו אל-וי בלבב שלם ותשובו
 ותלכו בקל-מזותיו ווי יפקיף עליכם ברחמים ויוציא אתכם
 משבי הגוים:

כד. ואחרי כל-אלה יקום לכם בוקב מנעקב בשלום וקם איש
 מנצחו בשמש צדקה ויתהלך עם-בני אדם בתם ובצדק וכל-עולה
 ב. לא תמצא בו: והשמים ישתחוו-לו לשפד עליו רוח ברקה והוא
 ג. ישפד רוח חן עליכם: ואתם תהיו לו בנים באמת ותלכו בקקותיו:
 ד-ה. ואז ויהיר שבט מלכותי ומגושכם יצא חסר: וממנו יצמח שבט
 מישור לגוים לשפט ולהושיע את-כל-אשר יקרא אל-אלהים:
 כה. ואז יקומו אברהם יצחק ויעקב לסיים ואנכי ואחי ראשי
 שבטי ישראל נהנה הראשון לוי השני אנכי השלישי יוסף
 הרביעי בנמין החמישי שמעון הששי יששכר וקצה קלם על-
 ב. סדרם: ויברך וי את-לוי ומלאך הקנים [ברוך] אותי פחות בקבוד
 את-שמעון השמים את-ראובן הארץ את-יששכר הים את-יבלון

ז. וזונות בתוכה... ותטמאנה בנות ירושלים... כי טמאו את עצמן. - לשרפת אש. אפשר
 שנבואה זו מכוונת לשרפת ביהמ"ק בימי הסורים. ע' מק"א ד' ל"ח: ויראו את מקדשנו
 שומם והמזבח מחלל והשערים שרופים באש. - בשבי. ג"כ מכוון לגלות הסורים (או
 הרומאים בימי פומפיוס וקסיוס). ע' שם א' א' כ"ט-מ'. וכן מזמורי שלמה ב' ו',
 דמ' י"ד י"א ב'. - סריסים. השוה מל"ב כ' י"ח: ומבניך... והיו סריסים בהיכל מלך
 בבל. לא ידוע אם למלכי בית-סיליקוס היו סריסים. -

כד. פרק כ"ד הוא שיר תהלה על המשיח שעתיד לקום לישראל. השוה את השיר
 שבסוף צוואת לוי. המלים קם איש מזרעו הם לפי דעת רוב החוקרים (צ'ארלס בהוצאתו)
 אינטרפולציה הואיל ולפי הרעיון העיקרי של הספר עתיד המשיח להיות מזרע
 לוי. אם נקיים ששיר תהלה מכוון ליוחנן הורקנוס אז עלינו לקיים שהפסוקים ד'-ה'
 נשתרבו לכאן ממקום אחר. או שהם תוספת מאוחרת. כל הפרק הזה וגם פרק המשיח
 בצוואת לוי מושפעים בכלל משיר תהלה לישראל שבבמדבר כ"ה. - ויתהלך עם
 בני אדם. לשון זה חשוד בעיני מאד כאינטרפולציה נוצרית. - רוח ברכה. כאן יש
 תוספת נוצרית: מאד קדוש. - ותלכו בחקותיו. גם כאן יש תוספת נוצרית: הראשונות
 והאחרונות הוא חסר אל עליון והוא המעין הנותן חיים לכל בשר. ובמלים הראשונות
 והאחרונות נתכוון ודאי לאיבנגיליון. - שבט מישור. השוה תהלי מ"ה ז': שבט
 מישור שבט מלכותך. -

הַהָרִים אֶת־יוֹסֵף הָאֵהָל אֶת־בְּנֵימִן הַמֵּאֲרוֹת אֶת־דָּן עַד־ן אֶת־
נַפְתָּלִי הַשָּׁמֶשׁ אֶת־נָדָב וְהִנָּרְם אֶת־אֶשֶׁר: וְאַתֶּם תִּהְיוּ עִם לֹו וְשָׁשָׁה
אֶחָת וְלֹא יִהְיֶה שָׁם רוּחַ־תַּעֲוִיטִים מִבְּלִיָּעַל כִּי הוּא לֹאֵשׁ וְיוֹסֵל
עַד־עֹלָם: וְכָל אֲשֶׁר בְּגִזּוֹן מִתּוֹ בְּשִׁמְחָה יָקוּמוּ: וְהַמֵּתִים לִמְעַן וְ
לְחַיִּים יָקִיצוּ: וְצִדְאִי יַעֲקֹב בְּשִׁמְחָה יָרוּצוּ וְנִשְׂרִי יִשְׂרָאֵל יַעֲסֹו
בְּגִילָה וְכָל־הָעַמִּים יִכְבְּדוּ אֶת־וְ לַעֲוִלָּמִים:

וְעַל־כֵּן בְּנֵי שִׁמְרוּ כְלִיתֹורֶת וְ כִי הִיא תִקְנֶה לְכָל אֲשֶׁר
יִחְזִיקוּ בְּדִרְכָּיו: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם [וַיהוָה] הִנֵּה אֲנִכִּי מֵת הַיּוֹם בְּךָ
מֵאַה וְעֲשֶׂה וְשִׁמּוֹנָה שָׁנִים: וְאַל־תִּקְבְּרוּנִי בְּבִגְדֵי־יָקָר וְאַל־תִּקְרְעוּ
אֶת־בְּשִׁמִּי כִּי כֵן יַעֲשׂוּ הַמִּלְכִּים וְהַעֲלוּנִי חֲבֵרוֹנָה אֲתָכֶם: וַיִּשְׁכַּב
וַיהוָה עִם־אַבְרָהָם וְאַחֲרֵי דִבְרוֹ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי כָל
אֲשֶׁר צִוָּה אוֹתָם וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ עִם־אַבְרָהָם בְּחִבְרוֹן:

צוֹאת יִשְׁשַׁכָּר הַבֵּן הַסְּמִיּוֹשִׁי לְיַעֲקֹב וּלְלֵאָה

הַעֲתִקְתָּ דְבָרִי יִשְׁשַׁכָּר | וַיִּקְרָא אֶל־בְּנָיו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שְׁמַעוּ בְנֵי
אֶל־יִשְׁשַׁכָּר אֲבִיכֶם וְהַאֲזִינוּ לְדְבָרִי אֲהֹב וְ: אֲנִכִּי נוֹלַדְתִּי בֶן סְמִיּוֹשִׁי
לְיַעֲקֹב בְּשִׁכְרֵי הַדּוֹדָאִים: כִּי רָאוּבֵן אָחִי הֵבִיא דוֹדָאִים מִן־הַשָּׂדֶה
ד־הַ וַתִּסְמָשְׁהוּ רָחֵל וַתִּקְחֶם: וַיִּבֶךְ רָאוּבֵן וַיִּמָּצָא לָאָה אָמּוֹ לְקוֹלוֹ: וְאַלֶּה
הָיוּ תַפְסוּחִים אֲשֶׁר רִיחָם מִתּוֹךְ הַצּוֹמְחִים מִמַּעַל לְאַפִּיקֵי הַמַּיִם בְּאֶרֶץ
אֲרָם: וַתֹּאמֶר רָחֵל לֹא אֶתֵּן־לָךְ אֶת־אֵלֶּה וְהָיוּ לִי תַחַת בָּנִים כִּי

כֹּה ג שֶׁבִטִּי בַמְּקוֹר ἀσπίδα. — שֶׁפֶה אַחַת. לִשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. עַל עֲרֻכָּה שֶׁל לִשׁוֹן
הַקֹּדֶשׁ ע' בִּיר יִיח: כַּשֶּׁם שֶׁנִּתְּנָה תוֹרָה בְּלֵהִיק, כִּךְ נִבְרָא הָעוֹלָם בְּלֵהִיק. וְהַשּׁוּה יוֹבֵלִים
ג' כִּי־מ: כָּל הַבְּהֵמוֹת הַחַיּוֹת וְהַעוֹפּוֹת דִּבְרוּ שֶׁפֶה אַחַת. וְכֵן תִּי לְבִרָא יִיֵא א': בְּלִישׁוֹן
קוֹדֶשׁא הוּוּ מִמְּלִיךָ דַּאֲחִבְרִי בִּיהַ עֵלְמָא. ע' שֶׁבֶת יִיב ב' עַל מִלְאכֵי הַשֶּׁרֶת שֶׁאֵינָן
מִכִּירִין בְּלִשׁוֹן אֲרָמִי. לַעֲוֹמֶת זֶה מוֹצֵאִים אֲנוּ דַּעַה שֶׁאֲדָם הָרִאשׁוֹן בְּלִשׁוֹן אֲרָמִי סִיפֵר
ד (סִנְהֵד' לִיח ב'). — בְּסוֹף פֶּסוּק ד' יֵשׁ תּוֹסֶפֶת נּוֹצְרִית: וְאַבְיוֹנִים לִמְעַן ה' יַעֲשֶׂהוּ (הַשּׁוּה
מִתַּאי ה' ו'). —

מֵאַה וְעֵשֶׂר וְשִׁמּוֹנָה. לְפִי ס' הַיִּשְׂרָאֵל קִכִּיט שֶׁנָּה, לְפִי תַדְשָׁא קִיט. —

א יִשְׁשַׁכָּר מִתּוֹאֵר בְּצוֹאוֹת הַשְּׁבִטִּים כֹּאִישׁ תָּם עוֹבֵד אֲדָמָה, כִּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּבִרְכַּת
יַעֲקֹב בְּרָא' מִיט יִיד: יִשְׁשַׁכָּר חֲמוֹר גֵּרָם רּוֹבֵץ בֵּין הַמִּשְׁפָּחִים... וַיֵּשׁ שְׁכֵמוֹ לְסָבּוֹל וַיְהִי
לְמַס עוֹבֵד. וְע' תַּרְגּוּם הַע': αὐτὸς ἐγενήθη ἀνὴρ γεωργός. לְפִי הַמִּסּוּרָה הַמֵּאוּחֶרֶת בְּנֵי
יִשְׁשַׁכָּר הֵם לּוֹמְדֵי תוֹרָה, עִיפִּי דֵהִיא יִיב לִיב: וּמִבְּנֵי יִשְׁשַׁכָּר יוֹדְעֵי בִּינָה לַעֲתִים...
ב (וְע' בִּיר עִיב). — דּוֹדָאִים. ע' בִּיר עִיב עַל מַחְלוקַת חֲכָמִים בַּמְּהוּת הַדּוֹדָאִים. —

ז שגאני יי ולא ולדתי בנים לי-עקב: ושנים היו הספוחים ותאמר
 ללך אל-רחל והי-לך אשר לקחת את-בעלי ולקחת גם-את-אלה
 ח ממני: ותאמר לה רחל והי לך יעקב הלילה הזה תחת הודאי
 ט בנך: ותאמר לה ללך לי הוא יעקב כי אנכי אשת נעוריו:
 י ותאמר רחל אל-תתנאי ואל-תתפארי כי אותי ארש לו בראשונה
 יא ולמני עבד את-אבינו ארבע עשרה שנה: ואנכי מה-אעשה-לך
 כי רבה הערמה ומזמת בני-איש וערמה תהלך עלי-אדמות כי
 יב לולא זאת לא ראית את-פני יעקב: כי לא אשתו את ובערמה
 יג הקאת לו: ואותי רבה אבי ונדרשני בלילה ההוא ולא נתן את-
 יד יעקב לראותני כי לו הייתי שם לא קרהו בזאת: ואולם בידו-אם
 טו האלה אשפיר לך ללילה אחד את-יעקב: וידע יעקב את-ללך
 וסתר וסלד אותי ועל-השקר הזה נקרא שמי יששכר:
 ב ויבא אז מלאך יי אל-יעקב ויאמר שני בנים תלד רחל כי
 ב בנך במשכב בעלה ותבחר הנזר: ולולא ללך אמי מקרה במשכבו
 את-שני הספוחים כי עתה שמונה ילדה ועליכן ילדה היא ששה
 ג ורחל ילדה את-השנים כי למען הודו-אם השקוף עליה יי: כי
 ידע אשר למען ולדת בנים בקשה להיות עס-יעקב ולא למען
 ד-ה (מלא) תאנחה: וממחרת היום נתנה שנית את-יעקב: ובגלל הודו-אם
 ו הים שמע יי את-רחל: כי גם-כאשר קבלתם לא אכלה אותם
 וסגרבת אותם בבית יי ותביאם אל-הכנה אשר הנה בנים הים:
 ג ויהי כאשר הייתי לאיש ואתה-לך בישך ללבי ואהי עיבד
 אדמת אבי ונאדמת אחי ואאסוף את-תבואות אדמתם בעתן:
 ג-ג ויבדלני אבי בראותו כי בתם-ללבי אתה-לך לשני: ואנכי לא-
 ד הייתי נמקד במעשי ולא קנאתי ולא רעה עיני בקרובי: לא הלכתי
 ה רכיל באיש ולא הרשעתי חני אדם כי בתמת עיני הלכתי: כך
 שלשים וחמש הייתי כאשר לקחתי אשה כי עמלי אכל את-פחי
 ולא חשבתי על-חשק נשים כי ענה ונע הייתי ותפל עלי תרדמה:
 ו וישמח אבי תמיד על-תם-ללבי כי כל-בכור הקרבתי בגד-הכנה

יג

ב

ג

ר מה. השוה ספור המעשה בביר ע', ודומה לו בס' הישר פ' ויצא. —

כי בחלה. בביר ע"ב דורשים את מעשה רחל לגנאי: לפי שזוללה בצדיק אינה
 נכנסת עמו לקבורה. — למען לדת. ע' ביר ע"ב בנוגע ללאה. שלא היתה כוונתה
 אלא לשם שמים. להעמיד שבטים. —

ז לוי וכן גם-לְאָבִי: וַיָּרֶב יי אֶת-מוֹבֹו בְּיָדֵי עֲשֶׂרֶת אֲלָפֵי מוֹנִים וַיֵּרֶע
ח גַּם-יִשְׁעֻקֹב אָבִי כִי יי עָנִנִי בְּתַמִּי: כִּי לְדָלִים וּלְאֲשֶׁר בַּצָּרָה נָתַתִּי
מִטוֹב הָאֲדָמָה בְּתַם-לְאָבִי:

ד וַעֲתָה בְּנֵי שְׁמֵעוּ אֵלַי וְהִתְהַלְכוּ בְּתַם-לְבָבְכֶם כִּי בּוֹ רָאִיתִי
ב אֶת-קְלָרְצוֹן יי: אִישׁ תָּם לֹא-יִשְׁאַף הוּן מֵאֲבִלִי-תֵאֵנָה שׁוֹנִים לֹא
ג נִחְמָד בְּגֵד מִסְלָצוֹת לֹא יִרְצֶה: יָמִים רַבִּים לֹא-יִקְנֶה לַחַיּוֹת וְהוּא
ד רַק לְרָצוֹן יי יִסְכֶּה: וְעַל-כֵּן קְלִירוֹחוֹת תַּעֲתוּעִים לֹא יִמְשְׁלוּ-בּוֹ
כִּי לֹא-יוֹאִיל הַבַּט אֶל-יָסִי הַנָּשִׁים לִמְעַן אֲשֶׁר לֹא-יִחַלֵּל גִּשְׁשׁוֹ
ה בְּמַהֲפֹוכוֹת [רַע]: אִין קִנְיָה בַּעֲצוֹתָיו וְהַכְעֵשׁ לֹא יַעֲצִיב אֶת-גִּשְׁשׁוֹ
ו לֹא יַעֲנֶה אֶת-רִיחוֹ בְּתֵאֵנָה נִקְנָה: וְהוּא בְּתַמַּת-גִּשְׁשׁוֹ יִתְהַלֵּךְ וְכָל-
ו דָּבָר בִּישָׁר לְבָבוֹ יִרְאֶה וַיַּעֲצֵם עֵינָיו מִרְאוֹת רַע בְּחֻסָּאֵי הָעוֹלָם
לְכָל-יִרְאֶה בְּהֶסֶר אִישׁ אֶת-מִצּוֹת יי:

ה וְעַל-כֵּן שָׁמְרוּ בָנִים אֶת-תּוֹרַת אֱלֹהִים וְקִנּוּ תָם וּבִישָׁר
ב תִּתְהַלְכוּ וְאֶל-תִּהְיוּ קְלִי-דַעַת בְּמִצּוֹת יי וּבְמַעֲשֵׂי קְרוֹבִיכֶם: וְאֶהְיֶה
ג אִתְּ-יי וְאִישׁ אֶת-קְרוֹבּוֹ וְעַל-דָּל וְעַל-חֹלֶה תִּחְמְלוּ: שִׁימוּ מַעֲנִיכֶם
לְעֹבֵד אֶת-הָאֲדָמָה וְעַמְלוֹ בְּמַסְעֵלִיכֶם בְּכָל-עֲבֹדַת הַשָּׂדֶה וְהִבְיֵאוּ
ד מִנְחָה בַּתּוֹרָה לֵוִי: כִּי בְּרֹאשִׁית בְּבוּרֵי סְרִי הָאֲדָמָה יִבְרַךְ אֶתְכֶם
ה יי בְּאֲשֶׁר בָּרַךְ אֶת-כָּל-הַקְּדוֹשִׁים לְמֶנֶח-הַכֵּל וְעַד-עֲתָה: כִּי לֹא-יִנָּתֵן
לָכֶם סֵלֶק אַחֵר מִלְּבַד מִשְׁמֵנִי הָאָרֶץ אֲשֶׁר סָרְיָה בְּעַמְל תּוֹצִיאוּ:
ו כִּי גַם-יִשְׁעֻקֹב אָבִי בְּרַכְנִי בְּבִרְכּוֹת הָאֲדָמָה וּבְרֹאשִׁית תְּבוּאוֹתֶיהָ:
ז-ה וַיִּכְבֵּד יי אֶת-לְוִי וְאֶת-יְהוּדָה גַּם-בַּתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיִּתֵּן יי לָהֶם
ט מוֹרֶשֶׁת נִחְלָה וַיִּתֵּן לְלֵוִי אֶת-הַבְּרִיָּה וְלַיהוּדָה אֶת-הַמְּלוּכָה: וְעַל-
פֶּן שְׁמֵעוּ אֱלֹהִים וְהִתְהַלְכוּ בְּתַמַּת אֲבִיכֶם:

ו וְדַעוּ לָכֶם בְּנֵי כִי בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים יַעֲשׂוּ בְנֵיכֶם אֶת-תְּקַמָּתָם
וַיִּדְבְּקוּ בְּאַחֲבַת-בָּצַע לֹא-תִמְדַּע שְׂבָעָה וַיַּעֲשׂוּ צָדֵק וַיִּקְרְבוּ לְמִזְבֵּחַ
ב וַיִּנְיָחוּ אֶת-מִצּוֹת יי וַיִּדְבְּקוּ בְּכָל-עֵל: וְהָמָּה יַעֲשׂוּ אֶת-עֲבֹדַת
הָאֲדָמָה וַיִּתְּנוּ אַחֲרֵי עֲצוֹמֵיהֶם הַדָּעוֹת וַיַּפְּצוּ בֵּין הַגּוֹיִם וְהָיוּ עֹבְדִים
ג לְאוֹיְבֵיהֶם: וְאַתֶּם הַגִּידוּ כְּזֹאת לְבְנֵיכֶם לִמְעַן אֲשֶׁר אִם-יִחַסְּמוּ וְשׁוּבוּ
ד מִהֲרָה אֶל-יי: כִּי הוּא רַחוּם וַיִּנְאָלֶם לְהַשְׁבִּיבֵם אֶל-אֲדָמָתָם:

- ז בן-שנים ועשרים ומאה שנה אלכי היום ולא ידעתי כי כל-
 חטא: ומלבד אשתי לא ידעתי אחרת ולא ידעתי בנשאי את-עני:
 ג-ד וכן לא ידעתי ואמע וכל-חמור אשר לרעי לא חמדתי: ערמה לא
 ה שקנה בלכבי וקזב לא עבר על-דל-שפתי: איש כי הנה בצרה
 ואאנח אתו ולדל פרסתי מלחמי חסד עשיתי כל-ימי אמת שמרתי:
 ו-ז את-י: אהבתי בכל-בחי וכן אהבתי כל-איש יותר מקני: וקבה עשו
 גם-אתם בני וכל-רוח בליעל ינום מקם וכל-מעשה אנשים רעים
 לא ימשל בקם ותחדו בקל-חית השדה כי אתכם יהי אלחי השמים
 ח והארץ כי תתהלכו עם-בני-איש בתם-לכב: ויצו את-בניו אחרי
 אשר דבר להם העלויי חבדונה ושמה תקברוני במערה עם-אבותי:
 ט ויששם את-רגליו וימת בשובה מוכה בריא בכל-אבריו ולא גם
 פחו וישן שנת-עולמים:

צוואת זבולון הבן הששי ליעקב וללאה

- א העתקת דברי זבולון אשר צוה את-בניו לפני מותו בשנת
 ב מאה וארבע-עשרה לחייו שנתים אחרי מות יוסף: ויאמר אליהם
 ג שמעו אלי בני זבולון והקשיבו לאמרי אביכם: אני זבולון וקד מוב
 וקרני ואלהים לאבותי כי בעת הולדי ונעצם אבי מאד בצאן
 ד ובבקר בעת הנה חלקו במקלות הפצלות: לא ידעתי כראשון
 ה מקמי מלבד במחשבותי: ולא אומר אשר אפשע מלבד הפשע
 אשר מעלתי ביוסף כי נדברתי עם-אחי לבלתי הגיד לאבי את
 ו אשר נעשה: ואברהם במקדשים ימים רבים על-יוסף כי יראתי מקני

בן-שנים ועשרים ומאה. המספר מתאים למה שנמסר במדרש תדשא ובס'
 הישר. - כל חטא. בנ"א תוספת: עד יום מותי (השוה יובל) כיא כיב: ולחטא חטא עד
 ב-ה מות לפני אל עליון). - בנשאי. μετεωρισμῶ οφθαλμῶν=בנשיאת עין. - כי היה.
 השוה בן סירא ז' ל"ד: אל תמנע עצמך מאיש בוכה ועם האבלים התאבל (ושם כיב י"א). -

א מאה וארבע עשרה. נ"א וחמשים, עשרים וארבע. - במדרש תדשא חסר זבולון.
 ונמצא ברבינו בחיי לפי שמות: זבולון נולד ז' בתשרי ומת בן קי"ד. לפי סדר עולם
 בן קי"ד (וע"ע ילינק לס' תדשא ח' 2). - שנתים. לפי יובל, נולדו זבולון ויוסף
 בשנה אחת: ב' אלפים קליד. יוסף מת בן קי' בשנת רמ"ד. אם זבולון מת שנתים אחרי
 יוסף היה אז רק בן קי"ב ולא קי"ד. - מקלות הפצלות. ע"פ ברא' ל' ל"ז. - נדברתי.
 ב-ה במקור: ἐβεβαίωσα=החזקתי=קיימתי (את דברי). -

- אחי כי נדברו קלם להרג את אשר יגלה הסוד: וכאשר בקשו
להמיתו ואבדו ואצעק אליהם לבל-יפשו את-הפשע הזה:
- ב כי הלוד הקבו שמעון דן וגד לקראת יוסף להמיתו והוא
דבה ויאמר אליהם חוסו עלי אחי ורחמו על-לב יעקב אבינו:
ג-ב אל-תשאנו את-ידיכם עלי לשפך דם נקי כי לא הטאתי לכם: ואם
גם הטאתי ענש מענשוני אחי ונדכם אל-תהי ברצח אחיכם למען
ד יעקב אבינו: וכאשר דבר יוסף את-הדברים האלה בגדו ולא
נשאנו את-אנקותיו ואחל לבבות ולשפך קבדי וכל-קירות קרבי
ה חמרמו: וגדו יוסף ולקבי המה וכל-יצורי נוי דערו ולא גבלתי
ו עמד: וכאשר ראה יוסף כי בתי עמו ואת-אלה ההולכים להמיתו
ז וגרע מאחרי ויתחנן אליהם: ובין בה גבה קם ראובן ויאמר אל-גא
אחי אל-תהרגוהו נשליכוהו באחד הבורות הריקים האלה אשר חפרו
ח אבותינו ולא מצאו מים: כי עצר יי דער המים ממלא אותם למען
ט יהיה מפלט ליוסף: ויעשו-כן עד-אשר מקרהו לישמעאלים:
ג ובדקם שברו לא היה לי חלק בני: כי אם שמעון ודן וגד
ב ובניהם וינחו את-מחירו ויקנו גולים להם ולנשיהם ולבניהם ויאמרו
ג לא נאכלהו כי מחיר אחינו הוא: כי אם-רמס נרמסנו יען אשר
ד אמר למלך עלינו ונראה מה-יהיו סלומותיו: כי על-כן כתוב בספר
סנוך דל-אשר לא יחפץ להקים גרע לאחיו וחלצו את-גשלו וירקו
ה דמיו: ואחי יוסף לא חסצו בחני אחיהם ויי חלץ להם גשלים
ו אשר גשלו בסני יוסף אחיהם: כי כאשר ירדו מצרימה ויחלצו
להם גברי יוסף את-גשליהם לסני השער ודבה השתחוו לסני יוסף
ז דחק למלך פרעה: והמה לא רק השתחוו לסניו כי גם-ירקו
ח עליהם אחרי אשר גשלו אסוים לסניו וידלמו לסני המצרים: כי
שמעו המצרים את-הקרה אשר עשו ליוסף:
ד ויהי כאשר השליכו אותו אל-הבור וישבו אחי לאכל: ואנכי
ב לא אכלתי מאומה שני ימים ושני לילות כי רחמתי על-יוסף:
ג ויהודה לא אכל עמיהם וישמר על-הבור כי ירא פן יבאו שמעון

ג ב ויקנו גולים. ע' עמוס ב' ו'. על דרך תי' ברא' לז' כ"ח: וחבינו ית יוסף לערבאי
בעשרין מעין דכסף וזבנו מנהון סנדליו. ופרקי ר' אליעזר ל"ח: כל אחד ואחד נטל
שני כספים לקנות מעלים ברגליהם. והוא בניגוד למסופר כאן שרק שמעון ודן וגד עשו
זאת. - בספר חנוך. ג"א: בספר משה. והוא טעות. -

ד וְגַד לְהַמִּיתוֹ: וַיְהִי כִּאֲשֶׁר רָאוּ כִּי לֹא אָכַל וַיְשִׁימוּנִי לְשׁוֹמֵר עָלָיו
 עַד-אֲשֶׁר יִמְקְרְהוּ וַיְהִי בַּבּוֹר שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה לַיְלֹת רָעַב
 ה וְכָכָה מִקְרָהוּ: וַיְהִי כִּשְׁמַע רְאוּבֵן כִּי נִמְכַּר בַּעַת לְבָתוֹ מִשָּׁם וַיִּקְרַע
 ו אֶת-בְּגָדָיו וַיִּתְאַבֵּל וַיֹּאמֶר אֵיךְ אֶרְאֶה אֶת-פָּנַי וַעֲקֹב אָבִי: וַיִּקַּח
 ז אֶת-הַכֶּסֶף וַיִּרְץ אַחֲרֵי הַסּוֹחָרִים וְלֹא מָצָא אִישׁ: כִּי עָזְבוּ אֶת-
 ח הַדֶּרֶךְ הַגְּדוֹלָה וַיֵּלְכוּ אֶל-הַסָּבִיִּים בַּדֶּרֶךְ הַקָּצֶרָה: וַיַּעֲצֵב רְאוּבֵן וְלֹא
 אָכַל לֶחֶם בַּיּוֹם הַהוּא וַיָּבֹא דָן וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֶל-תִּבְרָךְ וְאֶל-תַּעֲצֵב
 ט כִּי מָצָאנוּ אֶת-אֲשֶׁר נֹאמַר לְאָבִינוּ: אֲנַחְנוּ נִשְׁחַט גְּדֵי עִזִּים וְשִׁבְלָנוּ
 י אֶת-הַתֵּנֶת יוֹסֵף וְשִׁלַּחְנוּ אֶל-יַעֲקֹב לֵאמֹר הִכְרֵנָּה הַתֵּנֶת בְּנֶה הִיא
 י וַיַּעֲשִׂיכֶן: כִּי אֶת-הַתֵּנֶת שָׁשְׂמוּ מִיוֹסֵף כִּאֲשֶׁר מִקְרָהוּ וַיִּלְבִּישֻׁהוּ
 יא בְּגָדֵי עֲבָדִים: וְאוּלָּם שָׁמְעוּן לָקַח אֶת-הַתֵּנֶת וְלֹא חָסַף לְהַשִּׁיבָה
 יב כִּי בִקֵּשׁ לְקַרְעָהּ בְּתֻרְבּוֹ בְּקֶצֶםוּ עַל-אֲשֶׁר לֹא הִמִּיתוֹ: וַנַּעֲמֵד בְּלָנוּ
 וַנֹּאמֶר לוֹ אִם-לֹא תִתֵּן אֶת-הַתֵּנֶת נֹאמַר לְאָבִינוּ כִּי אָמְרָה לְבַדָּהּ
 יג עֲשִׂיתָ אֶת-הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל: וּבָכָן נִתֵּן אוֹתָהּ לָהֶם וְהִמָּה עָשׂוּ
 כִּאֲשֶׁר אָמַר דָּן:

ה וַעֲתָה בְּנֵי הַנְּנִי מַצְוָכֶם אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ אֶת-מִצְוֹתַי וַיִּתְּרָמּוּ
 אִישׁ עַל-קְרֹבּוֹ וַתְּחוּסוּ עַל-כָּל לֹא רַק עַל-בְּנֵי אָדָם כִּי אִם גַּם-
 ב עַל-כָּל-חַי אֲשֶׁר לֹא יוֹדֵעַ: כִּי עַל-כֵּן בִּרְכֵנִי וְ: וּבְחַלּוֹת כָּל-אֲחֵי
 ג אָנִי לֹא נִחְלִיתִי כִּי יוֹדֵעַ וְ: מִזְמוֹת כָּל-אִישׁ: וְעַל-כֵּן יִקְמְרוּ רַחֲמֵיכֶם
 ד כִּי כִאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אִישׁ לְקְרֹבּוֹ בֶּן וְשִׁלָּם וְ: לוֹ: כִּי בְנֵי אֲחֵי חָלוּ
 וַיִּמָּוֶתוּ עַל-דְּבַר יוֹסֵף כִּי לֹא רַחֲמּוּ בְּלִבָּכֶם וּבְנֵי נִשְׁמְרוּ מִכָּל חָלִי
 ה כִּאֲשֶׁר יוֹדַעְתֶּם: וַיְהִי כִּאֲשֶׁר הָיוּ בָּאָרֶץ כְּנַעַן עַל-חֹתַי הַיָּם וַאֲצִוֹד
 צִוִּר לַיַּעֲקֹב אָבִינוּ וְרַבִּים שָׂבְעוּ וְאֲנָכִי נִשְׁאַרְתִּי חַי:

ו אֲנָכִי הִרְאֵשׁוֹן עֲשִׂיתִי סִידָה לְשׁוֹמֵר כֶּה עַל-פָּנַי הַיָּם כִּי נִתֵּן
 ב וְ: לִי דַעַת וְחִבָּה לְאֵלֶּה: וְאֲשִׁים עַמּוּר־עַץ מִתְחַתֶּיהָ וְאֶפְרַשׁ מִסָּד
 ג עַל-הָעַמּוּד הַשֵּׁנִי הַנָּצֵב בְּתוֹךְ: וְאֲשׁוּמָה כֶּה עַל-שִׁשֶּׁת הַיָּם וְאֶצִּוֹד
 ד דָּגִים לְבֵית אָבִי עַד-אֲשֶׁר בָּאנוּ מִצְרָיִמָה: וּמִצִּידִי נִתְּמִי לְכָל-יָרֵךְ
 ה בְּרַחֲמֵי עָלָיו: וְכִי הִנֵּה גֵר אוֹ חוֹלָה אוֹ זָקֵן וְאֶבְשָׁל אֶת-הַדָּגִים

הסכיים. Τρωγλοδύτων=סכיים, לפי תרגום הע' בדה"ב י"ב ג'. - בקצפו.
 השוה צוואת שמעון א' ו' (בפ'י). -

כן ישלם. השוה שומטים א' ו': כאשר עשיתי כן שלם לי אלהים. -
 לשוט בה. השוה ברא' מ"ט י"ג: זבולון לחוף ימים ישכון והוא לחוף אניות. -

ד ו
 יא
 ה ג
 ו

- וְאֶבְיָנִים הַיֹּשֵׁב וְאֶתְנֵם לְכָל אִישׁ אִישׁ לְפִי צָרְכּוֹ וְאֵהִי כּוֹאֵב עִמָּהֶם
וּמִרְחֹם עֲלֵיהֶם: וְעַל-כֵּן מִלְּאֵנִי יְיָ דְּגִים לָרֹב בְּצִאֲתִי לְצוּר צִיד:
כִּי כָל-אֲשֶׁר יִחַלֵּק עִם-רַעְיוֹ הַרְבֵּה מוֹנִים יִקְבֹּל מֵאֵת יְיָ: וְחֹמֶשׁ
שָׁנִים שְׁלִיתִי דְּגִים וְאֶמְצֵן מֵהֶם לְכָל-אֲשֶׁר רָאִיתִי וְאֶמְצִיא דְּגִים לְכָל-
בֵּית אָבִי: בְּקֹץ דְּגָתִי דְּגִים וּבְחֶרֶף רַעֲיָתִי יִמַּד אֶת-אֶחָיו:
וְעַתָּה אוֹדִיעַ אֶתְכֶם אֵת אֲשֶׁר עָשִׂיתִי: רָאִיתִי אִישׁ בִּצְרָה
עֲרֹם בְּקֶרֶה וְיִקְמְרוּ רַגְמֵי עָלָיו וְאֶגְלֹב בְּגֹד מִבֵּית אָבִי וְאֶתְנַהֵּוּ בַּסֶּתֶר
לְאֶבְיוֹן: וְגַם-אַתֶּם בְּנֵי מִקְל-אֲשֶׁר יִחַנְכֶם אֱלֹהִים בְּלִי הַבְּדִל חֲנוּ
בְּרַחֲמִים אֶת-כָּל וְאֶל-תִּתְמַהֲקֶהוּ וְתִנּוּ לְכָל-אִישׁ בָּלֵב טוֹב: וְכִי לֹא
יִהְיֶה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לְאִישׁ מִחֶסֶד יְהוָה מַעֲיָכֶם עָלָיו
בְּרַחֲמִים: יִדְעֵתִי כִּי כֹאֲשֶׁר לֹא מֵצָאָה יְדִי לְמַת לְאִישׁ מִחֶסֶד
וְאֶלֶף אֹתוֹ שִׁבְעָה רִיסִים וְאֶבֶךָ אֹתוֹ יִמַּד וְיִקְרָבִי נִקְמְרוּ עָלָיו בְּרַחֲמִים:
וְעַל-כֵּן בְּנֵי יִקְמְרוּ-נָא רַחֲמִיכֶם עַל-כָּל-אִישׁ בְּתַנְיָה לְמַעַן
יִחַנְכֶם יְיָ וִירַחֲמֵם עֲלֵיכֶם: כִּי בְּאַחֲרִית הַיָּמִים יִשְׁלַח אֱלֹהִים אֶת-
רַחֲמָיו עַל-שְׂנֵי הָאָרֶץ וּבִמְקוֹם אֲשֶׁר יִמְצָא לָב רַחוּם שָׁמָּה יִשְׁכֵּן:
כִּי כֹאֲשֶׁר יִרְחֹם אִישׁ עַל-רַעְיוֹ בֶּן יִרְחֹם יְיָ אוֹתוֹ: וְיִהְיֶה כֹאֲשֶׁר
בָּאֵנוּ מִצְרֵימָה לֹא שָׁמַר לָנוּ יוֹסֵף עֲבָדָתוֹ: וְגַם-אַתֶּם בְּנֵי תִלְכוּ
בְּדַרְכּוֹ זֹאת וְתִתְּקֶבּוּ אִישׁ אֶת-רַעְיוֹ וְאֶל-תִּתְּקֶרְשׁוּ רַע אִישׁ עַל-
אֶחָיו: כִּי הוּא אֶתְנֶה וְשִׁבְרִי וּבֵין קְרוֹבִים יִסְרִיד וְיִרְגִּזוּ נֶפֶשׁ וְכָל-
רְכוּשׁ יִתְרִיב:
- וְאַתֶּם דִּרְשׁוּ הַיֹּשֵׁב בָּמִים וְדַעוּ לָכֶם אִם-יִשְׁטָפוּ לְעֶבֶר אֶחָד
וְיִגְרָפוּ אֶתֶּם אֶבְיָנִים עֲצִים וְאֶדְמָה וְכָל-דָּבָר אֲחֵר: וְאִם-לְהַרְבֶּה וְרָמִים
יִחַלְקוּ וּבְלָעָה אוֹתָם הָאֶדְמָה וְנִקְמָסוּ: וְגַם-אַתֶּם אִם-תִּתְּקֶרְדּוּ יִהְיֶה לָכֶם
כֵּן: וְעַל-כֵּן אֶל-תִּתְּקֶרְדּוּ לְשְׁנֵי רָאשִׁים כִּי כָל-אֲשֶׁר עָשָׂה יְיָ רֹאשׁ

י ר יסטים. במקור σταδίου. הסטדיון הוא 600 רגל יווני או 625 רגל רומי. -
כ א ש ר ירחם. השוה מאמרו של רבן גמליאל: כל המרחם על הבריות מרחמים
עליו משמים (שבת קנ"א ב'). בתוספתא בבא קמא פ"ט נמסר המאמר בשינוי נוסחא: כל
זמן שאתה רחמן הרחמן מרחם עליך. ר"ג זה הוא ר"ג דיבנה (שכן בתוס' ב"ק מוסר
משמו את המימרא רבי יהודה). ולא ר"ג ברבי (ע' דור דור ודורשיו ב', עמ' ס"ו הערה ב'). -
ג פ ר ק ט' מכון למלחמת האחים ששררה ביהודה בימי הורקנוס ב' ואריסטובולוס
ב'. - ו נ מ סו. במקור καὶ γίνονται εὐκαταφρόνητα. לפי צ'ארלס נחלף כאן ימאסו
בימסו. השוה ש"א ס"ו ט': כל המלאכה נמבזה ונמס. אולם בתהלי' ג"ח ח' יש ימאסו
(ימאסו כמו מיס') במובן ימסו. - ל ש נ י ר א ש ים. הורקנוס ואריסטובולוס=שני מלכים

אָהר לֹא וְשְׁמִי כְתוּבִים שְׁמִי יְדִים וְשְׁמִי רְגִלִים וְשֹׁאֵר הָאֲדָרִים:
 וְאֶנְכִי יִדְעֵתִי עַל־שְׁמִי כְתוּבִי אֲבוֹתִי כִי תִתְּשָׁרוּ בְּיִשְׂרָאֵל וּמִלְכּוֹ אֲחֵרִי
 שְׁנֵי מַלְכִים וְתִשְׁשׁוּ כְלִיתֹעֲבָה: וְאֹיְבֵיכֶם יוֹלִיכוּ אֶתְכֶם בְּשָׂבִי וְתִחְיוּ
 בְּרָעָה בֵּין הַגּוֹיִם בְּרַב חָלִי וְגִזּוֹן: וְאַחֲרֵי הַדָּבָרִים הָאֵלֶּה תִּזְכְּרוּ
 אֶת־יְיָ וְתִשׁוּבוּ וְהוּא יָשִׁיב אֶתְכֶם כִּי חֲנוּן וְרַחוּם הוּא לֹא יִסְקֹד
 עֵוֹן עַל־בְּנֵי־אִישׁ כִּי בְּשׁוֹר הַקָּה וְרוּחוֹת הַתְּהִי נִתְּעוּם בְּמַעֲשֵׂיהֶם:
 וְהִנֵּה אֲחֵרֵי־כֵן יֵאִיר יְיָ לָכֶם אוֹר אֲדָקָה וּמִרְסָא וְרַחֲמִים בְּבִגְדֵי
 וְהוּא לְבַדּוֹ יִגְאֹל אֶת־קַל־שְׂבִי בְנֵי הָאָדָם מִבְּלִיַּעַל וְכַל־רוּחַ תְּהִי
 יִהְיֶה לְמִרְמָם וְיָשִׁיב אֶת־קַל־הָעַמִּים לְקַנָּא לְמַעַנּוֹ [וְהַמְקוֹם] אֲשֶׁר
 בּוֹ יִבְחָר יְיָ יִרוּשָׁלַיִם שְׁמוֹ [וַיִּקְרָא]: וְעוֹד תִּבְעִיסָהוּ בְּרַב מַעֲלָלִים
 וְהוּא יִשְׁלֹךְ אֶתְכֶם מֵעַל בְּנֵי עַד־קֶץ הָעֲתִידִים:
 וְעַתָּה בְנֵי אֶל־תַּעֲצֹבוּ כִי מֵת אֶנְכִי וְאֶל־יִפֹּל [לְבַבְכֶם] כִּי
 אֲאָסֶף: כִּי עוֹד אֶקִּים בְּתוֹכְכֶם כְּמוֹשֵׁל בֵּין בְּנֵי וְאֶגִּיל בְּתוֹךְ
 שְׂבִי אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת־תּוֹרַת יְיָ וְאֵת מִצְוֹת וְכָלוּן אֲבִיהֶם: וְעַל־
 הַרְשָׁעִים יָבִיא יְיָ אֵשׁ עוֹלָמִים וְתֹאכַל אוֹתָם לְדוֹרֵי דוֹרוֹת: וְעַתָּה
 הִנְנִי הוֹלֵךְ לְמִנוּחָתִי בְּאֲשֶׁר עָשׂוּ גַם־אֲבוֹתַי: וְאַתֶּם תִּירָאוּ אֶת־יְיָ
 אֱלֹהֵיכֶם בְּקַל־מַאֲדְכֶם כְּלִי־הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתֶּם חַיִּים: וְיִהְיֶה כְּכֹלֹתוֹ
 לְדַבֵּר וּשְׁכַב בְּשִׁיבָה טוֹבָה וְיִשְׁיֵמוּ אוֹתוֹ בְּנֵי בְּאֶרֶץ־עֵץ: וְאַחֲרֵי־
 כֵן הִעֲלִהוּ וַיִּקְבְּרוּהוּ בְּחִבְרוֹן עַם־אֲבוֹתָיו:

צוואת דן הכן השביעי לנעקב ו[בן-]בלהה

א העתקת דברי דן אשר דבר אל־בְּנֵי בְּאֶחְרִית יָמָיו בְּשַׁנַּת
 ב חמש ועשרים ומאה לַחַיּוֹ: וַיִּקְרָא אֶל נַפְשׁוֹת בֵּיתוֹ וַיֹּאמֶר שְׁמַעוּ
 ג בְּנֵי דָן אֶת־דְּבָרִי וְהִקְשִׁיבוּ לְאִמְרֵי אֲבִיכֶם: אֲנִי נֹכַחְתִּי בְּלִבִּי
 בְּקַל־חַיִּי כִי הָאֵמֶת וְהַצֶּדֶק טוֹבִים הֵם וַיִּמְצְאוּ־חַן בְּעֵינֵי אֱלֹהִים

ז שבפסוק ה' - ותשובו. במקור: ἐπιστρέψετε. נ"א: μετανοήσετε=תתחרטו. והלשון
 ח העברי משתמע לתרי אפי' - כי בשר. השהו ברא' ו' ג' בשגם הוא בשר. צוואת
 י יהודה י"ט ד': ואפסע כאדם וכבשר אשר בחסאים נשחת. - לקנא למענו. כאן יש
 י תוספת נוצרית: ותראו את אלהים בדמות אדם. -
 י בשיבה טובה. במקור: ἐν ὑπνώ καὶ φ=בשנה טובה. בטעותו של המתרגם
 היווני. השהו צוואת יששכר ז' ט'. צוואת דן ז' א' ועוד. -

א חמש ועשרים ומאה. וכן במדרש תדשא. בס' הישר קכ"ד. - ויעירני.

- ד וְרָעִים הַשֹּׁקֵר וְהַכֹּסֵם כִּי הֵם יִלְמְדוּ כָל־דָּע לִבִּי הָאֵדָם: הַנִּדְרָתִי
 ז לָכֶם הַיּוֹם בְּנִי כִי בִלְבָבִי חָרַצְתִּי לְהַמִּית אֶת־יוֹסֵף אִישׁ הַטּוֹב
 ה וְהָאֵמֶת: וְאֲנֹכִי שָׁמַחְתִּי עַל־מִכִּירְתּוֹ כִּי אֶבִּינוּ אֹהֵב אוֹתוֹ מִקִּלְנוּ:
 ו כִּי רוּחַ הַקִּנְיָה וְהַנֶּאֱנָה דִּבְרָה אֵלַי לֵאמֹר גַּם־אִתָּה בְּנִי כְמוֹדוֹ:
 ז וַיַּעֲרֵנִי אַחֲד מְרוּחוֹת בְּלִיעַל לֵאמֹר קַח אֶת־הַחֶרֶב וְהִרְגֵּהָ אֶת־
 ח יוֹסֵף וַיֹּאדְהֶב אֶבְיָה בְּמוֹתוֹ: וְהוּא רוּחַ הַקִּנְיָה אֲשֶׁר הִסִּיתֵנִי לְסוּרָה
 ט אֶת־יוֹסֵף בְּאֲשֶׁר יִסְרָה הַנָּמֵר אֶת־הַנָּדִי: וְאֵלֵהִי אִבִּי יַעֲקֹב לֹא
 אָנָּה אוֹתוֹ לִדְי אֲשֶׁר אֶמְצָאֶהוּ לְבִדּוֹ וְלֹא נִתְּנִי לַעֲשׂוֹת אֶת־מַעֲשֵׂה
 הַפֶּשַׁע הַזֶּה לְמַעַן לֹא יִבְחָדוּ שְׁנֵי שָׂבָטִים מִיִּשְׂרָאֵל:
 ב וַעֲתָה בְנִי הִנֵּה אֲנֹכִי מֵת וְאֶנִּיד לָכֶם בְּאֵמֶת אִם־לֹא תִשְׁמְרוּ
 ב מִרוּחַ הַקִּזָּב וְהַכֹּסֵם וְלֹא תֵאָחֲבוּ אֵמֶת וְאֶרְד־רוּחַ אֶבֶד תִּאבְדוּן:
 ג כִּי עוֹרוֹן־עֵינַיִם בַּקִּנְיָה אֲשֶׁר לֹא יִמֵּן אֶת־אִישׁ לְרָאוֹת שְׁקִי בְּאֵמֶת:
 ג כִּי אִם אָב יְהִי אוֹ אִם יִתְהַלֵּךְ אִתָּם בְּאוֹיֵב אוֹ אִחַ יְהִי וְלֹא
 ד יִדְעוּהוּ אוֹ נָבִיא יִי וְלֹא יִשְׁמַע אֵלָיו אוֹ צִדִּיק וְלֹא יִרְאֶהוּ אוֹ רַע
 ד וַיִּתְּנֶכֶר אֵלָיו: כִּי רוּחַ הַפֶּשַׁע יִאֲחֲזֶהוּ בְּרֶשֶׁת תַּעֲתוּעִים וַיַּעֲזֹר אֶת־
 ה עֵינָיו וּבִקְזָב יִחַשִׁיד תְּבוּנָתוֹ וַיִּרְאֶהוּ כָּל עַל־פִּי דִרְכּוֹ הוּא: וְאֶל־מִי
 יִסָּה אֶת־עֵינָיו [וְהָלֹא] אֶל־אֲחָיו בְּשֹׁנְאֵת לִבָּב לְמַעַן כָּנֹא בּוֹ:
 ג כִּי הַפֶּשַׁע עֲנָן רַע בְּנִי וְהוּא אֶת־הַנִּשְׁמָה נִרְגִּזוֹ: וְאֶת־הַנּוֹחַ
 ג יִבְרִיעַ וּבִנְקָשׁ יִשְׁלַח וַיִּמֵּן תַּעֲצוּמוֹת לָנוּ לְמַעַן יַעֲשֶׂה כָל־דָּע: וְאִם־
 ד הַבִּשְׁרַע יַעֲשֶׂה כָל־אֵלֶּה תִּזְכֶּה גַם־הַנִּשְׁקָשׁ אֶת־הַנִּעֲשֶׂה כִּי לֹא תִרְאֶה
 ד נְכוּחָה: וְעַל־כֵּן אִישׁ כִּי יִכְעַס וְעוֹ לוֹ וְהָיָה־לוֹ כַּח פִּי שְׁלֹשָׁה
 בְּכַעֲסוֹ הַכַּח הָרֹאשׁוֹן הוּא חֵיל עוֹזְרָיו הַכַּח הַשֵּׁנִי עֲשָׂרוֹ כִּי בּוֹ
 יִסְתַּה וּבְרֶשַׁע יִנָּצֵחַ וְכִי יִשְׁלֹו הַכַּח הַשְּׁלִישִׁי הוּא כַּח וְהַשְּׂבַע שֶׁלֹּ
 ה הַבִּשְׁרַע בּוֹ יַעֲשֶׂה דָּעָה: וְאִם־גַּם־יִתְּלָה הַכּוֹסֵם וְהָיָה לוֹ כַּח פִּי
 ו שְׁנַיִם בְּכַעֲסוֹ כִּי הַכֹּסֵם יַעֲזֹר תָּמִיד בַּעֲשׂוֹת רָשָׁע: וְהַרוּחַ הַזֶּה
 יִתְּלֵךְ עַם־רוּחַ הַשֹּׁקֵר לִימִין הַשָּׁשָׁן לְמַעַן יַעֲשׂוּ מַעֲשִׂיהֶם בְּקִזָּב
 וּבְכַח אֶבְיָר:
 ד וְעַל־כֵּן הִבִּירוּ בְּנֵי אֶת־כַּח הַפֶּשַׁע כִּי הִבֵּל הוּא: כִּי לְרֹאשׁוֹנָה
 ב בְּדָבָרִים יַעֲזֹר וּבְמַעֲשִׂים יִחַזַּק אֶת־אֲשֶׁר יִכְעַס וּבִקְנָקִים קָשִׁים

במקור: συζητεῖ. המתרגם היווני קרא במקור העברי ויעזר או ויאמר. - שני
 שב ט ים. יוסף (תנהרג) וגם דן (תהורג). ואולי כוונתו לאמרים ומנשה. -

ג יסעיר את-דעתו עד-אשר יעיר בכם גדול את-נפשו: ואם-יזכר
 א' איש קשות ואליכם] אל-תתעוררו לכם ואם-יהללכם איש כי
 ד ק' ושים אדם אל-תתנאו ואל-תשטנו לא לשמח ולא למאם: כי
 קראשונה יטיב השמים ויחדד את-דעתו לקבל עצת מומות והנה
 ה כי יקעם האיש ונאמין כי צדק בכם: וכי יאנה לכם נזק או
 כי תאכר לכם אברה אל-תעצבו בני כי הרוח הוא יעזר אתכם
 ל' להתאוות תאנה אל-הדבר האבוד למען תפלו בכם על-ידי
 ו העצב: וכי יאנה לכם נזק לרצונכם או לא לרצונכם אל-תדאגו
 ז כי הדאנה תוליד פנים וקוב: כי רע הפנים עם השקר ושני פנים
 ח ל ושניהם יתחברו למען הרגיו לב: וכי תסער הנפש תמיד וסר
 מעליה ויבלועל ימשל-כם:
 ה ועל-כן בני שמרו את-מצות ואת-תורתו נצרו וסורו מן
 הפנים ושנאו קוב למען ישכן בקרבכם ויבלועל ימים מכם:
 ב ודברו אמת איש את-רעהו ולא תפלו בכם וברגו ושלום יהנה
 ג לכם ואלהי השלום יהנה עמכם ולא תנצח אתכם מלחמה: אהבו
 ד את-ו כל-ימי חייכם ואיש את-רעהו בלבב שלם: כי ידעתי כי
 באחרית הימים תסורו מאמרי וי ותקעים את-לוי ותערכו מלחמה
 על-יהודה ולא תוכלו להם כי מלאך וי יוליד את-שניהם כי בהם
 ה יקום וישרא: וכי תסורו מאמרי וי ותלכו בקל-רע ותעשו את-
 תועבות הגוים ותזנו אמרי נשי פושעים כל-רוחות הרשע יסעלו
 ו בכם בקל-רע: כי הפרתי בספר חנוך הצדיק כי השמן נשיאכם
 וכל-רוחות רשע ורהב יקשרו ונאריכו ימים אצל בני לוי ויסעלו
 ז למען הסטואם לפני אלהיהם: ובני יקרבו אל-בני לוי ויחטאו
 אתם בכל ובני יהודה ישאמו בצע ויטרפו באריות הון ורים:
 ח ועל-כן אתם יחד בשבי תוכלו וישם תענו במכות מצרים ובכל-

ד הוא יעזר. נ"א: כי הרוח יחפוץ לעשות את הדבר הזה ולהשמידכם כליל. —
 ה ודברו אמת. השווה זכר' ח' ט"ז: ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם
 ח-ו גו'. — רוחות הרשע... כי השטן נשיאכם. לפי המסורת שבמקרא ובאגדת רז"ל
 דן הוא אחד השבטים הקרובים ביותר לעבודה זרה. אולי משום שהיו בני-דן רחוקים
 מן המרכז. השווה שופטים י"ח המעשה על פסל דן שהיה, עד יום גלות הארץ.
 ז מעגלי ירבעם היה אחד בן (מליא כ"ט ל'). וע' ת"י לדב' כ"ה י"ח. — אל בני לוי.
 גם כאן יש אפולוגיה על החשמונאים מצד אחד וכעס הסופר על הריב והמלחמות
 ששררו ביניהם מאידך גיסא (השוה צוואת לוי י' י"ד יהודה כ"א ואילך, כ"ב-כ"ד). —

ט רשעת הגוים: ואחרי כן תשובו אל-י: ויתן לכם רחמים והשיבכם
 י אל-מקדשו ויתן לכם שלום: ומשכבם יהודה ומשכבם לוי תקום
 לכם וישועת יי כי הוא לבדו יעשה מלחמה את-בלעל ויתן נקמת
 יא נצח באויביכם: ואז יוציא את-נקשות הצדיקים משבי בלעל וכל-
 הלקבות אשר לא אבו שמע ישיב אל-י: ויתן שלום נצח לכל-
 יב אשר יקראו: וכל-הקדושים ינוחו בעדן וצדיקים בירושלם
 יג תהיה גילו אשר היא תפארת אלהים לעולם: ולא עוד תשא
 ירושלם שממה ולא עוד ישראל בשבי ילך כי יי יהנה בתורה
 וקדוש ישראל ימשל-בה:

ו ועתה בני יראו את-י: והשמרו משני הששן וכל-רוחותיו:
 ב קרבו אל-אלהים ואל-המלאך המתפלל בעדכם כי הוא העומד
 בין אלהים ובין בני האדם ולשלום ישראל נגד ממלכת האויב
 ג יעמד: על-כן יתצמץ האויב להשחית את-כל-אשר בשם יי יקראו:
 ד-ה כי ידע אשר ביום שוב ישראל תחדל ממלכת האויב: כי מלאך
 השלום הוא יחזק את ישראל למען אשר לא-יפול בקץ הרעות:
 ו על-כן השמרו בני מכל-מעשה רע והסירו מאתכם כל-כעס

ט ויתן לכם שלום. השוה חגי ב' ט': ובמקום הזה אתן שלום. וכן חנוך א' ע"א יי:
 י ושלום יהי לצדיק ואורח מישור. - ומשבט יהודה. במקור רק בלשון יחיד:
 εὐαγγελίου. אפשר לא היה כאן אלא שם של שבט אחד, בודאי לוי, והשם יהודה
 נוסף על ידי בעל התוספות. - נקמת נצח באויביכם. במקור: τοῦ νίκους τοῦ πατρῶν. חיוני טעה וקרא במקור העברי אבותיכם במקום אויביכם. - בירושלים החדשה.
 יב השוה את התיאור של ירושלים החדשה בישי' ניד י"א-י"ב, ס' ס"ו כ"ב (שמים חדשים
 יג וארץ חדשה). יחזקאל מפרק א' ואילך. והשוה גם חנוך א' צ' כ"ח-כ"ט. - כי ה'
 ישראל ימשל-בה שפל ועני וכל אשר יאמין בו ימשל בשמים באמת. -

ו העומד בין... ובין. המלאך המתווך בין ישראל לקונם הוא מיכאל שרה של
 האומה. השוה יובל א' כ"ט: ומלאך הפנים ההולך לפני מחנה ישראל. ויומא ל"ז א':
 מיכאל באמצע גבריאל בימינו ורפאל בשמאלו. השוה עוד חנוך א' מ' ט'. ובמדרש
 פטירת מרציה (לינק ביה"מ ר' ע"ה) משה הוא המתווך ומבקש רחמים על פושעי
 ח ישראל. - יעמוד. השוה דניאל י"ב א': ובעת ההיא יעמד מיכאל השר הגדול העומד
 ו בני עמך. - מלאך השלום. הוא המלאך המנהל את הצדיקים (ע' חנוך א' מ' ח').
 י ג"ב ה). - בסוף פסוק ה' יש תוספת נוצרית: והיה בעת יפשע ישראל יסור ה' מאתו
 ו יחליפהו בעם אשר יבקש [לעשות] רצונו כי לא מלאך אשר ידמה לו וזה שמו בכל
 ז מקום בישראל ובעמים משיח. - בסוף פסוק ז' יש תוספת נוצרית: למען יקבלכם וירחמכם
 גואל הגויים כי הוא אמת וארך אפים חנוך ור"ב-חסד ומורה במעשים את תורת ה'.

ו וכל־קִנְיָנִי וְאֶמְתִּי וְאֶרְד־רוּחַ אֶהְיֶה: וְאֶת־אֲשֶׁר שָׁמַעְתֶּם מֵאֲבִיכֶם
ח אֹתָהּ תִּגְדְּרוּ לְבָנֵיכֶם: וְעַל־בֶּן סוּרוֹ מִכָּל־דָּשַׁע וְדָבָקוֹ בְּצַדִּיקָתָהּ
ט אֱלֹהִים וְהָיָה שֶׁבִטְנֵיכֶם לְתִשׁוּעָה עַד־עוֹלָם: וְקִבְרוּנִי אֶצֶל אֲבוֹתַי:
ז וְיִדְבַּר וְאֲלִיָּהֶם] כָּאֵלֶּה וְיִנְשָׁק לָהֶם וְיִשָּׁכַב בְּשִׁיכָה טוֹבָה:
ב וְיִקְבְּרוּהוּ בְּנֵי וְאַחֲרֵיהֶם הָעֹלָם אֶת־עַצְמוֹתָיו לְיִשְׁמִיּוֹן בְּמָקוֹם אֲשֶׁר
ג שָׁם אֶבְרָהִם וְיִצְחָק וְיַעֲקֹב: לְבָד אֲשֶׁר נָבֵא לָהֶם דָּן אֲשֶׁר יִשְׁכַּחוּ
אֶת־אֱלֹהִים וְיִקְבְּרוּ מֵאֲרֶץ נִחְלָתָם וּמִשְׁכַּט יִשְׂרָאֵל וּמֵאֲרֶץ מְבוֹרָתָם:

צוואת נפתלי הבן השמיני ליעקב [ובן-] בלקה

א הַעֲתִיקָתָהּ צוּאֵת נִפְתָּלִי אֲשֶׁר צִוָּה לִפְנֵי מוֹתוֹ בְּשָׁנַת שְׁלֹשִׁים
ב וּמֵאָה לְחַיָּיו: וְהָיָה כְּאֲשֶׁר נֶאֱסַפְנוּ בְּנֵי בַחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּרֹאשׁוֹן
ג לַחֲדָשׁ וְנַעַשׂ לָהֶם מִשְׁתָּה: וְהָיָה מִמִּתְרַת כְּאֲשֶׁר הִקִּיץ מִשְׁנָתוֹ
ד וַיֹּאמֶר לָהֶם הִנֵּה אֲנֹכִי מֵת וְלֹא הֶאֱמִינוּ לוֹ: וַיִּדְבַּר אֶת־יְיָ וַיִּתְּסֹק
וַיֹּאמֶר לָהֶם הִנֵּה אֲנֹכִי מֵת אַחֲרֵי הַמִּשְׁתָּה [וְאֲשֶׁר עָשִׂיתִי] אֶת־מוֹלַד:
ה וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֶל־בְּנָיו שָׁמְעוּ בְּנֵי נִפְתָּלִי וְהִקְשִׁיבוּ לְאֲמָרֵי אֲבִיכֶם:
ו אֹתִי יִלְדָה בִּלְקָה בִּי עֲשָׂתָה רָחֵל בְּעָרְמָה וַתִּמְנַן לְיַעֲקֹב אֶת־
ז בִּלְקָה תַּחְתִּיָּה וַתִּכְרַח וַתִּלְדֵּר אֹתִי עַל־בְּרָכִי רָחֵל וְעַל־בֶּן קָרָאָה
אֶת־שְׁמִי נִפְתָּלִי: וַתֹּאדְבֵנִי רָחֵל מֵאֵד כִּי נִוְלַדְתִּי עַל־בְּרָכִיָּהּ
ח וַיַּעֲדֵנִי רַךְ וַתִּשָּׁקֵנִי וַתֹּאמֶר מִי יִתְּנֵנִי לְךָ יוֹצֵא מִרְחֵמִי וַיִּשְׁוֶה
ט-ח לְךָ: וְעַל־בֶּן דָּמָה אֵלַי יוֹסֵף בְּכַל בְּתַסְלֵת רָחֵל: וְאֲמִי בִּלְקָה
י הִנֵּחָה בַת־דָּמִי אֲחִי רְבוּרָה מִיָּנֶקֶת רַבָּקָה אֲשֶׁר נִוְלַדָּה בְּיוֹם הַיֶּלֶד
י רָחֵל: וְהָיָה רַמִּי מִמִּשְׁפַּחַת אֶבְרָהִם כְּשָׂדִי וְרֹא אֱלֹהִים חֲסָשִׁי וּמִצֹּרַע
יא הַיַּחֲשׁוּ: וְהָיָה כְּאֲשֶׁר נָסַל בְּשָׁבִי וַיִּקְנֶהוּ לָבֵן וַיִּתְּנֵנִי לוֹ אֶת־עֲדָנָה
שִׁשְׁתָּתָהּ לְאִשָּׁה וַתִּלְדֵּר בֵּת וַיִּקְרָא שְׁמָהּ זֶלְפָּה עַל־שֵׁם הָעֵיר אֲשֶׁר

ז ע צ מ ו ת י ו . כאן חסרות במקור היווני כמה מלים עד התיבה במקום, והוספנו מסברא:
וישימון. - פסוק ג' הוא כלו תוספת מאוחרת של אחד המעתיקים (ע' לעיל בפי' א' ו'). -

א ש ל ש י ם ו מ א ה . לפי יובלים נולד נפתלי בשנת ב' אלפים ק"ל. לפי מדר' תרשא
ו-י חי קליג שנה, לפי ס' הישר (פ' שמות) קליב. - נפתלי. השוה ברא' ל' ח'. - רמ'י.
יֹא Poudaios. שם זה לא ידוע מקורו ולא נמצא במקום אחר. - ממשפחת אברהם. משתדל
יא הכותב להראות שבני שפחות אף הם ממשפחת אברהם היו גם מצד אמותיהם. - זלפה.
בלהה וזלפה היו אחיות לפי המסורה (ע' יובלי' כ"ח ט'). לפי ת"י לברא' כ"ט כ"ד-כ"ט
היו שתיהן אף הן בנות לבן מפילגשו. -

- יב בָּה נִשְׁכָּה: וְאַחֲרֵי־כֵן יִלְדָּה לוֹ אֶת־בְּלֵקָה לֵאמֹר נִבְהֵלָה בְּתִי כִּי
אֶךְ נִלְדָּה וְתִתְפַּשׁ בְּשָׂרִי וְאָמְרָה: וְתִבְהֵל לִינִי:
- ב וְאֶנֶּכִי הָיִיתִי קָל בְּרָגְלִי בְּאַחַת הָאֵילֹת וַיּוֹעִידֵנִי אָבִי לְכָל־
בְּשׂוּרָה וְגַם־בְּרַכְנִי לְהָיוֹת בְּאֵילָה: כִּי כֹאֲשֶׁר יָדַע הַיּוֹצֵר אֶת־הַבְּרָלִי
בָּמָה יָבִיל וְלִפְיָהּ יָבִיא חֹמֶר כָּכָה יֵצֵר גַּם־וְיִ אֶת־הַגּוֹיָה בְּרַמּוֹת
הָרוֹם וְלִפִּי כֹחַ הַגּוֹף וְשֹׁחַ הָרוֹם: וְלֹא יִהְיֶה יִתְרוֹן בִּינוֹתָם עַד־
ד לְשִׁלִּישִׁית הַשָּׁעֲרָה כִּי בְּמִשְׁקָל וּבְמִדָּה וּבְקוֹן נוֹצֵר כָּל־יּוֹצֵר: וְכֹאֲשֶׁר
יָדַע הַיּוֹצֵר שְׂרֹת כָּל־בְּרָלִי לָמָּה יִבְשֶׁר כָּכָה יוֹדַע וְיִ כָּל־בְּשָׁר אֶת־
הַגְּבוּל אֲשֶׁר עָדְיוֹ יִתְהַלֵּךְ בְּטוֹב וּמָתִי יִחַל הָרַע: כִּי אֵין יָצִיר וְאֵין
ו מְחַשְׁבָּה וְיִ לֹא יִדְעַם כִּי אֶת־כָּל־הָאָדָם בָּרָא בְּצַלְמוֹ: כָּכֹחַ וְהָאָדָם
כֵּן פָּעַל וְכֵן תִּבְנוּתוֹ כֵּן מַעֲשָׂהוּ כֹאֲשֶׁר זָמַם כֵּן־יִבְצַע כָּל־כּוֹן בְּיָסוּ
קִצְיָנוּ כֵּן שָׁנָתוֹ כִּנְקִשׁוֹ כֵּן דְּבָרוֹ אִם־בְּתוֹרַת וְיִ וְאִם־בְּמַעֲשֵׂי בְלִיַעַל:
ז וְכֹאֲשֶׁר הִבְדִּיל בֵּין אֹרֹךְ לְחֹשֶׁךְ בֵּין רֵאזָה לְשִׁמְיָה כָכָה הִבְדִּיל גַּם
בֵּין־אִישׁ לְרַעְהוֹ וּבֵין אִשָּׁה לְרַעְתָּהּ וְאֵין אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי יָדָמוֹ אֶחָד
ח לְשֵׁנִי בְּסִנֵּיהֶם אוֹ בְּדַעְתָּם: כִּי כֹל פָּעַל אֱלֹהִים בְּסִדְרֵי חֲמִשָּׁת
הַחוּשִׁים בְּרֹאשׁ וְאֶת־הַצִּוְּאָר הַכָּר עַם־הָרֹאשׁ וַיִּמָּן עָלָיו שָׁעַר לִיָּסִי
וּלְתַפְאֶרֶת וְלֹכַח לְהַבִּין בְּשׁוֹן לְהַפְרִישׁ כָּכָה וְלִ... קָנָה לְבָרִיאוֹת כָּבֵד
לְבַעֲם מְרָה לְמִרְיוֹת טָחֹל לְשִׁחּוֹק כָּלִיוֹת לְעֶצֶה יִרְכֹּס לִכְחַם צִלְעוֹת
ט לְמִשְׁקָב מְתַנָּם לְעוֹ וְכֹאֲלָה: וְכָכָה כִּנִּי יִהְיֶה כָל־מַעֲשִׂיכֶם בְּסִדְרֵי
לְמוֹב וּלְיִרְאָה אֶת־הָאֱלֹהִים וְאַל תִּתְּקֹצוּ לַעֲשׂוֹת בְּגִזְאָה וְגַם־לֹא דָבָר
י כֹּלֹא עָתוֹ: כִּי כֹאֲשֶׁר יֹאמַר לְעֵין שְׁמַעִי וְהִיא לֹא תוֹכֵל כֵּן לֹא־
תוֹכֵלוֹ לְהֹאִיר מַעֲשִׂיכֶם אִם בְּחֹשֶׁךְ תִּתְּקֹצוּ:

- ב ב לֵהָיוֹת כֹּאִילָה. ע' בְּרֹא' מִיט כִּי־א. - כִּי בְּמִשְׁקָל. הַשּׁוֹה יִשַׁע' מ' יִיב וּשְׁקֵל
בְּפֶלֶס הָרִים, אִיּוֹב כִּי־ח כִּי־ה לַעֲשׂוֹת לְרוּחַ מִשְׁקָל וּמִים תִּכֵּן בְּמִדָּה, חֲנוּךְ א' מִיג ב'
ח וְאַרְאֵי אֵיךְ נִשְׁקָלוּ כּוֹלָם בְּמֵאזְנֵי צִדֵּק, וְעוֹד. - כִּי כֹל פָּעַל. רְשִׁימַת הַחוּשִׁים
וְהַאֲבִירִים שְׂבָאָדָם נִמְצָאָת בְּבִרְכּוֹת סִיֵּא: תִּנוּ רַבָּנִן, כָּלִיוֹת יוֹעֲצוֹת לֵב מִבֵּין לְשׁוֹן
מִחֲתָךְ טָה גּוֹמֵר וְשֵׁט מַכְנִים וּמוֹצִיא כֹל מִינֵי מֵאֵכֶל קָנָה מוֹצִיא קוֹל רִיִּיָּה שׁוֹאֲבָת
כֹּל מִינֵי מִשְׁקִין כְּבֹד כּוֹעֵס מְרָה זּוֹרֶקֶת בּוֹ טָה וּמִנִּיחָתוֹ טָחֹל שׁוֹחֵק קִרְקֵבֵן טוֹחֵן
קָבָה יִשְׁנָה אָף נַעֲוֵר, רְשִׁימָה מִקְבִּילָה לֹזוֹ נִמְצָאָת גַּם בְּמִדְרַשׁ אִיֵּב דְּרַבִּי עֲקִיבָא נּוֹסְחָא
א' (יְלִינִק, בִּיהִיִּם ג', לִיָּה). הַשּׁוֹה גַּם צוּאָת נִפְתְּלֵי הַעֲבֵרִית. - בְּטוֹן לְהַפְרִישׁ.
בִּיוּוֹנִי εις διακρισιν, בְּאִיֵּב דְּר' עֲקִיבָא: כִּרְס לְרִיעָה, צִיֵּאֶרְלֵס (בִּשְׁם פְּרִלֵס) מִקִּיִּים
כֹּאֵן טַעוֹת שֶׁל הַמִּתְרַגֵּם הַיּוּוֹנִי שְׁקֵרָא לְפִרוּשׁ בְּמִקּוֹם לְפָרֶשׁ, וְכֹאֵן נִמְסֵר בַּעֲבֵרִית בְּאוֹפֵן
שִׁיָּהָ נִשְׁמַע לְשֵׁנֵי פָנִים. - מִתְנִים לְעוֹ. הַשּׁוֹה דְּב' לִיֵּג יִיֵּא מִחֵץ מִתְנִים קִמְיוֹ, וְגַם
יְחֹז' כִּי־ס ז': וְהַעֲמַדָּת (=וְהַמַּעֲדָת) לָהֶם כֹּל מִתְנִים. -

ג ואתם אל-תמחרו להרע את-מעשיכם בתאות-בצע ולסתות
 את-נפשכם בדבר-ישוא כי אם-תמרישו בטהר ללב תדעו להתחזק
 ב רצון יי ולמעב רצון בלעל: השמש והגורם והפוכים לא ושנו
 זכאם בן לא תמירו גם אתם את-תורת אלהים במשובת מעשיכם:
 ג כי הגוים הלכו שולל ונענבו את-י: ונמירו את-דרךם ונקנעו לפני
 ד עץ ואבן ורוחות תעתועים: לא-כן אתם בני אשר הכרתם בך קיע
 ב ארץ ובנים ובכל-היצורים את-י: עושם לבל-תהיו וקאנשין סדום
 ה אשר המירו את-דרךם: בכה השחיתו גם-הנפילים את-דרךם אשר
 קללם יי בעת המבול ונשם בגללם את-הארץ שקמה מיושביה
 וכל-הצומח בה:

ד ואת-כל-אלה הנני אומר לכם בני כי קראתי בספר חנוך אשר
 גם-אתם תסורו מאחרי יי ותלכו בכל-חטאת הגוים ותעשו כל-
 ב רשעת סדום: והביא יי עליכם שבי ועבדתם שם את-אזוביכם וצרה
 ג וציקה תבניע אתכם עד השמיד יי את-קלכם: ונשארתם מתי-מעט
 ושארת יאז תשובו וידעתם את-י: אלהיכם והשיבכם יי לארצכם
 ד קרב תסדיו: והנה כי-ישובו אל-ארץ אבותיהם ושבו ושקחו את-
 ה יי וקשעו: והפיצם יי על-פני כל-הארץ עד-בא חסד יי:
 ה ובשנת הארבעים לחי ראיתי חזון על-הר הזיתים מקדם
 ג לירושלים כי השמש והגורם נדמו: והנה יצחק אבי-אבי ויאמר
 אל-ינו רוצו ותפשו איש בפי כחו והנה אשר יחזיק בם והיו לו
 ג השמש והגורם: ונרץ קלנו יחד ויתפשו לוי את-השמש ויעבר
 ד והודה ויתפשו את-הגורם ונרמו שניהם אתם: ויהי לוי בשמש
 והנה עלם מושיט לו שנים עשר ענפי תמר ויהודה נוצע בלכנה
 ה ותחת רגליהם שמים עשרה קרנים: ונרצו לוי ויהודה גם-שניהם
 ו יחזיקו בם: והנה שור פר על-הארץ ושמי קרנים גדולות לו

ג השמש והירח. השוה חנוך א' ב' א' המאורות אשר בשמים והם יעלו
 ה ויבאו כלם כמשפט איש בעתו. וע' גם בן סירא ס"ז כ"ו. - הנפילים. ע' לעיל
 צוואת ראובן ה' ו'.
 ד ושב ויחזק. מלכי בית חשמונאי שנחטפו אף הם בורם התרבות היוונית
 ה ובמנהגיה לאחר נצחם את הסורים. - חסד ה'. כאן בא הלשון: איש עושה צדקה
 ופועל רחמים לכל לרחוקים ולקרובים. כתוב זה חסד בעיני כתוספת נוצרית. -
 ה החזון שבפרקים הבאים מסופר באריכות, בשנויי נוסח, בצוואת נפתלי העברית. -
 ו- שור פר. ע"פ דב' לג י"ז. - והסורים. הסליבקים. הוא מונה את הסורים בסוף

- ו וקנסים בגבול פקנסי הנקשר ונחפץ להחזיק בו ולא יכלנו: ויבא
ח יוסף וינזקדבו וירום אתו יחד: ואנכי ראיתי כי שם הייתי והנה
מגלה קדושה נראתה לנו לאמר האשורים המרים הפרסים הכשדים
והסורים ונהלו את-שבי שנים עשר שבטי ישראל:
ו וארא עוד מקץ שבעה ימים והנה אבינו יעקב עומד על-
ב שפת ים ומנה ונאנחנו בניו אתו: והנה אננה באה בלא מלחים
ג ורבי-חובל ועל-האננה כתוב אננת יעקב: ויאמר אלינו אבינו הבה
ד נרדה לתוך אנננו: ויהי כאשר באנו לתוכה והנה סער חזק
התחולל ורוח-סופה גדולה ואבינו אשר אסו בהנה הלך מאתנו:
ה ונאנחנו נשאנו על-הים בקערה ותמלא האננה מים ותגד בתוך
ו הנלים עד-אשר נשברה: וימלט יוסף על-הסירה האחת וגם
אנחנו נסרדנו איש מאחיו על-תשעה קרשים ויהודה ולוי היו על-
ז-ה האחד: ונסק בלנו עד-לקצוי ארץ: ונחפר לוי שק ויתפלל אל-
ט האלהים: ויהי כי חדל הסער ונסע האננה אל-הנבקה בשלום:
י והנה יעקב אבינו בא ונשמת בלנו וחדו:
ז ואניד ליעקב אבינו את-שני החלומות האלה ויאמר אלי בוא
יבאו הדברים האלה בעתם אחרי אשר ישאל יענה הרבה:
ב ויאמר אלי אבי אחר-כן אוחילה לאל כי עוד יוסף בני מי כי
ג ראיתי תמיד אשר יספרהו יי יחד אתכם: ויברך ויאמר אללי לי
בני יוסף כי מי אתה ואנכי לא אראך וגם-אתה לא תראה את-

הרשימה של אויבי האומה. את הרומאים אינו מזכיר כלל. — הכשדים נמצאים כאן
שלא במקומם, וצ"ל: הכשדים המדים וכו'.

- ו ים ימניה. *Amveia* = ימניה = יבנה. לפי יוספוס (קדמ' י"ג ס"ו ד') היתה יבנה
עיר הים (השוה גם מק"ב י"ב ח' ט' ומ'). גם פליניוס (Hist. Nat. 5, 13, 68) חושב אותה
במדה ידועה לעיר-ים, שהיה לה גמל משלה. חוץ מזה מוצאים אנו גם ימניה אחרת בתור
כפר ימה (דרומית מערבית מים כנרת). ונוכרת במגלה ירו' א' א', קדמ' י"ט כ"ג והיא
ב עיר נפתלי. לפי זה תהא הכנרת ים-ימניה שלנו (ע' 8726, J. 2). — בלא מלחים. במקור
μεστόν τὰρχων, לפי השערת גאסטר נפלה כאן טעות, שהמתרגם היווני קרא במקור
העברי מלא מלחים במקום בלא מלחים (וע' צ' ארלס בהוצאתו היוונית עמ' 153). —
ו ימלט יוסף. מכון לירידת יוסף מצרימה, או לפרידת עשרת השבטים. אפשר שבאה
כאן לידי ביטוי גם השנאה ששררה בין ישראל והשומרונים, שישבו בחלקו של אפרים. —
ז בוא יבואו. על דרך ברא' מיא ליב ועל השנות החלום... כי נכון הדבר (השוה
ג פרק ז' של צוואת נפתלי העברית). — ח' אתה. ע' ביר ס"ד: וימאן להתנחם — מתנחמים
על המתים ואין מתנחמים על החיים. —

ד יעקב אשר הולידה: לקול דבריו בקשתי לבבות גם-אני ויהי כאשר
 ח עצהה בלבבי להגיד-לו כי נמכר יוסף ואולם גראתי משני אחי:
 ב הנה בני הראיתי אתכם את-אחריית הנמים כי כל-אלה יקרו
 ג את-ישראל: ואתם תצוו את-בניכם אחריכם אשר יתחברו אל-לוי
 ד ויהודה כי ביהודה תקום תשועת ישראל ובו יברך יעקב: כי
 ח בשבטו יראה אלהים להציל את-עם-ישראל ויקבץ את-הצדיקים
 ה מבין הגוים: וכי תעשו גם-אתם בני את-השוב ויברכוכם בני-איש
 ונשאלים ויבכם ויתפאר אלהים בין הגוים והשטן ינום מפניכם
 ונחיות השדה יראו מקם ויזו ואתכם וימלאכם וימלאכם עליכם: כי
 ו כאשר יגדל איש את-הילד הישב ויסקר שמו לשובה בכה ויסקר
 ז גם-וירקם לשוב לפני אלהים כי תעשו את-השוב: ואשר לא יעשה
 ח טוב וקללהו מלאכים ואנשים ואלהים וקלל על-ידו בין הגוים
 ו והשטן יעשהו כל-משכן לו וכל-חית השדה תרדה-בו ויזו וישטמהו:
 ט כי גם-מצות התורה שני סנים להן ובתבונה תמלאנה: עת לאדם
 י לדעת את-אשתו ועת פורש ממנה לתפלתו: כי שניהם הנם מצות
 יי ואם-לא ישמרו על-פיר-דרכם וביאו חסא גדול על-בני האדם
 י וכה גם-שאר המצות: ואתם בני היו חכמים ונבונים באלהים כי
 ידעתם את-דרך מצותיו ואת-חקי כל-מעשה למען ואתכם וי:
 ט ויצו אותם באלה ויאמר אליהם אשר יעלו את-עצמותיו אתם
 כ חבירוהו ויבקרוהו עם-אבותיו: ויהי אחרי אשר אכל ושתה אתם
 ג בשמחת-לבב ויכס את-פניו ויגע: ויעשו בניו ככל אשר צוה
 אביהם:

צוואת גר הבן ה' שיעי לי יעקב ויבן-ולשה

א העתקת צוואת גר אשר דבר אל בניו בשנת חמש ועשרים
 ב ומאה לחייו: ויאמר אליהם שמעו בני אנכי נולדתי בן תשיעי
 ג ליעקב ואהי גבור בין המשפטים: ולכן שמרתי בלילה על-
 ד העדרים והנה כי בא הארי או הזאב או כל-חיה רעה אל-העדר

ח ב ש ב ט ו י ר א ה א ל ה י מ . י ש כ א נ תוספת נוצרית: וישכן בין בני אדם עלה אדמה. -

א ח מ ש ו ע ש ר י מ ו מ א ה . ל פ י י ו ב ל י מ כ י ח ס' נ ו ל ד ג ד ב ש נ ת ב' א ל פ י מ ק ל י א . מ ס פ ר
 ב ז ה מ ת א י מ ל מ ס פ ר י מ ש ב מ ד ר ש ת ד ש א ו ב ס' ה י ש ר . - ו א ה י ג ב ו ר . ה ש ו ה ב י ר צ' ה : כ ל

וְאֶרֶץ אֲחֵרֵי וְאֶתְשֹׁשֶׁה וְאֶחָזִיק בְּגִדֵי בְּרָגְלוֹ וְאֶקְלָעֶהוּ בְּאֶבֶן הַקֹּלֶעַ
 וְקָבָה בְּרַגְלָיו: וַיֹּסֶף רָעָה אֶתְנֶה נֶחֶד בְּשָׁלְשִׁים יוֹם וּבִהְיוֹתוֹ רֶךְ
 ה' וַיִּמָּל מְרוֹחַ הַקָּדִים: וַיָּשָׁב חֲבֵרֹנָה אֶל-אֲבִינוּ וַנְּנִיחָהּ (וְאֲבִינוּ)
 ו' בְּקִרְבָּתוֹ כִּי אָהָבוֹ מְאֹד: וַיַּגֵּד יוֹסֵף לְאֲבִינוּ כִּי שָׁחַטוּ בְּנֵי זָלְפָה
 וּבִלְקָה אֶת-כָּל-הַטּוֹב בְּעֶדֶר וַיֹּאכְלוּ לְמִרוֹת דָּעַת רְאוּבֵן וְדָעַת
 ו' יְהוּדָה: כִּי רָעָה יוֹסֵף כִּי אֲנֹכִי הַצִּלְתִּי מִיָּד מִסִּי הַדָּב וְאֶהְרֹנֶהוּ
 וְאֶשְׁחַט אֶת-הַטָּלָה וְאֲנֹכִי נִצָּצְבֹתִי אֶל-לִבִּי כִּי לֹא יָכַל לַחְיוֹת
 ח' וַנֹּאכְלֶהּ וַיַּגֵּד בָּזֹאת לְאֲבִינוּ: וְאֲנֹכִי קִצַּצְתִּי עַל-יוֹסֵף בְּגָלָל זֹאת
 ט' עַד-יוֹם בּוֹ נִמְכַּר: וְרוּחַ שְׂנְאָה הָיְתָה בִּי וְלֹא חִפַּצְתִּי לְדָעַת אֶת-
 יוֹסֵף לֹא לְשֹׂמֵעַ אָזִן וְלֹא לְמִרְאֵה עֵינַיִם כִּי הִקְלִימֵנוּ בְּסֻגִּינוּ בְּאֶמְרוֹ כִּי
 אֲכַלְנוּ אֶת-הַטָּלָאִים מִלִּבְדֵּי יְהוּדָה וְכָל-אֲשֶׁר הִגִּיד לְאֲבִינוּ הָאֵמִינֵנוּ לוֹ:
 ב' אֶת-חֲסָאִי אֲנִי מִזְכִּיר בְּנֵי כִּי סָעָמִים רַבּוֹת בִּקְשָׁתִי לְהַרְג
 ג' אוֹתוֹ כִּי שָׁטַמְתִּי בְּלִבִּי: וְגַם-בְּגָלָל הַמְלּוּמוֹת הוֹסַפְתִּי עוֹד שָׂנֵא
 אוֹתוֹ וְאֶבְקֹשׁ לְהַכְחִידוֹ מֵאֶרֶץ חַיִּים כִּלְחָף הַשּׁוֹר אֶת-יֶרֶק הַשָּׂדֶה:
 ג' וְעַל-כֵּן מָכַרְנוּ אוֹתוֹ אֲנִי וְשִׁמְעוֹן לִישְׁמַעְאֵלִים בְּשָׁלְשִׁים שֶׁקֶל וַנְּסַמֵּר
 ד' מֵהֶם עֲשָׂרָה וְעֶשְׂרִים הִרְאִינוּ אֶת-אֲחֵינוּ: וְקָבָה מִלָּאָה מֵאֲנֹת הַבָּצַע
 ה' אֶת-לִבִּבְנוֹ לְהַרְגוֹ: וְאֵלֵהִי אֲבוֹתִי הַצִּילָהּ מִיָּדִי לְמַעַן לֹא אֶעֱשֶׂה
 אֶת-מַעֲשֵׂה הַפֶּשַׁע הַזֶּה בְּיִשְׂרָאֵל:
 ג' וַעֲתָה בְּנֵי שָׁמְעוּ דָּבָר אֲמַת לְמַעַן תַּעֲשׂוּ צֶדֶק וְכָל-מַשְׁפָּט
 עֲלִיּוֹן וְלֹא תִתְּעוּ אֲחֵרֵי רוּחַ הַשְּׂנְאָה כִּי הִיא הִרְעָה בְּכָל-מַעֲשֵׂי
 ג' בְּנֵי הָאָדָם: כָּל-אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאָדָם יִתְּעַב הַשּׁוֹנֵא כִּי יַעֲשֶׂה אֶת-
 חֲקוֹת יְיָ לֹא וְהִלָּלֶהּ וְכִי יִרְאֵה מִפְּנֵי יְיָ וְצֶדֶק יִרְצֶה לֹא יִאֲהָבֶהּ:
 ג' אֲמַת יִבְּזֶה בְּמִאֲשֶׁר יִקְנֵא דְבַת-עַם וְיִתְּעַב וְנִאֲוָה יִאֲהָב כִּי הַשְּׂנְאָה
 תַּעֲזֹר אֶת-נַפְשׁוֹ כְּאֲשֶׁר רָאִיתִי גַם-אֲנֹכִי בְּיוֹסֵף:
 ד' וְעַל-כֵּן בְּנֵי הַשְּׁמָרוֹ מִפְּנֵי הַשְּׂנְאָה: כִּי הַשּׁוֹנֵא יִחָטֵא גַם-
 ג' לֵאלֹהִים כִּי לֹא יִחַפֵּץ שְׂמוֹעַ לְדַבְּרֵי מִצְוֹתָיו לְאֹהֲבֵי אֶת-רַעְיָהּ

ו' שנכפל שמו... היה גבור... גד ולגד אמר ברוך מרחיב גד. - כי שחטו. ע' תמי לברא'
 לז' ב': דחמנון אכלין בישראל דתליש מן היוא חייא... ואתא ותני לות אבוהון. וע'
 ביר פיד: מה אמר. ר' מאיר ור' יהודה ור' שמעון. ר"מ אומר, חשודין הן בניך
 על אבר מן החי. ר"ש אומר, תולין הן עיניהם בבנות הארץ. ר"י אומר, מזוללין בבני
 השפחות וקורין להם עבדים (וע' גם פרכי ר' אליעזר ליח). -
 ב' ב' שלשים שקל. לפי התורה מכרוהו רק בעשרים. המספר שלשים הוא מסורה
 עממית. שנכנסה אחיכ לספרות הנוצרית. -

וְלֹא־לֵהִימ יִחָסֵא: כִּי אִם נִסְאָחִיו יִכָּשֶׁל וְחָסוּ לְהוֹרִיעַ לְכָל
 וְיִתְאַמֵּץ לְמַעַן יִשְׁפֹּט וַעֲנֹשׁ וַיּוֹמַת: וְאִם-עָבָד יִהְיֶה וְהִסִּיתוּ בְּאֲדוֹנָיו
 וְתָרַשׁ עָלָיו כָּל-דָּע לְמַעַן יוּכַל לְהַמִּיתוֹ: כִּי הַשְׁנָאָה תַעֲזֹר בְּרָצַח
 וְגַד כָּל-אֲשֶׁר יִצְלִיחוּ וְהָיָה כִּי תִרְאֶה אוֹ תִשְׁמַע עַל-דָּבָר הַצִּלְחָתָם
 וְחִלְתָּה: כִּי כֹאֲשֶׁר תִּבְקֹשׁ הָאֲהָבָה לְהַסִּיּוֹת מֵתִים וּלְעֹזֵר אֶת-
 הַמּוֹעֲדִים לְמָוֶת בֶּן תִּבְקֹשׁ גַּם-הַשְׁנָאָה לְהַרְגֹּת אֶת-הַחַיִּים וְלֹא תֵאָכֵל
 לְהַשְׁאִיר בַּחַיִּים גַּם-אֲשֶׁר עֲנֹם בְּחִכְלִי הַשָּׂא: כִּי רוּחַ הַשְׁנָאָה בִּלְעָד
 רוּחָהּ תִּפְעַל וְיִתְּרוּ עִם-הַשָּׂטָן בְּכָל לְהַמִּית בְּנֵי-אִישׁ וְרוּחַ הָאֲהָבָה
 תִּפְעַל יַחַד עִם-תּוֹרַת הָאֱלֹהִים בְּאֲרָצֵי-רוּחַ לְהוֹשִׁיעַ אֶת-בְּנֵי הָאָדָם:
 רָעָה הִיא הַשְׁנָאָה כִּי הִיא תִּמְיֵד עִם-כָּזָב תִּתְחַבֵּר וְגַד הָאֱמֶת
 תִּדְבֹּר תִּשִּׁים קֶטֶן לְגֹדֹל חֹשֶׁךְ לְאוֹר מֵר לְמִתּוֹק תִּקְרָא וְרָצַח
 תוֹרָה תַעֲרִי קֶצֶף וְתַעֲזֹר מִלְחָמָה וְאֶת-הַלֵּב תִּמְלֵא רָעָה וְחַמַּת
 הַשָּׂטָן: וְכֹזֶאֶת הַקִּנִּי אוֹמֵר לָכֶם בְּנֵי כִּי נָסִיתִי אֲשֶׁר תִּנּוּסוּ מִשְׁנֵאֵת
 רַע וְתִדְבְּקוּ בְּאֲהָבַת אֱלֹהִים יִשָּׁר לָכֶם וְגַרְשׁ שְׁנָאָה וְשִׁנּוּהַ תִּסְיֵן
 קִנְיָאָה: כִּי צָדִיק וְעָנִי יִירָא מַעֲשֹׂת רָשָׁע וְלֹא יִירָא אֲשַׁמַּת רַעְהוּ
 כִּי אִם-אֶת-נִפְשׁוֹ כִּי אֱלֹהִים יִרְאֶה לְלָכְבוֹ: וְלֹא יִלְךְ רַבִּיל בְּאִישׁ
 חֲסִיד כִּי יִרְאֵת עֲלִיּוֹן תִּשְׁכַּן-בּוֹ: אִם-יִירָא לְחַטָּא לֹא־לֵהִימ לֹא
 יִחַפֵּץ לַעֲשׂוֹת עֹל לְאִישׁ וְלֹא בְּמַחְשְׁבוֹתָיו: וְזֹאת הַכִּרְתִּי לְאַחֲרוֹנָה
 אַחֲרֵי אֲשֶׁר שִׁבְתִּי מִחֲטָאִי [וְאֲשֶׁר חֲטָאתִי] לְיוֹסֵף: כִּי הִתְשׁוּבָה אֶל-
 אֱלֹהִים בְּאֱמֶת תוֹרָה בְּסִילּוֹת וְתִסְיֵן חֹשֶׁךְ וְתֵאָרֵר אֶת-הַעֲיִנִּים וְתִתֵּן
 דַּעַת לְנִפְשׁוֹ וְתִנְהַל עֲצָה לְתַשׁוּעָה: וְכָל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר לֹא
 לְמַדְהוּ בְּנֵי-אִישׁ אוֹתָם וְכִיר בְּשׁוּבוֹ מִדָּרְכּוֹ: כִּי הִבִּיא אֱלֹהִים עָלַי
 מַחְלַת הַכֹּבֶד וְלֹא־לֵא תִפְלוֹת-וַעֲלָב אָבִי עֲזָרוּנִי כִּי אֲזֹ בְּמַעַשׁ קֶט
 י-א הִלַּךְ רוּחִי מִמֶּנִּי: כִּי כָל-אֲשֶׁר בּוֹ יִחָסֵא הָאָדָם בּוֹ יוֹסֵר: וְכֹאֲשֶׁר
 נִקְשָׁה בְּבִדִּי בְּלִי רַחֵם עַל-יוֹסֵף בֶּן עֲנִיתִי גַם-אֲנִי בְּלִי רַחֵם בְּבִדְרִי
 וְאֲשַׁפֵּט אַחֵר עֲשֹׂר חֹדֶשׁ בְּמִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר שָׁנֵאתִי אֶת-יוֹסֵף עַד-
 אֲשֶׁר מִכְּרָהוּ:

ב קצר רוחה. ע"פ שמות ו' ט' ותרגום הע' שם. —

ד ז
 ה פ
 י ו
 עם כזב תתחבר. ע' בן סירא כ' כ"ה: ושבח אני את הגנב מן המכזב תמיד
 ונחלת שניהם השמך (וע' שם גם ה' י"ד). — בו יחטא. השוה יובלים ד' ל"א-ל"ב: כי
 באבן הרג [קין] את הבל ובאבן נהרג במשפט צדק (וע' גם סנהד' ק"ח א'
 ועוד). —

ו עָשָׂה כִּנֵּי הַזִּבְרָתִי אֶתְכֶם אֶהְבּוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו וְהִשְׁמִירוּ שְׁנָאָה
 מִלִּבְכֶּכֶם וְאֶהְבּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בְּמַעֲשֵׂיכֶם וּבְדַבְרֵיכֶם וּבְכָל וְנָצַח
 ב לִבְכֶּכֶם: כִּי בִּשְׁנֵי אָבִי דַבְרָתִי אֶת־יוֹסֵף לְשָׁלוֹם וְכֹאשֶׁר וְנָאִתִּי מֵאֵת
 ג שָׁנָיו וּמִחֲשָׁד הַשְׁנָאָה אֶת־תְּבוּנָתִי וּמִתְּרוֹן אֶת־נִפְשֵׁי לִבִּי: וְאַתֶּם
 אֶהְבּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בִּלְבָבְכֶם וְכִי וְחָטָא לָךְ אִישׁ וְדַבַּרְתָּ אֵלָיו
 לְשָׁלוֹם וְיָרִיתָ הַלָּאָה אֶת־חֶמֶת הַשְׁנָאָה וְלֹא תִשָּׁפֵן בְּנִפְשָׁה עֲרָמָה:
 ד וְכִי יִתְגַּדֵּה וְיָשׁוּב מִדֶּרֶכּוֹ וְסָלַחְתָּ לוֹ וְאַם־יִכְחַשׁ אֶל־תִּרְבֵּי אֹתוֹ כִּי
 ה יִשָּׁבַע וְחָטָאתָ חָטָא מִשְׁנָה: וְאַם תִּרְיֵב בְּאִישׁ אֶל־תִּגְלֹל לְךָ סוֹדְכֶם
 שֵׁן יִשְׁנָאָה וְנִהְיֶה לָךְ לְאוֹיֵב וְחָטָא לָךְ חָטָא גָּדוֹל כִּי רַבּוֹת בְּעֲרָמָה
 ו יִדְבַר אֵלֶיךָ אוֹ יִמְרֹשׁ עֲלֶיךָ רָעָה וּמִמָּה יִקַּח חֶמֶת: וְאַם יִכְחַד
 וְיִבּוֹשׁ כִּי תִגְלֶה רָעָתוֹ הַשְׁקֵט וְאֶל־תִּגְלֹל תִּרְשָׁתוֹ כִּי אֲשֶׁר יִכְחַד עוֹד
 יָשׁוּב מִדֶּרֶכּוֹ וְלֹא יוֹסִיף לְחָטָא לָךְ כִּי כִבֵּד וּבִכְדָּה וַיִּירָא מִמָּה
 ז וְנִשְׁלִים עִמָּךְ: וְאַם לֹא־יִדַּע בִּשְׁתִּי וּבְרָעָתוֹ יַעֲמֵד וְסָלַחְתָּ לוֹ בִּלְבָבְךָ
 וְאַת־הַמִּשְׁקָט לְאַלְהִים תַּעֲזֹב:

ז וְכִי יֵיטֵב לְרַעְיֶיךָ מִכֶּם אֶל־תַּעֲצֹבוּ וְהִתְפַּלְלוּ בְּעִדּוֹ אֲשֶׁר עֲד־
 ב סוּף יָמָיו וְצָלִיחַ כִּי בֵן מוֹיָב גַּם־לָכֶם: וְכִי יִנָּשֵׂא עוֹד אֶל תִּקְנָאָה
 בּוֹ וְזָכְרוּ כִּי קֵץ כָּל־בָּשָׂר לָמוֹת וְהוֹדוּ לוֹ: אֲשֶׁר גָּתָן אֶת־הַטּוֹב
 ג וְאַת־הַמוֹעִיל לְכָל־בְּנֵי־אִישׁ: חָקֵר אֶת־מִשְׁפָּט יְיָ וְיָנִים לָךְ וְכָל־
 ד עֲצָתָה וְנִשְׁלִים: וְאַם אַחֵד הִרְשָׁעִים יִצְבְּרֶהוּן בַּעֲשׂוֹ אָחִי אָבִי אֶל־
 ה תִּתְּחַדּוּ בּוֹ וְהוֹחִילוּ לְמוֹעֵד יְיָ: כִּי הוּא יִקַּח מִרְשָׁעִים עֲשָׂרָם וְיִסְלַח
 ו לְאֲשֶׁר שָׁב מִדֶּרֶכּוֹ וְאֲשֶׁר לֹא יָשׁוּב יִחְשָׁד לַעֲנֹשׁ עוֹלָמִים: כִּי הִדִּיל
 אֲשֶׁר לֹא יִקְנָא בְּרֵעֵהוּ יִהְיֶה לְרָצוֹן לִפְנֵי יְיָ בְּכָל וּמִכָּל־בְּנֵי־אִישׁ
 ז וְאֲשֶׁר כִּי אֵיךְ־לוֹ עֲנָן רַע אֲשֶׁר לִבִּי הָאֵדָם וְלַעֲגוֹת־בּוֹ: וְאַתֶּם
 זָרוּ הַלָּאָה אֶת־הַשְׁנָאָה מִנִּפְשׁוֹתֵיכֶם וְאֶהְבּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בִּלְבָב
 תָּמִים:

ה ו אֶל־תִּגְלֹל עִיפִי מִשְׁלִי כִּי־הִי ט' רִיבֵךְ רִיב אֶת רַעַךְ וְסוֹד אַחֵר אֶל־תִּגְלֹל (הַשּׁוּה גַם
 בְּנִסְיָא יִיט ח' ט'). - יִקַּח חֶמֶת. בִּיוּנִי: λαβὼν ἀπὸ σοῦ τὸν λόγον תִּרְגַּם חֲמָה=
 רַעַל, וְהוּא קִשָּׁה. וְנִרְאָה שְׁכוּנָתוֹ: יִקַּח מִמֶּךָ אֶת נִקְמָתוֹ. -
 ז ו יִנְיָח. בִּיוּנִי: καταλάμψει, וַיִּנְיָח (עֲלִיךְ). גִּיא: καταλείψει=יִנְיָח. כֵּן
 גַּם יִשְׁלִים הוּא בִּמְקוֹר ἡσυχάσει=יִשְׁקֵט. וּבַחֲרָתִי לְמַסּוֹר בְּמַלִּים יִנְיָח וַיִּשְׁלִים (נִשְׁלִים
 ד מִתְּאִים לַעֲצָה). הַשּׁוּה אִיּוֹב ג' כִּי וְלֹא שִׁקְטִי וְלֹא נַחֲתִי. - תִּתְּחַדּוּ. הַשּׁוּה תִּהְיֶה
 ה-ו לִיז א'. - יִחְשָׁד. עִיפִי אִיּוֹב כִּי־לִי כִי לְיוֹם אִיד יִחְשָׁד רַע. - יִאֻשֶׁר. בִּיוּנִי
 λουτεῖ=יַעֲשֶׂר, וְהוּא כְּנִרְאָה טַעוּת. -

ח והגידו גם-לבניכם אשר יקברו את-לוי ואת-יהודה כי מהם
ב יקים יי מושיע לישראל: כי ידעתי אשר בקץ הַיָּמִים יסורו בְּנֵיכֶם
ג מאחרי ויַעֲשׂוּ כָל-רָשָׁע וְכָל-רָע וְכָל-מִשְׁחָת בְּעֵינֵי יי ויִנָּשָׁא מַעֲמָו
ויוֹסֵף לְדַבֵּר אֲלֵיהֶם שְׁמִעוּ בְּנֵי אֱלֹהֵיכֶם וקברוני אצל אבותי:
ד-ה ויִאָּסֶף אֶת-רִגְלָיו וישָׁכֵב בְּשָׁלוֹם: ומִקֵּץ חֲמֵשׁ שָׁנִים הָעָלוּ אוֹתוֹ
הקברוֹנָה ויקָבְרוּהוּ שָׁמָּה עַם-אֲבוֹתָיו:

צוואת אשר הבן העשירי לנעלב ו[גן]ולסה

א הַעֲתִקְתָּ צוואת אשר אשר אָנָּה לְקִנּוֹ בְּשַׁנַּת חֲמֵשׁ וְעֶשְׂרִים
ב וּמָאָה לְחַיּוֹ: וידבר אליהם והוא בריא ויאמר שְׁמִעוּ בְּנֵי אֶשֶׁר
ג אֱלֹהֵיכֶם וְכָל-הַיֹּשֵׁר בְּעֵינֵי אֱלֹהִים אֲרָאֲכֶם: שְׁמִי דְרָכִים נָתַן
אֲלֵיהֶם לְבְנֵי הָאָדָם וְשְׁנֵי יָצָרִים וְשְׁנֵי מַסְעָלִים שְׁנֵי סָנִים וְשְׁנֵי
ד-ה קָצוֹת: וְעַל-כֵּן הַכֹּל שְׁנִים שְׁנִים הֵם זֶה לְעַמָּת זֶה: כִּי שְׁמִי דְרָכִים
ו הֵן הַטּוֹב וְהָרָע וּבְלִבֵּנו שְׁנֵי הַיָּצָרִים הַמְּבַדִּילִים בֵּינוֹתָם: וְכִי תִרְצֶה
ז הַנֶּקֶשׁ בַּטּוֹב כָּל-מַעֲשִׂיהָ בְּצֶדֶק תַּעֲשֶׂה וְאִם-תִּחְסָא מִזֶּד תִּשׁוּב:
ז כִּי אִם-תִּחְסָב עַל-דְּבַר הַצָּדֵק וְתִזְרֶה הַלָּאָה אֶת-הָרָע תִּרְמָם מִהֶרַ
ח אֶת-הָרָשָׁע וְתִשְׁרֹשׁ אֶת-הַחֲסָא: וְכִי תִכְנַע [הַנֶּקֶשׁ] לִפְנֵי [הַיָּצָר] הָרָע
אֶת-כָּל-מַעֲשִׂיהָ בְּרָשָׁע תַּעֲשֶׂה וְתִגְרֹשׁ אֶת-הַטּוֹב וְתִדְבֹּק בְּרָע וּבְלִיעַל

ח וּמִקֵּץ חֲמֵשׁ שָׁנִים. גר נולד בשנת ב' אלפים קליא וחי לפי זה קציה שנים.
גמצא שמת בשנת רנ"ו ונקבר בשנת רס"א. לפי יובל' מ"ה א' ירדו יעקב ובניו מצרימה
בשנת ב' אלפים קע"ב. לפי צוואת בנימין (בסוף) נקברו השבטים צ"א שנה לאחר
שירדו מצרימה=בשנת רס"ג. ב"מלחמת מצרים וכנען" (ע"פ יובלים מ"ו ט'). לפי זה
יהא נכון הנוסח השני בראשית צוואת גר: בשנת שבע ועשרים ומאה לחייו. —

א חֲמֵשׁ וְעֶשְׂרִים וּמָאָה. לפי תדשא — קכ"ג (וכן גם בס' הישר). — שְׁתֵּי דְרָכִים.
ע"פ דבר' ל' ס"ו וירמ' כ"א ח'. כאן יש אחד מן המקורות הקדומים ביותר ע"ד
הבחירה החפשית. השוה חנוך ב' י"א ס"ה-ס"ו: ואקרא את שמו אדם... ואראהו שתי
דרכים אור וחושך ואומר אליו זו טובה לך וזו רעה. בן סירא ס"ו י"ד: אלהים עשה
את האדם מראשיתו והניחו ביד היצר אם תרצה תעשה מצוותיו ותבינה לעשות רצונו.
וע' גם מלחמ' ב' ח' י"ד וקדמ' י"ג ה' ט': הבחירה החפשית היא דעת הפרושים.
וכן ברכות ל"ג ב': הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. ועוד. — שְׁנֵי יָצָרִים. כאן
אף אחד המקורות הקדומים ביותר על היצרים. השוה בן סירא כ"א ב', ל"ו ג': הוּ
יִצְרָרַע לְמָה נּוֹצֵרַת לְמִלְאָת פְּנֵי תַבַּל עֲרַמָּה. היצר הטוב אינו נכנע בפני השטן והוא
חפשי לעשות את הטוב. — שָׁנִים הֵם. השוה קהלת ז' ד', בן סירא מ"ב כ"ג. —
וּבְלִיעַל. השטן (=בליעל) הוא יצר הרע והוא גם עבודה זרה (ע' בבא בתרא ס"ז

- ט וְשָׁלַמְתָּהּ וְאַתָּה גַּם תַּעֲשֶׂה אֶת־הַטּוֹב לְרַע וְהַרָּע: כִּי אִם־תִּחַל לַעֲשׂוֹת־
טוֹב וְהָיוּ תוֹצְאוֹת מַעֲשִׂיהָ רָשָׁע כִּי אוֹצֵר הַנָּצֵר רוּחַ רָשָׁע תִּמְלֹא:
ב וְהִנָּקֵשׁ אֲשֶׁר תֹּאמַר לְהַשְׁלִים אֶת־הַטּוֹב עַל־הָרַע וְהִנֵּה סוּף
ג מַעֲשִׂיהָ גַם־דֶּרֶךְ הָרַע: וְנִשׁ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִרְחַם עַל־עַבְדּוֹ וְאֲשֶׁר
ג שָׁרְתוּ לְקַנְיֹן דָּרַע גַּם־זֶה שְׁנֵי סָנִים לוֹ אֶקַּל הַכָּל רָשָׁע: וְנִשׁ אִישׁ
ג אֲשֶׁר אָהֵב עוֹשֶׂה רָע עַד־כִּי יִחַפֵּץ לָמוֹת לְמַעַנּוֹ דָּרַע וְנָלוּי הוּא
ד שְׁנֵי סָנִים לְדָבָר הַזֶּה וְהַכָּל עֲנִין רָע: כִּי אִם־גַּם אֶהְבֶּה הִיא אֶקַּל
ד רָעָה הִיא בְּכַסּוּתָהּ עַל־רָשָׁע וְעַל־כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה שָׁמוּ טוֹב הוּא
ה וְסוּף מַעֲשִׂיו לְרַע יוֹבִיל: וְנִשׁ אֲשֶׁר יִגְלֹב יִרְשִׁיעַ יִזָּל וְיִחַמֵּם וְעַל־
ו דֹּל יִרְחַם גַּם־לָזֶה שְׁנֵי סָנִים וְהַכָּל רָע: כִּלְאֲשֶׁר יִחַמֵּם אֶת־רַעְיוֹ
ו וְקַעֲסִים אֱלֹהִים וְיִשְׁכַּע לִשְׂאֵי בָּאֵל עֲלִיּוֹן וְעַל־הַעֲנִי יִרְחַם אֶת־זֶה נוֹטֵן
ו הַתּוֹרָה וְיַעֲבֹב וְיִקְעִים וְיִקְבִּיז וְיַחֲזִיק: אֶת־נַפְשׁוֹ וְשִׁנָּה וְאֶת־נֶפֶשׁ
ו רַבִּים יִהְיֶה וְעַל־מַעֲשֵׂי יִחַמֵּם גַּם־לָזֶה שְׁנֵי סָנִים וְהַכָּל וְעֲנִין רָע:
ח וְנִשׁ אֲשֶׁר יִנְאָף וְיִנְאָף וּמְכַל־אֶקַּל יִנְאָר וְיִנְאָם וְיַעֲשֶׂה עוֹל וְיִחַלֵּל
עֲשָׂרוֹ יִחַמֵּם רַבִּים וְכָרַב רָשָׁעוֹ הוּא גַּם־מַצּוֹת יַעֲשֶׂה גַם־לָזֶה שְׁנֵי
ט סָנִים וְהַכָּל רָע־הוּא: וְכַל־אֵלֶּה בְּחֻזִּירִים וּבְאֶרְנָבוֹת הֵם כִּי גַם־אֵלֶּה
י מְהוֹרִים לְמַחְצָה הַמָּה וּבְאֵמֶת סָמָאִים הֵם: וְכַל־אֵלֶּה דָּבָר אֱלֹהִים
גַּם־עַל־לוֹחָוֹת הַחֲקוֹת:
ג וְאַתֶּם בְּנֵי אֵל תִּהְיוּ כְּמוֹתָם בְּעַלֵּי שְׁנֵי סָנִים לְטוֹב וּלְרָע כִּי
ג רַק בְּטוֹב תִּדְבְּקוּ לְמַעַן יִשְׁקָנְכֶם אֱלֹהִים וּבְנֵי אָדָם יִדְרָשְׁהוּ: נוֹסוּ
לָכֶם מִפְּנֵי הָרַע וְהַקְרִיחוּ אֶת־הַנָּצֵר הָרַע בְּמַעֲשֵׂיכֶם הַטּוֹבִים כִּי אֵלֶּה
אֲשֶׁר שְׁנֵי סָנִים לָהֶם לֹא יַעֲבֹדוּ אֶת־זֶה וְיַעֲבֹדוּ אֶת־תְּאוֹתֵיהֶם לְמַעַן
יִמְצְאוּ־יָחַן בְּעֵינֵי בְּלִישַׁל וּבְעֵינֵי הָאֲנָשִׁים הַדּוֹמִים לָהֶם:

- א': הוּא שֵׁטֶן הוּא יִצְרֵל הוּא מֵלֶאךְ הַמוֹת, שַׁבַּת קִיָּה ב': אִיזְהוּ אֵל זֶר שְׁבִינְפו
ט שֶׁל אָדָם הוּי אוֹמֵר זֶה יִצְרֵל הָרַע). - אוֹצֵר הַיִּצְרֵל. בִּיוּוֹנִי τοῦ διαβόλου τοῦ σατανᾶ.
וּדְאִי הִיָּה בַּמִּקּוֹר הַעֲבָרִי כְּמוֹ שֶׁנִּמְסַר כָּאֵן (לְשׁוֹן נּוֹפֵל עַל לְשׁוֹן). -
ג אֲשֶׁר תֹּאמַר. בַּמִּקּוֹר: ἐν λόγοις=בְּדַבְּרִים. אֲבָל כָּל הַנוֹסָה שֶׁם מְשׁוּבֵשׁ הוּא. -
ז יִפְנֹק. בַּמִּקּוֹר: λαμπρύνει=יֹאִיר, וְאֵין לוֹ שֹׁחַר. לְפִי דַעֲתִי הַמּוֹבֵן הוּא יוֹהִיר=יִסּוֹךְ
ט בְּשֵׁם=יִפְנֹק. - כַּחֲזִירִים... הַשּׁוֹה וּיִקְרָא יִיא וְ-ד, דְּבָרִים יִיד ז', בְּקִצַּת נּוֹסַחאוֹת
ט גִּשְׁמִטוֹ הַחֲזִירִים. - לְמַחְצָה. בַּמִּקּוֹר: οὐα ἐξ ἡμισειας καθαρῶν. צִיֶּאֱרֵלס מִתְרַגֵּם
י ἐξ ἡμισειας=כִּי מִפְּרִיסִי־פְרִסָּה הֵם, וְטַעַה שֶׁהָרִי אֲרֻנְבַת אֵינָה מִפְּרִסַּת פְּרִסָּה. הָאֲרֻנְבוֹת
י גִּשְׁתְּמָרוּ בְּכָל הַנוֹסַחאוֹת. - עַל לוֹחֹת הַחֲקוֹת. בְּנִיא: עַל לוֹחֹת הַשָּׁמַיִם (ע' צוּאוֹת
לוֹי ה' ד'). -

ד כי האנשים הטובים וישרים הם ואם-תנסים לחוטאים
 ב ויחשבום לפני יי ויגדקו: ורבים אשר ישמידו את-הרשעים שני
 מפקלים יעשו טוב ורע אולם הכל טוב-הוא כי עקר את-הרע
 ג משרשו וישמידהו: ויש אשר ישנא חונן דל ורשע ונואף וזם גם-
 לזה שני סנים ואולם כל-המפקל טוב-הוא כי הולך הוא בדרך כי
 ד יי אשר לא יקבל את-הנראה טוב קטוב באמת: ויש אשר לא-
 יחפץ לראות זמים טובים עם-הוללים למען אשר לא-יגבל את-
 ה פיו ונקשו ונאל גם-לזה שני סנים והכל טוב-הוא: כי אלה
 לזכאים ולאיזלות ידמו כי בהיותם פראים בטמאים ידמו וקאמת
 שהורים הם כי קנאו ליי וילכו בדרךיו וינורו מכל-אשר צנה
 אלהים בקקותיו כי שנאו ויגדל בין הרע ובין הטוב:
 ה ראו בני איד שנים בכל המה זה לעמת זה והאחד בשני
 יסתר בצע בעשר שקרון בטוב-לב עצב בשמחה והוללות בחני
 ב האשיות: אחרי החיים מות זכא אחרי כבוד קלון אחרי היום
 העילה וחשך אחרי אור וכל-אלה תחת ושלמון היום המה והצדק
 תחת ושלמון החיים והרשע תחת המות ועל-כן יחפו למות בני
 ג עולם: לא יוכל איש לקרא לאמת קוב ולצדק רשע כי כל-אמת
 ד תחת האור הוא כמו כל-יגברא תחת אלהים: בקל-אלה נשיתי
 אני בימי בני ולא סרתי מאחרי אמת יי ואת-חקי עליון חקרתי
 כי בקל-פתי הלכתי בגשרי אחרי הטוב:
 ו ואתם בני שמרו גם-אתם את-מצות יי וילכו בישר פנים אחרי
 ב האמת: כי אלה אשר שני פנים להם משנה ואשמו כי גם-עשה
 יעשו את-הרע וגם-יחננו את-כל-עושינו כי ילכו אחרי רוחות התהו
 ג הנלקחים עם-בני איש: שמרו בני אתם את-מצות יי ואל תלכו
 אחרי הרע ובחשבתכם אותו לטוב ודרשו אחרי הטוב באמת
 ד ושמרהו בקל-מצות יי כי תשובו אליו ובו תרגעו: כי סוף בני

ד לראות. לפי הכותב אסור לו לאדם להנזר מעוה"ז. אם לא לשם מצוה בלבד. —
 ימים טובים. ע"פ תהלי ליד ייג ותרגום הע' שם. —
 ה חיי עולם. השוה דג' ייב ב' אלה לחיי עולם. חנוך א' לז' ד' אדון הרוחות
 אשר מאתו נתן לי חלק בחיי עולם. —
 ו יאשמו. גיא: יעשו. נראה שחפס המתרגם היווני את הלשון יאשמו שבמקור
 העברי במשמעותה האחרת: ושונאי צדיק יאשמו (תהלי ליד כ"ב). או כל אוכליו יאשמו
 ד (ירמ' ב' ג'). ולפיכך תרגם *κολάζουαι* — ינזעו. במקור *γνώριζονται* = ידעו. לפי

הָאָדָם יוֹכִיחַ עַל־צִדְקָתָם כִּי יִגְדְּעוּ לַמֶּלֶאכִי יְיָ וּלְמַלְאכֵי בְלִיעַל:
ה הַנֶּקֶשׁ כִּי תִתְּנֶנּוּ וּמִלֶּךְ יֵצִיק לָהּ הָרֹחַ הָרַע אֲשֶׁר אוֹתוֹ עֲבָדָה
ו בְּתַאֲנוּתָהּ וּבְמַעֲשֵׂיהָ הָרָעִים: וְכִי יִשְׁלֹו אִישׁ וְנָפִיר בְּשִׁמְחָה אֶת־
מֶלֶאךְ הַשָּׁלוֹם הוּא נִתְּחָהוּ לִמְנֵי עוֹלָם:

ז אֶל־תִּהְיוּ בְנֵי בְּסֻדּוֹם אֲשֶׁר לֹא הִבִּידָה אֶת־מֶלֶאכֵי יְיָ וּתֵאָבֹד
ב לָעַד: כִּי גִדַּעְתִּי אֲשֶׁר תִּחְסְאוּ וּתִתְּנֶנּוּ בְיָדֵי אוֹיְבֵיכֶם וְאַרְצְכֶם
שָׁמָּה תִּהְיֶה וְכָל־מִקְדָּשֵׁיכֶם יִחָרְבוּ וְנִסְתָּרְתֶּם בְּכָל־אַרְבַּע פְּנוֹת
ג הָעוֹלָם וְאַתֶּם תִּהְיוּ בְּגוֹלָה וְתִתְּעָבוּ כַּמִּים הַנִּמְשִׁים: עַד־יִשְׁקִיף עָלֶיךָ
ד עַל־הָאָדָמָה וְהוּא יָבוֹא וְאֶת־רֹאשׁ הַתַּנּוּן יְרוֹאֵץ עַל־הַכִּיָּם וְהוּא
ה יוֹשִׁיעַ אֶת־עַם־יִשְׂרָאֵל וְאֶת־כָּל־הַגּוֹיִם: וְהִגִּידוּ קְוֹאת גַּם־אַתֶּם
לְבָנֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא יָמְרוּ אֶת־סִיּוֹ: כִּי קָרָאתִי בְּלוֹחוֹת הַשָּׁמַיִם כִּי
שְׁמוֹעַ לֹא תִשְׁמָעוּ אֵלָיו וְשָׁשׁוּעַ תִּשְׁשָׁעֲרֻבוּ וְלֹא תִלְכוּ בְּחֻקֹּת יְיָ
ו כִּי אַם־בְּמִצְוֹת בְּנֵי הָאָדָם וְתִשְׁחִיתוּ וְתִרְעוּ: וְעַל־כֵּן תִּזְוֶהוּ בְּנֵי
וּבְדָן אֶחָי אֲשֶׁר לֹא יָבִירוּ אֶת־אַרְצְכֶם וְאֶת־שִׁבְכֶם וְאֶת־שִׁשְׁתֶּם:
ז וְאוֹלָם יְיָ יִקְבֹּץ אֶתְכֶם בְּאַמּוּנָה לְמַעַן חֲסִדְיוֹ וּלְמַעַן אֲבָרְכֶם
יֵאָחֵז וַיִּשְׁקָב:

ח וַיְהִי אַחֲרֵי אֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם בְּאֵלָה וַיָּצִו וַיֹּאמֶר קִבְּרוּנִי בְּתִבְרֹון:
ב-ג וַיִּשְׁכַּב וַיָּמָת בְּשִׁיבָה טוֹבָה: וַיַּעֲשִׂרְלוּ בְּנָיו כַּאֲשֶׁר צִוָּם וַיַּעֲשִׂלוּ אוֹתוֹ
תִּבְרֹונָה וַיִּקְבְּרֵהוּ עַם־אֲבוֹתָיו:

ה צ'ארלס קרא היווני בטעות ידע במקום יָעַד ל...=יפגש ב... (על דרך עמוס ג' ג': בלתי
ו אם נועדו, ע' תרגום הע' שם). - יציק. ע' סוטה ג' ב': אדם שעבר עבירה אחת
בעוה"ז מלפפתו והולכת לפניו ליום הדין. - מלאך השלום. אחד המקורות הקדומים
על המלאך המנחה את הנפש למנוחתה (ע' כתובות קיד א': בשעה שצדיק נפטר מן
מן העולם ז' כתות של מלאכי השרת יוצאות לקראתו אחת אומרת בוא בשלום וכו'). -
ינחהו. במקור: εἰσφέρει, ג'א: ἀπαμυθῆναι=ינחמהו. אפשר ששניהם נכונים. ע'
ישע' ג'ז י"ח: דרכיו ראיתי וארפאהו ואנחהו ואשלם נחמים לו ולאבליו. -
הנמסים. במקור: ἀχρηστον=ללא הועיל (ע' צוואת זבולון ט' ב'). - ראש
התנין. ע"פ תהלים ע"ד י"ג. וע' ישע' כ"ז א'. התנין בספרות החיצונית הוא סמל
הגבורה של השטן, ולפעמים השטן עצמו. כיסוד לזה משמשת אגדה בבליית עתיקה.
במזמורי שלמה מתאר המחבר את שלטון פִּימְסִיאֹוס בתור התנין הגדול (ע' Gunkel,
אוניברסלי כנביאים, כגון ישע' ב' ב' ועוד, ירמ' ד' ב' ועוד, תהי' כ"ב כ"ז ועוד. -
כגד וכדן. השוה צוואת גד ח' ב', דן ה' ח' ז' ג'. -
בשיבה. ביווני: בשינה טובה (השוה צוואת זבולון י' ו' בפ'י). -

צוואת יוסף הכן האמר אשר לנצלב וכן-לרסל

- א העתקת צוואת יוסף | ויהי כאשר הלך למות ויקרא אל-בניו
ב ואל-אחיו ויאמר אליהם: אחי יבני שמעו אל-יוסף אהוב ישראל
ג והאזינו לאמר-סיו: אנכי ראיתי בסני קנאה ומת ולא סרתי
ד מאמת וי ואמת-קדבה: אחי שגאוני ווי אהבני הם בקשו להרגני
ה ואלהי אבותי שמרני הם בבור השליכוני ועליון העלני: לעבד נמכרתי
ו ואדון-כל סדני בשבי לקחתי ונרעו הסוקה הושעתי ברעב
ז עניתי ווי בלכלני: לבדי הניתי ואלהים נסמני חולה הניתי ווי
ח השקיף עלי בבית הכלא הניתי ואלהים סמני באזקים ונאסרתי והוא
ט האילני: בתוך דבת-עם והוא זכני עלילות רעות שמו עלי המצרים
ו והוא הושיעני עבד והניתי וירוממי:
ב וקדה הסקיד פוטיפר שר המבחים אשר לסרעה את-ביתו
ג על-ידי ואנכי נלחמתי עם-אשתו לא-ידעה-בשת אשר הסווקה
ד כי לחסא עמה ואלהי ישראל אבי שמרני מסני האש היוקרת:
ה בבית הכלא השליכוני הפוני שמוני ללעג ואלהים נסמני לרחמים
ו לסני שר בית-הספר: כי לא יעזב וי את-נראיו לא בחשך ולא
ז באזקים בגון ובקרה: כי לא איש אלהים ונבוש וכן-אדם ויסוד
ח ולא ולוד-אדמה הוא ונחלש ונחת: ובכל-אלה עזר הוא ואיש לסי
ט ורכו ינחם ואם-נם נחשק מעט לבחן וצר-לב: בעשרה נסיונות
י בנני ובכלם אנדר-רום הניתי: כי רפואה גדולה אנדר-רום וקרה
י א מוכה תביא סבלנות:
ג כמה נראה אותי המצרית במת כמה מסרה אותי לענשני:
ב ואמר-יכן קראה לי ובי לא חספתי להיות עמה אמרה אלי אתה

צוואת יוסף מורכבת, כמו שאפשר לראות בסקירה ראשונה, משני סיפורים בלתי תלויים זה בזה. הפרקים א'-י' מספרים על בית פוטיפר ואשתו והפרקים יא'-יז על מכירת יוסף, וחלק זה ראוי היה שיבא לפני הפרקים א'-י'. חוץ מזה מעידים גם הסגנון וגם התכן ששני מקורות כאן. הפרקים יח-כ' הם חזון מסתורי הדומה מאד לחזון דניאל, והשוה ספורי יוסף בס' הישר פ' ויצא -ויחי. -

א

ב

ב בית הכלא. ע' יומא ליה ב': אמרה לו, הריני חובשתך בבית האסורים. אמר לה, ה' מתיר אסורים. הריני כופפת קומתך-ה' וזקף כפופים וכו' (וע' גם ב"ר פ"ז). - בעשרה נסיונות. על הנסיונות שנתנסה בהם אברהם השוה יובלים יז י"ז, י"ט ח'. -

תמשל גם-בי גם-בכל-אשר בביתי אם-תמסר לי ואתה תהנה
 כדורנו: ואנכי וְכָרְתִי אֶת-דְּבָרִי יַעֲקֹב אָבִי וְאֶלֶף אֶל-חֲדָרֵי וְאֶבֶר
 וְאֶתְפַּלֵּל אֵלָיו: וְאֶנְכִי צִמְתִּי בְשֶׁבַע הַשָּׁנִים הֵהָן וּבְעֵינֵי הַמַּצְרִים
 הָיִיתִי כְּמִי חַיִּיתִּם עֲנוּגִים כִּי חֵן יָצוּק עַל-פָּנַי כָּל-הַצָּמִים לִמְעַן יִּי:
 וְאִם-לֹא הָיָה אֲדוֹנִי בְּבִיתוֹ לֹא שָׁתִיתִי יָיִן וּשְׁלֹשָׁה יָמִים לִקְהַלִּי
 אֶדְלִי וְאֶמֶן לַעֲנִיִּים וּלְחֹלִים: וְאֶשְׁחַר לְבַקֵּר אֶת-יְיָ וְאֶבֶר עַל-אֲדוֹת
 הַמַּצְרִית [וְאֶשְׁחַר] מִן כִּי הִצִּיקָה לִי תַמִּיד מְאֹד כִּי גַם בְּלִילָה בָּאָה
 אֵלַי וְתֹאמַר [כִּי בָּאָה] לְבַקְרֵנִי: וְכֵן וְכֵן לֹא הָיָה לָהּ וְתִהְיֶה
 כְּמִבְקֶשֶׁת לְאִמָּצִי בֶּן לָהּ וְאֶתְפַּלֵּל אֵלָיו וְתִלְדַּ וְכֵן: וּבְמִשְׁךְ
 יָמִים תִּבְקֶה אוֹתִי בֶּן וְאֶנְכִי לֹא יִדְעָתִי וְאֶחָד-בֶּן בְּקֶשֶׁה לְהַסִּיטֵנִי
 לְנוֹת [וְעִמָּה]: וְכִרְאוֹתִי זֹאת וְאֶעֱצֵב עַד-מָוֶת וּכְצֹאָתָהּ וְאֶתְעוֹדֵר
 וְאֶתְאַבֵּל עַל-אֲדוֹתֶיהָ יָמִים רַבִּים כִּי הִכְרַתִּי אֶת-יִצְחָקָה וְאֶת-מִוְמָתָה:
 וְאֶדְבֵּר אֵלֶיהָ דְּבָרֵי עֲלִיּוֹן לִמְעַן תִּשׁוּב מִתְּאוֹתָהּ הִרְעָה:
 וּפְעָמִים רַבּוֹת הִלַּלְתִּנִּי בְּדָבָרִים כְּאִישׁ קְדוֹשׁ וּבְעֶרְמָה שְׂבָחָה
 אֶת-עֲנוּתִי לִפְנֵי בַּעֲלָהּ בְּעוֹד אֲשֶׁר בְּהִיוֹתִנוּ לְבָדָנוּ בְּקֶשֶׁה לְהַדִּיסֵנִי:
 בְּגִלּוֹי הִלַּלְתִּנִּי כְּמוֹ עָנֹו וּבִסְתֵּר דְּבָרָה אֵלַי לֵאמֹר אֶל-תִּירָא מִפָּנַי
 אִישִׁי כִּי הוּא גַם-מֵאַמִּין בְּעֲנוּתָהּ וְאִם יֹאמַר לוֹ אִישׁ עָלִינוּ לֹא
 נֵאֱמִין: וְאֲנִי בְּכָל-אֶלֶּה יָצוּעִי שֶׁקֶ וְאֶתְפַּלֵּל אֵלָיו כִּי יַצִּילֵנִי מִעֶרְמַת
 הַמַּצְרִית: וְכֹאֲשֶׁר לֹא יָקֻלָּה דְּבַר וְתִבָּא אֵלַי בְּעֶרְמָה וּלְקַחְתָּ לְקַח
 לְשֹׁמֵעַ אֶת-דְּבַר אֱלֹהִים: וְתֹאמַר אֵלַי אִם חֲסֵךְ אָתָּה כִּי אֶעֱזֹב אֶת-
 הָאֱלִילִים שֶׁבָּבָה עִמִּי וְאֶנְכִי אֶסְתֵּה אֶת-בְּעָלִי לְסוּר מֵאַחֲרֵי
 הָאֱלִילִים וְנִלְךָ בְּחֻקּוֹת יְיָ אֱלֹהֶיךָ: וְאֹמַר אֵלֶיהָ אֵין חֲסֵךְ לָנוּ
 בְּשִׁמְצַת יִרְאָיו וְלֹא יִרְעָה בְּנוֹאָפִים כִּי אִם בְּאֶלֶּה אֲשֶׁר בְּטַהֵר
 לִבִּי וּבִגְדֵי יוֹשְׁתִּים וְקִרְבּוֹ אֵלָיו וְתַחֲרַשׁ כִּי בְּקֶשֶׁה לִמְלֵא תְּאוֹתָהּ:
 וְאֶרְבֶּה לְצֹוֹם וּלְהִתְפַּלֵּל לִמְעַן יַצִּילֵנִי יְיָ מִיָּדָה:
 ה' וְתוֹסֶפֶת לַעֲת אַחֲרַת וְתֹאמַר אֵלַי אִם-לֹא תַחֲפֹץ לְנוֹת עִמִּי
 ב' אֲנִי אֶהְרֹג אֶת-בְּעָלִי וְאֶקְחָה לִּי לְבַעַל: וְאֲנִי בְּשִׁמְעִי זֹאת וְאֶקְרַע

ג' דברי יעקב. יובלים ל' ו'. ובביר פיו: איקונין של אביו ראה (ועי' שם צ"ח).
 ד-ו בשבע. ביובל מין ג': עשר. - ובעיני המצרים. השוה דנ' א' טיו. - מו. נראה
 י סבור הכתוב שכך היה שמה. ובס' הישר: זליכה. - ואדבר אליה. ע' לעיל בפ' א' ר'. -
 ה' אהרג. ע' ביר פיו: אמרה לו הורגת אני. אמר לה. לא דיי שאמנה באסרטיין
 (=אסרטיא=στυα=צבא) של נואפים אלא באסרטיין של רצחנים. -

את-בגדי ואמר האשה יראי את-י: ואל תעשי את-המעשה הרע
הזה שן תבדתי ואת דע-לך כי אנכי אודיע לכל את-מזמרת זאת:
ג-ד ותירא ותבקש ממני אשר לא אנלה את-מזמרתה זאת: ותלך
ותסימני במתנות ותשלח לי כל-חמודות בני אדם:

ו ותשלח לי אכל ובו קשפים: ויהי כי בא הסרים ויבא את-
ב המאכל ואביט וארא איש נזרא מראהו ויששט לי חרב עם-הקערה
ג ואדע כי מזמרתה להדיחני: וקצאתו ואבדך ולא שעמתי טעם מאכל
ד זה ולא כל-מאכל אחר ממנה: וכעבור יום ותבא אלי ומבר את-
ה האכל ותאמר אלי מדוע לא אכלת מן-המאכל הזה: ואמר אליה
ה כי מלאת אותו קשפים ומות ואיך אמת לא אקריב לאילי
ו בלתי ל: לכו: והנה את דע-לך כי אלהי אבי גלה לי בנדר-
מלאכו את-דעתך ואנכי שמרתי את-המאכל למען בתי אותך אם-
ז תראהו ותשובי מדרךך: ולמען תנבחי כי לא תשלט רעת
פושעים בצדקת יראי: הנה אקח מן-המאכל ואכל בקניך
ובדברי אלה ואתפלל בזאת אלהי אבותי ומלאך אברהם יהיו
ח עמדי ואכל: ובראותה זאת ותפל על-שפניה לרגלי ומברך וארימה
ט ואדבר על-לבה: ומבטיחני לבלתי עשות עוד את-מעשה
הפשע הזה:

ז ואולם היא הקשתה את-לבה ברעה ותחפש אי הדרך
ב תצודני: ותאנח מר ותפל למשכב והיא לא חלתה וכראות בעלה
אותה ויאמר לה למה נסלו שניך ותאמר לו צרה בלבי וכל-
ג אגרות רוחי הציקוני ונרשא אותה והיא לא חלתה: והיא לעת
מבא רצה אלי ובעלה הנה מחוץ לבית ותאמר אלי: אחנק או
ד אתנפל אל-בור אם-לא תחפץ לשכב עמי: ובראותי כי רוח
ה בליעל הרגילה ואתפלל אל-י: ואמר אליה: למה אמלתה תרגוני
ותתנעשי וחסמא ועור עיניך וקרי כי אם-תשלחי יד בנפשך תבה
אשמה צרתך פילגש בעלך את-בניך ותשמיד את-וקרך מעל-
ו שני האדמה: ותאמר אלי הנה אהבתני רב לי אלהם על-חני ועל-
ז חני בני ואנכי אחבה עוד עד-אשר אמלא גם-את-מאנתי: והיא
ח לא ידעה כי למען ידברתי אליה בן ולא למענה: כי אם יסל-

איש בחשק תאנה ולו יעבד והנה כי ישמע דבר טוב על-חשקו
אשר בו נסל וקבל אותו למען תאנתו הרעה הזאת:

ח וזאת אמר לכם בני כי כשש שעות [ביום] היו בלכתה
מאתי ואנכי ברשתי על-ברכי לפני יי כל-היום וכל-הלילה ובבקר
במתי ואבך ואתפלל להצילני ממנה: לא-תרונה תפשה בבגדי
ג ותמשכני בחזקה לשכב עמה: וכראותי כי החזיקה בשנעון בבגדי
ד ואענהו ואנים ערם: והיא בהחזיקה בבגדי שמה עלי עלילות-
שוא וקבוא בעלה נתנני במשמר אשר בביתו וממחרת הבני
ה וישלחני אל-בית-הפחר אשר לסרעה: וכאשר הייתי באסורים
ותעצב המצרית ותבא ותשמע אותי מהלל ומשבח את-יי במקום
חשך ואגיל בקול שמחה ואודה את-אלהי כי גאלתי מתאנת
המצרית:

ט ופעמים רבות שלחה אלי לאמר הואילא למלא תאנתי
ב ואנכי אוציאה מן-האזקים ואסדך מחשך: ואנכי לא נשמעתי לה
אח-במחשבותי כי אוהב יי את-אשר יתענה בבור חשך בענה
ג מאשר יחי חני תפנוקים בחדרי-מלך ויתהולל: כי אם-יתנה איש
בחדרתו ויבקש גם-יתהלה וידע אל עליון ב-יתועילה וקמן לו
ד גם-את-זאת באשר [קמן] גם-לי: כמה פעמים באה אלי בהיותה
חולה במחשך-ליל ותשמע לקול תפילתי ואנכי בשמעי את-אנחותיה
ה החרשתי: כי בהיותי בביתי ותגל את-ורועותיה ואת-שדיה ואת-
רגליה למען אשכב עמה כי יסת-מראה היתה ער-מאד וחדורה
בלבושה למען תדיחני ויי הצילני ממזמותיה:

י ועל-כן ראו בני את-אשר נסעלו ארד-רום ותפלה וצום:
ב וגם-אתם אם-תלכו אחרי העגה וטהר לבב בארד-רום ותפלה
ג ותצומו בלב נדכה ישכן בקרבתכם יי כי אהב הצגע לכת: ובכל-
אשר ישכן עליון אם-גם-קנאה ותפל על-איש או שבי או רצח
אלהים השוכן בו לא רק יוציאהו מרעה למען ענותו כי גם-
ד ירוממהו ויסארהו באשר עשה גם-אתי: כי בכל-דרךיו יגבה

ח מתאות. במקור ποσφάσεως=מתאנת. ונמסר כאן לפי תיקונו של Ch (השוה משלי י"ח א' לתאוה [לתאנה?]) יבקש נפרד ותרגום הע' שם).
ט הדרה. השוה יומא ליה ב': בכל יום ויום היתה אשת פוטיפר משתדלת בדברים. בגדים שלבשה לו שחרית לא לבשה לו ערבית וכו'. —

ה איש אם-במעשים או בדברים או במחשבות: ידעו אחי מה-
 אהבני אבי ואנכי לא התנאיני בלבבי אף-פי גער הניתי וינאח
 ו היתה בלבבי פי ידעתי כי הכל יחלף: ואנכי לא רוממתי
 נפשי לרעה ואבד את-אחי ומיראתם החרשתי בעת מקרוני ולא
 הודתי לישמעאלים כי בן-יעקב אנכי איש גדול וצדיק:
 יא וגם-אתם בני תהי יראת יי לנגד עיניכם בכל-מעשיכם וכבדו
 ב את-אחיכם כי כל-אשר נעשה את-חקת יי ואהבהו יי: ויהי בנפשי
 ג עס-הישמעאלים וישאלוני לאמר העבד אמה ואמר עבד אנכי וליד
 ד בית לבל ובשו אחי: ויאמר לי הגדול בהם לא עבד אמה כי
 ה בן תמיד גס-חזותה ואנכי אמרתי עבד אנכי: ויהי כאשר באנו
 ז מצרומה ונריבו ביניהם מי מהם ימן מחירי וינחני: ונאותו כלם
 ח כי אשאר במצרים אצל מוכר סחורתם עד-אשר ישובו עס-סחורתם:
 ו-י ויגן חני בעיני הסוחר ויסקד על-ידי את ביתו: ויגרבהו אלהים
 ח לרגלי וימלא אותו זהב וכסף ועבדה: ואהי אצלו שלשה חדשים
 ונמשה ימים:

יב בעת ההיא באה ואשת מוֹף אשת פוטיפר במרדקה בלב
 ב הדרה כי שמעה על-אדומי מפי סריסיה: ותגד לבעלה כי העשיר
 ג הסוחר ביד גער עברי וגם-אומרים גנב גנב מארץ כנען: ואמה
 עשה-בו שפטים וקח את-הנער אל-ביתו ויגררה אלהי העברים
 כי חסר מן-השמים נסוך עליו:

יג ויאמן פוטיפר לדבריה ויצו להביא לפניו את-הסוחר ויאמר
 אליו מה-הדבר אשר שמעת עליה כי גנב אמה נפשות מארץ כנען
 ב ותמכרם לעבדים: ויפל הסוחר לרגליו ויתחנן אליו ויאמר כי
 ג אדוני לא ידעתי את-אשר תאמר: ויאמר פוטיפרע אם-כן הדבר
 מצינ העבד העברי הזה ויאמר הישמעאלים הפקידהו על-
 ד ידי עד-אשר ישובו: ולא האמין לו ויצו לנסרו בשופים ערם
 ויהי כי החזיק בדבריו ויאמר פוטיפרע וביאו לפני את-הנער:
 ה אני הובאתי לפניו ואשתמנה אפים ארצה לפני פוטיפר כי הנה

יא-יז

הפרקים יא-יז הם חטיבה בפני עצמה. -

עבד אנכי. השוה ס' הישר פ' וישב. שאחי יוסף מוכרים אותו בתור עבד
 י יוסף צועק כי הנהו בן ליעקב. - ועבדת. במקור: ἐργον=עבודה. -

ו השלישי במעלה בין שרי סרעה: ויבדילני מאתו ויאמר אלי העבד
 ו אתה אם-תקשי ואמר עבד אנכי: ויאמר [עבד-] מי אתה ואמר עבד
 ח הישמעאלים: ויאמר אלי איך היית לעבד להם ואמר קנה קנוני
 ט מארץ כנען: ויאמר אלי אכן שקר אתה דובר ויצו מיד לישרני
 בשופים על-מערמי בשרי:

יד ואשת מוֹף השקיסה בער האשנב בעת ישרוני כי קרוב ביתה
 ותשלח אלי לאמר לא בצדק שפטת כי ענש מענש איש חסדי
 ב אשר גנב באלי פושע היה: וכאשר לא שניתני מדברי אה-כי הייתי
 ג ויצו לשום אותי במשקמ ער-אשר יבאו אדוני העבד: ותאמר
 האשה אל-בעלה למה תאסר בזקים נער לקום בשבי מגזע הנמש
 ד ועליה להוציאו לתקשי ולשמר: כי היא בקשה לראותני בחשק
 ה תקאה ואנכי לא נדעתי מכל-נה דבר: ויאמר אליה לא-נעשה כן
 ו בתוך המצרים לקחת רכוש ורים לפני הוכים במשפט: כזאת דבר
 על-הסוחר ואשר לנער היה ידנה בבית הספר:

טו מקץ ארבעה ועשרים יום באו הישמעאלים כי שמעו כי-
 ב התאבל עלי נעקב אבי מאד: ויבאו ויאמרו אלי מה-הדבר אשר
 אמרת עבד אתה והנה נדענו כי כן אתה לאיש גדול בארץ כנען
 ג ואביה מתאבל עליה בשק ואמר: ואנכי בשמעי כזאת נמקו קרבי
 וימם לבדי ואבקש לבבות מאד ואתאשק לבל-אכלים את-אחי
 ד ואמר אליהם אנכי לא נדעתי דבר עבד אנכי: ויועצו למברני
 ה למען לא ימצאוני בידיהם: כי יראו מפני אבי סך-יבא עליהם
 וינקם מהם נקמת חמה כי שמעו כי גדול הוא את-אלהים ואנשים:
 ו-ו ויאמר אליהם הסוחר חלצוני ממשפט פוטיסרע: ואלה באו אלי
 ויבקשו ממני לאמר הגידה כי בבקש קנינו אותה והוא יוציאנו
 לתקשי:

זז ותאמר אשת מוֹף אל-בעלה קנה את-הנער כי שמעתי אומרים
 ב למכר אותו: והיא שילחה מיד קרים אל-הישמעאלים ותחפץ
 לקנותני ויקרא רב הטובים לישמעאלים ויבקש לקנות אותי:
 ג וכאשר לא גאות למחיר וילך והסרים הדוריע לגברתו אחרי אשר

טו ה נקמת חמה. ע' ס' הישר פ' וישב, שהישמעאלים מחליטים למכור את יוסף במצרים למען הציל את נפשותיהם (וע' שם התיאור של יסורי יוסף בבית פוטיפר). -

ד נסה אליהם דבר כי דורשים הם מחיר רב בעבד: ותשלח קרים
אחר לאמר את-אם שמי בקרי זהב ודרךשו תנו להם אל-תחשבו
ה זהב רק קנה את-הנער והביאהו אלי: ונלך הסרים וימן להם
ו שמונים שקלי זהב וינקחי ולמצרית הגיד כי מאה נתן: ואנכי
ז גרמתי ואמריש למען לא יכלם הסרים:

יז אתם ראיתם אפוא בני את-כל-אשר עניתי למען אשר לא אכלים
ב את-אחי: וגם-אתם אהבו איש את-רעהו ובאך-דרום הסתירו איש
ג את-עון רעהו: כי יי ישמח בקבר אחים ובחשק לב-טוב אשר
ד ירצה באהבה: ובאשר באו אחי מארנקה ונבירו כי אנכי השכיבתי
ה להם את-הכסף ולא שנאתים ואנחמם: ואחרי מות יעקב אבי עזר
הוספתי לאהבה אותם וכל-אשר צוה עשיתי להם עד-בלי-די:
ו-ו לא נתתים להעצב את על-מצער: וכל-אשר הנה בקרי נתתי להם
ובניהם היו בני וינני להם בעבדים ונפשם בנפשי ויגונם יגוני וכל-
ח חלום חלוי ונצתם עצתי: ואנכי לא התרוממתי עליהם בגאונה
בבדר תפארתי ואחי ביניהם כאחד האחרונים:

יח וכי תלכו גם-אתם במצות יי ונשא יי אתכם בטוב לעולמים:
ב וכי ובקש איש להרע לכם אתם גמלו אותו טוב והתפסלו בערו
ג ווי תילכם מבלי-דע: והנה ראיתם כי בעננתי ובאך-דרום לקחת
לי לאשה את-בת-הכהן לעיר-שמש ומאה בקרי זהב נתנור-לי אותה
ד ווי נתנם לי לעבדים: וגם נסי נתן לי יי מעל לכל-ישי: וישאל
וישמרני עד-זקנה בבחי ובנפשי כי דמיתי בכל אל-יעקב:

יט ועתה שמעו את-החלום אשר חלמתי: ראיתי והנה שמים
ב עשירה אילות רועות ומקן נפוצו תשע: ושלוש נצלו וממחרת והנה
ג נפוצו גם-הן וארא והנה שלש האילות ילדו שלשה טלאים ויקראו
ד אל-י ויזיצאו יי אל-מקום-צמח ומים וינהלם מחשך לאורה: ושם
קראו אל-י עד-אשר נקבצו אליהם תשע האילות ויהיו בשנים
ה עשר בקשים ועוד מעט וירבו ויהיו עדרים רבים: וארא אחר-כן

יח-ג בת הכהן. ע' יובלים מ' י' ס' הישר פרשת מקץ. - דמיתי. השוה ביר פיד:
שהיה זיו איקונין שלו דומה לו. ועוד (שם): כל מה שאירע לזה אירע לזה וכו'. -
יט ב תשע. אפשר שהכוונה לתשעת השבטים שגלו בשעת החרבן הראשון ונשארו רק
ג ג': לוי. יהודה ובנימין. לפי החזון הזה עתידים אותם השבטים לחזור. - האילות.
ד השוה חנוך א' פיט ע"ב: שלשה מן-הצאן. - כבשים. בס' חנוך א' צ' ליח משתנים

והנה שנים עשר פָּרִים יִזְקִים מִסְּרָה אֶחָת וּמִמֶּנָּה יֵצֵא גַם חֶלֶב
וַיִּשְׁתּוּ מִמֶּנּוּ שָׁנִים עָשָׂר הַעֲדָרִים וּמִקֶּנָּה לְאִין מִסְּרָה: וְלִפְרֵי הָרִבְעִי
וְדָלּוּ קִרְיָיו עַד-לְשָׁמַיִם וַתִּהְיֶינָה בְּחוּמָה לְעֲדָרִים וּבֵין הַקְּרָנִים
בִּתְנֹךְ צִמְחָה עוֹד קָרֵן אֶחָת: וְאָרָא וְהֵנָּה פֶּר בֶּן-בָּקָר וְהוּא סוֹכֵב
אִתָּם שְׁתֵּים עָשָׂרָה פָּעִמִּים וַיְהִי לַעֲזֹר לְכָל-הַפָּרִים: וְכָל-הַדָּבָרִים
הָאֵלֶּה יָבֹאוּ בְּעֵתָם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים: וְאַתֶּם בְּנֵי שְׁמִרֹת אֶת-מִצְוֹת
יְיָ וְכִבְדּוּ אֶת-לֹדִי וְאֶת-יְהוָה בִּי מִזְרָעָם יָקִים לָכֶם אֲשֶׁר יֵצֵא
אֶת-כָּל-הַגּוֹיִם וְאֶת-יִשְׂרָאֵל: כִּי מַלְכוּתוֹ מַלְכוּת עוֹלָמִים תִּהְיֶה אֲשֶׁר
לֹא תִסָּלַח: וּמַלְכוּתִי בִּינִיכֶם תִּשְׁמָרָה בְּקִבְצָת נֹצְרִים אֲשֶׁר תִּתְּחַלֵּף
עִם-קִוְיָ:

וְדַעְתִּי כִּי אַחֲרֵי מוֹתִי יֵצִיקוּ לָכֶם הַמִּצְרִים וַיִּקֶּם אֶת-נִקְמַתְכֶם
וַיָּבִיֵא אֶתְכֶם אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר דִּבֶּר לְאַבְרָם־בְּכֶם: וְאַתֶּם תִּקְחוּ אֶת-
עֲצֻמוֹתֵי אֶתְכֶם כִּי אִם-תָּבִיאוּ אֶת-עֲצֻמוֹתֵי שָׁמָּה וְהֵנָּה יְיָ עִמָּכֶם
בְּאוֹרָה וּבְלֵעַל וְהֵנָּה בַּחֲשֹׁךְ עִם-הַמִּצְרִים: וְאַתֶּם תִּשְׁלֹו אֶת-אַחֲנֵת
אִמְכֶם בְּדֶרֶךְ אֶסְרָתָהּ וְקִבְרוּהָ שָׁמָּה עַל-יַד רְחֵל אִמִּי: וַיְהִי כֹאֲשֶׁר
דִּבֶּר כְּזֹאת וַיִּשְׁשֵׁט אֶת-רִגְלָיו וַיָּנֶחַ בְּשִׁיבָה טוֹבָה: וַיִּתְּאֲבָלוּ עָלָיו
כָּל-יִשְׂרָאֵל וְכָל-מִצְרַיִם אֶבֶל גָּדוֹל: וּבִצְאָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם
וַיִּשְׁלֹו אֶתְּעֻצּוֹת יוֹסֵף וַיִּקְבְּרוּהוּ בְּקִבְרוֹן עִם-אַבְרָהָם וַיְהִי
יָמֵי שְׁנֵי סָבִיב מֵאָה וָעֶשְׂרִי:

ו לפרים (ע"ש גם על הטלה הלבן). — הרביעי. הפר הרביעי הוא יהודה. יש משערים
י שבמקור היה השלישי לוי, אלא שהמעתיק הנוצרי שינה לשם מטרתו להרביעי. — אחר
פסוק ד' יש תוספת נוצרית: וארא והנה נולדה מיהודה בתולה ולה בגד בוך וממנה
יצא טלה חמים ולשמאלה כעין הארי וכל החיות התמרמרו אליו וינצח אותם הטלה
ויפיצם וירמסם וישמחו עליו כל-המלאכים והאנשים וכל-הארץ. כמה חוקרים רצו להוציא
מתוך כתוב זה אילו קטעים מקוריים. למשל, הנבואה על הארי-יהודה (והשוה חנוך א'
ט צ' ל"ח). — יקום לכם. אף כאן יש הרחבה נוצרית: טלה-ה' אשר יסיר את-
חטא העולם. —

כ ב-ג את עצמותי. השוה ספור המעשה בשמות רבה כ'. — אפרתה. במקור
παρὰ τὸν Ἰαπόδρουμον והשוה הע' לברא' מ"ח ז': בעוד כברת ארץ לבא אפרתה-
— Ἐφοράδα. — בשיבה טובה. במקור: בשינה טובה. — אבל גדול. קצת נוסחאות מוסיפים: כי גם
ד עם המצרים סבל כאבר מהם (=כאחד מאומתם) ויעש להם טובות ויעזר להם בכל
ו מפעל ובעצה טובה ובכל עבודה. — מאה ועשר. ברא' ג' כ"ו. —

צוואת בנימין הכן השנים עשר לנעקב ו[בן-]רחל

- א העתקת דברי בנימן אשר צוה לקניו בהיותו בן-חמש
ב ועשרים ומאה שנה: וינשק להם ויאמר אליהם כאשר נולד יצחק
ג לאברהם לזקניו ככה נולדתי גם-אני לנעקב: ויהי כאשר מתה
ד רחל אמי בעת לדתה אותי ולא הנה לי חלב ואינק שדי בלחה
ה אמתה: ורחל היתה אחרי לדתה את-יוסף עקרה שנים עשרה
ו שנה ותתפלל אל-י' ותצם ותהר ותלד אותי: כי אהב יעקב אבי
את-רחל מאד ויתפלל אשר יראה ממנה שני בנים: ועל-כן קראו
את-שמי בנימן לאמר בן-ימים:
ב ויהי כאשר באתי מצרימה אל-יוסף ויכירני אחי ויאמר אלי
ג מה-אמרו לאבי אחרי אשר מקרוני: ואמר לו את-קבתך טבלו
ד בדם וישלחיה ויאמרו הבר-נא הבתנת בנה היא: ויאמר לו יוסף
ה אכן אחי נלב ונבויני סוחרני כנען בחוקה: ויהי כאשר הלכו לדרךם
ויוספירו את-קבתתי כמו חנה רעה שקעה בי ותשרפני: וככה
ו מקרוני רעיהם לישמעאלים והמה לא דברו כזב באמנם בזאת:
ז כי בקש [יוסף] להסתיר ממני את-משעי אסינו ויקרא לאחיו
ז ויאמר אליהם: אל-תגידו לאבינו את-אשר עשיתם לי ואמרו לו
ח כאשר ספרתי אנכי לבנימן: וגם מחשבותיכם בלבכם תהנינה
כאלה ולא יגעו הדברים האלה עד-לב אבי:
ג ועתה בני אהבו גם-אתם את-י' אלהי השמים והארץ ושמרו
ב מצותיו ולכו בדרכי יוסף האיש הטוב והקדוש: ומחשבותיכם
תהנינה לטובה כאשר ידעתם גם-אותי כי כל-איש אשר מחשבותיו
ג נכחות יראה הכל ישר לקניו: יראו את-י' ואהבו את-רעיכם
ואם-יבקשו רוחות בליעל להציק לכם בקל-צרה רעה לא ימשלו

- א חמש ועשרים ומאה. לפי מדרש תדשא (ברבינו בחיי לשמות) חי קיט שנה. וזו
טעות. כי אף אחד מן השבטים לא מת כששנותיו פחות משנות יוסף. וצ"ל קס"ז או
ב קכ"ט. - לזקניו. לפי ס' הישר פ' ויצא היה יעקב בן צ"א בהולידו את יוסף. לפי
יובלים י"ט י"ג נולד יעקב בשנת ב' אלפים מ"ו ובנימין בשנת ב' אלפים קמ"ד (שם
ל"ב ל"ד). לפי זה היה יעקב בהולידו אותו בן צ"ח שנים. - בן ימים. כך מבאר גם
פילון (De mut. nom., ed. Wendland III. 92). ס' הישר בם' וישלח: כי בארץ הימין
(הדרום?) נולד לו. -
ב ג-ח כל ספור המעשה שלכאן חדש הוא ושוונה לגמרי משאר ספורי יוסף. -

- ד ככם באשר ולא משלחו גם ביוסף אחי: מהרבו האנשים אשר
בקשו את-נפש ווי: הנין עליו כי כל-ירא וי ואהב רעהו לא
ה נהו רוח בליעל כי וי: מני לו: וגם-מומת אנשים וחיות לא תוכל
ו למשל-בו כי וי: בעורו עקב האהבה אשר אהב את-רעהו: ויוסף
בקש מאבינו כי יתפלל אל-וי: בעד אחיו למען לא יחשב וי: להם
ז לעון את אשר עשו לו רע: וקבה קרא יעקב הבן יקיר לי יוסף
ח נצחת את-רחמי יעקב אביך: ויחבק-לו וינשק-לו בשעתים:
ד אתם ראיתם בני את-אחריית האיש הטוב יוסף לכו במחשבה
ב מורה בדרך רחמי למען תשאנו גם-אתם ורי תהלה: כי איש
ג טוב לא תחשבה עיניו כי ירחם על-כל ואם חסאים הם: ואם
ד גם-הם יתראו עליו רעה עושה טוב ינצח רע כי אלהים מני לו
ו את-צדיקים בנפשו יאהב: ובי יתפאר לא יתחר בו איש ובי
ז יעשר לא יקנא בו גבור כי יהי ושבחהו את-צנוע יאהב על-דל
ח ירחם על-חולה יחום ואת-וי: יהלל: לירא וי: מני הוא לאהב
אלהים יעזר למתעב עליון יוכים וישיבהו מדרךבו ואשר תסד רוח
טוב שפוך עליו אותו יאהב בנפשו:
ה ועל-בן בני אם מחשבותיכם תהינה טובות גם-מרים
ו שלימו לכם והוללים ובושו מפניכם וישובו לטוב ואנשי-בצע
לא רק ישובו מתאנתם כי גם-נתן יתנו את-חילם לאשר בצרה:
ב ואם-תעשו טוב גם-הרוחות השמאים ינוסו מפניכם ונסת השדה
ג תירא מקם: כי המקום אשר בו יכבד איש מעשים טובים ועל-
ד דעתו [נניה] אור גם-החשך ינוס משם: כי אם-עזות יענה [איש]
ה לאיש קדוש והתנחם כי יחונן צדיק את-המנדה ויחריש: ואם
ז יבגר איש בצדיק והתפלל ובעדו הצדיק כי אם גם-לרגע קט
ידבא עוד מעט ישנא ויהרו ויופיע באשר הנה גם-יוסף אחי:
ו יצר האיש הטוב לא נתן בגד רוח-חמא-בליעל כי מלאך
ב השלום ינהל נפשו: ולא יביט בתאנה על-כל-דבר משחת ולא

ג ח בסוף פסוק ח' יש תוספת (או הרחבה) נוצרית: ויאמר אליו עוד תקום בך נבואת
השמים על סלה ה' ומושיע העולם כי תמים ימסר [בעון] פושעים וחף מפשע [בחטא]
אנשי רשע ימות בדם הברית להושיע את הגוים ואת ישראל ולהשמיד בליעל
ואת כל משרתיו. —

ו יצר. הווה צוואת אשר א' ג'. — מלאך השלום. הווה צוואת דן ו' ה' אשר

- א יצקרהוֹן בְּחֶמְדָּתוֹ: לֹא יתְסַנֵּק בַּתְּעֲנוּגִים אֶת־קְרוֹבוֹ לֹא יַעֲצִיב
 (בְּמִטָּו) לֹא יִמְלֹא (מֵאֲקָלִי) תֹּאזֶה וְלֹא יִשָּׂא וְלֹא יִתּוֹר אַחֲרֵי עֵינָיו
 ד כִּי יִי חֲלָקוֹ: לֹא כְבוֹד אֲנָשִׁים וּקְלוֹנָם יִטּוּ אֶת־הַנֶּצֶר הַטּוֹב וְעָרְמָה
 וְזָב וְרִיב וְדָבָה לֹא יֵדַע כִּי יִי יִשְׁקָרְבוּ וַיֹּאדִיר אֶת־נַפְשׁוֹ וַיִּתְּנֶהּ
 ה בְּכָל בְּקָל־עֵת: וְלֹא תִהְיֶינָה לַיָּצָר הַטּוֹב שְׁמֵי לְשׁוֹנוֹת בְּרָכָה
 וּקְלָלָה בּוֹז וְכְבוֹד עֶצֶב וְשִׁמְחָה שְׁקֵט וְלִנְוֹ שְׁפַת־חֲנֻף וְאַמֶּת עֲנִי
 ו יַעֲשֶׂר כִּי אִם דָּעָה אַחַת לוֹ בְּכָל זָכָה וּפְהוֹרָה: לֹא שָׁמַע לוֹ
 וְשָׁמַע וּמִרְאָה וּמִרְאָה כִּי כָל־אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹ יִדְבַּר אוֹ יִרְאֶה יֵדַע
 ז כִּי יִי יִרְאֶה לְנַפְשׁוֹ: וְהוּא אֶת־דַּעְתּוֹ וַיִּסְתֵּר לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יִבְּשִׁימֶהּ
 אֱלֹהִים וְאֲנָשִׁים וְכֵן גַּם־כָּל־מַעֲשֵׂי בְלִיעַל שְׁנֵינִים הֵם וְהֵם אֵין בָּהֶם:
 ז וְעַל־כֵּן הִנֵּנִי מַצְוָכֶם בְּנֵי נֹסִי מִפְּנֵי דָעַת בְּלִיעַל כִּי חֲרִב הוּא
 ב נֹתֵן לְכָל־הַשּׁוֹמְעִים אֵלָיו: וְהַחֲרִיב הִיא אִם שְׁבַע דָּעוֹת לְרֹאשׁוֹנָה
 תִּסְתֵּר הַדָּעַת מִבְּלִיעַל (וְתִלְדָּ) הַדָּעָה הַרִאשׁוֹנָה דָּם הַשְּׁנִינָה בְּהִלָּה
 הַשְּׁלִישִׁית תִּנְוָה הַרְבִּיעִית גְּלוֹת הַחֲמִישִׁית מַחֲסוֹר הַשְּׁשִׁית רַעַשׁ
 ג הַשְּׁבִיעִית חֲרָבִין: וְעַל־כֵּן נָקַם אֱלֹהִים מִקֵּין שְׁבַע נִקְמוֹת כִּי בְּכָל־
 ד מֵאָה שָׁנָה הֵבִיא יִי עָלָיו מִכָּה אַחַת: וּבִהְיוֹתוֹ בְּן־מֵאָתִים שָׁנָה
 הִחַל לְהַעֲנוֹת וּבִתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה נִשְׁמַד בְּיָמֵי הַמַּבּוּל עַל־דִּבְרֵי
 הַקָּל אֲחִיו הַצַּדִּיק בְּשִׁבְעַת דָּעוֹת נִשְׁפָּט קִין וְלִמָּד בְּשִׁבְעִים וְשִׁבְעַת:
 ה כִּי בַעֲנֹשׁ הַזֶּה יִדְּנֵנוּ לְעוֹלָמִי־עַד כָּל הַדּוֹמִים לְקִין בְּקִנְיָתָא אֲחִים
 וּבִשְׁנֵאֲתָם:
 ח וְאַתֶּם בְּנֵי נֹסִי מִפְּנֵי הַדָּשַׁע וְהַקְּנָאָה וְשִׁנְאָת אֲחִים וְדִבְקוֹ
 ב בַּטּוֹב וּבְאַהֲבָה: כִּי כָל־אֲשֶׁר לוֹ לֵב טָהוֹר בְּאַהֲבָה לֹא יִבִּישׁ אֶל־
 אִשָּׁה לְנוֹת עִמָּה כִּי אֵין שְׁמִיץ רַע בְּלִבָּבוֹ כִּי רוּחַ יִי נָחָה עָלָיו:

- א ו' - ה' חלקו. צוואת לוי ב' י"ב. -
 א שבע דעות. הוה אבות ה' ח': שבעה מיני פורעניות באין לעולם על שבעה
 ג גופי עבירה וכו'. בן־סירא מ' ט'. - הראשונה דם. רצח קין. - שבע נקמות.
 ה הוה ברא' ד' ט"ו כל הורג קין שבעתים יקם. וכאן נדון קין עצמו לשבע נקמות. -
 ד מאתים שנה. לפי יובלים ד' ב' היה קין בן ליה כשהרג את הבל. - ובתשע
 מאות. לפי יובלים ד' א' נולד קין בשנת ס"ד לבריאת העולם ונהרג בשנת תתק"ל.
 לפי זה חי רק תתס"ו שנה. - בימי המבול. לפי יובלים היה המבול בשנת אלף שיח.
 היינו שעיח שנה אחרי מות קין. - ולמך. תפס כאן את למך כהורג קין. הוה ס'
 הישר פ' בראשית. -

ג כי כאשר לא תטנף השמש ואם-גם-על-צואה וטיט ורחה וקשה
שניהם והסירה את-ריחם הרע בן-גם-לב קהור אם גם בקרש
אדמות ומהלך ומהר והוא לא וטנף:

ט ואחזה והנה גם-מעשים לא-מוכים יהיו בכם כאשר דבר
חנוך הצדיק פי ונות סרום תזנו ונשמדתם במקט ומהדשו את-
הקלותכם עם-הנשים ומלכות ו: לא תשכן ביניהם כי חיש מהר
ב וסירה: ואולם מקדש ו: בקלקכם נהי ונדול יהנה קבור הבית
האחרון מן-הראשון ונקבצו שמה שנים עשר השבטים וכל-הגוים
עד-אשר ישלח עליו את-ישועתו ויבא וישקוף עליהם:

י ויהי כאשר הנה יוסף במצרים ואחמד לראות את-צלמו ואת-
דמות סגיו: ועל-ידי תפלת יעקב אבי ראיתיו ביום בהקוץ בקל-
ג צלמו כאשר הנה: ויהי כאשר דבר להם באלה ויאמר אליהם
ד דעו לכם בני כי הנני מת: ואתם וכלו אמת איש את-קרובו
ה ושמרו את-חקות ו: ואת-מצותיו: כי את-אלה אנכי מוריש לכם
סחת כל-גמלה וגם-אתם תגחילו אלה לבניהם נחלת עולמים כי
ו בן עשו אברהם ויחק ויעקב: כי את-כל-אלה נתנו לנו נחלה
לאמר שמרו את-מצות ו: עד-אשר וגלה ו: וישועתו לכל-הגוים:
ז ואז תראו את-חנוך ואת-נח ואת-שם ואת-אברהם ואת-יצחק ואת-
ח יעקב עומדים לימינו בשמחה: ואז נקום גם-אנחנו איש על-שכמו

ט ב חלקכם. ביר ציג: ששני בתי מקדשות עתידין להבנות בחלקו של בנימין.
ועי' תמי לברא' מיט כ"ז: ובאחסנתיה יתבני בית מקדשא, יומא י"ב א': ומה היה
בחלקו של בנימין, אולם והיכל ובית קדשי הקדשים. - וגדול יהיה. השוה חגי
ב' ט'. בית החשמונאים יהא גדול ומפואר וכל י"ב השבטים ישבו על אדמתם. -
בסוף פרק זה יש תוספת נוצרית: נביא נולד יחיד והוא יכנס אל המקדש הראשון
ושם יחרף ה' ועל עץ ירומם ומסך ההיכל יקרע ורוח ה' תעבור אל הגוים
כאש תתפרץ והיה בצאתו מן שאל ועלה מן הארץ השמימה ואנכי ידעתי מה שפל
יהי עלי אדמות ומה מפואר בשמים. -

י הפסוקים ו' - י"א הם אחד המקורות הקדומים ביותר על תחית המתים. השוה את
התיאור בחנוך א' (ביחוד פרק צ'). צוואת לוי יח ט', יהודה כ"ה ד', דן י"ב. הסתים
שיקומו לתחיה יכנסו לגן עדן ויאכלו מעץ החיים (לוי יח י') וישכנו בירושלים החדשה
(דן ה' י"ב). - בסוף פסוק ז' יש תוספת נוצרית: אשר הופיע על האדמה בצלם איש
ח בעני וכל אשר יאמינו בו עלי אדמות יגילו אתו. - לחרפות. ע"פ דניאל י"ב ב'.
לפי חנוך א' יקיצו רק הצדיקים לתחיה. - כאן יש תוספת נוצרית: וה' ידון לראשונה
את ישראל על רשעתו כי כאשר הופיע אלהים בבשר לא האמינו בו ואז ישפוט את
כל הגוים אשר לא האמינו בו כאשר הופיע עלי אדמות והוא יוכיח את ישראל בידי

ט וְנִשְׁתַּחֲוֶה לְמֶלֶךְ הַשָּׁמַיִם: וְכָל-בְּנֵי-אִישׁ יִקְצֹוּ אֵלָה לְקַבֹּד וְאֵלָה
 י לְתַרְפוֹת: וְאַתֶּם בְּנֵי אָם תִּתְּהַלְכוּ בְּקִדְשָׁהּ בְּמִצְוֹת יְיָ עוֹד תִּשְׁקֹנוּ
 אֹתִי לְבָטָח וְכָל-יִשְׂרָאֵל יִקְבֹּץ אֵלַיִי:
 יא וְלֹא עוֹד יִקְרָאוּ לִי וְאֵב טוֹרֵף עֲקֵב חֲמֻסָּה כִּי אִם-עוֹבֵד
 ב יְיָ מִחֻלָּק שָׂרָף לְעוֹשֵׂי טוֹב: וּבְאַחֲרֵית הַיָּמִים יָקוּם מִן-רָעִי וְיִיד
 יי שׁוֹמֵעַ בְּקוֹלוֹ וְעוֹשֶׂה רְצוֹנוֹ וְהוּא יֵאִיר בְּדַעַת חֲדָשָׁה אֶת-כָּל-
 הַגּוֹיִם וְהוּא בְּאוֹר הַדַּעַת עַל-יִשְׂרָאֵל יוֹסִיעַ בִּישׁוּעָה:
 יב וַיְהִי כֹאֲשֶׁר כָּלָה אֶת-דִּבְרָיו וַיֹּאמֶר הִנְנִי מַצֵּה אֶתְכֶם בְּנֵי
 ב הַעֲלֹו אֶת-עֲצָמוֹתַי מִמִּצְרַיִם וְקִבְּרוּנִי בְּחֶבְרוֹן אֶצֶל אֲבוֹתַי: וַיָּמָת
 ג בְּנִימָן בְּשִׁיבָה טוֹבָה בֶּן-חֲמִשָּׁן וּמֵאָה שָׁנָה: וַיָּשִׁימוּ אוֹתוֹ
 בְּאֵרוֹן: וּבְאַחֲת וּתְשָׁעִים שָׁנָה לָבֹא בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִצְרִימָה וַיַּעֲלֹו
 הֵם וְאַחֲיָהֶם אֶת-עֲצָמוֹת אֲבוֹתֵיהֶם חֲרָשׁ בְּמִלְחָמָה בְּנָעַן וַיִּקְבְּרוּ
 ד אוֹתָם בְּחֶבְרוֹן לְרִנְלִי אֲבוֹתֵיהֶם: וְהָמָּה שָׁבוּ מֵאֶרֶץ בְּנָעַן וַיֵּשְׁבוּ
 בְּמִצְרַיִם עַד-יּוֹם שְׁלוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:

ט בחירי הגויים כאשר הוכיח את עשיו בידי המדינים אשר פתו את אחיהם עד אשר
 נפלו בזנות ובעבודת אלילים וינורו מאחרי ה' ויהיו בנים בחוך יראי ה' - לבסח.
 ביווני: ἐν ἑλπίδι=לבסחון, והוא תרגום הע' ללשון וישבו לבסח ביחז' כ"ח כ"ו. -
 יא מחלק טרף. ביווני: διαδοὺς τροφῆν, בברא' מ"ט כ"ו נמסר יחלק שלל -
 ב νερωστροδωδ. - ידיד ה', לשון דב' ליג י"ב. - אחר פסוק ב' יש תוספת נוצרית:
 וכזאת יטרף ממנו ויחן לקנסית הגוים ועד קץ עולמים יהיה בכנסיות הגוים ובין שריהם
 כשיר מזמור בפירכא ובספרי הקדש יכתבו מעשהו וגם דברו והוא יהיה בחיר אלהים
 עד עולם ובהם הוא יצא ויבוא כאשר אמר יעקב אבי הוא ימלא מחסור שבטך. -
 הלשון ימלא מחסור נמצא פעמים הרבה באיבנגליון. -
 יב במלחמת כנען. אפשר שהיא המלחמה שעליה מסופר באריכות בס' הישר (פ' שמות), וע' צוואת זבולון ח' י"ב, גד ח' ה' (ובפי'). -

ספר היובלים

מ ב ו א

א. שם הספר.

ספר זה שני שמות לו: א) ספר היובלים (כך בתחלתו של קטע סורי: כתבא דלות עבדיא הו דמתקרא יוביליא) או ספר היובלות (כגון בס' יוסיפון או בפ' לדברי הימים המיוחס לאחד מתלמידי רס"ג, עמ' 36) = οἱ Ἰωβηλαῖοι או τὰ Ἰωβηλαῖα, ונקרא כך על שם שהוא מחלק את ההיסטוריה למן בריאת העולם ועד מתן תורה ליובלות של מִט שנים היובל, ב) בראשית זוטא או זוטרתא = Μικρογένεσις או λεπτή Ἰένεσις, ה' אולי ניתן לו שם זה מחמת היותו קטן באיכות (אבל לא בכמות) לגבי ספר בראשית שבתורה, ואולי מחמת היותו קטן בתוכן, שהרבה מסיפורי בראשית הניח ולא הביאם כלל. ויש להעיר שנמצאים עוד כינויים אחרים לספר זה, והם חזון משה (Μωϋσέως ἀποκάλυψις) או ברית משה (ἡ διαθήκη τοῦ Μωϋσέως) או חיי אדם (Βίος Ἀδάμ).

ב. טיבו של הספר וצורתו.

ספר היובלים הוא מעין מדרש אנדה למן תחלת מעשי בראשית שבספר בראשית ועד יציאת מצרים שבשמות י"ב, ואין זה מדרש כשאר המדרשים, שהם עוסקים בפירושו של לשון אחד או פסוק אחד או ענין שכתביה אחת ומתוך כך הם באים לספר דברי אנדה או של מסורת שבישראל. נראה שדרך זו עדיין לא היתה רווחת בישראל באותן הדורות, בימיהם של ראשונים, ולפיכך ספר היובלים – כלשונו בפתיחתו כך הוא: ספר חלוקת הימים – פותח מדרשו בפרשת הדברים לפי המשכם של הענינים, והולך מענין לענין לפי סדר השתלשלותם של המאורעות, ממש כבהמשך של סיפור, והוא משלב בתוך דבריו דרך הילוכו כל מה שנראה לו חשוב וכדאי למסור לקורא לרגל התכלית העומדת לפניו. ודרך אנב פותר הוא קושיות, מישב סתירות, ממלא ליקויים, וממלא אנו למדים כמה דברים חדשים, שאינם ידועים ממקום אחר, וכך נעשה ספר זה בבחינת מאסף לראשונים, שהוא מוסר דבריהם שהיו רווחים בעולמו של הסופר בכתב ובעל פה, ואף חלוץ הוא לאחרונים, שבאו אחריו ושתו ממעינו, ואף אנו, אחרונים שבאחרונים, ענינים הרבה נודעים לנו מתוך קדמוניותיה של אגדת קדמונינו, כגון על חמשת הימים שהיה אדם עסוק בהם בקריאת שמות לבריות (ג' א'–ג'). ועל הלשון המשותפת שהיתה להן לבריות שבעולם עד שלא קלקלו אדם וחיה (ג' כ"ח), ועל שנים עשר בניו של אדם (ד' י'), ועל קבורתו של אדם (ד' כ"ט), שזו היתה הקבורה הראשונה שבעולמם של בני אדם, ועוד ועוד, ולא רק ענינים כלליים, אלא אף שמות פרטיים של אישים ושל מקומות מחוספים לנו באוצר ידיעותינו, ואנו לא ידענום משום מקום אחר, כגון שמותיהן של נשי קין (ד' ט"ו) ושל שת (ד' י"א) ושל קינן (ד' י"ד) ועוד, והשמות הגיאוגרפיים המרובים, וכיוצא בהם באלו הענינים, ואגב עיון בספר אנו עומדים על כמה נקודות שבהן הוא מדבר, בלשון סתמי, משפטים עם המינים והכופרים שבדורותיו ועל דברי הגנתו על היהדות ובזה אפשר לו לקרוא לעמוד על ענינים חשובים שבתולדותיה של היהדות והתפתחותה במחשבה ובחיים. ולא רק שהוא יודע מה שעליו לדרוש בו אלא אף מכיר הוא ממה עליו לפרוש, שאין לו צורך לדבר עליו לפי התכלית שתפן לעצמו מתוך טעם שבלבו, ולפיכך כמה פרטים יש בתורה שאין הוא מזכירם כלל ועובר עליהם בשתיקה גמורה, כגון שליחת העורב והיונים ע"י נח מתוך התיבה (ברא' ח' ז'–י"א) וסעודתם של המלאכים שבאו

לבקר את אברהם (שם י"ח ב'–ח') והשתדלותו של אברהם בענין סדום (שם י"ח כ"ב–ל"ג). ועוד ועוד. ומתוך השמטת ענינים חשובים כאלה וכיוצא בהם מתוך הספר, נראה שלא כותב סתם היה בעל הספר, אלא תכנית מסוימת היתה ערוכה במחשבתו, ולפיכך לא היה חס כלל על גקודות חשובות מתוך מסורתן של ישראל ומנען. וודאי נראית המסגרת התחומה שהיתה לו בעבודתו ועליה שמר בהקפדה, כמו שנראה מן ההסעמה היתירה שהוא נוהג בחשיבותם של השבת (בה הוא פותח את ספרו ובה הוא סוגר) ומועדי ישראל. אף צורה מיוחדת עלתה במחשבתו לכתיבת הספר והיא הצורה הטבועה על הספר: צורת דיבורו של שר־הפנים אל משה רבינו. צורה זו קשורה היא במעשה שהיה: כשהיה משה רבינו בהר סיני לקבל את התורה מפי הגבורה (ע' שמות כ"ד י"ב, ל"ד כ"ז–כ"ח) גילה לו הקב"ה מה שעתיד להיות בעולמן של ישראל, שעתידיים הם לשכח התורה ולהיות נענשים על כך בפרענות קשה. בה בשעה התחיל משה מתעצם עם הגבורה ומתחנן על מתן היכולת להם, לישראל, לעמוד ביראת שמים, וסוף דבר היה שפעולתו של השתדלן הגדול בעליונים עשתה פרי: הובטח לו מתן סליחה לישראל לכשיחזרו בתשובה. באותו מעמד ניתן צו לשר־הפנים לקרא לפני משה תולדות האדם למן מעשי בראשית ואילך כמו שהיו כתובות בלוחות השמים ולהעלותן על הכתב לדורי־דורות. ואותה היסטוריה שבמרומים בסדר כרונולוגי היתה ערוכה, ממש כמו שניתנה בספר היובלים, והיא אף מושכת והולכת לפי חשבון של יובלות בני מִט שנים ושל שבועות בני שבע שנים, באופן שכל מאורע ומאורע תאריכו קבוע בחשבון מדויק: בחדש פלוני לשנה פ' לשבוע פ' ליובל פ'.

ואף אותה צורת הדיבור כמו שהיתה יוצאת מפיו של שר הפנים אל משה נשתמרה בספר בעינה: יש שהוא מדבר בשם עצמו בגוף ראשון יחיד ויש שבשם פמליה של מעלה הוא משמיע את הדברים והם נאמרים בגוף ראשון של רבים, ומכוונים הדברים תדיר אל גוף שני יחיד, כל' אל משה רבינו.

ג. ז מ נ ו

הרבה נתחבטו החוקרים בהגבלת זמנו של הספר, ויש מהם שלשם כך צללו בתהום של פלפול ודברי הבאי העלו בידם, כגון Charles, שסבור היה להביא ראיה מתוך דרישת סמוכין: יוספוס (קדמ' ט"ז ו' ב') שם בפיו של אבגוסטוס קיסר מליצה, כדרכו של יוספוס, שהוא נותן ליהודים רשות לחיות על פי נימוסיהם כמו שהיו נוהגין בימי הורקנוס הכהן הגדול לאל עליון, ונאמר בס' היובלים (ל"ב א') שלוי בן יעקב אבינו חלם שמינוהו והושיבוהו לכהן אל עליון, – אמור מעתה שבאותו הזמן של הורקנוס ניתן לו לכהן הגדול שבירושלים תאר רשמי של כהן לאל עליון, ומכאן שס' היובלים באותו פרק נכתב. ראיה זו כשהיא לעצמה אין לה שום ערך, שהרי כינוי אל עליון לאלהי ישראל היה רווח הרבה באותם הזמנים, כמו שנראה מכמה ספרים, ובפרט מן הספרים החיצוניים, כגון חנוך ועוד, ואף בעל ס' היובלים, ויוספוס בשעתו גם הוא, אינם משתמשים בתאור של כהן לאל עליון אלא לשם תפארת מליצה, שהיא נמשכת והולכת מתוך בראשית י"ד י"ח, ומעולם לא מצינו שיהא אותו תאר מסוגל באופן רשמי לבני החשמונאים דוקא.

אבל האמת היא שכמה רמזים יותר ברורים יש בספר שמתוכם אפשר לעמוד על זמנו: קודם כל משמע מתוך דבריו שבית המקדש קיים (א' י"ז–י"ח) וחגיגת הפסח היא בירושלים (מִט ט"ז–כ"א). שוב הוא מדבר על חופעות שעברו כבר מזמן רדיפות אפיפניס ומלחמות החשמונאים (ע' כ"ג ט"ז ואילך) או על החק הכתוב בלוחות השמים על כיסוי ערוה ועל איסור גילוי הגוף כהתגלות הגויים (ג' ל"א) המתאים למעשה

המתיוונים שבישראל מאותה התקופה ממש (כמו שמסופר בס' הראשון למקבים בתחלתו). וכשהוא אומר (ל"ח י"ד) שבני עשו לא ססק מהם עול העבדות ששמו עליהם בני יעקב עד היום הזה, הרי ברור שאי-אפשר שיהא לשון זה יוצא מפיו של שר הפנים בדברו אל משה אם בפועל לא היה בזמנו של הכותב עול של ישראל על ערפם של בני אדם. ואם היה כך בזמנו על כל פנים היה זה קודם מלכותו של הורדוס האדומי ובימיו של יוחנן הורקנוס דוקא ששיעבד לבני אדם. כמו־כן אם נאמר (ל"ח ז') שישראל הכו לאנשי המלחמה של פלשתים, הרי שוב נרמז כאן אותו הזמן שאשדוד ועזה ערי פלשתים נחרבו ע"י הורקנוס ואלכסנדר ינאי (כידוע מס' ראשון למקבים ומדבריו של יוספוס). מתוך רמזים אלה וכיוצא בהם נראית הסברה שהספר נכתב אחר מותו של יוחנן הורקנוס (קצ"ה שנים קודם החורבן) ולפני עלייתו של הורדוס.

ד. לשונו העיקרית וגלגוליו של גוף הספר.

מעצמו מובן וטבעי הוא שספר היובלים נכתב מעיקרו עברית, שהרי לשון זו היא לשונו הקדושה והלאומית של הכותב גופו (ע' י"ב כ"ב—כ"ג, מ"ג ס"ו). אבל אילו היינו נתבעים להוכיח ענין זה בראיות מוכיחות, לאחר שהגוף העברי עבר ובסל לצערנו מן העולם, היינו נתמכים בסימנים הרבה המעידים על מוצאו העברי, ומהם:

א) הדרשות שבעיקרן נוסדו על לשונות עבריים, וביחוד במדרשי השמות הפרטיים. כגון ויקרא את שמו ירד כי בימיו ירדו מלאכי ה' (ד' י"ח—י"ט), שלח כי אמר שלח נשלחתי (ח' ד'), רעו כי אמר הנה בני האדם היו רעים (י' י"ח), על כן נקרא שם סרות שרוג כי סרו כלם לעשות כל חטא (י"א ו'), על כן קרא אביו שמו תרח כי הסריחום העורבים (י"א י"ג), ורבים כאלו.

ב) עבראיסמין שנשתמרו עוד בתרגומים, הכושי והרומי, אף על פי שנכתבו מתוך תרגום יווני, כגון ויתן (בכושי נמסר ונקב) ה' את השמש לאות גדול על הארץ (ב' ט'). הנסיון העשירי אשר נָסָה בו אברהם (י"ט ח' = in qua tentatus est in ipsa Abraham), ובחר בך (כ"ב ט') (eligere in te), ויהי לנו הדבר הזה (כ"ד כ"ב = factum est nobis sermo hic). ג) כמה לשונות קשים ובלתי מובנים יש בספר משום שטעה בהם המתרגם היווני מעברית, ואותם הלשונות יתבררו ואף יובנו טעיות המתרגם רק לאחר שיתרגמו חזרה לעברית. כגון מ"ג י' ויאמר יהודה בי אדוני, שהמלה בי היא לשון בקשה (=נא). והיווני תרגמה כפשוטה ἐν ἐμοί (=בתוכי), ובא הכושי אף הוא ומסרה כך מתוך התרגום היווני, שזה היה צריך למסרה בלשון δέομαι (כענינה בברא' מ"ד י"ח).

הגוף העברי של ספר היובלים היה מצוי עוד בימי הירונימוס (420–346). כן נראה מדבריו (באגרתו LXXVIII ad Fabiolam, mansio 18), שבהסבירו את השם רָפָה (במד' ל"ג כ"א) — כתב: „עד כמה שזכרוננו מגיע איני יודע אם מצאתי במקום אחר בכה"ק של העברים מלה זו. חוץ מבספר האפוקריפי שהיוונים קורין לו λεπτή, כלו' בראשית זוטא. שם בסיפור על בנין המגדל (אולי כוונתו למלה עברית שהיתה בסוף הפסוק י' י"ח. — ובתרגום שלנו נמסרה בשם מַפְלָת) היא באה לענין מסלול שעליו מתעמלים נאבקים ואתליטים ונבחנת מהירות הרצים" (וע"ש אף 24 mansio, שהוא רומז שוב לספר היובלים וקורא לו ספר בראשית מן ההיצונים = apocrypho Geneseos volumine).

כמה מאות שנים אח"כ מצינו בפירוש דה"י המיוחס לאחד מתלמידיו של ר"ס גאון (הוצאת רפאל קירכהיים, פראנקפורט דמיין תרל"ד, עמ' 36) שוב זכר לספר היובלות שהביא אלפיומי רב סעדיה גאון מספרי הישיבה. מתוך לשונו של אותו תלמיד משמע שספר היובלות של רס"ג בעברית היה, אבל נראה שהיה אותו נוסח ארוך מן הנוסח המצוי בכושית. שהרי הוא מביא שם דברים אף על זמנו של דוד המלך.

ס' היובלים השפיע הרבה על בעלי מדרשים קטנים, כגון מדרש תדשא¹ ומדרש ויסעו או ספר מלחמות בני יעקב², שנמצא בהם הרבה מתכנו של ס' היובלים, ויש לשער שאף הם, בעלי המדרשים, היה לפנייהם ס' היובלים בעברית.

ה. תרגומיו הראשונים של ספר היובלים.

מתוך המקור העברי של ס' היובלים נעשה בזמנו תרגום יווני, שהלך אף הוא לאיבוד. מתוך התרגום היווני נעשו כמה תרגומים בלשונות אחרות. מכל אותם התרגומים, היווני ובניו, נתקיימו בידנו:

(א) קטעים אחדים מן התרגום היווני שנשתיירו בספריהם של אבות הנוצרים (נדפסו ע"י Charles במקומותיהם המקבילים שבהוצאת הנוסח הכושי שלו).

(ב) קטע סורי קטן (הדפיסו Charles שם, Appendix III). אפשר שהוא קטע של תרגום סורי שנעשה מתוך הגוף העברי (אע"פ שנמצא באותו קטע העתק של המלה היוונית στᾶδιον = סטאדיון). — כך נראה מן הרשימה שבתחלתו: שמהא דנשא דרישא אבהותא קדמא איח כתבא דלות עבדיא הו דמתקרא יוביליא.

(ג) קטעים של תרגום רומי (כחלק רביעי מכל הספר). תרגום זה מתוך היווני נעשה (במצרים, או סמוך לה, ע"י יהודי בן א"י, באמצע המאה החמישית, בערך). כמו שנראה מכמה מקומות שנשתבשו בו ואין השיבושים מובנים אלא דרך היוונית, ויש כמה לשונות שטעה המתרגם במשמעותן של המלים היווניות. אף צירופי מלים נמסרו אצלו כמות שהם בצירופם היווני, אע"פ שהם נגד רוחה של הלשון הרומית. והואיל והרומי נעשה מתוך היווני הרי חשיבותו היא כחשיבותו של התרגום הכושי, שאף הוא מתוך היווני נעשה (ע' לקמן). הקטעים של התרגום הרומי נדפסו בפעם הראשונה ע"י Ceriani בקובצו Monumenta sacra et profana (1861) I, 1, 15—16 וחזרו ונדפסו ע"י Rönisch בשם Fragmente והערכה לעבודה מדעית זו נתן Charles במבוא להוצאת הנוסח הכושי שלו (עמ' XI—XII). אף הוא חזר והדפיס אותן הקטעים הרומיים במקומותיהם המקבילים בתוך הנוסח הכושי שבהוצאתו.

(ד) תרגום כושי. תרגום זה כולל את הספר בשלימות. אף הוא (כמו התרגום הרומי) מתוך התרגום היווני נעשה.

ויש ראיות מוכחות על כך:

(א) השמות הפרטיים נעתקו לא בצורתן העברית, אלא בצורתן היוונית דווקא.

(ב) יש בו מלים שהן טראנסקריפציה ישרה מתוך היוונית, כגון ליד יא ἰα (=של השמש).

(ג) כמה מקומות קשי הבנה יש בו בתרגום הכושי שכדי לעמוד על משמעותם מוכרחים לתרגמם חזרה ליוונית, כגון א' כיט, ב' ב', ה' ד', יד יב, כיג י', כח כז, ליב ד' וכיז וכיט, מין ה' ועוד.

ומתוך שהתרגומים הללו, הרומי והכושי, שניהם מתוך התרגום היווני נעשו, לפיכך יש בהם כדי סיוע מזה לזה בהבנת הדברים, וכמה לשונות עיקריים יש שבכושי נשתבשו וברומי נשתמרו בעצם מקוריותם.

(1) הוציאהו אברהם אפשטיין (הוא מיחסהו לר' משה הדרשן) על סי כ"י בספרו מקדמוניות היהודים (וינא תרמ"ז). במבוא המפורט הוא עסק באריכות על השפעת ס' היובלים על בעל מדרש תדשא (ע' גם מאמרו של אפשטיין [REJ XXI, 80—97] Midrasch Tadsché (Le livre des Jubileés et le Midrasch Tadsché). במבואו (עמ' VII—XI) העלה א' שקדמוניו היו מיחסים ס' היובלים לר' פנחס בן יאיר.

(2) הוציאהו י' ב' לושירבאך (על סי כ"י) בקובץ מאמרים לזכרון ר' צבי פרץ חיות (וינא תרצ"ג)

ויש להעיר שבעלי שני התרגומים הללו היו עומדים כל אחד מהם תחת השפעת הביבליה שלו: המתרגם הרומי הכניס לעבודתו מהשפעתו של תרגום הע' והמתרגם הכושי – מהשפעתו של התרגום הכושי, ולפיכך יש להתייחס אליהם בפניה זו בוהירות שלא להסיק מתוכם על חילופי נוסחאות שבספר בראשית שהיו לפני בעל ס' היובלים גופו. כגון מה שכתוב בס' היובלים (ט"ו י"ד): אשר לא ימולו את בשר ערלתו ביום השמיני, על סמך שתוספת זו נמצאת בשמר' ובע' לספר בראשית (י"ז י"ד). ובאמת אין כאן אלא תוספת של מי שלא הרגיש כלל שבגדולים עסוק אותו כתוב והלך והוסיף אותו לשון מגוחך. ויש חוקרים שעושים בפחותם רכוש בקרתי ממקומות כיוצאים בכך. כגון Charles שנזדרזו ואסף רשימה שלימה של מקומות כאלו כדי להראות עד כמה יש יתרון לנוסח השמר' והע'. שקדמון כבעל ס' היובלים מסייע בידם. ובאמת העלה חרס בידו. שהרי אותם המתרגמים של ס' היובלים – כדרך מהרגמים של ספרים חיצונים אחרים – כל איש מהם היה מוסייע בעבודתו בנוסח הביבליה שהיה מצוי אצלה. מן התרגום הכושי יש ארבעה כ"י (תיאורם ע' אצל Charles בהוצאתו). והם נסמנים כך אף בהערות הבקרתיות שניתנו מתחת לגוף הספר:

A – שבספריה הלאומית בפאריז.

B – שבמוזיאון הבריטי בלונדון.

C – שבספריה האוניברסיטאית בטיבינגן.

D – כ"י שהיה ברשותו של d'Abadie.

מתוך כתבי-יד אלו נדפסו שתי מהדורות מדעיות של התרגום הכושי:

A. Dillmann, *Kufâlê sive liber Jubilaeorum aethiopice ad duorum libror. manuscr.* (א)

fidem primum ed., Kiel 1859. (על ס' שני הכ"י CD)

R. H. Charles, *The Ethiopic Version of the Hebrew Book of Jubilees*, Oxford 1895 (ב)

(על פי ארבעת הכ"י ABCD, בצירוף הציטטות היוניות. הקטעים הרומיים. שני קטעים מס' נח וממדרש ויסעו – מתוך ביהמ"ד של ילינק חלק ג' – והקטע הסורי על שמות נשי ראשי האבות הקדמונים).

ו. התרגומים האחרונים של ס' היובלים.

מתוך שתי המהדורות הנזכרות של הנוסח הכושי ומתוך תרגומו הגרמני של דילמן

נעשו כמה תרגומים חדשים. והם:

(א) מן הנוסח הכושי:

A. Dillmann, *Das Buch der Jubiläen... aus dem Aethiopischen übersetzt* (Ewald's Jahrbücher der bibl. Wissensch., 1850-51, II 230-256, III 1-96).

Schodde, *The Book of Jubilees* (Bibliotheca Sacra 1885-1887).

Charles *The Book of Jubilees* (JQR 1893-1895).

Littmann, *Das Buch d. Jubiläen* (Kautzsch, Apokr. u. Pseudep. d. A. T., 1900, II, 31-119).

Charles, *The Book of Jubilees or the Little Genesis*, London 1902.

" " " " " (The Apocr. and Pseudep. of the O. T., 1913, II 1-82).

" " " " " with an introduction by Box, London 1917.

(ב) מן התרגום הגרמני של דילמן:

ספר היובלים המכונה מדרש בראשית וזרתא מאת שלמה ראבין (Rubin). ווין תר"ל.

A. Смирновъ, Книга Юбилеевъ, Казань 1895.

א' כ'

ספר היובלים

אֵלֶּה דְּבָרֵי חֻלְקַת יְמֵי-הַתּוֹרָה וְהַעֲדוֹת לְמַעֲשֵׂי הַשָּׁנִים
לְשָׁבְעוֹת שְׁנוֹתֵיהֶם וַיּוֹבְלִיהֶם בְּכָל-שָׁנוֹת הָעוֹלָם כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר יי
אֶל-מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי בַּעֲלוֹתוֹ לְקַחַת אֶת-לְחוֹת הָאָבֶן לְחוֹת הַתּוֹרָה
וְהַמָּצָנָה בְּדָבָר יי אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלָיו לֵאמֹר עֲלֵה אֶל-רֹאשׁ הַהָר:

א וַיְהִי בַשָּׁנָה הָרְאשׁוֹנָה לְצֵאת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ
הַשְּׁלִישִׁי בַּשָּׁשָׁה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וַיְדַבֵּר יי אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר עֲלֵה-
נָא אֵלַי הִנֵּה הִקְרָה וְאֶתְּנֶה-לְךָ אֶת-שְׁנֵי לְחוֹת הָאָבֶן לְחוֹת הַתּוֹרָה
ב וְהַמָּצָנָה אֲשֶׁר כְּתִבְתִּי לְהוֹרוֹתָם: וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל-הָהָר יי וּקְבוּר יי
ג שָׁכַן בְּהַר סִינַי וַעֲנָן כִּסֶּהוּ שָׁשָׁה יָמִים: וַיִּקְרָא אֶל-מֹשֶׁה בַּיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹר-הָעֲנָן וַיֵּרָא אֶת-קְבוּר יי כְּאֵשׁ בַּעֲרַת עַל-רֹאשׁ
ד הַהָר: וַיְהִי-שָׁשׁ מֹשֶׁה עַל-הָהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה וַיֵּרָאֵהוּ
ה יי אֶת-דְּבָרֵי חֻלְקַת כָּל-יְמֵי הַתּוֹרָה וְהַעֲדוֹת אֲשֶׁר הָיוּ וְאֲשֶׁר
וְכֹאֵן: וַיֹּאמֶר שִׁים לְבָךְ אֶל-כָּל-הַדָּבָר אֲשֶׁר אָמַר אֵלֶיךָ בְּהַר
הַזֶּה וְכִתְבֵהוּ בְּסֵפֶר לְמַעַן יֵרְאוּ בְּנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם כִּי לֹא-עֲוֹבְתִים
בְּגִלְגַּל כָּל-הַרְעָה אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּעִבְרָם אֶת-הַחֹק אֲשֶׁר אָשִׁים הַיּוֹם
ו בְּהַר סִינַי בֵּינִי וּבֵינֶךָ לְדֹרוֹתָם: וְהָיָה בְּבוֹא כָל-יָוָה עֲלֵיהֶם וַיִּדְעוּ
ז כִּי-צִדְקָתִי מֵהֶם בְּכָל-מִשְׁפָּחָם וּבְכָל-עֲצָתָם וַיִּדְעוּ כִּי תָמִיד הָיִיתִי
ח עִמָּהֶם: וְאֶתָּה כְּתֹב-לָךְ אֶת-כָּל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֹדִיעָה הַיּוֹם
כִּי יִדְעָתִי אֶת-מִרְיָם וְעָרְפָם הַקָּשָׁה בְּטָרָם אָבִיאֵם אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר
נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְאַבְרָהָם וּלְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְוָרְעֶכֶם אֲמֵן
ח אָרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ: וְאָכְלוּ וְשָׂבְעוּ וְסָרוּ אַחֲרֵי אֱלֹהֵי נָכָר אֲשֶׁר

א משה מקבל את הלוחות וידיעות על מה שהיה ומה שיהיה וכותב בספר (א'—ד') — חסאת ישראל (ה'—ט') — בלות ישראל ויהודה (י'—יד') — שיבת ציון ובנין המקדש (טו'—י"ח) — משה מתפלל בעד ישראל שה' יברא להם לב סהור ורוח קדוש (י"ט—כ"א) — ה' מבטיחהו לגאלם ולשכן בתוכם לכשיחזור בתשובה (כ"ב—כ"ה) — משה נצטוו לכתוב את הבאות עד אחרית הימים על פי קריאתו של מלאך הסנים מתוך לוחות השמים (כ"ו—כ"ט).

ב הנה ההרה. השוה שמות כ"ד י"ב. — אשר כתבת. בכ"י A נוסף: לך. — כי לא עזבתים. נ"א: כי עזבתים. ובכמה כ"י: כי לא אעזבם. — כל-זה. בכוש: כל ענש הדבר הזה. — צדקתי. A: צדיק. BD נוסף: אני. — ובכל עצתם. נ"א: ובכל מעשיהם. — ואתה. ליתא ב: נוסח A. — כתב-לך. A: כתב לי. — לאבותיהם. BC ליתא. —

ט לא יושיעום מקל-צרתם ונשמעה העדות הזאת לעדות להם: כי
 ושבחו את-כל-מצותי אשר אנכי מצוה אותם והלכו אחרי הגוים
 ואחרי סמאתם ואחרי חרפתם ועבדו את-אלהיהם והיו להם לאבן
 י נגף לצרה לפני וקלמקש: ואבדו רבים ונקלדו ונקלו ביד האויב
 על-בי עיניו את-תורתו ומצותי ומועדי בריתי ושבחותי וקדשי
 אשר קדשתי-לי בתוכם ומשכן קדשי אשר קדשתי-לי בתוך-
 יא הארץ לשכן את-שמי בו: ועשו להם כמות ואשרות וקסילים
 ועבדו איש ססלו לתעות ונקחו את-בניהם לשדים ולכל-מעשי
 יב שונת לבם: ושלחתי אליהם עדים להעיד בהם ולא ישמעו כי
 ואם-ינהגו את-העדים וקדשו את-דרךשי בתורה והסירו הכל
 יג והסלו לעשות הרע לנגד עיני: והסתרתי פני מהם ומכרתים ביד-
 הגוים לשבי ולשלל ולאכלה וגרשתים מן-הארץ וזריתים בגוים:
 יד ושבחו את-כל-תורתיו וכל-מצותיו וכל-משפטיו והסרו חרש ושבח
 טו ומועד ויובל וחק: ואחר ושובו אלי מבין הגוים בכל-לבם ובכל-
 מאדם ואספתים מבין כל-הגוים ובקשני למען אמצא להם ואחר
 בקשם אותי בכל-לבם ובכל-נפשם אפתח להם רב-שלום בצדק:
 טז והקרייתים למטע ישר בכל-לפי ובכל-נפשי והיו לברכה ולא
 יז לקללה לראש ולא לזנב: ובניתי את-מקדשי בתוכם ושבחתי
 עמקם והייתי להם לאלהים והם יהיו-לי לעם באמת ובצדק:
 יח-ט ולא אענבם ולא אתנבד להם כי אני יי אלהיהם: ויפל משה על-
 פניו ויתפלל ויאמר אדני אלהי אל-נא תתן את-עמך ונתלתה
 ללכת בשונת לבם ואל-תמקדם ביד-הגוים צריהם לכל-ימיהם
 כ בהם ולא יאמצום לחטא לפניך: ועל-נא רחמיה אדני על-עמך
 ובקראת להם נפש ושרה ורוח בליעל אל-ימשל בהם להשטין
 עליהם לפניך ולהטותם מקל-דרך הצדק למען יאבדו מפניה:
 כא והמה עמך ונתלתה אשר נאלת מיד-מאנרים בכחך הגדול בקרא
 להם לב טהור ורוח קדוש ואל-ינקשו בהטאתיהם מעתה ועד

ס-י ארץ. D: הארץ הזאת. - לעדות להם. BD: ליתא. - האויב. A: צריהם. - קדשתי
 יג-יד לי. A: לשמי. - ביד. BD: ליתא. - כל תורתני. A: ליתא כל. - וכל-משפטי. A: ליתא. -
 יח-ט לאלהים. CD: לאלהיהם. - לעם. כך. A: בשאר כני: לעמי. - צריהם. BD: ליתא. -
 כ ולא יאמצום. A: ויאמצום. - ורוח בליעל. כך הוא לדעת כל החוקרים. בכני:
 כא-כג בחור. - תיבה שלא נודע מוצאה. - ברא. AD: וברא. - ובכל לבם. B: ליתא. -

כב עולם: ויאמר יי אל-משה וידעתי את-מרים ויגרים וקשי-ערשם וכי
כג לא-ישמעו עד-אשר ידעו את-חמאם ותפאת אבותיהם: ואחר
ישובו אלי בקל-הישר ובקל-לקם ובקל-נקשם ומלתי את-ערלת
לקם וערלת לב ורעם וקראתי להם רוח קדוש וטהרתים לכל-
כד יסורו מאחרי מהיום ההוא ועד-עולם: ובקל-נקשם וכלו אחרי
ואחרי כל-מצותי ועשו מצותי והייתי להם לאב והם יהיו-לי
כה לבנים: ונקראו קלם בני אלהים חיים וידעו כל-מלאך וכל-רוח
והכירום כי בני הם ואני אביהם באמת ובצדק וכי אהבתים:
כו ואמה כתב-לקח את כל-הדברים אשר אודיעה היום בקר הנה
מראשית ואחרית אשר יבאו בקל-חלקת הימים אשר בתורה
ובעדות ובשבעותיהם והיובלות עד-עולם עד-אשר-אמר ושכנתי
כז בתוכם לעולם ועד: ויאמר אל-מלאך השנים כתב למשה מראשית
כה הבראה עד-אשר-יבנה מקדשי בתוכם לעולמי עולמים: וקראה יי
לעין-כל וידעו הכל כי אני אלהי ישראל ואבי כל-בני יעקב
כט ומלך בהר-ציון לעולם ועד והיתה ציון וירושלים קדש: וינקח
מלאך-השנים ההולך לפני ממנה-ישראל את-לחות חלקת השנים
למיום הברא התורה והעדות לשבעותיהן וליובלים שנה שנה
למספר היובלים שנה שנה מיום הבראה המדשה אשר יתחדשו
השמים והארץ וכל-בריותם וצבאות השמים וכל-יצירי הארץ עד-
אשר-יברא מקדש-יי בירושלים בהר-ציון וכל-המאורות ויתחדשו
לישועה ולשלום ולברכה לכל-בחיירי ישראל ולמען יהי-כן מהיום
הזה ועד-כל-ימי הארץ:

ב ויאמר מלאך השנים אל-משה בדבר יי לאמר כתב את
כל-דברי הבראה איה בלה יי אלהים ביום הששי את כל-
מלאכתו אשר עשה וישבת ביום השביעי ויחדש אתו לכל-
ב העולמים וישימו לאות לקל-מלאכתו: כי ביום הראשון ברא
את-השמים ממעל ואת-הארץ ותמים וכל-הרוחות המשרתים
לפניו ומלאכי השנים ומלאכי הקדש ומלאכי רוחות האש ומלאכי

כז כתב-לך. כך BC. בשאר כ"י: ואני אכתב. -

ב פרשת כיב הבריות שבששת הימים (א'-ט"ז) - מתן השבת למלאכים למעלה ולישראל למטה (י"ז-ל"ב).

ב לכל מלאכתו. A: לכל הארץ. - השמים ממעל. AD: השמים ממעל לארץ. -

רוחות הרוח ומלאכי רוחות העננים והחשך והשלג והברד והקטור
ומלאכי התהמות והרקמים והברקים ומלאכי רוחות הקר והחם
והחרף והאביב והקציר והקיץ וכל-רוחות בריותיו אשר בשמים
ובארץ ובכל-תהמות והחשך והאור והברק והערב אשר הכין
בחקמת לבו: ונרא אן את-מעשהו ונברך אתו ונהללהו לשני
על-כל-מעשיו כי שבעה מעשים גדולים עשה ביום הראשון:
וביום השני עשה רקיע בין המים ונתלקו המים ביום ההוא ויצאו
עלו למקלה ויצאו ירדו למטה מהרקיע על-פני-הארמה ויעש
רק את-המעשה הזה ביום השני: ויעש ביום השלישי באמרו למים
כי ילכו מעל-פני כל-הארץ למקום אחד ותראה הניבשה: ויעשר
בן המים באשר אמר להם ויסורו מעל פני-הארץ אל-מקום אחד
מחוץ לרקיע הזה ותראה הניבשה: וביום ההוא ברא להם את-
המים למקניהם וכל-הנהרות למקני המים בקרים ובכל-הארץ
וכל-האנמים וכל-של-הארץ והצרע אשר-יוצא לוצעו וכל אשר-
נאכל ועץ עשה-פרי והיצרות ונן-צדן למנוחה וכל-ארבעת
המעשים הגדולים האלה עשה ביום השלישי: וביום הרביעי ברא
את-השמש והירח והכוכבים ושימם ברקיע השמים להאיר כל-
הארץ ולממשלת היום והלילה ולתבדיל בין לילה ויום ובין
חשך לאור: ויתן וי את-השמש לאות גדול על-הארץ ולתמים
ולשבתות ולירחים ולמועדים לשנים ולשבתות וליוכלים ולכל-
עתות השנים: ויבדל בין האור ובין החשך ולחצק למען יחזק
כל-אשר יצמח ויגדל על-הארמה: שלשה מינים אלה עשה ביום
הרביעי וביום החמישי ברא את-התנינים הגדולים בתוך-תהמות
המים כיון מעשה ידיו הראשון ואשר ברא בשר וכל-השרץ
במים והדגה וכל-העוף אשר יעופף לכל-מיניהם: ויצא השמש
עליהם לחוקם ועל-כל-אשר על-פני הארץ כל אשר יצמח
מהארץ וכל-עץ עשה-פרי וכל-בשר שלשה מינים אלה עשה
ביום החמישי: וביום הששי ברא את כל-חית הארץ וכל-הבהמה

ה ומלאכי התהמות. ציל: הקולות (וכן ביוונית φωνών). ונראה שהמעתיק הכושי
טעה כאן מחמת שהמלים תהום וקולות בכושית דומות בצלולן. - ויעש ביום השלישי
ו באמרו. לפי נוסח Charles: וביום השלישי אמר. - יאכל. נא Ch: יצמח. -
ח-ט ובין חשך לאור. אין בהוצאת Ch. - ולימים ולשבתות. לשבועות ימים. -

יד וְכִלְהֶרֶם עַל־הָאָרֶץ: וְאֶחָד קִלְאָלָה בָּרָא אֶת־הָאָדָם (אֶחָד)
 וְכֵן וְנִקְבָּה בָּרָא אוֹתָם וַיִּמְשִׁלְהוּ בְּכָל־אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ וּבַנִּמִּים
 עַל־כָּל־אֲשֶׁר יְעוֹסֶף וְעַל־כָּל־הַחַיָּה וְהַבְּהֵמָה וְעַל־כָּל־הָרֶמֶשׂ עַל־
 הָאָדָמָה וְעַל־כָּל־הָאָדָמָה וַיִּמְשִׁלְהוּ עַל־כָּל־זֶה וַיַּעַשׂ אֶת־אֲרֻכְשֶׁת
 טו הַמִּיָּנִים הָאֵלֶּה בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי: וַיְהִי קָלָם עֲשָׂרִים וּשְׁנָיִם מִיָּנִים:
 טז וַיִּכַּל אֶת־כָּל־מְלָאכְתּוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי וְכִלְהֶרֶם בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ בַּנִּמִּים
 יז וּבַתְּהוֹמוֹת בָּאוֹר וּבַחֹשֶׁךְ וּבְכָל: וַיִּתֵּן־לָנוּ יְיָ אוֹת גְּדוֹל אֶת־יוֹם
 הַשַּׁבָּת(וֹת) לְמַעַן נַעֲשֶׂה מְלָאכָה שְׁשֶׁה יָמִים וְנִשְׁבּוֹת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
 יח מִכָּל־מְלָאכָה: וְכָל־מְלָאכֵי הַסָּנִים וְכָל־מְלָאכֵי הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵי הַמִּיָּנִים
 יט הַגְּדוֹלִים הָאֵלֶּה יֹאמְרוּ לָנוּ כִּי נִשְׁבַּת עִמּוֹ בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ: וַיֹּאמֶר
 לָנוּ הַנְּנִי מִבְּדִיל־לִי עִם מִכָּל־הָעַמִּים [וְשַׁבְתּוּ הֵם] וְשָׁמְרוּ אֶת־
 הַשַּׁבָּת וְקִדְּשׁוּם־לִי לְעַם וּבְרֻכְתִּים כְּאֲשֶׁר קִדְּשָׁתִי אֶת־יְמֵי הַשַּׁבָּת
 וְאֶקְדָּשָׁם לִי [וְכֵן אֶבְרַכֶּם וְהִירֵדִי לְעַם וְאֶנִּי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים]:
 כ וְאֶבְחַר בְּיָרֵעַ יַעֲקֹב מִכָּל אֲשֶׁר רָאִיתִי וְאֶבְרַכְהוּ לִי לְבֵן בְּכוֹר
 וְאֶקְדָּשְׁהוּ לִי לְעוֹלָם וְעַד וְהוֹדַעְתִּים אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְמַעַן יִשְׁבְּתוּ־
 כא בּו מִכָּל־מְלָאכָה: וַיַּעַשׂ בּו אוֹת בָּזָה אֲשֶׁר־בּו יִשְׁבְּתוּ־הֵם עִמָּנוּ
 בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לְאָכֹל וּלְשָׁתוֹת וּלְבָרֵךְ אֶת־בּוֹרָא הַכֹּל כְּאֲשֶׁר בָּרַךְ
 אֶת־הָעָם אֲשֶׁר בָּחַר מִכָּל־הָעַמִּים וַיִּקְדָּשְׁהוּ־לּוֹ וְכָאֲשֶׁר יִשְׁבְּתוּ עִמָּנוּ
 כב וַיְחַדּוּ: וַיַּעַשׂ לְסָגְיוֹ סְקֻדּוֹתָיו לְהַעֲלוֹת רֵיחַ נִיחּוֹחַ אֲשֶׁר־יִנָּעַם
 כג לְסָגְיוֹ כָּל־הַיָּמִים: עֲשָׂרִים וּשְׁנָיִם רָאשֵׁי אֲנָשִׁים מֵאָדָם עַד־יַעֲקֹב
 וְעֲשָׂרִים וּשְׁנָיִם מִיָּנִי מְלָאכָה נַעֲשׂוּ עַד־הַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְהוּא בְּרוּךְ
 וְקָדוֹשׁ וְגַם־הוּא בְּרוּךְ וְקָדוֹשׁ וַיְהִי זֶה עִם־זֶה לְקַדְּשָׁה וּלְבָרְכָה:
 כד וַיִּתֵּן־לּוֹ כִּי בְּרוּכִים וְקָדוֹשִׁים יְהִיוּ כָּל־יְמֵי הָעֲדוּת וְהַחֵק הָרֵאשׁוֹן
 כה כְּאֲשֶׁר קִדְּשׁ אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת וַיִּבְרַכְהוּ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי: וַיִּבְרָא אֶת־
 הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וְכִלְהֶרֶם בָּרָא בְּשֵׁשֶׁת יָמִים וַיִּמֶן יְיָ יוֹם חַג
 קָדוֹשׁ לְכָל־מַעֲשָׂיו עַל־כֵּן צָנָה עָלָיו כָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה־בּו כָּל־
 כו מְלָאכָה יָמַת וְכָל־הַמַּטְמָא אֹתוֹ מוֹת יָמוּת: וְאַתָּה צוֹ אֶת־בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל וְשָׁמְרוּ אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה לְקַדְּשׁוֹ וְלֹא יַעֲשׂוּ־בּו כָּל־מְלָאכָה

לשנים ולשבתות. כל' לשבועות של שנים. - [ושבתו הם]. A: וינוחו. - וברכתים.
 BCD: וברכתיו. - מכל אשר ראיתי. לפי השערת Ch צל: מכל זרעך. כל' במקום
 הנוסח שבכ"י בְּכָל אֶמְנָאִיק (=בכל מאשר ראיתי) הוא קורא אֶמְנָאִיק (=מזרעך). - וגם
 הוא ברוך וקדוש. כל' יום השביעי ויעקב. - יום חג קדוש. בנוסח Ch: את היום
 השביעי הקדוש. - את-היום הזה. Ch: אותו, ולא מצאתי סמך לזה בכ"י (וכן לנוסח

יט
 כ
 כג
 כה
 כו

- כו ולא יטמאוהו כי קדוש היום הזה מקל-הימים: קל-המחלל את-
היום הזה מות וְמוֹת וְכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה-בּוֹ קל-מלאכה מות וְמוֹת
לעולם למען ישמרו כגרי-ישראל את-היום הזה לדרוֹתם ולא
כח יקרתו מן-הָאָרֶץ כי יום קדוש [הוא] [וְיוֹם] קדוש הוא: וְקל-איש
אשר-ישמרנו וְיִשְׁבֹּת-בּוֹ מקל-מלאכתו קדוש ומבָּרֵךְ יִהְיֶה קל-
כט הימים כִּמְנוּ: הַגֵּד וְאָמַר לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת-מִשְׁפַּט הַיּוֹם הַזֶּה
וְיִשְׁבֹּת-בּוֹ וְאֶל-יַעֲקֹבֵהוּ בְּשִׁנְתָּ לָבָם וְלֹא יַעֲשׂוּ-בּוֹ קל-מלאכה
ולא יִגְרָא לַעֲשׂוֹת-בּוֹ חֶפֶץ וְלֹא יִכְנֹס בּוֹ מִכָּל אֲשֶׁר-יֵאָכֵל וְיִשְׁתֶּה
לְשֹׂאֲבֵי-מַיִם וְלִהְיֹא וְלִהְיֹא בּוֹ כָּל אֲשֶׁר-יִנְשֵׂא בְּשַׁעְרֵיהֶם אֲשֶׁר
ל לא-הִכְיָהוּ הָמָּה לָהֶם בְּשִׁשֹּׁת וּמִי-הִמְלָאכָה בְּבִתְיָהֶם: וְלֹא יִבְיֹאוּ
ולא יוציאו מבית לבית ביום הזה כי קדוש הוא ומבָּרֵךְ הוא
מקל-יום יוכל היוכלים בו נִשְׁבֹּת בְּשָׁמַיִם שָׁרָם יִדְּעַ לְקַל-בְּשָׁר
לא לַשְׁבֹּת-בּוֹ עַל-הָאָרֶץ: וַיִּבְרָכֵהוּ בּוֹרָא הַכֹּל וְלֹא קָדַשׁ קל-עַם
ועַמִּים לַשְׁבֹּת-בּוֹ כי אִם-יִשְׂרָאֵל לְבָדוֹ לוֹ לְבָדוֹ נִתְּנוֹ לְאָכֵל
לב ולשְׁתוֹת ולַשְׁבֹּת-בּוֹ עַל-הָאָרֶץ: וַיִּבְרָךְ בּוֹרָא הַכֹּל אֲשֶׁר בָּרָא אֶת-
לג הַיּוֹם הַזֶּה לְבִרְכָּהּ וּלְקַדְשָׁהּ וּלְתַהַלָּהּ מִקַּל-הַיָּמִים: וְתִתֵּן הַתּוֹרָה
וְהַעֲדוֹת הַזֹּאת לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרוֹתָם:
ג וּבְשִׁשֹּׁת יָמֵי הַשָּׁבוּעַ הַשְּׁנִי הִבְאֵנוּ בְּרַבֵּר יְיָ אֱלֹהֵי-הָאָדָם אֶת
קל-הַחַיָּה וְקַל-הַבְּהֵמָה וְקַל-הָעוֹף וְקַל-הָרֶמֶשׂ עַל-הָאָדָמָה וְקַל-
הַשָּׂרֵץ בַּמַּיִם לְמִינֵיהֶם וּבְדָמוֹתָם בְּיוֹם הָרֵאשׁוֹן אֶת-הַחַיָּה וְהַבְּהֵמָה
בְּיוֹם הַשְּׁנִי וְהָעוֹף בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי קַל-הָרֶמֶשׂ עַל-הָאָדָמָה בְּיוֹם
ב הַרְבִּיעִי וְהַשָּׂרֵץ בַּמַּיִם בְּיוֹם הַחֲמִישִׁי: וַיִּקְרָא הָאָדָם לְקָלָם
ג שְׁמוֹת וְכָאֲשֶׁר יִקְרָא לָהֶם הָאָדָם זֶה-שֵׁמָם: וּבְחַמֶּשֶׁת הַיָּמִים
הָאֵלֶּה רָאָה הָאָדָם אֶת קַל-זֶה וְזָכַר וַיִּנְקֶדָה לְקַל-מִין אֲשֶׁר בָּאָרֶץ
ד והוא הָיָה לְבָדוֹ וְלֹא-מָצָא לוֹ עוֹר בְּנִגְדוֹ: וַיֹּאמֶר לָנוּ יְיָ לֹא-טוֹב
ה הַיּוֹת הָאָדָם לְבָדוֹ נַעֲשֶׂה-לוֹ עוֹר בְּנִגְדוֹ: וַיִּשַׁל יְיָ אֶל-הַיָּנִי תַרְדֵּמָה
עָלָיו וַיִּישָׁן וַיִּקַּח לֵאשָׁה עִצָּם אֶחָת מֵעֲצָמוֹתָיו וַתְּהִי הַצֵּלָע
הַהִיא בְּרִיאַת הָאִשָּׁה מִתּוֹךְ-צֵלְעוֹתָיו וַיִּבֶן בָּשָׂר תַּחְתָּנָה וַיִּבֶן אֶת-

כט (שבפכיה). - ימי המלאכה. או: ימי המעשה (אבל בכושי: בששת הימים מלאכה). -

ג אדם קורא שמות לכל הבריות (א'-ג') - בריאת חוה ומתן דיני טהרה (ד'-י"ד) - אדם וחווה בנן עדן.
חסאם וסירודם (ט'-כ"ט) - איסור גילוי ערוה (ל'-ל"א) - אדם וחווה נתישבו בארץ אדמה (ל"ב-ל"ה).

ה- עזר כנגדו. D: רץ לעזר כנגדו. - ויפל. בכ"י: וינח. - ויכירנה. AD: ויבא

- והאשה: ויעורר את־האדם משנתו ובהקיצו קם ביום הששי
 וביאה אליו ובידנה ויאמר אליה זאת הפעם עצם מעצמי ובשר
 מבשרי זאת תקרא אשתי כי מאישה יצאה ולקחה: על־כן והיו
 האיש והאשה אחד ועל־כן יעזב־איש את־אביו ואת־אמו וידבק
 באשתו והיו לבשר אחד: בשבוע הראשון נברא האדם והצלע
 אשתו ובשבוע השני הראהו אותה ועל־כן נתנה המצוה לשמר
 שבעה ימים לזכר ולנקבה עוד שבעת ימים בסמאָתָן: ויהי כאשר
 מלאו לאדם ארבעים יום על־האדמה אשר בה נברא וביאהו אל־
 גן־עדן לעבדו ולשמרו ואת־אשתו הביאו ביום השמונים ואחר
 בָּאָה אל־גן־עדן: על־כן נכתבה המצוה על־לחות השמים לזלזת
 אס־זכר ולזרה שבעת ימים תשב בסמאָתָה בשבעת הימים הראשונים
 ושלושים יום ושלשה ימים תשב בדם מַהֲרָה ובכל־קדש לא
 תגע ואל־המקדש לא תבא עד־בליטתה את־הימים האלה אשר
 לזכר: ולנקבה עוד שבוע בשני השבועות הראשונים בסמאָתָה
 וששים יום ושלשה ימים תשב בדם־מַהֲרָה והיו כלם שמונים יום:
 ובבליטתה שמונים יום אלה הבאנוה אל־גן־עדן כי קדוש הוא
 מקל־האדמה וכל־עץ אשר נטע־בו קדוש: על־כן הוקמו משפטים
 לימים האלה לאשר תלד זכר ונקבה בכל־קדש לא־תגע ואל־
 בית־המקדש לא־תבוא עד־בליטת הימים ההם לזכר ולנקבה:
 זאת התורה והעדות אשר נתנו ויכתבו לבני ישראל לשמר כל־
 הימים: ויהי בשבוע הראשון ליובל הראשון והיו האדם ואשתו
 שבע שנים בגן־עדן ויעבדוהו וישמרוהו ונתן־לו עבודה
 ונלמדוהו לעשות כל אשר נראה לעבודה: ויעבד והוא עירם ולא
 ידע ולא התבושש וישמר את־הגן מהעוף ומהחיה ומהבהמה
 ויאסוף את־פריו ויאכל ויתרו הניח לו וקאשתו ונח לשמרו:
 ומקץ שבע השנים אשר בלה־שם שבע שנים תמימות ובחדש
 השני בשבעה עשר בו בא הנחש ויקרב אל־האשה ויאמר הנחש
 אל־האשה מקל־פרי העצים אשר בתוך־הגן צוכם יי לב־לתאכלו
 ממנו: ותאמר לו מקל־פרי העץ אשר בגן אִמַר לנו אכלו ומפרי

ז אליה וידענה. - ולקחה. D נוסף: זאת. - על כן יהיו. כלו עליהם להיות. -
 זב-י אשר נטע בו. A: כל העץ הנטוע בו. - מכל פרי. כן BC. - אשר בתוך הגן. ניא:

יט הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ-הַגֵּן אֵל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְאֵל תִּגְעוּ בוֹ שֶׁן-תְּמוֹתוֹ: וַיֹּאמֶר
 הַנֶּחֱשׁ אֶל-הָאִשָּׁה לֹא-מוֹת תָּמוּתוּן כִּי יוֹדַע יְיָ כִּי בְיוֹם אֲכָלְכֶם
 כ מִמֶּנּוּ וְנִקְקַחוּ עֵינֵיכֶם וְהָיִיתֶם כַּאֲלֵהִים וַיִּדְעָתֶם טוֹב וָרָע: וַתֵּרָא
 הָאִשָּׁה אֶת-הָעֵץ כִּי נָחֵמְדָהּ-הוּא וַתֹּאמֶר לְעֵינַיִם וּפְרִיּוֹ טוֹב לְמֹאכֹל
 כא וַתִּקַּח מִמֶּנּוּ וַתֹּאכַל: וַתֵּכֶם אֶת-עֲרֹנָתָהּ בַּעֲלָהּ תֹאמָה בְּתַחֲלָה וַתִּמְנֹן
 כב לְאָדָם וַיֹּאכַל וַתִּשְׁקַחְנָה עֵינָיו וַיֵּרָא כִּי עֵרֹם הוּא: וַיִּקַּח עָלָהּ תֹאמָה
 כג וַיִּתְּפֶר וַיַּעַשׂ לוֹ חֲגוּרָה וַיְכַסֶּם אֶת-עֲרֹנָתוֹ: וַיִּקְלַל יְיָ אֶת-הַנֶּחֱשׁ
 כד וַיִּקְצֹף עַד-עוֹלָם: וְעַל-הָאִשָּׁה קָצַף כִּי שָׁמְעָה בְּקוֹל הַנֶּחֱשׁ
 וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ הִרְבָּה אֲרָבָה עֲצָבוֹנָךְ וּבְאֵבֶךְ בְּעֶצֶב תִּלְדִּי בָנִים וְאֵל-
 כה אִשְׁךָ תִּשׁוּבָתְךָ וְהוּא יִמְשַׁל-בָּךְ: וְאֶל-הָאָדָם אָמַר כִּי שָׁמְעָתָּ לְקוֹל
 אִשְׁתִּי וַתֹּאכַל מִן-הָעֵץ הַהוּא אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵבֵל-תֹּאכַל מִמֶּנּוּ
 אֲרוּרָה וְתִהְיֶה הָאֲדָמָה בְּעִבּוּדָהּ וְקוֹץ וְדַרְדַּר יִצְמַחוּ לָךְ וְאָכַלְתָּ
 לַחֲמָה בְּזַעַת אִסִּיף עַד-שׁוּבָהּ אֶל-הָאֲדָמָה אֲשֶׁר מִמֶּנָּה לָקַחְתָּ כִּי-
 כו עָפָר אַתָּה וְאֶל-עָפָר תִּשׁוּב: וַיַּעַשׂ לָהֶם בְּגָדֵי עוֹר וַיִּלְבִּישֵׁם וַיִּשְׁלַחֵם
 כז מִן-עֵדֶן: וַיְהִי בְיוֹם הַהוּא בְיוֹם אֵצֶת אָדָם מִן-עֵדֶן הִקְטִיר לְרֵית
 נִיחוּם קִמְרַת לְבוּנָה וְתִלְכָּנָה וְנִכְלָתָה וְנָרַךְ בְּבִקְרָה בְּצֵאת הַשָּׁמֶשׁ
 כח בְּיוֹם-כַּפְתּוֹ אֶת-עֲרֹנָתוֹ: וַיִּכְלֹא בְיוֹם הַהוּא פִּי כְלִי-תִיָּה וְהִבְהִמָּה
 וְהָעוֹף וְהַרְמֵשׁ וְהַשָּׂרֵץ מִדְּבַר כִּי כָלָם יִדְּבְרוּ אִישׁ אֶת-רֵעֵהוּ שָׁשָׂה
 כט אַחַת וְלִשׁוֹן אַחַת: וַיִּשְׁלַח מִן-עֵדֶן כָּל-בָּשָׂר אֲשֶׁר בְּגוֹן-עֵדֶן וַיִּסַּע
 ל כָּל-הַבָּשָׂר לְמִינֵהוּ וּלְבְרִיאוֹתָיו בְּמָקוֹם אֲשֶׁר נִבְרָא לָהֶם: וּלְאָדָם
 לא לְבִדּוֹ נָתַן לְכַסּוֹת עֲרֹנָתוֹ מִכְלִי-תִיָּה וְהִבְהִמָּה: עַל-כֵּן צִוָּה בְּלַחוֹת
 הַשָּׂמַיִם עַל-כָּל-אֲשֶׁר יִדְעוּ מִשְׁפַּט הַחֵק לְכַסּוֹת עֲרֹנָתָם וְאֶל-יִתְגַּלּוּ
 לב בְּהִתְגַּלּוֹת הַגּוֹיִם: וַיְהִי בְּאַחֵד לַחֲדָשׁ הַרְבִּיעִי וַיֵּצֵא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ
 לג מִן-עֵדֶן וַיֵּשְׁבוּ בְּאֶרֶץ אֱלֹדָה בְּאֶרֶץ בְּרִיאוֹתָם: וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם
 לְדֹלֵה אִשְׁתּוֹ תִּנָּה: וַיְהִי עֲרִירִים עַד הַיּוֹבֵל הָרִאשׁוֹן וְאַחֵר יִדְּעָה: וַיַּעֲבֹר
 אֶת-הָאֲדָמָה בְּאֲשֶׁר לָמַד בְּגוֹן-עֵדֶן:

כד מכל עץ הגן. - וכאבך. נראה שהמיתרגם [היווניז] קרא וחרונך (וכן בתרגום הע' לברא') במקום והרונך. - תשובתך. כן גם בע' ובתרגום הכושי לתורה (במקום תשוקתך). -
 כח-כז בעבודתך. נראה שהוא קרא בעבודך (בדלית) במקום בעבורך (וע' לפכיד). - ולשון
 לב-לד אחת = דברים אחדים (שבברא' יא א'). - בארץ אלדה. [ודאי עיקרו: אֱלֹדָה. ברא'
 כיה ד', ותוך כדי העתקות לועזיות הלכה העיין לאיבוד]. - ערירים. בכושי: בלי בנים. -

ד ויהי בשבוע השלישי ביובל השני ותלד את-קין וקרביעי
 ב ילדה את-הקל ובחמישי ילדה את-און בתו: ובראשית היובל
 השלישי הרג קין את-הקל בירצה [ו] מידו קרבן ומנדר-קין לא-רצה
 ג מנחתו ונהרגוהו בשדה: ויצעק דמו מן-האדמה השממה ונקה על-
 ד אשר הרגו: ויגער וי בקן בעבור הקל אשר הרגו ונעש לו נוע
 ה על-הארץ בגלל דם אחיהו ונקללו בארץ: על-כן כתוב בלחות
 השמים ארור מקה רעהו קרע וענה כל-השומע אמן והאיש אשר
 ו יראה ולא יענה ארור הוא כמהו: על-כן בשמענו באנו להגיד
 לפני וי אל-הינו את-כל-המטאים אשר בשמים ובארץ ובאור
 ז ובחשך ובפל: ויתאבל האדם ואשתו על-הקל ארבעה שבעות
 ובשנה הרביעית לשבוע החמישי שמח ונדע שנית את-אשתו
 ותלד לו בן ויקרא שמו שת בירצמר שת-לנו וי נדע שני בארץ
 ח תחת הקל כי הרגו קין: ובשבוע הששי הוליד את-אזורה בתו:
 ט ויקח קין את-און אחתו לו לאשה ותלד לו את-חנוך מקץ היובל
 הרביעי ובשנת אחת לשבוע הראשון ליובל החמישי נבנו בתים
 י בארץ ויבן קין עיר ויקרא את-שמה בשם בנו חנוך: והאדם ידע
 יא את-חנה אשתו ותלד עוד תשעה בנים: ובשבוע החמישי ליובל
 החמישי לקח שת את-אזורה אחתו לו לאשה ובשנה הרביעית
 יב ילדה לו את-אנוש: והוא החל ראשונה לקרא בשם וי בארץ:
 יג וביובל השביעי בשבוע החמישי לקח אנוש את-זעמי אחתו לו
 לאשה ותלד-לו בן בשנה השלישית בשבוע החמישי ויקרא
 יד שמו קינן: ומקץ היובל השמיני לקח-לו קינן לאשה את-
 מהללאית אחתו ותלד-לו בן ביובל התשיעי בשבוע הראשון
 טו בשנה השלישית בשבוע הזה ויקרא שמו מהללאל: ובשבוע
 השני ליובל העשירי לקח מהללאל את-דינה בת-בקיאל

ד קין והבל ושאר בניו של אדם (א'-י"ב) - אנוש, קינן, מהללאל וירד (י"ג-ט"ו) - חנוך ותולדותיו (ט"ו-כ"ה) -
 ארבעה מקומות קדושים בארץ (כ"ו) - מחושלה, למך ונח (כ"ז-כ"ח) - מות אדם וקין (כ"ט-ל"ב) - שם, חם ויפת (ל"ג).

ב כי רצה. BD: כי רצינו. נ"א: נרצה. - מידו. A ליתא. - קרבן. B: קרבנו. A:
 ד קרבן הבל. - מנחתו. Ch: ומנחת קין לא נרצתה. ואין לזה סמך בכ"י. - נוע. בכושי
 נוח, ושיבוש זה הוא מפני שהכושים אוהבים לכתוב חיות במקום עיין, והמלה פירושה
 ה בכושית: אך, והכושי הבין: ויתן לו ארך [ימים]. במקום: ויעשהו נע ונד. - ארור
 ז-י הוא. בכושי: ארור יהי. - ארבעה שבועות. כלו' שבועות שנים. - תשעה בנים.
 יא-טו A: הרבה בנים. - בשבוע החמישי. בקצת כ"י: בשבוע השלישי. - עירים. עיר

בת-אחות אביו לו לאשה ותלד לו בן בשבוע השלישי בשנה
 הששית ויקרא את-שמו נדר כי בנמי ירדו מלאכי יי אשר
 ערים יקראו על-הארץ ללמד את-בני האדם עשות משפט
 וצדק בארץ: וביובל האחר עשר לקח לו נדר אשה ושמה ברכה
 בת-רצואל בת-אחות אביו לו לאשה בשבוע הרביעי ליובל
 שהוא ותלד לו בן בשבוע החמישי בשנה הרביעית ליובל ויקרא
 שמו חנוך: הוא הראשון מבני האדם אשר נולדו בארץ אשר
 למד ספר ומדע וחקמה וכתב את-אותות השמים בסדר נחמיהם
 בספר למען ידעו בני-האדם את-זמן השנים לסדרם לנחמיהם:
 הוא החל לכתב עדות ונער לבני האדם בתלדות הארץ ושבעות
 היובלים אמר ונער את-ימי השנים ויסדר את-הינחיים ויאמר את-
 שבתות השנה באשר הנהגהו: וקרא את אשר-הנהגה ואת אשר
 יהנה בחזות לילה בחלום את אשר-יהנה לבני האדם בדרותם
 עד-יום הדיון הכל ראה ונער ויקתבנו לעדות וישימהו לעדות
 בארץ על-כל-בני-האדם ולדרותם: וביובל השנים עשר בשבוע
 השביעי לקח לו אשה ושמה עדנה בת-רצואל בת-אחות אביו
 לו לאשה ובשנה הששית בשבוע הזה ילדה לו בן ויקרא את-
 שמו מתושלח: ויהי עם-מלאכי יי ששה יובלות שנים וקראהו את
 כל-אשר בארץ ובשמים ממשלת השמש וכתב את-הכל: ונער על-
 הערים אשר חסאו עם-בנות האנשים ביהחלו לשפב עם-בנות
 הארץ להשמא ונער חנוך על-קלם: וילקח מתוך בני-האדם
 ונולידהו אל-נזעזען לנדרלה ולקבדו והנהו שם כתב דין ומשפט
 לעולם וכל-רעת בני-האדם: ובשבורו הביא ויין מיהמבול על-כל
 ארץ עדן כי שם נתן לאות ולמען יעיד לכל-בני-האדם להגיד
 כל-מעשי הדרות עד-יום הדיון: ונקטר קטרת בית-המקדש אשר
 נרצה בעיני יי בהרהדרום: כי ארבעה מקמות בארץ ליי הם
 נזעזען ונהרהבקר (בו) ונהר אשר אמה עמד עליו היום הריסיני
 ונהר-ציון ותקדש בקריאה נדרשה לקדשת הארץ על-פני תקדש

יט בארמית (=ציר, בעברית) ענינו מלאך. - בחזות לילה בחלום. כך D. - ויכתבנו
 כ-א לעדות. נ"א: ויכתב עדותו (וכן Ch). - עדנה. בכושי: אדני. - ויהי עם מלאכי ה'.
 כד בכושי: ויהי אנך, אולי עיקרו: ויהי חנוך. - ממשלת השמש. A נוסף: והירה. - ובשבורו
 כה הביא. A: ובשבורו ירדו. - ויקטר קטרת. CD נוסף: הערב. - בהרהדרום.

כו הארץ מכל-הטעם ומכל-טמאתה לדרות עולם: ויובל הארץ
 עשר שהוא לקח לו מתושלח את-עזרה בת-עזריאל בת-אחות
 אביו לו לאשה בשבוע השלישי בשנת אחת בו ויולד בן
 כח ויקרא שמו למך: ויובל החמשה עשר בשבוע השלישי לקח
 לו למך אשה ושמה בתנוש בת-ברקאל בת-אחות אביו לו לאשה
 ומלך לו בשבוע הזה בן ויקרא את-שמו נח כיראמר זה ינחמני
 כט מכל-עמלי ומן-האדמה אשר ארר יי: ומקץ היובל התשעה עשר
 בשבוע השביעי בשנה הששית מת אדם ויקברהו כל-בניו בארץ
 ל בראתו והוא הראשון אשר נקבר באדמה: ויחברו-לו שבטים
 שנה לאלה כי אלה שנה ביום אחד בערות השמים על-בן
 נכתב בדבר עץ הדעת כי ביום אכלכם ממנו תמותו על-בן לא-
 לא בלה את-שנות היום שהוא כי בו מת: ומקץ היובל הזה נהרג בן
 שנה ואחת אחרי ויפל ביתו עליו וימת בתוך-ביתו וינהרג בארץ
 לב כי בארץ הרג את-הכל ובארץ נהרג במשפט-צדק: על-בן הוקם
 בלחות השמים בדבר אשר הרג איש את-רעהו בו ונהרג באשר
 לג פצעו בן נעשה-לו: ויובל החמשה ועשרים לקח לו נח אשה
 ושמה אמורה בת-ברקאל בת-אחותו לו לאשה בשנה הראשונה
 בשבוע החמישי ומלך לו בשנה השלישית את-שם ובשנה
 החמישית ילדה לו את-חם ובשנה הראשונה בשבוע הששי ילדה
 לו את-יפת:

ה ויהי כירחם בני-האדם לרב על-פני כל-הארץ וקנות
 ילדו להם ויראון מלאכי יי באחת משנות היובל שהוא כי יפות-
 מראה הן וישאו אותן להם לנשים מכל אשר בחרו ומלדנה להם
 ב בנים והם הענקים: ויגדל הקדם בארץ וכל-בשר השחית את-דרךבו

במקור: בחצות היום. מתוך פכ"ט נראה שכוונתו כאן להר ציון. - ההוא. נוסף על
 פי Ch. - בשנת אחת בה. בנוסח Ch: בשבוע הזה. - זה ינחמני. בקצת כ"י
 נוסף: יהוה. - עמלי. Ch נוסף: מעצבי. - בארץ בריאתו. CD: בארץ בריאת אדם. -
 שנה אחרי. כל' אחר מותו של אדם. - אמורה בת רכאל. אלגוני הסופר הערבי
 כתב: אמורע בת ברקאל. - אחותו. נ"א: בת אחות אביו. -

מלאכי טרום נושאים בנות אדם (א') - קלוקל כל בשר (ב'-ג') - ענש הנפילים ובניהם ויום הדין
 (ד'-ט"ז) - יום הכפורים (י"ז-י"ח) - נח והמבול (י"ט-ל"ב).

מלאכי ה'. כן אף בתרגום הע' לברא' ו' א'. - מחשבות. בכ"י: ידיעת. -
 ר. ק. בכ"י: כה. אולי טעה המתרגם הכושי. שקרא רק בצירי. ובמקום כנתו כתב כמן. -

מאדם עד־בהמה ועד־החיה והעוף וכל־הרמש על־הארץ כלם
השחיתו ודרךם וחקותיהם ונחלו לאכל איש את־רעהו ונגדל החכם
בארץ וכל־נצר מחשבות כל־בני־האדם רק רע כל־הנמים: ונרא
ג וְאֶת־הָאָרֶץ וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה בִּי־הַשְּׁחִית כָּל־בָּשָׂר אֶת־דָּרְכּוֹ וְנִרְעוּ כָּל־
ד לְנַגֵּד עֵינָיו כָּל־אֲשֶׁר־בָּאָרֶץ: וַיֹּאמֶר אֱמַתָּה אֶת־הָאָדָם וְכָל־הַבָּשָׂר
ה-ו אֲשֶׁר נִבְרָא עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה: וְנַח לְבָדּוֹ מֵצֵא חַן בְּעֵינֵי יְיָ: וְעַל־
מֵלֶאכֶיו אֲשֶׁר שָׁלַח לָאָרֶץ קָצָה מֵאֵד לְהַסִּירָם מִכָּל־מְשָׁלָתָם
ז וַיִּצְנְנוּ לְאָסְרָם בְּמַעֲמָקֵי הָאֲדָמָה וְהִנֵּם אֲסוּרִים בָּהֶם לְבָדָם: וְעַל־
בְּנֵיהֶם יָצָא הַדָּבָר מֵאֵת שָׁנָיו לְדַקְרָם בַּחֲרָב וּלְנִרְשָׁם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם:
ח וַיֹּאמֶר לֹא־יִדְּוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעוֹלָם כִּי בָשָׂר הֵם וְהָיוּ יָמֵיהֶם מֵאָה
ט וְעֲשָׂרִים שָׁנָה: וַיִּשְׁלַח בֵּינֵיהֶם אֶת־חֲרָבּוֹ לְהַרְגַּ אִישׁ רֵעֵהוּ וַיִּחְלּוּ
לְהַרְגַּ זֶה אֶת־זֶה עַד־כִּי נָפְלוּ כָּל־ם בַּחֲרָב וַיִּמָּחוּ מִן־הָאָרֶץ:
י וַאֲבֹתֵיהֶם יַעֲדוּ וְאַחֵר נֶאֱסְרוּ בְּמַעֲמָקֵי הָאָרֶץ עַד־יוֹם הַדִּין הַגָּדוֹל
וְעַד־[הַיּוֹת הַמִּשְׁפָּט לְעוֹלָם עַל־כָּל־אֲשֶׁר הַשְּׁחִיתוּ דָרְכָם וַעֲצָתָם
יא לִפְנֵי יְיָ: וַיִּמַּח הַכָּל מִמְּקָמוֹ וְלֹא נִשְׁאַר אֶחָד מֵהֶם אֲשֶׁר לֹא־שָׁפַט
יב בְּכָל־דָּעָתָם: וַיַּעַשׂ לְכָל־מַעֲשָׂהוּ בְּרִיאָה חֲדָשָׁה וַעֲדִיקָה לְכָל־יִחְסָאוֹ
בְּכָל־בְּרִיאָתָם עַד־עוֹלָם וַיִּצְדָּקוּ כָל־אֶחָד בְּדָרוֹ כָּל־הַנָּמִים:
יג וּמִשְׁפָּט כָּל־ם הִוָּקֵם וַיָּתֵב בְּלַחֹת הַשָּׁמַיִם מִבְּלֵי חֶמֶם וְעַל־כָּל־
אֲשֶׁר סָרוּ מִדָּרְכָם אֲשֶׁר הִוָּקֵם לָהֶם לְלָבָת בּוֹ וְעַל־אֲשֶׁר לֹא־הִלְכוּ
יד בּוֹ הִנֵּה נִתְּבַב מִשְׁפָּט עַל־כָּל־בְּרִיאָה וְעַל־כָּל־דָּוָר: וְאִין דָּבָר
בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ וּבַתּוֹךְ הָאֹר וּבַתּוֹךְ הַחֲשֶׁךְ וּבַשָּׁאוֹל וּבַתְּהוֹם וּבַצִּלְמָוֹת
טו וְכָל־מִשְׁפָּטָם קָיָם וּכְתוּב וְחֲרוּת: וְכָל־ם לִקְטָן וְלַגָּדוֹל לַגָּדוֹל לַגָּדוֹל
טז וְלַקְטָן בְּקִטְנֹו וְכָל־אֶחָד בְּדָרְכּוֹ יִשְׁפָּטֵנּוּ: וְלֹא יִשָּׂא סָנִים וְלֹא יִקַּח
שָׁחַד בְּאִמְרוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט לְכָל־אֶחָד גַּם אִם־יִתֵּן כָּל־אֲשֶׁר בָּאָרֶץ
יז לֹא־יִשָּׂא סָנָיו וְלֹא יִקַּח מִדָּוֹ כִּי שׁוֹפֵט צָדִק הוּא: וְעַל־כֵּן יִשְׁרָאֵל
נִתְּבַב וְקָיָם אִם־יִשׁוּבוּ אֵלָיו בְּצָדִק יַעֲזֹב כָּל־חַטָּאתָם וְנִשָּׂא לְכָל־
יח עֲוֹנָם: קָיָם וְנִתְּבַב בִּי־יִגְרָתָם עַל־כָּל־הַשָּׂכִּים מִכָּל־מְגִירֵיהֶם שָׁעַם

ד-ו אמתה. EC: ימחה. - וכל־הבשר. בכמה כ"י נוסף: אשר. - להסירם. בכושי:
ז-ח להשחיתם. - מאת פניו. נ"א: מאת פני ה'. - ידון. במקור: לא ידור (וכן בע'). -
י"א-טו המשפט לעולם. כוונתו ליום הדין. - לא שפט. נ"א: לא שפטו. - לקטן ולגדול.
טז-יח אין בנוסח Ch. - צדק. חסר בכמה כ"י. - כי ירחם. כי נמצא רק בקצת כ"י. - מגוריהם.

יט בקל-שנה: וכל אשר השחיתו את-דרכיהם ונצתם לשני המבול לא-נשא להם שנים רק לנח לבדו בירנשא אליו פניו בעבור פניו אשר הצילם ממדי-המבול בעבורו כי צדיק לבו בקל-דרכיו כ במצנה עליו ולא עבר על-כל-אשר צוהו יי: ויאמר יי: ימח כל אשר-ביבשה וכל-הימים מאדם עד-חיה ועד-בהמה ויעוף וכל-הרמש על-האדמה: ויצו את-נח לעשות-לו תבה להצילו ממי המבול: ויעש נח תבה ככל אשר-צוהו ביוכל השנים העשרים כג וששה בשבוע החמישי בשנה החמישית: ונבא בששית-בו בחדש השני באחד לחדש השני עד-ששה עשר [בו] בא הוא וכל-אשר הבאנו אליו אל-התבה ויסקר יי בערו [מחיון] בשבעה עשר בערב: ויפתח יי שבע ארבות השמים ופיות מעינות תהם רבה כד שבעה פיות במקסר: ותחלינה הארבות להוריד מים מן-השמים כה ארבעים יום וארבעים לילה ומעינות-תהם יעלו מים עד-מלאת כל-העולם מים: ויגדלו המים על-הארץ ממשה עשר באמה עלו המים על-כל-הר נשא ותרים התבה מעל-הארץ ותלך על-פני המים: ויעמדו המים על-פני הארץ ממשה חרשים מאה וחמשים כז-כט יום: ותלך התבה ותנח על-ראש לוקר אחד הרי אררט: בחדש הרביעי נסגרו מעינות תהם רבה וארבות השמים נכלאו ובאחד בחדש השביעי נפתחו כל-פיות מעמקי ארץ ויחלו המים לרדת ל אל-תהם תחתיה: ובאחד בחדש העשירי נראו ראשי ההרים לא ובראש החדש הראשון נראתה הארץ: ויחקרו המים מעל-הארץ בשבוע החמישי בשנה השביעית בו ובשבעה עשר בחדש השני יבשה הארץ: ובעשרים ושבעה בו פתח את-התבה וישלח מתוכה את-החיה והבהמה והעוף והרמש: ו באחד לחדש השלישי יצא מן-התבה ויבן מנבח על-ההר

יט א: מדינות הגוים. - אשר הצילם. בקצת כ"י נוסף: ה'. - צדיק לבו בכל דרכיו. AD: צדיק לבם בכל דרכיהם. - לא עבר. AD: ולא עברו. - צוהו ה'. A: כג צוה ה' אותם. - לעשות לו. AB חסר לו. - בששית בו. כל' בשנה הששית בשבוע כד-הוא. - ופיות. A: ויפתח פיות. - על-כל-הר. A: על כל ההרים והגבעות הנשאות כח-כט עלו המים. - על ראש. A: על ההרים ועל ראש הר אחד. - נסגרו. במקור: כלו. אולי טעות במקום נכלאו. - נפתחו כל-פיות מעמקי ארץ. A: פתח ה' כל מעינות מעמקי ארץ ותהום תחתיה. -

ב והוא: ויָרָא עַל-הָאָרֶץ וַיִּקַּח גְּדֵי-עֵינַיִם וַיִּכְסֶּה בָדָמוֹ עַל-כָּל-הַטּוֹאֹת
 הָאָרֶץ כִּי נִמְחָה כָּל-אֲשֶׁר בָּהּ לְבַד מֵאֲשֶׁר הָיוּ עִם-נֹחַ בַּמִּבְּרָה:
 ג וַיַּעַל אֶת-הַחֹלֶב עַל-הַמִּזְבֵּחַ וַיִּקַּח שָׂר וְאֵיל וְשֵׂה וְעֹזִים וְמִלֹּחַ וְתוֹר
 וְכָדִינָה וַיַּעַל עֹלָה עַל-הַמִּזְבֵּחַ וַיִּשֶׂם עֲלֵיהֶם מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן
 ד וַיִּצַק יַיִן וַיִּשֶׂם עָלָיו קִמְדָּת וַיַּעַל רֵיחַ נִיחֹחַ אִשָּׁה לַיהוָה: וַיִּרְחַח יְיָ
 אֶת-רֵיחַ הַנִּיחֹחַ וַיִּכְרַת עֲמוֹ בְּרִית לְבִלְיָהוּ מִי הַמִּבּוּל עַל-הָאָרֶץ
 לְשִׁמְחָה כָּל-יָמֵי הָאָרֶץ וְרַע וְקָצִיר לֹא יִשְׁבְּתוּ קֹר וְחֹם קִיץ
 ה וְחֹרֶף יוֹם וְלַיְלָה לַאֲשֶׁנּוּ חֻקֶּם וְלֹא יִשְׁבְּתוּ לְעוֹלָם: וְאַתֶּם שְׂרֵי
 וְרִבּוֹ בָאָרֶץ וְרִבּוֹ עֲלֵיהֶם וְהִייתֶם לְבָרָכָה בְּתוֹכָהּ מִזְרָאֲכֶם וְחֻתְמֶם
 ו אֲמֵן עַל-כָּל-אֲשֶׁר בָּאָרֶץ וּבָנִים: וְהִנֵּה נִתְּמִי לָכֶם אֶת כָּל-הַחַיָּה
 וְכָל-הַבְּהֵמָה וְכָל-הָעוֹף וְכָל-הָרֶמֶשׂ עַל-הָאָרֶץ וְדַגַּת הַמַּיִם וְהַכֹּל
 ז לְמַחְיָה כְּגֶרֶק הַעֶשֶׂב נִתְּמִי לָכֶם הַכֹּל לֶאֱכֹלָה: וְרַק אֶת-הַבָּשָׂר אֲשֶׁר
 בְּנִשְׁשׁוֹ (וּבְדָמּוֹ) לֹא תֹאכְלוּ כִּי הַדָּם הוּא נֶפֶשׁ כָּל-הַבָּשָׂר שֶׁן-יִדְרֹשׁ
 ח דְּמָכֶם לְנִשְׁשׁוֹתֵיכֶם: מִיָּד כָּל אֲדָרֶשׁ אֶת-דָּם הָאָדָם כָּל-שֹׁפֵךְ דָּם
 אָדָם בְּיַד-אָדָם דָּמוֹ יִשְׁפֹךְ כִּי בָצַלְם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת-הָאָדָם:
 ט וְאַתֶּם שְׂרֵי וְרִבּוֹ בָאָרֶץ: וַיִּשְׁבַּע נֹחַ וַיִּקְרָא אֶם-יֹאכְלוּ כָל-דָּם לְכָל-
 בָּשָׂר וַיִּכְרַת בְּרִית לִפְנֵי יְיָ הָאֱלֹהִים לְעוֹלָם לְכָל-דְּרוֹת הָאָרֶץ
 יא בַּחֲדָשׁ הַזֶּה: עַל-כֵּן אָמַר לָךְ בְּרִית-בְּרִית אִתָּה עִם-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 בַּחֲדָשׁ הַהוּא בָּהֶר בְּשִׁבּוּעָה וְהָיִיתָ עֲלֵיהֶם דָּם בְּעֶבֶר כָּל-
 יב דְּבָרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר בָּרַת יְיָ עִמָּהֶם לְכָל-הַיָּמִים: וְתִקְּטֵב הַעֲדוּת
 הַזֹּאת עֲלֵיכֶם לְמַעַן תִּשְׁמְרוּהָ כָּל-הַיָּמִים לְבִלְתִּיאֲכֹלוּ כָל-הַחַיָּים
 כָּל-דָּם חַיָּה וְעוֹף וּבְהֵמָה כָּל-יָמֵי הָאָרֶץ וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יֹאכַל דָּם-
 חַיָּה וּבְהֵמָה וְעוֹף כָּל-יָמֵי-הָאָרֶץ וְנִכְרַת הוּא וְזָרְעוֹ מִן-הָאָרֶץ:
 יג וְאַתָּה צֹו אֶת-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל וְלֹא יֹאכְלוּ כָל-דָּם לְמַעַן יִהְיֶה שָׁמָּה

ו קרבנו של נח (א'—ג') — ברית ה' עם נח ואיסור לאכל דם (ד'—י') — משה נצטווה על חידוש איסור זה של אכילת דם (י"א—י"ד) — הקשת בענן לאות (ט"ו—ט"ז) — קביעת חג השבועות וענין שמירתו (י"ז—כ"ב) — חג של ראש החדש (כ"ג—כ"ח) — חלוקת השנה לשס"ד ימים (כ"ט—ל"ח).

א-ב על ההר ההוא. A: בארץ ההיא. — וַיָּרָא עַל-הָאָרֶץ. Ch מתרגם בעקבות
 B: ויכפר על הארץ. ולי נראה שהמעתיק טעה וכתב אֶסְתַּפְּרִי (=ויכפר) שבאמצע הפסוק
 ג גם כאן בתחלתו. במקום אֶסְתַּפְּרִי (=נראה). — ייך. A: דם. C: דם וייך. — אש.ה. תרגומו
 י תמיד במקור: אשר מצא חן לפני ה'. — לשחת.ה. במקור: לשחת הארץ. וראיתי לשנות
 ה-ז מפני הסגנון. — בתוכה. בכ"י: בתוך. ושיבוש הוא. Ch מגיה: עליה. — ובדמו. A:
 ח דמו. — הדם הוא נפש כל בשר. לפי Ch צ"ל: כי נפש כל בשר בדמו. — מיד-כל.

יד וזרעם לפני יי אלהינו בל-הימים: ואין לחק הנה קץ הימים עד-
 עולם הוא ושמרהו לדורי דרות לבשר עליהם בדם לפני יי למען
 כו ושמרהו ולא יברתו: וימן לנח ולקניו אות לבל-יהיה עוד מבול
 טו על-הארץ: את-קשתו נחן בענן לאות ברית עולם לבל-יהיו עוד
 יז מי המבול על-הארץ לשחתה בל-ימי הארץ: על-בן הוקם ויבטב
 בלחות השמים ב-יגעשו את-מג-השקעות בחדש הנה פעם בשנה
 יח לחדש את-הברית בבל-שנה ושנה: ויעש בל-החג הנה בשמים
 מיום הבריאה עד-ימי נח עשרים וששה יובלות ונמשא שקעות
 שנים וישמרהו נח וקניו שבעה יובלות ושבע שנים אחד עד-מות
 נח ומיום מות נח שחתו קניו עד-ימי אברהם ויאכלו דם:
 יט וישמר אברהם לברו ויאחק ויגלב שמרהו כי קניו הם עד-ימי
 כ וקנימיה שכתו בני-ישראל עד-אשר חדשתי בחר הנה: ואפה צו
 את-בני-ישראל ושמרו את-החג הנה בבל-דרומיהם למאנה להם
 כא יום אחד בשנה בחדש הנה יחגו בו: כי מג-השקעות הוא וחג-
 הבבורים הוא משנה-חג הוא ומשנה משפט החג הנה בכתוב
 כב וחרות בו תעשה: כי כתבתי בספר התורה הראשון אשר בו
 כתבתי לה לעשותו במועדו יום אחד בשנה וקרבנו אמרתי לה
 למען יוקרהו בני-ישראל ועשהו לדרותם בחדש הנה יום אחד
 כג בבל-שנה ושנה: והאחד לחדש הראשון והאחד לחדש הרביעי
 והאחד לחדש השביעי והאחד לחדש העשירי ומי-זכרון הם וימר
 מועד הם בארבע תקופות השנה כתובים וקנימים הם לעדות
 לדעולם: ושימם נח לו לחגים לדרות עולם ביהיה לו בהם
 כד זכרון: ובאחד לחדש הראשון נאמר-לו ב-יגעשה תבה ובו יבשה
 כו האדמה ויסתח וירא את-הארץ: ובאחד לחדש הרביעי נסגר סיר
 מעמקי תהם תחתיה ובאחד לחדש השביעי נסתח בל-סיר-מעמקי
 כז הארץ ויחלו המים לרדת אל-תהם תחתיה: ובאחד לחדש העשירי
 כח נראו ראשי ההרים וישמח נח: ועל-בן שם אותם לו לחגים לזכרון
 כט עד-עולם ובה הם שומים: ויעלום על-לחות השמים שלשה עשר
 שקעות בל-אחד מהם מזה עד-זה זכרון מהראשון עד-השני

יח—יט Ch מנסח: מיד כל-אדם.— ומיום מות נח. כך לפי גוסס Ch.— וישמר. נ"א: וישמרהו.—
 כג—כט כי בניו הם. אין בגוסס Ch.— תקופות. בכ"י: חלקי.— וב אחד. נ"א: באחד.— כל אחד

ל מהשני עד השלישי מהשלישי עד הרביעי: ויהי כל ימי המצוה
 לא חמשים ושתים שבתות ימים וקלן שנה תמימה: ככה נחרת והוקם
 לב בלחות השמים ולא יעבר שנה אחת ומשנה לשנה: ואמה צו את
 בני ישראל ושמרו את השנים במספר הזה שלש מאות וששים
 וארבעה ימים יהיו שנה תמימה ולא ישחיתו את מועדה מזמיה
 ומחניה כי הכל יבוא אליהם לפי עדותם ולא יאבדו ולא ישחיתו
 לג חג: ואם יעברו ולא יעשו כאשר צו עליהם כלם ישחיתו את
 ומניהם והלכו השנים מזה והומנים והשנים ועברו את חקם:
 לד ושכחו כל בני ישראל ולא ימצאו את דרך השנים ושכחו חדש
 לה ושבת וחג וכל חק השנים ותעו: כי ידעתי אני ומעמתי הקני
 מגידה ולא מלבי כי ספר כתוב לפני ותנתן בלחות השמים חלקת
 הזמים כי ישכחו את מועדי ובריתי והלכו במועדי העמים
 לו אחרי שנתם ואחרי אולתם: והיו אשר יביטו אל הנהרם
 והוא ישחית את הזמנים וינקדם משנה לשנה עשרה ימים:
 לו על בן תבאנה להם שנים אשר בהן ישחיתו ויעשו יום העדות
 לבז יום שמאה לחג ובלבלו כל ימי קדש בשמאים ויום שמאה
 לח ביום קדש כי ישחיתו הנרחים והשבתות והחגים והיובלים: על
 כז אני מצוה והעידותי בה למען תעיד בהם כי אחרי מותה ישחיתו
 בניה ולא יעשו את השנה שלש מאות וששים וארבעה ימים לבדם
 ועל בן יפריעו ראש חדש ושבת ומועד וחג ואכלו כל דם עם
 כל בשר:

ז ובשבו השביעי בשנתו הראשונה ביובל הזה נטע נח פרים
 בבה אשר עליו נחה הסבה אשר שמו לו ברה מהרי אררט ויעש
 פרי בשנה הרביעית וישמר פרו ויאסף בשנה ההיא בחדש
 ב השביעי: ויעש ממנו יין וישימהו בקלי וישמר עד השנה

מהם. כלו כל תקופה. - והוקם. A: הוקם ונכתב. - [משנה לשנה]. נראה שהוא
 לג-לה פירוש. - יתעו. כתוב: יתעו (בבנין הקל). - כי ישכחו. Ch מנסח: לבל ישכחו.
 לו ואולי צדק. - כי ישחיתו. עיקרו: כי יפריעו. -

ז נח נוסע כרם ומביא קרבן (א-ה') - נשחכר ונתגלה (ו-ט') - קללה כנען וברכת שם ויפת (י-יב) -
 בניו ובני בניו של נח ועריהם (יג-יט) - נח מורה לבניו סבות המבול ומהירים על אכילת דם ועל
 רציחה ועל שמירת המצוה כענין פרי העץ והשמטת הארץ מקץ שבע שנים כמצווה מפי חנוך (כ-ל"ט).

ב כרם. בכושי: יין. - וישמר. נ"א: וישמרהו. - באחד לחדש הראשון. נראה

ג הַמִּישִׁית עַד־הַיּוֹם הָרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן: וַיַּעַשׂ אֶת־
הַיּוֹם הַזֶּהוּא חֹג בְּשִׁמְחָה וַיַּעַל עוֹלָה לַיהוָה פָּן־בְּקָר אֶחָד וְאֵיל
אֶחָד וְשִׁבְעָה בָּבָשִׁים בְּנֵי־שָׁנָה וְשִׁעִיר אֶחָד לְכַסְרֵבּוֹ עָלָיו וְעַל־
ד בָּנָיו: וַיַּעַשׂ אֶת־הַשְּׁעִיר רִאשׁוֹנָה וַיִּשֶׁם מִדְּמוֹ עַל־הַבָּשָׂר אֲשֶׁר עַל־
הַמּוֹבֶחַ אֲשֶׁר עָשָׂה וְכַל־הַחֶלֶב הַזֶּה עָלָה עַל־הַמּוֹבֶחַ אֲשֶׁר עָשָׂה עָלָיו
הָעוֹלָה לַיהוָה וְהַשִּׁיר וְהָאֵיל וַיַּעַל אֶת־כָּל־בָּשָׂרָם עַל־הַמּוֹבֶחַ:
ה וַיִּשֶׁם אֶת־כָּל־מִנְחָתָם בְּלוֹלָה בְּשֶׁמֶן עֲלֵיהֶם וְאַחֵר יָצַק יוֹן בָּאֵשׁ
אֲשֶׁר שָׁם רִאשׁוֹנָה עַל־הַמּוֹבֶחַ וַיִּשֶׁם קִמְרַת עַל־הַמּוֹבֶחַ וַיַּעַל רִיחַ
ו נִיחֹחַ לְרָצוֹן לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהָיו: וַיִּשְׁמַח וַיִּשְׁתַּח מִן־הַיּוֹם הַזֶּה הוּא
ז וּבָנָיו בְּשִׁמְחָה: וַיְהִי־עֶרֶב וַיָּבֹא אֶל־אֱהֱלֹו וַיִּשְׁכַּב שְׁכֹר וַיִּישָׁן
ח וַיִּתְּנָל בְּתוֹךְ אֱהֱלֹו וְהוּא יָשָׁן: וַיֵּרָא חֶם אֶת־נֹחַ אָבִיו עֹרֹם וַיֵּצֵא
ט וַיֹּאמֶר לִשְׁנֵי אֶחָיו בַּחוּץ: וַיִּקַּח שָׁם אֶת־בְּגָדָיו וַיִּקֶּם הוּא וַיִּסֹּת
י וַיִּשְׁמָיו אֶת־הַבְּגָד עַל־שִׁכְמָם וּבְנֵיהֶם אַחֲוָנִית וַיִּכְסּוּ אֶת־עֲרוֹת
י אֲבֵיהֶם: וַיִּיקֶץ נֹחַ מִשְׁנָתוֹ וַיֵּדַע אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־עָשָׂה לוֹ בְּנוֹ הַקָּטָן
יב וַיִּקְלַל אֶת־בְּנוֹ וַיֹּאמֶר אָרוּר כְּנָעַן עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאֶחָיו: וַיִּבְרַךְ
יג אֶת־שָׁם וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי שָׁם וַיְהִי כְנָעַן עֶבֶד לוֹ: וַיִּסֹּת
יג אֱלֹהִים לְנֶפֶת וַיִּשְׁכַּן יְיָ בְּמִשְׁכַּן־שָׁם וַיְהִי כְנָעַן עֶבֶד לוֹ: וַיֵּדַע חֶם
יד בִּי־קָלָל אָבִיו אֶת־בְּנוֹ הַקָּטָן וַיַּחֲרֵלּוּ בִי־קָלָל אֶת־בְּנוֹ וַיִּסְרֹד
טו מֵאֲבִיו הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ כּוֹשׁ וּמִצְרַיִם וּפּוֹט וּכְנָעַן: וַיִּבְרַךְ לוֹ עִיר
טו וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמָהּ בְּשֵׁם אִשְׁתּוֹ נַחֲלַת מַחוּק: וַיֵּרָא יִסָּת וַיִּקְנֹא
טז בְּאֶחָיו וַיִּבֶן גִּם־הוּא עִיר וַיִּקְרָא שְׁמָהּ בְּשֵׁם אִשְׁתּוֹ עֶרְתָן־שָׁשׁ:
טז וְשָׁם יָשָׁב אֶצֶל נֹחַ אָבִיו וַיִּבֶן עִיר בְּנֵד־אָבִיו בְּהָר וַיִּקְרָא שְׁמָהּ
יז גִּם־הוּא בְּשֵׁם אִשְׁתּוֹ צִדְקַת לֵבָב: וַהֲנֵה שְׁלֹשׁ הָעָרִים הָאֵלֶּה בְּקִרְבַּת
יח לוֹבָר הָהָר צִדְקַת לֵבָב לִפְנֵי הָהָר מִזְרְחָהּ לוֹ וְנַחֲלַת מַחוּק פְּנֵי
יח הַנֶּגֶב וְעֶרְתָן־שָׁשׁ בְּאַבְהָה יָמָה: וְאֵלֶּה בְּנֵי שָׁם עֵילָם וְאַשּׁוּר
יט וְאַרְפַּכְשָׁד וְהוּא נולֵד שְׁנָתַיִם אַחֵר הַמַּבּוּל וְאַרְם וְלוֹד: בְּנֵי יִסָּת
כ גָּמָר וּמִגּוֹג וּמְדִי וְיֹן תוֹבֵל מִשְׁךְ וְתִירָם אֵלֶּה בְּנֵי־נֹחַ: וּבִיּוֹבֵל

ג שהוא פירוש להיום הראשון. - ויעש את־היום ההוא. ג"א: ויעש את חג היום ההוא. -
ט-י-י-י על ש כ מ מ. בקצת כ"י נוסף: וילכו, או: בלכתם. - ויאמר. אין בנוסח דילמן. - נחלת
מחוק. בנוסח דילמן: נאולת מיר, ובנוסח הסורי: נחל מחוק. ואולי כך עיקרו: נחלת מחוק. -
טו-טו עדתן־שש. בסורי: אדנת גשא (=עדנת נשים). ואולי צ"ל: עדנת משוש. - צדקת
יח לבב. בסורי: זדקת נבב. - וארם ולוד. מן הכושי נראה שהמתרגם קרא: וארם

הַעֲשִׂימֵם וְשִׁמּוֹנָה הַחֹל נָח לַצִּוּוֹת לִבְנֵי קִנְיֹן אֶת־הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה
 וְכָל־הַמִּשְׁשָׁמֶט אֲשֶׁר יָדַע וַיַּעַר בְּקִנְיֹן בִּי־יַעֲשֹׂו צָדֵק וְכִי יָכֹסוּ עֲרֹנֹת
 בְּשָׂרָם וַיִּכְרְכוּ אֶת־בּוֹרְאָם וַיִּכְבְּדוּ אֹב וְאֵם וְאָהָבוּ אִישׁ אֶת־רַעְיוֹ
 וַיִּשְׁמְרוּ לְנַפְשָׁם מִכָּל־זָנוּת וּמִכָּל־טַמְאָה וְחָמָם: כִּי עַל־שְׁלֹשָׁה אֵלֹהִים
 כֹּה־הַמְבוּל עַל־הָאָרֶץ כִּי בְגִלְלֵי הַזָּנוּת אֲשֶׁר זָנוּ הָעִירִים מִמִּצְוֹת
 נְשִׂאָם [ואַחֲרֵי בְנוֹת הָאָדָם] וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכָּל אֲשֶׁר בָּחֲרוּ
 כֹּב וַיַּעֲשֹׂו רֵאשִׁית הַטַּמְאָה: וַיּוֹלִידוּ בָנִים אֶת־הַנְּסִילִים וְלֹא דָמוּ קָלָם
 [וְהָ לָזָה] וַיֹּאכְלוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו וַיַּהַרְגוּ יָרֵבֶחַ אֶת־נָסִיל וְנָסִיל הָרֵג
 כֹּג אֶת־עַלְיוֹ וְעַלְיוֹ הָרֵג בְּן־אָדָם וּבְנֵי אָדָם אִישׁ אֶת־רַעְיוֹ: וְקָלָם הִתְמַכְּרוּ
 כֹּד לַעֲשׂוֹת חָמָם וְלִשְׁפֹךְ דָּם רַב וּתְמַלֵּא הָאָרֶץ חָמָם: וְאַחֵר כָּל־אֵלֹהִים
 הִתְנִיחַ וְהִבְהִמָּה וְהָעוֹף וְהָרֶמֶשׂ וְהַשָּׂרֵץ עַל־הָאָדָמָה וַיִּשְׁפֹּךְ דָּם רַב
 עַל־הָאָרֶץ וְכָל־מַחְשַׁבֶּת הָאָדָם יָחֹשֶׁב וְחִסָּצוּ רִיק וַרֵעַ כָּל־יָמָיו:
 כֹּה וַיִּמַּח יְיָ אֶת־הַכָּל מִעַל־פְּנֵי־הָאָדָמָה בַּעֲבוּר רֵעַ מַעֲשִׂיהֶם וּבַעֲבוּר
 כֹּו אֲשֶׁר נִשְׁפָּךְ בַּתּוֹךְ־הָאָרֶץ: וַיִּשְׁאָר אֲנִי וְאַתָּם בְּנֵי וְכָל־הַבָּא
 אַתָּנוּ אֶל־הַמִּבְרָה וְהִנֵּה אֲנֹכִי רֹאֶה לְפָנַי אֶת־מַעֲשִׂיכֶם כִּי לֹא־תִלְכוּ
 בְּצִדֵּק כִּי אִם־בְּדֶרֶךְ הָאֲבֹתֹן הַחַלּוֹתֶם לָקֵת וּתִסָּרְדוּ אִישׁ מִרַעְיוֹ
 וְתִקְנְאוּ זֶה בְּזֶה וְכִי לֹא־תִחְיוּ וַיִּחְדּוּ בְנֵי אִישׁ עִם־רַעְיוֹ [וְעִם־] אָחִיו:
 כֹּז בִּי־רֵאִיתִי אֲנֹכִי וְהִנֵּה הָרוּחוֹת הַחֹלּוֹת לַהֲתַעֲוֹת אֶתְכֶם וְאֶת־
 בְּנֵיכֶם וְעַתָּה יֵרֵאֵתִי לָכֶם שְׁנֵי־שָׁשְׁכּוּ דָם אָדָם עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ
 כֹּח אַחֲרֵי מוֹתִי וְתִמְחוּ מִעַל־פְּנֵיהִי: כִּי כָל־שָׁשְׁךְ דָּם־אָדָם וְכָל־
 כֹּט אִכָּל דָּם־כָּל־בָּשָׂר יִמְחוּ קָלָם מִן־הָאָרֶץ: וְלֹא יִשְׁאָר כָּל־אִישׁ
 אֲשֶׁר יֹאכֵל דָּם וַיִּשְׁפֹּךְ דָּם עַל־הָאָרֶץ וְלֹא יִשְׁאָר־לוֹ זָרַע וְאַחֲרֵית
 בְּחַיִּים מִמֶּנּוּ הַשָּׁמַיִם כִּי אֶל־שָׂאוֹל יִלְכוּ וְאֶל־מָקוֹם הַדִּין יִרְדּוּ
 לִלְחָשֶׁת מַעֲמָקִים יִבְאוּ קָלָם בְּמָנוֹת נֹרָא: וְלֹא יִרְאֶה עֲלֵיכֶם כָּל־

ילד.... וטעות מובהקת היא. - [אחרי בנות האדם]. רק בקצת כ"י. A אין. - הנפילים.
 כב בכושי: הנפילים, ושבתא דקריינא היא. - ירבח. בכושית פירושו ענק. הוא הרג הנפיל
 (השוה נפילים שבתורה). ונפיל, כלו' מין ענק שני, הרג לעליו (בכושי באלף, אולי עיקרו
 עליון, כלו' גדול, ענק) - מין ענק שלישי, ונפיל נלחם עם בני האדם. יש להשוות
 לכאן הספורים השכיחים אצל עמי הקדם על מלחמות הענקים ביניהם ועם האלילים ועם
 בני האדם. - תחלת הכתוב מגיה Ch: ואחר כל אלה חטאו בבהמה בחיה.... ולי נראה
 שאין צורך כלל בתיקון זה. - יחשב. אין בכ"י. - ריק ורע. נראה שכך קרא המתרגם
 במקום וק'רע. - רע. אין AD. - בתוך הארץ. BC נוסף: מחה הכל. - לא תחיו
 יחדו. בקצת כ"י נוסף: בני. - במות נורא. בכושי: במות גדול. - בפסוק כ"ז נראה

יט

כב

כד

כה

כט

דָם אֲשֶׁר הוּא כָּל יְמֵי־שָׁחַתְכֶם בְּלִיַּתָּהּ וּבְהִמָּהּ וּבְלִמְעוֹסָהּ עַל־
הָאָרֶץ וַעֲשׂוּ אֶדְקָה לְנַפְשׁוֹתֵיכֶם בְּקִבְרָה בְּלִיַּתָּהּ וְשָׁפַךְ עַל־פְּנֵי־
הָאָרֶץ: וְאֶל־תִּהְיוּ כְּאֶבֶל עַל־הַדָּם וְחֻקּוֹ לְבַל־יֵאָכְלוּ דָם לְפָנֵיכֶם
כִּסּוֹ אֶת־הַדָּם עַל־הָאָרֶץ כִּי בֵן אֲנוּתִי לְהַעֲדִיר לָכֶם וּלְבָנֵיכֶם עִם־
כָּל־אֲשֶׁר בָּשָׂר הוּא: וְאֵל תֹּאכְלוּ אֶת־הַנֶּפֶשׁ עִם־הַבָּשָׂר פֶּן־יִדְרֹשׁ
דְּמָכֶם לְנַפְשׁוֹתֵיכֶם מִדֶּרֶךְ בְּלִיַּתָּהּ אֲשֶׁר יִשְׁפֹךְ עַל־הָאָרֶץ: כִּי הָאָרֶץ
לֹא־תִטְהַר מִן־הַדָּם אֲשֶׁר יִשְׁפֹךְ עָלֶיהָ כִּי בָדָם הַשֹּׁפֵךְ תִּטְהַר
הָאָרֶץ בְּכָל־דְּרוֹת הָאָרֶץ: וְעַתָּה בְּנֵי שָׁמְעוּ וַעֲשׂוּ אֶדְקָה וְאָמַת לְמַעַן
תִּנָּשְׁעוּ בְּאָמַת עַל־פְּנֵי בְּלִיַּתָּהּ וְעָלָה בְּבוֹדְכֶם לִפְנֵי אֱלֹהֵי אֲשֶׁר
הֵצִילֵנִי מִמִּי־הַמָּבּוּל: וְהִנֵּה אַתֶּם תִּלְכוּ וּבְנֵיתֶם לָכֶם עָרִים וְתִשְׁעוּ
כִּהְיוּ כְּלִי־מִשְׁעָה אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ וְכָל־עֵץ עֹשֶׂה־פְּרִי: שְׁלֹשׁ שָׁנִים לֹא־
יִאָסֹף פְּרִיו לֵאכְלוּ וּבִשְׁנָה הַרְבִּיעִית יִאָסֹף פְּרִיו וְיִעָלָה רֹאשִׁית הַפְּרִי
לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֵל עֲלִיּוֹן אֲשֶׁר־בָּרָא שָׁמַיִם וָאָרֶץ וְכָל־אֲשֶׁר בָּהֶם
לְמַעַן יַעֲלֶה לְפָנָיו רֹאשִׁית הַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר רֹאשִׁית הַפְּרִי עַל־
מִזְבֵּחַ יְיָ לְרִצּוֹן וְהַנּוֹתָר יֵאָכְלוּ מִשְׁרָתִי בֵּית־יְיָ לְרִצּוֹן לִפְנֵי
הַמִּזְבֵּחַ: וּבִשְׁנָה הַחֲמִישִׁית תַּעֲשׂוּ שְׁמִטָּה וְנִשְׁמַטֶּם אֹתוֹ אַתֶּם
בְּצִדְקָה וּבְחֶמֶם וְהִיִּיתֶם אֶדְקָה וְיִתֶּם כָּל־מַשְׁעֶמְכֶם: כִּי בֵן אֲנִי חֲנוּךְ
אֲבִי אֲבִיכֶם אֶת־מִתּוֹשְׁלָח בְּנֵי וּמִתּוֹשְׁלָח אֶת־בְּנֵי לְמַד וְיִצְוֵנִי לְמַד
כָּל אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה וְאֲבִיתִי: וְאֲנִי מִצְוֶיכֶם בְּנֵי בְּאֲשֶׁר אֲנִי חֲנוּךְ אֶת־בְּנֵי
בְּיוֹבֵל הָרִאשׁוֹן בְּהִיוֹתוֹ הַשְּׁבִיעִי בְּדָרוֹ אֲנִי וְהַעֲדִיר לְבָנִי וְלְבָנֵי בְּנֵי
עַד־יוֹם מוֹתִי:

ח וּבְיוֹבֵל הָעֶשְׂרִים וְתִשְׁעָה בְּשָׁבוּעַ הָרִאשׁוֹן בְּרֹאשִׁיתוֹ לָקַח
לֹא אֶרֶשְׁקָשָׁד אִשָּׁה וְשָׁמָּה רְשׁוּיָהּ בַּת־שׁוֹשָׁן בַּת־עֵילָם וּתְלַד־לוֹ בֵּן
בִּשְׁנָה הַשְּׁלִישִׁית בְּשָׁבוּעַ הַהוּא וַיִּקְרָא שְׁמוֹ קִינָן: וַיִּגְדֵּל הַבֵּן וַיִּלְמְדוּ
ג אָבִיו סֵפֶר וַיִּלָּךְ לְתוֹר לֹא מְקוֹם אֲשֶׁר יִקְח־לוֹ בֹּו עִיר: וַיִּמָּצֵא כְּתָב
ד אֲשֶׁר חִקְקוּ הָרִאשׁוֹנִים בְּסֻלַּע וַיִּקְרָא אֹת אֲשֶׁר־בּוֹ וַיַּעֲתִיקָהּ וַיִּמָּצֵא

כס-לג הנוסח משובש. - אשר ישפך. דמו. - בכל דרות הארץ. ג'א: בכל דרותיה. -
לז ובשנה הרביעית יאסף. BC: ובשנה הרביעית יוקדש. - ראשית הפרי. A אין. -
כליל. זהו לדעתי תרגומה הנכון של המלה הכושית בטלול. -

ח קינן מצא כתבת בענין השמש והכוכבים (א-ד') - בניו (ה-ח) - בני נח וחלוקה הארץ ביניהם על
פי נח (י-יא) - נחלת שם (יב-כ"א) - חם (כב-כ"ד) - ויפת (כ"ה-ל').

ג עילם. בכושי: אילם. - וימצא בתוכו. בכושי: רסע = רשע. שפירושו שכח

בתוכו בִּיהִיְתָה בו תורת העירים אשר בָּה יֵרְאוּ כַּשְׂסֵי הַשָּׁמֶשׁ
 וְהַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים וְכָל־אֲתוֹת הַשָּׁמַיִם: וַיִּכְתֹּב וְלֹא דָבָר בָּהּ בִּירְרָא
 אֶת־נֶחַם מִדְּקִרְבּוֹ שֶׁן־יִקְצֹף עָלָיו בַּעֲבוּרָו: וַיּוֹבֵל הַשְּׁלֹשִׁים בַּשָּׁבוּעַ
 הַשְּׁנִי בַשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה לְקַח־לּוֹ אִשָּׁה וַשְּׁמָה מִלְכָּה בַת־מֶדִי בַת־
 יִשָּׁת וּבַשָּׁנָה הַרְבִּיעִית וְלָדָה לוֹ בֵּן וַיִּקְרָא שְׁמוֹ שֶׁלַח כִּי אָמַר שֶׁלַח
 נִשְׁלַחְתִּי: (בַּשָּׁנָה הַרְבִּיעִית נולד) וַיַּגְדֵּל שֶׁלַח וַיִּקַּח־לּוֹ אִשָּׁה וַשְּׁמָה
 מַעֲכָה בַת־כָּשָׁר אַחִי אָבִיו לוֹ לְאִשָּׁה בַּיּוֹבֵל הָאֶחָד וּשְׁלֹשִׁים בַּשָּׁבוּעַ
 הַחֲמִישִׁי בַשָּׁנָתוֹ הָרִאשׁוֹנָה: וַתֵּלֶד־לּוֹ בֵּן בַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית וַיִּקְרָא
 שְׁמוֹ עֶבֶר וַיִּקַּח־לּוֹ אִשָּׁה וַשְּׁמָה אֲזוּרָה בַת־נִמְרוֹד בַּיּוֹבֵל הַשְּׁלֹשִׁים
 וּשְׁנָיִם בַּשָּׁבוּעַ הַשְּׁבִיעִי בַשָּׁנָתוֹ הַשְּׁלִישִׁית: וַתֵּלֶד־לּוֹ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית
 בֵּן וַיִּקְרָא שְׁמוֹ סָלֵג כִּי בִימֵי הַנִּלְדוֹ הִסְלֹף בְּגִירָנָם לְחַלֵּק לָהֶם אֶת־
 הָאָרֶץ עַל־בֶּן קָרָא שְׁמוֹ סָלֵג: וַיִּחַלְקוּ לָהֶם אֶת־הָאָרֶץ בָּרַע בִּינֵיהֶם
 וַיֹּאמְרוּ לָנֶחַם: וַיְהִי בְּרִאשִׁית הַיּוֹבֵל הַשְּׁלֹשִׁים וּשְׁלֹשָׁה וַיִּחַלְקוּ אֶת־הָאָרֶץ
 לְשִׁלְשָׁה חֲלָקִים לְשֵׁם וּלְחֵם וּלְיִשָּׁת אִישׁ בְּנִחְלָתוֹ בַּשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה
 לַשָּׁבוּעַ הָרִאשׁוֹן אֶחָד מֵאֲתָנּוּ יוֹשֵׁב [אֲתָם] מִלְאָךְ אֲשֶׁר נִשְׁלַח אֲלֵיהֶם:
 וַיִּקְרָא לְבָנָיו וַיִּקְרְבוּ אֵלָיו הֵם וּבְנֵיהֶם וַיִּחַלֵּק אֶת־הָאָרֶץ בַּגּוֹרֵל
 אֲשֶׁר יִקְחוּ שְׁלֹשֶׁת בָּנָיו וַיִּשְׁלְחוּ יְדֵיהֶם וַיִּקְחוּ לָהֶם מִגְלָה מִסִּיק
 נֶחַם אֲבִיהֶם: וַיֵּצֵא בְּמִגְלָה גּוֹרֵל שֵׁם תוֹךְ הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִקַּח לְנִחְלָה
 [וְהוּא] וּבָנָיו לְדִרוֹת עוֹלָם מִתּוֹךְ־הַקֶּרֶךְ רָסָא מִמוֹצֵא מִי גְהִר־שִׁינָה
 וְהַלֵּךְ גּוֹרֵל מִעֲרָבָה עַד־אֲמָצֵעַ הַנֶּהָר הַזֶּה וְהָלַךְ עַד־קֶרְבּוֹ אֶל־
 מִיתָהֶם אֲשֶׁר מִשָּׁם יֵצֵא הַנֶּהָר הַזֶּה וַיֵּצֵא הַנֶּהָר הַזֶּה וַשְּׁסֹף
 מִימֵיו אֶל־יָם מִיֵּאת וְהַלֵּךְ הַנֶּהָר הַזֶּה אֶל־הַיָּם הַגָּדוֹל כֹּל־אֲשֶׁר
 מִצְפּוֹן לְיִשָּׁת וְכֹל־אֲשֶׁר שְׁנֵי דְרוֹמָה לְשֵׁם: וְהַלֵּךְ עַד־קֶרְבּוֹ כִּרְשׁוֹ
 אֲשֶׁר הִיא תוֹךְ חֲזֵה־לְשׁוֹן נִשְׁקָסֶת נִגְבָּה: וְהַלֵּךְ גּוֹרֵל עַד־הַיָּם
 הַגָּדוֹל וְהַלֵּךְ נִכְחוֹ עַד־קֶרְבּוֹ מִעֲרָבָה לְלִשׁוֹן הַנִּשְׁקָסֶת נִגְבָּה כִּי
 לַיָּם הַזֶּה יִקְרָא לְשׁוֹן יָם־מֵאֲרִיִּם: וְסָבֵב מִשָּׁם נִגְבָּה עַד־שִׁי הַיָּם
 הַגָּדוֹל עַל־שְׁסֹת הַיָּם וְהַלֵּךְ מִעֲרָבָה לְעִסְרָה וְהַלֵּךְ עַד־הַיָּם לְמִי־
 גִּיחוֹן הַנֶּהָר וְנִגְבָּה לְמִי־גִיחוֹן עַד־שְׁסֹת הַנֶּהָר הַזֶּה: וְהַלֵּךְ מִזֶּרְחָה

(=וישכת). אולי תורגם ממקור ארמי. כי בארמית שכח=מצא, והמתרגם טעה. - כשפי

ה ש מ ש. נִיא: מרכבת השמש. - בת־מדִי. בכִּי יֵשׁ שִׁינוּי נוסחאות: עבדי־אמדי
 וכו'. - מעכה. בכּוּשִׁי: מואך. - תוֹךְ הָאָרֶץ. בכִּי: טבור. - מִי־תֵהוּם. כך א. -

עֲדֵהֲגִיעוּ לְנֹד־עֲדָן נִגְבָּה לְנֹגֵב וּמִמְנוֹחַ כָּל־אֶרֶץ עֲדָן וּלְכָל־הַמְנוֹחַ
 וְסָבֵב מְנוֹחָהּ וּבָא עֲדֵהֲגִיעוּ מְנוֹחָהּ לְהָרָא אֲשֶׁר שָׁמוֹ רָסָא וְיָרֵד עֲדֵה־
 יז קֶצֶה מוֹצֵא מִי נְהֵר־טִינָה: וַיֵּצֵא הַחֶלֶק הַזֶּה בְּנוֹרָל שֵׁם וּבְנָיו
 יח לְאַחֲזֵת עוֹלָם וּלְדַרוֹתָיו עֲדֵה־עוֹלָם: וַיִּשְׁמַח נָח בִּירֵצָא הַחֶלֶק הַזֶּה
 לְשֵׁם וּלְבָנָיו וַיִּזְכֹּר אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר אָמַר בְּסוּף בְּנוֹבָאָה לֵאמֹר בְּרוּךְ
 יט וְיֵאלֶהִי שֵׁם וַיִּשְׁכֵּן וְיֵבֶר אֶת־הַלִּישִׁים: וַיֵּרַע כִּי נֹד־עֲדָן קָדַשׁ קָדָשִׁים
 וּמִשְׁכָּן וְיֵהוּר־סִינִי תוֹךְ הַמִּדְבָּר וְהֵר־צִיּוֹן תוֹךְ טַבּוּר הָאֶרֶץ
 כ שְׁלֹשָׁתָם זֶה מוֹלֵזָה לְקֹדֶשֶׁה נִבְרָאוּ: וַיְבָרֶךְ אֶת־אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים
 כא אֲשֶׁר שָׁם בְּסוּף דְּבָרֵי וְיֵהוּר־הָאֱלֹהִים עֲדֵה־עוֹלָם: וַיֵּרַע כִּי חִלְקָהּ
 מִבְּרָכָהּ וּבְרָכָהּ וְכֵן בָּאָה לְשֵׁם וּלְבָנָיו לְדִרוֹת עוֹלָם כָּל־אֶרֶץ עֲדָן
 וְכָל־אֶרֶץ יַם־סוּף וְכָל־אֶרֶץ הַמְנוֹחַ וְהָדִי וּבְנֵי־סוּף וּבְהָרֵי וְכָל־אֶרֶץ
 הַבָּשָׁן וְכָל־אֶרֶץ הַלְבָּנוֹן וְאֵנִי כַסְתּוֹר וְכָל־הָרִי שְׁנִיר וְאַמְנָה וְהָרִי
 אַשּׁוּר אֲשֶׁר מֵצִיֹן וְכָל־אֶרֶץ עֵילָם וְאַשּׁוּר וּבָבֶל וְשׁוּשַׁן וְמָדִי וְכָל־
 הָרִי אֲרָרַט וְכָל־עֵבֶר הֵינִם אֲשֶׁר מֵעֵבֶר הֵר־אַשּׁוּר צְפוֹנָה אֶרֶץ בְּרוּכָה
 כב וְרַחֲבַת יְרֵדִים וְכָל־אֲשֶׁר־בָּהּ טוֹב מְאֹד: וְלָחֶם יֵצֵא חֶלְקוֹ הַשְּׁנִי
 מֵעֵבֶר לְגִיחֹן דְּרוֹמָה מִימִין הַנָּה וְהַלֵּךְ דְּרוֹמָה וְסָבֵב אֶת־כָּל־הָרִי
 הָאֵשׁ וְהַלֵּךְ מֵעֵבֶר עֲדֵה־יָם אֲמִיל וְהַלֵּךְ מֵעֵבֶר עֲדֵהֲגִיעוּ אֶל־יָם
 כג מְעוֹג אֲשֶׁר כָּל־הַיּוֹרֵד בּוֹ יֵאָבֵד: וּבָא צְפוֹנָה עֲדֵה־קֶצֶה נָדִיר וּבָא
 עֲדֵה־שְׁסֹפֶת מִי הֵינִם מֵעֵבֶר לַיָּם הַגָּדוֹל עֲדֵהֲגִיעוּ אֶל־נְהֵר גִּיחֹן וְהַלֵּךְ
 כד נְהֵר גִּיחֹן עֲדֵהֲגִיעוּ לִימִין נֹד־עֲדָן: וְזֹאת הָאֶרֶץ אֲשֶׁר יֵצֵא לָחֶם
 כה בַּחֶלֶק אֲשֶׁר לָקַח לְעוֹלָם לוֹ וּלְבָנָיו לְדִרוֹתֵיהֶם עֲדֵה־עוֹלָם: וְלִישָׁת
 יֵצֵא הַחֶלֶק הַשְּׁלִישִׁי מֵעֵבֶר לְנְהֵר טִינָה צְפוֹנָה לְמוֹצֵא מִימִי וְהַלֵּךְ
 כו מְנוֹחָהּ צְפוֹנָה כָּל־גְּבוּל גּוֹג וְכָל־מְנוֹחָהּ: וְהַלֵּךְ צְפוֹנָה לְצִפּוֹן וְסָבֵב
 אֶת־הָרִי גִילָט צְפוֹנָה בּוֹאָכָה יָם מְעוֹג וּבָא מְנוֹחָהּ לְנָדִיר עֲדֵה־
 כז גְּדוֹת מִי הֵינִם: וְהַלֵּךְ עֲדֵהֲגִיעוּ מֵעֵבֶר לְרָסָא וְשָׁב עֲדֵה־אַסִּירָג
 כח וְהַלֵּךְ מְנוֹחָהּ דְּרֹךְ מִי יָם מִיָּאֵת: וְהַלֵּךְ עֲדֵה־עֵבֶר נְהֵר טִינָה מְנוֹחָהּ
 כט צְפוֹנָה עֲדֵהֲגִיעוּ אֶל־קֶצֶה מִימִי עֲדֵה־הָרָסָא וְעֵבֶר צְפוֹנָה: זֹאת
 הָאֶרֶץ אֲשֶׁר יֵצֵא לִישָׁת וּלְבָנָיו וְחֶלֶק נִחְלָתוֹ אֲשֶׁר לָקַח לוֹ לְעוֹלָם

כ (את האלהים עד עולם). נראה שהוא נוסח ב' ללשון את־אלהי האלהים, שבראשית
 כ"ב נכתב הכתוב. — הבשן. בכּוּשִׁי משובש: בָּסוּר. — גְּדִיר. כַּךְ בְּכּוּשִׁי: ולפי Ch. גְּדִית. — מִימִין.
 כן צ"ל. ובכּוּשִׁי: מִימִיהֶם. —

ולקניו לדרומיהם עד-עולם איום גדולים ממשה וארץ גדולה
 בצפון: אסם כי קרה היא וארץ חם חמה היא וארץ שם לא
 חמה ולא קרה כי מערבה היא מקר נחם:
 ויחלק-הם בין קניו ויצא החלק הראשון לכוש באכה מנח
 ומערבה לו לסוף ומערבה לו לקנען עד-מערב הים: ושם חלק
 גם-הוא בין קניו ויצא הגורל הראשון לעילם ולקניו מנחה לחדקל
 הנקרה עד-הגיעו למנח כל-ארץ הדו ובגם-סוף בששתו ומי דן
 וכל-הרי מברה ואילה וכל-ארץ שושן וכל-אשר בעבר סרנד
 עד בגם-סוף ועד-נהר טינה: ולאשור יצא החלק השני כל-ארץ
 אשור ונינה ושנער ועד-קרבת הדו ועלה עד-נהר נדבה:
 ולארפכשד יצא החלק השלישי כל-ארץ גבול הכשדים מנחה
 לשרת הקרוב לגם-סוף וכל-מי המדבר עד-קרבת לשון הים
 הנשקפת מצרימה וכל-ארץ הקנען ושניר ובמנה עד-קרבת סרת:
 ולאדם יצא החלק הרביעי כל-ארץ ארם-גתרים בין-חדקל וסרת
 צפונה לכשדים עד-קרבת הר-אשור וארץ אברה: לבנו יצא
 חלקו החמישי הר-אשור וכל-אשר-לו עד-יקרב מנחה לאשור
 אהיו: ונסת גם-הוא חלק את-ארץ נסתו בין קניו: ויצא החלק
 הראשון לגמר מנחה משני צפון עד-נהר טינה ובצפון למנוג
 יצא כל-יתוד בצפון עד-יקרב לים מיאת: ולמדי יצא חלקו לקמת
 ממערב לשני אהיו עד-האיים ועד-שפות האיים: ולנן יצא החלק
 הרביעי כל-האיים והאיים עד-שפת לוד: ולתוכל יצא החלק
 החמישי בין הלשון אשר תקרב אל-שפת גדות חלק לוד עד-
 הלשון השניה עד-עבר הלשון השנית עד-הלשון השלישית: ולמשך
 יצא החלק הששי וכל-עבר הלשון השלישית עד-יקרב מנחה
 לגדיר: ולתירם יצא החלק השביעי ארבעה איום גדולים בתוך-הים
 אשר יקרבו אל-חלק חם ואי קמטורי לבני ארפכשד יצאו בגורל
 לו לגמלה: קבה חלקו קני נח לבניהם בשני נח אביהם וישבע

ט חלוקה מפורטת של שלש הנחלות בין בני בניו של נח: בין בניו של חם (ל') - שם (ב') - ויטח (ז') - (י') - (יג') - שבועת בני נח (יד-טז').

ח-ו ומערבה. AB נוסף: לו למצרים ומערבה. - ארה = אררט. - לאשור אהיו. בחוצות Ch יש נוסח אחר: ללוד יצא החלק החמישי הר אשור עד קרבו אל הים הגדול וקרב באכה מנח לאשור אהיו. - עד שפת לוד. ג"א: עד יד לוד. - וישבע. ג"א: וישבעם. -

בְּאֵלָה לְקַלֵּל כָּל-אֲשֶׁר יִבְקֹשׁ לְקַחַת אֶת-הַחֶלֶק אֲשֶׁר לֹא-יֵצֵא
 בְּגִדְלוֹ: וַיֹּאמְרוּ קָלָם אָמֵן כֵּן יְהִי לָהֶם וּלְבָנֵיהֶם עַד-עוֹלָם לְרָעָם
 עַד-יְיוֹם הַדִּין אֲשֶׁר בּוֹ יִשְׁפָּטֵם יְיָ אֱלֹהִים בַּתְּרֵב וּבְכַל-רָעַת
 שְׂמָאֵת שִׁנְגָתָם אֲשֶׁר מִלְּאוֹ אֶת-הָאָרֶץ עוֹן וְשִׂמְאָה וְנוֹת וְחָסָא:
 וּבִשְׁבוּעַ הַשְּׁלִישִׁי לַיּוֹבֵל הַזֶּה הַחֲלוֹ הַרוּחוֹת הַשְּׂמָאִים לְהַתְּעוֹת
 אֶת-בְּנֵי נֹחַ וּלְסַתּוֹתָם וּלְאַבְדָּם: וַיָּבֹאוּ בְּנֵי-נֹחַ אֶל-נֹחַ אֲבִיהֶם
 וַיֹּאמְרוּ-לוֹ בְּדַבַּר הַרוּחוֹת הַמַּתְעִים אֶת-בְּנֵי בְנָיו וַיִּמָּכִים בַּסִּגְנוֹרִים
 וְהַרְגִּים אוֹתָם: וַיִּתְּפֵלֵל לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהָיו וַיֹּאמֶר וְאַל אֱלֹהֵי הַרוּחוֹת
 לְכַל-בָּשָׂר אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וְחַסֵּד אֹתִי וְאֶת-בְּנֵי מִמִּי הַמִּבּוּל
 וְלֹא נִתַּמְנִי לְאַבֵּד כָּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְבְנֵי הָאָבֱדוֹן כִּי גְדוֹלִים רַחֲמֶיךָ
 עָלַי וְגְדוֹל חַסְדְּךָ עַל-נַפְשִׁי יַעֲלֶה-נָא רַחֲמֶיךָ עַל-בְּנֵי בְנִיךָ וְאַל-
 יִמְשְׁלוּ בָהֶם רוּחוֹת רָעִים שֶׁן-יִשְׁחִיתוּ אוֹתָם מִן-הָאָרֶץ: וְאַתָּה
 בְּרַבְנִי אוֹתִי וּבְנֵי לְמַעַן נִסְרָה וְנִרְבָּה וְנִמְלֵא אֶת-הָאָרֶץ: וְאַתָּה יִרְעָתָ
 אֶת-אֲשֶׁר עָשׂוֹ עִירִיךָ אֲבוֹת אֵלֶּה הַרוּחוֹת בְּנֵי וְהַרוּחוֹת אֲשֶׁר
 בַּחַיִּים אֲסָרָם וְקָחָם אֶל-מְקוֹם הַדִּין וְלֹא יִשְׁחִיתוּ בְּבָנֵי עַבְדְּךָ אֱלֹהֵי
 כִּי רָעִים הֵם וְלֹא-יִשְׁחִית נִבְרָאוֹ: וְאַל-יִמְשְׁלוּ בְּנָשׁ בְּנָשִׁים כִּי אַתָּה
 לְבַדְּךָ תִּדְרַע מִשְׁפָּטָם: וְאַל יִשְׁלֹמוּ בְּבָנֵי הַצַּדִּיקִים מִעֲתָה וְעַד-עוֹלָם:
 וַיִּצְוֵנו יְיָ אֱלֹהֵינוּ לֵאמֹר אֶת-קָלָם וַיָּבֹא מִשְׁטֶמָּה מִלְּאֵךְ הַרוּחוֹת
 וַיֹּאמֶר אֲדָנִי הַבּוֹרָא הַשָּׂאֵר מֵהֶם לִפְנֵי וְשִׁמְעוּ לְקוֹלִי וַעֲשׂוּ כָל-
 אֲשֶׁר אֹמַר אֲלֵיהֶם כִּי אִם-לֹא-יִשְׁאָרוּ לִי מֵהֶם לֹא-אוּכַל עֲשׂוֹת
 מִמְּשַׁלַּת רְצוֹנִי בְּבָנֵי אָדָם כִּי הֵם הֵמָּה לְהַשְׁחִית וּלְאַבֵּד וּלְהַתְּעוֹת
 לִפְנֵי מִשְׁפָּטִי כִּי רָבָה רָעַת בְּנֵי הָאָדָם: וַיֹּאמֶר תִּשְׁאָר לִפְנֵי
 עֲשִׂירֵיהֶם וְיִרְדּוּ תִשְׁעָה חֻלְקִים אֶל-מְקוֹם הַדִּין: וְלֹאֲחֵד מֵאַתְנָּו אָמַר
 כִּי נִלְמַד אֶת-נֹחַ אֶת-כָּל-רְפוּאָתָם כִּי-יִדְרַע כִּי לֹא בִישָׁר יִהְיֶה
 יֹא וְלֹא בְּצַדִּיק יִרְבּוּ: וְנַעֲשֶׂה כְּדַבְּרוֹ כָּל-הַרָעִים אֲשֶׁר הִרְעוּ אֲסָרְנוּ

רוחות רעים מתעים את בניו של נח (א'-ב') - הפלתו של נח (ג'-ד') - למשטמה הותר ליקח מעשר
 מן הרוחות שברשותו (ז'-י"א) - נח למד מפי המלאכים את סגולת הצמחים נגד הרוחות הרעות (י"ב-י"ד) -
 מותו של נח (ט"ו-י"ז) - בנייתו של בבל ובלבול הלשוניות (י"ח-כ"ז) - כנען כובש את ארצו (כ"ט-ל"ד) -
 מדי כובש את ארצו (ל"ה-ל"ז).

Ch מנסח על פי ביהמ"ד של ילינק (158, III): החלו רוחות הממזר להתגרות
 בבני נח להשטות ולטעות ולחבל ולהכות. אבל אין מכאן ראייה שלפני המתרגם היה אותו
 ח-ה נוסח בעינו. - ויתפלל. A נוסף: נח. - בני בניך. A: בני בְּנֵי. - בבני עבדך.
 י-ח-ט נ"א: בני בניו של עבדך. - משפטם. כלר טיבם. - ה' אלהינו. כך A. - תשאר

במקום הדין ונשאר עשיריתם למען ישקמו לפני השמן בארץ:
 יב ורפואת מחלתם בלה אמרנו לנח עם-התעותם למען ורפא בעצי
 יג הארץ: ויקתב נח את-הכל באשר למדנהו בספר בקל-מיני
 יד הרפואות ויכלאו הרוחות הרעים מאחרי בני נח: וימן את כל-
 הטקרים אשר כתב לשם בנו הגדול כי אתו אהב מאד מקל-
 טו-טז בניו: וישכב נח עם-אבותיו ויקבר בבהר לוקר בארץ אררט: תשע
 מאות וחמשים שנה מלאו לו בחייו תשעה עשר יובלים ושני
 יז שבעות וחמש שנים: והוא האריך ימים בארץ מבני האדם בעבור
 צדקו כי תמים הנה בצדקו מלבד חנוך כי מעשה חנוך בריאה
 היא להעיר לדרות עולם למען יגיד כל-מעשי הדרות ביום-הדין:
 יח ויובל השלשים ושלשה בשנת אחת לשבוע השני לקח לו
 סלג אשה ושמה לומנה בת-שנער וסלג-לו בן בשנה הרביעית
 בשבוע ההוא ויקרא את-שמו רעי כי אמר הנה בנר-האנשים היו
 יט רעים בעצה הרעה לבנות להם עיר ומגדל בארץ שנער: כי נדרו
 מארץ אררט מנחתה אל-שנער כי בנמיו בנו את-העיר והמגדל
 כ לאמר נעלה-בו השמומה: ויחלו לבנות ובשבוע הרביעי לבנו
 לבנים באש ומהיניה להם הלבנים לאבן והמים אשר שחו בו חמר
 כא היוצא מהם וממעיני המים בארץ שנער: ויבנהו ארבעים שנה
 ושלש שנים בנהו לבנה שלמה מאתים ושלש לבנים רחבו וגבה
 (הלבנה) שליש האחת חמשת אלפים וארבע מאות ושלשים ושלש
 כב באמה עלה גבהו ושתים ורתות ושלש-עשרה פקסה: ויאמר יי
 אלהינו לנו הנה עם אחד החלו לעשות ועתה לא-יבצר מהם
 הדבר נרדה ונבלה שפתם ולא ישמעו איש דבר רעהו ויפוצו
 כג בערים ובעמים ולא תהיה עצה אחת בהם עד-יום הדין: ויגר
 יי ויגר עמו לראות את-העיר והמגדל אשר בנו בני האדם:
 כד ויבא כל-דברי לשונותיהם ולא שמע איש דבר רעהו ויחדלו
 כה לבנות העיר והמגדל: על-כן נקראה כל-ארץ שנער בבל כי שם
 בלל אלהים את כל-לשונות בני האדם ומשם נפוצו לקל-עריהם
 כו וקלשונותיהם ולעמיהם: וישלח יי רוח גדולה אל-המגדל ויפילה

י-ח לפניו. AC: לפני. הספרים. חסר בקצת כ"י. - ביום הדין. Ch: עד יום הדין. -
 כ-כ לבנו לבנים. כך מנסח Ch. - שליש האחת. הנוסח משובש והרבה עמלו בו
 כ-ט לחקנו. - כל דברי. C חסר, וכך הנוסח בשמר' ובע'. - רוח גדולה. ע' יוספוס

אֲרָצָה וְהִנֵּה-הוּא הַמִּגְדָּל וְאֲשֶׁר] בֵּין אֶרֶץ אַשּׁוּר וּבָבֶל בְּאֶרֶץ שְׁנָעַר
 כו וַיִּקְרָא שְׁמוֹ מִפְּלֹת: בְּשָׁבוֹעַ הַרְבִּיעִי בִּשְׁנַת אַחַת בְּרֵאשִׁיתָהּ בְּיֹבֵל
 נה הַשְּׁלֹשִׁים וְאַרְבָּעָה נְסֻצוּ מֵאֶרֶץ שְׁנָעַר: וַיֵּלֶךְ חָם וּבְנָיו אֶל-אֶרֶץ
 כט אֲחֻזָּתוֹ אֲשֶׁר מִצָּא בְּחִלְקוֹ בְּאֶרֶץ הַנָּגֹב: וַיֵּרָא בְּגַעַן אֶת-אֶרֶץ הַלְבָּנוֹן
 עַד-נַחַל מִצְרַיִם כִּי טוֹבָה הִיא מְאֹד וְלֹא הָלַךְ אֶל-אֶרֶץ נַחֲלָתוֹ
 לְמַעַרְב הַיָּם וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ הַלְבָּנוֹן מִמְּוֹרָח וּמִמַּעַרְב לְאֶרֶץ הַיַּרְדֵּן
 ל וְעַל-שְׂפַת הַיָּם: וַיֹּאמְרוּ-לוֹ חָם אָבִיו וְכוֹשׁ וּמִצְרַיִם אֲחִיו כִּי-יִשְׁכְּתוּ
 בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם אֲשֶׁר לֹא-יִצְאָהָ לָנוּ בְּגוֹרָל אֶל-תַּעֲשֶׂשׁ כְּזֹאת כִּי אִם-
 עֲשִׂיתָ זֹאת אַתָּה וּבְנֶיךָ תִּסְלֹו בְּמֶרֶד בְּאֶרֶץ וְאֲרוּרִים בְּמֶרֶד כִּי בְּמֶרֶד
 לא נִוְשַׁכְתֶּם וּבְמֶרֶד יִסְלֹו בְנֶיךָ וְתִכְרַת לְעוֹלָם: אֶל-תִּשְׁכַּח בְּמִשְׁכַּח שֵׁם
 לב וּבְנָיו כִּי לָשֵׁם וּלְבָנָיו יָצָא בְּגוֹרָלָם: אֲרוּר אַתָּה וְאֲרוּר תִּהְיֶה מִכָּל-
 בְּנֵי נֹחַ בְּקִלְלָהּ אֲשֶׁר הִקִּימוּנוּ בְּאֵלֶּה לִפְנֵי הַשּׁוֹשֵׁט הַקָּדוֹשׁ וּבְכָנִי
 לג נֹחַ אָבִינוּ: וְלֹא שָׁמַע אֲלֵיהֶם וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ הַלְבָּנוֹן מִחֻמַּת עַד-
 לד בּוֹאֲכָה מִצְרַיִם הוּא וּבְנָיו עַד-הַיּוֹם הַזֶּה: עַל-כֵּן תִּקְרָא הָאֶרֶץ
 לה הַהִיא וְאֶרֶץ בְּגַעַן: וַיָּשֶׁתּ וּבְנָיו הָלְכוּ יָמָּה וַיֵּשְׁבוּ בְּחִלְקָם וַיֵּרָא מֶרֶד
 אֶת-אֶרֶץ הַיָּם וְלֹא יָשְׁרָה בְּעֵינָיו וַיִּבְקֹשׁ מִעִילָם וְאֲשׁוּר וְאַרְפַּכְשָׁד
 מֵאֵת אֲחִי אֲשֶׁתוֹ וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ מִדְּקִין בְּקֶרֶבֶת אֲחִי אֲשֶׁתוֹ עַד-הַיּוֹם
 הַזֶּה וַיִּקְרָא לְמוֹשָׁבוֹ וּלְמוֹשָׁב בְּנָיו מִדְּקִין בְּשֵׁם מֶרֶד אָבִיהֶם:
 יא וּבְיֹבֵל הַשְּׁלֹשִׁים וְחִמְשָׁה בְּשָׁבוֹעַ הַשְּׁלִישִׁי בִּשְׁנַת אַחַת בּוֹ
 לְקַח-לוֹ רְעֻ אִשָּׁה וַשְּׁמָה אוֹרָה בֵּת אוֹר כֶּן-בָּשָׂד וְתִלְד-לוֹ בֵּן
 וַיִּקְרָא שְׁמוֹ שָׂרוּג בִּשְׁנָה הַשְּׁבִיעִית לְשָׁבוֹעַ הַזֶּה וְלִיֹּבֵל הַזֶּה:
 ב וַיִּחְלוּ בְנֵי נֹחַ לְהִלָּחֵם לְשִׁבּוֹת שָׁבִי וְלִבְרֹג אִישׁ אֶת-אֲחִיו וּלְשַׁפֹּךְ
 דַּם-אָדָם בְּאֶרֶץ וּלְאָכַל דָּם וּלְבַנּוֹת עָרִים בְּצֻרוֹת וְחוֹמָה וּמִגְדָּל
 וּלְרוֹמֵם אִישׁ עַל-הָעָם וּלְעֲשׂוֹת מְלוּכָה רֵאשׁוּנָה וּלְצֹאֵת לְמִלְחָמָה
 עִם עַל-עָם וּלְאֵם עַל-לָאֵם וְעִיר עַל-עִיר וְהַפֵּל לְהָרַע וּלְקִנּוֹת קָלִיר-
 תָּרֵב וּלְלַמֵּד בְּנֵיהֶם מִלְחָמָה וַיִּחְלוּ לְלַבֵּד עִיר וּלְמַכּוֹר וַיּוֹשְׁבֶיהָ
 ג לְעֶבְרִים וּשְׁפֹחוֹת: וַיִּבֶן אוֹר בֶּן-בָּשָׂד אֶת-אוֹר בְּשָׂדִים וַיִּקְרָא אֶת-
 ד שְׁמָה בְּשֵׁמוֹ וּבְשֵׁם אָבִיו: וַיַּעַשׂ לוֹ מִסְכָּה וַיִּשְׁתַּחֲוֶה קָלִיר-אִישׁ לְאֵלִילִים

לה קדמ' א' ג' ד' - מפלות. ע' סנהדרין ק"ט א'. - מדקי'ן. אולי מדין. -

יא רעו ושרוג (א') - התהוות מלחמה ושפיכת דם ואכילת דם ועבודת אלילים (ב'-ז) - נחור ותרח (ח-יד) - אברם מכיר את בוראו ועושה נפלאות (טז-כ"ד).

א בן כשד, נ"א: אחות כשד. - ותלד לו בן, נ"א: בנימ. - שרוג, נ"א: סרח. -
 ג-ד-ו-לאם על לאם, בכ"י: ועמים על עמים. - את אור, בכ"י: אָרָה. - עשו לנפשים

אֲשֶׁר עָשׂוּ לְנַפְשָׁם מִסֵּכָה וַיַּחֲלוּ לַעֲשׂוֹת פְּסִילִים וּתְמוֹנָה מִמָּאָה
 ה וְהַרוּחוֹת הָרָעִים וַיַּעֲרֹמוּ וַיִּתְּעוּ לַעֲשׂוֹת עֵזֶן וּמָמָאָה: וְהָיָה מִשְׁטָמָה
 מִתְּאֵמֶן לַעֲשׂוֹת בְּלִיָּה וְשִׁלַּח בְּיַד הַרוּחוֹת אֲשֶׁר-נִתְּנוּ תַחַת יָדוֹ
 לַעֲשׂוֹת בְּלִי-שְׁנָה וְחָמָא וְכַל-עֵזֶן לְהַשְׁחִית וּלְאַבֵּד וּלְשַׁקֵּדֶם בְּאָרֶץ:
 ו עַל-כֵּן נִקְרָא שֵׁם קְרוֹחַ שְׂרוּג כִּי קָרוּ כָלָם לַעֲשׂוֹת בְּלִי-חָמָא:
 ז וַיִּגְדֵּל וַיֵּשֶׁב בְּאוֹר פְּשָׁדִים בְּקִרְבָּת אָבִי אִם אֲשֶׁתוֹ וַיַּעֲבֵר אֶת-
 הָאֱלִילִים וַיַּחֲחִלּוּ אִשָּׁה בַּיּוֹבֵל הַשְּׁלֹשִׁים וְשָׁשָׁה בַּשְּׁבוּעַ הַחֲמִישִׁי
 ח בַּשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה בּוֹ וַשְּׁמָה מִלְכָּה בַת-בְּכָר בַת-אָחִי אָבִיו: וַתֵּלֶד-
 לוֹ אֶת-נַחֲוֹר בַּשָּׁנָה אַחַת לַשְּׁבוּעַ הַזֶּה וַיִּגְדֵּל וַיֵּשֶׁב בְּאוֹר פְּשָׁדִים
 וַיִּלְמְדוּ אָבִיו אֶת-הַקְּמַת הַפְּשָׁדִים קִנְחָשׁ וּלְכַשְׁף בְּאִתּוֹת הַשָּׁמַיִם:
 ט וּבַיּוֹבֵל הַשְּׁלֹשִׁים וַשְּׁבַעַה בַּשְּׁבוּעַ הַשִּׁשִּׁי בַּשָּׁנָה אַחַת בּוֹ קָחָה לוֹ
 י אִשָּׁה וַשְּׁמָה יִסְכָּה בַת-נִסְמוֹג מִן הַפְּשָׁדִים: וַתֵּלֶד-לוֹ אֶת-תִּרְחַ בַּשָּׁנָה
 יא הַשְּׁבִיעִית בַּשְּׁבוּעַ הַזֶּה: וַיִּשְׁלַח הַנָּשִׂיא מִשְׁטָמָה עוֹרְכִים וְצִפְרִים
 לְאַכֵּל אֶת-הַזֶּרַע אֲשֶׁר יִזְרַע בְּאַדְמָה לְהַשְׁחִית הָאָרֶץ לְמַעַן יִגְזְלוּ
 מִבְּנֵי הָאָדָם אֶת-פְּעֻלָּתָם בְּשָׂרָם וַיַּחֲרִשׁוּ בַּזֶּרַע וּלְקַטְהוּ הָעוֹרְכִים
 יב מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה: עַל-כֵּן קָרָא אָבִיו שְׁמוֹ תִּרְחַ כִּי הַמְרִיחוֹם
 יג הָעוֹרְכִים וְהָעוֹף וַיֹּאכְלוּ אֶת-זֶרַעָם לָהֶם: וַתַּחֲלִינָה הַשָּׁנִים שְׁנוֹת
 בַּצָּרָה מִשְׁנֵי הָעוֹף וְכַל-פְּרִי-עֵץ יֹאכְלוּ מֵעַל-הָעֵצִים וּבְעַמֵּל גְּדוֹל
 יד וְכָלוּ לְהַצִּיל מִמֶּשֶׁת מִכָּל-פְּרִי הָאָרֶץ בִּימֵיהֶם: וּבַיּוֹבֵל הַשְּׁלֹשִׁים
 וַתִּשְׁעָה בַּשְּׁבוּעַ הַשִּׁנִּי בַּשָּׁנָה אַחַת לְקַח-לוֹ תִּרְחַ אִשָּׁה וַשְּׁמָה עֲדָנָה
 טו בַת-אַבְרָם בַּת אַחֻת-אָבִיו לוֹ לְאִשָּׁה: וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית לַשְּׁבוּעַ
 טז הַזֶּה יָלְדָה לוֹ בֵן וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אַבְרָם בְּשֵׁם אָבִי אִמּוֹ כִּי מֵת וְהָיָה
 כְּתוּב שָׂרָם תַּחַת לָבֶן: וַיַּחֲלֵל הַנַּעֲרָה לְדַעַת אֶת-שְׁנֵי הָאָרֶץ כִּי שְׁנֵי
 כז הַכָּל אַחֲרֵי הַפְּסִילִים וְאַחֲרֵי הַחָמָא וַיִּלְמְדוּהוּ אָבִיו כְּתָב וְהוּא בָּרַךְ
 שְׁבוּעִים שָׁנִים וַיִּסְרַד מֵאֲבִיו וּמִיָּדָאָהוּ שְׁוֹר וַשְׁמָתָנָה עִמּוֹ לְאֱלִילִים:
 יח וַיַּחֲלֵל לְהַתְּפִלֵּל אֶל-בּוֹרָא הַכָּל כִּי-יַצִּילָהוּ מִשְׁנֵי בְּנֵי-הָאָדָם וְכִי
 יח לֹא-יִפְּלוּ וְיִגְדְּלוּ וְלִלְכָת אַחֲרֵי הַחָמָא וְהַזֶּרַע: וַתִּבּוֹא עַת הַזֶּרַע לְזֶרַע
 בְּאָרֶץ וַיֵּצְאוּ כָלָם יַחַד לְשֹׂמֵר עַל-זֶרַעָם מִשְׁנֵי הָעוֹרְכִים וַיֵּצֵא אַבְרָם

י-ב מ ס כ ה . ז י א : להם כוכבים. Ch: ויעשו להם. - י ס כ ה . בכושי: אַאָסָד . - ה ט ר י ח ו מ
 ה ע ו ר ב י מ . בכושי: הביאום לידי עניות. ונראה שלפני המתרגם היתה צורה פוניטית
 תרח וטרח ועל סמך זה נעשית האטימולוגיה העממית. -

יט עם־היוצאים והוא גער בך־ארבע עשרה שנה: ושנן עורכים בא
 לאכל את־הדג ויגן אבדם לקראתם בטרם ישובו על־הארץ
 ויאצק עליהם ויגער בהם בטרם ישובו על־הארץ לאכל את הדג
 ויאמר אל־תגדו שובו אל־המקום אשר יצאתם משם וישובו אליו:
 כ וישובו ביום ההוא עני עורכים שבדים שנים וישלחם ולא
 ישובו מכל העורכים בכל־השנה אשר שם אבדם ולא נותר אף־
 כא אחד: ויגדו כל אשר עמו בכל־השדות והוא צעק וכל־העורכים
 כב וישובו ויגדו שמו בכל־ארץ הכשדים: ויבאו אליו בשנה ההיא
 כל־הדגים וילך עמם עד־כלות עת־נרע האדמה ויורשו את־אדמתם
 כג ויבאו בשנה ההיא בר ויאכלו וישבעו: ובשנת אחת בשבוע
 החמישי למד אבדם את־עשי כלי השורים את־הרשי העצים
 ויעשו כלי על־האדמה מול יתד המחרשה להניח עליו זרע ונסל
 ממנו הדג בקצה המחרשה ונתבא באדמה ולא יראו משני העורכים:
 כד ויעש בן על־כל־יתד מחרשה על־האדמה ויורשו ויעבדו את־כל־
 האדמה בכל אשר צוה אבדם ולא יראו משני העורכ:
 יב ויהי בשבוע הששי בשנה השביעית בו ויגדו אבדם אל־
 ג תרח אביו ויאמר אבי ויאמר הנני בני: ויאמר מה התשועה
 והתועלת לנו מהאלילים האלה אשר תעבדום ותשתחוה להם:
 ג כי אין בהם רוח כי אלקים הם ושנת הלב הם אל־תעבדום:
 ד עבדו את־אלהי השמים המודיר טל וגשם על־האדמה ואשר
 ה ברא הכל בדרך וכל־החיים מלשגיו [הם]: ולמה תעבדו את־
 אשר אין בהם לב ורוח כי מעשי גרים הם ועל־בתפוחם תשאום
 ואין להם בהם תשועה ותקוה גדולה הם לאשר יעשו ושנת
 ו הלב לאשר יעבדום אל־תעבדום: ויאמר תרח ידעתי בני ומה
 ז אעשה להם הנה אשר צויתי לשרת לפניהם: ואם־אמר להם
 האמת והרגוני כי הלקה נפשם אחריהם לעבדם ולהללם החרש
 ח בני סך־יתרגוק: ויאמר את־הדברים האלה לשני אחיו ויקצפו

יב אברם מבקש להסיר את תרח מעבודת אלילים (א'—ח)—נישואי שרי (ט)—הרן ונחור (ט—יא)—אברם שורף את האלילים, מותו של הרן (יב—יד)—תרח וביתו הולכים לחרן (טו)—אברם מביט אל הכוכבים ומחפץ (טז—כ"א)—נצטוו לילך לכנען ונחברך (כ"ב—כ"ד)—ניתן לו הכח לדבר עברית (כ"ה—כ"ז)—עזוב את חרן לילך לכנען (כ"ח—ל"א).

יג—ח מלפניו. ציל: מידו. ורוח. כך בקצת כ"י. ויאמר תרח. נ"א: ויאמר אליו

ט עָלָיו וַיִּחְרַשׁ: וּבִיּוֹבֵל הָאֲרָבָעִים בַּשָּׁבוּעַ הַשְּׁנִי בַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית בּוֹ
 י לָקַח-לוֹ אֶבְרָם אִשָּׁה וְשָׂמָה שְׁרֵי בַת-אָבִיו וַתְּהִי לוֹ לְאִשָּׁה: וְהָרָן
 אָחִיו נָשָׂא לוֹ (וְאִשָּׁה) בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית בַּשָּׁבוּעַ הַשְּׁלִישִׁי וַתֵּלֶד לוֹ
 יא (וְאִשְׁתּוֹ) בֵּן בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית בַּשָּׁבוּעַ הַהוּא וַיִּקְרָא שְׁמוֹ לוֹט: וְנָחֹר
 יב אָחִיו נָשָׂא לוֹ אִשָּׁה: וַיְהִי בִשְׁנַת הַשָּׁשִׁים לְחַנִּי אֶבְרָם וְהָיָה הַשָּׁבוּעַ
 הָרְבִיעִי בַשָּׁנָה הָרְבִיעִית וַיָּקָם אֶבְרָם בְּלִילָהּ וַיִּבְעֵר אֶת-בֵּית
 יג הָאֱלִילִים וַיִּשְׂרַף אֶת-כָּל-אֲשֶׁר בַּבַּיִת וְאִישׁ לֹא נָדַע: וַיָּקֻמוּ בְּלִילָהּ
 יד וַיִּבְקָשׁוּ לְהַצִּיל אֶת-אֱלֹהֵיהֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ: וַיִּמָּהַר הָרָן לְהַצִּילָם
 וְהָאֵשׁ בּוֹעֶרֶת עָלָיו וַיִּשְׂרַף בְּתוֹךְ-הָאֵשׁ וַיָּמָת בְּאוֹר פְּשָׁדִים לְחַנִּי
 טו תָּרַח אָבִיו וַיִּקְבְּרֵהוּ בְּאוֹר: וַיֵּצֵא תָּרַח מְאוֹר פְּשָׁדִים הוּא וּבָנָיו
 לָלֶכֶת אַרְצָה הַלְבָנוֹן וְאֶרְצָה קִנְעָן וַיָּשָׁב בְּחָרָן וַיָּשָׁב אֶבְרָם עִם-
 טז תָּרַח אָבִיו בְּחָרָן שָׁבוּעִים שְׁנַיִם: וַיְהִי בַשָּׁבוּעַ הַשְּׁשִׁי בַשָּׁנָה
 הַחֲמִישִׁית בּוֹ (וַיָּקָם) אֶבְרָם וַיָּשָׁב בְּלִילָהּ בְּרֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי
 לְהַבִּיט בַּכּוֹכָבִים מִהָעֶרֶב עַד-הַבֹּקֶר לְרֹאוֹת מַה-יִּהְיֶה מַעֲשֵׂה הַשָּׁנָה
 יז בְּנִשְׁמִים וַיְהִי הוּא יוֹשֵׁב לְבָדּוֹ וּמַבִּיט: וַיָּבֹא דָבָר בְּלִבּוֹ וַיֹּאמֶר
 כָּל-אֲתוֹת הַכּוֹכָבִים וְכָל-אֲתוֹת הַשָּׁמַשׁ וְהַיָּרֵחַ הַכֹּל בְּיַד יְיָ וְלָמָּה
 יח אֲנִי חֹקֵר: בְּרִצּוֹנוֹ יִמָּסִיר עָרֵב וְכֹקֵד וּבְרִצּוֹנוֹ יוֹרִיד [טל] וְהַכֹּל
 יט בְּיָדוֹ הוּא: וַיִּתְפַּלֵּל בְּלִילָהּ הַהוּא וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אֵל עֲלִיּוֹן אַתָּה
 לְבָדֶדָּה לִי אֱלֹהִים וְאַתָּה בְּרֹאֲתָ הַכֹּל וְהַכֹּל מַעֲשֵׂה יְדִידָהּ הוּא וּבָהּ
 כ (וּבַעֲבוּדָתָהּ) בְּחֻרְמָתִי: הַצִּילֵנִי מִיַּד הָרוּחוֹת הָרָעִים הַמוֹשְׁלִים בְּמַחְשָׁבוֹת
 לִבִּי-אִישׁ וְאֵל יִתְעוֹנִי מֵאַחֲרֵי אֱלֹהֵי הַשִּׁבְעִי אֹתִי וְנָרְעִי לְעוֹלָם
 כא וְאַל-תִּתְּעָה מַעֲסָה וְעַד-עוֹלָם: וַיֹּאמֶר הָאֵשׁוֹב אֶל-אוֹר פְּשָׁדִים אֲשֶׁר
 בִּקְשׁוּ סָנִי לָשׁוֹב אֲלֵיהֶם וְאִם-אֲשַׁב־פָּה בְּמָקוֹם הַזֶּה דֶּדֶד וְשָׁרָה
 לְסָנֶיהָ הַצִּלְתִּיהָ בְּיַד-עֲבָדָהּ וַיַּעַשׂ וְאֶל-יִלְדָּהּ בִּשְׁנַת לְבֹו אֱלֹהֵי:
 כב הוּא כָּלָה לְדַבֵּר וּלְהִתְפַּלֵּל וְהָיָה נִשְׁלָחוֹ דְּבָרֵי יְיָ אֵלָיו בְּיָדֵי לֹאמֶר
 קוֹם [לָהּ] מֵאֶרְצָהּ וּמִמּוֹלֶדְתָּהּ וּמִבֵּית אָבִיהָ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֵרָאָהּ
 כג וְאֶעֱשֶׂה [בָּהָרָן גְּדוּלָהּ] לְגוֹי גְּדוֹל וְרַב: וְאֶבְרָכָהּ וְאֶגְדֵּל שְׁמָהּ
 וְהִיְיָהּ בְּרִידָהּ בָּאָרֶץ וַיִּתְּכָרְכוּ בָּהּ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ וְאֶבְרָהָם מִבְּרָכֶיהָ

ט-י אביו. - צוויי. נ"א: אלצוני, הכריחוני. - אשה. אין CD. - אשתו. רק בקצת כ"י. -
 יב-יד טו בשנת הששים. מחוקן לפי Ch. - באור. Ch: באור כשדים. - בחרן. נ"א: בארץ
 ח"ט-מחרן. - יוריד. נ"א: לא יוריד. - ובעבודתך. נ"א: ובמלכותך. - ויאמר. הגהת Ch. -
 כג-כ בארץ גדולה. רק בקצת כ"י. - והיית ברוך. כך מסר המתרגם את הלשון והיית

כד וּמִקְלִידָּהּ אָאָר: וְהָיִיתִי לָהּ לֵאלֹהִים לְבָנִיהָ וּלְבָנִי בָנִיהָ וּלְכָל־
 זָרָעָהּ וְאֶחָדֶיהָ אֲנִי אֱלֹהֶיהָ אֶל־תִּירָא מִעֲמָתָהּ וְעַד־כָּל־דְּרוֹתֶיהָ הָאָרֶץ
 כה אֲנִי אֱלֹהֶיהָ: וַיֹּאמֶר אֵלַי יְיָ אֱלֹהִים שָׂמַח סָיו וְאֶנְיוּ לְמַעַן וְשָׁמַע
 וְדָבָר בְּשָׁפָה אֲשֶׁר תִּרְאֶה בִּי־שִׁבְתָּהּ מִסִּי כָל־בָּנִי הָאָדָם וּמִמִּי
 כו הַמַּפְלֵת: וְאֶפְתַּח סָיו וְשִׁפְטִיו וְאֶפְתַּח אֶנְיוּ וְאֶחָל לְדָבָר עִמּוֹ
 כז עֲבָרִית בְּלִשׁוֹן הַבְּרִיאָה: וַיִּקַּח סִסְרִי אֲבוֹתִי וְהִמָּה כְּתוּבִים עֲבָרִית
 וַיִּשְׁתַּיְקֶם וַיַּחַל לְהַגִּיתָ בָּהֶם מֵאֵד וַאֲנִיד־לוֹ אֲנִי אֶת־כָּל־הַקְּשָׁה מִמֶּנּוּ
 כח וַיְהִינָה בָּהֶם בְּשִׁשֶּׁת יָדֵי הַגָּשָׁם: וְהָיִי הַשְּׁנָה הַשְּׁבִיעִית בְּשָׁבוּעַ
 הַשְּׁשִׁי וַיְדַבֵּר עִם־אֲבִיו וַיַּגִּיד־לוֹ בִּי־נִצָּא מִחֶרֶן לְלֶכֶת אֶרֶץ כְּנָעַן
 כט לְרֹאשִׁיתָהּ וְנָשׁוּב אֵלָיו: וַיֹּאמֶר־לוֹ תֵּרַח אָבִיו לָהּ בְּשָׁלוֹם אֶל־עוֹלָמִי
 ל יִישֹׁר דְּרָכָהּ וַיְהִי יְיָ עִמָּהּ וַיִּשְׁמְרָהּ מִכָּל־דָּע וַנִּתֵּן לָהּ חֶסֶד וְרַחֲמִים
 וְחַן בְּעֵינֵי רוֹאֶיהָ וְלֹא יְהִינָה שְׁלֵמוֹן לְכָל־בָּנִי הָאָדָם עָלֶיהָ לְהַרְע
 ל לָהּ לָהּ בְּשָׁלוֹם: וְכִי תִרְאֶה אֶרֶץ מוֹקֶה בְּעֵינֶיהָ לְשִׁבְתָּ בָּהּ כּוֹס
 לֹא וַיִּנֵּן עִמָּהּ: וְאֵת נְחוֹר אֶחָד מֵעוֹב אֶצְלִי עַד־שׁוֹבָהּ בְּשָׁלוֹם
 וְהִלְכֵנּוּ עִמָּהּ בְּלֵנוּ וַיְחַדּוּ:

יג וַיֵּלֶךְ אֲבָרָם מִחֶרֶן וַיִּקַּח אֶת־שָׂרִי אִשְׁתּוֹ וְאֶת־לוֹט בֶּן־הָרָן
 אֶחָיו אֶל־אֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבוֹאוּ אֶרֶץ אַשּׁוּר וַיִּסַּע עַד־שָׁכֶם וַיָּשָׁב בְּאֵלֹן
 ג גְּבִי: וַיִּרְא אֶת־הָאָרֶץ וְהָיָה מוֹקֶה מֵאֵד מִבּוֹאָהּ חֶמֶת עַד־הַהָר
 ג-ד הַגְּבִי: וַיֹּאמֶר־לוֹ יְיָ לָהּ וּלְזָרָעָהּ אֲמֵן אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת: וַיִּבֶן שָׁם
 ה מִזְבֵּחַ וַיַּעַל עָלָיו עוֹלָה לַיְיָ אֲשֶׁר נִרְאָה אֵלָיו: וַיִּקֶּם מִשָּׁם וַיֵּלֶךְ
 ו הַר־בֵּית־אֵל עַד־הַיָּם וְהָיָה מִמְּנַח וַיִּשֶׁשׁ אֶהְלוֹ: וַיִּרְא וְהָיָה
 אֶרֶץ מוֹקֶה וְרַחֲבֵת יָדַיִם וְשִׁמְנָה מֵאֵד וְהַפֵּל צִמָּח בָּהּ יֵין וְתַאֲנִים

כד ברכה (ברא' יב ב'). - ואחר כך. נראה שיעור הכתוב: והייתי לך ולבניך ולבני בניך
 ולכל זרעך אחר כך לאלהים. וקרוב לכך הנוסח של Ch: והייתי לך ולבנך ולבן בנך
 כה וכל זרעך לאלהים. - ודבר בשפה. נ"א: במיו, או: בלשוננו. - המפלת. כך הוא מכנה
 כו-כז לחורבת המגדל של דור המפלה. - ואפתח אזניו. אין בנוסח Ch. - ויעתיקם.
 נראה שכוונתו להעתקה מלוח אל לוח. ואין כאן לשון תרגום. שהרי כתובים היו עברית
 כט והוא כבר היה מדבר עברית. - אל-עולמי. נ"א: אל העולמים. ונראה שכן צ"ל. -
 ל וה' עמך. A חסר.

יג מסע אברם מחרן לשכם בארץ כנען ומשם לחברון ומחברון למצרים (א-י"ד) - הוא חוזר לכנען ושם, לאחר
 שנסר לוֹט הימנו, הובטח על הארץ ונסע לחברון (י"ד-כ"א) - מלחמתו של כדורלעומר על סדום
 ועמורה ושבת לוֹט (כ"ב-כ"ד) - מתן דין של מעשר (כ"ה-כ"ט).

א-כ באלון גבה. באלון בממרא. ולפי התרגום ממרא = גבוה. - ושמונה. בכושי:

ורמונים ועץ בלן ודרם ואלות ועצירות וארזים ולבנון וברזשים
 וכל-עץ השדה ומים על-ההרים: ויבדד את-י: אשר הוציאו מאור
 ח פשדים ויבארו אל-הארץ הזאת: ויהי בשנה הראשונה בשבוע
 השביעי בראש החודש הראשון ויבן מנזח בדר ההוא ויקרא בשם
 ט אדני אתה אלהי אל עולם: ויעל על-המנזח עולה ל: ביריהנה
 י עמו ולא יעזבונו כל-ימי חיו: ונקם משם וילך צפונה ויבוא עד-
 חברון וחברון נבנתה אז וישב שם שתי שנים בארץ הנגב עד-
 יא בוא לזמ ויהי רעב בארץ: וילך אברהם מארומה בשנה השלישית
 בשבוע ההוא וישב במצרים חמש שנים סרם נלקחה ממנו אשתו:
 יב-יג ויצען מצרים נבנתה אז שבע שנים אחר חברון: ויהי כאשר לקח
 סרעה את-שרי אשת אברהם ויגוע : את-סרעה וכל-ביתו מכה
 יד גדולה בגלל שרי אשת אברהם: ואברהם קבר מאד במקנה בצאן
 ובבקר ובחמורים ובפוסים ובגמלים ובצבדים ובשפחות ובבשר
 טו ובזהב הרבה מאד ולזמ בן-אחיו במקנה: וישב סרעה את-שרי
 אשת אברהם וישלחנו מארץ מצרים וילך אל-המקום אשר נסה
 שם אהלו הראשון מקום המנזח והעי ממזרח בית-אל וילך ויבדד
 טז את-י: אלהיו אשר השיבו בשלום: ויהי ביובל הארבעים ואחר
 בשנת שלש בשבוע הראשון וישב אל-המקום ההוא ויעל עליו
 עולה ויקרא בשם אדני ויאמר אתה אדני אל עליון אלהי לעולם
 יז ועד: ובשנה הרביעית בשבוע ההוא נסרד לזמ ממנו וישב לזמ
 יח בקדום ואנשי קדום חסאים מאד: ויתעצב אל-לבבו כי נסרד בן-
 יט אחיו ממנו כי אין לו בנים: בשנה ההיא כאשר הגדה לזמ
 ויאמר : לאברהם אחרי הסרד-לזמ ממנו בשנה הרביעית בשבוע
 הזה ויאמר אליו שא ציניך מן-המקום אשר אתה יושב שם דרומה
 כ וצפונה ונמה וקדמה: כי כל-הארץ אשר תראה את-דלך ולרעה
 עד-עולם ושמי את-ורעה כחול הים אם-יוכל איש לספר את-
 כא חול הים גם-ורעה וספר: קום לך לארצה ולרחבה וראה את-
 כב קלה כי לרעה אתנגה וילך אברהם חברונה וישב שמה: ובשנה

משובחה. - ועץ בלן ודרם. סיבם של אילנות אלו אינו ידוע. - וארזים ולבנון.
 שנים במקום אחד: וארזי לבנון. - כי יהיה עמו. למען יהיה עמו. - צפונה. עיקרו:
 ט- דרומה. השמות צפון ודרום מתחלפים בכושית. - והעי ממזרח בית אל. Ch מגיה
 טו (על פי ברא' י"ב ח'): העי מקדם ובית אל מיס. - את חול הים. נ"א: את-עפר
 כ

היהו קא בדרך לעמר מלך עילם ואמרשל מלך שנקר ואירוד מלך
 קליסר ותרנל מלך גוים ונפו את-מלך עמורה ונגם מלך קדום
 כג ויפלו רבים פצועים בעמק השדים בגם-המלח: וילקדו את-קדום
 ואדמה וצבויים ויגלו את-לוש בן-אחי אברם וכל-מקנהו וילך עד-
 כד-כה דן: ויבוא הקליט ויגד לאברם כי הגלה בן-אחיו: וישם יליד
 ביתו על-אברם ועל-זרעו המעשר הראשון לזו וישם זו להקד-
 כו עולם כיונתנהו לכהנים אשר ישרתו לסגיו ולקחהו לעולם: ואין
 למצנה הזאת קץ הנמים כי לדרות עולם שומה כיונתנו מעשר
 לזו מן-הזרע ומהנין ומהשמן (מן-הדגן מהתירוש ומהיצהר) ומן-
 כז הבקר ומן-הצאן: והוא נתן לכהניו לאכל ולשתות בשמחה לסגיו:
 כח ויבוא אליו מלך קדום וישתחו לסגיו ויאמר אדונני אברם תן
 כט לנו את-הנקש אשר הצלת וזהו הרכוש לך: ויאמר אליו אברם
 הרימותי ידי לאל עליון מתומ עד-שרוד נעל אס-אקח מכל-אשר-
 לך שותאמר אני העשרתי את-אברם בלעדי רק-אשר אכלו
 הנערים וחלק הנאשים אשר הלכו אתי אוזן ואשכול וממרא כם
 יקחו חלקם:

יד אחר הדברים האלה בשנה הרביעית לשבוע הזה בראש
 החדש השלישי הזה דבר-זו אל-אברם בחלום לאמר אל-תירא
 ב אברם כי אנכי מנן לך וישרך הרבה מאד: ויאמר אדני אדני
 מה-תתן-לי ואנכי הלך עירי ובן-משק בן-אמתי הוא ומשק
 ג אליעזר הוא וירשני ולי לא נחת זרע: ויאמר אליו לא יירשך
 ד זה כיראם אשר יצא ממעיך הוא וירשך: ויוצא אתו החוצה
 ויאמר אליו הבט השמורה וראה את-בוכבי השמים אם-יתוכל לספר
 ה אתם: ויבט השמורה וראה את-הבוכבים ויאמר כה יהיה זרעך:
 ו-ו והאמין בזה ויחשקה לו אדמה: ויאמר לו אני זו אליהך אשר
 הוצאתיך מאור בשדים לתת לך את-ארץ כנען לאחוזת עולם

כג-כד הארץ. - כדר לעמר. בכי: כלודוגומר. - ואמרפל. בכי: אימלפל. - בן-אחי
 כט אברם ניא: בן אחיו. - אם אקח. כוונתו: אם אקח מחוט עד שרוך נעל. - אוזן.
 במקום: ענר (וכך גם בע').

יד לאברם הובסח בן וזרע רב (א-יז) - הוא מביא קרבן ובאותו מעמד הוגד לו על זרעו שהוא עתיד להיות
 גר במצרים (ח-יז) - בריתו של ה' עם אברם (יח-כ) - הגד ילדה את ישמעאל (כא-כיד).

ב-ד-ז ובן-משק. שם פרטי. לדעת המתרגם. - וראה. ניא: וספור. - ארץ כנען.

ח וְהוֹיֵתִי לָךְ לְאֱלֹהִים וְלִנְרָעָה אַחֲרֶיךָ: וַיֹּאמֶר אֲדָנִי אֲדָנִי יְיָ אֱלֹהִים
ט בָּמָה אֲדַע כִּי אֵינְשׁ: וַיֹּאמֶר אֵלָיו קַח לָךְ עֲגֹלָה מְשֻׁלָּשֶׁת וְעֹז
י מְשֻׁלָּשֶׁת וְאֵיל מְשֻׁלָּשׁ וְתוֹר וְגֹזֶל: וַיִּקַּח אֶת-כָּל-אֵלֶּה בַּחֲצִי הַחֹדֶשׁ
יא וְהוּא יֹשֵׁב בְּאֵלֹן מִמְּרָא אֲשֶׁר אֵצֶל חֲבֹרוֹן: וַיֵּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּזְבַּח
אֶת-כָּל-אֵלֶּה וַיִּשְׁפֹּךְ דָּמָם עַל-הַמִּזְבֵּחַ וַיִּבְטַר אוֹתָם בַּתְּנֹךְ וַיִּתֵּן אִישׁ
יב בְּתָרוֹ וְאֶת-הַצִּפּוֹר לֹא בָתָר: וַתִּרְדָּה הַצִּפּוֹרִים עַל-הַגְּזָרִים וַיִּגְרָשׁוּן
יג אַבְרָם וְלֹא נָתַן לַצִּפּוֹרִים לְנֶעֱת בָּהֶם: וַיְהִי כְּבֹא הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּסְחַר נָסַל
עַל-אַבְרָם וְהָיָה אִימָה חֲשֵׁכָה גְדוֹלָה נֹשֶׁלֶת עָלָיו וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם
דָּע מַדַּע בִּינֵר יִהְיֶה וְרָעָה בְּאֶרֶץ נָכָר וַעֲבֹדוּם וְעָנִי אוֹתָם אֲרַבַּע
יד מֵאוֹת שָׁנָה: וְגַם אֶת-הַגֹּיִם אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי וְאַחֲרֵי-כֵן יֵצְאוּ
טו בְּרִכּוּשׁ גְּדוֹלָה: וְאַתָּה תִּלְךְ אֶל-אֲבוֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם וְתִקְבֹּר בְּשִׂיבָה טוֹבָה:
טז וּבְדוֹר הַרְבִּיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה כִּי לֹא-שָׁלֵם עוֹן הָאֲמִרִי עַד-עֲתָה:
יז וַיִּיקַּץ מִשְׁנָתוֹ וַיָּקָם וַהֲשִׁמֵּשׁ בָּאָה וּלְהִבָּה הִנֵּתָה וְהָיָה תַנּוּר עֶשֶׂן
יח וְלִפִּיד אֵשׁ עֹבֵר בֵּין הַגְּזָרִים: בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת יְיָ בְּרִית אֶת-אַבְרָם
לֵאמֹר לִנְרָעָה אֲמֵן אֶת-הָאֶרֶץ הַזֹּאת מִנְּהַר מִצְרַיִם עַד-הַנָּהָר הַגָּדוֹל
(וְהָרִי) פָּרָת וְאֶרֶץ הַקִּינִי הַקִּנְזִי וְהַקְּדִמּוֹנִי וְהַקְּרָסָאִים וְהַקְּסוֹדִים
יט וְהַחֲוִי וְהָאֲמִרִי וְהַקִּנְעִנִי וְהַגְּזָזִי: וַיַּעֲבֹר (בַּיּוֹם) וַיַּעַל אַבְרָם אֶת-
כ הַגְּזָרִים וְהַצִּפּוֹר וּמִקְהָתָם וְנִסְכָּם וְהַתְּאֲבָלִם הָאֵשׁ: וּבַיּוֹם הַהוּא
כא כָּרַתְנוּ בְּרִית אֶת-אַבְרָם בְּבְרִית אֲשֶׁר כָּרַתְנוּ בַּחֲדָשׁ הַהוּא אֶת-נֶחֱם
וַיַּחֲדֵשׁ אַבְרָם אֶת-יְהִיחָהּ וְאֶת-יְהִיחָהּ לוֹ עַד-עוֹלָם: וַיִּשְׁמַח אַבְרָם
כב וַיִּגֵּד אֶת כָּל-הַדְּבָר הַזֶּה לְשָׂרֵי אֲשֶׁתוֹ וַיִּבְטַח כִּי יִהְיֶה-לּוֹ יָרֵעַ וְהָיָה
כג לֹא יִלְדָּה: וַתִּיעֵץ שָׂרִי לְאַבְרָם אִשָּׁה וַתֹּאמֶר בּוֹא אֶל-הַנָּהָר שְׁפָתָתִי
כד הַמִּצְרָיָה אוֹלִי יִבְנֶה לָךְ מִמְּנָה יָרֵעַ: וַיִּשְׁמַע אַבְרָם בְּקוֹל שָׂרִי אֲשֶׁתוֹ
וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ עֲשִׂי [בְּדָבָר] וַתִּקַּח שָׂרִי אֶת-הַנָּהָר שְׁפָתָתָה הַמִּצְרָיִת
כד וַתִּתְּנָה לְאַבְרָם אִשָּׁה לְמַעַן תִּהְיֶה לוֹ לְאִשָּׁה: וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וַתַּהַר וַתֵּלֶד
בֶּן וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל בְּשָׁנָה הַסְּמִישִׁית בְּשָׁבוֹעַ הַזֶּה וְהַשָּׁנָה
הַהִיא הִיא שְׁנַת שְׁמוֹנִים וָשֵׁשׁ לְחַיֵּי אַבְרָם:

ח-יג נ"א: ארץ הכנענים. - ה' אלהים. רק בקצת כ"י. - על הגזרים. כך מגיה Ch במקום
טו הפגרים שבמקרא, בכּוּשִׁי כְּתוּב: על המונח. - ובדור הרביעי. כך הבין המתרגם את
יח לשון המקרא: ודור רביעי. - עד-עתה. כך הבין את התיבה הַזֶּה שבמקרא. - והגרגשי.
ככ"י אחד נוסף: והיבּוּסִי. -

מז ובשנה החמישית בשבוע הרביעי ביובל שהוא בחדש השלישי
 ב בחצי החדש עשה אברהם חג בכורי קציר הקמה: ונקרב מנחה
 חדשה על-המזבח ראשית התבואה לוי וסר ואיל ושה על-המזבח
 ג עולה לוי ומנחתם ונסביהם העלה על-המזבח על-הקטרת: ונרא
 ו אל-אברהם ויאמר לו אני אל שדי התהלך לפני והנה תמים:
 ד-ה ואתנה את-בריתי ביני ובינה וארבה אותה מאד: ויפל אברהם על-
 ו פניו ונדבר אליו וי לאמר: הנה בריתי עמך ואשימה אב המון
 ז גוים: ולא יקרא שמך עוד אברהם והנה שמך מעתה ועד-עולם
 ח אברהם כי אב המון גוים נתתיך: ואגדלך מאד ואתך-לך גוים
 ט ומלכים ממך יצאו: ואתנה בריתי ביני ובינה ובין ורעה אחריה
 י לדרותם חקת עולם והייתי לך לאלהים ולורעה אחריה לדרותם:
 יא ונתתי לך ולורעה אחריה את-ארץ מגוריהם ארץ כנען אשר
 יא תמשל ובה לעולם והייתי להם לאלהים: ויאמר וי לאברהם
 ואתה שמר את-בריתי אתה וורעה אחריה ומלתם את-כל-ערלותיכם
 יב והנה אות בריתי לעולם ביני ובינה ולדרות: וביום השמיני תמולו
 כל-זכר בזרעכם וליר-בית ומקנת כספכם מכל-בני-זכר אשר
 יג קניתם אשר לא מזרעה: המול ומולו כל-בני ביתך ומקנת כסף
 יד ומולו והיתה בריתי בבשרכם חקת עולם: והערל בקל וכוורכם
 אשר לא-ימול את-בשר ערלתו ביום השמיני ונקרתה הנפש ההיא
 טו מעמיה כי את-בריתי הסר: ויאמר וי אל-אברהם והנה שרי אשתה
 טו לא יקרא שמך שרי כי שרה שמך: ואברך ואתה ואתנה לך
 יז ממנה בן וברכתיו והנה לגוי ומלכי גוים יהיו ממנו: ויפל אברהם
 על-פניו וישמח ויאמר בלבו הקדמא שנה יוליד-בן ושרה בת-
 יח תשעים תולד: ויאמר אברהם אל-וי לו ושמעאל יחנה לפניך:
 יט ויאמר וי בן אבל שרה תלד לך בן וקראה שמו יצחק ונקימותי
 כ בריתי עמך לעולם ולורעו אחריו: ולישמעאל שמעתיך ואברהם

אברהם עושה חג הביכורים (א'-ב) - הוא נצטוו על שינוי השם ועל המילה (ג'-יד) - שינוי שמה של שרי והבטחה על לידת יצחק (טו-כ"א) - אברהם וביתו וישמעאל נימולו (כ"ב-כ"ד) - מילה מצוה לדרות (כ"ה-כ"ו) - בחירתן של ישראל לעם ה' (כ"ז-כ"ט) - ישראל מונהגים ע"י ה' ושאר העמים ע"י שרים (ל'-ל"ב) - ישראל עתידים להיות נאמנים לאלהיהם (ל"ג-ל"ד).

ט ארץ מגוריהם. בכושי: הארץ אשר גלית שמה. ונראה שהבין ארץ מגורים =
 יא ארץ של גר ולא של תושב בה. - וזרעך אחריו. נ"א תוספת: כל זכורכם. -
 טז-כא ואברך. נ"א: וברכתיה. - יהיו. נ"א: יצאו. - בשנה הבאה. בכושי: בשנה השנית.

והקביתיו והקביתי אתו מאד ושנים-עשר מלכים יוליד וגמתי לנזי
 כא גדול: ואת-קביתי אקים את-יבחק אשר תלד לה שרה בימים האלה
 כב-כג בשנה הבאה: וכל לדבר אתו ויעל יי מעל אברהם: ויעש אברהם
 באשר דבר אליו יי ויקח את-ישמעאל בנו וכל-יליד ביתו וכל-
 כד מקנת כספו כל-דבר אשר בביתו וימל בשר ערלתם: ובשנים היום
 הנה נמול אברהם וכל-אנשי ביתו וכל-מקנת כספו מבני נכר נמולו
 כה עמו: וזה חק לכל-דורות עולם ואין מילת ימים ולא יעבר יום אחד
 משמונת הימים כי חקת עולם היא שומה ובתוכה בלחות השמים:
 כו וכל-הילוד אשר לא-ימול בשר נששו עד-היום השמיני לא מבני
 הקרית הוא אשר קרת יי לאברהם כי אם-מבני האכדון ואין-בו אות
 כי מאת יי הוא כי לאבד ולהשמיד מעל הארץ ולהקביתו מן-הארץ
 כז כי את-קבית יי אליהו הסר: כל-מלאכי השנים וכל-מלאכי הקדש
 כח ככה בקרם מיום הקראם ויבש אל-מלאכי קדש הקדשים ויקדש את-
 ישראל להיות עמו ועם-מלאכיו הקדושים: ועתה צו את-בני ישראל
 ושמרו את-אות הקרית הזאת לכל דורותם לחקת עולם ולא יקרתו
 כט מן-הארץ: כי המאנה שומה לקרית למען ישמרוה לעולם בכל-בני
 ל ישראל: כי את-ישמעאל ובניו ואחיו ועשו לא-הקריב יי אליו ולא
 בחר בהם כי בני-אברהם הם ביי-ידעם ויבחר בישראל להיות לו
 לא קדם: ויקדשו ויאספו מכל-בני-הארץ כי הרבה עמים רוב לאמים וכלם
 לב לו ובכלם המשיל רוחות להתעוותם מאחריו: ובישראל לא המשיל
 כל-מלאך וכל-דור כי הוא לבדו שושנם והוא ישמרם ויבקשם מיד-
 מלאכיו ומרוחותיו ומיד-כלם וכל-מאנותיו למען ישמרם ויבחרם והיו
 לג לו והוא יהיה להם מעטה ועד-עולם: ועתה אודיעה כי בחקה הזאת
 יקשעו בני-ישראל ולא ימולו את-בניהם בכל-התורה הזאת כי מבשר
 לד מילתם יעזבו את-מילת בניהם זאת וכל-בני-בליעל יעזבו את-בניהם
 בלי מילה באשר נולדו: ויצא קצת גדול על-בני-ישראל מאת יי כי
 עזבו את-קביתו ויסורו ויקניאוהו ולא עשו חקתם לאות הזאת ביי-עשו
 גשומם פגים להנרשם ולהקרתם מהארץ ואין להם סליחה ומחילה
 לסלח ולמחל ולהם על-כל-הטעמים טעמי השננה הזאת לעולם:

כח-כז והוא תרגום של כעת חיה. - מילת ימים. נ"א: ערלת ימים. - לכל דורות. נ"א:
 לג לדורות. - כי בני אברהם. אף כי בני אברהם. - וכל בני בליעל. בכושי:
 וכל בני בלחור. וענינו מעין: וכל בני שטן. -

טז ובאחר לחדש הרביעי נראינו לאברהם באלוני ממרא ונדרב
 ב עמו ונדרלו כי יקחלו בן משרה אשתו: ותצחק שרה כי שמעה
 באשר דברנו את הדברים האלה עם-אברהם ונגערה ותירא
 ג ותכחש כי צחקה בגלל הדברים [האלה]: ונאמר לה את-שם-בנה
 ד בכתוב בלחות השמים יצחק (ל)שמו: וקשובנו אליה למועד ותהר
 ה [והנה] בן [במעיה]: ובחדש ההוא עשה יי את-משפט סדום ועמורה
 וצביון וכל-ארץ הירדן וישרשן באש ויבשרית ויבשרית עד-היום
 הנה באשר הנתי לה כל-מעשיהם כי רעים הם וחסאים מאד
 ויטמאו וינונו ויעשו טמאה בארץ: וכן יעשה יי משפט בכל-
 ז המקומות אשר עשו שם בטמאת סדום כמשפט סדום: ואת-לוט
 ח הציל כי זכר יי את-אברהם ויציאהו מתוך המהפכה: ויעש הוא
 ויבנותיו חסא בארץ אשר לא הנה כמהו מימי אדם עד-ימיו כי
 ט שכב האישי עם-בנותיו: והנה צנה ונחרת על-כל-יורעו בלחות
 השמים להבדילם ולעשות משפטים כמשפט סדום וכי לא ישאר-
 י לו כל-יורע אדם ביום הדין: ובחדש ההוא נסע אברהם מחברון
 יא וישב בין קדש ושור בקרי גרר: ובחצי החדש החמישי יצא משם
 יב וישב בבאר-שבע: ובחצי החדש הששי סקר יי את-שרה ויעש
 יג לה באשר אמר לה ותהר: ותלד בן בחדש השלישי בחצי החדש
 יד בימים אשר אמר יי לאברהם בחרג הבכורים נולד יצחק: וימל
 אברהם את-בנו ביום השמיני הוא הראשון אשר נמול בבית
 טו באשר הוקם לעולם: ובשנה הששית בחדש הנה בשבוע הרביעי
 טז באנו אל-אברהם בארה שבע ונרא אליו באשר אמרנו לשרה
 כי נשוב אליה והיא הרה בן: ונשב בחדש הרביעי ונמצא את-
 שרה הרה לפנינו ונקרד אותה ונבשרנה בכל אשר צוינו כי לא
 ימות עד-כי יולדו [לו] עוד ששה בנים ויראה סרם ימות ויבצחק
 יז יקרא לו שם וזרע: וכל-יורע בקיו גוים יהנה ועל הגוים ימנו

טז מלאכים נגלו לאברהם בחברון והבטיחוהו שוב על לידת יצחק (א-ד) - מהפכת סדום והצלת לוט (ה-ט) - אברהם בבאר שבע, לידתו ומילתו של יצחק שזרעו יהיה נחלת ה' (י-יט) - תיקון חג הסוכות (כ-לא).

ביד ונגערה ב.ה. A: ונפחידנה. - ככתוב, נוסח Ch: כמצוות. - במעיה. אין בכי. - חז"א ויזנו. Ch: נוסף: בבשרם. - הציל, בקצת כ"י: נציל. - בבאר שבע, בכוש: באר השבועה. פירוש הדבר תמצא לקמן. - בחדש הזה, רק בקצת כ"י. - ונברך אותה ונבשרנה, בקצת כ"י: אותו ונבשרנו. - צוינו, נ"א: צנה עליו. - ויראה, בקצת כ"י

יח ומבניו יצחק אחד יהנה לנרע קדש ובגוים לא יתחשב: כי לחלקד
 עליון יהנה ובכל אשר לאלהים נרד הוא וכל-נרעו להיות נרע
 יי עם-סגולה מבד-עם ולמען יהנה ממלכת כהנים וגוי קדוש:
 יט ונלך נרענו ונכשר את-שורה [ב]כל-אשר אמרנו לו וישמחו שניהם
 כ שמחה גדולה מאד: ויבן שם מנבח לו אשר הצילו וישמחהו
 בארץ מגוריו ויעש חג שמחה גדולה בחדש שהוא שבעת ימים
 כא אצל המנבח אשר בנה בבאר-שבע: ויבן סבות לו ולעבדיו בחג
 כב שהוא והוא ראשון עשה חג הסבות בארץ: ובשבעת הימים האלה
 יקריב אברהם מדי יום ביומו על-המנבח עולה לו פרים שנים
 קבשים שבעה ושעיר אחד לחטאת ולכפר-בו עליו ועל-נרעו:
 כג ולקרבו שלמים אילים שבעה שעירים שבעה קבשים שבעה ושבע
 עזים ומנחתם ונספיהם על-כל-חלבם וקטיר על-קרבו העולה לרצון
 כד לני לריח ניחוח: והקטיר בקר וערב קטרת סמים ולבנה ותקבנה
 ונשא ונרד ומר וקשט כל-שבעה אלה יקריב וישחק נחד בד בבד
 כה טהור: ויעש בן חג שבעה ימים וישמח בכל-לבבו ובכל-גששו הוא
 כו וכל-אשר בביתו ובן-נדר אין עמו וכל-ערל: ויבדר את-בראו
 אשר בראהו בדרו כי ברצנו ברא אתו כי ידע וראה כי ממנו
 יצא מטע צדק לדרות עולם וממנו נרע קדש להיות כמהו לעשות
 כז הכל: ויבדר את-בראו וישמח ויקרא את-שם החג שהוא חג יי
 כח שמחה לרצון לאל עליון: ונברכהו לעולם וכל-נרעו אחריו דרות
 כח והעולם בארץ כי עשה את החג שהוא בעתו לדרות לחות השמים:
 כט על-בן הוקם בלחות השמים על-ישראל כי יהיו עושים את-חג
 ל הסבות שבעת ימים בשמחה בחדש השביעי ויהי לרצון לפני יי
 חק-עולם לדרותם בכל-שנה ושנה: ואין לזה קץ הימים כי לעולם
 הוקם לישראל לעשותו וישבו בסבות ושמו בתרים על ראשם
 לא ולקחו ענף עץ-עבת וערבי-גמל: וינקח אברהם לבות תמרים ופרי
 עץ הדר וסבב מדי יום ביומו את המנבח בענקים שבע ליום
 ובבקר יהלל ויודה לאלהיו על-הכל בשמחה:

יח-כ נוסף: אותם כלם. - עם סגולה. בכ"י: עם נחלה. - חג. ג"א: את החג שהוא. -
 כב-לא פרים שנים. ג"א: אילים שנים. - לבות תמרים. נראה שבמקור היה כתוב: לולבי
 תמרים והמתרגם טעה. -

י"ו ובשנת אחת בשבוע השמישי ביובל ההוא נגמל יצחק וישע
 אברהם משמה גדול בתדש השלישי ביום הנמל את-בנו יצחק:
 ב וישמעאל בן-הגר המצרית הנה לפני אברהם אביו במקומו וישמח
 ג אברהם ויגדר את-ו: כי ראה בנים ולא מת ערירי: ויזכר את-
 ד דברו אשר דבר אליו ביום הסדר-לוט ממנו וישמח כי נתן לו
 ה וזרע בארץ לרשת את-הארץ ויגדר בן-ל[פניו] את-בורא הכל:
 וטרא שרה את-וישמעאל והוא מצחק ורוקד ואברהם שמח שמחה
 ז גדולה ותקנא בוישמעאל ותאמר אל-אברהם גרש את-האמה הזאת
 ח ובה כי לא ירש בן-האמה הזאת עם-בני יצחק: וזרע הדבר
 ט הנה בעיני אברהם על-אדות אמתו ועל-אדות בנו כי יגרשם
 י מסניו: ויאמר וי לאברהם אל-זרע בעיניה בגלל הילד ובגלל
 י"א הנערה כל אשר תאמר אליה שרה שמע בקולה ועשה כי בן-יצחק
 י"ב יקרא לה שם וזרע: ונס את-בן-והאמה הזאת אשים לגוי גדול
 י"ג כי מנערה הוא: ונקם אברהם בבקר ויבא בקרי לחם וחסם מים
 י"ד וישם על-שכם הגר ואת-הילד וישלחה: ומלך וסמך במדבר
 ט"ו באר שבע ויכלו המים מן-החמת ויצמא הילד וילא מלכת ויפל:
 ט"ז ותקחהו אמו ומשליכהו תחת אחד הניתים ומלך ומשב מנגדו
 י"ח הרחק במשחיו קשת כי אמה אל-ארה במות ולדי ומשב ומבך:
 י"ט ויאמר אליה מלאך האלהים אחד הקדושים מה-זה תבכי הגר
 כ קומי שאי את-הילד והסויקי אתו בגרד כי שמע וי את-קולך:
 כ"א וטרא את-הילד ותבקח את-עיניה וטרא באר מים ומלך ותמלא
 כ"ב את-החמת מים ומשק את-ילדה ותקם ומלך אל-מדבר שארן:
 כ"ג ויגדל הילד ויהי רובה קשת ויהי וי עמו ותקח-לו אמו אשה
 כ"ד מבנות מצרים: ומלד-לו בן ותקרא שמו נביות כי אמה קרוב
 כ"ה וי לי בקראי אליו: ויהי בשבוע השביעי בשנה הראשונה בתדש

י"ז טרדתם של הגר וישמעאל (א' - י"ד) - משטמה מציע להי שידורש מאת אברהם להקריב את יצחק כדי
 לנסות אהבתו ויראתו, עשרה נסיונות שנתנסה בהם אברהם (ט"ו - י"ח).

א-ג בכי השיעור: נגמל יצחק ביובל ההוא. - לרשת את הארץ. רק בקצת כ"י.
 ד וכוונתו: בחייו. - ב [כל] פ"ו. B חסר כל. - ורוקד. ברומי נוסף: עם יצחק. - האמה.
 ז ג"א: הנערה. - בן-האמה. בכ"י (וכן במ"ז) חסר האמה. - הנערה. כך גם בע'. -
 י"א-י"ג ותשליכהו. ברוב כ"י כתוב: ובלכתה השליכתו. - בידיך. ג"א: בידך. - וטרא.
 י"ח ג"א: וירא. - ותקרא. בכוש: ויקרא. - אשר יאמר אליו. כך ברוב כ"י. - בעשרת
 המלכים. בכוש: במעשר המלכים. -

הראשון ביוכל שהוא בשנים עשר לחדש הזה היה דבר בשמים
 על-אדות אברהם כי נאמן הוא בקל-אשר ידבר ויז אהבו כי
 בקל-צרה נאמן-הוא: ויבא השור משטמה ויאמר לשני האלהים
 הנה אברהם אהב את-יצחק בנו ויבקרנו על-כל אהר-לו ויגלהו
 עולה על-המזבח ואתה תראה אם-ינעשה את-הדבר הזה ומדע אם-
 נאמן הוא בכל אשר תנסהו: ואלהים גרע כי נאמן אברהם בקל-
 צרה אשר יאמר אליו כי נסהו בארצו ובקרב וינסהו בעשרת
 המלכים וינסהו עוד באשתו בהלקחה ממנו ובמילה וינסהו
 בישמעאל ובהגר אמתו באשר שלחם ובכל אשר נסהו נמצא
 נאמן ולא קצרה רוחו ולא בושש לעשות כי נאמן היה ואהב את-יו:
 ויאמר יי אל-אברהם אברהם ויאמר הנני אנני: ויאמר אליו
 קח את-בנה אשר אהבת את-יצחק ולד-לה אל-ארץ רמה והעלהו
 על-אחד ההרים אשר אמר אליו: וישכם בבקר ויעמם על-אתנו
 ויבא את-שני נערי עמו ואת-יצחק בנו ויבקע עצי עולה וילך
 אל-המקום ביום השלישי וירא את-המקום מרחוק: ויבא עו-
 באר-מים ויאמר אל-נערי שבו בזה עם-האתון ואני והנער נלכה
 ונשתחוו ונשובה אליכם: ויבא עצי עולה וישם על-שכם ויצחק
 בנו ויבא את-האש בגדו ואת-המאכלת וילכו שניהם יחדו עד-
 המקום ההוא: ויאמר יצחק אל אביו אבי ויאמר הנני בני [ויאמר]
 אליו הנה האש והמאכלת והעצים ואיפה השא לעולה אבי: ויאמר
 יי יראה-לי השא לעולה בני ויקרב אל-מקום הר יי: ויבן מזבח
 וישם עצים על-המזבח ויעקד את-יצחק בנו וישימהו על-העצים
 ממשל למזבח ויושט גדו לקחת את-המאכלת לשחט את-יצחק:
 ואעמד לשני השור משטמה ויאמר יי אהר-לו אל-יורד גדו
 על-הנער ואל-ינעש לו מאומה כי עתה גרעתי כי ירא אלהים
 הוא: ויקראהו יי מן-השמים ויאמר אליו אברהם אברהם ויחרד
 ויאמר הנני: ויאמר אליו אל-תשלח ירך אל-הנער ואל-תעש לו
 מאומה כי עתה גרעתי כי ירא אלהים אתה ולא חשבת את-בנה

יח עקידת יצחק לחרותו של משטמה (א' - י"ג) - אברהם נתברך שוב והוא חוזר לבאר שבע (יד - רט).
 א-ב אדני. חסר בכמה כ"י. - אשר אהבת = יידיך (כמו בע', במקום הידיך שבנוסח
 ג העברי). - ארץ רמה. כמו בע' (במקום ארץ המוריה). ובסורי: ארץ האמרי. - וישכם
 ד-ה' B נוסף: משם. - ונשתחווה. בכ"י: וכהשתחוונו. - בידו. ג"א: בידו. - אחד. כמו

יב את־בכורך ממני: ונבולש השר משטמה וישא אברהם את עיניו
 וירא והנה איל אחד נאחז ונבא בקרניו וילך אברהם ויקח את־
 יג האיל ויעלהו לעולה תחת בנו: ויקרא אברהם שם המקום ההוא
 יד ראה וי אשר נאמר וי ראה וזה הרציון: ויקרא וי לאברהם
 טו שנית בשמו מן־השמים כאשר נראינו לדבר עמו בשם וי: ויאמר
 כי נשבעתי נאם וי אלהים יען אשר עשית את־הדבר הזה ולא
 חשבת ממני את־בנה בכורך אשר אהבת כי בך אברהם ונהרה
 אברהם את־נרעה בכובדי השמים וכחול אשר על־שפת הים ויירש
 טז נרעה את שער אוניו: והתקברו בנרעה כל־גווי הארץ עקב אשר
 שמעת בקולי ותודע לכל כי נאמן אמה לי בכל אשר אצווה לך
 ז בשלום: וילך אברהם אל־נעריו ויקמו וילכו בארה שבע יחדו
 יח וישב אברהם בבאר שבע: ויחג את־החג הזה בכל־השנים שבעה
 ימים בשמחה ויקרא לו חג וי קסי שבעת הימים אשר הולך וישב
 יט בשלום: וכן הוקם ויקם בקלות השמים על־אדות ישוראל ונרעו
 לעשות את־החג הזה שבעת ימים בשמחה:
 יט ובשנת אחת בשבוע הראשון ביובל הארבעים ושנים זה שב
 אברהם וישב מול חברון אשר היא קרנת־ארבע עוד שבועים
 ב שנים: ובשנה הראשונה אשר בשבוע השלישי אשר ביובל הזה
 ג קלו ימי חיי שרה ותמת בחברון: וילך אברהם לבנותה ולקברה
 ונקברו התאריך רוחו אם־יחשא באמרי סיו וימצא ארץ אפים בזה
 ד ולא יקם: כי בארץ רוח דבר עם־בני־חם כי יתגורלו מקום
 ה לקבר את־מתו בו: וזו נתן את־חפזו בעיני כל־רואי ויבקש בך
 לב את־בני־חם ויתגורלו את־ארץ מערת המכסלה אשר מול ממרא
 ו אשר היא חברון בארבע מואות] קסח: והם בקשהו לאמר נתן־לך
 חנם והוא לא לקח מידם חנם] כי נתן את־מחיר המקום קסח שלם

בע', ובנוסח המסורת: אחר. - ויבא. כבר שער Ch שטעות המעתיק היא. וציל בסבך. -
 ה' ראה. נראה שהמתרגם היה אובד עצות כי לא ידע הפירוש בנוסח העברי שלפניו. -
 טו כאשר נראינו. Ch מגיה: כאשר שמו אותנו. - בנך בכורך. כך לפי נוסח דילמן.
 טז Ch מגיה: ידיך (ע' בפס"ב). - ותודע. A: ואודיעך. -

יט חזרתו של אברהם לחברון, מיתחה וקבורתה של שרה (א'-ט') - גישואיו של יצחק וגישואין שניים של
 אברהם, לידת עשו ויעקב (י'-יד) - אברהם מצוה לרבקה על יעקב ומברכהו (טו'-לא).
 א-ח קרית ארבע. בכי: קרית רבוק (כמו בע'). - ממרא. בכי: ממברם. או
 ממבראם. - בארבע מואות] בכי: בארבעים. ונראה שבמקור העברי היה מאות
 בקיצור (=מ'). והמתרגם קרא: בארבע[ים]. - והוא לא לקח מידם חנם.

וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָהֶם אֲסִים [אֲרָצָה] וְאַחַר קָבַר אֶת-מֹתוֹ בַּמִּקְדָּשׁ:
 ז וַיְהִי כִלְיָמִי חֲנִי שָׂרָה מֵאָה [שְׁנֵים] וְהָיוּ יוֹבְלִים
 ח שְׁנָיִם וְאַרְבָּעָה שָׁבָעוֹת וְשָׁנָה אֶחָת אֵלֶּה יָמֵי חֲנִי שָׂרָה: [וְהָ] ט
 הַנְּסִיּוֹן הַעֲשִׂירִי אֲשֶׁר נָסָה בּוֹ אַבְרָהָם וַיִּמָּצֵא נֶאֱמָן וְאַרְד־רֹחַ: [וְלֹא] י
 דָּבָר דָּבָר עַל-אֲדֹת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אָמַר יְיָ לְתַתָּה-לּוֹ
 וּלְגָרְעוֹ אַחֲרָיו כִּי אִם בִּקְש־שָׁם לְקַבֵּר אֶת-מֹתוֹ כִּי נִמָּצֵא נֶאֱמָן
 י וְ[אֲרָד־רֹחַ] וַיִּקְטַב אֹהֶב יְיָ בְּלַחֹת הַשָּׁמַיִם: [וּבְשָׁנָה הַרְבִּיעִית לֹא] יא
 לָקַח לִי־צֶחֶק בְּנֵי אִשָּׁה וְשָׁמָּה רִבְקָה בַת-בְּתוּאֵל בֶּן-נָחוֹר אָחִי
 אַבְרָהָם: [וְאַבְרָהָם לָקַח לֹא] אִשָּׁה שְׁלִישִׁית וְשָׁמָּה קַטּוּרָה מִלִּידֵי יב
 בֵּיתוֹ כִּי מָתָה הָגָר לִשְׁנֵי שָׂרָה: [וּמִלֵּד לֹא] בָּנִים שָׂשָׂה וְנֶבֶר וְנִקְשָׁן יג
 וּמְדִי וּמִדָּף וְיִזְבוּק וְיַחֲזִי בְּשָׁנֵי שָׁבָעוֹת שְׁנֵים: [וּבְשָׁבוֹעַ הַשְּׁשִׁי] יד
 בְּשָׁנָתוֹ הַשְּׁנִית יָלְדָה רִבְקָה לִי־צֶחֶק שְׁנֵי בָנִים אֶת-יַעֲקֹב וְאֶת-עֵשָׂו
 [וְהָיוּ] יַעֲקֹב אִישׁ תָּם וְעֵשָׂו אִישׁ רָעָה וְעֵשָׂו אִישׁ שָׂרָה שְׁעִיר וַיַּעֲקֹב
 טו יוֹשֵׁב אֱדֻלְמִים: [וַיִּגְדְּלוּ] הַנְּעָרִים וַיִּלְמַד יַעֲקֹב סֹסֶר וְעֵשָׂו לֹא לָמַד כִּי טז
 אִישׁ שָׂרָה הוּא וְצִיד וַיִּלְמַד קָרֵב וְכָל-מַעֲשָׂיו נֹאמָה: [וַאֲהָב אַבְרָהָם] יז
 אֶת-יַעֲקֹב וַיִּצְחָק [וְאֹהֶב] אֶת-עֵשָׂו: [וַיֵּרָא] אַבְרָהָם אֶת-מַעֲשֵׂה עֵשָׂו
 וַיֵּדַע כִּי בִי־עַקֵּב יִקְרָא לֹא שֵׁם וַיִּרְעַ וַיִּקְרָא לְרִבְקָה וַיַּצֵּו עַל-אֲדֹת יח
 יַעֲקֹב כִּי רָאָה כִּי אֶהְבָּה אֶת-יַעֲקֹב מֵעֵשָׂו מְאֹד: [וַיֹּאמֶר] אֵלֶיהָ בְּתִי יט
 שְׁמִרִי אֶת-בְּנֵי אֶת-יַעֲקֹב כִּי הוּא יִהְיֶה תַּחְתִּי בָּאָרֶץ לְבָרָכָה בְּבָנֵי
 אָדָם וּלְכָל-נֹרַע שֵׁם לְתַהֲלָה: [כִּי יִדְעָתִי] כִּי בּוֹ יִבְחָר יְיָ לֹא לְעַם כ
 סָגֻלָּה מִכָּל [הָעַמִּים] אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי הָאָדָמָה: [וְהָיָה] יִצְחָק בְּנִי אֹהֶב כא
 אֶת-עֵשָׂו מִיַּעֲקֹב וְאֵנִי רֹאֲיִיתִךְ כִּי אֶהְבֶּת-צֶדֶק אֶהְבֶּת אֶת-יַעֲקֹב:
 הַרְבֵּי עוֹד הַיֹּסֵב לֹא וְהָיוּ עֵינֶיךָ עָלָיו לְאֶהְבָּה כִּי הוּא יִהְיֶה לִּי כב
 לְבָרָכָה בָּאָרֶץ מֵעַתָּה וְעַד-כָּל-יְדֵי הָעוֹלָם: [תַּחֲזַקְנָה] יְדֵיךָ וְשִׁמְחִי
 בְּבִנְךָ בִי־עַקֵּב כִּי אֹתוֹ אֶהְבֶּתִּי מְאֹד מִכָּל-בְּנֵי עַד-עוֹלָם יִתְבָּרַךְ יְיָ
 בּוֹ] וַיְהִי וַיֵּרְעוּ מֵלֹא כָל-הָאָרֶץ: [אִם-יִוָּכַל] אָדָם לְסַפֵּר אֶת-עֲשֵׂר הָאָרֶץ

ז רק בקצת כ"י. - ושנה אחת. אם נחשב שיוכל הוא שבעה שבועות. כל' מ"ט
 י שנים. - אחי אברהם. א נוסף: אחות לבן ובת בתואל בן מלכה אשת נחור אחי
 יב אברהם (מתוקן ע"י Ch). - לשמות הבנים השווה ברא' כ"ה ב': זמון יקשן מדין יסב
 יג-כ ושוח. - איש תם. בקצת כ"י: איש חָלָק. - דרות העולם. בכ"י: דרות הארץ. נ"א:
 כא-כד לעולם ולכל הדורות. - ושמי. נ"א: ויגל לבך. - [ה' בו]. חסר ברוב הכ"י. - ומה ללא ל.
 בקצת כ"י: ואנוש. -

כג וַרְעוּ יִסְפְּרוּ: וְכָל-הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בִּרְכֵנִי יְיָ אוֹתִי וְאֶת-יָרְעִי לִי־עֹקֵב
 כד וְלִנְרָעוֹ תִהְיֶה כָל-הַיָּמִים: וּבְנִרְעוֹ יִתְבָּרֵךְ שְׁמִי וְשֵׁם אֲבוֹתִי שֵׁם וְנָח
 כה וַחֲנוּךְ וּמַהֲלָלָאֵל וְשֵׁם אָדָם: וְהָיוּ הֵם לְיִסְדֵּי הַשָּׁמַיִם וּלְחֻזֵּק הָאָרֶץ
 כו וּלְחִדּוֹשׁ כָּל-הַמְּאֹדוֹת אֲשֶׁר בָּרָקִיעַ: וַיִּקְרָא לִי־עֹקֵב לְעֵינֵי רִבְקָה אִמּוֹ
 כז וַיִּשְׁקָהּ וַיִּבְרַכְהוּ וַיֹּאמֶר אֵלָיו: בְּנִי יַעֲקֹב אֱהוּבִי אֲשֶׁר אֶהְיֶה נֶשֶׁאִי
 וְבִרְכָּהּ אֱלֹהִים מֵעַל לְרָקִיעִים וַיִּתֵּן-לָהּ אֶת-כָּל-הַבְּרָכוֹת אֲשֶׁר בִּרְךָ
 אֶת-אָדָם וַחֲנוּךְ וְנָח וְשֵׁם וְכָל אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלָי וְכָל אֲשֶׁר אָמַר לְתַת־
 כח לִי יְדִבְרַכְּהָ וּבְנִירְעָה עַד-עוֹלָם כִּי־מִי הַשָּׁמַיִם עַל-הָאָרֶץ: וְלֹא יִמְשְׁלוּ
 בָּהּ וּבְנִירְעָה רִחוּת מִשְׁטֵמָה לְהַרְחִיק אוֹתָהּ מֵאַחֲרֵי יְיָ אֲשֶׁר-הוּא
 כט אֱלֹהֶיהָ מַעֲמָה וְעַד-עוֹלָם: וְהָיָה לָהּ יְיָ אֱלֹהִים לְאֵב וְאִתָּהּ בְּנוֹ
 ל בְּכֹרוֹ וְעַמּוֹ כָּל-הַיָּמִים לָךְ בְּנִי בְּשָׁלוֹם: וַיֵּצְאוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו מֵאֵת
 לא אֲבָרְהָם: וַתֵּאָהֱב רִבְקָה אֶת-יַעֲקֹב בְּכָל-לֵבָהּ וּבְכָל-נַפְשָׁהּ הִרְבָּה
 מְאֹד מֵעֲשׂוֹ וַיִּצְחַק אֹהֵב אֶת-עֲשׂוֹ מִיַּעֲקֹב:
 ב וּבְיוֹבֵל הָאָרְבָּעִים וּשְׁנָיִם בִּשְׁנָה הָרְאשׁוֹנָה בִּשְׁבוּעַ הַשְּׁבִיעִי
 קָרָא אֲבָרְהָם אֶת-יִשְׁמָעֵאל וּשְׁנָיִם עָשָׂר בְּנָיו וְאֶת-יִצְחָק וּשְׁנֵי בְנָיו
 ג וְשֵׁשֶׁת בְּנֵי קַטּוּרָה וּבְנֵיהֶם: וַיָּצֹגם לְשֹׁמֵר אֶת-דִּרְךָ יְיָ לַעֲשׂוֹת-
 צֶדֶק וּלְאַהֲבָה אִישׁ אֶת-רֵעֵהוּ וּלְהִיּוֹת קָמָהוּ לְכָל-אָדָם וּלְלָבֵת בָּהּ
 ג אִישׁ-אִישׁ וּבָשִׂים לִבָּם אֱלֹהֵיהֶם וּלַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְצֶדֶק בָּאָרֶץ: וְכִי
 יָמוּלוּ אֶת-בְּנֵיהֶם בְּבִרְיֹת אֲשֶׁר נִכְרְתָה עִמָּם וְלֹא יִסּוּרוּ יָמִין וּשְׂמָאל
 מִכָּל-הַדְּרָכִים אֲשֶׁר צָגָם יְיָ וַיִּשְׁמְרוּ מִכָּל-טָמֵא וְכִי יַעֲזֹב מִבְּיַנּוֹ
 ד כָּל-טָמְאָה וְנוֹת: וְכִי תִזְנֶה לָבָם כָּל-אִשָּׁה אוֹ בֵּת בָּאֵשׁ תִּשְׂרָפוּהָ
 וְלֹא תִזְנִיגָה אַחֲרֵי עֵינֶיהָ וּלְבָן וְלֹא יִקְחוּ לָהֶם אִשָּׁה מִבְּנוֹת בְּנֵעַן כִּי
 ה יִכְרְתוּ אֶת-יָרְעֵם בְּנֵעַן מִן-הָאָרֶץ: וַיֹּאמֶר לָהֶם אֶת-מִשְׁפָּט הַעֲנָקִים
 וּמִשְׁפָּט קְדוֹם כֹּאֲשֶׁר נִשְׁפָּטוּ בְּגִלְגַּל רַעְתָּם וּבְגִלְגַּל הַזָּנוּת וְהַטָּמְאָה
 ו הַחֲשִׁיתָם בִּינֵיהֶם: וְאַתֶּם הַשְּׁמְרוּ מִכָּל-זָנוּת וּטָמְאָה וּמִכָּל-זֶעַל
 הַחֲטָא לְכָל-תַּתְּנוּ שְׁמֵנוּ לְקַלְלָהּ וְכָל-חַיִּיכָם לְשַׁרְקָהּ וּבְנֵיכָם לְהַשְׁחִית

כ אברהם צוה לבניו ולבני בניו לעשות צדק, לשמר מצות מילה ולהמנע מטמאה ועבודת אלילים (א'–ה) – שלח את בניו מעל פניו במתנות (י"א) – מקומותיהם של בני ישמעאל ובני קטורה (י"ב–י"ג).

ב לכל-אדם. כך מגיה Ch. ובכושית: צבא=מלחמה, שבא=[בני] אדם. – אשר צום. בקצת כ"י: אשר צונו. – מכל סמא. בקצת כ"י: מכל זנות וטמאה. – כי יכרתו את-זרע כנען. נ"א: כי כל זרע כנען יכרת. – השחיתם ביניהם. בכמה כ"י יש תוספת: בזנות מתו. – לשרקה. כך מתקן Ch. ולי נראה שבמקור היה כתוב:

ז בקרב והייתם ארורים בפרום ושארייתכם בקני עמורה: אע"ה
 בכם קני אהבו את-אלהי השמים ודבקו בקל-מצותיו ואל-תלכו
 ח אחר אלהיהם ואחרי סמאנתם: אלהי מסכה לא תעשו לכם
 ופסילים כי שוא הם וכל-רוח אין בהם כי מעשה ידים הם וכל-
 ט הבוטח בהם בטח בשוא לא תעבדום ולא תשתחוו להם: ועבדו
 אל עליון והשתחוו לו תמיד וקויו בקל-עת ונעשו הישר והצדק
 לשניו למען ירצה בכם ויתן לכם רחמי ויוריד לכם נשם בוקר
 וערב וברך כל-מעשיכם אשר עשיתם בצדק וברך וכולה ומימיה
 וברך פרי בטנה ופרי אדמתה ועשתרות אלשיה ועדרי צאנה:
 י והיית לבדקה בצדק ורצו בכם כל-גווי הארץ ויברכו את-בניכם
 יא בשמי למען יהיו ברוכים כמוני: ויתן לי-שמעאל בנו ולבני קסורה
 יב מתנות וישלחם מעל יצחק בנו: וילך ושמעאל ובניו ובני קסורה
 ובניהם יחדו וישבו מפרמון עד-בואכה בקל בקל-הארץ אשר פני
 מנרחה מול השימון ויתעברו אלה באלה ויקרא שמם ערב ושמעאלים:
 כא ובשנה הששית בשבוע השביעי אשר ביובל הזה קרא אברהם
 ליצחק בנו ויצוהו אביו לאמר הנה זקנתי ולא ידעתי את-יום מותי
 ב כי שבע ימים אנכי: בן-מאה ושבעים וחמש שנים הגני ובכל-
 ימי חיי זכרתי את-י: ואררשנו בקל-לפי לעשות רצון אלהי ולמען
 ג אשר לבת בקל-דרךיו: האלילים שגאה נפשי למען אשמר לעשות
 ד רצון בראי: כי אלהים חיים הוא וקדוש הוא ונאמן-הוא וצדיק
 הוא מכל ואין בו חסם ומשוא פנים ומקח שחד כי אל-הי-צדק
 ה הוא ועושה משפט הוא בקל-עוברי מצותו ובזוי בריתו: ואתה
 בני שמר מצותו וחקתו ומשפטו ואל-תלך אחרי הסמאים ואחרי
 ו הפסילים ואחרי המסכות: ואל-תאכל כל כל-ידם-חיה ובהמה וכל-
 ז עוף אשר יעופף בשמים: ובזבחה זבח לקרבן שלמים למען
 ייטב הובח ונרקת את-דמו על-המזבח וכל-חלב הקליל תעלה
 על-המזבח בסלת וקרבן המנחה בשמן עם-נקבו תעלה הכל יחד

ט לקלס. - ומימך. א: ואדמתך. - פרי בסנך ופרי אדמתך. בכושי: זרע בסנך
 י-יב זרע אדמתך. - והיית. ברומי: והייתם. - בשמי. ניא: בשמים. - מפרמון. נראה
 שציל מפארן. - ברומי נוסף בסוף הפסוק: עד היום הזה. -
 כא אברהם צוה ליצחק להזהר מעבודת אלילים ומאכלת דם ולימדהו דיני קרבנות ועצי קרבן (א-כ"ה).
 כ-ו כי שבע ימים אנכי. בכושי: כי שבעתי את-ימי. - ואל תאכל. ניא ואל-

ח על-המזבח אשה ריח ניחוח לוי: וסלב קרבן השלמים תשים
על-האש כחלב הקרב וכל-החלב אשר על-הקרב ושתי הקליות
וכל-החלב אשר עליהן ועל-הקרעים והקבד על-הקליות יחד:
ט ותעלה כל-זה לריח ניחוח אשה לוי עם-קרבנו ועם-נקבו תעלה
י הכל יחד לריח ניחוח לחם הקרב לוי: ואת-קשרו תאכל ביום
ההוא ולמחרתו ולא יבא עליו השמש ביום המחרת עד-אשר
יאכל ולא ישאר ליום השלישי כי לא ייטב כי לא נבחר ואל-
תאכלנו: וכל-אכליו את-עונם ישאו כי בן מצאתי כתוב בספר
יא אבותי הראשונים בדברי חנוך ובדברי-לח: ובכל-קרבנותיה תשים
יב מלח ואל-תשבת ברית המלח בכל-קרבנותיה לפני ה': והשמר
בעצי הקרבן ואל תביא עצי קרבן על-המזבח מלבד ברוש דשן
שגר ארן אשוח ארז ארז אדם תמר וזית מר דשנה ואתרונג ערער
יג ובשם: מן-העצים האלה תשים על-המזבח תחת קרבן הקליל
ונבחר מראיהם ולא תשים כל-עץ נבקע ושחור-המראה עצים
קשים ונקיים אשר אין בהם כל-מום תמימים ושנית נסועים ואל-
יד תשם עץ ישן כי-סג ריחו כי-אין ריחו בו כבראשונה: ומלבד
העצים האלה לא תשים (עוד) אחרים כי ריחם סג (ולא)
טו יעלה ריח ריחו השמימה: שמר את-המצודה ועשה בני למען
טז תישר בכל-מעשיה: ובכל-עת שהור תהיה בבשרה ורחמיה במים
שרם לבתה להעלות על-המזבח ורחמיה ידיה ורגליה שרם תקרב
זז אל-המזבח ובכל-זאת להעלות תשוב ותרחם ידיה ורגליה: ולא
יראה בכם כל-דם ובבגדיכם ונשמרת בני בדם השמר-לה מאד
יח בעשר תכסנו: ואל-תאכל את-הדם כי-הוא בנפש ולא תאכל כל-
יט דם: ולא תקח שחר על-כל-דם-אדם כי ישפך דם בלי משפט
כי הדם הוא אשר נשפך והחניף את-הארץ והארץ לא תוכל
כ להשחר מדם-האדם כי אם-בדם שפכו: ולא-תקח שחר ובשר
בדם האדם דם תחת דם למען תרצה לפני ה' אל עליון והנה
שומר הטוב ולמען תשמר מקל-דע ולמען יצילך מקל-מות:

ח-יג תאכלו.-השלימים. בכושי: קרבן הגאולה, אבל משמעו שלמים.-ונקיים. לפי תיקון Ch.-
ט-כט ועשה. א: ועשנה.-והחניף. בכושי: והחטיא.-וכפר. ג:א: ומתח.-[בכל דרות
הארץ]. חסר בנוסח א.

כא וְרֵאִיתִי אֲנִי בְנֵי אֶת־קִלְמֶשֶׁשׁ בֶּן־הָאָדָם כִּי חָסָא וְרָעָה הוּא וְכָל־
 כב מַעֲשֵׂיהֶם שְׂמָאָה וְנֶאֱצָה וְתָבֵל וְאִין־צָדֵק בָּהֶם: הַשְׁמֵר־לָךְ שְׁוֹמֵלֶךְ
 בְּדַרְכֵיהֶם וּבַעֲקֻבֹּתֵיהֶם לֹא תִדְרֹךְ וְאֶל־תִּחַסָּא חָסָא מִן לִפְנֵי אֵל־
 כג עֲלִיּוֹן וְהַסְתִּיר שְׁנֵי מַמָּה וְהַשִּׁיבָה בְּיַד־חַסְאָתָהּ וְהַכְרִיתָהּ מִן־הָאָרֶץ
 וְרָעָה מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם וְאָבֵד שְׂמָהּ וְרָעָה מִקִּלְמֶשֶׁשׁ: סוּר מִקִּלְ־
 כד מַעֲשֵׂיהֶם וּמִקִּלְמֶשֶׁשׁ וּשְׁמֵר חֶקֶת אֵל עֲלִיּוֹן וַעֲשֵׂה רָצֹנוֹ וְהִישָׁרָהּ
 כה בְּכָל: וּבִרְכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂיךָ וּלְקַח מִמָּהּ מִשְׁעֶ־צָדֵק בְּכָל־הָאָרֶץ
 וּבְכָל־דְּרוֹת הָאָרֶץ וְנוֹדַע שְׁמִי וְשְׂמָהּ תַּחַת הַשָּׁמַיִם בְּכָל־הַיָּמִים:
 כו לָךְ בְּנֵי בְּשָׁלוֹם וְחֻנָּקָה אֵל עֲלִיּוֹן אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵיךָ לַעֲשׂוֹת רָצֹנוֹ
 כז וּבִרְךָ כָּל־וְרָעָה וּשְׂאֲרֵית וְרָעָה לְדַרְי דְּרוֹת הָעוֹלָם בְּכָל־בְּרַכַּת
 ח הָצָדֵק וְהַיִּיף בְּרַכָּה בְּכָל־הָאָרֶץ: וַיֵּצֵא מֵאִתּוֹ וַיְגַל וַיִּשְׁמַח:
 כח וַהֲיִי בְּשָׁבוֹעַ הָרִאשׁוֹן בִּיּוֹבֵל הָאֲרָבָעִים וְאֲרָבָעָה בְּשָׁנַת שְׁתֵּים
 הֵיא הַשְּׁנָה אֲשֶׁר־בָּהּ מֵת אֲבִרְהָם וַיָּבֹאוּ יִצְחָק וַיִּשְׁמַעְאֵל מִבְּאֵר
 ג שָׁבַע לְחַג אֶת־חַג הַשִּׁבְעוֹת וְהוּא חַג הַבְּבוּרִים אֶל־אֲבִירְהָם אָבִיהֶם
 ד וַיִּשְׁמַח אֲבִירְהָם כִּי בָּאוּ שְׁנֵי בָנָיו: כִּי מִקְנֶה רַב לַיִצְחָק בְּבֵאֵר
 ג שָׁבַע וְהָלַךְ יִצְחָק לִרְאוֹת אֶת־מִקְנֶהּ וְשָׁב אֶל־אָבִיו: וּבַיָּמִים הָהֵם
 ד בָּא יִשְׁמַעְאֵל לִרְאוֹת אֶת־אָבִיו וַיָּבֹאוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו וַיִּזְבַּח יִצְחָק זֶבַח
 לַעֲוִלָּה וַיַּעַל עַל־מִזְבַּח־אָבִיו אֲשֶׁר עָשָׂה בְּחֶבְרוֹן: וַיִּזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה
 וַיַּעַשׂ מִשְׁתַּחֲ־שִׁמְחָה לִפְנֵי יִשְׁמַעְאֵל אֲחִיו וַיַּעַשׂ רִבְקָה עֲגוֹת חֲדָשׁוֹת
 מִהִיבּוֹל הַחֲדָשׁ וַתִּתֵּן לַיִצְחָק בָּנָהּ וְהַטּוֹבוֹ לְהָבִיא לְאֲבִירְהָם אָבִיו
 מִרְאשִׁית פְּרִי הָאָדָמָה לְמַעַן יֹאכַל וּבִרְךָ אֶת־בּוֹרָא הַכֹּל טָרֵם יָמוֹת:
 ה וַיִּצְחָק שָׁלַח בְּיַד יִצְחָק מִקְנֶה טוֹבָה זֶבַח תּוֹדָה וּלְאֲבִירְהָם לְמַעַן
 ו יִשְׁתֶּה וַיֹּאכַל: וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתֶּה וַיִּבְרַךְ אֶת־הָאֵל הָעֲלִיּוֹן אֲשֶׁר בָּרָא אֶת־
 הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וַיַּעַשׂ כָּל־חֶלֶב הָאָרֶץ וַיִּתֵּן לִבְנֵי אָדָם לֶאֱכֹל וּלְשִׁתוֹת
 ז וּלְבִרְךָ אֶת־בּוֹרָאָם: וַעֲתָה אוֹדָה אֱלֹהֵי כִי הִרְאִיתַנִּי אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה
 ח הַזֶּה אֲנִי בֶן־מֵאָה וְשִׁבְעִים וְחֲמֵשׁ שָׁנָה זָקֵן וְשָׁבַע יָמִים וְכָל־יָמֵי הָיוּ
 שְׁלוֹם: חֲרֵב אוֹיֵב לֹא נִצָּחַתַּנִּי בְּכָל אֲשֶׁר נִתְּתָ־לִי וּלְבָנִי כָל־יָמֵי

כב יצחק וישמעאל ויעקב חגגו עם אברהם חג הביכורים בבאר שבע (א-ה') - תפלת אברהם (ו'-ט) -
 דברי אברהם האחרונים וברכתו ליעקב (י-ל').

א-ג ביובל הארבעים וארבעה. Ch טוסיף: הוזה. - שניהם. כך בנוסח הרומי.
 ד-ז תודה. ברומי: שלמים. - [הטוב]. רק בקצת כ"י. - ושבע ימים. בכושי: ומלא ימים.
 ח-ט נצחתני. ג"א: הפחידתני. - חסדך. ברומי: רחמך ושלומך. גם Ch: ושלומך.

ט חני ער-היום הזה: והי אלהי ספרך על-עבדך ועל-נרע בניו והנה
 לך לעם-סגולה ונחלה מקל-עמי הארץ מעתה ועד-כל-ימי דורות
 י הארץ לכל-העולמים: ויקרא ליעקב ויאמר אליו יעקב בני וברכה
 אלהי הכל ואמאך לעשות-צדק ורצונו לשקנו וחסר בך וברשע
 להיות לעם-נחלתו ברצונו כל-הימים ואמא יעקב בני קרב וישקתני:
 יא ויקרב וישקהו ויאמר ברוך יעקב בני וכל-בניו לאל עליון לכל-
 העולמים ותן-לך אלהים נרע צדק ומבניה ומדש בכל-הארץ
 יב ונעבדך עמים וישתחוו לנרעך כל-גוים: חזק לפני האנשים ומשלם
 בכל-נרע הארץ ובכל-נרע שם ואז יצדקו דרכיך ודרכי בניך
 יג להיות לעם-קדוש: ותן-לך אל עליון את-כל-הברכות אשר ברכני
 ואשר ברך את-נח ואדם ונחיו על-ראש קדוש ורעך לדורי דורות
 יד ועד-עולם: ומהם יי מקל-רשע ון[טמא] למען יכפר עליה מקל-
 טו עון אשר בשגגותיה וחזקה וברכה ונרשם את כל-הארץ: וחדש
 את-בריתו עמה והיית לעם נחלתו לכל-העולמים והוא יהיה לך
 טז ולנרעך לאלהים באמת ובצדק כל-ימי הארץ: ואמא בני יעקב
 זכר דברי ושמר את-מצות אברהם אביה הקדל מהגוים ואל-תאכל
 אתם ואל-תעש במעשיהם ואל-תתער אתם כי מעשיהם טמא וכל-
 יז דרכיהם תכל ותועבה מזבחותיהם: למתים ונחיו ולשדים ושתחו
 יח ובין הקברים יאכלו וכל-מעשיהם הקל ופוא: ואין בהם לב
 להשכיל ושיניהם לא תראינה מעשיהם ואיך יתעו באמרם לעץ
 יט אלהי אמה ולאבן גברתי את ואמא מושיעני ואין-לב: ואמא בני
 יעקב יערה אל עליון ואלהי השמים וברכה והסירה מטמאתם
 כ ומכל-שגגותיהם: השמר-לך יעקב בני שותק אשה מקל-נרע
 כא בנות בנען כי כל-נרעו יברת מן-האדמה: כי בחטאתם ובשגגת
 בנען וכל-נרעו ימחה מן-האדמה וכל-שאריתו ולא יגאל מהם ואיש
 כב ביום הדין: ולעובדי האלילים ולשונאים אין כל-תקנה בארץ החיים
 כי אל-שאל נדו ואל-מקום הדין ילכו ואין להם כל-נזר בארץ
 באשר לקחו בני-סדום מן-הארץ בבה וקחו כל-עובדי האלילים:

י-ג ויקרא. ברומי תוספת: אברהם לבנו. - ראש קדוש. נראה שזהו תרגום הלשון קדש
 י-ח נזיר שבברא' מיט כ"ו. - מכל-עון. Ch מכל עונן. - גברתי את. בכושית אבן מין
 כא זכר. ולפיכך שם הנוסח: אתה אדוני. - ואין לב. ברומי: ואין לב להם. - בחטאתם

כג אל-תידא בני יעקב ואל-תחת בן-אברהם אל עליון ושמך ומלך
כד דרך השנה נצילך: והבית הזה בניתי לי לשכון את-שמי עליו
בארץ אשר נתנה-לך ולורעה לעולם ויגרא שמו בית אברהם
וקמן לך ולורעה לעולם כי אתה תבנה את-ביתי ותקים את-שמי
לפני האלהים עד-עולם ונרעה ושמך יקומו בקל-הרות הארץ:
כה-כו ויכל ויברר אליו ולצותו ולקברו: וישקבו שניהם יחדו במשה
אחת וישן יעקב בחיק אברהם אבי אביו ודמיונו וישקוהו שבע
כז פעמים ויגילו רחמיו ולבו עליו: ויקברו בקל-לבו ויאמר אל עליון
אלהי הכל ובורא הכל אשר הוצאתני מאור פשדים לתת-לי את-
הארץ הזאת לרשת אותה לעולם ולקמים גרע קדש יתברך עליון
לעולם: ויקרד את-יעקב ויאמר בני אשר בקל-לבי ורחמי אשמה
כח בו ויהיו מסדה ורחמיך גדולים עליו ועל-ורעו כל-הנמים: ואל-
כט תעזבנו ואל-תפשונו מעתה ועד-ימי עולם והיו עיניך שקחות עליו
ל ועל-ורעו לשמרו ולקברו ולמען תקדש את-עם-נחלתך: קברוהו
ל בקל-ברכותיה מעתה ועד-כל-ימי העולם ומדש ברייתה ומסדה
עמו ועם-ורעו בקל-רצונה עד-כל-הרות הארץ:
כג וישם את-שמי אצבעות יעקב על-עיניו ויקרד את-אלהי
האלהים ויבם פניו וישלח רגליו וישן שנת עולם ויאסף אל-
ב אבותיו: ויבכל-זה יעקב בחיקו ולא גרע פרימת אברהם
ג אבי אביו: וייקץ יעקב משנתו והנה קר אברהם בקרח ויאמר
ד אבי אבי ואין עונה גרע פרימת אברהם: ויקם מחיקו ויגד
לרבקה אמו ומלך רבקה אל-יצחק לילה ותאמר לו וילכו יחדו
ויעקב עמהם ולפיד בידיו וילכו וימצאו את-אברהם שוכב מת:
ה-ו ויפל יצחק על-פני אברהם אביו ויבך וישקל-לו: והקול נשמע
בית אברהם ויקם וישמעאל בנו וילך אל-אברהם אביו ויבך על-

כד-כו ובשגגת. בכמה כ"י: בחטא-חם שחת. - לשכון. נ"א: לשים. - ודמיונו. כלומר:
אשר דמה לו. - שבע פעמים. A: שבע נשיות. -

כג פסירת אברהם וקבורתו (א-ח) - התמצות השנים והתרבות הקלוקל של בני האדם - חבלי משיח
ומלחמת איש באחיו ותוסאי הגוים יבאו להלחם בישראל (ט-כ"ה) - על התחרשות לימור התורה והתחרשות
האדם - מלכות המשיח ושלוה הצדיקים (כ"ו-ל"א).

א וישלח רגליו. כך בכושי ובסורי. הווה ברא' מיט ליג ויאסף רגליו. -

ג ויאסף אל אבותיו. שם כ"ה ח': אל-עמיו. - כי-מת אברהם. בנוסח A אין

ה-ח אברהם. - ויבך. בקצת כ"י נוסף: ויברכהו. - ולהקסין מהיובלים. ברומי: ולהמעים

אֲבָרְהָם אָבִיו הוּא וְכָל-בֵּית אֲבָרְהָם וַיָּבֹאוּ בְּכִי רָב׃ וַיִּקְרָהוּ
 יִצְחָק וַיִּשְׁמַעְאֵל בָּנָיו בְּמַעֲרַת הַמְּכַשְׁלָה אֵצֶל שָׂרָה אִשְׁתּוֹ וַיִּבְרָהוּ
 אֲרָבָעִים יוֹם כָּל-אַנְשֵׁי בֵיתוֹ וַיִּצְחָק וַיִּשְׁמַעְאֵל וְכָל-בְּנֵיהֶם וּבְנֵי
 קַטּוּרָה בְּמַקְוָמָם וַיָּכְלוּ יָמֵי אֲבָרְהָם וּבְכֵיתוֹ׃ וַיְחִי שְׁלֹשָׁה
 יוֹבְלִים וְאַרְבָּעָה שָׁבוּעוֹת שָׁנִים מֵאָה וְשִׁבְעִים וְחֲמִשָּׁה שָׁנָה וַיָּכְלוּ
 יָמֵי חַיָּיו וַיְהִי זָקֵן וְשָׁבַע יָמִים׃ כִּי יָמֵי חַיָּי הַקְּדֻמוֹנִים הֵם תִּשְׁעָה
 עָשָׂר יוֹבְלִים וְאַחֲרֵי הַמִּבּוּל הִחֲלוּ לְהַמְעִיט מִתִּשְׁעָה עָשָׂר יוֹבְלִים
 וּלְהַקְטִין מֵהַיּוֹבְלִים וּלְהַזְקִין מִהֶרָה וּלְשַׁבַּע יָמֵיהֶם מִסְּנֵי הָעָנִי הַגָּדוֹל
 וְרַע דְּרָכֵיהֶם לְבָר מֵאַבְרָהָם׃ כִּי אֲבָרְהָם תָּמִים וּבְכָל-מַעֲשָׂיו אֶת-
 הָאֱלֹהִים וְשׁוֹמֵר צֶדֶק כָּל-יָמֵי חַיָּיו וְלֹא כָלָה אֲרָבָעָה יוֹבְלִים בְּחַיָּיו
 עַד כִּי זָקֵן בִּסְנֵי הָרָעָה וַיִּשְׁבַּע יָמָיו׃ וְכָל-הַדְּרוֹת אֲשֶׁר יָקוּמוּ מֵעַתָּה
 וְעַד-יוֹם הַדִּין הַגָּדוֹל וְזָקְנוּ מִהֵרָה שָׁרָם וְשָׁלִימוּ שְׁנֵי יוֹבְלִים וְתַעֲזֹבָם
 דַּעֲתָם מִזְּכוּנֵיהֶם וְאַבְרָהָה כָּל-דַּעֲתָם׃ וּבְיָמֵים הָהֵם אִם-יִהְיֶה אָדָם
 יוֹבֵל וְחַי יוֹבֵל וְאָמְרוּ עָלָיו הָאֲדוֹר יָמִים רַבִּים יָמָיו עָמַל וְהִלָּאָה
 וְעָצָב וְאֵין שְׁלוֹם׃ כִּי מִכָּה עַל-מִכָּה וְסָעַע עַל-סָעַע וְעָצָב עַל-עָצָב
 וְרָעָה עַל-רָעָה וְחָלִי עַל-חָלִי וְכָל-מִשְׁשָׁמ־רַע כְּזֶה הוּא חָלִי וְאַבְדֹן
 וְשִׁלְג וּבִפּוֹר וְגִרְחָה וְקַדְחָה וְקָר וְעָנִי וְסִלְצוֹת וְרָעָב וּמָוֶת וְחֶרֶב
 וְשָׁבִי וְכָל-מִכָּה וְעָנִי׃ כָּל-אֵלֶּה יָבֹאוּ בַּדּוֹר הָרַע אֲשֶׁר יִחְיֶיָּה
 אֶת-הָאָרֶץ שְׁמֹאָה וְזוֹת תִּבְּל וְתוֹעֵבָה מַעֲשֵׂיהֶם׃ אֲזִי יֹאמְרוּ יָמֵי
 הַקְּדֻמוֹנִים רַבִּים עַד-אֵלֶּה שָׁנָה וְשׁוֹכִים וְהִנֵּה יָמֵי חַיָּינוּ אִם-יִרְבֶּה
 אָדָם לַחַיּוֹת שְׁבָעִים שָׁנָה וְאִם בְּגִבּוֹרוֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְכֻלָּם [רַק]
 רַע וְאֵין שְׁלוֹם בַּדּוֹר הָרַע הַזֶּה׃ וּבַדּוֹר הַזֶּה וַיָּעֲרוּ הַבָּנִים בְּאַבּוֹתֵיהֶם
 וּבְזֻקְנֵיהֶם בְּגִלְל הַחֲמָא וְהַחֲמָם וּבְגִלְל אֲמָרֵי סִיָּה וּבְגִלְל הָרָעָה
 הַגָּדוֹלָה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ וְעַל-עֹזָבָם הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת יְיָ בְּיָדֵיהֶם וּבֵינוּ
 לְשֹׁמֵר וּלְעֹשֵׂוֹת כָּל-מִצְוֹתָיו וְחֻקּוֹתָיו וְכָל-תּוֹרָתוֹ וְלֹא יִסּוּרוּ יָמִין
 וְשִׁמְאָל׃ כִּי כָלָם הִרְעוּ וְכָל-שָׂה יְדֻבֵּר רָשָׁע וְכָל מַעֲשֵׂיהֶם-שְׁמֹאָה
 וְתוֹעֵבָה וְכָל-דְּרָכֵיהֶם תִּבְּל וְשְׁמֹאָה וְאַבְדֹן׃ הִנֵּה תֹאבֵד הָאָרֶץ
 בַּעֲבוּר כָּל-מַעֲשֵׂיהֶם וְאֵין מִשַּׁע-כָּרָם וְאֵין-שָׁמֶן כִּי כָל-מַעֲשֵׂיהֶם כְּחֹשׁ
 וְאַבְדּוּ כָלָם יַחַד הַחַיָּה וְהַבְּהֵמָה וְהָעוֹף וְכָל-דָּגֵי הַיָּם מִסְּנֵי בְּנֵי-

ימי חייהם. - ורעה על-רעה. גיא: ובשורה רעה על בשורה רעה. - וקדחת וקר.
 כך נראה פירוש המלים לפי הרומי, ובכּוּשִׁי קשה לפרשן כי אין להן את. - טמאה.

יג
 יד

כא וראיתי אני בני את-כל-מעשה בן-האדם כי חטא ורעה הוא וכל-
 כב מעשיהם חמא ונאצה ותכל ואין-צדק בהם: השמר-לך שן-תלך
 בדרךיהם ובעקבותיהם לא תדרך ואל-תחטא חטא מות לפני אל-
 עליון והסתיר פניו ממך והשיבה בנדר-חטאתך והקריתך מן-הארץ
 כג ונרעה מתחת השמים ואבד שמך ונרעה מכל-הארץ: סור מכל-
 מעשיהם ומכל-שמאנתם ושמר חקת אל עליון ועשה רצנו והישרת
 כד בכל: וברכה בכל-מעשיך ולקח ממך משע-צדק בכל-הארץ
 ובכל-דרות הארץ ונודע שמי ושמה תחת השמים בכל-הימים:
 כה לך בני בשלום וחזקה אל עליון אלהי ואלהיה לעשות רצנו
 וברך כל-נרעה ושארת נרעה לדרי דרות העולם בכל-ברכת
 כו האדק והיית ברכה בכל-הארץ: ונצא מאתו ונגל וישמח:
 כב ויהי בשבוע הראשון ביובל הארבעים וארבעה בשנת שתים
 היא השנה אשר-בה מת אברהם ונבאו יצחק וישמעאל מבאר
 שבע לחג את-חג השבעות והוא חג הברורים אל-אברהם אביהם
 ג וישמח אברהם כי באו שני בניו: כי מקנה רב ליצחק בבאר
 ג שבע והלך יצחק לראות את-מקנהו ושב אל-אביו: ובמים הים
 ד בא ושמעאל לראות את-אביו ונבאו שניהם יחדו וינבח ויצחק נבח
 ד לעולה וינעל על-מזבח-אביו אשר עשה בתברון: וינבח נבח תודה
 ונעש משתה-שמחה לפני ושמעאל אחיו ונעש רבקה עגות תדשות
 מהיבול החדש ותתנן ליעקב בנה והטוב ליהביא לאברהם אביו
 מראשית פרי האדמה למען יאכל וברך את-בורא הכל טרם ימות:
 ה ויצחק שלח בנדר יעקב מנחה טובה נבח תודה ולואברהם למען
 ו ושתה ויאכל: ויאכל וישת ויברך את-האל העליון אשר ברא את-
 השמים והארץ ונעש בלי-חלב הארץ ויטן לפני אדם לאכל ולשתות
 ז ולברך את-בוראם: ועתה אודה אלהי כי הראיתני את-היום הזה
 הנה אני בן-מאה ושבעים וקמש שנה זקן ושבוע ימים וכל-ימי היו
 ח שלום: תרב אויב לא נצחתני בכל אשר נתת-לי ולבני כל-ימי

כב יצחק וישמעאל ויעקב חגגו עם אברהם חג הביכורים בבאר שבע (א'-ה') - תפלת אברהם (ו'-ט') -
 דברי אברהם האחרונים וברכתו ליעקב (י'-ל').

א-ג ביובל הארבעים וארבעה. Ch מוסיף: הזה. - שניהם. כך בנוסח הרומי.
 ד-ז תודה. ברומי: שלמים. - [הטוב]. רק בקצת כ"י. - ושבוע ימים. בכושי: ומלא ימים.
 ח-ט נצחתני. נ"א: הפחיתני. - חסדך. ברומי: רחמך ושלומך. גם Ch: ושלומך. -

ט חני ער-היום הנה: והי אלהי חסדך על-עבדך ועל-גורע בְּנֵי וְהִנֵּה
 לך לעם-סגולה ונחלה מכל-עמי הארץ מעתה ועד-כל-ימי דורות
 י הארץ לכל-העולמים: ויקרא ליעקב ויאמר אליו יעקב בְּנֵי וְהִנֵּה
 אלהי הכל ואמץך לעשות-צדק ורצונו לשְׁכֵנוּ ויבחר בך ובגורעך
 להיות לעם-נחלתו כרצונו כל-הימים ואתה יעקב בְּנֵי קרוב ונשקתני:
 יא ויקרב וישקוהו ויאמר ברוך יעקב בְּנֵי וְכָל-בְּנֵי לאל עליון לכל-
 העולמים ותן-לך אלהים גורע צדק ומבְּנֵי: ומדש בכל-הארץ
 יב ויעבדוהו עמים וישתחוו לגורעך כל-גוים: חזק לפני האנשים ומשלת
 בכל-גורע הארץ ובכל-גורע שת ואז יצדקו דרכיך ודרכי בְּנֵי
 יג להיות לעם-קדשו: ותן-לך אל עליון את-כל-הברכות אשר בברכי
 ואשר ברכך את-נחם ואדם ונחוה על-ראש קדוש גורעך לדורי דורות
 יד ועד-עולם: וסדרם וי מכל-רשע ון[סמא] למען יבשר עליה מכל-
 טו עון אשר בשגגותיה וחזקה וברכה וגדשה את כל-הארץ: וחדש
 את-בריתו עמה והייתה לעם נחלתו לכל-העולמים והוא יהיה לך
 טז ולגורעך לאלהים באמת ובצדק כל-ימי הארץ: ואתה בְּנֵי יעקב
 וברך ושמר את-מצות אברהם אביך הקדל מהגוים ואל-תאכל
 אתם ואל-תעש במעשיהם ואל-תתערע אתם כי מעשיהם טמאה וכל-
 יז דרכיהם תבול ותועבה מן-בחיותיהם: למתים וזכתי ולשדים ושתחוו
 יח ובין הקברים יאכלו וכל-מעשיהם הקל ונשוא: ואין בהם לב
 להשכיל ויענייהם לא תראינה מעשיהם ואיך יתעו באמנם לעץ
 יט אלהי אתה ולאבן וברתי אתך ואתה מושיעני ואין-לב: ואתה בְּנֵי
 יעקב יעזרה אל עליון ואלהי השמים וברכה והסירה מן-מאתם
 כ ומכל-שגגותיהם: השמר-לך יעקב בְּנֵי שְׁתַּחֲוָה אשה מכל-גורע
 כא בנות בנען כי כל-גורעו יבחר מן-האדמה: כי בחסא-הם ובשגגת
 בנען וכל-גורעו ימחה מן-האדמה וכל-שאריתו ולא ינצל מהם [איש]
 כב ביום הדין: ולעובדי האלילים ולשנואים אין כל-תקוה בארץ החיים
 כי אל-שאל ירדו ואל-מקום הדין ילכו ואין להם כל-זכר בארץ
 באשר לקחו בגיהנום מן-הארץ בבה וקחו כל-עובדי האלילים:

י-יג ויקרא. ברומי תוספת: אברהם לבנו. - ראש קדוש. גראה שזהו תרגום הלשון קדקד
 י-יח נזיר שבברא' מיט כ"ו. - מכל-עון. Ch מכל עונך. - גברתי את. בכושית אבן מין
 כז זכר. ולפיכך שם הנוסח: אתה אדוני. - ואין לב. ברומי: ואין לב להם. - בחסא-חם

כג אל-תירא בני יעקב ואל-תחת בן-אברהם אל עליון ושמך ומכל-
כד דרך השקנה וצילך: ותפית הנה בנית לי לשכן את-שמי עליו
בארץ אשר נתנה-לך ולנרצה לעולם ונקרא שמו בית אברהם
ונמן לה ולנרצה לעולם כי אתה תבנה את-ביתי ונקים את-שמי
לפני האלהים עד-עולם ונרצה ושמך וקומו בקל-הרות הארץ:
כה-כו ויכל לדבר אליו ולצותו ולקרכו: וישקבו שניהם וחדו במשה
אחת וישן יעקב בחיק אברהם אבי אביו ודמיונו וישקוהו שבע
כז פעמים ויגילו רחמי וכלו עליו: ויברכו בקל-לבו ויאמר אל עליון
אלהי הכל ובורא הכל אשר הוצאתני מאור פשדים לתת-לי את-
הארץ הזאת לרשת אותה לעולם ולקיום ורע קדש ותברך עליון
כח לעולם: ויברך את-יעקב ויאמר בני אשר בקל-לבי ורחמי אשמח
כט בו ויהיו חסדך ורחמיך גדולים עליו ועל-נרעו כל-הימים: ואל-
תעזבו ואל-תששנו מעתה ועד-ימי עולם והיו עיניך פקחות עליו
ל ועל-נרעו לשמרו ולקרכו ולמען תקדש את-עם-נחלתך: ברכוהו
בכל-ברכותיך מעתה ועד-כל-ימי העולם וחדש בריתך וחסדך
עמו ועם-נרעו בכל-רצונך עד-כל-הרות הארץ:
כג וישם את-שמי אצבעות יעקב על-עיניו ויברך את-אלהי
האלהים ויכס פניו וישלח רגליו וישן שנת עולם ויאסף אל-
ג אבותיו: ובקל-נה ישקב בחיקו ולא ידע ברימת אברהם
ג אבי אביו: וייקץ יעקב משנתו והנה קר אברהם בקרח ויאמר
ד אבי אבי ואין עונה וידע ברימת אברהם: ויקם מחיקו וידע ויגד
לדבקה אמו וטלך רבקה אל-יצחק לילה ותאמר לו וילכו ויחדו
ויעקב עמהם ולפיד בידיו וילכו וימצאו את-אברהם שוכב מת:
ה-ו ויפל יצחק על-פני אברהם אביו ויבך וישקדלו: והקול נשמע
בית אברהם ויקם ושמעאל בנו וילך אל-אברהם אביו ויבך על-

כד-כו ובשגגתו בכמה כ"י: בחטא-חם שחת. - לש כן. ג"א: לשים. - ודמיונו. כלומר:
אשר דמה לו. - שבע פעמים. א: שבע נשיות. -

כג פטירת אברהם וקבורתו (א-ח) - התמצות השנים והתרבות הקלוקל של בני האדם - חבלי משיח
ומלחמת איש באחיו וחטאי הגוים יבאו להלחם בישראל (טו-כיה) - על התחדשות לימוד התורה והתחדשות
האדם - מלכות המשיח ושלום הצדיקים (כז-ל"א).

א וישלח רגליו. כך בכושי ובסורי. השוה ברא' מיט ליג ויאסף רגליו. -
ג ויאסף אל אבותיו. שם כ"ה ח: אל-עמיו. - כ"ה מת אברהם. בנוסח א אין
ח-אברהם. - ויבך. בקצת כ"י נוסף: ויברכהו. - ולהקטין מהיובלים. ברומי: ולהמציט

ז אברהם אביו הוא וכל-בית אברהם ויבכו בבי רב: וינקרהו
 יצחק וישמעאל בניו במקרת המכסלה אצל שרה אשתו ויבכהו
 ארבעים יום כל-אנשי ביתו ויצחק וישמעאל וכל-בניהם ובני
 ח קטורה במקומם ויכלו ימי אבל אברהם וביתו: ויחי שלשה
 יובלים וארבעה שבועות שנים מאה ושבעים וחמש שנה ויכלו
 ט ימי חייו ויהי זמן ושבע ימים: כי ימי חיי הקדמונים הם תשעה
 עשר יובלים ואחרי המבול הסלו להמעיט מתשעה עשר יובלים
 ולהקטין מהיובלים ולהקטין מהנהגה ולשבע ימיהם משני העני הנדול
 י ורע דרכיהם לבר מאברהם: כי אברהם תמים וכל-מעשיו את-
 האלהים ושומר צדק כל-ימי חייו ולא כלה ארבעה יובלים בחייו
 יא עד כי זמן בשני הרעה וישבע ימיו: וכל-הדורות אשר יקומו מעתה
 ועד-יום הדין הנדול יזקנו מהר שרם ושלמו שני יובלים ותעזבם
 יב דעתם מזקניהם ואברהם כל-דעתם: ובמים הים אם-יתנה אדם
 יובל וחצי יובל ואמרו עליו האריך ימים ורב ימיו עמל ותלאה
 יג ועצב ואין שלום: כי מכה על-מכה וסצע על-סצע ועצב על-עצב
 ורעה על-רעה וחלי על-חלי וכל-משפט-רע כזה הוא חלי ואבדון
 ושלג וקפור וקרח וקדחת וקר ועני וסלצות ורעב וקנאות וחרב
 יד ושבי וכל-מכה ועני: כל-אלה יבאו בדור הרע אשר יחניף
 טו את-הארץ ממאה זנות תכל ותועבה מעשיהם: אז יאמרו ימי
 הקדמונים רבים עד-אלף שנה וטובים והנה ימי חיינו אם-יבדק
 אדם לחיות שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה וכלם ריק
 טז רע ואין שלום בדור הרע הזה: ובדור ההוא יגשרו הקנים באבותיהם
 ובזקניהם בגלל החסא והחמס ובגלל אמרי סיהם ובגלל הרעה
 הנדולה אשר יעשו ועל-עזבם הברית אשר כרת יי ביניהם ובינו
 לשמור ולעשות כל-מצותיו וחקותיו וכל-תורתו ולא יסורו זמין
 יז ושמאל: כי כלם הרעו וכל-שה ידבר רשע וכל מעשיהם-ממאה
 יח ותועבה וכל-דרכיהם תכל וממאה ואבדון: הנה תאבד הארץ
 בעבור כל-מעשיהם ואין מטע-כרם ואין-שמן כי כל-מעשיהם כחש
 ואבדו כלם יחד הסנה והבזקה והעוף וכל-דג הים משני בני-

יי ימי חייהם. - ורעה על-רעה. ג'א: ובשורה רעה על בשורה רעה. - וקדחת וקר.
 יד כך גראה פירוש המלים לפי הרומי. ובכושי קשה לפרשן כי אין להן אח. - סמאה.

יט האדם: ורבו אלה באלה הנערים בזקנים ותזקנים בנערים הנעני
 בעשיר הנקלה בנכבד הרש בשר בגלל החק ובגלל הבקריה כי
 כ שקחו מצותיו ובריתו וחג וחדש ושבת ויובל וכל-משפט: וקמו
 בחרבות ובמלחמה להשיבם הדרך ולא ישובו עד-אשר יפסד
 נא דם רב בארץ אלה באלה: והנצלים לדרך הצדק לא ישובו
 מרעתם כי קלם במרמה לעשר וקומו לקחת איש את אשר לרעהו
 ובשם הגדול יקראו ולא באמת ולא בצדק וטמאו את-קדש
 כב הקדשים בטמאת הרם תועבתם: והיה מוסר גדול על-מעשי הדור
 כג שהוא מאת יי ונתנם לחרב ולמשפט ולשבי ולשלל לאכלה: והעיר
 עליהם את-חוקאי הגוים אשר אין בהם עליהם דמים וחסד ופני
 איש לא ישאו לזון ולנער ולאיש כי רעים וגבורים המה להרע
 מקל-בני האדם ועשו בישראל חקם והטא ביצקב ונשפך דם-רב
 כד בארץ ואין מאסח ואין קובר: בזמים הבה יצחקו ויקראו ויתפללו
 כה להצילם מיד הגוים החוקאים ואין מציל: והלבינו ראשי הבנים
 בשירה ונראה הילד בן-שלשת השבעות בזון בן-מאה שנה ואברה
 כו קומתם בצרה ובכחש: ובזמים הבה יחלו הבנים לדרש החקים
 כז ולדרש המצות ולשוב לדרך הצדק: והסלו הזמים לגדל ולרבות
 ובני האדם דור מדור ויום מיום עד-יקרבו ימיהם לאלף שנה
 כח ולמספר שנים גדול ממספר הזמים: ואין זון ואין שבע ימים כי
 כט כלם נערים ובנים יהיו: וכלו כל-ימיהם בשלום ובשמחה וחי
 ואין שטן ואין איש רע לאבד כי כל-ימיהם ימי שלום ומרפא
 ל ובקרה יהיו: בשעת ההיא ירשא יי את-עבדיו וראו שלום רב וגרשו
 את-שונאיהם ויראו צדיקים וידו וישמחו בשמחה לעולם ועד וראו
 לא בשנאיהם כל-משפטם וכל-מלקתם: וינוחו עצמותיהם בארץ ורוחם
 נרבה שמחה וידעו כי יי עושה משפט ועושה חסד למאות ולרבות
 לב ולכל אוהביו: ואתה משה כתב את-הדברים האלה בידן הם
 בתובים והעלום על-לוחות השמים לזרות עולם:
 כד ויהי אחר מות אברהם ויקרר יי את-יצחק בנו ויקם וילך

כד-כו ברומי: בטומאה. - להצילם. כבושי: להנצל. - מציל. כבושי: נצל. - ובני האדם.

לב A: בבני האדם. - על-לוחות השמים. Ch מוסיף: לעדות. -

כד יצחק ישב על באר לחי ראי (א') - עשו מכר בכורתו (כ') - יצחק בגדר וענינו עם אבימלך (ח-כ"ז) - יצחק קלל את פלשתים (כ"ח-ל"ב).

מחברון וישב על-באר ראי בשנת אחת לשבוע השלישי ליוכל
 ב הנה שבע שנים: ובשנת אחת בשבוע הרביעי החל רעב בארץ
 ג מלבד הרעב הראשון אשר הנה בימי אברהם: ונוד יעקב נזיד
 ערשים ונבא עשו מן-השדה רעב ויאמר אל-יעקב אחיו תן-לי
 מן-נזיד-התבואה הנה ויאמר אליו יעקב מקרה לי בכרתה ראשית
 ד הלדה ואתנה לך לחם ומן-נזיד התבואה: ויאמר עשו בלבד
 הנני הולך למות למה-זה לי בכורה ויאמר ליעקב הנה נתתי
 ה-ו לך: ויאמר יעקב השבעה-לי כיום וישבע לו: ויסן יעקב לאחיו
 ז לעשו לחם ונזיד ויאכל לשבע ויבז עשו את-בכורתו: על-בן
 קרא שם עשו אדום על-הנזיד האדם אשר נתן לו יעקב בבכרתו:
 ח ויהי רעב בארץ ונבא יצחק וגרד מצרומה בשנה השניה לשבוע
 ט הנה וילך אל-מלך פלשתים גררה אל-אבימלך: ונרא אליו ו:
 י ויאמר אליו אל-תרד מצרומה שב בארץ אשר אמר אליך גור
 בארץ ההיא והייתי עמה וברכתיה: כי לך ולנרצה אמן את-כל-
 הארץ הזאת והקומותי את-שבועתי אשר נשבעתי לאברהם אביך
 והרביתי את-נרצה כבוכבי השמים ואמן לנרצה את-כל-הארץ
 יא הזאת: והתברכו בנרצה כל גווי הארץ עקב אשר שמע אביך
 בקולי וישמר את-דברי ומצותי וחקותי ובריתי ועתה שמע בקולי
 יב-יג ושב בארץ הזאת: וישב בגרר שלשה שבועות שנים: ויצו
 אבימלך על-אדוותיו ועל-אדוות כל-אשר-לו לאמר כל-הנוגע בו
 יד ובכל-אשר-לו מות ומוות: ויגדל יצחק בוארץ פלשתים ויהי-לו
 טו מקנה-רב בקר וצאן וקמלים ואתנות ומקנה-רב: ויזרע בארץ
 פלשתים ויעל מאה שערים ויגדל יצחק מאד וינקטו בו פלשתים:
 טז וכל-הבארות אשר חפרו עבדי אברהם בחיני אברהם סתמון
 יז פלשתים אחרי מות אברהם וימלאון עפר: ויאמר אבימלך ליצחק
 לך מאתנו כי עצמת מקנו מאד וילך יצחק בשנת אחת בשבוע
 יח השביעי משם ויגר בנחל גר: וישובו ויחפרו את-בארות המים
 אשר חפרו עבדי אברהם אביו ויסתמו פלשתים אחרי מות
 אברהם אביו ויקרא להן שמות בשמות אשר-קרא להן אברהם

ג נזיד-התבואה. המתרגם קרא ביונית πυρρὸν (=תבואה) במקום πυρρὸν (=אדום).
 ויצא לו נזיד התבואה (במקום נזיד האדום). - ראשית הלדה. ביאור הוא לבכורתך
 יח-ו שלפניו. - בכורה. בכושי: ראשית הלדה. - לעשו. אין בנוסח A. - הנזיד האדם.

יט אָביו: וַיִּחַסְרוּ עֲבָדֵי־יִצְחָק בָּאָר בְּנַחַל וַיִּמָּצְאוּ מִיָּם חַיִּים וַיְרִיבוּ
 חוֹצֵי גֶרֶר עִמְדוֹעֵי יִצְחָק לֹאמַר לָנוּ הַמַּיִם הָאֵלֶּה וַיִּקְרָא יִצְחָק
 כ אֶת־שֵׁם הַבָּאָר הַהוּא קָשִׁי כִּי הִקְשׁוּ עִמָּנוּ: וַיִּחַסְרוּ בָּאָר אַחֲרַת
 וַיְרִיבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא יִצְחָק שְׁמָהּ שְׁמֹנָה וַיַּעֲמֵק מַשְׁם וַיִּחַסְרוּ בָּאָר אַחֲרַת
 וְלֹא רָבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רַחֲבוֹת וַיֹּאמֶר יִצְחָק עֲתָה הִרְחִיב
 כא לָנוּ יי וַיִּגְדַּל בְּאֶרֶץ: וַיַּעַל מַשְׁם בָּאָר שְׁבַע בְּשָׁנָה אַחַת לְשָׁבוּעַ
 כב הָרֵאשׁוֹן בִּיּוֹבֵל הָאֲרֻבָּעִים וְאֲרֻבָּעָה: וַיֵּרָא אֵלָיו יי בַּלִּילָה הַהוּא
 בְּרֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הָרֵאשׁוֹן וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי אֱלֹהֵי אֲבֹתְכֶם אָבִיךָ אֶל־
 תֵּיבָא כִּי אַתָּה אֲנֹכִי וּבִרְכֻתִיךָ וְהִרְבָּה אֲרֻבָּה אֶת־נֶרְשָׁה בְּחוֹל הַיָּם
 כג בַּעֲבוּר אֲבֹתְכֶם עֲבָדֵי: וַיְבֹן מִנְבֶּחַ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר בָּנָה אֲבֹתְכֶם אָבִיו
 רֵאשׁוֹנָה וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יי וַיִּקְרַב קִרְבֵּן לֵאלֹהֵי אֲבֹתְכֶם אָבִיו:
 כד כֹּה־וַיִּחַסְרוּ בָּאָר וַיִּמָּצְאוּ מִיָּם חַיִּים: וַיִּכְרוּ עֲבָדֵי יִצְחָק בָּאָר שְׁנִית
 וְלֹא מָצְאוּ מִיָּם וַיִּלְכוּ וַיִּגְדּוּ לִיִּצְחָק בִּרְלֹא מָצְאוּ מִיָּם וַיֹּאמֶר
 כו יִצְחָק נִשְׁבַּעְתִּי בַּיּוֹם הַזֶּה לְפָלְשֵׁתִים וַיְהִי לָנוּ הַדָּבָר הַזֶּה: וַיִּקְרָא
 יִצְחָק שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא בָּאָר שְׁבַע כִּי שֵׁם נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם
 כז וּלְאַחֲזָת מִרְעֵהוּ וּלְפִיבֵל שׁוֹמְרוֹ: וַיַּדַּע יִצְחָק בַּיּוֹם הַהוּא כִּי בַלְחָץ
 כח נִשְׁבַּע לָהֶם לַעֲשׂוֹת עִמָּהֶם שְׁלוֹם: וַיִּקְלַל יִצְחָק בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־
 פְּלִשְׁתִּים לֹאמַר אֲרוּרִים פְּלִשְׁתִּים לְיוֹם־הָאֵף וְהַתְרוֹן מִכָּל־הַגּוֹיִם
 וַיִּתְּנֵם אֱלֹהִים לְלַעֲג וּלְקַלָּלָהּ וּלְאַף וְהַתְרוֹן בְּיַד הַגּוֹיִם הַנִּשְׁמָאִים וּבְיַד
 כט הַחַתִּיִּם וְהַקְּרִיתִיּוֹם: וְהַנָּצַל מִחֶרֶב הָאוֹיֵב וּמִהַחַתִּים יִקְרִיתוֹם עִם־
 צַדִּיקִים בְּמִשְׁפַּט מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם כִּי צָרִים וְשׁוֹנְאִים יִהְיוּ לְפָנֶי
 ל בִּימֵיהֶם עַל־הָאֲדָמָה: וְלֹא יִשְׁאָר לָהֶם שְׂרִיד וְסָלִיט מִיּוֹם דִּין
 הַקָּצָף כִּי לֹא־יִבְדּוּ וּלְהַקְרִית וּלְגֹרֶשׁ מִהָאֶרֶץ כָּל־נֶרַע פְּלִשְׁתִּים וְאִין
 לא לְכָל־בִּשְׁתּוֹר שֵׁם וּשְׁאֵרִית נֶרַע עַל־הָאֲדָמָה: כִּי אִם־נָם־יִשָּׁק שְׁמֹנֶם
 מַשְׁם יוֹדִידָהוּ וְאִם יִתְבַּצֵּר בְּאֶרֶץ מַשְׁם וְנָמַק וְאִם־בְּגוֹיִם יִסְתַּמֵּר
 מַשְׁם יִקְרַת וְאִם־שְׂאוֹל יִרַד שֵׁם יִרְבֶּה מִשְׁשֹׁמוֹ וְנִם־שֵׁם אִין שְׁלוֹם
 לב לוֹ: אִם־בְּשָׂבִי יִלָּךְ בְּיַד מִבְּקָשִׁי נִשְׁשׂוּ בְּדֶרֶךְ יִתְקַדְּהוּ וְלֹא יִשְׁאָר־

יט בכּוּשִׁי: נִזִּיד הַחֲבוּאָה (ע' בַּמִּגֵּן). - הִקְשׁוּ עִמָּנוּ. הַשׁוּה בְּרֹא' כִּי כ' עֲשָׂק כִּי הַתְּעַשְׁקוּ
 כ-כב עֲמוּ. - וַיִּגְדַּל. כֶּךָ בְּנוֹסֵחַ A. בְּשֹׁאֵר כִּי: וַיִּגְדַּל. - כְּחוֹל הַיָּם. Ch: כַּעֲמַר הָאֶרֶץ. -
 כו וְלֹא־אֲחֻזַּת מִרְעֵהוּ. - תַּפְס אֲחֻזַּת כֶּשֶׁם פִּרְסִי. - שׁוֹמְרוֹ. בְּרוּמִי: שֶׁר צָבָאוּ (וע' בְּרֹא'
 כז־כט כִּי כִי). - נִשְׁבַּע לָהֶם. נִיֵּא: נִשְׁבַּעוּ לוֹ. - הַחַתִּיִּם. אִין בְּרוּב הַכִּי. - כִּי־מִיָּהֶם.
 בְּרוּמִי: בְּדוּרוֹתָם. -

לג לו שם וזרע בקל-הארץ כי בקללת עולם ילך: וכן נכתב ונחת
 עליו בלחות השמים לעשות-לו ביום הדין ולהקריתו מזה-הארץ:
 כה ובשנת שתים לשבוע הזה ביוכל הזה קראה רבקה את-יעקב
 בנה ותדבר אליו לאמר בני אל-תקח לך אשה מבנות כנען כי
 עשו אחיה אשר לקח-לו שתי נשים מזרע כנען ותמררנה את-
 רוחי בקל-מעשה שמאמן כי כל-מעשיהן ונות והוללות ואין-צדק
 בן כי אם-רע: ואנכי בני אהבתיך מאד מאד ולפי ורשמי וברכוך
 ג בקל-עת ואשמרת הלילה: ועתה בני שמע בקולי ועשה רצון אמך
 ואל-תקח-לך אשה מבנות הארץ הזאת כי אם-מבית אביך וממשפחת
 אביך ולקחת לך אשה מבית אבי וברכה אל עליון והיו בניה
 ד דור-צדק וזרע קדוש: וידבר יעקב אל-רבקה אמו ויאמר אליה
 הנני אמי בן-תשעה שבעות שנים ואשה לא ירעתי ולא ננעתי
 ולא ארשתי ולא תשבת לי לקחת לי אשה מקל-זרע בנות כנען:
 ה כי זכרתי אמי את-דברי אברהם אבינו אשר צוני לבל-אקח אשה
 מקל-זרע בית כנען כי אם-מזרע בית אבי אקח-לי אשה וממשפחתי:
 ו שמעתי לסגור-כי כי נולדו בנות ללך אחיך ואליהן שמתי לפי
 ז לקחת מהן אשה: על-כן נשמרתי לנפשי כי לא-אחטא ולא-אשחית
 ח בקל-דרכי כל-ימי חיי כי על-ההוללות והנאות הרבה אברהם אבי
 לצות אותי: ועם-כל-אשר צוני עשרים ושנים שנים אלה יריבני
 ט אחי ונרבה דבריו אלי ויאמר אחי קח אשה אחת מאחיות שתי
 נשי ואני לא אחפץ לעשות כמעשי אחי: נשבעתי אמי לסגור
 י כל-ימי חיי אם-אקח-לי אשה מזרע כל-בנות כנען ואם ארע לעשות
 יא כאשר עשה אחי: אל-תיראי אמי במקחי כי אעשה רצונך ובישר
 אהלך ולא אשחית דרך לי לעולם: ותשא סנייה השמיקה ותפרש
 אצבעות ידיה השמיקה ותסתח את-פייה ותברך את-האל העליון
 יב אשר ברא את-השמים והארץ ותתן-לו תודה ושבח: ותאמר ברוך
 יי אלהים וברוך שמו לעולם ועד אשר נתן לי את-יעקב בן מהור
 וזרע קדוש כי לך הוא ולך יהי וזרעו לכל-הימים בקל-דורות

כה רבקה צוה על יעקב שלא ישא אשה מבנות כנען (א'-ג') - יעקב הבטיח לישא אשה מבנות לבן, אע"פ שעשו דבר על לבו לישא מבנות כנען (ד'-י') - רבקה ברכה את יעקב (י"א-כ"ג).

ג-ט וזרעך. ג"א: וזרע. - מזרע כל-בנות כנען. ג"א: מבנות זרע כנען. -
 יב וברוך שמו. ג"א: וברוך שם קדשו. - בכל דורות העולם. ג"א: ערעולם. -

יג- יד העולם: ברכוהו יי ושים בסי ברכת-צדק למען אברכהו: ובעת
 שהיא גדר רוח-הקדש בסייה ותסמך את-שתי גדיה על-ראש יעקב
 ותאמר: ברוך אתה אדני צדק ואלהי העולמים וברך אותה מכל-
 טו דורות האדם ונמן-לה בני דרך צדק ולוֹרעה ופתח-צדק: והרבה
 טז בנייה בתייה והיו למספר גרמי השנה ובניהם גרבו ונגדלו מבוכי
 יז השמים ומחול הנם ירב מספרם: ויתן להם את-הארץ השוקה
 הזאת כאשר אמר לתת לאברהם ולוֹרעו אתריו כל-הנמים ולקחונה
 יח לאחוזת עולם: ואראה לה בני בגי-ברכה ברחמי אלה ותרע קדש
 יט יהי כל-וֹרעה: וכאשר השיבות נפש אמה בתייה מרחמה אשר
 ילדתה בן וברכוהו רחמי ושרי וברכוהו ופי ולשוני והללוהו מאד:
 כ ופריה ופרצתה בארץ ווֹרעה יהי תמים בכל-העולם בשמחת השמים
 כא והארץ ושמח ורעה וביום השלום הגדול יהי לו שלום: שמה
 ווֹרעה וקומו לכל-העולמים והנה האל העליון להם לאלהים ואל
 כב עליון עמהם ישב ובהם יבנה מקדשו לכל-העולמות: מברכה ברוך
 כג וכל-בשר אשר יקללה בכחש ארור יהנה: ותשקלו ותאמר אליו
 ואתה אלהי העולמים בשמח בך לב אמה ורחמייה ויברכה ותכל
 לברך:
 כו ובשנה השביעית בשבוע הזה קרא יצחק את-עשו בנו הגדול
 ויאמר אליו בני אני זקנתי והנה עיני כהו מראות ולא גרעתי יום
 ב מותי: ועתה שא-נא כלי צידה וקשתה ותלנה וצא השדה וצודה-
 ג לי וקח-לי בני ועשה-לי מטעמים כאשר אהבה נפשי והביא-הלי
 ד ואכלה ותברכה נפשי בשרם אמות: ורבה שומעת ברבר יצחק
 ה אל-עשו: וישכם עשו ויצא השדה לצוד ולקחת וילהביא לאביו:
 ו ותקרא רבה את-יעקב בנה ותאמר לו הנה שמעתי את-יצחק
 אביך מדבר עם-עשו אחיך לאמר צודה-לי ועשה-לי מטעמים
 ו והביא-הלי ואברכה לפני יי בשרם אמות: ועתה שמע בני בקולי
 לאשר אצוה לך-נא אל-מרתה וקח-לי שני גרני עזים טובים

יג-יט רוח-הקדש. נ"א: רוח-הצדק. - השיבות נפש. נ"א: הנחת נפש. -

כו יצחק שלח את עשו לצוד ציד (א-ד') - רבה למדה את יעקב לקבל ברכת יצחק (ה-ט') - יעקב
 התחפש לעשו וקבל הברכה (י-כ"ד) - עשו הביא ציד וקבל אף הוא ברכה (כ"ה-ל"ד) - עשו שסם
 את יעקב (ל"ה).

כמת עת ע. בכושי: כעושה רע. - מערמי בשרו. A: צוארו. - המטעמים.

ת"א

וְעָשָׂה אוֹתָם מִטַּעֲמִים כְּאֲשֶׁר אָהֵב וְהִבֵּאתָ לְאָבִיךָ וְאָכַל בְּעִבּוֹר
 ז וְדָרְבָּךְ לִפְנֵי יְיָ בְּטָרֶם וְהָיִיתָ דְּרוּדָה: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל-דִּרְבָּקָה
 אִמּוֹ אֲמִי לֹא אֶחָשֵׁךְ מֵאוֹמָה מִכָּל אֲשֶׁר יֹאכַל אָבִי וְאֲשֶׁר יִשְׁבֹּב
 ח בְּעֵינָיו וְאוֹלָם יֵרֵאתִי אִמִּי שֶׁן-יִבְרִי אֶת-קוֹלִי וַיִּבְקֹשׁ לְהַמְיִשְׁנִי: וְאַתָּה
 הֲלֹא יָדַעְתָּ כִּי חָלַק אָנִי וְעָשׂוֹ אָחִי שָׁעִיר וְהָיִיתִי בְּעֵינָיו בְּמִתְעַתֵּעַ
 וְעוֹשָׂה מַעֲשֵׂה אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי וְקִצַּף עָלַי וְהִבֵּאתִי עָלַי קָלָלָה וְלֹא
 ט דִּרְבָּקָה: וְתֹאמַר אֵלָיו דִּרְבָּקָה אִמּוֹ עָלַי קָלָלְתָּה בְּנִי אֲךָ שָׁמַע בְּקוֹלִי:
 י וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב בְּקוֹל דִּרְבָּקָה אִמּוֹ וַיִּלָּךְ וַיִּקַּח שְׁנֵי גִדְּיוֹ עֲזִים טוֹבִים
 יא וַיִּשְׁמְנֵם וַיְבִיֵּאֵם לְאִמּוֹ וַתַּעַשׂ אוֹתָם אִמּוֹ כְּאֲשֶׁר יֵאָהֵב: וַתִּקַּח דִּרְבָּקָה
 אֶת-בְּגָדֵי עָשׂוֹ בְּנֵה הַגְּדוֹל הַחֲמֻדוֹת אֲשֶׁר אָתָּה בְּבִית וּתְלַבֵּשׁ אֶת-
 יב יַעֲקֹב אֶצְלָה וְאֶת-עֲרוֹת גִּדְּיוֹ הָעֲזִים שָׂמָה עַל-גִּדְּיוֹ וְעַל-מַעְרָמִי
 יג בָּשָׂרוֹ: וַתִּמָּן אֶת-הַמִּטַּעֲמִים וְהִלָּחֵם אֲשֶׁר עָשְׂתָה בְּנֵה יַעֲקֹב בְּנֵה:
 יד וַיָּבֵא אֶל-אָבִיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה אָנִי בָנָה עָשִׂיתִי כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלַי קוֹם-
 טו גָּא שָׂבָה וְאָכְלָה אָבִי מִצִּידִי לְבַעֲבוֹר תִּבְרַכְנִי נִשְׁשָׁף: וַיֹּאמֶר יִצְחָק
 טז אֶל-בָּנָו מִהֲזֶה דָּבָה מִהֲרַתָּ לְמַצֵּא בְּנִי: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב כִּי הִקְרָה
 טז אֱלֹהִיךָ לִפְנֵי: וַיֹּאמֶר יִצְחָק קָרֵב אֵלַי וְאֶמְשָׁף בְּנִי הֲאֵתָּה הוּא עָשׂוֹ
 יז-יח בְּנִי אִם-לֹא: וַיַּגֵּשׁ יַעֲקֹב אֶל-יִצְחָק אָבִיו וַיִּמְשָׁהוּ וַיֹּאמֶר: הַקּוֹל קוֹל
 יַעֲקֹב וְהַגִּידִים יָדֵי עָשׂוֹ וְלֹא הִבִּירוּ כִּי מִדֹּשָׁמִים הָיְתָה שׂוֹמָה
 לְהַעֲבִיר רוּחוֹ וְלֹא יָדַע יִצְחָק כִּי וְהָיָו יָדָיו בְּגִידָיו וְכַיִּידֵי עָשׂוֹ
 יט הִשְׁעִיר לְבַעֲבוֹר וְדָרְבָּכוֹ: וַיֹּאמֶר אֶתְהַזֶּה בְּנִי עָשׂוֹ וַיֹּאמֶר אָנִי בָנָה
 כ וַיֹּאמֶר הַגִּישָׁה לִי וְאֶכְלָה מִצִּידְךָ בְּנִי בַעֲבוֹר תִּבְרַכְךָ נִשְׁשִׁי: וַיַּגֵּשׁ-
 כא לוֹ מִטַּעֲמִים וַיֹּאכַל וַיָּבֵא לוֹ זֵינ וַיִּשָּׂת: וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק אָבִיו
 כב גִּשָׁה וַשְׁקֵה-לִי בְנִי וַיַּגֵּשׁ וַיִּשְׁקֵה-לוֹ: וַיִּרַח אֶת-רִיחַ בְּגָדָיו וַיִּבְרַכְהוּ
 כג וַיֹּאמֶר הִנֵּה רִיחַ בְּנִי בְרִיחַ הַשְּׂדֶה אֲשֶׁר בִּרְכוֹ יְיָ: וַיִּתֵּן-לָהּ אֱלֹהִים
 כד וַיִּוֹסֶף לָהּ מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִטַּל הָאָרֶץ וְרֹב דָּגָן וַיֹּאדָר יִרְבֶּה-לָּהּ
 כה וַעֲבָדוּהָ עַמִּים וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לָהּ לְאִמִּים: הִנֵּה גִבִּיר לְאַחִיךָ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לָהּ
 כו בְּנִי אִמָּה וְכָל-הַדְּבָרִכֹּת אֲשֶׁר בִּרְכִנִּי יְיָ וְאֲשֶׁר בִּרַךְ אֶת-אֲבֹתָהֶם אָבִי
 וְהָיוּ לָהּ וּלְזֶרְעָה עַד-עוֹלָם אוֹבְרִיךָ אֲדוֹר וּמִבְּרַכְיָה דְּרוּדָה: וַיְהִי
 כז כְּאֲשֶׁר בָּלָה יִצְחָק לְדָרְבָּךְ אֶת-יַעֲקֹב בָּנָו וַיְהִי אַחֲרָי צֶאֱת יַעֲקֹב מֵאֵת
 כח יִצְחָק אָבִיו וַיִּסְתַּתֵּר וְעָשׂוֹ אָחִיו בָּא מִצִּידוֹ: וַיַּעַשׂ גַּם הוּא מִטַּעֲמִים

וַיָּבֹא לְאָבִיו וַיֹּאמֶר לְאָבִיו קוּם אָבִי וְאָכַל מִצִּידִי לִכְעֹבֹר תִּבְרַכְנִי
 נִפְשָׁה: וַיֹּאמֶר יִצְחָק אָבִיו מִי־אַתָּה וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּנֵה בְכוֹרְךָ
 עָשׂוּ עֲשִׂיתִי כַּאֲשֶׁר צִוִּיתֵנִי: וַיִּחַרְדּוּ יִצְחָק חֲרָדָה גְּדוֹלָה מְאֹד וַיֹּאמֶר
 מִי־הוּא אֲשֶׁר יָצָא לְצֹדֵד וַיָּצֵד לִי וַיָּבֹא וְאָכַל מִכָּל בְּטָרָם תְּבוֹא
 וְאִבְרַכְהוּ בְּרוּךְ יְהִי הוּא וְכָל־יָרְעוּ עַד־עוֹלָם: וַיְהִי כִשְׁמֹעַ עָשׂוּ אֶת־
 דְּבָרֵי יִצְחָק אָבִיו וַיֵּצֵק אֶעֱקֶה גְּדוֹלָה וּמְרָה עַד־מְאֹד וַיֹּאמֶר לְאָבִיו
 בְּרַכְנִי גַם־אֲנִי אָבִי: וַיֹּאמֶר אֵלָיו כָּא אֲחִיךָ בְּמִרְמָה וַיִּקַּח אֶת־
 בְּרֹכֻתִיךָ וַיֹּאמֶר עֲתָה יִדְעָתִי לָמָּה קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב הִנֵּה עָקְבִנִי
 זֶה פַעַמִּים רַאשִׁית אֶת־בְּכוֹרָתִי לָקַח וְעֲתָה לָקַח גַּם־אֶת־בְּרַכְתִּי:
 וַיֹּאמֶר הֲלֹא־אַעֲלֶתָ לִי בְּרַכָּה אָבִי וַיֵּעַן יִצְחָק וַיֹּאמֶר לַעֲשׂוּ הֵן גָּבִיר
 שְׁמָתִיו לָךְ וְכָל־אַחֲיוֹ גָּתִיתִי לוֹ לְהִיּוֹת לוֹ לַעֲבָדִים וְרַב דָּגָן וְתִירֵשׁ
 וַיָּצֵר סִמְכָתוֹ וְלָךְ מִה־זֶּה אֶעֱשֶׂה עֲתָה בְּנִי: וַיֹּאמֶר עָשׂוּ לִי־יִצְחָק
 אָבִיו הַבְּרַכָּה אַחַת הִיא לָךְ אָבִי בְּרַכְנִי גַם־אֲנִי אָבִי וַיֵּשֶׁא עָשׂוּ
 אֶת־קוֹלוֹ וַיִּבְךְ: וַיֵּעַן יִצְחָק וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה מִטָּל הָאָרֶץ יִהְיֶה
 מוֹשְׁקֶךָ וּמִטָּל הַשָּׁמַיִם מַעַל: וְעַל־סִרְיָךָ תַּחֲנוּג וְאֶת־אַחֲיָךָ תַּעֲבֹד
 וְהִנֵּה כַּאֲשֶׁר לֹא תֵאכְלָה וְסִרְיָתָ עָלָי מַעַל צִוְּיָרְךָ וְחִסָּאתָ חֲסָא
 מָוֶת וְנִגְרַת כָּל־יָרְעֶךָ מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם: וַיִּשְׁטֹם עָשׂוּ אֶת־יַעֲקֹב עַל־
 הַבְּרַכָּה אֲשֶׁר בְּרַכּוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ עֲתָה יִקְרְבוּ יָמֵי אָבִי
 וְאֶתְּנֶנָּה אֶת־יַעֲקֹב אָחִי:

וַיָּצֵד לְרִבְקָה בְּחִלּוֹם אֶת־דְּבָרֵי עָשׂוּ בְּנֵה הַגְּדוֹל וְתִשְׁלַח רִבְקָה
 וְתִקְרָא לַיַּעֲקֹב בְּנֵה הַקָּטָן וְתֹאמַר אֵלָיו: הִנֵּה עָשׂוּ אֲחִיךָ מִתְּנַחֵם
 לָךְ לְהָרְנָה: וְעֲתָה שְׁמַע בְּקוֹלִי קוּם וּבְרַח אֶל־לְבָן אָחִי וַיִּשְׁבֹּתָ
 עִמּוֹ יָמִים אַחֲרִים עַד־שׁוּב סָמַת אֲחִיךָ וְעִבְרָה חֲמָתוֹ מִמָּה וְשָׁכַח
 אֶת אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ לוֹ וְשָׁלַחְתִּי וּלְקַחְתִּיךָ מִשָּׁם: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לֹא אֵיךְ
 אִם־יִבְקֹשׁ לְהָרְנִי אֶהְרַג אֹתוֹ: וְתֹאמַר לוֹ לֹא אֶשְׁכַּל אֶת־שְׁנֵי בְנֵי
 יוֹם אֶחָד: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְרִבְקָה אָמֵן הִנֵּה יִדְעָתָ כִּי זָקֵן אָבִי וְלֹא־

כ"ז. - קום אבי ואכל. ג"א: יקום אבי ואכל. - ויאמר עתה. ויאמר אין בכושי.-
 לר-לה ראשית. ג"א: ראשית הלה. - לא תאבה. ג"א: תגדל. - וישטם עשו את. ג"א:
 ויאיים עשו על יעקב. -

כז רבקה חרדה לגדלו של יעקב ועוררה את יצחק לשלחו לארם (א-י"ב) - יצחק נחם את רבקה לרגל
 הליכתו של יעקב (י"ג-י"ח) - חלמו של יעקב וגדרו בבית אל (י"ט-כ"ז).

ג"א אל-לבן אחי. א תוספת: חרנה. - ולא-יראה. בכושי: נארא. - ואל שדי.

יראה כי קברו עיניו ואם-עזבתיו רע והנה בעיניו כי אעזבו ואליך
 מקם וקצת אבי וקללני לא אליך ואם-ישלחני רק-אז אליך: ויאמר
 רבקה לי-עקב אני אבא ואדבר עמו ושלחה: ותבא רבקה ותדבר
 אל-יחזק קצתי בתי משתי בנות חת אשר לקח לו עשו לגשים
 ואם יקח-לו יעקב אשה מבנות כנען למה-לי חיים כי רעות הן
 בנות ארץ כנען: ויקרא יחזק את-יעקב בנו ויברך אותו ויגדלו
 ויאמר לו: לא תקח-לך אשה מקל-בנות כנען קום לך סדנה
 ארם אל-בית אבי אמר בית בתואל וקח-לך משם אשה מבנות
 לזן אחי אמר: ואל שדי וברך אותך ויפרך וירבך והיית לקהל
 עמים ויתן-לך את-ברכות אברהם אבי לך ולורצך אחריו לרשתה
 את-ארץ מגוריך וכל-הארץ אשר נתן לו לאברהם לך בני בשלום:
 וישלח יחזק את-יעקב וילך סדנה ארם אל-לזן בן-בתואל הארמי
 אחי רבקה אם יעקב: והי אחרי אשר קם יעקב ללכת סדנה
 ארם ויתעצב רוח רבקה אחרי לכת בנה ויבך: ויאמר יחזק
 אל-רבקה אחותי אל-תבכי על-אדות יעקב בני כי בשלום ילך
 ובשלום ישוב: אל עליון ושמרנו מקל-דע והנה עמו כי לא
 יעזבהו כל-ימי חיו: כי ראיתי כי יצליח לו את-דרךיו בקל-אשר
 ילך עד-שובו אלינו בשלום וראינהו בשלום: אל-תיראי בעבורו
 אחותי כי ישרה דרכו ואיש תמים ונאמן הוא ולא יאבד אל-
 תבכי: וינחם יחזק את-רבקה על-אדות יעקב בנה ויברכהו:
 ויצא יעקב מבאר שבע ללכת חרנה בשנת אחת בשבוע השני
 ביובל הארבעים וארבעה ויבא אל-לוז אשר בקרית אשר היא
 בית-אל בראש החדש הראשון בשבוע הזה ויבא אל-המקום
 בערב ויסר מן-הדרך מערבה לדרך בלילה והוא וישישן שם ב-
 בא השמש: ויקח מאבני המקום והוא וישימנה תחת ראשו והוא
 והוא הולך לברו וישישן: ויחלם בלילה והוא חלום והנה סלם
 מצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי ה' עולים ויורדים
 בו והנה וינצב עליו: ויאמר וי אל-יעקב אני וי אליהם אברהם
 אביך ואליהם יחזק הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה

יג-כך א. בשאר כ"י: ואלהי השמים. - הארמי. בכושי כתוב: הסורי. - בנה. נ"א:
 כג-כב לבנה. - נצב עליו. לפי הכושי פירושו: נצב על הסלם. - אתה שוכב. בכושי: אתה

כג וּלְרַעַף אַחֲרֶיהָ: וְהָיָה נֶרְעָף בְּחוּל הַיָּם וּסְרַצְתָּ יָמָה וְקָדְמָה צְפוֹנָה
 כד וְנִנְבָּה וַיִּתְּכֶרְכוּ בָּהּ כָּל-אַרְצוֹת הַגּוֹיִם וּבְנֶרְעָף: וְהָיָה אֲנֹכִי עֶמְקָה
 וּשְׁמִרְתִּיהָ בְּכָל אֲשֶׁר-תִּלְךָ וּבְשִׁיבוֹתֶיהָ אֶל-הָאָרֶץ הַזֹּאת בְּשָׁלוֹם כִּי
 כה לֹא אֶעֱזָבָה עַד-אֲשֶׁר אִם-עָשִׂיתִי אֶת-כָּל-אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ: וַיִּישָׁן
 יַעֲקֹב אֶת-שָׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אָבִן בֵּית יְיָ הַמָּקוֹם הַזֶּה וְאֲנֹכִי לֹא יָדַעְתִּי
 וַיִּירָא וַיֹּאמֶר נִזְרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה אֵין זֹאת כִּי בֵּית אֱלֹהִים הוּא וְנָה
 כו שְׁעַר הַשָּׁמַיִם: וַיִּשְׁכֶּם יַעֲקֹב בַּבֶּקֶר וַיִּקַּח אָבִן מִרְאשׁוֹתָיו וַיְקִימֶנָּה
 מִצְבָּה לְאוֹת בַּמָּקוֹם הַהוּא וַיִּצַּק שָׁמֶן עַל-רֹאשָׁהּ וַיִּקְרָא אֶת-שֵׁם
 כז הַמָּקוֹם הַהוּא בֵּית-עָל וְלִרְאשׁוֹנָה שָׁמָּה לִזֵּן בְּשֵׁם הָאָרֶץ: וַיֵּדֶר יַעֲקֹב
 גֶּדֶר לָוִי לֵאמֹר אִם-יִהְיֶה יְיָ עִמָּדִי וְשִׁמְרָנִי בַדֶּרֶךְ הַזֶּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי
 הוֹלֵךְ בּוֹ וְנִתְּנִי-לִי יְיָ לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבִגְדִי לִלְבָּשׁ וְשָׂבַתִּי בֵּית אָבִי
 בְּשָׁלוֹם וְהָיָה יְיָ לִי לְאֱלֹהִים וְהָאָבִן הַזֶּה אֲשֶׁר-שָׂמַתִּי מִצְבָּה בַּמָּקוֹם
 הַזֶּה לְאוֹת תִּהְיֶה בֵּית אֱלֹהִים וְכָל אֲשֶׁר תִּתֶּן-לִי אֶעֱשֶׂנּוּ לָךְ אֱלֹהִי:
 כח וַיֵּשָׂא רִגְלָיו וַיִּלָּךְ אֶרֶץ הַקְּדָם אֶל-לָדָן אָחִי רִבְקָה אִמּוֹ וַיְהִי
 כ אִתּוֹ וַיַּעֲבֹד אֹתוֹ בְּרַחֵל בְּתוֹ שְׁבוּעַ אֶחָד: וּבִשְׁנָה הָרִאשׁוֹנָה בִּשְׁבֻעַ
 הַשְּׁלִישִׁי אָמַר אֵלָיו הֲבֵה אֶת-אִשְׁתִּי אֲשֶׁר בָּהּ עֲבַדְתִּיהָ שְׁבַע שָׁנִים
 ג וַיֹּאמֶר לָדָן לִיעֲקֹב אֲנִי אֶתֶּן-לָךְ אֶת-אִשְׁתִּי: וַיַּעַשׂ לָדָן מִשְׁתֵּה
 וַיִּקַּח אֶת-לֵאָה בְּתוֹ הַגְּדוֹלָה וַיִּתְּנָהּ לִיעֲקֹב לְאִשָּׁה וַיִּתֶּן-לָהּ אֶת-
 ד זֶלְפָּה שִׁפְחָתוֹ לְשִׁפְחָה וַיַּעֲקֹב לֹא יָדַע כִּי חָשַׁב כִּי רַחֵל-הִיא: וַיָּבֹא
 אֵלָיָה וְהָיָה הָיָה לָהּ וַיֵּחַר אֶת יַעֲקֹב בְּלָדָן וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה
 עָשִׂיתָ כֹּזֶת הֲלֹא בְרַחֵל עֲבַדְתִּיהָ וְלֹא בִלְאָה לָמָּה רָמִיתִנִּי קַח
 ה אֶת-בִּתְּךָ וְאֵלֶךְ כִּי הִרְעוֹתָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ-לִי: כִּי אָהֵב יַעֲקֹב אֶת-
 רַחֵל מִלֵּאָה כִּי עֲיָנִי לָאָה רַבּוֹת וְרַק מִרְאָה נָאָה מְאֹד וְעֲיָנִי רַחֵל
 ו יָסוֹת וְתִהְיֶה יֹסֶת מִרְאָה וְתֹאֵר מְאֹד: וַיֹּאמֶר לָדָן אֶל-יַעֲקֹב לֹא-יַעֲשֶׂה
 ז כֵּן בְּאַרְצָנוּ לְמַת הַצְעִירָה לִפְנֵי הַבְּכִירָה: וְלֹא יֵשֶׁר לַעֲשׂוֹת-כֵּן כִּי
 כֵּן הוּקָם וְכַתּוּב בְּלִחוֹת הַשָּׁמַיִם כִּי לֹא-יִתֵּן אִישׁ אֶת-בְּתוֹ הַצְעִירָה
 לִפְנֵי הַבְּכִירָה כִּי אִם אֶת-הַבְּכִירָה יִקְדָּם לְמַת וְאַחֲרֶיהָ אֶת-הַצְעִירָה

כג-כח ישן. - כחול הים. נִיא: כעפר הארץ. - ויישן יעקב את-שנתו. Ch. מתרגם:

וייקץ יעקב משנתו, ואין לתיקון זה שום יסוד, כי יעקב מדבר כל דבריו בחלום, כנראה

כו מן הפסוק הבא. - מראשותיו. נִיא: אשר שם מראשותיו. -

כח יעקב נשא את לאה ואת רחל (א-י) - בניו שנולדו לו מלאה ורחל ושפחותיהן (יא-כיד) - יעקב רצה לעזוב את לבן והסכים להשאיר בתנאים שהתנה (כיה-כח) - יעקב העשיר (כט-ל).

וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה וְאֵת [וְאֵת] יַעֲלוּ עָלָיו בְּעִבּוּרֵי הַשָּׁמַיְמָה וְאִין אִישׁ
 אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה וְיִצְדֵּק בִּי רַע הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה לִשְׁנֵי יוֹ: וְאֵתָה צוֹ אֶת-
 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיַעֲשׂוּ אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה וְאֶל-יִשְׂאֹו וְאֶל-יִתְנֹו אֶת-הַצִּעִירָה
 בְּשָׂרָם וְיִתְּנוּ רֵאשׁוֹנָה אֶת-הַבְּכִירָה בִּי רַע מְאֹד הוּא: וַיֹּאמֶר לְבֵן אֶל-
 יַעֲקֹב וַעֲבֹדוּ שְׁבַעַת יָמֵי הַמַּשְׁמָה אֲשֶׁר לְזֹאת וְאֶתְּנֶנָּה לְךָ אֶת-רְחֵל
 וְעִבְדָּתָה לִי עוֹד שְׁבַע שָׁנִים וְרַעִיתָ אֶת-צֶאֱנִי בְּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ בְּשָׁבוֹעַ
 הָרֵאשׁוֹן: וּבַיּוֹם אֲשֶׁר עָבְדוּ שְׁבַעַת יָמֵי מַשְׁמָה לְאֵה גִתָּן לְבֵן אֶת-
 רְחֵל לִיעֲקֹב לְמַעַן יַעֲבֹד-לוֹ שְׁבַע שָׁנִים שְׁנִית וַיִּתֵּן לְרְחֵל אֶת-
 בְּלִיָּה אֲחֻזָּת וְלִפְסָה לְשִׁפְחָהּ: וַיַּעֲבֹד עוֹד שְׁבַע שָׁנִים בְּרְחֵל בִּי לְאֵה
 גִּתָּהּ-לוֹ חָנָם: וַיִּסְתַּח יוֹ אֶת-רְחֵם לְאֵה וּמִהֵר וּמִלָּד לִיעֲקֹב בֶּן
 וַיִּקְרָא אֶת-שְׁמוֹ רְאוּבֵן בְּאֲרֻבָּעָה עָשָׂר לַחֲדָשׁ הַחֲשִׁיעִי בַּשָּׁנָה
 הָרֵאשׁוֹנָה לְשָׁבוֹעַ הַשְּׁלִישִׁי: וְרְחֵם רְחֵל נִסְגַּר בִּי רָאָה יוֹ בִּי שְׁנוֹנָה
 לְאֵה וְרְחֵל מֵאֲהָבָה: וַיָּבֹא יַעֲקֹב עוֹד אֶל-לְאָה וּמִהֵר וּמִלָּד לִיעֲקֹב
 בֶּן שְׁנֵי וַיִּקְרָא אֶת-שְׁמוֹ שִׁמְעוֹן בְּעָשָׂרִים וְאַחֵד לַחֲדָשׁ הַעֲשִׂירִי
 וּבַשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית לְשָׁבוֹעַ הַזֶּה: וַיָּבֹא יַעֲקֹב עוֹד אֶל-לְאָה וּמִהֵר
 וּמִלָּד לוֹ בֶּן שְׁלִישִׁי וַיִּקְרָא שְׁמוֹ לוֹי בְּרֵאשׁ הַחֲדָשׁ הָרֵאשׁוֹן בַּשָּׁנָה
 שֵׁשׁ לְשָׁבוֹעַ הַזֶּה: וַיָּבֹא יַעֲקֹב עוֹד אֶל-לְאָה וּמִהֵר וּמִלָּד-לוֹ עוֹד
 בֶּן רְבִיעִי וַיִּקְרָא שְׁמוֹ וַיְהוּדָה בְּחַמֶּשֶׁה עָשָׂר לַחֲדָשׁ הַשְּׁלִישִׁי בַּשָּׁנָה
 אֲחֻזָּת לְשָׁבוֹעַ הָרְבִיעִי: וּבְכֻלָּזֶה קִנְיָה רְחֵל בְּלָאָה כִּי-הָיָה לָא יִלְדָה
 וּתֹאמַר לִיעֲקֹב הִבֵּה-לִי בֶן וַיֹּאמֶר לָהּ יַעֲקֹב הֲאֵנִי מְנַעַמְתִּי מִמֶּד קָרִי
 בְּמִגְדָּה הָאֵלֶּכֶי עֹבְדִיתִי: וַיְהִי בְּרֵאוֹת רְחֵל בִּי יִלְדָה לְאֵה אֲרֻבָּעָה
 בָּנִים לִיעֲקֹב אֶת-רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְלוֹי וַיְהוּדָה וּתֹאמַר אֵלָיו בֹּא אֶל-
 בְּלִיָּה שִׁפְחָתִי וְהָרְתָה וְיִלְדָה-לִי בֶן: וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וּמִהֵר וּמִלָּד-לוֹ
 בֶּן וּתִקְרָא שְׁמוֹ דָּן בְּתִשְׁעָה לַחֲדָשׁ הַשְּׁשִׁי בַּשָּׁנָה שֵׁשׁ לְשָׁבוֹעַ
 הַשְּׁלִישִׁי: וַיָּבֹא יַעֲקֹב עוֹד שְׁנִית אֶל-בְּלִיָּה וּמִהֵר וּמִלָּד בֶּן שְׁנֵי
 לִיעֲקֹב וּתִקְרָא רְחֵל אֶת-שְׁמוֹ נַפְתָּלִי בְּחַמֶּשֶׁה לַחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי בַּשָּׁנָה
 הַשְּׁנִית לְשָׁבוֹעַ הָרְבִיעִי: וּבְרֵאוֹת לְאֵה בִּי עֲמָדָה מְלָדָת וּתִקְנָה
 הִיא בְּרְחֵל וּתִתֵּן אֶת-וִלְכָּשָׁה שִׁפְחָתָהּ לִיעֲקֹב לְאִשָּׁה וּמִהֵר וּמִלָּד
 בֶּן וּתִקְרָא שְׁמוֹ גָּד בְּשָׁנִים עָשָׂר לַחֲדָשׁ הַשְּׁמִינִי בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית
 לְשָׁבוֹעַ הָרְבִיעִי: וַיָּבֹא עוֹד אֵלֶיהָ וּמִהֵר וּמִלָּד לוֹ בֶּן שְׁנֵי וּתִקְרָא

לֹאֵה אֶת־שְׁמוֹ אֲשֶׁר בְּשֵׁנִי לַחֲדָשׁ הָאֶחָד עָשָׂר בְּשָׁנָה הַחֲמִישִׁית
 בְּשָׁבוּעַ הָרְבִיעִי: וַיָּבֹא יַעֲקֹב אֶל־לֵאָה וַתֵּהֶר וַתֵּלֶד לַיַּעֲקֹב וַתִּקְרָא
 אֶת־שְׁמוֹ יִשְׁשָׁכָר כִּרְבִיעִי לַחֲדָשׁ הַחֲמִישִׁי בְּשָׁנָה הָרְבִיעִית לְשָׁבוּעַ
 הָרְבִיעִי וַתִּתְּנֶהוּ לְאוֹמָנָת: וַיָּבֹא יַעֲקֹב עוֹד אֵלֶיהָ וַתֵּהֶר וַתֵּלֶד תָּאוֹמִים
 בֶּן וְבַת וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ וְזִלְזוֹן וְהַבַּת שְׁמָהּ דִּינָה בְּשָׁבָעָה לַחֲדָשׁ
 הַשְּׁבִיעִי בְּשָׁנָה הַשְּׁשִׁית בְּשָׁבוּעַ הָרְבִיעִי: וַיֵּרָחֵם יְיָ אֶת־דָּחִל וַיִּפְתַּח
 אֶת־דַּרְחָמָהּ וַתֵּהֶר בֶּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ יוֹסֵף בְּאַחֵד לַחֲדָשׁ הָרְבִיעִי
 בְּשָׁנָה הַשְּׁשִׁית בְּשָׁבוּעַ הַהוּא הָרְבִיעִי: וַיְהִי בַיּוֹם הַהוּא אֶת־יוֹסֵף
 וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־לָדָן מִן־לִי אֶת־נָשִׁי וְאֶת־בְּנֵי וְאֶלְכָה אֶל־יִצְחָק אָבִי
 וְאֶעֱשֶׂה־לִּי בֵּית כִּי בְלִיתִי שְׁנוֹתַי אֲשֶׁר עָבַדְתִּיהָ בְּשָׁמִי בְנוֹתֶיהָ
 וְאֶלְכָה אֶל־בֵּית אָבִי: וַיֹּאמֶר לָדָן אֶל־יַעֲקֹב שְׂבָה עִמָּדִי בְּשָׂכְרָךְ
 וְרַעְיָה לִי שְׁנֵית אֶת־עַדְרֵי וְלִקְחָתָהּ שְׂכָרָךְ: וַיִּדְבְּרוּ בֵּינֵיהֶם כִּי יִתֵּן
 לוֹ שְׂכָרוֹ כָּל־שָׂה מִן־הַבָּקָשִׁים וּמִן־הַעֲזִים כָּל־שָׂה חוּם וְשִׁלּוֹא וְלָדָן
 אֲשֶׁר יֵלֶד וְהִנֵּה שְׂכָרוֹ: וַתִּלְדָּנָה כָּל־הַצֹּאֵן נְקָדִים נְקָדִים וְשִׁלּוֹאִים
 וַתִּלְדָּנָה הַצֹּאֵן שְׁנֵית כְּמוֹהֶן וַיְהִי כֹל הַנֶּקֶד לַיַּעֲקֹב וְאֲשֶׁר אֵינָם
 נְקָדִים לָלָדָן: וַיָּרֶב מִקְנֶה יַעֲקֹב מְאֹד וַיְהִי לוֹ בָּקָר וְצֹאֵן וְאַתְנֹת
 וְגִמְלִים וְעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת: וַיִּקְנְאוּ לָדָן וּבְנָיו בְּיַעֲקֹב וַיֵּשֶׁב לָדָן אֶת־
 צִאֲנוֹ מִמֶּנּוּ וַיַּכְסֶּיבוּ לָרַעְיָה:

וַיְהִי כֹאֲשֶׁר יֵלְדָה רָחֵל אֶת־יוֹסֵף וַיֵּלֶד לָדָן לָנֹו אֶת־צִאֲנוֹ כִּי
 רְחוּקִים הֵם מִמֶּנּוּ מִהַלֵּךְ שְׁלֹשָׁה יָמִים: וַיֵּרָא יַעֲקֹב כִּי הֵלֵךְ לָדָן
 לָנֹו אֶת־צִאֲנוֹ וַיִּקְרָא יַעֲקֹב לֵלֵאָה וּלְרָחֵל וַיִּדְבֹּר עַל־לָדָן לְלָקֵת עִמּוֹ
 אֶרְצָה בְּנִשְׁנֵן: כִּי אָמַר לָהֶן אֵת כָּל־אֲשֶׁר רָאָה בְּחִלּוֹם וְכָל־אֲשֶׁר
 נֶאֱמַר־לוֹ כִּי יָשׁוּב בֵּית אָבִיו וַתֹּאמַרְנָה אֵלָיו אֶל־כָּל־אֲשֶׁר תֵּלֵךְ אִתָּהּ
 אִתָּךְ גִּלְדִּי: וַיִּבְרָךְ יַעֲקֹב אֶת אֵלָהֵי אָבִיו וַיִּצְחָק וַאֲלֵהֵי אֲבִירָהֶם אָבִי
 אָבִיו וַיִּשָּׂא אֶת־נָשָׁיו וְאֶת־בְּנָיו וַיִּקַּח אֶת־כָּל־מִקְנֶהוּ וַיַּעֲבֵר אֶת־הַנֶּקֶד
 וַיָּבֹא אֶרֶץ הַגִּלְעָד וַיִּסְמַר יַעֲקֹב אֶת־נַפְשׁוֹ אֲשֶׁר בְּזִלְבוֹ מִלְּדָן וְלֹא הִגִּיד־
 לוֹ: וּבְשָׁנָה הַשְּׁבִיעִית בְּשָׁבוּעַ הָרְבִיעִי שָׁם יַעֲקֹב סָנִיו הַגִּלְעָדָה

כ-ו שפחתה לו לאשה. - עמדה מלדת. בכ"י: היתה עקרה. - וטלוא. כך צ"ל. ובכ"ושי:
 ונקד. בכלל, הנוסח הכ"ושי משובש כאן. -

כט יעקב הלך בחשאי מעם לבן ולבן רדף אחריו (א'-ו') - ברית יעקב ולבן (ו'-ח') - על מקומות האמורי
 שנתיבו (ט'-יא) - לבן הלך למקומו (יב') - יעקב השלים עם עשו (יג') - יעקב היה שולח מזונות
 אל הוריו ארבע פעמים בשנה ועשו החישב בהר שציר (יד-כ').

בחדש הראשון בעשרים ואחד בו ויחדף לכן אחריו וימצא את-
 יעקב בחר הגלעד בחדש השלישי בשלשה עשר בו: ולא נתנו
 י: להרע ליעקב כי נראה אליו בחלום הלילה וידבר לכן אל-
 יעקב: ובחמשה עשר לימים ההם עשה יעקב משתה ללדן ולכל-
 ז: הבאים עמו וישבע יעקב ללדן ביום ההוא ולדן ליעקב אם-יעבר
 ח אחד משניהם לרעה את-הר הגלעד: ויעש שם גל גדול לעדות
 ט על-בן נקרא שם המקום ההוא גלעד בגל הזה: ואולם לראשונה
 קראו לארץ הגלעד ארץ רפאים כי ארץ רפאים היא ודרות
 רפאים ענקים אשר באמה ומשע באמה ושמנה באמה ער-שבע
 י באמה גבהם: ומשבומיהם מארץ בגר-עמון עד-הר-חרמון ובית
 יא מלכותם קרנים ועשתרות וארבעי ומישור ובען: וישמידם יי משני
 רע מעשיהם כי עושי רע היו וישבו האמורים תחתיהם רעים
 וחשאים ואין ביום עם אשר השלים כל-חשאייהם ואין להם ארץ
 יב ימים בארץ: וישלח יעקב את-לדן וילך פדנה ארם ארץ קדם
 יג ויעקב שב ארץ הגלעד: ויעבר את-הגבוק בחדש התשיעי באחד
 עשר בו וביום ההוא בא אליו עשו אחיו ויעשו שלום וילך מאתו
 יד ארצה שעיר וישב יעקב באהלים: ובשנת אחת לשבוע החמישי
 ביוכל הזה עבר את-היבדן וישב בעבר היבדן לרעות את-צאנו
 ט: מארץ הגלעד עד בית-שאן ועד-דודן ועד-עקרבים: וישלח לאביו
 ליצחק מכל אשר-לו בגד ואכל ובשר ומשקה חלב ושמן וגבנה
 טו ומתמרי הבקעה: ולאמו ושלח ארבע סעמים בשנה בין
 עתות הנרחים בין התריש והקציר בין הסתו והיורה בין החורף
 יו והאביב אל-מגדל אברהם: כי יצחק שב מבאר שבע ויעל אל-
 יח מגדל אברהם אביו וישב שם נסרד מעשו בנו: כי בימי לבת
 יעקב פדנה ארם לקח לו עשו אשה את-מחלת בת-ישמעאל ויאסף
 כל-עדרו אביו ונשיו ויעל וישב בחר שעיר ויעוב את-יצחק אביו
 ט בשאר שבע לבדו: ויעל יצחק מבאר שבע וישב במגדל אברהם
 כ אביו בחר חברון: ושמה ישלח יעקב כל-אשר ישלח לאביו ולאמו
 מעת לעת כל-מחסורם ויברכו את-יעקב בכל-לבם ובכל-נפשם:

ה-ט - בשלשה עשר בו. נ"א: בשנים עשר בו. - רפאים. בכ"י: רפאל. - מארץ
 הגלעד. ברומי: מים המלח. -

ל ובשנת אחת לשבוע הששי עלה שלם אשר מזרחה לשכם
 ב בשלום בחדש הרביעי: ושם חטפו את-דינה בת-יעקב אל-בית
 שכם בן-חמור החוי נשיא הארץ וישבב עמה ויטמאה והיא נערה
 ג קטנה בת-שנים עשרה שנה: וידרשנה מאת אביה ומאת אחיה
 כי תנתן-לו לאשה ויחר אף יעקב ובניו באנשי שכם כי טמאו
 ד את-דינה אחותם וידברו עמהם בערמה ובמרמה: ויבא שמעון
 ולוי שתאם ויעשו משפט על-כל-אנשי שכם ויחרגו כל-זכר אשר
 מציאו בה ולא השאירו בה אף-אחד כלם הרגו במכאובים כי
 ה טמאו את-דינה אחותם: וכן לא יעשה מעשה ועד-עולם לטמא
 בת ישראל כי בשמים הוקם עליהם משפט להקריט בחרב את-
 ו כל-אנשי שכם כי עשו נבלה בישראל: ויתנם יי ביד בני-יעקב
 להקריטם בחרב ולעשות בהם שפטים ולכל ויהיה כזאת בישראל
 ז לטמא בתולת ישראל: ואיש ביי-יהיה בישראל אשר יבקש לתת
 את-בתו או אחותו לכל-איש אשר מורע הגוים מות ימות ויבא
 ירמיהו כי עשה חטא ונבלה בישראל ואת-האשה ישרם קאש
 ח כי טמאה את-שם בית אביה ונקרטה מישראל: ולא תמצא ונות
 וטמאה בישראל כל-הרות הארץ כי קדוש ישראל לוי וכל המטמא
 ט [ואת] מות ימות באבן ירמיהו: כי בן הוחק ונקמב בלחות השמים על-
 י כל-נרע ישראל המטמא מות ימות ובאבן ירמיהו: ואין לחק הזה
 קץ הימים ואין סליחה ואין כל-כפרה כי אם-יכרת האיש אשר
 טמא את-בתו מבין כל-ישראל כי מורעו נתן למלך ויחטא לטמאו:
 יא ואתה משה צו את-בני ישראל והעדר בהם כי לא-יתנו מבנותיהם
 יב לגוים וכי לא-יקחו מבנות הגוים כי תועבה היא לפני יי: על-כן
 כתבתי לך בדברי החק כל-מעשי ובני שכם אשר עשו לדינה
 ואשר דברו בני יעקב לאמר לא נתן את-בתנו לערל כי חרפה
 יג היא לנו: וחרפה היא לישראל ולנותנים ולנזשאים מבנות הגוים
 יד כי טמאה היא ותועבה לישראל: ולא יטהר ישראל מהטמאה הזאת
 אשר לו אשה מבנות הגוים או אשר נתן מבנותיו לאיש מכל-
 טו הגוים: כי מוסר על-מוסר הוא וקללה על-קללה וכל-משפט ומוסר

המעשה בדינה (א'—ג') — הריגת בני שכם (ד'—ו') — איסורי חיתון בין ישראל ונכרים (ז'—יז') —
 בחירת לוי לכהנה בשכר המעשה בבני שכם (יח—כ"ג) — החזרת דינה מבית שכם (כ"ד) — תוכחת
 יעקב (כ"ה—כ"ו).

וקללה יבאו ואם-נעשה כדבר הזה והעלים עיניו מעושי השמאה
 ומשמאי מקדש יי וממחללי שם קדשו ונשפט כל-העם יחדיו על-
 כל-השמאה והחלול הזה: ואין משוא פנים ואין בקרת פנים ולא
 יקח מידיו פרי ומנחה ועולה וסלב ואשה רים גיחות לרצותו
 ונשפט כל-איש ואשה בישראל אשר ושמאו מקדשו: על-כן צויתיה
 לאמר הער את-העדות הזאת בישראל ראה את אשר הנה לשכם
 ולדניה אשר נתנה בנר-שני בני יעקב וינהגום במקבאובים ויהי
 להם צדקה ותקתב להם לצדקה: ויבחר זרע לוי לכהנים וללויים
 לשרת לפני יי כמונו בכל-הימים ויברך לוי וקניו לעולם כי קנא
 לעשות-צדק ומשפט ונקמה מכל-הנקמים על-ישראל: וכן תקתב-
 לו בעדות בלחות השמים ברכה וצדק לפני אלהי הכל: ואנחנו
 נזכר את-הצדקה אשר עשה האדם בסניו בכל-עמות השנה עד-
 אלה דור ברכה תקתב ותבוא עליו ולדרותיו אחריו ונקתב אוהב
 וצדיק בלחות השמים: וכל-הדבר הזה כמבתי לך ואצוה להגיד
 לבני ישראל כי לא יתקאו ולא יעברו חק ולא יסרו את-הבגד
 אשר הוקמה להם לעשותה ונקתבו אוהבים: ואם-עברו ועשו מכל-
 דרכי השמאה ונקתבו שונאים בלחות השמים ונמחו מספר החיים
 ונקתבו בספר האבדים ועם-הנבחרים מן-הארץ: וביום הרוג בני
 יעקב את-שכם עליה להם ספר השמאה כי עשו צדק וישר ונקמה
 בחוטאים ויקתב לברכה: ויוציאו את-דינה אחותם מבית שכם
 ויבאו את-כל-אשר בשכם צאנם ובקרים וחמוריהם וכל-עדריהם
 וכל-בליהם ויבואו הכל אל-יעקב אביהם: וידבר עמהם על-אדות
 העיר אשר הקנו כי גרא את-יושבי הארץ הכנענים והפרזים: ויהי
 חמת אלהים על-כל-הערים אשר מסביב לשכם ולא קמו לרדף
 אחרי בני יעקב כי סחר נפל עליהם:
 ויהי בראש החדש וידבר יעקב אל-כל-אנשי-ביתו לאמר השתרו
 והחליפו שמלותיכם ונקומה ונעלה בית-אל במקום אשר נדרתי
 נדר בקרתי מפני עשו אחי כי הנה [וי] עמדי וישיבני אל-הארץ

ו נ ש פ ט. בכושי: והיה. -

יעקב הלך לבית אל להקריב (א-ג) - יצחק ברך את לוי ואת יהודה (ד-כ"ב) - יעקב ספר ליצחק
 שהצליחו ה' (כ"ד-כ"ה) - יעקב הלך לבית אל עם רבקה ודבורה (כ"ו-ל') - יעקב ברך לאלהי
 אבותיו (ל"א-ל"ב).

טז
לא

ב הזאת בשלום וחסירו את-אלהי הנגר אשר בתוככם: ויקרעו את-
 אלהי הנגר ואשר באונייהם ועל-צונאריהם והאלילים אשר נקרה
 רחל מבית לבן אביה ונתמן את-הפל ליעקב וישרם ויתצם
 ג ונשחיתם וישמנם תחת האלה אשר בארץ שקם: וישל בראש
 החרש השביעי בית-אל ויבן מזבח במקום אשר לדשם ויבן שם
 מצבה וישלח אל-יזחק אביו לבוא אליו אל-זבחו ולרבקה אמו:
 ד-ה ויאמר יזחק יבוא בני יעקב ואראנו בשרם אמות: וילך יעקב אל-
 יזחק אביו ואל-רבקה אמו אל-בית אברהם אביו ושנים מבניו
 ו לקח אתו לוי ויהודה ויבוא אל-אביו יזחק ואל-אמו רבקה: ומצא
 רבקה מן-המגדל אל-שער המגדל לנשק ליעקב ולחבקו פי חיתה
 ז רוחה בשמחה הנה יעקב בנה בא ותשקלו: ומרא את-שני בניו
 ומתירם ותאמר אליו אלה הם בניך בני ותחבקם ותשק להם
 ותברכם לאמר בכם יקדד ורע אברהם ואתם תהיו לברכה
 ח בארץ: ויבוא יעקב אל-יזחק אביו אל-סדרו אשר בו ישכב ושני
 בניו עמו ויקח את-ידי אביו וישתחו וישקלו ויתלה יזחק על-
 ט צנארי יעקב בנו ויבך על-צונארי: ויחלה הצל מעיני יזחק וירא
 את-שני בני יעקב לוי ויהודה ויאמר הבניה הם אלה בני כי ידמו
 י לך: ויאמר לו כי באמת בני הם ובאמת ראית כי באמת בני
 יא-יב הם: ויקרבו אליו וישן וינשקם ויחבקם כלם יחד: ויבד רוח הנבואה
 יג בסיו ויקח את-לוי בנר ימינו ואת-יהודה בשמאלו: וישן אל-לוי
 ויחל לקרבו ראשונה ויאמר אליו וברכה יי אלהי הפל אדני כל-
 יד העולמים אותך ובניה בבל-העולמים: ונתן יי לך ולורצך ודלה
 וקבוד וקרב אותך וורצך אליו מקל-הקשר לשרתו במקדשו
 במלאכי הסנים ובקדושים פן יהיה ורע בניה לקבוד ולגדלה
 טו ולקדשה ויגדלם בבל-העולמים: והיו נשיאים ושושמים ומלאכים
 לכל-ורע בני יעקב ודברי יי בצדק ידברו וכל-משפטו בצדק
 ישפטו והגידו דרכי ליעקב והראוים לישראל ברכת יי תושם
 טז בסייהם לברך כל-ורע יקיר: לך קראה אמה שמך לוי ובאמת
 קראה שמך נלה לוי תהיה ואוהב לכל-בני יעקב שילחנו לך יהיה

ו-א כ ש מ ע ה. א מוסיף: לאמר. - ויסן. בכי: ויסנו. - ויחבקם כלם. Ch מגיה
 לפי הרומי: שניהם. וטעות המעתיק הכושי היא שכתב כלם במקום כלאים (=שנים.
 ג-ט-ס-בכושית). - וקרב. ב' β: והקים. - והראום. Ch מגיה: ונתיבותי. - את-הברכה.

ואמרה ובניך תאכלו עליו ובכל-הדרות יהי שלחנה מלא ולא יחסר
 לך מאכלך לכל-העולמים: וכל-שונאיה לשניה יסלו וכל-צריה
 יקרתו ויאבדו ומבבביה ברובים וכל-עם מאבביה ארורים יהיו:
 וליהודה אמר ותן-לך זי בם ועצמה לדרך על-כל-משנאיה נשיא
 תהנה אתה ואחר מבניה לבני יעקב שמה ושם בניה ילך ויעבר
 בכל-הארץ והמדינה וייראו עמים משניה וירעדו כל-הגוים וכל-
 העמים יחרדו: בה תהנה עזרת יעקב ובה תמצא ישועת ישראל:
 ובשבתה על-בסא כבוד-אדקך גדול יהיה השלום לכל-נרע בני
 יקיר מבבביה ברור וכל-משנאיה ולוחציה ומקלליה יקרתו ויאבדו
 מן-הארץ והיו ארורים: ויסן וישקלו שנית ויסבקהו וישמח מאד
 כי ראה את בני יעקב בנו בצדק: ויצא מבין רגליו ויפל וישתחו
 לו ויקרעם ויגח שם אצל יצחק אביו בלילה שהוא ויאכלו וישתו
 בשמחה: וישן את-שני בני יעקב אחר מימינו ואחר משמאלו
 ותחשב-לו אדקה: ויספר יעקב הכל לאביו בלילה את-אשר עשה זי
 עמו חסד גדול ואשר הצליח בלדרכיו ויצילהו מקל-רע: ויקרר
 יצחק את-אלהי אביו אברהם אשר לא עזב חסדו ואמתו מן-
 עברו יצחק: ויהי בבקר ויספר יעקב ליצחק אביו את-דבר הנדר
 אשר נדר לזי והמראה אשר ראה ואשר בנה מן-בם והכל נכון
 לקרנן להקריב לפני זי באשר נדר וכי בא לשאתו עליהםמור:
 ויאמר יצחק אלי-יעקב בנו לא אוכל לבא עמך כי זקנתי ולא
 אוכל עבר בדרך לך בני בשלום כי בן-חמש וששים ומאה שנה
 אנכי היום ולא אוכל לגסע הושב את-אמך ותלך אתך: ואנכי
 ידעתי בני כי בעבורי באת והיום הזה יהיה ברור אשר-בו ראיתיני
 מי וראיתיך אני בני: הצלח ועשה את-נדרך אשר נדרת ואל-
 תאחר את-נדרך ואמרה מהר לעשות את-נדרך ומצא-סן ביעני
 עושה כל אשר לו נדרת נדר: ויאמר אל רבקה לבי עם-יעקב
 בנך ותלך רבקה עם-יעקב ועמה דבורה ויבאו בית-אל: ויופר
 יעקב את-הבבביה אשר ברכו אביו ושני בניו לוי ויהודה וישמח
 ויקרר את-אלהי אבותיו אברהם ויצחק: ויאמר עמה ידעתי כי
 תקנות עולם לי ולבני לפני אלהי כל וקבה הוסק על-אדות שניהם
 ויקטב להם קעדות עולם בלחות השמים באשר ברכם יצחק:

לב וילן בלילה ההוא בבית-אל ויחלם לוי והנה מנהו ויושיקהו
 לכהן לאל עליון אותו ואת-בניו עד-עולם וימקץ משנתו ויבדרך את-
 ב וי: וישכם יעקב בבקר בארבעה עשר לחדש ההוא ויעשר מפל
 אשר-בא עמו מאדם ועד-בהמה ומן-הזקב עד-כל-הכלים והבגדים
 ג ויעשר מפל: ויהי בימים ההם ותהר רחל את-בנימין בנה ויספר
 יעקב את-בניו ממנו ומעלה ויפל לוי בגורל י: וילבישהו אביו
 ד בגדי כהנה וימלא את-ידי: ובחמשה עשר לחדש הזה העלה
 על-המזבח פרים בני-בקר ארבעה עשר ואילים עשרים ושמונה
 וצאן ארבעים ותשעה כבשים שבעה גדי עזים עשרים ותשעה
 ח עולה על-המזבח לקרבן אשה רים גיחוס ל: אלהים: זה קרבן
 ו נדרו אשר נדר לעשר ומנחתם ונסביהם: ויהי באשר אכלה האש
 וינטר קטרת על-האש עליהם ולקרבן תודה פרים שנים ואילים
 ארבעה כבשים ארבעה ושעירים ארבעה וכבשים בני שנה שנים
 ז ונגדי עזים שנים כבה יעשה כל-בקר שבעת ימים: ויאכלו שם
 הוא וכל-בניו ואנשיו בשמחה שבעת ימים ויברכו ויהללו את-י:
 ח אשר האילו מקל-תלאותיו ואשר הקים לו את-נדרו: ויעשר את-
 כל-הבהמה הטהורה ויעש עולה ואת-הבהמה השמאה נתן ללוי
 ט בנו ויתן-לו את-נגשות האדם: ויכהן לוי בבית-אל לפני יעקב
 אביו מעשרת אחיו ויהי שם לכהן ויתן-לו יעקב את-נדרו כבה
 י יעשר שנית מעשר ל: ויקדשהו ויהי קדש ל: ועל-בן אנה בלחות
 השמים לחק לעשר מעשר שני לאכל לפני י: במקום אשר יבחר
 לשבן שמו שם שנה בשנה ואין לחק הזה קץ הימים עד-עולם:
 יא והמאנה הזאת כתובה לעשותה שנה בשנה לאכל מעשר שני
 לפני י: במקום אשר יבחר ולא ישאירו ממנו משנה לשנה הבאה:
 יב כי בשנתו יאכל הנרע עד-ימי עבר ורע השנה והנשן עד-ימי
 יג הנשן והזית עד-ימי הזית ומנו: והנותר ממנו תכל יהיה באש

לב חלומו של לוי בבית אל (א) - לוי נבחר לכהונה (ב) - יעקב עשר עי לוי (ד) - ט) - קביעת
 מצות מעשר (י) - טו) - יעקב קרא בלוחות השמים את עתידו ועתיד צאצאיו (סז-כ"ו) - חגג את יום
 העצרת, כל יום את היום השמיני של סכות (כז-כ"ט) - מות דבורה (ל) - לידת בנימין ומות רחל (לז-ל"ד).

א-ג וילן. ברומי: ויליגו. - לבנה. גיא: לכהן. - בגורל ה'. כל יעקב עישר את
 בניו ולוי נתן מעשר לה'. - ארבעים ותשעה. גיא: ששים. - עשרים ותשעה.
 י גיא: עשרים ואחד, וכן Ch. לדעת Bousset היא טעות. - ויברכו ויהללו. גיא: ויברך

יד וישרף כי שָׁמַא הוא: וקָבָה יאֲבִלְהוּ וַחַד בְּבִית הַמִּקְדָּשׁ וְלֹא
 טו יַעֲשֶׂהוּ יִשָּׁן: וְכָל-מַעֲשֵׂר בְּקָר וְצֹאן קָדֵשׁ לַיהוָה וְלִכְהֻנּוֹ יִהְיֶה אֲשֶׁר
 טז יאֲבִלְהוּ לְסֻגּוֹ שָׁנָה בְּשָׁנָה כִּי בֶן אָוֶה וְנִחְרַת בְּדָבָר הַמַּעֲשֵׂר בְּלִחוֹת
 שְׁמִי: וּבְלִילָה הַשְּׁנִי בַּעֲשָׂרִים וּשְׁנַיִם לַיְמֵי הַחֹדֶשׁ אָמַר יַעֲקֹב
 יז לְבָנוֹת אֶת-הַמָּקוֹם הַזֶּה וְלִהְיוּ בָּן וְלִקְדָּשׁוֹ וְלַעֲשֹׂתוֹ קָדוֹשׁ לְעוֹלָם
 יח לֹא וְלִבְנָיו אֶחָדֹו: וַיָּרָא אֵלָיו יְיָ בְּלִילָה וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר לֹא יִקְרָא
 שְׁמִי [עוֹד] יַעֲקֹב לְבָדּוֹ כִּי אִם-יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמִי: וַיֹּאמֶר אֵלָיו
 שְׁנִית אֲנִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר בָּרָאתִי אֶת-הַשָּׁמַיִם וְאֶת-הָאָרֶץ וְהַפְּרִיתִיךָ
 וְהַרְבִּיתִיךָ בְּמֵאדָּ מְאֹד וּמְלָכִים מִמֶּךָ יִהְיוּ וְשָׁפְטוּ הַכָּל בְּכָל-מָקוֹם
 יט אֲשֶׁר דָּרְכָה בּוֹ כַּף-רִגְלִי בְּוָדָדָם: וְאַתָּה לְזִרְעָה אֶת-כָּל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר
 ס תַּחַת הַשָּׁמַיִם וְשָׁפְטוּ בְּכָל-הַגּוֹיִם בְּרָצוֹנָם וְאַחֵר יִקְחוּ לָהֶם אֶת-
 כ כָּל-הָאָרֶץ וּירְשֶׁהָ לְעוֹלָם: וְכָל לְדָבָר עֲמֹו וַיַּעַל מֵאֲתוֹ וַיִּבַּט
 כא יַעֲקֹב עַד-אֲשֶׁר עָלָה הַשָּׁמַיְמָה: וַיָּרָא בְּמֵרְאוֹת הַלַּיְלָה וַהֲגֵה מִלֵּאָדָּ
 יורד מִן-הַשָּׁמַיִם וְשָׁבָה לְחוֹת בְּגָדָיו וַיִּזְמַן לַיַּעֲקֹב וַיִּקְרָא אֶת-
 כב הַבְּתוּב בָּהֶם אֲשֶׁר יִהְיֶה-לּוֹ וְלִבְנָיו בְּכָל-הָעוֹלָמִים: וַיִּרְאֵהוּ אֶת-כָּל-
 הַבְּתוּב בְּלִחוֹת וַיֹּאמֶר לֹא אֶל-תִּבְנֶה אֶת-הַמָּקוֹם הַזֶּה וְאַל-תַּעֲשֶׂהוּ
 מִקְדָּשׁ לְעוֹלָם וְאַל-תִּשְׁבֹּחַהּ כִּי-לֹא קָדַשׁ הַמָּקוֹם הַזֶּה לְךָ אֶל-
 כג בֵּית אֲבִרְהָם אָבִיךָ וְשִׁבְיָשָׁם אֶצֶל יִצְחָק אָבִיךָ עַד-יוֹם מוֹת אָבִיךָ:
 כד כִּי בְּמֵצָרִים תָּמוּת בְּשָׁלוֹם וּבְצֹרָע תִּקְבֹּר בְּקִבּוּד בְּקִבְרוֹת
 כה יִהְיֶה הַכָּל וְאַתָּה כָּתַב הַכָּל כֹּאֲשֶׁר רָאִיתָ וְקִרְאתָ בֶן
 וְאִיךְ אֲזַכֵּר אֶת-כָּל-אֲשֶׁר קִרְאתִי וְרָאִיתִי וַיֹּאמֶר לוֹ אֲנִי אֲזַכִּירָךָ
 כו הַכָּל: וַיַּעַל מֵאֲתוֹ וַיִּיקַּע מִשְׁנָתוֹ וַיִּזְכֹּר כָּל-אֲשֶׁר קָרָא וְרָאָה וַיִּכְתֹּב
 כז כָּל-הַדְּבָרִים אֲשֶׁר קָרָא וְאֲשֶׁר רָאָה: וַיַּעַשׂ שָׁם עוֹד יוֹם אֶחָד
 כח וַיִּקְרַב בּוֹ כָּל אֲשֶׁר הִקְרִיב בַּיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים וַיִּקְרָא שְׁמוֹ עֲצֶרֶת
 כט וְכָתוּב הוּא בְּלִחוֹת הַשָּׁמַיִם עַל-בֶּן נִגְלָה לוֹ לַעֲשׂוֹת וּלְהוֹסִיף אוֹתוֹ
 לְחַג עַל-שִׁבְעַת הַיָּמִים: וַיִּקְרָא שְׁמוֹ עֲצֶרֶת כִּי יַעֲלוּ אוֹתוֹ עַל עֲרוֹת

יב-יז ויהלל. - עבר. נ"א: אסף. - יהיה שמך. נ"א יקרא שמך. או: יקראו שמך. - ויקרא.
 כג-כד ברומי: ויקראם וידע (וכן Ch). - ושב-שם. אין בנוסח Ch. - ויאמר יעקב. בקצת
 כה-כט כ"י נוסף: אדוני. - ויכתב. ברומי: ויסתר, וטעות קריאה היא: εἰσπνε במקום ἔγγραψε

ל הַיָּמִים וַיִּבְחַג בְּמִסְפָּר יָמֵי הַשָּׁנָה: וּבְלֵיל הָעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה לַחֹדֶשׁ
 הַזֶּה מָתָה דְּבוּרָה מִיְּנֻקָּתָה רִבְקָה וַיִּקְבְּרוּהָ מִתַּחַת לְעֵיר תַּחַת אֵלּוֹן
 הַנָּחַל וַיִּקְרָא שֵׁם הַנָּחַל הַהוּא נַחַל דְּבוּרָה וְהָאֵלּוֹן אֵלּוֹן אֶבֶל
 דְּבוּרָה: וַתֵּלֶךְ רִבְקָה וַתָּשָׁב לְבֵיתָהּ וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב בְּנִידָה אֶל-יִצְחָק
 אָבִיו אֵילִים וַצֹּאן וַשְּׂעִירִים לַעֲשׂוֹת מִטַּעֲמִים לְאָבִיו כַּאֲשֶׁר אָהָב: וְהוּא
 הֵלֶךְ אַחֲרֵי אִמּוֹ עַד-רִבְרַת-אֶרֶץ וַיֵּשֶׁב שָׁמָּה: וַתֵּלֶךְ רַחֵל בְּלִילָהּ
 בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֵּן עָנִי כִּי הִקְשָׁתָהּ בְּלִדְתָּהּ וְאָבִיו קָרָא שְׁמוֹ
 בְּנִימִין כַּאֲחֵר עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי בַּשָּׁנָה אַחֲתָה לְשָׁבוּעַ הַשְּׁשִׁי
 לַיּוֹבֵל הַהוּא: וַתָּמָת שָׁם רַחֵל וַתִּקְבֹּר בָּאֶרֶץ אֶסְרָתָהּ הִיא בֵּית-
 לָחֶם וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצְבָּה עַל-קִבְרָהּ רַחֵל בְּדֶרֶךְ עַל-קִבְרָהּ:
 לֵג וַיֵּלֶךְ יַעֲקֹב וַיֵּשֶׁב בָּאֶרֶץ הַנָּגֹב בְּמִגְדַּל-דֶּרְעָה וַיֵּלֶךְ אֶל-יִצְחָק
 אָבִיו הוּא וְלָאָה אִשְׁתּוֹ וַיִּרְאֶשׁ הַחֹדֶשׁ הָעֲשִׁירִי: וַיֵּרָא רְאוּבֵן אֶת-
 בְּלִקְהָה שֶׁסָּחַת רַחֵל פִּילָגֶשׁ אָבִיו רוֹחֶצֶת בַּמַּיִם בַּסֵּתֶר וַנִּצְהָרָהּ:
 ג וַיִּתְּמָכָהּ בְּלִילָהּ וַיָּבֹא אֶל-בֵּית בְּלִקְהָה לְיִלְדָּהּ וַיִּמְצָאָהּ שׁוֹכֶבֶת בַּמִּשְׁכָּה
 ד לְבִדְהָ וְהִיא וְשָׁנָה בְּבֵיתָהּ: וַיִּשְׁכַּב עִמָּהּ וַתִּיקֶן וַתֵּרָא וְהִנֵּה רְאוּבֵן
 אֵתָהּ עַל-מִשְׁכְּבָהּ וַתִּגַּל בְּנִסָּהּ וַתִּתְּשָׁשׁוּהוּ וַתִּצָּעַק וַתִּפְדֹּר כִּי רְאוּבֵן
 ה-ו הוּא: וַתַּבּוּשׁ מִסְגִּיו וַתִּגַּח נִידָה מִמֶּנּוּ וַיִּבְרַח: וַתִּתְּשָׁעַב עַל-הַדָּבָר
 ז הַזֶּה מְאֹד וְלֹא הִגִּידָה לְאִישׁ וְדָבָר: וְהִי כְּבֹאָה יַעֲקֹב וַיִּבְרָשָׁה
 וַתֹּאמֶר לוֹ לֹא סָהִינִי אֲנִי לָךְ כִּי נִטְמָאתִי לָךְ כִּי טָמֵא אוֹתִי
 רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב עִמָּי בְּלִילָהּ וְאֲנִי וְשָׁנָה וְלֹא גִדַּעְתִּי עַד-כִּי גָלָה
 ח בְּנִסִּי וַיִּשְׁכַּב עִמָּי: וַיִּחַר אֵף יַעֲקֹב בְּרְאוּבֵן מְאֹד עַל-שִׁכְבוֹ עִם
 ט בְּלִקְהָה כִּי גָלָה אֶת-דָּסוֹת אָבִיו: וְלֹא קָרַב יַעֲקֹב אֵלֶיהָ כִּי טָמְאָהּ
 י רְאוּבֵן וְכָל-אֲדָם כִּי יִגְלָה דָּסוֹת אָבִיו רַע מַעֲשָׂהּ מְאֹד וַתִּבָּל
 הוּא לִפְנֵי יְיָ: עַל-כֵּן כָּתוּב וַחֲקוּק בְּלַחוֹת הַשָּׁמַיִם כִּי לֹא יִשְׁכַּב
 אִישׁ עִם-אִשְׁתּוֹ אָבִיו וְכִי לֹא יִגְלָה אֶת-דָּסוֹת אָבִיו כִּי טָמֵא הוּא
 מוֹת יָמוּתוֹ וַיִּחְדוּ הָאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עִם-אִשְׁתּוֹ אָבִיו וְהָאִשָּׁה כִּי
 יא טָמְאָה עָשׂוּ בָּאֶרֶץ: וְלֹא יִהְיֶה טָמֵא לִפְנֵי אֱלֹהֵינוּ בָּעָם אֲשֶׁר בָּחַר

לג ע צ ר ת. בכושי: מוסף. - כ ב ר ת א ר ק. בכושי (בטעות): ע ד פ ג ב נ ו. -

לג חסא ראובן עם בלהה (א'-ט') - איסורי עריות (י'-כ') - יעקב וביתו הלכו אל יצחק ורבקה וישבו בבית אברהם (כ"א-כ"ג)

א-ב במגדל-רעף. הוא מגדל עדר אפרת (ברא' ל"ה כ"א). - ו י א ה ב ה. אין בנוסחאות
ג-ה AB. - ש ו כ ב ת. D: ישנה. - ו ת ב ו ש מ פ נ י ו. ברומי: ויבוש מפניה. - ו י ב ר ת. B:

יב לו לנחלה: ועוד כתוב ארור שוכב עם-אשת אביו כי גלה
 יג ערות אביו ויאמרו כל קדושי יי אמן ואמן: ואתה משה צו את-
 בני ישראל ושמרו את-הדברים האלה כי משפט מות הוא וטמא
 הוא ואין כפרה לכפר על-האדם אשר עשה הרע הזה כי אם-
 יד להמיתו ולהקנו ולקנומו באבנים ולהקריטו מבין עם-אלהינו: כי
 לא-יהיה יום אחד בארץ כל-איש אשר יעשה-זאת בישראל כי
 טו נתעב וטמא הוא: ואל-יאמרו לראובן היו חיים וכפרה בשבבו
 טז עם-פילגש אביו והיא לה בעל ובעלה יעקב אביו חי: כי עוד לא
 נגלו התורה והמשפט והחק בתמם לכל כי בנמיה הזה לחק את
 יז וימים וחק-עולם לדרות עולם: ואין לחק הזה חליפת הימים ולא
 כפרה לו כי אם-יכרתו שניהם יחד מתוך-העם ביום אשר בו עשו
 יח ואת-הדבר הזה יומתו: ואתה משה כתב לישראל ולא יעשו
 כדבר הזה ולא ישחיתו לחטא חטא מות כי יי אלהינו שופט
 יט אשר לא-ישא פנים ולא יקח שחד: ואמרף להם את-דברי
 הברית האלה למען ישמעו לשמר ולהשמר ולסור מהם ולא
 יאבדו ולא יכרתו מן-הארץ כי טמאה ותועבה ותכל וגעל לפני
 כ אלהינו כל-עשה אלה בארץ: ואין חטא גדול מהנאות אשר ינו
 בארץ כי עם קדוש ישראל ליי ועם-סגולה לאלהיו ועם-כהנים
 וממלכה הוא ונחלתו הוא ולא תראה טמאה כזאת בתוך-העם
 כא הקדוש: ובשנה השלישית בשבוע הששי הלך יעקב וכל-בניו
 כב וישבו בבית-אברהם בקרבת יצחק אביו ואמו רבקה: ואלה שמות
 בני יעקב ראובן בכורו ושמעון ולוי ויהודה ויששכר וזבולון בני
 לאה ובני רחל יוסף ובנימין ובני בלהה דן ונפתלי ובני זלפה
 כג גד ואשר ודינה בת-לאה בת-יהודה ליעקב: וילכו וישתטחו ליצחק
 ולרבקה ויהי בקראותם אותם ויברכו את-יעקב וכל-בניו וישמח
 יצחק מאד כי ראה את-בני יעקב בנו הצעיר ויברכם:
 לד ובשנה הששית לשבוע הזה ליובל הארבעים וארבעה שהוא

ט-י-ותברח. - וכל אדם. גיא: ולכל אדם. - פילגש. גיא: אשת. - יומתו. בכי: ימיתום. -
 יח-ט לישראל. בקצת כיי נוסף: וליעקב. - דברי הברית האלה. גיא: דברי הברית
 כ הזאת. - וממלכת כהנים. B: וממלכת כהנים. ונכון. -

לד מלחמת מלכי האמורי עם יעקב ובניו (א'-ט') - יעקב שלח את יוסף לראות שלום אחיו (י') - יוסף
 נמכר והורד מצרימה (יא-יב) - אבל יעקב על יוסף וסות בלהה ודינה (יג-יד) - קביעת יום הכפורים
 ביום שבאה הידיעה אל יעקב על מות יוסף (יח-יט) - נשותיהם של בני יעקב (כ-כא).

שלח יעקב את-בניו לרעות את-צאנו ונקריו עמקם אל-מדרב
 שכם: ויזקקו עליהם שבעת מלכי האמרי להרגם מן-המארב
 סחת העצים ולבו את-מקניהם ונשיהם: ויעקב ולוי ויהודה ויוסף
 היו בבית אשר-בו יצחק אביהם כי עצהו רוחו ולא יכלו לעזבו
 ויבגמין הוא הקטן על-בן ישב אצל אביו: ויבאו מלכי תפוח
 ומלכי ארצה ומלכי שרון ומלכי שילה ומלכי-נעש ומלך בית
 חרון ומלך מגני-שכיר וכל-היושבים בהר ההוא אשר ישובו
 בהרשת ארצה קנען: ויגידו ליעקב כי הגה מלכי האמורי
 סבבו את-בניו ויבזו את-מקניהם: ויגם מביתו הוא ושלשת בניו
 וכל-עבדי אביו ועבדיו ויצאו עליהם פששת אלפים איש שלח
 הרב: ויכוס במדרב שכם וירדפו אחריו הכורחים ויכוס לסיו-הרב
 וינהרגו את-ארצה ואת-תפוח ואת-שרון ואת-שילה ואת-מגני-שכיר ואת-
 נעש: ויאסף את-מקנהו ויגבר עליהם וישם מס עליהם החמש מארי
 ארצם ויבן את-ארבל ואת-תמנת תרם: וישב בשלום וינעש עמקם
 שלום ויהיו לו עבדים עד-יום רדתו הוא ובניו מצרקה: ובשנה
 השביעית לשבוע הזה שלח את-יוסף לרעות את-שלום אחיו מביתו
 עקמה וימצאם בארץ דותן: ויתנבלו אליו וינעשו לו בערמה
 להמיתו וישובו וימקרהו לסוחרים ושמעאלים ויורידהו מצרקה
 וימקרהו לסוחרים סרים סרעה שר השבחים בהן העיר אלו:
 ובני יעקב שסמו שער עזים וימבלו את-בתנת יוסף בדם וישלחו
 אל-יעקב אביהם ויהי בעשירי לחדש השביעי: ויתאבל כל-היום
 ההוא עד-הערב ויביאה לו ויהי קודם בהתאבלו על-מותו ויאמר
 חיה רעה אבלה את-יוסף ויהיו עמו כל-אנשי ביתו ביום ההוא
 ויתעצבו ויתאבלו עמו כל-היום: ויקומו בניו ובתו לנחמו ולא
 התנחם על-בנו: ותשמע בלהה ביום ההוא כי אבר יוסף ובהתאבלה
 עליו מתה והיא יושבת בקבר-שב ודינה בתו מתה אחר אבר

א-ב ונעריהו. גיא: ועבדיהם. - מן-המארב. גיא: בהסתרם. ברומית נוסף: וישבו.
 ח ויבן את-ארבל ואת-תמנת חרס. גיא: ויבן ראובן את תמנת חרס. השם ראובן בכושית
 יא-יב הוא רוביל, ומכאן הסעות. - אלו. נראה שהיא און. - ויתאבל. גיא: ויתאבלו. - ויהיו.
 גיא: ויתאבלו. בכושית אפשר לסעות ולומר במקום להיו (=התאבלו) - הליו (=היו). -
 טו כל-היום. לפי Ch התאבלו כל הלילה. שהרי בערב הביאה אליו. - בכפר-טב. אולי
 עיקרו: כפר אפרים, או קרית אפרים. -

יוסף ויבאו על-ישראל שלשת [מקרי] האכל האלה בחדש אחד:
 ויקברו את-בלה ממול קבר רחל ואת-דינה בתו קברו שם:
 ויתאכל על-יוסף שנה אחת ולא חָדַל כי אמר ארר שאלה
 בהתאבלי על-בני: על-בן הוקם על-בני ישראל לענות נפשם
 בעשרה לחדש השביעי בבוא היום אשר-בו יבכו את-יוסף אצל
 יעקב אביו לכבודו עליו בשעיר עזים בעשרה לחדש השביעי
 פעם בשנה בעבור חטאותיהם כי העציבו את-רחמי אביהם בעבור
 יוסף בנו: ויושם היום ההוא להתעצבו בעבור חטאותיהם
 ובעבור כל-פשעם ובעבור כל-שגגותיהם לטהר נפשם ביום ההוא
 פעם בשנה: ואחרי אשר יוסף לקחו להם בני יעקב נשים שם-
 אשת ראובן עדה ושם-אשת שמעון אדיבה הנענית ושם-אשת
 לוי מלקה מבנות ארם מזרע בני-תרח ושם-אשת יהודה בת-שוע
 הנענית ושם-אשת יששכר חזקה ושם-אשת זבולון נעמה ושם-
 אשת דן עזלה ושם-אשת נפתלי רוישה הארמית ושם-אשת גר
 מעקה ושם-אשת אשר יונה ושם-אשת יוסף אסנת המצרית ושם-
 אשת בנימין יסכה: וישוב שמעון ויקח אשה שנית מארם באחיו:
 ובשנת אחת לשבוע הראשון ביובל הארבעים ונקמשה קראה
 רבקה ליעקב בנה ותצוהו על-אביו ועל-אחיו לכבדם כל ימי
 חיי יעקב: ויאמר יעקב אעשה ככל אשר צויתני כי לכבוד
 ולגדלה לי תדבר הנה ואדקה לי לפני יי לכבדם: ואת אמי
 תרעי מיום הנקדי עד-היום הנה כל-מעשי וכל-אשר בלבי כי
 כל-ימי חשבותי טובה על-כל-איש: ואיך לא אעשה את-הדבר
 הנה אשר צויתני לכבד את-אבי ואת-אחי: אמר-לי אמי מה-על
 ראית כי ואני [סור] אסור ממנו והנה לי חסד: ותאמר אליו בני
 כל-ימי לא ראיתי כך ועל וכל-דבר עולה כי אם-הישר ורקר
 האמת אנני-לך בני אני בשנה הזאת אמות ולא אוציא את-
 השנה הזאת בחיים כי ראיתי בחלומי את-יום מותי כי לא אחנה
 למעלה ממאה ונמשים ונמש שנה והנה כליתי כל-ימי חיי אשר

לה מצות רבקה ליעקב וחשובתו (א-ח) - רבקה מבקשת מיצחק להשביע את עשו כי לא ירע ליעקב
 (ס-י"ב) - יצחק מסכים (י"ג-י"ז) - עשו ויעקב נשבעו (י"ח-כ"ו) - מות רבקה (כ"ז).

ד-ח צויתני. ברומי נוסף: לעשות. - בראש הפסוק ה' נוסף ברומי: ואולם אבקש
 ממך. - ותאמר אליו. ברומי נוסף: רבקה. - בחיים. Ch: בחלומי. Ch:

ז עלי לחיות: ויצחק יעקב לדברי אמו כי אמרה אמו אשר תמות
 והיא יושבת למולו וכתה כח ולא נלאתה מכתה כי תבוא וסמא
 ח ותראה ושניה חזקות וכל-חלי לא נגע בה כל-ימי חיה: ויאמר
 אליה יעקב אשרי אמי בקרב ימי לימי חיה ויהי ככה פחי כי
 ט ככתך ולא תמותי כי הכל תדברי אתי על-מותך: ותבוא אל-
 יצחק ותאמר לו שאלה אחת לשאל ממך השבע את-עשו כי-לא
 יפגע ביעקב ולא ירדסנו בשנאה כי אתה גרעת את-יגור לב
 עשו כי רעהו מנעוריו ואין-שובו כי יבקש להמיתו אחרי
 י מותך: ואתה גרעת את כל-אשר עשה כל-הימים למיום לכת
 יעקב אחיו חרנה ער-היום הזה כי בכל-לבו עזבנו ונעש הרע
 יא אתנו עדריה לקח לו ויולך את-כל-מקנה משניה: וכאשר
 יב בקשנה ונשאלהו על-אשר לנו ונעש באדם המרחם עלינו: ולבו
 מר עליה כי ברבת את-יעקב בנה התמים והישר כי אין-בו רע
 כי אם-טוב ומיום בואו מתרן ער-היום הזה לא גרע ממנו מאומה
 כי הכל גביא לנו בזמנו וכל-יום ושם בכל-לבו בקחתנו מגדיו ויברכנו
 ולא יסרד ממנו מיום בואו מתרן ער-היום הזה והוא יושב אתנו תמיד
 יג בביטנו ויכבדנו: ויאמר לה יצחק אני גרעתי וראיתי את-מעשי
 יעקב אשר אתנו כי בכל-לבו ויכבדנו ואהב את-עשו ראשונה
 מיעקב מיום הולדתו ועתה אהבתי את-יעקב מעשו כי הרבה
 להרע את-מעשיו ואין-בואדק כי כל-דרך חסם ושר ואין-אדק
 יד לו סביבותיו: ועתה יסעם לבי על-כל-מעשיו ולא ינצל הוא
 וזרעו כי הם יעברו מן-הארץ ויביתו מתחת השמים כי את-אלהי
 אברהם עוב וילך אחרי גשיו אחרי השממה ואחרי שגגתו הוא
 טו ויבנו: ואת אמרת לי כי-אשביעהו כי לא יחרג את-יעקב אם-
 טז ישבע לא יקום את-שבועתו ולא יעשה-טוב כי אם-רע: ועל
 בקשו להרג את-יעקב אחיו בנר-יעקב יתן ולא ימלט מגדיו כי
 יז בגדיו גרד: ואת אל-תיראי על-דבר יעקב כי שומר יעקב גדול הוא
 יח ועצום ונבדד ומהלל משומר עשו: ותשלח רבקה ותקרא לעשו
 ויבוא אליה ותאמר לו שאלה יש-לי בני לשאל ממך ואמר כי
 יט תעשה את אשר אמר לה בני: ויאמר לה אני אעשה כל-אשר

כ תאמרי לי ולא אֶמנע מאומה מִשְׁאֲלֶתְךָ : וְתֹאמַר אֵלָיו אֲשַׁאל מִמֶּךָ
 כי ביום מותי תביאני ותקברני אצל שְׂרָה אִם אֲבִיהָ וְכִי תֵּאָבְדוּ
 אֶתָּה וְיַעֲקֹב אֲחִיךָ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וְלֹא יִבְקֹשׁ אִישׁ לְאַחִיו רָעָה כִּי
 נִאֲהָבֵהוּ לִמְעַן תִּגְדְּלוּ כִּנִּי וְנִקְבְּדֶתֶם בְּתוֹךְ הָאָרֶץ וְלֹא יִשְׁמַח עֲלֵיכֶם
 שׁוֹנֵא וְהִייתֶם לְבָרָכָה וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֵי כָּל־אֲוִיבֵיכֶם : וַיֹּאמֶר אֲעֲשֶׂה
 כְּכָל אֲשֶׁר אָמַרְתָּ לִּי וְקִבַּרְתִּיךָ בְּיוֹם מוֹתְךָ אֲצֶל שְׂרָה אִם אֲבִי
 כב כַּאֲשֶׁר אֶהְבֶּתָּ כִּי יִהְיֶה עֲצֻמוֹתֶיהָ קְרוֹבוֹת לְעֲצֻמוֹתֶיךָ : וְאֶת־יַעֲקֹב
 אֲחִי אֶהֱבֶה מִכָּל־בָּשָׂר וְאִין־לִי אֶחָ בְּכָל־הָאָרֶץ כִּי אִם־הוּא לְבָדוֹ
 וְלֹא גְדוּלָּה הִיא לִי זֹאת אִם־אֶהְבֵּהוּ כִּי אֲחִי הוּא וְיִתְּדוּ נִגְרָעָנוּ
 בְּבִשְׁנֵךְ וְיִתְּדוּ וַיֵּצְאוּ מִרְחֻמֶּךָ וְאִם־לֹא אֶהֱבֶה אֶת־אֲחִי אֶת־מִי אֶהֱבֶה :
 כג וְגַם אֲנִי אֲבִקֶּשְׁךָ כִּי תַעֲיִדִי בְּיַעֲקֹב בְּעֶבְדִּי וּבְעֶבְדִּי כִּנִּי כִּי יִדְעֵמִי
 כִּי מֶלֶךְ וּמֶלֶךְ עָלַי וְעַל־כִּנִּי כִּי בְּיוֹם אֲשֶׁר בָּרַכְוּ אֲבִי שָׁם אוֹתוֹ
 כד מִעַל וְאוֹתִי שָׁם מִתַּחַת : וְאֲנִי נִשְׁבַּעְתִּי לָךְ כִּי אֶהְבֵּהוּ וְלֹא אֲבִקֶּשׁ
 רָעָתוֹ כָּל־יָמָי חַיִּי כִּי אִם־רַק טוֹבָה וַיִּשָּׁבַע לָהּ עַל־כָּל־הַדָּבָר הַזֶּה :
 כה וְתִקְרָא לְיַעֲקֹב לְעֵינֵי עֶשָׂו וְתִצְוֶהוּ בְּדָבָר אֲשֶׁר דִּבֶּרָה עִם־עֶשָׂו :
 כו וַיֹּאמֶר אֲעֲשֶׂה רְצוֹנְךָ וְהֶאֱמִינִי לִי כִּי לֹא יֵצֵא רָע מִמֶּנִּי וּמִכִּנִּי עַל־
 כז עֶשָׂו אֲחִי וְלֹא אֶהְיֶה הָרָאשׁוֹן [וְלִהְרֹעַ] כִּי אִם־בְּאַהֲבָתוֹ לְבָד : וַיֹּאבְדוּ
 וַיִּשְׁתּוּ הֵיא וּבְנֵיהָ בְּלִילָה הַהוּא וּתְמַת בַּת־שָׁלֹשָׁה יוֹבְלִים וְשָׁבוּעַ
 אֶחָד וְשָׁנָה אַחַת בְּלִילָה הַהוּא וַיִּקְבְּרוּהָ שְׁנֵי בְנֵיהָ עֶשָׂו וְיַעֲקֹב
 בְּמִעְרַת הַמִּכְסָּלָה בְּקִרְבַּת שְׂרָה אִם אֲבִיהֶם :
 לו וּבִשְׁנָה הַשְּׁשִׁית לְשָׁבוּעַ הַזֶּה קָרָא יִצְחָק לְשְׁנֵי בָנָיו עֶשָׂו וְיַעֲקֹב
 וַיְבֹאוּ אֵלָיו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם בְּנֵי הִנְנִי הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ אֲבוֹתִי אֶל־בֵּית
 הָעוֹלָם אֲשֶׁר שָׁם אֲבוֹתִי : וְקִבַּרְתֶּמוּ בְּקִרְבַּת אֲבִרְהָם אֲבִי בְּמִעְרַת
 הַמִּכְסָּלָה בְּשָׂדֵה עֶסְרֹן הַחַמִּי אֲשֶׁר קָנָה אֲבִרְהָם לְאַחֲזֹת קִבְרָ שָׁמָּה
 ז תִּקְבְּרוּנִי : וְזֹאת אֲצַוְכֶם בְּנֵי כִּי־תַעֲשׂוּ הַצֶּדֶק וְהַיֶּשֶׁר בָּאָרֶץ לִמְעַן
 ד יָבִיֵא יְיָ עֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־דָּבָר יְיָ לַעֲשׂוֹת לְאַבְרָהָם וּלְרַעֲו : וְאַהֲבַתֶּם
 בְּנֵי אֶת־אֲחֵיכֶם בְּיָנִיכֶם כְּאִישׁ אֲשֶׁר יֶאֱהֱבֶה אֶת־נַפְשׁוֹ וּבְבִקֹּשׁ אִישׁ
 לְאַחִיו לְהִשָּׁיֵב לוֹ וְלַעֲשׂוֹת יַחַד בָּאָרֶץ וְאַהֲבֵהוּ זֶה אֶת־זֶה בְּנִפְשָׁם :

מ ג'א : בבית. - במערת המכפלה. בנוסח D: במערה אשר. -

לו יצחק צוה לבניו על קבורתו והזהירם על אהבתם איש לאחיו (א'-י"א) - חלק ביניהם את רכוש ומת (י"ב-י"ח) - יעקב ועשו נפרדו זה מזה (י"ט-כ) - לאה מתה ובני יעקב באו לנחמיה (כ"א-כ"ד).

ב-ג-ה שמה. בנוסח A: שם בקברים אשר כריתי לי. - ולזרעו. A: ולבניו. - אצוכם.

ח ועל־דבר האלילים אָצוּקם ואָעִידָה בָּכֶם כִּי תִתְעַבּוּ אוֹתָם וְשִׁבְרֹתוֹם
 וּשְׁנֵאתוֹם וְלֹא תִאָּהֲבוּם כִּי מְלֹאִי שְׁנָנָה הֵם לְעוֹבְדֵיהֶם וְלִמְשַׁתְּמֵיהֶם
 וְלָהֶם: וְזָכַרְתֶּם בְּנִי אֶת־יְיָ אֱלֹהֵי אֲבֹרָהֶם אֲבִיכֶם וְכֹאֲשֶׁר בִּבְרִיתִי
 וְעֲבַדְתִּיו בְּצֹדֵק לִמְעַן יִרְבְּכֶם בְּשִׁמְחָה וְהִסְרָה יָרֵעְכֶם כְּבוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם
 לְרֹב וְיִשְׁעֲכֶם בְּאָרֶץ מִשְׁע־צֹדֵק אֲשֶׁר לֹא יִשְׁרַשׁ לְקַל־דְּרוֹת הָעוֹלָם:
 וְעֵתָה אֲשַׁבְּעֲכֶם בְּשִׁבּוּעָה גְדוֹלָה אֲשֶׁר אֵין שְׁבּוּעָה אֲשֶׁר תִּגְדֹּל מִמֶּנָּה
 בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ לְוַהֲבָד וְהַגְדֹּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וְהַכֹּל
 ח יִסֹּר כִּי תִיָּדָהוּ וְתִעֲבָדְהוּ: וְאֶהֱבֶה כָּל־אֶחָד אֶת־אֶחָיו בְּרַחֲמִים וּבְצֹדֵק
 וְלֹא יִדְרֹשׁ אִישׁ רַע לְאֶחָיו מֵעֵתָה וְעַד־עוֹלָם כֹּל יָמֵי חַיֵּיכֶם לִמְעַן
 ט תִּצְלִיחוּ בְּכָל־מַעֲשֵׂיכֶם וְלֹא תִאָּכְרוּ: וְכִי יִדְרֹשׁ אִישׁ מִכֶּם רַע לְאֶחָיו
 דַּעַי מֵעֵתָה כִּי כָל־אֲשֶׁר יִבְקֹשׁ רָעָה לְאֶחָיו בְּגִדּוֹ יִפֹּל וְנִכְרַת מֵאָרֶץ
 הַחַיִּים וְיָרֶעוּ יֹאכֵד מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם: וּבְיוֹם הַקִּלְלָה וְהַמְּבוּכָה וּבְאֵשׁ
 הַבּוֹעֶרֶת וְהָאוֹכֶלֶת כֹּאֲשֶׁר שָׂרַף אֶת־קְרוֹם בָּבֶה יִשְׂרָף אֶת־אֶרְצוֹ
 וְאֶת־עִירוֹ וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וְנִמְחָה מִסֵּפֶר עֲדוֹת בְּנֵי אָדָם וְלֹא יִבּוֹא
 בְּסֵפֶר הַחַיִּים כִּי יֹאכֵד וְעָבַד לְקַלְלַת עוֹלָם כִּי לְקַל־הַיָּמִים יִהְיֶה
 דִּינָם כִּי תִתְחַדֵּשׁ בְּשִׁנְאָה וּבְקַלְלָה וּבְקִצָּץ וּבְחִצָּר וּבְחִמָּה וּבְחִמָּה
 יא וּבְחִלֵי עוֹלָם: אֲנִי אֲדַבֵּר וְאָעִידָה בָּכֶם בְּנֵי בְמִשְׁשָׁם אֲשֶׁר יִבּוֹא
 יב עַל־הָאָדָם אֲשֶׁר יִבְקֹשׁ לַעֲשׂוֹת עוֹל לְאֶחָיו: וְיִחַלֵּק אֶת־כָּל־מִקְנֵהוּ
 בֵּין שְׁנֵיהֶם בְּיוֹם הַהוּא וְיִסֹּן אֶת־הַחֵלֶק הַגְּדוֹל לַבְּכוֹר וְהַמִּגְדֹּל וְכָל־
 יג קְבִיבוֹתָיו וְכָל־אֲשֶׁר קָנָה אֲבֹרָהֶם בְּבָאָר שְׁבַע: וַיֹּאמֶר אֶת־הַחֵלֶק הַגְּדוֹל
 יד הֵנָּה אֲגִדִּיל לַבְּכוֹר: וַיֹּאמֶר עָשׂו מִכְרֹתִי לְיַעֲקֹב וְאֶת־נִלְווֹ אֶת־בְּכוֹרֹתִי
 טו לְיַעֲקֹב וְיָמָן וְלֹא אֲדַבֵּר דְּבַר בְּזָה כִּי לוֹ הָיָא: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב תָּנִים
 עֲלֵיכֶם בְּרִיקָתִי בְּנֵי וְעַל־מִדְּעָכֶם בְּיוֹם הַזֶּה כִּי הִנֵּחֹתִיו וְלֹא נִעְצַב
 טז לְבִי בְּדַבַּר הַבְּכוּרָה כִּי־לֹא יַעֲשֶׂה בַּעֲבוּרָה רָע: וּבְרַח אֶל עֲלִיּוֹן
 יז אֶת־הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה־צֹדֵק אוֹתוֹ וְיָרֶעוּ עַד־עוֹלָם: וְכֹל לְצוֹתָם
 וּלְבִרְכָּם וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ לְסֻגִּיּוֹ וַיִּשְׁמַח כִּי הָיְתָה רָעָה אֲחֵת בֵּינֵיהֶם
 יח וַיִּצְאוּ מֵאֵתוֹ וַיָּנֻחֻהוּ בְּיוֹם הַהוּא וַיִּשְׁנֻהוּ: וַיִּישֶׁן יַעֲקֹב בְּמִשְׁתֵּי בְּיוֹם

ה-1 חסר B. - ואעידה. חסר CD. בכם. חסר AB. - ושב רתיים. חסר AB. - ועבדהו.
 ו-1 Ch: ועבדתי. והגדול. בקצת כ"י: המסואר והנורא והגבור. - הקללה והמבוכה.
 ג"א: המבוכה והקללה. בקצת כ"י נוסף: והחמה והקצף. - כי יאבד ועבר. ג"א: כי
 יא אם בין האובדים ועוברים. - כמספט. CD: כמספטי. - אשר יבקש לעשות עול.
 יג-1 Ch: אשר יעשה הרע. - אגדיל. Ch: מגיה: אתן. - ברכת. AB: ברכה. - במסתו.

ההוא וישמח ויגשן שנת עולמים ונתת בך-מאה ושמונים שנה
 עשרים ונמשה שבעות ונמשה שנים בלה ונקברהו שני בניו עשו
 יט-כ ויעקב: וילך עשו לארץ אדום אל-הר שער וישב שם: ויעקב
 ישב בקרי חרון במגדל אשר בארץ מגורי אברהם אביו ויעבד
 כא את יי בקל-לבו ובמדותיו הנגלות אשר חלק בימי הולדתו: ונתת
 למה אשתו בשנה הרביעית לשבוע השני ביובל הארבעים ונמשה
 ונקברהו במקרת המקלה אצל רבקה אמו משמאל לקבר שרה
 כב אם אביו: ויבאו כל-בניהו ובניו לבנות ללמה אשתו עמו ולנחמו
 כג עליה כי התאבל עליה: כי אהבה מאד מיום מות רחל אחותה
 כי תמימה וישרה היתה בקל-הרביה ותכבד את-יעקב ובקל-הנמים
 אשר היתה עמו לא-שמע מפייה דבר קשה כי ענהו וישר ושלום
 כד וקבור היו בה: ויזכר את-כל-מעשיה אשר עשתה בחייה ויתאבל
 עליה מאד בקל-לבו ובקל-נפשו:

לו ויהי ביום מות יצחק אבי יעקב ועשו וישמעו בני עשו כר
 ב נתן יצחק את-הבכורה ליעקב בנו הקטן ויקצפו-מאד: ויריבו
 באביהם לאמר הלא אתה הבכור ויעקב הצעיר ולמה-זה נתן
 ג את-הבכורה ליעקב ואותך עוב: ויאמר אליהם כי מכרתי
 את-בכורתי ליעקב במעט קזיר עדשים וכיום אשר שלחני אבי
 לצוד וצידו ויתפש ולהביא לו לבקבוצ יאכל ויברכני בא במקרה
 ויבא לאבי משעמים ומשקה ויברכו אבי ואותי שם תחת ידו:
 ד ועתה השביענו אבינו אותי ואותו כי לא נדרש איש רעת אחיו
 וכי נתנה באהבה ובשלום איש עם-אחיו ולא נשחית דרכינו:
 ה ויאמרו אליו לא נשמע אליך לעשות עמו שלום כי כחנו עצום
 מכחו ואנחנו עצומים ממנו נצא עליו ונכרנהו ונאבד את-בניו
 ו ואם-לא תלך עמנו נשמך: עתה שמענו ונשלח בארם ובפלשתים
 ובמואב ובעמון ונבחר לנו אנשים בחירים הבוערים לקרב ונצא
 עליו ונלחמנו בו ונשמדו מן-הארץ בשרם ובה שרש ועצמה:

יט-כ A: במסה. - ויעקב ישב... D: וישב יעקב בארץ חברון. - ובמצותיו. ג"א:

כג וכמצוות. - הולדתו. תרגומו של Ch כאן אינו נכון. - ותכבד. D: ותאהב. -

לו בני עשו קצפו על אביהם שיצחק נתן את הבכורה ליעקב והכריחוהו לצאת עם ארבעת אלפים אנשי חיל למלחמה על יעקב (א'-ט"ו) - יעקב הוכיח את עשו (ט"ו-יז) - תשובתו של עשו (י"ח-כ"ה).

ה-א את-הבכורה. בענין ירושתו. - ונאבד את בניו. A: ונאבדו. - יכה

וַיֹּאמֶר אֱלִיהֶם אֲבִיהֶם אֲלֵת־לִכּוּ וְאֲלֵת־עָשׂוּ מִלְחָמָה בּוֹ לְבִלְתִּישְׁלוֹ
לְסָנָיו: וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו זֶה־הוּא (כ)אֲשֶׁר עָשִׂיתָ מִנְעוּרָיָה עַד הַיּוֹם
זֶה וְתָבֵא צִנּוּרָהּ בְּעָלָיו לֹא נִשְׁמַע לְדָבָר הַזֶּה: וַיִּשְׁלְחוּ אֶל־אֲרָם
וְלֹאדָרָם אֶל־רֹעַ אֲבִיהֶם וַיִּשְׁכְּרוּ מֵהֶם אֶלֶף בְּגִי־חֵיל בַּחוּרֵי
מִלְחָמָה: וַיָּבֹאוּ אֲלֵיהֶם מִמּוֹאֵב וּמִבְּנֵי עַמּוֹן אֲשֶׁר שָׁכְרוּ אֶלֶף
בַּחוּרִים וּמִקְלָשִׁתִּים אֶלֶף בַּחוּרֵי מִלְחָמָה וּמֵאֲדוּם וּמִן־הַחֹרִים אֶלֶף
בַּחוּרֵי מִלְחָמָה וּמִן־הַחֲתִים אֲנָשִׁים אֲמִיצִים בְּגִי־חֵיל: וַיֹּאמְרוּ אֶל־
אֲבִיהֶם צֵא נִהְלָם וְאִם־לֹא וְהִרְגֵנוּהָ: וַיִּמְלֵא קֶצֶף וַחֲמָה בְּעֵת
רְאוּתוֹ אֶת־בְּנָיו וְהֵם מֵאֲלָצִים אוֹתוֹ כִּי יִלְךְ לְסָנִיהֶם וַיִּנְהַלֵּם עַל־
יַעֲקֹב אָחִיו: וְאַחֵר זָכַר אֶת־כָּל־הָרָעָה הַשְּׂמוּנָה בְּלִבּוֹ עַל־יַעֲקֹב
אָחִיו וְלֹא זָכַר אֶת־שִׁבְעָתוֹ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ אִם־יִדְרֹשׁ
כָּל־יָמָיו רָעָה לְיַעֲקֹב אָחִיו: וּבְכָל־זֶה לֹא יָדַע יַעֲקֹב כִּי־בָאִים הֵם
עָלָיו לְמִלְחָמָה וְהוּא מִתְאַבֵּל עַל־לֵאָה אִשְׁתּוֹ עַד־כִּי קָרְבוּ מְאֹד
אֶל־הַמִּגְדָּל בְּאַרְבַּעַת אֲלָסִים אֲנָשִׁי־חֵיל בַּחוּרֵי מִלְחָמָה: וַיִּשְׁלְחוּ
אֵלָיו אֲנָשֵׁי תְּבָרוֹן לֵאמֹר הִנֵּה אָחִיךָ בָּא עָלֶיךָ לְהִלָּחֵם־בְּךָ בְּאַרְבַּעַת
אֲלָסִים אִישׁ חֲנוּרֵי חֶרֶב וְנוֹשְׂאֵי מִגְנִים וְכָלִי מִלְחָמָה כִּי אָהֲבֹ
אֶת־יַעֲקֹב מֵעַשׂוֹ כִּי יַעֲקֹב אִישׁ גָּדִיב וְרוֹחוֹם מֵעַשׂוֹ וַיִּגִּידוּ לוֹ: וְלֹא
הִיאֲמִין יַעֲקֹב עַד־כִּי קָרְבוּ מְאֹד אֶל־הַמִּגְדָּל: וַיִּסְגֵּר אֶת שְׁעָרֵי
הַמִּגְדָּל וַיַּעֲמֵד בַּשַּׁתְּחִיו וַיִּדְבֵּר עִם־אָחִיו עָשׂו וַיֹּאמֶר תִּנְחוּמִים טוֹבִים
נִחְמָתֵנִי בָּאתָ אֵלַי בְּגִלָּל אִשְׁתִּי אֲשֶׁר מָתָה הַזֹּאת הִיא הַשְּׂבוּעָה
אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאָבִיךָ וּלְאִמָּךָ שְׁנֵית לִסְנֵי מוֹתָם חָטְאָתָה לַשְּׂבוּעָה
וּבַעֲבוּר אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאָבִיךָ נִשְׁשַׁמְתָּ: אֲזַי יִשָּׂא עָשׂו אֶת־קוֹלוֹ
וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֵין לִבִּי אֲדָם וּלְחֵיט הָאָרֶץ שְׂבוּעַת אָמָת אֲשֶׁר
נִשְׁבַּעְתָּ שְׂבוּעָתָם עַד־עוֹלָם וּבִבְקָר יִדְרֹשׁוּ זֶה לָזֶה רָעָה וְלִדְהֵג אִישׁ
אֶת־שׁוֹנָאוֹ וַיִּצְרוּ: וַתִּשְׁנֹאֲנִי אוֹתִי וְאֵת בְּנֵי עַד־עוֹלָם וְאֵין לַעֲשׂוֹת
עִמָּךְ אַחֲנָה: שָׁמַע דְּבָרֵי אֵלֶּה אֲשֶׁר אָמַר אֵלֶיךָ אִם־יִהְיֶה חֲזִיר
עוֹרֹו וְשִׁעְרוֹתָיו כַּצֶּמֶר יִרְבּוּ אִם־יִצְמִיחַ בְּרָאשׁוֹ קַרְנִים כְּקַרְנֵי אֵיל
כֹּא וַיֵּצֵאן אֲזַי אֶעֱשֶׂה עִמָּךְ אַחֲנָה: וְאִם־יִשְׁכְּרוּ יוֹנָקִים מִשְׁדֵּי אָמָם

ז-ח שר ש. Ch: יקח כח. - לסניו. נ"א: מפניו. - (כ) אשר. כך AD. נ"א: הלא זה
יא-יג במעשיך. - צא נהלם. נ"א: צא עמהם. - את שבועתו. נ"א: את השבועה. -
יד-יז קרבו. BD נוסף: אליו. - בפתחיו. נ"א: על המגדל. - ובעבור. נ"א: ובעת. -
כא יונקים משדי אמם. נ"א: שדים מאמם. - לא אהיה לך. נ"א: לא תהיה לי. -

לֹא-אֶהְיֶה לָּךְ אֶחָ וְאִם-יַעֲשׂוּ הָאֲבִים שְׁלוֹם עַם-הַשְּׂוִיֹּת לְבִלְתִּי
 אֶקְלָם וּלְבִלְתִּי הַצֵּק לָהֶם וְאִם-יִהְיֶה לָבָם עֲלֵיהֶם לְהִיטִיב אֹו יִהְיֶה
 בְּלִבִּי עֲלֶיךָ שְׁלוֹם: וְאַרְנֶה כִּי יִתְרַע עַם-הַשְּׂוִיֹּר וְאִם-יִצְמָר עִמּוֹ בְּעַל
 אֶחָד וְחָרַשׁ עִמּוֹ אֹו אֶעֱשֶׂה עִמָּךְ שְׁלוֹם: וְכִי יִלְבִּין הָעוֹרֵב קְעוֹף רָזָא
 אֹו אֲדַע כִּי אֶהְבַּתְךָ וְעָשִׂיתִי עִמָּךְ שְׁלוֹם הַכֶּרֶת [וּתְכַרֶּת] אֶתָּה וְנִכְרַתוּ
 בְּנֶיךָ וְלֹא יִהְיֶה שְׁלוֹם: וַיֵּרָא יַעֲקֹב כִּי הִרַע לְבָבוֹ עָלָיו וּבְכָל-נַפְשׁוֹ
 וּבְקָשׁ לְהַמִּיתוֹ וְכִי קָא וַיִּקְפֹּץ בַּחֲזוֹר מִיַּעַר הַבָּא אֶל-הָרֶמֶחַ הַדָּקָר
 אֹתוֹ וְלֹא יָסוּג מִמֶּנּוּ: אֹו יֹאמֶר לְאַנְשָׁיו וּלְעַבְדָּיו לְהִתְנַסֵּל עָלָיו
 וְעַל-כָּל-אֲשֶׁר אֹתוֹ:

וְאַחֲרֵי דִבְרֵי יְהוּדָה אֶל-יַעֲקֹב אָבִיו לֵאמֹר: דִּרְךָ כִּשְׁתָּךְ אָבִי
 וּשְׁלַח חֲצִיךָ וְהִסַּל אֶת-הַשְּׂוֹנָא וְהִמַּת אֶת-הַנָּעַר וְהָיָה לָּךְ בֶּחַ כִּי לֹא
 נָמִית אֶת-אֶחָיִךְ וְהוּא אֶצְלָךְ וְעִמָּךְ הוּא לְכַבֹּד אֶצְלָנוּ: אֹו יִדְרֹךְ
 יַעֲקֹב כִּשְׁתּוֹ וַיִּשְׁלַח חֲצֹו וַיִּסַּל אֶת-עַשְׂוֹ אֶחָיו וַיַּהֲרֹגֵהוּ: וַיִּשְׁלַח עוֹד
 חֲצֹו וַיֵּךְ אֶת-אֲדוֹרָם הָאֶרְמִי בַּחֲסֹה שְׁמַאלוֹ וַיִּנְגַּרְשֶׁהוּ וַיַּמִּיתֵהוּ: וְאַחֲרֵי
 יָצְאוּ בְנֵי יַעֲקֹב הֵם וְעַבְדֵיהֶם וַיִּתְחַלְקוּ לְאַרְבַּע פָּנוֹת הַמִּגְדָּל:
 רֹאשׁוֹנָה יָצָא יְהוּדָה וְנִסְתָּלִי וְגַד עִמּוֹ וְחַמְשִׁים נְעָרִים עִמּוֹ פְּנֵי נִגְבָּה
 לַמִּגְדָּל וַיָּבֹו אֶת-כָּל-אֲשֶׁר מִצְאוּ לְפָנֵיהֶם וְלֹא נִמְלַט מֵהֶם עַד-אֶחָד:
 וְלֹו [וְדָן] וְאֲשֶׁר יָצְאוּ פְּנֵי מִזְרָחָה לַמִּגְדָּל וְחַמְשִׁים נְעָרִים אִתָּם וַיָּבֹו
 אֶת-גִּבּוֹרֵי מוֹאָב וְעַמּוֹן: וַיָּצְאוּ רְאוּבֵן וַיִּשְׁשַׁכֵּר וַיִּזְבִּלּוּן פְּנֵי צְפוֹנָה
 לַמִּגְדָּל הַמָּה וְחַמְשִׁיהֶם וַיָּבֹו אֶת-אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר לְשִׁלְשֻׁתִּים:
 וַיָּצְאוּ שְׁמֵעוֹן וּבְנִימִין וְחִנּוֹךְ בֶּן-רְאוּבֵן פְּנֵי מַעֲרֵב לַמִּגְדָּל וְחַמְשִׁיהֶם
 עִמָּהֶם וַיָּבֹו מַאֲדוֹם וּמִבְּחֹרִים אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ אֲמִיצִים אֲנָשֵׁי
 מִלְחָמָה וְשֵׁשׁ מֵאוֹת אִישׁ גָּסוֹ וְאַרְבַּעַת בְּנֵי עַשְׂוֹ גָּסוֹ עִמָּהֶם וַיַּעֲבֹו
 אֶת-אֲבִיהֶם הָרוּג בְּאֲשֶׁר נָסַל עַל-הַנִּגְבָּה אֲשֶׁר בְּאֲדוֹרָם: וַיִּרְדְּפוּ
 בְּנֵי יַעֲקֹב אַחֲרֵיהֶם עַד-הַר-שִׁעִיר וַיַּעֲקֹב קָבַר אֶת-אֶחָיו בַּנִּגְבָּה

כב-ג יתרע עם-השור. בקצת כ"י נוסף: יעשה עמו שלום. - כעוף רזא. כך שמו
 בכושית, ונראה שהוא מין חסידה. - אז אדע. נ"א: תדע. אי: דע. - ולא יהי שלום.
 נ"א: ולא יהי לך שלום. -

לח מלחמת יעקב ועשו ומות עשו ומסלת חילו (א'-י') - אדום נשתעבדה. עד היום הזה (י"א-י"ד) -
 מלכי אדום (ס"ו-כ"ד).

ח צד. נ"א: חציק. - השונא. A: שונאך. - ועמך הוא. נ"א: וכמוך הוא. -
 כ לכבוד אצלנו. נ"א (וכן ברומי ובנוסח Ch): ונתן לו כבוד. - את עשו אחיו.

א' אשר באדורם וישב אל-ביתו: וילחצו בני יעקב את-בני עשו בזה
 יא שעיר ונקניעו ערשם להיות עבדים לבני יעקב: וישלחו אל-אביהם
 יב ולדעתו היעשו שלום עמהם אם-ימיתום: וישלח יעקב אל-בניו
 כי יעשו שלום ויעשו שלום עמהם וישימו את-על העבדות עליהם
 יג ויעלו מם ליעקב ולבניו כל-הנמים: ויהי הם משלמים מם ליעקב
 יד ער-יום רדת יעקב ארצה מצרים: ולא נחלצו בני עשו מעל
 העבדות אשר שמו עליהם שנים עשר בני יעקב ער-היום הזה:
 טו ואלה המלכים אשר מלכו לאדום לפני מלך-מלך של-ישראל ער-
 טז היום הזה בארץ אדום: וימלך בלק בן-בעור ושם עירו דנהבה:
 יז ונמת בלק וימלך תחתיו יוקב בן-נרח מבצרה: ונמת יוקב וימלך
 יט תחתיו חושם אשר מהר תימן: ונמת חושם וימלך תחתיו הדר
 כ בן-הדר אשר הנה את-מדין בשדה מואב ושם עירו עוית: ונמת
 כא הדר וימלך תחתיו שמלה אשר ממשקה: ונמת שמלה וימלך
 כב תחתיו שאול אשר מרחבות הנער: ונמת שאול וימלך תחתיו בעל
 כג חנן בן-עקבור: ונמת בעל חנן וימלך תחתיו הדר ושם אשתו
 כד מהיטבאל בת-מטרד בת מי זקב: אלה המלכים אשר מלכו
 בארץ אדום:

למ וישב יעקב בארץ מגורי אביו ארץ כנען: אלה תולדות יעקב
 ב יוסף בן-שבע-עשרה שנה ויורידהו מצרימה ויקנהו פוטיפר פרים
 ג פרעה שר הטבחים: וישם את-יוסף על-כל-ביתו ותהי ברכת יי
 ד בבית המצרי בגלל יוסף וכל אשר עשה האלית יי ויבדלו: ויעזב
 המצרי את-כל-אשר לו ליוסף כי ראה כי יי עמו וכל-אשר יעשה
 ה האלית יי: ויוסף וסדה-תאר ויסה מראה מאד ותשא אשת-אדוניו
 את-עיניה ותרא את-יוסף ותתקמדה ותבקש ממנו לשכב עמה:

יד ברומי (וכן בנוסח Ch) נוסף: בחזה ימינו (והשוה פסוק ג'). - בני עשו. בקצת כ"י
 טו (וברומי): אדום. - לאדום. נ"א: באדום. - על-ישראל. נ"א: על בני ישראל. -
 טז-יט וימלך. בניא נוסף: באדום. ויש נ"א: בסדום. - בן-הדר. בכ"י (כמו בע'): ברד
 כ-כג (ברייש). - שמלה. בכ"י: שלמן. - בעל חנן. בקצת כ"י נוסף: בן עכבור. -

למ יוסף הושם על בית פוטיפר (א'-ד') - סהר נמשו ומאסרו (ה'-יג) - מאסרם של שר המשקים ושר
 האופים ופתרון חלומותיהם ע"י יוסף (יד-יח).

יד שר-הטבחים. כך בכ"י, ונדחית הגהתו של Ch (כאן, וכן מ' י'): שר-השומרים.
 ליוסף. Ch מתקן על דעת עצמו: ביד יוסף. - כי ראה. A נוסף: ויתבונן וידע. -

ו והוא לא מסר לה את-נפשו ויזכר את-יו ואת-הדברים אשר קרא
 יעקב אביו מדברי אברהם כי לא יונה איש עם-אשת ורעהו ועם-
 אשתו איש כי עליו משפט מות אשר הושם עליו בשמים לפני
 אל עליון והחטא יעלה בעבורו בעשרי עולם כל-הימים לפני יי:
 ז-ה ויזכר יוסף את-הדברים האלה ולא חסץ לשכב עמה: ותבקשהו
 ט שנה אחת וימאן ולא אבה שמש: ותחבקוהו ותתפשטהו בבית לאלצו
 לשכב עמה ותסגר את-דלת הבית והוא נשמש מזדיה ויעזב בנהו
 י בנהו וישבר את הברית ויגס מפניו החוצה: ותרא האשה כי לא
 ישכב עמה ותלשן עליו לפני אדוניו לאמר בקש עבדך העברי
 אשר אהבתי לאלצני לשכב עמו ויהי כהרימי קולי ויגס ויעזב
 יא בנהו בנדי בתששי אתו וישבר את-הברית: ויזא המצרי את-בנהו
 יוסף והברית שבור וישמע לדברי אשתו ויטן את-יוסף בבית
 יב הפה מקום שם ישבו האסורים אשר אסר המלך: ויהי-שם בבית
 הפה ויטן יי חן ליוסף בעיניו שר שומרי בית-הפה ורחמים
 יג מלפניו כי ראה כי יי אתו וכל אשר יעשה יצליח יי: ויעזב הכל
 בנהו ושר השומרים לא-יזע אתו דבר כי כל-אשר יעשה יוסף
 יד יצליח יי: וישב שם שנתים ימים ובימים ההם קצף פרעה מלך
 מצרים על שני סריסיו על שר המשקים ועל שר האוסים ויתנם
 טו במשמר בית שר הטבחים בית הפה אשר יוסף אסור שם: ויפקד
 טז שר שומרי הפה את-יוסף לשבתם וישבת לפניו: ויחלמו שניהם
 יז חלום שר המשקים ושר האוסים ויגידו ליוסף: וכאשר סתר להם
 יח המית כאשר סתר להם יוסף: וישכח שר המשקים את-יוסף בבית
 הפה ואף ביהודיעו את אשר יהיה-עליו ולא-זכר להודיע את-
 פרעה כאשר אמר לו יוסף כי שבתם:
 מ ויהי בימים ההם ויחלם פרעה חלום ששמים בלילה אחד

ו וכל-אשר יעשה. א נוסף: ויחמד בלבו. - [רעהו ועם-אשת]. חסר בקצת כ"י. -
 ז-ה לפני ה'. א: אל עליון. - את-הדברים האלה. ג"א: את-הקריאה הזאת. - שנה
 ט אחת. א נוסף: תמימה והוא. - שמוע. א נוסף: את-הדבר הזה. - את-דלת הבית.
 יג בקצת כ"י נוסף: ותתפשטהו. - והוא נשמש מידיה. חסר בקצת כ"י. - בידו. בכ"י:
 יז לפניו. - לא ידע אתו דבר. כך נראה לי תרגום הנוסח הכושי המסובך. - ואת-
 יח האוסה. ברומי: ואת שר האופים. - [אף] כ"י. כך נ"ל. ובכ"י אין. -
 מ חלומות פרעה ופתרונם (א-ד) - יוסף עלה לגדולה ונשא אשה (ה-יג).

על־דבר הרעה אשר תהיה בקל־הארץ ויִקַּח מִשְׁנָתוֹ וַיִּקְרָא לְכָל־
 פִּתְרֵי הַחֲלָמוֹת אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם וְהַמְכַשְׁפִּים וַיַּגֵּד לָהֶם אֶת־שְׁנֵי חֲלָמוֹתָיו
 ב וְלֹא יָבִילוּ לְדַעַת: וַיִּזְכֹּר אֹז שֶׁר הַמְשָׁקִים אֶת־יוֹסֵף וַיְדַבֵּר עֲלָיו
 אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיּוֹצִיֵאֵהוּ מִבֵּית הַסֵּהר וַיִּסְפֹּר־לּוֹ אֶת־שְׁנֵי חֲלָמוֹתָיו:
 ג וַיְדַבֵּר לִפְנֵי פָרְעָה כִּי שְׁנֵי חֲלָמוֹתָיו חֲלוּם אֶחָד הֵם וַיֹּאמֶר לוֹ שְׁבַע
 שָׁנִים תִּבְאָנָה שָׂבָע בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאַחֲרֵי־כֵן שְׁבַע שָׁנִים רָעָב
 ד אֲשֶׁר לֹא הָיָה קִמְהוֹ [וְרָעָב] בְּכָל־הָאָרֶץ: וְעַתָּה יִסְקַד פָּרְעָה בְּכָל־
 אֶרֶץ מִצְרַיִם פְּקִידִים וַיִּקְבְּצוּ אֶכָּל הָעִיר בְּעִיר בְּיָמֵי שְׁנֵי הַשָּׁבָע
 וְהָיָה לְאָכָל לְשְׁבַע שָׁנֵי הָרָעָב וְלֹא תִּכְרַת הָאָרֶץ מִפְּנֵי הָרָעָב כִּי
 ה יִחָזֵק מֵאֲדָר: וַיִּמָּן יְיָ לְיוֹסֵף חֵן וְרַחֲמִים בְּעֵינֵי פָרְעָה וַיֹּאמֶר פָּרְעָה
 אֶל־עֲבָדָיו לֹא נִמְצָא אִישׁ חָכָם וְנָבוֹן כָּאִישׁ הַזֶּה כִּי רוּחַ אֱלֹהִים
 ו עֲלָיו: וַיִּשְׁמָהוּ מִשְׁנָה בְּכָל־מַלְכוּתוֹ וַיִּמְשִׁילֵהוּ עַל־כָּל־מִצְרַיִם
 ז וַיּוֹשִׁיבֵהוּ בְּמִרְיָבַת הַמִּשְׁנָה אֲשֶׁר לְפָרְעָה: וַיִּלְבִּישֵׁהוּ בְּגָדֵי־שֵׁשׁ
 וַיַּשֵּׂם רִבִּיד הַזָּהָב עַל־צַוְּאָרוֹ וַיִּקְרָאוּם לִפְנָיו לֵאמֹר [וְאַבְרָהָם] וַיִּמָּן
 אֶת־הַשֹּׁבַעַת בְּנֵדוֹ וַיִּמְשִׁילֵהוּ בְּכָל־בֵּיתוֹ וַיַּגְדִּלוּ וַיֹּאמֶר אֲלָיו לֹא
 ח יִגְדַּל מִמֶּנּוּ כִּי אִם הַכֹּסֵא לְבֵדוֹ: וַיִּמְשַׁל יוֹסֵף בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם
 וַיֹּאדְקֵהוּ כָּל־שָׂרֵי פָרְעָה וְכָל־עֹשֵׂי מְלָאכָת הַמֶּלֶךְ כִּי
 כִּישֹׁר וְיִתְלָךְ וְאֵיךְ־בּוֹ נֶאֱדָה וְגִדְל־לֵב וְלֹא מִשּׁוּא פְּנִים וּמִקַּח שָׁחַד
 ט כִּי בִישֹׁר וְשֹׁפֵט אֶת־כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ: וַתִּשְׁלַם אֶרֶץ מִצְרַיִם לִפְנֵי
 פָּרְעָה בְּגִלְגַּל יוֹסֵף כִּי יְיָ עִמּוֹ וַיִּתֵּן־לוֹ חֵן וְרַחֲמִים לְכָל־יָרְעוֹ לִפְנֵי
 כָּל־יְיֻדְעָיו וְשׁוֹמְעֵי שְׁמֵעוֹ וַתִּישֹׁר מַלְכוּת פָּרְעָה וְאֵין שָׁמֶן וְאֵין־דָּרַע:
 י וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ שֵׁם יוֹסֵף וַצִּנְתָּה שְׁעָנָתָּ וַיִּמָּן אֶת־כֶּתֶף פְּטִיפָרַע בֵּת
 יא כֹּהֵן אֹזֶן שֶׁר הַטְּבָחִים לְיוֹסֵף לְאִשָּׁה: וּבָיוֹם עָמַד יוֹסֵף לִפְנֵי פָרְעָה
 יב [וְהוּא] בֶן־שְׁלֹשִׁים שָׁנָה בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי פָרְעָה: בַּשָּׁנָה הַהִיא מֵת יִצְחָק
 וַיָּבֵא כָאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף בְּדַבַּר פִּתְרוֹן שְׁנֵי הַחֲלָמוֹת כָּאֲשֶׁר דִּבֶּר
 וַיְהִי שְׁבַע שָׁנֵי שָׂבָע [בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם] וַתִּסְרָה אֶרֶץ מִצְרַיִם הַרְבֵּה

ב לדעת. נ"א: לדעתו. - המלך. ברומי נוסף: פרעה. - ויוציאהו. נ"א:
 ג-ד-ה ואוציאהו. - וידבר. ברומי: ויפתר. - ולא תכרת. בכ"י: ולא תאבד. - עליו. נ"א:
 ז בן. - [אברך]. בכושי: אל אל ואברר. ונראה שהוא סירוס מן אברך שבברא' מיא מג.
 ח- Ch מנסח: אל אל ואביר אל. - יהלך. A: יהלכו. - [צפנת פענח]. בכושי: צפנתפענס.
 יב ונראה שהוא סירוס מן צפנת פענח שבברא' מיא מ"ה. - כהן אן. בכושי: הליופוליס. -
 [בכל-ארץ מצרים]. חסר בהוצאת די למן. -

יג במדה אחת אלה ושמונה מאות מדות: ויצבר יוסף אכל העיר
 קעיר עד-כי מלאה בר עד-אשר גליו לספר ולמד מרב:
 מא וביוכל הארבעים ושמשה בשבוע השני ובשנה השנית לקח
 ב יהודה לער בכורו אשר מבנות ארם ושממה תמר: וישנאה ולא
 שכב אתה כי אמו מבנות קנען ויבקש לשאת לו אשר מממשחת
 ג-ד אמו ולא נתנו יהודה אביו: והוא הבכור רע וימיתהו יי: ויאמר
 יהודה לאונן בנו בוא אל-אשת אחיך ויבם אותה והקם ורע
 ה לאחיה: ורע אונן כי לא רעו יהיה כי אם רע אחיו ויבא אל-
 ו בית אשת אחיו וישפך הדם אשר רע בעיני יי וימיתהו: ויאמר
 יהודה לתמר בלתי שבי בית-אבך אלמנה עד-אשר יגדל שלה
 ז בני ונתתיך לו לאשה: ויגדל ולא נתנה בת-שוע אשת יהודה
 את-שלה בנה להתחתן ותמת בת-שוע אשת יהודה בשנת חמש
 ח בשבוע הזה: ובשנה הששית עלה יהודה לגז את-צאנו בתמנתה:
 ט ותסר את-בגדי אלמנותה ונתתם בן-צער ותתנפה ותשב בשער
 י בדרך תמנתה: ובלכת יהודה מצאה ויחשבה לקדשה ויאמר אליה
 יא אבא אליך ותאמר בוא ויבא: ותאמר לו תנלי שקרי ויאמר לה
 אין בגדי כי אם-טבעתי אשר באצבעי וסתילי ומקלי אשר בגדי:
 יב ותאמר אליו תנם-לי עד-אשר תשלח-לי שקרי ויאמר אליה אשלח-
 יג לך גדי עזים ויתנם-לה ותהר לו: וילך יהודה אל-צאנו ויהיא
 יד הלכה אל-בית אביו: וישלח יהודה גדי עזים ביד רועה ערלמי
 ולא מצאה וישאל את-אנשי המקום לאמר איזה הקדשה אשר בנה
 טו ויאמרו אליו לא-היתה בנה קדשה ואין אצלנו קדשה: וישב ויגד-
 לו כי לא מצאה ויאמר אליו שאלתי את-אנשי המקום ויאמרו לי
 טז אין בנה קדשה ויאמר קומה ונלכה פן נהנה לצחוק: ויבכורו שלשה
 ירחים נודע כי הרה היא ויגידו ליהודה לאמר הנה תמר בלתיך

מא בני יהודה ותמר (א-י) - מעשה יהודה עם תמר (ח-כ) - תמר ילדה תאומים (כא-כב) - ליהודה
 נסלת עונו כי בשגגה חסא (כג-כד).

ג-ד תמר. בכושי הכתיב: תעמר. - הבכור. נ"א: ער בכור יהודה. - לאונן בנו.
 ה-ז נ"א: לאונן אחיו. - כי אם. בקצת כ"י נוסף: רק. - בת-שוע. ברומי: בידסואל. -
 ח בתמנתה. Ch מוסף. כנראה מסברא: ויגידו לתמר הנה חמין עולה לגז צאנו בתמנתה. -
 ט-יב ונתתם בן-צער. בכושי: ותלבש צעיר. - ויאמר. ברומי: ויאמר יהודה. - ויתנם
 יד לה. ברומי נוסף: ויבא אליה. - רועה עד למי. Ch גורס כברומי וכבע: רעו הערלמי. -
 טז טרסיה מקום. נ"א: העיר. - לצחוק. נ"א: לבז. - לזנונים. אין ברומי. - ולא מה. רק בקצת

יו הָרְתָה לְנוֹנוֹיִם: וַיִּלְךָ יְהוּדָה אֶל-בֵּית אָבִיהָ וַיֹּאמֶר לְאָבִיהָ וּלְאִמָּהּ
 יח וּלְאֶחָיוּהָ וַיּוֹצִיאוּהָ לְשָׂרָסָה כִּי נִבְלָה עֲשָׂתָהּ בְּיִשְׂרָאֵל: וַיְהִי אַחֲרֵי
 הוֹצִיאָם אוֹתָהּ לְשָׂרָסָה וַתִּשְׁלַח לְחַמִּיהָ אֶת-הַטֹּבָעֵת וְהַטְּהִיל וְהַמִּקְלָל
 יט לֵאמֹר הַכֹּרֶגָא לְמִי אֵלֶּה כִּי לוֹ אֲנִי הָרָה: וַיַּכֵּר יְהוּדָה וַיֹּאמֶר
 כ אָדָּקָה תִּמָּר מִמֶּנִּי וְלֹא תִשְׁרָפוּהָ: וְעַל-כֵּן לֹא נִתְּנָה לְשָׂלָה וְלֹא
 כא יוֹסֵף לְקָרֵב אֵלֶיהָ: וְאַחֲרֵי-כֵן יָלְדָה שְׁנֵי בָנִים אֶת-סָרְעַן וְאֶת-נִרְחַ
 כב בְּשָׁנָת שְׁבַע לְשָׁבוּעַ הַזֶּה הַשְּׁנִי: וְאַחֲרֵי-כֵן בָּלוּ שְׁבַע שְׁנֵי הַשָּׁבָע
 כג אֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף לְסָרְעָה: וַיַּדַּע יְהוּדָה כִּי רַע הַדָּבָר אֲשֶׁר עָשָׂה
 לְשָׁכֵב עִם-פִּלְתּוֹ וַיָּבֹז בְּעֵינָיו וַיַּדַּע כִּי חָטָא וְשָׁנָה כִּי נָלְהָ בְּסוֹת
 כד בָּנוּ וַיִּחַל לְהִתְעַצֵּב וַיִּתְחַטֵּא לִפְנֵי יְיָ וְעַל-חַטָּאוֹ: וַיְדַבֵּר אֵלָיו וַיֹּן
 בְּמִלּוֹם כִּי יִכְסֹר-לוֹ כִּי הִתְחַטֵּא מְאֹד וַיִּתְעַצֵּב וְלֹא יוֹסֵף לַעֲשׂוֹת
 כה בָּזָאת: וַיִּכְסֹר-לוֹ כִּי שָׁב מִחַטָּאוֹ וּמִסְכָּלוֹתָיו כִּי חָטָא גָדוֹל הוּא
 לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְכִלְעוֹשָׁה זֹאת וְהַשׁוֹכֵב עִם-פִּלְתּוֹ יִשְׁרָפּוּהָ בָּאֵשׁ
 כו לְמַעַן יִכְעַר-בָּהּ כִּי נִבְלָה וְתוֹעֵבָה עָלֶיהֶם בָּאֵשׁ יִשְׁרָפּוּם: וְאַתָּה
 (מֹשֶׁה) צֹו אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא תִהְיֶה נִבְלָה בְּתוֹכָם כִּי כָל-הַשׁוֹכֵב
 עִם-חַתָּנָתוֹ וְעִם-פִּלְתּוֹ נִבְלָה עָשָׂה בָּאֵשׁ יִשְׁרָפּוּ אֶת-הָאִישׁ הַשׁוֹכֵב
 כז עִמָּהּ וְאֶת-הָאִשָּׁה וְסִרְהֶקָאָה וְהַמְּנַסָּה מִיִּשְׂרָאֵל: וְלִיהוּדָה אָמַרְנוּ
 כח כִּי לֹא שָׁכְבוּ עִמָּה שְׁנֵי בָנָיו וְעַל-כֵּן קָם נֶרְעוּ לְמִשְׁפָּחָהּ אַחֲרַת
 צִוָּה לְבָנָיו בְּקֹשׁ יְהוּדָה לְשָׂרָסָה בָּאֵשׁ:
 מב וּבְשָׁנָה הָרִאשׁוֹנָה לְשָׁבוּעַ הַשְּׁלִישִׁי לַיּוֹבֵל הָאֲרָבָעִים וְחַמֵּשָׁה
 הַחֹל הָרָעֵב לְבֹא בָאָרֶץ וַיִּמָּנַע הַנָּשִׁים מִן-הָאָרֶץ כִּי לֹא יָרַד
 ג מֵאוֹמָה: וְתָרַעַב הָאָרֶץ וּבָאָרֶץ מִצְרִים לְבָדָה הָיָה שָׁכָר כִּי
 קָבַע יוֹסֵף וְלָתַת לָהֶם שָׁכָר וַיַּצְבֵּר יוֹסֵף אֶת-נֶרְעַ הָאָרֶץ בְּשָׁבַע
 ג שְׁנֵי הַשָּׁבָע וַיִּשְׁמְרֵהוּ: וַיָּבֹאוּ מִצְרִים אֶל-יוֹסֵף כִּי יָמָן לָהֶם שָׁכָר

כ"י. - ויוציאוה. Ch ג"א: הוציאוה (והשוה ברא' ל"ח כ"ד). - גב לה. בכוש: טומאה. -

גב-כד [על חטאיו]. אין בנוסח A. - כלתו. בכ"י: חמותו, ושעות זו ברורה מן הפסוק הבא. -

כו [משה]. חסר בקצת כ"י. - עם חותנתו ועם כלתו. Ch: עם-כלתו ועם-חותנתו. -

מב יעקב שלח את בניו מצרימה לשבור שבר כי היה רעב בכנען (א'-ד'). - יוסף הכירם ועכב את שמעון ודרש מהם להביא את בנימין כשדרו שנית (ה'-י"ב) - בני יעקב לוקחים אתם את בנימין בדרתם שנית מצרימה (י"ג-כ"ה).

ג [לתת להם שבר ויצבר יוסף]. אין ברומי ובנוסחאות DA. - הארץ. A:

ג-ד ארץ מצרים. - וימכרנה. A: וימכר. - פסוק ד' תחלתו ברומי: והרעב חזק מאד בארץ

וַיִּסְמַח אֶת־הָאָצְרוֹת אֲשֶׁר בָּהֶם תִּבְּוֹאת הַשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה וַיִּמְכְּרָהָ
 ד לַעַם הָאָרֶץ בַּכֶּסֶף: וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב כִּי יִשְׁעֶבֶר בְּמִצְרַיִם וַיִּשְׁלַח
 אֶת־עֲשָׂרַת בָּנָיו לִשְׁבָּר־לוֹ בְּמִצְרַיִם וְאֶת־בְּנֵי־מִינָן לֹא שָׁלַח וַיָּבֹאוּ
 ה בְּתוֹךְ הַבָּאִים: וַיִּכְרוּ יוֹסֵף וְהָמָּה לֹא הִכְרִהוּ וַיַּדְבֵּר עִמָּהֶם
 וַיִּשְׁאַלֵם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם הֲלֹא אֲנִישִׁים מִרְגָּלִים אַתֶּם וַתָּבֹאוּ לְבַקֵּשׁ
 ו עֲרֹת הָאָרֶץ וַיֹּאמְרוּ: וְאַחֵר שָׂתַמְתָּם וַיִּשְׁאַר אֶת־שִׁמְעוֹן לְבָדוֹ וַתִּשְׁעַת
 ז אַחִיו שְׁלֹם: וַיִּמְלֹא אֶמְתַּחֲוִיָּהֶם [בָּר] וְאֶת־כֶּסֶף שֵׁם לָהֶם
 ח בְּאֶמְתַּחֲוִיָּהֶם וְהֵם לֹא יָדְעוּ: וַיֵּצֵאוּ לְהָבִיא אֶת־אֲחֵיהֶם הַקָּטָן כִּי
 ט אָמְרוּ לוֹ כִּי אֲבִיהֶם חַי וְאֲחֵיהֶם הַקָּטָן: וַיַּעֲלוּ מֵאָרֶץ מִצְרַיִם
 וַיָּבֹאוּ אֶרֶצָה כְּנָעַן וַיִּגִּדּוּ לְאֲבִיהֶם כֹּל־אֲשֶׁר מָצְאוּ וְאִיךָ דָּבַר
 עִמָּהֶם הָאִישׁ שֶׁר הָאָרֶץ קָשׁוֹת וַיִּחְזַק בְּשִׁמְעוֹן עַד־הֵבִיאוּ לוֹ אֶת־
 י בְּנֵי־מִינָן: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אוֹתִי שִׁפְלַתְּם יוֹסֵף אֵינִי וְשִׁמְעוֹן אֵינִי
 יא וְאֶת־בְּנֵי־מִינָן תִּקְחוּ עָלַי רַעַתְכֶם: וַיֹּאמֶר לֹא יֵלֶךְ בְּנִי עִמָּכֶם כִּי
 יב יִחְלֶה כִּי שָׁנִים יֵלְכָה אִמָּם וְהָאֶחָד אֶבְרָם וְאֶת־זֶה תִּקְחוּ וְקָדַח
 בְּדֶרֶךְ וְהוֹרְדַתְּם אֶת־שִׁיבְתִּי בְּנֵי־הַמְּנוּחָה: כִּי רָאָה כִּי־שָׁב כֶּסֶם
 יג כָּלֹ בְּצִירוֹתֵיהֶם וְעַל־כֵּן יָרָא לִשְׁלַחוֹ: וְהָרַעַב גָּדַל וְחֹזֶק בְּאָרֶץ
 כְּנָעַן וַיִּבְכְּ־הָאָרֶץ לְבַד מֵאָרֶץ מִצְרַיִם כִּי רַבִּים מִבְּנֵי מִצְרַיִם אָצְרוּ
 וַרְעָם לִשְׁבָּר בְּרִאוֹתָם אֶת־יוֹסֵף צָבַר זָרַע וַיִּשְׁמְיָהוּ בְּאוֹצְרוֹת
 יד וַיִּשְׁמַר לְשָׁנוֹת הָרַעַב: וַיִּתְּנֵהֶם בְּנֵי מִצְרַיִם בְּלִחָם בְּשָׁנַת הָרַעַב
 טו הָרִאשׁוֹנָה אֲשֶׁר לָהֶם: וַיְהִי בִּרְאוֹת וַיִּשְׁרָאֵל כִּי חֹזֶק מְאֹד הָרַעַב
 בְּאָרֶץ וַאֲיִן־דָּנוּחַ וַיֹּאמֶר לְבָנָיו לָכוּ שׁוּבוּ וְשִׁבְרוּ לָנוּ אֶכֶל וְלֹא
 מז נָמוֹת: וַיֹּאמְרוּ לֹא נֵלֶךְ אִם־לֹא יֵלֶךְ אַחֲנִינוּ הַקָּטָן עִמָּנוּ לֹא נֵלֶךְ:
 יז וַיָּרָא וַיִּשְׁרָאֵל כִּי אִם־לֹא־יִשְׁלַחֵהוּ עִמָּהֶם וְאֶבְדּוּ כָּלֶם מִפְּנֵי הָרַעַב:
 יח וַיֹּאמֶר רְאוּבֵן תִּנְהוּ לִי בְּנִדִי וְאִם־לֹא הִשְׁיבוּתִיו אֶלִיךָ אֶת־שְׁנֵי בָנֵי

כנען (ע' ברא' מא ג'ז) - במצרים. BC: בארץ מצרים (וכן בתרגום הכושי לברא' מ'ב א'). - ויבאו. ברומי נוסף: עשרת בני יעקב מצרימה - וידבר עמהם. בקצח
 ז כ"י: קשות. - ערות הארץ. בכושי: עקבות הארץ. - [בר]. אין ברומי. - להם.
 ח-ט A חסר. - והם לא ידעו. אין ברומי. - הקטן. A חסר. - ויעלו. ברומי: בני יעקב. -
 קשות. רק בקצח כ"י. - עד־הביאם אליו את־בני־מין. ברומי: עד־אשר נצמיד
 י-יא לפניו את־בני־מין. - עלי. בקצח כ"י: עליכם. - המותה. אולי צ"ל שאולה. והכושי
 יב-יד תרגם כך. - ראה. ברומי: אמרו. - ירא. ברומי נוסף: יעקב. - ויתנהלו. בכושי:
 יז-יח ויתכללו. - ואבדו כלם. ניא: ואבד כלו. - עמך. A: עמכם (וכן ברא' מ'ב ל"ח). -

יט תמית תחת נקשו ויאמר לא ילך עמך: ויגש יהודה ויאמר
 שלחהו עמי ואם-לא השיבותיו אליך וקשאתי לפניך כל-ימי חיי:
 כ וישלחהו עמם בשנה השנית לשבוע הזה בראש החדש ויבאו
 ארצה מצרים עם-כל-החלבים ומנתתם בידיהם למ וישקרים בטינים
 כא ודבש טהור: ויבאו ויעמדו לפני יוסף וירא את-בגדיו אהיו
 ויבירדו ויאמר אליהם הזה הוא אחיכם הקטן ויאמרו לו בן הוא
 כב הוא ויאמר וי יחנה בני: וישלחהו אל-ביתו ויוצא אליהם את-שמעון
 ויעש להם משתה ויקריבו לו את-המנחה אשר הביאו בידם:
 כג ויאכלו לפניו וימן מנות לכלם וירב חלק בגומין מחלקי כלם
 כד-כה שבעתים: ויאכלו וישתו ונקמו וילינו אצל חמוריהם: ויבקש
 יוסף לחקר ולדעת את-לבים אם-מחשבת שלום ביניהם ויאמר
 לאיש אשר על-ביתו מלא להם כל-אמתחותיהם אכל ואת-בססם
 השב להם בתוך-בליהם וגביעי אשר בו אשתה את-גביע הכסף
 שים באמתחת הקטן ושלחם:
 מג ויעש כאשר אמר לו יוסף ומלא להם אמתחותיהם כלם
 שבר ובססם שם באמתחותיהם ואת-הגביע שם באמתחת בגדיו:
 ב וילכו בבקר השכם ויהי אך-יצאו משם ויאמר יוסף לאיש רדף
 אחריהם רוע ורבת עמם לאמר תחת מוצה שלמתם-לי רעה
 גנבתם את-גביע הכסף אשר-בו ושתה אדני והשיבה-לי את-
 ג אחיהם הקטן והביאהו מהרה בשרם אצא אל-בית משפטי: ויגן
 ד אחריהם וידבר אליהם בדברים האלה: ויאמרו אליו חלילה
 לעבדיך מעשות כדבר הזה ולא נגבו מבית אדוניך כל-כלי
 והכסף אשר מצאנו ראשונה באמתחותינו הביאו עבדיך מארץ
 ה קנען: ואיך נגב דבר הזה אנחנו ואמתחותינו חפש ואשר תמצא
 אצלנו את-הגביע באמתחת אחד מקנו יומת ואנחנו וחמורינו נהנה
 ו עבדים לאדוניך: ויאמר להם לא-כן האיש אשר אמצא אצלנו

יט-כא ויאמר. בקצת כ"י נוסף: אליו. - שלחהו עמי. AB: עמנו. - כן. חסר בקצת כ"י. -
 כב-כג וישלחהו. C: וישלחם. - ויעש. A: ויעשו. - לפניו. A: לפניהם. - וגביעי.
 A: והגביע. -

מג מחשבת יוסף לעכב את אחיו (א"י) - בקשת יהודה (יא-יג) - יוסף התודע אל אחיו ושלחם
 אל אביו (ייד-כיד).

ב לאיש. בקצת כ"י: לאיש-ביתו. כלו' לאשר על ביתו. - לאמר. בקצת כ"י:

ז אתו לבדו אָקח לעֲבָד וְאַתָּם תִּלְכוּ בְּשָׁלוֹם לְבֵיתְכֶם: וַיְהִי בְּחֻשְׁשׁוֹ
 בְּבָלִיָּהֶם בְּגִדּוֹל הַחַל וּבְקִטְוֹן בָּלָה וַיִּמָּצֵא בְּאַמְתַּחַת בְּנִגְמִין הַקִּטְוֹן
 ח וַיִּחְרְדוּ: וַיִּקְרְעוּ שִׁמְלוֹתֵיהֶם וַיִּשְׂאוּ עַל-חֲמוּרֵיהֶם וַיָּשׁוּבוּ הָעִירָה
 ט וַיָּבֹאוּ אֶל-בֵּית יוֹסֵף וַיִּשְׁתַּחֲווּ לוֹ כָּלֶם אַפְסִים אָרְצָה: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
 יוֹסֵף הִרְעוּתְכֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתֶם וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מִה-נֹאמַר וּמִה-נִּצְטָדֵק
 אֲדוֹנֵינוּ מִצָּא חַטָּאת עֲבָדֶיךָ הִנֵּה אֲנַחְנוּ עֲבָדִים לֵאדוֹנֵינוּ וְחֲמוּרֵינוּ
 י לָךְ: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יוֹסֵף אֶת-הָאֱלֹהִים אֲנִי רָא אֶתֶּם לָבוּ לְבַתִּיכֶם
 וְאַחֲיֶיכֶם הַקִּטְוֹן וַיְהִי עֲבָד לִי כִי רַע עָשִׂיתֶם הֲלֹא תִדְעוּ כִּי-יִצְחָק
 יא אָדָם אֶת-גִּבְיָעוֹ וְכִי אֲשַׁמָּה בְּגִבְיָע הִנֵּה וְתִגְנְבוּ אֹתוֹ מִמֶּנִּי: וַיֹּאמֶר
 יְהוָה בִּי אֲדוֹנִי אֲדָבָר דָּבָר בְּאֲזְנֵי אֲדוֹנִי שְׁנֵי אֲחִים יִלְדָה אִמּוֹ
 לְעַבְדְּךָ אֲבִינוּ וַיֵּצֵא הָאֶחָד וַיֹּאבֵד וְלֹא נִמָּצָא וְהוּא לְבָדוֹ נִשְׁאַר
 יב מֵאִמּוֹ וְעַבְדְּךָ אֲבִינוּ אָהָבוֹ וְנִחְשָׁשׁ קְשׁוּרָה בְּנִפְשׁוֹ: וַיְהִי בְּבֹאֲנוּ
 אֶל-עַבְדְּךָ אֲבִינוּ וְהִנֵּנּוּ אֵין אֶתָּנוּ נִמְתַּ וְאִבְדָּנוּ אֶת-אֲבִינוּ בְּנִגְוֹן עַד
 יג מָוֶת: אֲשֶׁב אֲנִי עַבְדְּךָ לְבָדִי תַחַת הַנֶּעַר עֲבָד לֵאדוֹנִי וְהִנֵּנּוּ יִלְדָּה
 עַם-אֲחִיו כִּי עֲרַבְתִּיו מִיָּדִי עַבְדְּךָ אֲבִינוּ וְאִם-לֹא הִשְׁיבֹתִיו וְחֻטָּא
 יד עַבְדְּךָ לְאֲבִינוּ כָּל-הַיָּמִים: וַיֵּרָא יוֹסֵף אֶת-לֵב כָּלֶם כִּי שָׁוָה אִישׁ
 אֶת-רֵעֵהוּ (וְהוּא) לְטוֹבָה וְלֹא יָכֹל לְהִתְאַפֵּק וַיִּגַּד לָהֶם כִּי יוֹסֵף
 טו הוּא: וַיְדַבֵּר עִמָּהֶם וּבִלְשׁוֹן הָעִבְרִית וַיִּפֹּל עַל-צִוְּאָרֵיהֶם וַיִּבְכֶּה
 טז וְהֵמָּה לֹא הִבִּירָהוּ וַיַּחֲלֹ (וְהֵם) לִבְכּוֹת: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אֶל-תִּכְבּוּ
 עָלַי מִהְרֵי וְהִבִּיאוּ אֶת-אֲבִי אֵלָי וַיִּרְאֵנִי בְּטָרֶם יָמוּת וְעֵינַי בְּנִגְמִין
 יז אֲחִי רֵאוֹת: כִּי זֶה הַשָּׁנָה הַשְּׁנִיית רָעָב וְעוֹד חֲמֵשׁ שָׁנִים (וְאֲשֶׁר)
 יח אֵין קָצִיר וְאֵין פָּרִי-עֵץ וְאֵין חֲרִישׁ: מִהְרֵי רָדוּ אֶתֶּם וּבַתִּיכֶם וְאֶל-
 תֹּאכְדוּ בָרָעָב וְאֵל תַּעֲצֹבוּ וְעַלִּיכֶם וְעַל-מִקְנֵיכֶם כִּי לֹמֶשׁשֶׁט שְׁלַחְנִי
 יט לַפְּנִיכֶם לְחַמִּיּוֹת עִם רָב: וְהִנֵּדְתֶּם לְאֲבִי כִי עוֹדְנִי חַי וְאַתֶּם
 הִנֵּה רְאִיתֶם אוֹתִי כִי שָׁמְנִי יֵי אֵב לְפָרְעָה וּלְמַשֵּׁל בְּבֵיתוֹ וּבְכָל-
 כ אֶרֶץ מִצְרָיִם: וְהִנֵּדְתֶּם לְאֲבִי אֶת-כָּל-כְּבוֹדִי וְכָל-אֲשֶׁר חֲנִנִי יֵי עֲשֹׂר
 כא וּכְבוֹד: וַיִּתֵּן לָהֶם בְּדָבָר פָּרְעָה עֲגָלוֹת וְאַדָּה לְדָרֶךְ וַיִּתֵּן לְכָלֶם
 כב בְּגָדֵי שֵׁשׁ וְקֶסֶף: וְלְאֲבֵיהֶם שְׁלַח פָּרְעָה שִׁמְלוֹת וְקֶסֶף וְשִׁטָּה

ז-טו ואמרת. - הקטן ויחידו. רק בקצת כ"י. - לך. רק CD. - ויפול על כושי: ויחבק. -
 טז ויראני בטרם ימות. כושי: ואראנו בטרם אמות. - ועיני... רואות. הכושי משובש.
 יז-יח והשוה ברא' מיה י"ב. - מהרו. חסר A. - בדבר. בקצת כ"י נוסף: פי. - חרד בלבו.
 כב בברא': פג לבו. - ותחי רוחו. A: ויתחדשו חיי רוחו. -

כג חמורים לשאי בר וישלחם: ויעלו ויגידו לאביהם כי יוסף חי ובר
 כד הוא משביר לכל-עמי הארץ ומושל בקל-ארץ מצרים: ולא האמין
 אביהם כי תרד בלבד ובראתו את-העגלות אשר שלח יוסף ותתחמש
 ותחי רוחו ויאמר רבלי כי יוסף חי ארד ואראנו בשרם אמות:
 מד ויגם ישראל מחנוקרון מביתו בראש החדש השלישי וילך
 בדרך באר שבע וינפח ויבחי לאליה אביו ויצחק בשבעה לחדש
 כ שהוא: ויזכר ויעקב את-החלום אשר חלם בבית-אל ויירא לרדת
 ג מצרימה: ויהי בקשבו לשלח ליוסף לבוא אליו והוא לא ירד
 ד וישב שם שבעת ימים אולי יראה ויברך את-הנשיב אם-יבד: וישע
 חג קציר הבבורים מתבואה ושנה כי אין בקל-ארץ כנען מלא
 החסן ורע בארץ כי הנה הרעב הוא לכל-החיה והבהמה והעוף
 ה והאדם: ובששה עשר בו נראה אליו יי ויאמר אליו יעקב ויעקב
 ויאמר הנני ויאמר אליו אני אלהי אבותיך אלהי אברהם ויצחק
 ו אלתירא מרדה מצרימה כי לגוי גדול אשימה שם: אנכי ארד
 עמה ואנכי אעלה אל-הארץ הזאת ופה תקבר ויוסף וישית ידו על-
 ז עיניה אל-תירא רד מצרימה: ויגם הוא בנני ובגידיו וישאו את-
 ח אביהם וכליהם בעגלות: ויגם ישראל מבאר שבע בששה עשר
 ט לחדש שהוא השלישי וילך ארצה מצרים: וישלח ישראל את-
 יהודה בנו לסניו אל-יוסף לראות את-ארץ גשן כי שמה אמר יוסף
 י לאחיו לבוא לשבת שם להיות קרובים אליו: ומוכה היא בארץ
 יא מצרים וקרוכה אליו לקלם ולבהמה: ואלה שמות בני יעקב
 יב הבאים מצרימה עם-יעקב אביהם: ראובן בכור ישראל ואלה
 יג שמות בני חנוך ופלוא וחסרון וכרמי חמשה: שמעון ובניו ואלה
 שמות בני ימאל וזמין ואהר וזבין וזמר ושאול בן-הבנענית
 יד שבעה: לוי ובניו ואלה שמות בניו גרשון קהת ומררי ארבעה:
 טו-זו ויהודה ובניו ואלה שמות בניו שלמה וישראל ונח ארבעה: ויששכר
 יז ובניו ואלה שמות בניו תולע וסנה וישוב ושמרון חמשה: ובלון
 יח ובניו ואלה שמות בניו סרר ואלון ויחלאל ארבעה: ואלה בני

מד יעקב חגג חג הביכורים וירד מצרימה על פי הנבירה (א' יי) - שמות צאצאיו (י"א-ל"ד).

ה-ו מח[ב]רון. בכושי: מחרן. - אלהי אבותיך. חסר CD. - אעלך. נ"א:
 ז אוליכך. - אלה ארץ הזאת. נ"א: ובארץ הזאת. - ויקם. נ"א: ויקמו (וכן Ch). -
 חיד-כבויקם. נ"א: ויסע. - גרשון. בכושי: גדשון (בדלית). - ארבעים וארבעה. יחד

יעקב ויבניהם הבאים עם יעקב אביהם מצרימה עשרים ותשעה
 ויעקב אביהם עמקם ויהיו שלשים: ובני זלפה שפחת לאה אשת
 יעקב אשר ילדה ליעקב גר ואשר: ואלה שמות בניהם הבאים
 עמקם מצרימה: בני גר צפיון וסני ושני ואצבן ונערי ונאלי
 ונארודי שמונה: ובני אשר ימנה וישנה וישון ובריעה ושרח אחותם
 ששה: כל-הנפש ארבעה עשר ויהיו כל-בניהם ללאה ארבעים
 וארבעה: ובני רחל אשת יעקב יוסף ובנימין: ויולדו ליוסף
 במצרים לפני בוא אביו מצרימה אשר ילדה-לו אסנת בת פוטיפרע
 כהן און מנשה ואפרים שלשה: בני בנימין כלע וקבר ואשבל גרא
 ונעמן ואחי ראש מרים וחסים וארר אחד עשר: ויהי כל-נפש
 רחל ארבעה עשר: ובני בלהה שפחת רחל אשת יעקב אשר
 ילדה ליעקב דן ונפתלי: ואלה שמות בניהם הבאים עמקם
 מצרימה בני דן חשים ושמון ואסודי ויוחא ושלמה ששה: וימותו
 במצרים בשנת בואם וישאר לדן חשים לבדו: ואלה שמות בני
 נפתלי הנצאל וגונו ונצר ושלם ואיוי ששה: ונקמת איוי במצרים
 אשר נולד אחרי שנת הרעב: ויהיו כל-נפש ובני רחל עשרים
 וששה: וכל-נפש יעקב הבאה מצרימה שבעים נפש ואלה הם
 בניו ובני בניו קלם שבעים וחמשה וחמשה אשר מתו במצרים
 אשר לא נשאו נשים ובנים לא היו להם: ובארץ כנען מתו
 ליהודה שני בניו ער ואון ובנים אין להם ויקברו בני ישראל
 את-המתים ויושמו בין שבעים הגוים:
 ויבוא ישראל ארצה מצרים ארץ גשן בראש החדש הרביעי
 בשנת שמים לשבוע השלישי ליוכל הארבעים וחמשה: ויבוא
 יוסף לקראת אביו יעקב ארץ גשן ויפל על-צווארי אביו ויבך:
 ויאמר ישראל אל-יוסף אמותה הפעם אחרי ראיתי אותך ועתה
 ברוך יי אלהי ישראל אלהי אברהם ואלהי יצחק אשר לא-מנע
 רחמי וחסדו מעבדו יעקב: רב-לי ראיתי סניף ועודני חי כי אמת

כח-לר עם יעקב. - וארר. בכושי: נאצבן. - ויושמו בין שבעים הגוים. כלו נשתקעו
 בתוך הגוים. -

מה יוסף פגש את אביו ונתן לו את גושן (א'-ז) - יוסף קנה את כל ארץ מצרים ויושביה לפרעה (ח)-
 ייב) - יעקב מת ונקבר בחברון (יג-טו) - ספריו וספריו אבותיו נתן ללוי (טז).

ז-ו-י ויפל על. בכושי: ויחבק את. - וברע מסס. בכושי: נמסינה. - די מחסורם.

המראה אשר ראיתי בבית-אל ברוך יי אלהי לעולם ועד וברוך
 שמו: ויאכל יוסף ואחיו לפני אביהם לחם וישתו יין וישמח ועלב
 שמחה גדולה מאד כי ראה את-יוסף אבל עם-אחיו ושתה לשניו
 ויברך את-ב'רא הכל אשר שמרו וישמר-לו את-שנים עשר ב'ניו:
 וימן יוסף לאביו ולאחיו מתנה לשבת בארץ גשן וברעמסם ובכל-
 סביבותיהם אשר הוא מושל ובהן לפני פרעה וישב ישראל ובניו
 בארץ גשן במישב ארץ מצרים וישראל בן-מאה ושלשים שנה
 בבואו ארצה מצרים: ויכלכל יוסף את-אביו ואחיו ומקניהם בלחם
 די-מחסורם לשבע שני הרעב: ותענה ארץ מצרים מפני הרעב
 ויאסף יוסף את-כל-אדמת ארץ מצרים לפרעה בשבר והאנשים
 ובהמתם והכל קנה פרעה: ותכלינה שנות הרעב וימן יוסף לעם
 אשר בארץ מצרים ורע למחנה ולורע בשנה השמינית כי מלא
 הנאור בכל-ארץ מצרים: כי בשבע שני הרעב לא השקתה לבד
 ממקמות אחרים על-גדות הנאור וענה עלה ויורעו מצרים את-
 האדמה ותעש הרבה בר בשנה ההיא: והשנה ההיא הראשונה
 לשבוע הרביעי ליובל הארבעים וחמשה: ויבא יוסף מהבר אשר
 ורעו חמישית למלך וארבע גדות הותיר להם למחנה ולורע וישומהו
 יוסף לחק לארץ מצרים עד-היום הנה: והי ישראל בארץ מצרים
 שבע עשרה שנה ויהיו כל-ימי חיו שלשה יובלים שבע וארבעים
 ומאה שנה וימת בשנת ארבע לשבוע החמישי ליובל הארבעים
 וחמשה: ויברך ישראל את-ב'ניו לפני מותו ויגד להם את-כל-אשר
 יקראם בארץ מצרים ובאחרית הימים כאשר יבוא עליהם ויגד
 להם הכל ויברכם וימן ליוסף שני חלקים בארץ: וישכב עם-
 אבותיו ויקבר במקרת המבטלה בארץ גנען בקרבת אברהם אביו
 בקברים אשר ברה לנפשו במקרת המבטלה בארץ חברון: וימן
 את-כל-ספריו וספרי אבותיו ללוי בנו ולחידשם לפני עד-היום הנה:

ח-ט בברא': לפי הטף. - ותענה. פירוש הוא ללשון ותלה שבברא' מז' יג. - ולורע.
 י ברומי נוסף: את האדמה. - כי מלא היאור. כל' עלה. - לא הושקתה. ברומי:
 יב לא עלה ולא השקה. - ותעש. ברומי: ויקצר. - מהבר אשר זרעו. ברומי: מכל
 יד-טו אשר צמח בארץ מצרים. - וישומהו יוסף. ברומי נוסף: בארץ מצרים. יקראם. A
 טו נוסף: ויברכם. - וישכב. בכושי וישן. ופירוש: ויאסף אל. - אבותיו. ברומי:
 אביו. -

מו ויהי אחרי מות נעקב ויךבו בני ישראל בארץ מצרים ויהיו
 לעם רב ויהיו כלם שלמים בלכם לאהב אח את אחיו ויךבו
 ויעצמו מאד ועשרה שבעות שנים כל ומיחני יוסף ואשר חי
 ב אחרי אביו: ואין ששן ואין בל-דע כל ומיחני יוסף ואשר חי
 ג אחרי נעקב כי בדרו בל-מצרים את-בני ישראל בל-ימיו: ונמת
 יוסף בן-מאה ועשר שנה שבע עשרה שנה ישב בארץ כנען ועשר
 שנים ישב בהיותו עבד ושלש שנים בבית-הספר ושמונים שנה
 ד תחת המלך במשלו על-בל-ארץ מצרים: ונמותו בל-אחיו וכל-
 הדרור ההוא: ויצו את-בני ישראל לפני מותו להעלות את-עצמותיו
 ה ביום צאתם ממצרים: וישביעם על-דבר עצמותיו כי ידע כי לא-
 יוסיפו מצרים להוציאו ולקברו בארץ כנען כי מדרון מלך כנען
 היושב בארץ אשור נלחם בבקעה עם-מלך מצרים ונמיתהו שם
 ז ויךרף אחרי מצרים עד-שערי ארמון: ולא יכל לבוא ולתוכה
 כי מלך מלך אחר חדש על-מצרים ויחזק ממנו וישב לארץ כנען
 ח ויסקרו שערי מצרים ואין-בא מצרימה: ונמת יוסף ביובל הארבעים
 וששה שהוא בשביע הששי בשנה השנית ויקברהו בארץ מצרים
 ט ונמותו בל-אחיו אחרי: ויצא מלך מצרים להלחם במלך כנען
 ביובל הארבעים ושבעה הוא בשביע השני בשנת שתים ויוציאו
 בני ישראל את-עצמות בל-בני נעקב מלכד עצמות יוסף ויקברון
 י בשנה במערת המכפלה בקר: וישובו רבים מצרימה ומעשים
 יא נשאר מהם בקרי חרון וישאר עמרם אביו עמהם: ויגבר מלך
 יב כנען על-מלך מצרים ויסקר את-שער מצרים: ויחשב מחשבה רעה
 יג על-בני ישראל לענותם ויאמר לאנשי מצרים: הנה עם בני-ישראל
 סרו וךבו ממנו הקה נתחכמה להם סן-יךבו וענינום בעבודה סן-
 תקראנו מלחמה ונלחמו הם בנו וסן-יוספו על-האונב ועלו מארצנו
 יד כי לבם וסניהם לארץ כנען: וישם עליהם שרי עבודה לענותם

מו התרבותם והצלחתם של בני ישראל במצרים (א'-ב) - מות יוסף (ג'-ה) - במלחמה שהיתה בין מצרים
 וכנען העלו עצמותיהם של בני יעקב, חוץ מעצמות יוסף, וקברום בחברון (ו'-י"א) - מצרים לוחצים
 את בני ישראל (י"ב-ט"ז).

ד סוף הכתוב הראשון נמצא רק בקצת כ"י. - וימותו. נ"א: וימת [הוא] וכל. -
 ה-ו-י ביום צאתם. בכושי: בימים אשר יצאו. - מדרון. נ"א: מפדרון. - ממנו. א: מהם. -
 יא-יב ואין בא מצרימה. בקצת כ"י נוסף: ואין יוצא. - שער. נ"א: שערי. - ויחשב.
 יד הרומי כתב בטעות: ויחשב מלך כנען. - לענותם בסבל. כך בכושי. והשוה שמות א' י"א

בשכל ויצוים ויבנו ערי מסכנות לסרעה את-שיתם ואת-רעמסם ויבנו
את-כל-החמות וכל-הקירות הנפלים אשר בערי מצרים: ונעבדו
בכח וכאשר יענום בן ירבו וכן יעצמו: ויחשבו אנשי מצרים את-
בני ישראל לשמאים:

טו

מז

ובשבוש השביעי בשנה השביעית ביובל הארבעים ושבעה
הוא בא אביה מארץ כנען וילידה בשבוש הרביעי בשנה הששית
ליובל הארבעים ושמונה והנמים ההם ומי צרה לבני ישראל:
ויצו סרעה מלך מצרים ומצות עליהם להשליך את-בניהם כל-
הבן הילוד הנאורה: וישליכו בן שבעה ירחים עד-יום הקדחת אותה
ותצטק אמה שלשה חדשים וידברו עליה: ותעש לה תבה ותתקרה
בזפת ובחמר ותשימה בעשב על-שפת הנאור ותשימה בתוכה
שבעת ימים ואמה תבוא בלילה ותיניקה ויביום תשמר עליה מרים
אחותה מהעופות: ובנמים ההם באה חרמות בת-סרעה לרחץ בנאור
ותשמע את-קולך כי תבכה ותאמר לנערות אשר לה להביאה
ותביאנה אותה אליה: ותוצא אותה מן-התבה ותרחם עליה:
ותאמר לה אחותה האלף וקראתי לה אחת מן-העבריות אשר
תגדל ותיניק לה את-הילד ותאמר לבי: ותלך ותקרא לאמה
ליוקבד ותתן-לה שברה ותגדלה: ויהי כאשר גדלה ויעלה אל-
בית סרעה ותהי לו לבן וילמדו עמם אביה ססר ויכלותה שלשה
שבעות הביאה אל-חצר המלכות: ותהי בחצר שלשה שבעות
שנים עד-יום צאתה מחצר המלכות ותרא מצרי מכה רעה מבני
ישראל ותהרנהו ותשקנהו בחול: ויהי ביום השני ותמצא שנים
מבני ישראל נצים ותאמר לרשע למה תכה רעה: ויקצף ויסר
אפו ויאמר מי שמה שר ושוסט עלינו הלקחני אתה אומר כאשר
הרנת את-מול את-המצרי ותירא ותברח בגלל הדבר הזה:

ב

ג

ד

ה

ו

ז

ח

ט

י

יא

יב

שרי מסים למען ענותם בסבלותם. - ערי מסכנות. בכושי: ערים בצורות (כמו בע'). -
וכל-הקירות. נראה שהוא חסר. ושיעורו: ויקוממו את כל-הקירות. -

מז לידת משה (א' ד') - משה נלקח לבן לבת פרעה (ה' ט') - הוא המית איש מצרי וברח ממצרים (י' יב).
ד-ה בעשב. כך, ולא בסוף. - תרמות. א: תרמותה. - לנערות. בכושי: לעבריות.
שטעה במלה היוונית αρεα (ביוונית נערה αρεα) וחשב שענינה עבריות. וברומי נכון:
ו-ט puellae. - ותוצא. בקצת כ"י: ותוצאנה. - אל בית פרעה ותהי לו. נ"א: אל בת
יא-יב פרעה ותהי לה (וכן גורס Ch). - רעך. בכושי: אחיך. - שר ושוסט. בכושי: מלך ושר. -

ובשנה הששית לשבוע השלישי ליובל הארבעים ותשעה
 הלכתה ותשב שם חמשה שבועות ושנה אחת ותשב מצרימה בשבוע
 השני בשנה השנית ביובל החמשים: ואתה ירעת את אשר ואמר
 לך בהרסיני ואשר בקש לעשות עמה השר משטמה בשוכה
 מצרימה בדרך ובהיותה בסקה: הלא בכל פחו בקש להרנה
 ולהושיע את המצרים מגדיה בראתו אותה כי נשלחת לעשות
 שפטים ונקמה במצרים: ואצילך מידו ואעש אתות ומופתים אשר
 נשלחת לעשות במצרים בסרעה ובכל ביתו ובצבדיו ובקמו: ויעש
 יי בהם נקמה גדולה על אדות ישראל וינגעם ויגם בהם ובאשרדע
 וביתושים ובקרב ובשחין רע פורח אכעבעות ובהמתם במות
 ובאבני ברד אשר בלה בו כל הצומח להם ובארבה אשר אכל
 את היתר הנותר להם מן הברד ובחשך ובלבבורי אדם ובהמה
 ובכל אלהיהם עשה יי נקמה וישרסם באש: והכל נשלח בנה
 למען תעשה שרם ועשה ותדבר למלך מצרים ולפני כל צבדיו
 ולפני עמו: והכל הנה בדרך עשרה שפטים גדולים רעים באו
 על ארץ מצרים למען תקם נקמת ישראל: והכל עשה יי בעבור
 ישראל ובקרייתו אשר קרת עם אברהם להנקם בהם באשר העבדום
 מצרים בלח: והשר משטמה התקומם עליה ויבקש להפיל בידי
 סרעה ויעזר לחרטמי מצרים ויעמדו ויעשו לסנה (ובלטיהם): הרע
 נתנום לעשות והרסוה לא הרשינו להם להעשות עליהם: ויגם
 יי בשחין רע ולא יכלו לעמד כי האבדנום מעשות נסאות אחר:
 ובכל אלות ומופת בוש השר משטמה עד אשר התגבר ויקרא
 למצרים לרדת אחריו בכל חיל מצרים ברקבם ובסרשיהם ובכל
 עמי מצרים הרבים: ואעמד בין מצרים ובינה ובין ישראל ונצל
 את ישראל מידם ומיד מצרים ויציאם יי בדרך: וכל העם אשר

מח

ב

ג

ד

ה

ו

ז

ח

ט

י

יא

יב

יג

יד

מח משה חור ממדין למצרים - משטמה רצה להמיתו בדרך (א-ג) - עשר המכות (ד-י"א) - יציאת ישראל
 ממצרים ומפלתם של המצרים בים סוף (י"ב-י"ט).

ב ותשב שם. בארץ מדין (כך ברומי). - (בהיותך ב) סכה. בכושי: בדרך חג

הסכות, והוא לשון קשה. וברור שהיה כאן לשון מעין: בהיותך בסכה (השנה שמות ד'
 כיד: ויהי בדרך במלון ויפגשוהו). כיוצא בזה הרומי: in via in qua praeteristi eam in

ח refectione. - ויכם. בכושי: ויהרגם. וטעות המתרגם היא שלא תפס המשמעות הראשונה
 של הכה ומסר במשמעות השניה. - וביחושים. מתאים לכנים שבמקרא. - ובפרוב.

יג בכושי: זבובי כלב. - ובינך. חסר בקצת כ"י. - ונצל. ניא: ואצל. - מידם. א:

הוציא לדרך אחר ישראל ירה יי אלהינו בתוך היום במעמקי
 תהום תחת בני ישראל כאשר השליכו אנשי מצרים את-בניהם
 הלאורה ונעש נקמה באלפי אלפיהם ואלף גבורים ואמיצים סבכו
 בעבור ילד אחד מבני עמך אשר השליכו הלאורה: וביום הארבעה
 עשר וביום החמשה עשר וביום הששה עשר וביום השבעה עשר
 וביום השמונה עשר היה השר משטמה אסור ועצור מאחרי בני
 ישראל לכל ישטין על-בני ישראל: וביום התשעה עשר שתחננהו
 למען יעזר למצרים לדרך אחרי בני ישראל: ויכבד את-לבם
 ויחנקם ויתחנק מאת יי אלהינו להכות את-מצרים ולהשליכם בתוך
 הים: וביום החמשה עשר אסרנהו לכל ולשין על-בני ישראל
 ביום אשר בו ישאלו כלים ושמלות מאנשי מצרים בלי-דקף וכלי
 זהב וכלי נחשת ויבזו את-מצרים תחת העבדות אשר העבירום
 בבת: ולא הוצאנו את-בני ישראל ממצרים ריקם:
 זכור את-המצנה אשר צוה יי בדבר הפסח לעשתו בעתו
 בארבעה עשר לחדש הראשון לזכחו בשרם יערב ולמען יאכלהו
 כלילה ערב החמשה עשר מעת בוא השמש: כי היום הזה ראשית
 החג הוא וראשית השמחה ואתם תשבבו ואכלתם את-הפסח
 במצרים וכל-חילי-משטמה נשלחו במצרים להרג כל-בכור אחר
 מצרים מבכור פרעה עד-בכור השפחה השבויה אשר אחר
 הרחמים ובהמה: וזה האות אשר נתן להם יי בקל-בית אשר
 שמו על שערו דם שה בן-שנתו לא יבאו לביתו להרג כי יסמחו
 עליו למען ינצלו כל-אשר בבית כי אות הדם בשערו: ויעשו
 וצבאות יי ככל אשר צוה יי ויעברו על-כל-בני ישראל ולא
 בזה עליהם המגפה להשחית מהם כל-נפש מההמה ועד-האדם
 ועד-הקלב: ויהי במצרים מגפה גדולה מאד ואין-בית (במצרים)
 אשר אין שם מת ובכי ויללה: וכל-ישראל יושבים ואכלים את-

מטו - ומיד מצרים. BD: ומיד עם-מצרים. A: ומיד עמו. - פתחננהו. בכושי
 יח בטעות: פתחננו. - וביום החמשה עשר. בכי יש חילופי נוסחאות: השבעה עשר.
 הארבעה עשר. -

הפסח והלכתו.

ג-טו. Ch גורס: ראה. - [צבאות ה]. בנוסח הכושי יש חילופי נוסחאות. -
 ו-יז יעברו. סבירין: ויפסחו. - ומעבדותם. נ"א: ומהעבודה הקשה. - את-היום הזה.

בשר הפסח ושתיים זון ומהללים ומקטירים ומקרבנים את ז' אלהי
אביהם וזבונים לצאת מעל מצרים ומעבדותם: וזכרת את-היום
הזה כל-ימי חייך פעם בשנה ביומו בקל-הקתו ואל-תעבר יום
מזמיו ומהחדשים חדש: כי תק-עולם הוא חרות על-לחות
השמים לבני-ישראל לעשותו בקל-שנה ושנה פעם בשנה בקל
דרותיהם ואין-סף הזמים כי לעולם הושם: והאיש המהור אשר
לא יבוא לעשותו בעת יומו להביא קרבן נוחם לפני ז' ביום חגו
ולאכל ולשתות לפני ז' ביום חגו ונקרת האיש ההוא המהור
והקרוב כי קרבן ז' לא הביא בעתו ונשא האיש את-עונו לנפשו:
ובאו בני ישראל ועשו את-הפסח בעתו ביום הארבעה אשר
לחדש הראשון בין הערבים משלישית היום עד-שלישית הלילה
כי שני חלקי היום נתנו לאור ושלישית לערב: זה-הוא אשר
צוה ז' לעשותו בין הערבים: ולא יהיה זכחו כל-עת האור כי אם
בעת קרב הערב ואכלהו לעת-ערב עד-שלישית הלילה והנותר
מכל-בשרו משלישית הלילה שנית באש ישרפהו: ולא יבשלהו
במים ולא יאכלהו גא כי אם צלי ומבשל באש ראשו על-קרביו
ועל-קרביו יאכלהו באש וכל-עצם לא תשקר בו כי לא נשברה
מבני ישראל כל-עצם: על-כן צוה ז' את-בני ישראל לעשות את-
הפסח ביום מועדו וכל-עצם לא תשקר בו כי יום חג-הוא ויום
מזנה ולא יעברו בו יום מיום וחדש מחדשם ביום חגו ועשה:
ואתה צו את-בני ישראל ועשו את-הפסח בימיהם בקל שנה פעם
בשנה ביום מועדו ובא לזרון לפני ז' נוחם ולא תבוא עליהם
מנסה להרג ולנגח בשנה ההיא בעשותם את-הפסח במועדו בקל-
אשר צוה: ולא יאכל מחוץ לבית מקדש ז' וכל-קהל עדת ישראל
יעשהו במועדו: כל-איש אשר בא ביומו יאכלהו בבית מקדש
אלהיהם לפני ז' מבדעשרים שנה ומעלה כי-כן נכתב והיחמק
לאכלו בבית מקדש ז': וכי יבאו בני ישראל אל-הארץ אשר
יקחו ארץ כנען ונמטעו את-משכן ז' בתוך הארץ באחד משבטיהם
עד-אשר יבנה מקדש ז' בארץ ובאו ועשו את-הפסח בתוך משכן

ח בקצת כ"י נוסף: לעשות אותו שנה שנה. - לבני ישראל. ברומי: לכל-בני ישראל.
יב-יג בכל-שנה ושנה. ברומי: ביומו. - קרב הערב. נ"א: גבול הערב. - ומבשל באש.
יח-כ גראה שאינו אלא פירוש לצלי. - באחד משבטיהם. בכושי: באחד צבאותם. - בית

יט וַיִּשְׁתַּמְדּוּ לִסְנֵי יְיָ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה: וּבְיָמִים אֲשֶׁר יִבְנֶה בֵּית
 לֵשֶׁם יְיָ בָּאָרֶץ נִחְלָתָם יִלְכוּ שָׁמָּה וְשָׁחֲטוּ אֶת־הַסֶּסֶח בְּעֶרְבֹה בְּבוֹא
 כ הַשֶּׁמֶשׁ בְּשָׁלִישׁ הַיּוֹם: וְהָעָלוּ אֶת־הַדָּם עַל־בָּקָשׁ הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוּ
 אֶת־חִלְבּוֹ עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְאָכְלוּ אֶת־בִּשְׂרוֹ צִלְי־אֵשׁ
 כא בְּחֹצֵר בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּשֵׁם יְיָ: וְלֹא יִזְכְּלוּ לַעֲשׂוֹת הַסֶּסֶח בְּעֶרְיָהֶם
 וּבְכָל הָאֲרָצוֹת כִּי אִם לִסְנֵי מִשְׁכָּן יְיָ אוֹ לִסְנֵי הַבַּיִת אֲשֶׁר שְׁמוֹ
 כב שׁוֹכֵן בּוֹ וְלֹא יִסּוּרוּ מֵאֲחֵרֵי יְיָ: וְאַתָּה מֹשֶׁה צֹו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 וְשִׁמְרוּ אֶת־חֻקֵּת הַסֶּסֶח כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִי לַעֲשׂוֹתוֹ שָׁנָה בְּשָׁנָה וּבְיוֹמוֹ
 וְחֹג הַמִּצּוֹת וְאָכְלוּ מִצִּוֹת שְׂבַעַת יָמִים לַעֲשׂוֹת חֲגֹו לְהֵבִיא קָרְבָּנוֹ
 יוֹם יוֹם בְּשַׁבַּעַת יָמֵי הַשְּׁמִיטָה הָאֵלֶּה לִסְנֵי יְיָ: עַל־מִזְבֵּחַ אֱלֹהֵיכֶם:
 כג כִּי בַחֲשׂוֹן עֲשִׂיתֶם אֶת־הַחֲגֹו הַזֶּה בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרָיִם עַד־עַבְדְּכֶם
 אֶת־הַיָּם בְּמִדְבַר שׁוֹר כִּי עַל־שְׁמֹת הַיָּם בְּלִיתֶם אוֹתוֹ:
 ג וְאֲחֵרֵי הַחֹק הַזֶּה הַנִּדְרָתִי לָךְ אֶת־יָמֵי הַשְּׁבָתוֹת בְּמִדְבַר סִינִי
 ב אֲשֶׁר בֵּין עֵילָם וְסִינִי: וְשְׁבָתוֹת הָאָרֶץ הַנִּדְרָתִי לָךְ בְּהַר סִינִי וּשְׁנֹת
 הַיּוֹבְלִים בְּשְׁבָתוֹת הַשָּׁנִים הַנִּדְנּוּ לָךְ וּשְׁנָתוֹ לֹא הוֹדַעְנוּ לָךְ עַד־
 ג בּוֹאָה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּנְחָלוּ: וְשְׁבָתָהּ הָאָרֶץ בְּשְׁבָתוֹתֶיהָ בְּשְׁבָתָהּ
 ד בָּהּ וְיָדַעוּ אֶת־שְׁנַת הַיּוֹבֵל: עַל־כֵּן שָׁמַתִּי לָךְ שְׁבוּעַ שָׁנִים וַיּוֹבְלִים
 מִיָּמֵי אָדָם עַד־הַיּוֹם הַזֶּה אַרְבָּעִים וְתַשְּׁעָה וְשְׁבוּעַ אֶחָד וַיִּשְׁמִי שָׁנִים
 וְעוֹד אַרְבָּעִים שָׁנָה תַעֲבֹרְנָה עַד־אֲשֶׁר יָדַעוּ אֶת־מִצְוֹת יְיָ עַד־עַבְדְּכֶם
 ה אֶת־גְּבוּלוֹת אֶרֶץ כְּנָעַן בְּעַבְדְּכֶם אֶת־הַיָּרְדֵּן סְנֵי מַעְרָבָהּ: וַיּוֹבְלִים
 יַעֲבְרוּ עַד־אֲשֶׁר יִסְתַּר יִשְׂרָאֵל מִכָּל הַגּוֹת וְהַחֲמָא וְהַסְּמָאָה
 וְהַתּוֹעֵבָה וְהָעֹזֶן וְהַשְּׁנֹנָה וַיָּשֻׁבוּ בְּכָל־הָאָרֶץ לְבִטָּח וְאִין שָׁמַן לוֹ
 ו אֵין־דָּע וְהַהֲרָה הָאָרֶץ מִהֲעַתָּה הִיא לְכָל־הַיָּמִים: וְהִנֵּה אֶת־מִצְוֹת
 ו הַשְּׁבָת בְּתִבְתִּי לָךְ וְכָל־מִשְׁפָּטֵי חֻקוֹתֶיהָ: שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה
 וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שְׁבָת לִי: אֱלֹהֵיכֶם לֹא תַעֲשׂוּ בּוֹ כָּל מְלָאכָה
 וּבְנִיכֶם וְעַבְדֵיכֶם וְאִמְהוּתֵיכֶם וְכָל בְּהֵמַתְכֶם וְגִרְיָכֶם אֲשֶׁר בְּכֶם:
 ח וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה־בּוֹ כָּל־מְלָאכָה יוֹמַת וְכָל־אִישׁ אֲשֶׁר יַחֲלַל אֶת־

כב המקדש. ג'א: הבית אשר נקדש. - לעשותו. B: לאמר להם (כיוצא בו ברומי). -

כג עד־עבדכם את־הים. כך CD. ג'א: עד־בואכם מדבר שור. -

ג דיני יובלים (א-ה) ושבת (ו-יג).

ד-ט תעברנה. בכושי: רחוקות. - ויום מלוכה. ג'א: ויום מלוכה קדושה. - ואשר

יכה. ג'א: אשר יכה ואשר יצוד הן בהמה ועוף הן דגים. -

היום הנה ואשר ישכב עם-אשה ואשר ידבר דבר לעשות-בו
 ולצאת בו לדבר וכל משא ומתן והשואב בו מים אשר לא הבין
 לו ביום הששי ואשר ישא כל-משא להוציא מאהליו או מביתו
 ומת: לא תעשו ביום השבת כל-מלאכה אשר לא הכינתם לכם
 ביום הששי לאכל ולשתות ולנוח ולשבת מכל-עבודה ביום הנה
 ולקבר את יי אל-היכם אשר נתן לכם יום שבתון ויום קדוש ויום
 מלוכה קדוש היום הנה לכל-ישראל בימיכם בכל הנמים: כי גדול
 הקבור אשר נתן יי לישראל לאכל ולשתות ולשבע ביום השבתון
 הנה ולנוח ביום ההוא מכל-מלאכה אשר היא מלאכת אדם כי אם
 להקטיר קטרת ולהביא קרבן וזבח לפני יי לזמים ולשבתות:
 המלאכה הזאת לבדה תעשה בימי השבת בבית מקדש יי אל-היכם
 לכסר על-ישראל ובאה תמיד יום יום כאשר צויתיה: וכל-איש
 אשר יעשה-בו מלאכה ואשר ילך בדבר ואשר יעבר את-האדמה
 אם-בביתו ואם-בכל-מקום ואשר יקעיר אש ואשר ישא על-בהמתו
 והיורד באגדה בים ואשר יכה ויחרג כל-איש והשוחט בהמה ועוף
 והצם והעשה מלחמה ביום השבת: והאיש אשר יעשה [דבר]
 מכל-זה ביום השבת ומת למען ישבתו בני ישראל במצות שבתות
 הארץ בכתוב בתוך לחות השמים אשר נתן בידו לכתב לך חסן
 עת ועת בחלקת ימיה:

בזה תם ספר חלקת הנמים: שבת לאדני כל העריצה
 למלך המלכים לעולם ולעולם ועד אמן ואמן:

עֲלִית מֹשֶׁה

מ ב ו א

א. הספר ושמו.

בשנת 1861 פרסם Ceriani האיטלקי בחוברת הראשונה (עמ' 64-55) של קובצו Monumenta sacra et profana מתוך כ"י (פאלימפטיסט) רומי (מן המאה הששית לסה"נ) שבספריה האמברוסיאנית שבמילאנו ספר קטן (ח' דפים, ב' עמודות בכל עמוד, י"ב-י"ח אותיות בכל שורה, בלי חלוקת התיבות) הקטוע בסופו והכולל נבואת משה רבינו על מהלך ההיסטוריה הישראלית בדורות שיבואו אחריו למן זמנו של משה ועד זמנם של בני הורדוס. נבואה זו ניתנה בתוך מסגרת של הרצאה על התכונות של משה לפטירתו מן העולם ומינוי יהושע בן-נון במקומו על פי הגבורה.

ציטטה אחת שנמצאה אצל גילאסיוס קיסיקינוס¹ שהוא מביא מתוך ספר קדום הנקרא בשם Ἀνάληψις Μωυσέως² היא ממש כלשון הכתוב בספר זה (א' י"ד) שפרסם Ceriani, ומכאן שיערו חכמים שספר זה הוא הוא. שהיו ראשונים קורין לו בשם Ἀνάληψις Μωυσέως³, וברומית Assumptio Mosis=עֲלִית מֹשֶׁה או: עֲלִית מֹשֶׁה (השוה מליב ב' א' וי"א).

שמו זה מוכיח על הספר שהיה עסוק בעיקרו בסיפור פטירתו של משה מן העולם הזה ועליתו אל העולם העליון. והואיל והספר שפרסם Ceriani נקטע בסופו באמצע הכתוב, קרובה לדאי ההשערה שהספר באותה אגדה של פטירתו דוקא נקטע. בכלל היתה האגדה הקדומה מטפלת בחבה יתרה בענין הסתלקותו של משה, אלא שהרבה מאותן היצירות האגדיות הלכו לאיבוד: כמו שנראה, למשל, מדבריו של אוריגינס² שהאגדה הנרמזת (באגרת יהודה שבאיבנגליון, פסוק ט') על הויכוח והריב שהיה למיכאל המלאך עם השטן על גיית משה ניטלה מתוך ספר קדום שהיה שמו Adscensio Mosis (=עֲלִית מֹשֶׁה).

וכן אף הספ- הזה, עֲלִית מֹשֶׁה, כמעט שהלך לאיבוד ולא נודע כלל בעולם, עד שנמצא הכ"י היחידי המשובש והמטושטש והקטוע בסוף מחציתו הראשונה, ולפיכך אין לנו הימנו אלא נבואתו של משה - שהיא נבואה מעין vaticinium ex eventu - על גורלם של ישראל בכל הדורות שעברו עד זמנו של הכותב, וודאי בהשפעת שירת האזינו ומה שנאמר בכלל בסוף ס' דברים נכתבה. ואילו החלק השני, שהיה כולל העיקר של דברי אגדה על פטירת משה, הוא לעת עתה בבחינת חבל על דאבדין ולא משתכחין.

ב. תכן הספר לפי הפרקים על סדר המשכב.

א) בארץ עמון שבעבר הירדן המזרחי מגלה משה ליהושע בן-נון שקרבו ימיו להפטר מן העולם והוא מטיל על יהושע להיות מנהיגם של ישראל ומוסר בידו ספר

1) Gelazii Cyzienii Commentarius Actorum Concilii Nicaeni, lib. II, c. 18. לישנו (מביאו בלשונו היווני שירר Gesch III¹, 294): לכשהיה משה הנביא קרוב לעזוב את החיים, ככתוב בספר Ἀνάληψις Μωυσέως, קרא ליהושע בן נון ודבר אליו לאמר, ויכונני האלהים לפני בריאת העולם להיות פטרור (ἐλθαί με... μεσίτην) בריחו. -

2) De princip. III, 2, 1. -

נבואתו לעתיד לבוא שהוא מצוה עליו לשמרו במקום סתר שנבחר לכך מפי הגבורה:
 (ב) משה מתחיל חוזר באזני יהושע על תכנה של אותה נבואה בקיצור מה שעתידי להיות עם ישראל למן כניסתם לארץ כנען ועד שקיעתן של מלכיות ישראל ויהודה.
 (ג) ממזרח יבוא מלך (נבוכדראצר) שישרוף את העיר ואת המקדש ויגלה את התושבים לבבל. שם, בארץ גלותם, יזכרו בנבואה שנתנבא משה על כל מה שאירע להם.
 (ד) צדיק גדול (דניאל) יעמוד בראשם של ישראל ובזכות תפלתו ירחמם ה' ויעיר מלך (כורש) שישלחם לארצם. אבל רק מקצתם משני השבטים יחזרו מן הגולה והנשארים בבבל יהיו מצטערים שאין בידם להביא קרבנות לאלהי אבותיהם.
 (ה) אחר כך (בזמן רדיפות היוונים) יקלקלו ותבוא עליהם פורענות בידי מלכים, והיהודים גופם יהיו מחולקים בדעתם על האמת, ועבדים בני עבדים, שאינם מורע כהנים, יחללו את המזבח ומוריהם ורבותיהם יהיו נושאים להם פנים והארץ תהיה מלאה עָל.

(ח) נקם וזעם שלא היו כמותם יבואו עליהם: מלך גדול (אנטיוכוס אפיפנס) יתעורר עליהם והוא יגזור על המילה ויתלה את הנימולים וימשוך ערלת הצעירים ויכריחם לישא בפרהסיא את הפסילים הטמאים ולחלל שם שמים.
 (ט) בזמן אותן הרדיפות יקום איש משבט לוי ושמו טכסו (נראה שהכוונה למתתיהו החשמונאי) ולו שבעה בנים והוא ידבר על לבם של אנשיו לצום ג' ימים ולהסתתר ביום ד' במערה שבשדה מחמת האויב האכזרי, כי טוב להם למות במערה מלעבור על מצוות אלהיהם.

(ו) אחר כך יהיו להם מלכים (מבני החשמונאים) שבשם כהני אל עליון יהיו גקראים ובקדש הקדשים יעשו רשע, ואחריהם יקום מלך רשע (הורדוס) שאינו ממשפחת כהנים, והוא ירצח את הגדולים שבאומה כראוי להם, ויקברם במקומות בלתי ידועים, וזקנים ונערים יהרגו בלי חמלה, ליד שנים יהיה שופט אותם, ממש כבשעבוד מצרים, ואחריו ישלטו בניו, שלא יאריכו ימים בשלטונם כאביהם. מלך אדיר (Quintilius Varus) יבוא לארץ ויכניעה ויוליך מן התושבים בשבי, וחלק של המקדש ישרוף באש, וכמה מישראל יתלה קרוב לבתיהם.

(ז) ואז יבוא קץ הזמנים: אנשים רשעים ישלטו, מהם אוכלי רכושם של עניים, והם טמאים במחשבותיהם ובמעשיהם וחושבים עצמם צדיקים, והם זוללים וסובאים ומוצאים חן בעיני עצמם בהתנהגותם.

(י) ואז תופיע מלכות שמים: הגוים יקבלו עונשם וישראל יהיו מצליחים. הדברים האלה והספר הזה נצטוו יהושע מפי משה על שמירתם.

(יא) כששמע יהושע את הבשורה הרעה על פטירתו של משה התחיל מקונן ומביע חששו לחולשת כחו עד כדי להוציא אל הפועל את הענין הגדול שרבו מטיל עליו.
 (יב) משה מעודדו שיבטח בכחו ושלא יתיאש בענין עתידם של ישראל, שהרי עתידים הם רק להיות נענשים על עוונותיהם, אבל קיומם מובטח להם לעולם.

ג. אימתי נכתב הספר.

חוץ מן המקומות שהיו חשובים לקביעת זמנו של הספר ושניטשטשו בכ"י, נשארו עוד לפליטה שני מקומות שמתוכם אפשר לעמוד על הזמן שבו נכתב הספר. המקום האחד הוא בסוף פרק ו', שבו מדובר על הפולמוס של ווארוס, וזה היה ע"ד שנים קודם לחורבן. והמקום השני אף הוא באותו פרק, הכותב מדבר על הורדוס ועל זמן מלכותו.

שהיה ליד שנים, ותוך כדי דיבור הוא מוסיף שבניו של הורדוס ימשלו זמן קצר (*breviora tempora*) מאביהם, והואיל ושנים משלשת בניו של הורדוס שמלכו אחריו, אנטיפס ופיליפוס, משלו יותר מאביהם (אנטיפס משל מיג שנים ופיליפוס – ליו שנים). הרי הסברה גותנת שהסופר, בשעה שכתב את דבריו, לא ידע עדיין על מותו של פיליפוס. אם כן, הדברים נכתבו רק לאחר מפלתו של ארכילאוס בנו השלישי של הורדוס, שממשלתו ארכה כעשר שנים ואח"כ הגלהו אבגוסטוס קיסר לארץ גליה, ומפלתו זו של ארכילאוס סיד שנים קודם לחורבן היתה. הרי אומר, הספר נכתב בין מפלתו של ארכילאוס ובין מותו של פיליפוס שהיה בערך ליו שנים קודם לחורבן.

ד. מי היה המחבר ובאיזו לשון כתב וטיבו של התרגום הרומי.

על אישיותו של הסופר אין להוציא שום דבר מתוך הספר הקטוע הזה. אמת, בפרק ז' מתאר הוא את אנשי החברה השלטת, אבל הוא מרצה את דבריו כמי שאינו נוגע בדבר: מדבר הוא בקצף גדול על ראשי העם שמקולקלים וצבועים היו ומעמידים פנים כקדושים וטהורים. אבל מהיכן היה יודע ומכיר בטיבם ובמעשיהם ואם היה בא אתם במגע ומשא. – כל זה נעלם מעינינו. נראה שכן ארץ ישראל היה ובירושלים דוקא היה מושבו, והיה קרוב אל אותם הרשעים קרבת מקום.

ודאי כתב את ספרו עברית, – כך נראה מן הלשונות העבריים שבספר, כגון א' ייח במקודה אשר יפקדם (*in respectu quo respiciet*), ב' ד' שבטי הקדש (*tribus sanotitatis*), ג' ארץ מולדתו (*terram patriae suae*), ג' ייב והעד העיד (*testans .. invocabat testes*), ה' ב' יחלקו על האמת (*dividentur ad veritatem*), ו' א' כהני... יקראו (*in sacerdotes*), י' ב' תמלאנה ידי (*implebuntur manus*) המלאך, וכדומה. מן המקור העברי נעשה בימים ראשונים תרגום יווני, ומתוך היווני נעשה התרגום הרומי (מסגנונו וכתבו נראה שאינו מאוחר למאה החמישית לסה"נ), כמו שנראה מכמה מלים יווניות שהשאירן המהרגם הרומי כמות שהן ומסרן רק בדרך העתקה, כגון א' ייז *chedrio* מן *ἐδρόω*, ג' ז' *clibsis* מן *ἐκλίσ*, ג' ייא *heremus* מן *ἡρεμος*, ח' ג' *acrobia* מן *ἀκροβυστία*, ואף יש לשונות שנמסרו בצירוף מליהם על דרך יוונית, כגון ג' ייג *usque nos duoi captivos* שהוא מתאים ללשון יווני *ἀλχαλωτισθησιν* *ἕως τοῦ αἵματος*, וכיוצא בכך. ואף לשונות משובשים יש בו, ברומי, שאפשר לתקנם רק בדרך תרגום חוזר ליוונית, כגון ב' ז' שנתחלף לו למתרגם הרומי *ἔραρον* (=ברית) *ἔραρον* (=גבול), או *ἐν ἀρχύρῳ* (=בכסף) *ἐν ἀρχῳ* (=בשדה).

קצת ביבליוגרפיה:

- Ceriani, *Monumenta sacra et profana*, 1861 (I, 1, 55–64),
 Schmidt und Merx, *Die Assumptio Mosis* (Merx, *Archiv f. wissenschaft. Erforschung d. A. T.*, 1869, 111–152),
 Charles, *The Assumption of Moses*, London 1897,
 " " " " " (Apocr. and Pseudep. II, 407–424),
 עלית משה מאת ד"ר א' ש' קאמיניצקי (השלה כרך ט"ו, 38–50).
 F. Rosenthal, *Vier apokryphische Bücher*, 1885 (13–38),
 Schürer, *Gesch. d. jüd. Volkes III*⁴ (294–305).

עלית משה

א ודברי משה אשר דבר בשנת מאה ועשרים למיתו: היא שנת
 ב אלפים וחמש מאות לבריאת העולם: ולפי אנשי המזרח המזקן
 ד הוא [----] [---] [---] ליציאת בנען: כאשר יצא העם בנען
 ה על-ידי משה עד-עמון בעבר הירדן: ואחריו הנבואה אשר היתה
 ו מאת משה בספר דברים: כאשר קרא אליו את-יהושע בן-נון
 ז האיש הטוב לפניו: להיות אחריו משרת העם ומשכן העדות
 ח וכל-כלי הקדש אשר-לו: ולהביא את-העם אל-הארץ אשר נתנה
 ט לאבותיהם: למען תתן להם על-פי הברית והשבועה אשר דבר
 במשכן למת [אותה] ביד יהושע וידבר אל-יהושע בדבר הזה:
 י [חוק] ואמץ בכלח לעשות את כל-הדברים אשר צו למען תהיה
 יא-יב תמים עם אלהים: כה אמר אדון העולם: אשר ברא את העולם
 יג למען עמו: ולא הואיל לנלות ממשכת-הבריא הזאת מאז יסד
 העולם למען אשר ינקחו הגוים בדבר הזה ולתקפתם יוכיחו את-

א הפסוק הראשון. שהיה נכלל בכי בג' שורות. נטשטש. ואפשר להוסיפו רק
 מסברא: מן התכן שבהמשך נראה שהכותב נתכוון לשים בפיו של משה דברי נבואה
 על עתידם של ישראל. כעין תוספת לדבריו של משה שבס' דברים לא על מינויו של
 יהושע במקומו (השוה לקמן פסוק ה': [אחרי] הנבואה...). ולפיכך יש לשער שנוסחו של
 ב הפסוק הראשון היה חכנו כעין מה שניתן כאן. - שנת אלפים וחמש מאות.
 חשבונות שונים יש לבריאת העולם. כגון לפי התורה עברו עד אותו פרק 2706 שנים.
 ג ולפי ס' היובלים (ג') - 2450. ולפי חזון עזרא (י' מיה-מיו) - 3000 שנה עד בנין בית
 ראשון (וצ"ע מליא ר' א', ויוספוס קדמ' ח' ג' א', ועוד). - ולפי אנשי המזרח.
 ד לשון זה גופו מוכיח על הכתוב שהוא הערה שהוסיף אחד מאנשי המערב. על כל פנים
 יש כאן רמז לחאריך שאין בידנו לידע טיבו מחמת שהכתוב לקוי בכי. - ליציאת
 ד כנען. profectiois fynyis (=יציאת צור). - כאשר יצא העם. נראה שליציאת
 מצרים כוונתו. - בנסעו. ברומי: post profectioem quae fiebat (=אחרי המסע אשר
 היתה). - [אחרי] הנבואה... כך נראה לפי ההמשך (ברומי יש כאן רק התביעה prophetiae
 ח [=כנבואה]). ואין לה מובן. כוונתו לנבואה שנצטוו בה משה מפי הגבורה למנות את
 ז יהושע להיות מנהיגן של ישראל במקומו (ע' דב' לא). - להיות אחריו משרת
 י העם. ברומי: ut sit successor plebi. - [חוק] ואמץ. ברומי יש רק: et promitte (=ואמר).
 י וכבר עמד על כך רוזינטאל. שעיקרו היה: [חוק] ואמץ. והשוה לקמן י' סיו. -
 יב לענין בריאת העולם בשביל ישראל השוה חזון עזרא ר' גיה וניט, ז' ייא ועוד. -
 יג מחשבת הבריא הזאת. ברומי: eam inceptioem (אותה המחשבה המוקדמת). -

יד זאת בהתנבצתם זה עם-זה: ועל-כן חשב וימצא אותי אשר מראשית
טו העולם נועדתי להיות עושה-דבר-בריתו: ועתה אנלה-לך כי כלו
טז ומי שני סיני והנני עובר לשכב עם-אבותי לעיני כל-העם: ואתה
קח את-הכתב הזה כי אתה תרע לשמר את-הספרים אשר אני נותן
יז לך: וערכת אותם ומשחתם בשמן ארזים ושמרתם בקל-יחרם במקום
יח אשר עשה אלהים מראשית בריאת העולם: למען יקרא שמו עד-
יום התשובה בסקודה אשר יסקדם יי בכלות קץ הימים:

ב [והנה כי] נבאו על-גדיף אל-הארץ אשר יעד ואשר דבר
ב למת לאבותיהם: אשר בה תברכם ונתת לאיש איש ונקימות להם
נחלתם [בה] וכוננת להם מלוכה ושמרת נציבים במקומות באשר
ג ירצה לאלהיהם במשפט ובצדקה: [וחיות] אחריו בואם אל-ארצם
[חמש ועשרים שנה] ואחר-כן ימשלו בה נשיאים ומושלים שמונה
עשרה שנה ותשע עשרה שנה יקרעו [מעליהם] עשרת השבטים:
ד וירדו שני שבטים והעבירו את-משכן העדות ואלהי השמים וכל
ה אז את-קבור משכנו ואש קדשו והתבוננו שני שבטי הקדש: ועשרת
ו השבטים יקימו להם ממלכה במשפטיהם: והקריבו קרבנות עשרים

יד עושה-דבר-בריתו. ברומי: arbiter (וכן ג' י"ב). ואולי במקור השתמש בלשון
שבדברים ה' ה' מעין: עומד בין בריתו וביניכם. בלשון המאוחרת מצינו התאר סרסור.
יז שניתן למשה בתפקידו זה, כגון אחה היית סרסור ביני לבין בני (דב"ר ג' י"ג). –
ומשחתם בשמן ארזים. נוהגים היו לעשות כך בספרים כדי לשמרם מן העש. השוה
הורציוס (A. P. 332): carmina linenda. וצ"ע חנוך ב' י' ג' שהספרים שהביא אוריאל
המלאך אל חנוך במרום היו נודפים מור. – ושמרתם בכלי חרס. השוה ירמ' ל"ב
יח י"ד. – במקום... למקום בית המקדש הוא מתכוון. – בפקודה. לטובה. –
ב אשר בה תברכם. רמו למתן הברכה על הר גרזים (דב' כ"ה י"א-י"ב). יהושע
ח' ל"ג). – נחלתם [בה]. ברומי: נחלתם בי (in me). ואין לו המשך. שהרי בכל
ג הפרשה משה הוא המדבר. – [חמש ועשרים שנה]. כך יש לשער על פי הכתוב
בספר הישר. – שמונה עשרה שנה. נראית הסכרא שבשם שנה הוא מתכוון כאן
(וכן בפ"ז) לתקופת ממשלה של כל שופט ומלך שעמדו לישראל אחר מות יהושע
(עתניאל, אהוד, ברק, שמגר, גדעון, אבימלך, תולע, יאיר, יפתח, אבצן, אלון, עבדון,
שמשון, עלי, שמואל, שאול, דוד, שלמה) עד חלוקת הממלכה ע"י ירבעם בן נבט.
ד שאליו כוונתו בלשון ותשע עשרה שנה. – וירדו. nam descendent. ולשון פרישה
ו והתבדלות הוא על דרך הכתוב (ירמ' ב' ל"א) רדנו לוא-נבוא עוד אליך. – והקריבו
ו קרבנות. בכית המקדש שבירושלים. – עשרים שנה. עשרים דורות שמן רחבעם ועד
צדקיהו (רחבעם, אביה, אסא, יהושפט, יהורם, אחזיה, עתליה, יואש, אמציה, עוזיה, יותם,
ז אחז, חזקיה, מנשה, אמון, יאשיה, יהואחז, יהויקים, יהויכין, צדקיה). – ושבעה. שבעה

- ז שנה: ושבעה יבצרו את-החומות מסביב ונסבו תשעה וקצרו אל-
 ברית האלהים וארבעה יחללו את-הברית אשר כרת יי עמיהם:
 ח וקחו את-ילדיהם לאלהים אחרים והעמידו פסילים במשכן ועבדום:
 ט ובבית יי ירשיעו לעשות וחקו צלמי כל-בהמה לרב:
 ג בנימים ההם יבא עליהם מלך ממזרח וכו' פרו ארצם:
 ב ושרף את-ארץ מושבם באש ואת-מקדש יי ונשא את כל-קלי
 ג המקדש: והגלה את כל-העם והוליקם אל-ארץ מולדתו ושני שבטים
 ד יוליד אתו: אז יקראו שני השבטים אל-עשרת השבטים והלכו
 ה כלביא ביערבות החול רעבים גם-צמאים: וקראו בקול צדיק יי:
 ו וקדוש כי גם-אתם חטאתם וקמוכם עלינו אתכם גם-אנחנו וגם-
 טפננו: ויכו עשרת השבטים בשמקם דברי תוכחות השבטים
 ז השנים: ואמרו מה-עשינו לכם אחים הלא על-כל-בית ישראל
 ח באה הצרה הזאת: ויכו כל השבטים וקראו אל-השמים ואמרו:
 ט אל-הי אברהם אל-הי יצחק ואל-הי יעקב וקרא את בריתך אשר
 כרת עמך ואת-השבועה אשר נשבעת להם בך כי-לא יחדד
 י זרעם מן-הארץ אשר נתת להם: אז יקרוני ואמר ביום ההוא
 יא שבט אל-שבט ואיש אל-רעהו: הלא זה הדבר אשר נבא עלינו
 מאז משה והאיש אשר רבות סבל במצרים ועל-ימ-סוף ובמדבר
 יב ארבעים שנה: והער העיר בנו את-השמים ואת-הארץ לבלתי-עבר

מלכים מרחבעם ואילך (רחבעם, אביה, אסא, יהושפט, יהורם, אחזיה, עתליה). - ונסבו.
 כך נראה מן ההמשך, וברומי *et oiroumibo* (=ספתי), ונדחקו המפרשים לומר: אסוב
 ברחמי (על דרך דב' ל"ב כ"א) להגן על תשעת המלכים, - ולא נראה, שהרי משה
 הוא המדבר כאן על מה שעתיד להיות, ואין הקביה מדבר (והשוה נחלתם [בה], בפ"ב). -
 תשעת המלכים הם: יואש, אמציה, עזיה, יוחם, אחז, חזקיה, מנשה, אמון, יאשיה. -
 וארבעה, ממלכי יהודה: יהואחז, יהויקים, יהויכין, צדקיה. - יחללו את הברית.
 ברומי *finem* (=גבול), וברור ש-*oikov* (=ברית) *oikov* (=גבול) נתחלק לו. - וזכחו
 ח את-ילדיהם, ע' מ"ב ט"ז ג'. - והעמידו פסילים... השוה יחו' ח' ח'-ט"ז. -
 ט לפסוק ט' ע"ש ח' ט'-י'. -

ג מלך ממזרח. נבוכדנאצר מלך בבל (586-588). - את-ארץ מושבם.
 ב *colonia[m] eorum* (וכן ה' ו' ו' ט'). מכאן יש להסיק על זמנו של התרגום, שלא
 ג נקראה אי בשם *colonia* (=מושבה) של הרומיים עד ימי אדריינוס (ש' 135). - ושני
 שבטים, וזו ביאורית: היינו שני שבטים... מכאן ראייה שהדברים נכתבו מעיקרם
 ד עברית. - וְהָלְכוּ. *et ducent se*. מסתבר שכוונתו: מהלכים יהיו ושואגים כלביאה... -
 ח הכתוב עושה את בני יהודה ערבים לחטאותיהם של עשרת השבטים (על דרך ירמ' י"א
 יב י"ז בגלל רעת בית-ישראל). - את-מצוות ה'. ברומי נתפרש בלשון *mandata illius*. -

- יג את-מצות יי אשר נתן לנו בנדרו: אלה באנו אחריו מותו בדרביו
 וכתובותיו אשר העיר בנו בימים ההם ואשר עזלו לנו עד-
 יד ללכת בשבי אל-ארץ מנח: וקברו בשבטים ושבע שנים:
 ד אז יבא איש אשר הוא נבון עליהם ופרש כסיו וקרע על-
 ב ברכיו והתפלל בעדם לאמר: אדון-כל מלך יושב על-בסא-רם
 מושל עולם אשר רצית בעם-זה להיות לך לעם סגולה אתה הואלת
 ג להקרא אליהם לסי הברית אשר קרת עם-אבותיהם: והנה הלקו
 שבי לארץ נדרה הם ונשיהם וטפם ומסביב שערי הערים ואז
 ד-ה כבודך הנודל: השקפה ורחם עליהם אדון השמים: וזכר אותם
 אליהם בגלל הברית אשר קרת עם-אבותיהם ונלה רחמיו גם-
 ו בימים ההם: ונתן בלב המלך לרחמם ושלחם אל-ארצם ואל
 ז גבולם: אז יעלו מקצת השבטים וקאו אל-מקומם הנוער ובצרו
 ח את-המקום וחדשהו: ושני השבטים יחזיקו באמונתם המקבלת את
 ט עצובים ומתאבלים יהיו כי לא יוכלו להקריב וקחים לאלהי
 אבותיהם: ונעשרת השבטים יקרו וירבו בגוים וקצת שביתם]:
 ה וכאשר יקראו ימי התוכחה וקאו השבטים ביד מלכים חכרי
 ב רשעים ונשפטו אותם: ונסיהם יחלקו על-האמת בדרך אשר
 ג נעשה: ירחקו מצדק ויקראו אל-רשע וטמאו בתועבות את-בית
 ד מקדשם כי ינו אחריו אליהם אחרים: ולא ילכו אחריו אמת יי

- יד כשבעים ושבע שנים. נראה שכוונתו: שנים רבות (על דרך ברא' ד' כיד ולמן שבעים
 ושבעה). שאם לא כן הרי היה נוח לו להשתמש במנין שבעים סתם, שנקבע לגלות
 בבל בירמ' כ"ה יא-י"ב וכ"ט י' וששימש ענין לדרש לבעל ס' דניאל (ט' כ"ד). -
 ד איש. דניאל (השוה דנ' ט' ד'-י"ט). - לסגנון הכתוב השוה עזרא ט' ה'. -
 ו-ה הכתוב מתכוון לכורש מלך פרס (השוה עזרא א' ודה"ב ל"ו כ"ב). - מקצת השבטים.
 ח חלק משני השבטים (42,360 נפש, ע' עזרא ב' ס"ד). - ושני השבטים. רובם של
 ט שני השבטים שיסארו בבבל ולא יעלו לא"י. - פסוק ט' קשה בצורתו: et X tribus
 in tempore tribuum crescent et devenient apud natos in tempore tribuum
 מתפרש אלא כשיבוש בקריאה עברית: בעת שבטים=בעת שביתם. -
 ה יש כאן רמז למלכי סוריה, שמתחלה היו על צדם של רשעי ישראל המתיוונים
 ואחר כך מאסו בהם (ע' ב' ד' ט"ז). - ונשפטו אותם. השוה הלשון ישע' ס"ז
 ב ט"ז, ירמ' ב' ל"ה ועוד. - וגם הם... מתוך ההמשך מפ"ג ואילך נראה שכוונתו
 י לרשעי ישראל שלא עמדו על טיבם של המאורעות ולא הבינו טעותם והוסיפו לילך
 בדרך רשעם. - עבדים בני עבדים. רמז ליאסון ומינלאוס הכהנים ההיליניסטיים
 (מינלאוס לא היה משבט לוי, אלא מבנימין, ע' מקיב ג' ד', ד' כ"ג, והשוה מקיא

ה כי את־המנובח יחללו במנחות אשר יקרבו לו אנשים אשר לא
 כהנים הם כי אם־עבדים בני עבדים: וחקמיהם רבותיהם במים
 ההם יהיו נושאים שני חמודיהם ובמקח־שחר ושו משפט בקהתם־
 ו כפר: ועל־בן תמלא ארץ מושבם וגבול מגוריהם רשע ועגל כי
 עושי רשעה יהיו שופטים בתוכה לשפט [בדקף] כרצון איש ואיש:
 ו אז נעמדו להם מלכים מושלים וכהני אל עליון יקראו
 ב והרשיעו לעשות בקדש הקדשים: ואמריהם יהיה מלך עו־שנים
 אשר לא יהיה ממשפחת הכהנים אדם נורא ולא ידע בשת ושפט
 ג אותם כראוי להם: והשמיד את־ראשיהם בחרב ובמקומות נקדרים
 ד יקבר את־סגריהם לבל ידע איש אזה מקום סגריהם: והרג זקנים
 ה-ו ונקרים ולא יחמל: אז ימר להם בארצם מפקדו: ועשה בהם
 שפטים כאשר עשו בהם המצרים וענה אותם ארבע ושלשים
 ז-ח שנה: והוליד בנים אשר ימלכו אחריהם עתים קצרות ממנו: ועלה
 ט [ובא אויב] בארצותיהם ומלך אדיר מערב אשר יקבשם: והוליקם
 בשבי וקצת היקלם ישרף באש [ו]מהם יתלה סביב למקום
 מושבם:

ו י (י'ד) שקדמו לימי החשמנאים (ע' מקיב ד' ייג וייט-כ', ה' ח'). - לשפט [בכסף].
 ברומי in campo (=בשדה). ולפי השערת Ch. év ἀργύρεω (=בכסף) ב-ἀργύρεω (=בשדה)
 נחחלף לו. -

ו כוונתו למלכים מבית החשמנאים. - והרשיעו לעשות. אין להכריע לאיזה
 ב מעשה הוא רומז. - מלך עו־שנים. הורדוס בן אנטיפטרוס שהיה מן הנכרים. -
 ג ושפט אותם. הורדוס השמיד כל צאצאי החשמנאים. - את־ראשיהם. כשנעשה
 ו מלך רצח הורדוס מיה איש מראשי הצדוקים (יוספוס קדמ' ט"ו א' ב', מלחמ' א' י"ח
 ד'). - ארבע ושלשים שנה. שמלך הורדוס לכשהכריזוהו הרומיים למלך. אחר מותו של
 ז-ח ס-אנטיגונוס. - ימלכו. do[m]jnarent - כך מגיהים. - שני הכתובים ח'-ט' רומזים לפולמוס של
 Varus, נציב סוריה, שדכא התקוממות העם נגד בית הורדוס (בשנת ע"ד קודם החרבן).
 ובפקודתו של סבינוס, הממונה של קיסר רומי, שרפו הרומיים את שדרות העמדים
 שמתחת ליציע של היכל, שמשם היו היהודים יורים בהם (יוספוס קדמ' י"ז א'-ב',
 מלחמ' ב' ג' א'-ג'). - בארצותיהם. בניו של הורדוס שמלכו אחריהם: ארכילאוס -
 מושל יהודה ושמרון ואדום, הורדוס אנטיפס - מושל הגליל ועבר הירדן, פיליפוס - מושל
 הבשן וטרכון והחורן. משלשת בניו האריך הורדוס במלכותו רק מארכילאוס, שירד
 משלטונו ס"ד שנים קודם לחורבן, כלו' עשר שנים אחר מותו של הורדוס. והורדוס
 גופו מלך קצת יותר מליד שנים. ואילו אנטיפס משל מ"ג שנים ופיליפוס - ל"ז שנים.
 מכאן יש לשער שהכותב ראה רק מסלתו של ארכילאוס. ולפיכך יש לקבוע הזמן של
 כתיבת הספר כארבעים שנה קודם לחורבן. -

- ט ביום ההוא יהיה איש משכמו לוי ושמו טבסו ולו שבעה
 ב בנים ודבר אליהם והתחנן להם: ראו בני הנה סקודה שניה באה
 על-הקם אקוריה היא שמאזה ובונדה ללא חמלה ועולה היא על-
 ג הראשונה: ומי המשפחה ומה-הארץ ומי הקם החפאים לוי ואשר
 הרבו לעשות תועבות (מי מאלה) סבלו דעות רבות דרעות הבאות
 ד עלינו: ועתה בני שמעו-לי הלא תראו וידעתם כי גם-אבותינו גם-
 ה אבות אבותם מעולם לא נסו את-האלהים לעבר מצותיו: ודעו
 ו כי באלה כחנו וכן נעשה: נצומה שלשת ימים וביום הרביעי נבא
 אל-המקרה אשר בשדה כי טוב מותנו מעברנו מצות אלהי האלהים
 אלהי אבותינו: ואם-בזאת נעשה ונמתנו דמנו וקם לפני יי:
 י ואז תופיע מלכותו על-כל-בריותו ואז יהיה הקץ לשטן ונס
 ב עמו יגון: אז תמלאנה ידי המלאך אשר העמד בראש ומהרה יקם
 ג נקמתם מאויביהם: כי אלהי השמים יקום מכסא מלכותו ויצא
 ד ממעון קדשו באף ובזעם בגלל בניו: ורעה הארץ עד-קצותיה
 ה תחיל וההרים הגבוהים ישפלו והנבעות תמוטינה תפלקנה: השמש
 לא יתאור וקרני הירח לחשך תהפדנה ונשברו ונהסבו לדם
 ו קלן וחוג הכוכבים יפרע: ונס עד-תהום וסוג עד-נבכי מים נהרות
 ז (נחריבו) וחרדו [כל-הבריות]: כי יקום עליון אל עולם לבדו ולעניני-

חזיר על המזבח בימי אנטיוכוס, ככתוב במקרא א' מ"ז. ומיותרת ההגהה (של קמיניצקי):
 et leges quod afferent supra altarium suum (= וחקים [חקק] שיעלו על המזבח חזיר).
 במקום הכתוב et leges quod haberent supra altarium suum -

ט ביום ההוא. כהגהת שמידט-מירכס: illo die erit (במקום הכתוב illo dicente
 שאין לו המשך לשלפניו). - טכסו. Taxo. כמה השערות. בדרך גימטריות וכדומה. נאמרו
 בפתרונו של שם זה. וכלן נדחות שאין דבר מהן מתקבל על הדעת. על כל פנים, ברור
 שכוונתו בשם זה אל מתתיהו החשמונאי, אע"פ שניתנו לו כאן (ודאי בטעות סופר)
 שבעה בנים במקום החמשה. -

י עשרת הפסוקים הראשונים שבפרשה י' הם בחרוזים, ונראה שעשר חרוזות בנות
 שלש שורות הן, ויש כאן ג' חלקים: א) א'-ב', ב) ג'-ו', ג) ז'-י'. -
 מלכותו. מלכות שמים תופיע ומלכותו של השטן תיעלם. - לשטן. Zabulus
 (= Diabolus). - המלאך. מיכאל, שר של ישראל (ע' דנ' י"א ב'). - והגבעות תמוטינה
 ב-ד תפלנה. במקור et conouitientur et convalles cadent (= וימוטו והבקעות תשקענה). וכבר
 הגיה Ch על פי ישע' מ' ד' וחנוך א' א' ו': et colles conouitientur et cadent. ואף
 ה המשקל מחייב הגהה זו. - יש מנסחים (על סמך יואל ב' י', ג' ט"ו, קהל' י"ב ב'):
 וקרני השמש תשברנה והפכו לחשך והירח לא יתן אורו וכלו לדם יהסך. - ואין הכרח. -

- ח כל יבא להנקם בגוים וכל־קסיליהם יאבד: והיית מאשר ישראל
ט ועליה על־צנאר הנשר ועל־בנקיו ושלמו וימי אבלה: וירוממו
י אלהים והקריבה לשמי כוכבים אל־מקום משכנם: והשקפת מקורם
וראת אויבה בעשר והפרתם ושמחתם והודיתם והאמת בבורא:
יא ואמה יהושע בן־נון שמר את־הדברים האלה ואת־הספר הזה:
יב כי מיום] מיתי והאספי ועד־בואו ותהינה עתים מאתים וחמשים:
יג יד וזאת תהנה מרוצת העתים אשר תבאנה עד־תמן: ואני אלך ושכבתי
טו עם־אבותי: לכן נסוק נאמץ יהושע [בן־נון] כי כך בחר אלהים
לבא אחרי בבית הזאת:
יא [ויהי] בשמע יהושע את־כל־דברי משה הבתובים בכה
בספרו ככל אשר הגיד מראש ויקרע את־בגדיו ויפל לרגלי
גד [ומשה]: וינחמיהו משה ויבך עמו: ויען יהושע ויאמר לו: מה־
תנחמני אדוני משה ואיך אנחם על־הדבר אשר דברת בקול מר
אשר יצא מפיך והוא מלא דמעות ואנחות כי תלך מאת העם
הזו: ואי־זה מקום אשר יאספה: ומה־תהנה מצבת קבורתך]:
ז וימי יעז להעביר את־גופתך מזה [לואחד] האדם ממקום למקום:
ח כי כל־המתים בערכם בן קבורותם על־אדמות ואמה קבורתך
ממזרח שמש עד־מבואו ומנגב ועד־קצה צפון כל־רסבי תכל הם
ט קברך: אדוני אמה הולך וימי וכלכל את־העם הזה: וימיהוא
יא אשר ירחם עליהם וימי יהנה להם מנהל בדרךך: או מי יתפלל
בעדם ולא יחדל אף־יום אחר למען אביאם אל־ארץ האמורי:
יב ואיך אוכל [לשאת] את־העם הזה כאב את־בני יחידו או באשה
את־בתה הבתולה הזעודה לבעל אשר תיראנו בשמרה בשנה
יג משמש ורגליה מנחת כי מרוץ על־הארץ: ואיך אטן להם לרצונם
יד מאכל ומשקה באות נפשם: וימססדם] שש מאות אלף וככה רבו
טו בתפלותיך אדוני משה: ומה חכמה או בינה לי לשפט או להשיב
טז דבר בבית [ו:] [ונס־מלכי האמורי בשמעם [ובואו] להלחם בנו
באמרים אין בהם עוד זרע קדש רוח ברוח יי רב ולא־יחקר
אדון־הדבר נאמן בכל נביא האלהים ברחמי תכל המורה הקליל
יז בעולם איננו עוד בתוכם ואמרו געלה עליהם: ואם־יחמאו עוד

לאדוניהם אין מליץ להם אשר ישא בעדם תפלה לך באשר הנה
עושה משה המלאך הגדול אשר בכל-שעה יומם ולילה הנה
בורע על-ברךיו ארצה מתפלל ומצפה אל-מושל כל-הארץ ברחמים
יח ובצדקה בהנבירי ברית אבות ובהסיקו רצון מני בשבועה: ואמרו
יט איננו בתוכם לבו ונשמידם מעל-פני האדמה: ומה-יהנה לעם
הזה אדוני משה:

יב ואמרי כלות יהושע את-דבריו ויפל שנית לרגלי משה:
ב-ג ומשה אחז בידו ונעמידהו על-בשא לפניו ויען ויאמר לו: יהושע
ד אל-תקל בעיניך כי אם-בטח ותקשיבה לדברי: את-כל-הגוים
אשר ברחבי מכל קרא אלהים ואותנו מראשית בריאת מכל ועד-
אחרית העולם ואין דבר נעזב מלפניו עד-הדבר הקטן והכל ידע
ה מראש ויפת קלכם: וגם-כל-אשר יהיה ברחבי מכל צפה מראש
ו הנה בא ויום עברה: ונקימני להתפלל עליהם ועל-חטאיהם
ו ואתחנן בעדם: ולא ביקלתי או בלחי כי אם-ברחמי ובדרך רוחו
ח באו ואלה לי: והנני אמר לה יהושע כי לא בצדקת העם הנה
ט תשמיד את-הגוים: כל-דקיעי השמים ומוסרי הארץ בידי אלהים
י נעשו וינחמו ובצל ימינו הם: ועל-כן העושים והמבצעים מצות
יא האלהים הם ויגדלו וראו חיים טובים: והחוטאים והבזוים את-
המצות יתקרו הטוב אשר הגד מראש וקנו בידי הגוים בשקטים
יב-יג גדולים: אך להשמידם קלה ולעונם לא יוכל: כי יצא האלהים
אשר צפה הכל לעולמים ובריתו נאמנת ושבועתו אשר נשבע
לאבותיהם לא תוסר - - - - -]

יב ב השה ספרי במדבר ק"מ: מיד העמידו [משה ליהושע] מן הארץ והושיבו אצלו
על הספסל. -